लहान नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

लहान-१०, सिराहा

मधेश प्रदेश, नेपाल

लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना

(आ.व. २०८२/८३-२०८६/८७)

अन्तिम प्रतिवेदन

२०८१

प्राविधिक सहयोग

भिजन डेभलपमेन्ट सोलुसन प्रा. लि.
अमरनगर, सू.न.पा., भक्तपुर

लहान नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
लहान-१०, सिराहा
मधेश प्रदेश, नेपाल

दुई शब्द

वि.स. २०७३ मा नेपाल सरकारले स्थानीय तह निर्धारण तथा सिफारिस आयोगको सिफारिसका आधारमा नेपाल सरकारले स्थानीय तहलाई नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित सूचना अनुसार २०७३ फागुन २७ गते सिरहा जिल्लाको लहान नगरपालिकालाई २४ वडामा विभाजन गरिएको छ । नेपालको संविधान, विद्यमान ऐन, नियमहरू, विद्यमान राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक नीति, प्राप्त सोह्रौं योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू अनुरुप यस आवधिक योजना तर्जुमाको लागि महत्वपूर्ण आधारका रुपमा लिइने छ । संविधानमा व्यवस्था भए अनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयमा आधारित विकास प्रकृयालाई स्थानीय तहमा संस्थागत गर्न, उपलब्ध सीमित स्रोतहरूको न्यायोचित वितरण गरी स्थानीय जनताको विकासको चाहनालाई पूरा गर्नको लागि स्पष्ट मार्गचित्र आवश्यक भएकोले लहान नगरपालिकाले आवधिक योजना (आ.व. २०८२/८३-८६/८७) तर्जुमा लहान नगरपालिकाको वार्षिक योजना/कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०८१ अनुसार लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तयार गरिएको छ।

नगरपालिकाको नेतृत्व, विषयगत कार्यालय, विषयगत समितिहरु, विषयगत शाखाहरु, वडा कार्यालय तथा सरोकारवालाको सहयोग र भिजन डेभलपमेन्ट सोलुसन प्रा.लि. भक्तपुरको प्राविधिक सहयोगमा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना आ.व. २०८२/८३-८६/८७ तयार गरिएको छ । आवधिक योजनाले नगरपालिकाको विषयगत क्षेत्र, वडागत योजना, अनुगमन र कार्यान्वयन तथा विकासको प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गरी जन आकांक्षा अनुरुप लहान नगरपालिकको वार्षिक योजना निर्माण गर्न सहयोग हुने विश्वास लिएको छु। यसका अतिरिक्त नगरपालिकाको विकासका लागि सहकार्य गर्ने अन्य निकाय लगायत गैसस तथा विकासमा साझेदारका लागि पनि उल्लेखित विवरण महत्वपूर्ण र सहयोगी हुनुका साथै राज्य तहमा योजना तथा कार्यक्रम निर्माणमा टेवा पुग्ने, आमनागरिकले नगरपालिकाको वस्तुस्थिति जानकारी हुने र नगरपालिका र आमनागरिकको बीचको सम्बन्ध सुमधुर बनाउन सहयोगी बन्ने छ।

यो आवधिक योजना तयारीका लागि सम्पूर्ण वडा अध्यक्ष ज्यूहरु र वडा कार्यालयबाट आएका योजना, नगर स्तरिय योजना र शाखाहरुबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरु नै मूल श्रोतहरु हुन् । योजना निर्माणमा सम्बन्धित शाखाहरुको सहयोग र सम्बन्धित वडा अध्यक्ष ज्यूहरुको निर्देशनको मुख्य भूमिका रहेको छ । यस नगरपालिकाको विकास र समृद्धिको सपना सबैको एकता, साझा प्रयास र प्रतिवद्धताबाट प्राप्त हुने कुराको आत्मविश्वासका साथ अपेक्षा गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा, समग्र नगरपालिकाको आवधिक योजना तयारीको कार्यमा सहयोग र परामर्श तथा सुझाब प्रदान गर्ने नगरपालिकाका निर्बाचित जनप्रतिनिधिहरु, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत लगायतका सम्पूर्ण कर्मचारीहरु, सुचना उपलब्ध गराईदिने सम्पूर्ण सहयोगकर्ता सहित सबैको योगदानको उच्च कदर गर्दै हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

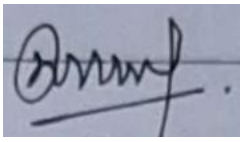

महेश प्रसाद चौधरी

नगर प्रमुख

लहान नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
लहान-१०, सिराहा
मधेश प्रदेश, नेपाल

दुई शब्द

नेपालको संबिधान २०७२ ले स्थानीय जनताको सबैभन्दा निकटको सरकारका रुपमा स्थानीय तहलाई स्थानीय शासन सञ्चालन र व्यवस्थापनका लागि नयाँ अधिकार दिईएको छ । विद्यमान कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थाका अतिरिक्त साधन र स्रोतको सीमा भित्र रहेर शासन सञ्चालन र व्यवस्थापन चूनौतीपूर्ण कार्यका रुपमा देखिएको छ । स्थानीय सरकार जनताले प्राप्त गर्ने सेवा सुविधालाई छिटो, छरितो र प्रभावकारी बनाई संघीय प्रणालीको सुदृढीकरण, दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकांक्षा पुरा गर्ने दिशामा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी नगरपालिकाको रहेको हुन्छ । स्थानीय तहमा अन्तरनिहित अधिकार तथा अधिकारको बाडँफाँड र कार्यसम्पादन सम्बन्धी विषयलाई विद्यमान कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थाले रेखाङकन गरेको छ ।

नेपालको संविधान, कार्य विस्तृतिकरण प्रतिवेदन, स्थानीय तहको सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी आदेश २०७४ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा अन्तरनिहित अधिकारको बाँडफँड र कार्यसम्पादन सम्बन्धी विषय प्रष्ट पार्दै वस्तुगत विवरण तयारी र अद्यावधिक गर्नु पर्ने कुरालाई प्रष्ट गरेको छ । संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले वस्तुगत विवरण तयारी गर्न सचेत गराई यसको ढाँचा समेत उपलब्ध गराएको वर्तमान अवस्थामा समग्र नगरपालिकाको आर्थिक सामाजिक पूर्वाधार मानवीय तथा पर्यावरणीय विकासको वर्तमान अवस्था र वस्तुगत स्थिति झल्किने पाँच बर्षे आवधिक योजना आ.व. २०८२/८३-८६/८७ को लागि तयार भएको छ । यो महत्वपूर्ण दस्तावेज आवधिक योजनाले नगरपालिकाको विषयगत क्षेत्र, उप क्षेत्र, वडागत योजना, नगर स्तरीय योजना र तिनिहरुको अनुगमन र कार्यान्वयन तथा विकासको प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गरी जन आकांक्षा अनुरुप लहान नगरपालिकको वार्षिक योजना निर्माण गर्न सहयोग हुने विश्वास लिएको छु ।

यस विवरणले नगरपालिकाको विकासमा समन्वय र सहकार्य गर्ने निकाय तथा विकास साझेदार गैसस, नीजि क्षेत्रलाई समेत मार्गदर्शन प्रदान गर्ने अपेक्षा लिएको छु । समय, स्रोत र साधनको सीमितताका

बाबजुद वडा छलफल, शाखाहरु, सरोकारवालासँगको छलफल र द्वितीय तथ्याङ्कको उपयोग गरी तयार गरिएको यस नगरपालिकाको यो योजनालाई कार्यान्वयन गर्न प्रयास हुने कुरामा आशाबादी छु । साथै समग्र नगरपालिकाको भावि योजना, वडावासीको चाहना बमोजिमको विकास र समृद्धि एवम् सुशासन कायम गराउन यस विवरणले मार्गदर्शन प्रदान गर्ने कुरामा पनि विश्वस्त छु । अन्तमा, आवधिक योजना तयारी कार्यमा नेतृत्वदायी भूमिका खेल्ने अध्यक्ष ज्यू, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत ज्यू लगायत सबै निर्वाचित पदाधिकारी, कर्मचारी र सबै सरोकारवाला तथा प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने परामर्शदाता लगायत सबैलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । आगामी दिनमा सबैका साथ र सहयोगले नगरपालिकाको विकास प्रक्रिया, शासन सञ्चालन र व्यवस्थापन सहज र उत्साहप्रदक हुनेछ भन्ने अपेक्षा गरेको छु ।

उप-प्रमुख

राम चलितर महतो

लहान नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
लहान-१०, सिराहा
मधेश प्रदेश, नेपाल

दुई शब्द

नेपालको संविधान २०७२ को धारा ५७ मा राज्यशक्तिको बाँडफाँडको व्यवस्था अनुसार उपधारा ४ को अनुसुचि ८ अन्तरगत स्थानीय तहले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को निर्देशनमा रही आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्र विकास योजना तथा विशिष्ट कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न, विकासको खाका तयार गरी कार्यान्वयन गर्न स्वतन्त्र एवम् जिम्मेवार रहेका छन्।

कुनै पनि क्षेत्रको व्यवस्थित विकासको लागि योजनाहरु महत्वपूर्ण साधन हुन्। नेपालको संविधान २०७२ ले स्थानीय तहलाई प्राप्त संरचना अनुरूप एक बलियो स्थानीय सरकारको रूपमा स्थापित गरेको छ । संविधानमा नै स्थानीय तहको एकल र साझा अधिकारहरू परिभाषित छन् । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले राखेको दफा ११ र १२ मा क्रमश: कार्यपालिका र वडा समितिको काम कर्तव्य र अधिकार तोकिएका छन् भने दफा २४ को उपदफा (१) मा स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत विषय क्षेत्रगत मध्यकालीन र दीर्घकालीन योजना बनाई लागू गर्ने स्पष्ट उल्लेख छ । त्यसैगरी, ऐनको परिच्छेद ९ मा स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार क्षेत्र समेत तोकिएको छ।

उल्लेखित संविधान र कानुनी प्रावधान स्थानीय जनताको विकासको चाहनालाई पूरा गर्नको लागि स्पष्ट मार्गचित्र आवश्यक भएकोले लहान नगरपालिकाले वार्षिक योजना/कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०८१ अनुसार लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना (आ.व. २०८२/८३-८६/८७) तयार गरिएको छ। नगरपालिकाको विकासका लागि सहकार्य गर्ने अन्य निकाय लगायत गैसस तथा विकास साझेदारका लागि पनि आवधिक योजना र यसमा भएका विवरण महत्वपूर्ण र सहयोगी हुनुका साथै राज्य तहमा योजना तथा कार्यक्रम निर्माणमा टेवा पुग्ने, आमनागरिकले नगरपालिकाको वस्तुस्थिति जानकारी हुने र नगरपालिका र आमनागरिकको बीचको सम्बन्ध सुमधुर बनाउन सहयोगी बन्ने छ । यो आवधिक योजना (आ.व. २०८२/८३-८६/८७) को PDF कपी वेभसाईटमा राखिने हुँदा यो आवधिक योजना नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहने छ । यसमा भएका सूचनाहरु र कार्यक्रमहरु नगरपालिकाको सम्पति रहने छन्। यसमा भएका सुचनाहरु कहिँ कसैले प्रयोग गर्नु परेमा अनुमति लिनुपर्ने छ।

अन्त्यमा, समग्र नगरपालिकाको आवधिक योजना तयारीको कार्यमा सहयोग, परामर्श तथा सुझाव प्रदान गर्ने नगरपालिकाका प्रमुख ज्यू, उप-प्रमुख ज्यू, वडा अध्यक्ष ज्यूहरु लगायत सम्पूर्ण कर्मचारीहरु सहयोगकर्ता सहित सबैको योगदानको उच्च कदर गर्दै हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

प्रमुख प्रसाशकीय अधिकृत

जयकान्त झा

विषय-सूची

तालिका सूची....................क
चित्र सूची....................क
फोटो सूची....................ख
नक्सा सूची....................ख

परिच्छेद १ : परिचय....................१
१.१ पृष्ठभूमि....................१
१.२ आवधिक योजनाको उद्देश्य....................२
१.३ आवधिक योजना तर्जुमाका आधारहरु....................३
१.४ आवधिक योजना तयारी प्रकृया....................३
१.४.१ योजना अभिमुखीकरण कार्यशाला गोष्ठी....................४
१.४.२ वडागत छलफल तथा समस्या पहिचान अन्तरक्रिया....................४
१.४.३ दीर्घकालीन सोच तथा विषयगत योजना तयारी....................४
१.४.४ स्थलगत सर्भेक्षण तथा योजना प्रमाणीकरण....................५
१.४.५ क्षेत्रगत योजना तयारी....................५
१.५ योजना तर्जुमाका सीमाहरु....................५

परिच्छेद २ : नगरपालिकाको विद्यमान वस्तुगत स्थिति र उपलब्धिको समीक्षा....................६
२.१ नगरपालिकाको परिचय....................६
२.१.१ भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना....................६
२.१.२ प्राकृतिक र सांस्कृतिक सम्पदा....................८
२.१.३ जनसाङ्ख्यिकीय अवस्था....................९
२.२ आर्थिक विकास अवस्था....................१५
२.२.१ कृषि, पशुपालन तथा खाद्य सुरक्षा....................१५
२.२.२ पर्यटन तथा संस्कृति....................१६
२.२.३ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति....................१९
२.२.४ श्रम तथा रोजगारी....................२०
२.२.५ बैंक, सहकारी तथा वित्तीय क्षेत्र....................२२
२.३ सामाजिक विकास अवस्था....................२२
२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण....................२२
२.३.२ शैक्षिक विकास....................२४
२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाइ....................२७
२.३.४ लैङ्गिक समानता र सामाजिक समानीकरण....................२९
२.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला....................३०
२.४ पूर्वाधार तथा शहरी विकासको अवस्था....................३०
२.४.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण....................३०
२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात....................३३
२.४.३ ढल सञ्जाल तथा नाली....................३४
२.४.४ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा....................३५

२.४.५ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि ३६
२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था ३७
२.५.१ वन तथा जैविक विविधता ३७
२.५.२ भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन ३७
२.५.३ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन ३८
२.५.४ महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन ३८
२.६ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था ३९
२.६.१ स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन ३९
२.६.२ संगठनात्मक विकास ४१
२.६.३ स्रोत परिचालन ४४
२.६.४ योजना व्यवस्थापन ४९

परिच्छेद ३ : सोच तथा विकास अवधारणा ५१
३.१ पृष्ठभूमि ५१
३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती ५१
३.३ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर ५३
३.४ समस्या सम्भावना (SWOT) विश्लेषण ५५
३.५ निर्देशक सिद्धान्त ५७
३.६ सोच, लक्ष्य र उद्देश्य ५७
३.६.१ सोच ५७
३.६.२ लक्ष्य ५९
३.६.३ उद्देश्य ६०
३.७ परिणात्मक लक्ष्य ६०
३.८ रणनीति तथा प्राथमिकता ६६
३.९ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँड ६८
३.९.१ आयको विश्लेषण र प्रक्षेपण ६८
३.९.२ व्ययको विश्लेषण र प्रक्षेपण ६९
३.९.३ लगानी र स्रोत व्यवस्था ७०
३.९.४ सार्वजनिक खर्च र राजस्व परिचालन नीति ७५

परिच्छेद ४ : आर्थिक क्षेत्र ७८
४.१ कृषि तथा पशुपन्छी ७८
४.१.१ पृष्ठभूमि ७८
४ २.१.समस्या तथा चुनौती ७९
४.१.३ सम्भावना र अवसर ८०
४.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ८१
४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि ८५
४.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ८६
४.२ सिंचाई ८६
४भूमिपृष्ठ १.२. ...... ८६
४.२.२ समस्या र चुनौती ८७
४.२.३ सम्भावना र अवसर ८८

४.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ८८
४.२.५ अपेक्षित उपलब्धि ९०
४.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ९०
४.३ पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा ९०
४.३.१ पृष्ठभूमि ९०
४.३.२ समस्या र चुनौती ९१
४.३.३ सम्भावना र अवसर ९२
४.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ९३
४.३.५ अपेक्षित उपलब्धि ९४
४.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ९५
४.४ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति ९५
४.४.१ पृष्ठभूमि ९५
४.४.२ समस्या र चुनौती ९६
४.४.३ सम्भावना र अवसर ९७
४.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ९७
४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि ९९
४.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १००
४.५ श्रम तथा रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा १००
४.५.१ पृष्ठभूमि १००
४.५.२ समस्या र चुनौती १०२
४.५.३ सम्भावना र अवसर १०३
४.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १०४
४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि १०७
४.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १०८

परिच्छेद ५ : सामाजिक क्षेत्र १०९
५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण १०९
५.१.१ पृष्ठभूमि १०९
५.१.२ समस्या र चुनौती ११२
५.१.३ सम्भावना र अवसर ११२
५.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ११३
५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि ११७
५.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष ११७
५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्द्धन ११८
५.२.१ पृष्ठभूमि ११८
५.२.२ समस्या र चुनौती ११९
५.२.३ सम्भावना र अवसर १२०
५.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १२१
५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि १२५
५ ६.२.अनुमान तथा जोखिम पक्ष १२६
५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ १२६
५.३.१ पृष्ठभूमि १२६

५.३.२ समस्या र चुनौती १२७
५.३.३ सम्भावना र अवसर १२८
५.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १२८
५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि १३०
५.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १३०
५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग १३१
५.४.१ पृष्ठभूमि १३१
५.४.२ समस्या र चुनौतीहरु १३२
५.४.३ सम्भावना र अवसर १३२
५.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १३३
५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि १३६
५.४.६ अनुमानित तथा जोखिम पक्ष १३७
५.५ युवा तथा खेलकूद १३७
५.५.१ पृष्ठभूमि १३७
५.५.२ समस्या र चुनौती १३८
५.५.३ सम्भावना र अवसर १३९
५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १३९
५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि १४१
५.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १४२

परिच्छेद ६ : पूर्वाधार क्षेत्र १४३
६.१ बस्ती, आवास भवन तथा सार्वजनिक निर्माण १४३
६.१.१ पृष्ठभूमि १४३
६.१.२ समस्या र चुनौती १४३
६.१.३ सम्भावना र अवसर १४४
६.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १४४
६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि १४६
६.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १४७
६.२ सडक पूर्वाधार तथा यातायात १४७
६.२.१ पृष्ठभूमि १४७
६.२.२ समस्या र चुनौती १४८
६.२.३ सम्भावना र अवसर १४८
६.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १४९
६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि १५१
६.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १५१
६.३ जलस्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा १५१
६.३.१ पृष्ठभूमि १५१
६.३.२ समस्या र चुनौतीहरु १५२
६.३.३ सम्भावना र अवसर १५२
६.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १५३
६.३.५ अपेक्षित उपलब्धि १५४
६.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १५४

६.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि १५५
६.४.१ पृष्ठभूमि १५५
६.४.२ समस्या र चुनौती १५६
६.४.३ सम्भावना र अवसर १५६
६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १५७
६ ५.४.अपेक्षित उपलब्धि १५८
६.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १५८

परिच्छेद ७ : वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन १५९
७.१ वन तथा जैविक विविधता १५९
७.१.१ पृष्ठभूमि १५९
७.१.२ समस्या र चुनौती १५९
७.१.३ सम्भावना र अवसर १६०
७.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १६०
७.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १६३
७.२ भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन १६३
७.२.१ पृष्ठभूमि १६३
७.२.२ समस्या र चुनौती १६४
७.२.३ सम्भावना र अवसर १६४
७.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १६५
७.२.५ अपेक्षित उपलब्धि १६७
७.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १६७
७.३ वातावरण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन १६८
७.३.१ पृष्ठभूमि १६८
७.३.२ समस्या र चुनौती १६८
७.३.३ सम्भावना र अवसर १६९
७.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १६९
७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि १७१
७.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १७२
७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता १७२
७.४.१ पृष्ठभूमि १७२
७.४.२ समस्या र चुनौती १७३
७.४.३ सम्भावना र अवसर १७३
७.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १७४
७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि १७६
७.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १७७

परिच्छेद ८ : संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र १७८
८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन १७८
८.१.१ पृष्ठभूमि १७८
८.१.२ समस्या र चुनौती १७९
८.१.३ सम्भावना र अवसर १७९

८.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १८०
८.१.५ अपेक्षित उपलब्धि १८४
८.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष १८५

परिच्छेद ९ : योजना कार्यान्वयन व्यवस्था १८६
९.१ पृष्ठभूमि १८६
९.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन योजना १८६
९.३ विषय क्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट १८७
९.४ श्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण १८८
९.५ श्रोत परिचालन रणनीति १९०
९.६ आवधिक योजना कार्यान्वयन १९१
९.६.१ कार्यान्वयन योजना १९१
९.६.२ योजना कार्यान्वयन विधि १९२
९.७ अनुगमन तथा मुल्याङ्कन योजना १९२
९.७.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता १९३
९.७.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी १९४
९.७.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रकृया १९५

परिच्छेद १० : नतिजा खाका १९६
१०.१ पृष्ठभूमि १९६
१०.२ नतिजा खाका १९६

अनुसूचीहरु

अनुसूची १: माईन्यूट (पूर्व कार्यशाला गोष्ठी, वडा भेलाहरु)
अनुसूची २: फोटो (पूर्व कार्यशाला गोष्ठी, वडा भेलाहरु)
अनुसूची ३: क्षेत्रगत विकास योजना, नतिजामूलक लक्ष्य तथा बजेट बाँडफाँड
अनुसूची ४: नगरपालिका स्तरीय रणनीतिक आयोजना (प्रोजेक्ट बैंक)
अनुसूची ५: वडागत योजना बैंक (वडा भेलाबाट प्राप्त योजनाहरु)
अनुसूची ६: नक्सा

तालिका सूची

तालिका १ : वडागत जनसङ्ख्या, क्षेत्रफल तथा जनघनत्व ६
तालिका २ : जनसाङ्ख्यिकीय विवरण ९
तालिका ३ : लहान नगरपालिकाको वडागत जनसङ्ख्या वितरण १०
तालिका ४ : लहान नगरपालिकाको जनसङ्ख्या वृद्धिदर ११
तालिका ५ : उमेर समूह अनुसार जनसङ्ख्याको बनावट ११
तालिका ६ : जातजातिको आधारमा जनसङ्ख्या वितरण १२
तालिका ७ : मातृभाषाको आधारमा जनसङ्ख्या वितरण १३
तालिका ८ : लहान नगरपालिकामा अपाङ्गताको अवस्था १४
तालिका ९ : लहान नगरपालिकाका हाटबजारहरुको विवरण १६
तालिका १० : लहान नगरपालिकाका शिक्षण संस्थाहरु २४
तालिका ११ : घरधुरी अनुसार खानेपानी स्रोतको अवस्था २८
तालिका १२ : घरधुरी अनुसार शौचालय प्रयोगको स्थिति २९
तालिका १३ : लहान नगरपालिकाको भू-उपयोग अवस्था ३१
तालिका १४ : बत्ती बाल्नको लागि प्रयोग हुने ईन्धनको स्रोत ३६
तालिका १५ : नगरपालिकामा हाल कार्यरत जनशक्तिको विवरण ४२
तालिका १६ : लहान नगरपालिका कार्यालयमा रहेका भौतिक सम्पत्ति विवरण ४४
तालिका १७ : लहान नगरपालिकाको अन्तिम ३ आर्थिक वर्षको आयको अवस्था (हजारमा) ४५
तालिका १८ : लहान नगरपालिकाको अन्तिम ३ आर्थिक वर्षको व्ययको अवस्था (हजारमा) ४७
तालिका १९ : स्थानीय तहको योजना प्राथमिकीकरणका आधार र अङ्कभार ५०
तालिका २० : लहान नगरपालिकाको SWOT विश्लेषण ५६
तालिका २१ : दीर्घकालीन सोचले समेटेका क्षेत्रहरु ५९
तालिका २२ : परिणात्मक लक्ष्यहरु ६३
तालिका २३ : लहान नगरपालिकाको अन्तिम ३ आर्थिक वर्षको आयको अवस्था)हजारमा(...... ६९
तालिका २४ : लहान नगरपालिकाको आगामी ५ वर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण (हजारमा) ६९
तालिका २५ : लहान नगरपालिकाको आगामी ५ वर्षको व्ययको अनुमानित प्रक्षेपण (हजारमा) ७०
तालिका २६ : नगरपालिकामा विद्यमान प्राविधिक जनशक्ति तथा थप गरिनुपर्ने जनशक्ति १८७
तालिका २७ : विषय क्षेत्र अनुसार आवश्यक बजेट सारांश १८७
तालिका २८ : क्षेत्रगत विकास योजनाको लागि अनुमानित लागत रकम (लागत रु हजारमा) १८९
तालिका २९ : नगरपालिका स्तरीय रणनीतिक आयोजनाहरुको लागत अनुमान १८९
तालिका ३० : अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया १९५

चित्र सूची

चित्र १ : लहान नगरपालिकाको जनसङ्ख्या पिरामिड १२
चित्र २ : लहान नगरपालिकाको संगठनात्मक संरचना ४३

फोटो सूची

फोटो १ : लहान नगरपालिकाका पर्यटकीय क्षेत्रहरु..१७
फोटो २ : लहान नगरपालिकाका मठ मन्दिर तथा संस्कृतिक पक्ष..१८
फोटो ३ : लहान नगरपालिका - १५ स्थित बानो गाउँ थारु सामुदायिक होमस्टे..१९
फोटो ४ : लहान नगरपालिकाका विविध साना उद्योग तथा व्यवसायहरु..२०
फोटो ५ : नगरपालिकामा वित्तीय सेवा प्रदान गरिरहेका बैंकहरु (वित्तीय संस्थाहरु)..२२
फोटो ६ : लहान नगरपालिकाका स्वास्थ्य संस्थाहरु..२३
फोटो ७ : लहान नगरपालिकाका शिक्षण संस्थाहरु..२६
फोटो ८ : खानेपानीको लागि ह्याण्ड पम्प..२७
फोटो ९ : नगरपालिकाको बस्ती, आवास, भवनको अवस्था..३१
फोटो १० : शाखा सडकहरुको अवस्था..३४
फोटो ११ : नगरपालिकाका मुख्य बस्तीहरुमा ढल तथा नालीको आवश्यकता..३५
फोटो १२ : ट्रान्सफर्मर मार्फत सब-स्टेशनबाट विद्युत लाईन विस्तार..३६

नक्सा सूची

नक्सा १ : लहान नगरपालिकाको अवस्थिति नक्सा..७
नक्सा २ : लहान नगरपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग नक्सा..३२

परिच्छेद १ : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

कुनै पनि क्षेत्रको व्यवस्थित विकासको लागि आवधिक योजनाहरु महत्वपूर्ण साधन हुन् । नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई प्राप्त संरचना अनुरूप एक बलियो स्थानीय सरकारको रूपमा स्थापित गरेको छ । संविधानमा नै स्थानीय तहको एकल र साझा अधिकारहरू परिभाषित छन् । जनसहभागिता, उत्तरदायित्व र पारदर्शिता सुनिश्चित गरी सुलभ र गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्न, लोकतन्त्रका लाभहरूको समानुपातिक र न्यायोचित वितरण गरी कानुनी राज्य र दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप समाजवाद उन्मुख प्राप्त लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणालीलाई स्थानीय तहदेखि नै सुदृढ गर्ने उद्देश्य स्थानीय सरकार ऐन, २०७४ ले राखेको छ। उक्त ऐनको दफा ११ र १२ मा क्रमश: कार्यपालिका र वडा समितिको काम कर्तव्य र अधिकार तोकिएका छन् भने दफा २४ को उपदफा (१) मा स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत विषय क्षेत्रगत मध्यकालीन र दीर्घकालीन योजना बनाई लागू गर्ने स्पष्ट उल्लेख छ । त्यसैगरी, ऐनको परिच्छेद ९ मा स्थानीय तहको वित्तीय अधिकार क्षेत्र समेत तोकिएको छ । संविधान र कानुन बमोजिम प्राप्त र प्रदेश सरकारले आवधिक योजना र दिगो विकास लक्ष्यहरू प्राप्त गर्ने मार्गचित्र समेत तर्जुमा गरिसकेका छन् । संविधानमा व्यवस्था भए अनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयमा आधारित विकास प्रकृयालाई स्थानीय तहमा संस्थागत गर्न, उपलब्ध सीमित स्रोतहरूको न्यायोचित वितरण गरी स्थानीय जनताको विकासको चाहनालाई पूरा गर्नको लागि स्पष्ट मार्गचित्र आवश्यक भएकोले लहान नगरपालिकाले आवधिक योजना (आ.व. २०८२/८३-८६/८७) तर्जुमा गर्ने प्रकृयालाई अगाडि बढाएको छ ।

नगरपालिकामा उपलब्ध स्रोत तथा साधन र विकासको स्थितिलाई ध्यान दिई आगामी वर्षहरुमा विकास कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नको लागि योजनावद्ध विकासको आवश्यकता हुन्छ । त्यसकारण आवधिक योजनाले नगरपालिकामा उपलब्ध स्रोत साधनको पहिचान गर्दै भविष्यमा यस नगरपालिकालाई कस्तो किसिमको नगरपालिकाको रुपमा विकास गर्ने हो भन्ने कुराको समेत निक्र्यौल गर्न मद्दत गर्दछ ।

नेपालको संविधान र कानुनमा व्यवस्था भए बमोजिम स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र रहेको विषय र क्षेत्रलाई समेट्ने गरी आर्थिक, सामाजिक विकासको लागि आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्नुपर्दछ । खास गरी स्थानीय तहका आर्थिक सामाजिक नीति, स्थानीयस्तरका आयोजना लगायतका विषय समेटेर स्थानीय सरकारले स्थानीय तहको आवधिक योजना तर्जुमा गर्छन् । यस्तो योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकारले राष्ट्रिय योजना र आ-आफ्नो प्रदेश सरकारको आवधिक योजनासँग तादात्म्यता कायम गर्नुपर्दछ । सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको आवधिक योजनाहरु बीच अन्तरसम्बन्ध रहेको हुन्छ ।

यो आवधिक योजनाले लहान नगरपालिकाको समृद्धि र विकासको दीर्घकालीन सोच, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति र प्राथमिकताको मार्गचित्र प्रस्तुत गर्दछ । आवधिक योजना पाँच वर्षका लागि निर्माण गरिएको भए पनि दीर्घकालीन सोच निर्धारण गर्दा "सुशासन, सामाजिक न्याय र समृद्धि" सोचसँग तादात्म्यता कायम हुने गरी नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच तयार गरिएको छ । योजनाको समष्टिगत सोचको

परिकल्पना पाँच वर्षभन्दा बढी अवधिको परिकल्पनाको आधारमा लक्ष्य र उद्देश्य तय गरिएको छ । यस आवधिक योजनामा उल्लेखित समष्टिगत र क्षेत्रगतसोच, लक्ष्य र उद्देश्य स्थलगत कार्यशाला गोष्ठीहरुमा गरिएको सामुहिक छलफलहरुको निचोड रहेको छ । रणनीतिको तर्जुमा पाँच वर्ष भन्दा बढीको समयावधिलाई ध्यानमा राखेर गरिएको भए पनि कार्यान्विन गर्ने नीतिहरु भने पाँच वर्षको अवधिका लागि मात्र हुने छ ।

संविधान बमोजिम कार्यपालिकाले लहान नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच र योजना तर्जुमा गरी प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्दछ । यस परिप्रेक्ष्यमा, लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्नको लागि लहान नगरपालिका र भिजन डेभलपमेन्ट सोलुसन प्रा.लि. बीच भएको सम्झौता बमोजिम यस प्रतिवेदन तयार गरी बुझाइएको छ ।

१.२ आवधिक योजनाको उद्देश्य

स्थानीय तहको आवधिक योजनाले निश्चित अवधिका लागि नगरपालिकालाई आफुले चाहेको गन्तव्यतर्फ विकासको गतिलाई डोऱ्याउने काम गर्दछ । नगरपालिकाको नेतृत्वमा योजनावद्ध विकासका लागि सरकारी, गैरसरकारी, सहकारी, समुदायमा आधारित संस्था तथा निजी क्षेत्रलाई एक स्थानमा ल्याई एकीकृत तथा समष्टिगत विकास प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्नु नै आवधिक विकास योजना तर्जुमाको मुख्य उद्देश्य हो । लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तयारीको मुख्य उद्देश्य नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट जारी निर्देशिका, मापदण्ड र ढाँचाको अनुसार नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको दीर्घकालीन सोच, नीति तथा योजना र दीगो विकासका लक्ष्यसँग तादात्म्यता कायम हुने गरी आवधिक योजना निर्माण गर्ने जसका निर्दिष्ट उद्देश्य निम्नानुसार रहेका छन् ।

क) नगरपालिका स्थित विभिन्न स्रोतसाधनको उपलब्धता र वर्तमान स्थिति, समस्याहरु एवम् विषयगत क्षेत्रगत विकासका सम्भावनाहरुको बारेमा विश्लेषण गर्ने ।

ख) नगरपालिकाका विद्यमान पूर्वाधारहरुको अधिकतम उपयोग गर्दै योजनावद्ध तवरले आर्थिक सामाजिक पूर्वाधारको दीगो विकास योजना तर्जुमा गर्ने ।

ग) पछौटे, विपन्न र सामाजिक हिसाबले वञ्चितमा परेका क्षेत्र, वर्ग र लिङ्गका स्थानीय जनताको शिक्षा, स्वास्थ्य, खेलकुद एवम् मनोरञ्जनको आवश्यकतालाई परिपूर्ति गर्ने योजना तर्जुमा गर्ने ।

घ) नगरपालिका क्षेत्रभित्र उद्योग, व्यापार, कृषि, पशुपालन, पर्यटन, उर्जा र रोजगारी प्रवर्द्धन कार्यक्रमहरु मार्फत आर्थिक गतिविधिमा बिस्तार गर्ने आर्थिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने ।

ङ) आवधिक योजनाका विभिन्न कार्यक्रमहरुको सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत परिचालन र त्यसको क्षेत्रगत लगानी योजना तयार गर्ने ।

च) नगरपालिकाको सांगठनिक स्वरुप, संस्थागत व्यवस्थापन, जनशक्ति व्यवस्थापन र असल शासनका कार्यक्रमहरु समेटिएको संस्थागत योजना तयार गर्ने ।

छ) नगरपालिका क्षेत्रको पर्यावरणीय सन्तुलन, वातावरण संरक्षण र व्यवस्थापन तथा सम्भावित विपद् व्यवस्थापनको योजना तर्जुमा गर्ने ।

ज) नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच, स्थानीय आवश्यकता, प्राथमिकता र विकासका सम्भावनाका आधारमा नगरपालिकाको एकीकृत विकासको लागि आवधिक योजना तयार गर्ने ।

झ) बहु क्षेत्रीय लगानी योजना तयार गर्ने ।

ञ) आवधिक योजना कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कनको कार्ययोजना निर्माण गर्ने ।

१.३ आवधिक योजना तर्जुमाका आधारहरु

नेपालको संविधान, विद्यमान ऐन, नियमहरू, विद्यमान राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक नीति, प्राप्त सोह्रौं योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू, दिगो विकासका लक्ष्य, राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक सरकारका मार्ग निर्देशन, लहान नगरपालिकाका प्रमुख समस्या र सम्भावना, नगरपालिकामा प्रतिनिधित्व गर्ने राजनैतिक दलका घोषणा पत्रहरू, जोखिममा रहेका परिवारको अध्ययन प्रतिवेदनलाई यस आवधिक योजना तर्जुमाको लागि महत्वपूर्ण आधारका रुपमा लिइने छ । तसर्थ यस आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा संविधानमा रहेका विभिन्न प्रावधान एवम् देशको आर्थिक, सामाजिक, वातावरणीय तथा राजनीतिक पक्षसँग सम्बन्धित विभिन्न ऐन, नियम र नीतिको कार्यान्वयन तथा उद्देश्य हासिल गर्ने पक्षलाई ध्यान दिंदै निम्न लिखित आधारहरु लिईएको छ :

क) स्थानीय तहको संवैधानिक हैसियत (अनुसूचि ८ मा उल्लेखित अधिकारलाई प्रयोग गर्ने)।

ख) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ६, दफा २४ को व्यवस्था अनुसार स्थानीय तहलाई निक्षेपित अधिकारहरुको कार्यान्वयन ।

ग) लहान नगरपालिकाको वार्षिक योजना/कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०८१

घ) लहान नगर कार्यपालिकाको निर्णय अनुसार कार्यनिर्देशन ।

ङ) स्थलगत सर्वेक्षण, अन्तरक्रिया र विभिन्न विषयगत समितिहरुसँग व्यापक छलफल ।

च) राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार पारेको स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन ।

छ) विद्यमान राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक नीति ।

ज) राष्ट्रिय/प्रादेशिक/स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच ।

झ) राष्ट्रिय/प्रादेशिक आवधिक योजना ।

ञ) दिगो विकास लक्ष्य ।

ट) राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक सरकारका मार्गनिर्देशन ।

ठ) नगरपालिकाको प्रमुख समस्या र सम्भावना ।

ड) स्थानीय राजनैतिक दल तथा सरोकारवालाहरुको विकास दृष्टिकोण ।

१.४ आवधिक योजना तयारी प्रकृया

लहान नगरपालिकाको विस्तृत स्वरुपको आवधिक विकास योजना देहायको विधि तथा प्रक्रिया अनुसार तर्जुमा गरिएको छ ।

१.४.१ योजना अभिमुखीकरण कार्यशाला गोष्ठी

लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको मिति २०८१ साल मंसिर १७ गते सोमबार आवधिक योजना तर्जुमा सम्बन्धी पूर्व योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न गरी परामर्शदाताको तर्फबाट आवधिक योजनाको उद्देश्य, प्रकृया, यसको सम्भावित नतिजाको बारेमा प्रकाश पार्ने कार्य सम्पन्न भएको थियो । सरोकारवालाहरुसँग सुझाव सङ्कलन गरी आगामी कार्ययोजना बारे समेत छलफल गरिएको थियो ।

१.४.२ वडागत छलफल तथा समस्या पहिचान अन्तरक्रिया

लहान नगरपालिकाको वडागत समस्याहरु पहिचान गर्नको लागि दुई वटा समूह बनाई परामर्श तथा प्राविधिक टोलीको सहयोगमा २०८१ साल मंसिर २५ गते बाट पुष २ गते सम्म वडागत छलफल सञ्चालन गरिएको छ । वडागत छलफल तथा अन्तर्क्रियामा निर्वाचित वडा पदाधिकारीहरु, पूर्व निर्वाचित पदाधिकारीहरु, वडा स्थित राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरु, शिक्षक तथा बुद्धिजीवीहरु, संघ संस्था, दलित, महिला लगायतको उपस्थिति तथा परामर्शदाताका प्राविधिकहरुको संयुक्त छलफलमा वडाका प्रमुख समस्याहरु, विकासको सम्भावनाहरु, क्षेत्रगत चुनौतीहरु, अपेक्षित आयोजनाहरुको बारेमा आवधिक योजना तयारीको लागि तयार गरिएको चेकलिस्टमा आधारित रहि छलफल गरिएको थियो । यसैगरी वडाको वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम, वडाको समष्टिगत विकास अवधारणा र प्रगति बारेमा समेत सूचना सङ्कलन गरिएको थियो । यस किसिमका सूचनाहरु वडाको समस्या सम्भावना पहिल्याई वडागत योजना तयारीको लागि उपयोग गर्नुका साथै वडागत समस्या पहिचान गर्ने, वडास्तरका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको पहिचान र प्राथमिकीकरण गर्ने, समस्या न्यूनीकरणको लागि सुझावहरु सङ्कलन गर्ने, अन्य आवश्यक सूचनाहरु सङ्कलन गर्ने तथा ती सूचनाहरु विश्लेषणको आधारमा आगामी पाँच वर्षको आवधिक योजनामा समावेश गरिएको छ ।

१.४.३ दीर्घकालीन सोच तथा विषयगत योजना तयारी

विषय विज्ञहरुसँगको परामर्श तथा प्राविधिक टोलीको सहयोगमा दीर्घकालीन सोच निर्धारण गरिएको छ । नगरपालिकाको नेतृत्व तथा विषयगत समितिहरुका संयोजक, सरोकारवालाको सहभागिता र विषय विज्ञहरुको सहजीकरणमा दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, तथा रणनीति, सम्भावना तथा समस्या विश्लेषण, विषय क्षेत्रगत रणनीतिक उद्देश्य एवम् भौतिक एवम् वार्षिक कार्यान्वयन तालिका निर्धारण गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ । साथै सबै विषय क्षेत्रगत विकास अवधारणा, प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजना, भौतिक लक्ष्य र आवश्यक श्रोतमा सहमति गरिएको छ । नगरपालिकाको समष्टिगत आर्थिक तथा सामाजिक विकासको लक्ष्य प्राप्त गर्न नगरपालिका तथा स्थानीय तहका सरोकारवालाहरुको स्रोत तथा क्षमता आधार मानी लहान नगरपालिकाको ५ वर्ष अवधिको योजना तयार गरिएको छ । योजनालाई वार्षिक योजना (वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेट) मार्फत कार्यान्वयन गर्ने र नियमित अनुगमन तथा आवधिक समीक्षा तथा मूल्याङ्कन गरी नतिजाको मापन तथा सिकाईको प्रारुप समेत तयार गरिएको छ ।

१.४.४ स्थलगत सर्भेक्षण तथा योजना प्रमाणीकरण

परामर्शदाता टोलीले नगरपालिकाको प्रत्येक वडा र टोल भ्रमण गरी स्थलगत सर्वेक्षण तथा अवलोकनको माध्यमबाट तथ्याङ्क तथा जानकारी सङ्कलन गरिएको छ । सबै वडाहरुमा वडा भेला गरी सङ्कलित तथ्याङ्कहरु सम्बन्धित वडा अध्यक्ष तथा सरोकारवालाहरुसँगको छलफलबाट अद्यावधिक गरिएको छ । वडा भेला मार्फत वडागत आवश्यकता तथा समस्याको पहिचान गरी प्रत्येक वडामा प्राथमिकीकरण गरिएको छ । यही प्राथमिकता क्रमका आधारमा वडागत योजना तर्जुमा गरिएको छ भने रणनीतिक योजनाको लागि विषयगत समिति, विज्ञ तथा निर्देशक समितिमा विस्तृत छलफल गरिएको छ ।

१.४.५ क्षेत्रगत योजना तयारी

आवधिक योजना तयारीका क्रममा विभिन्न चरणहरुबाट प्राप्त विवरण, सुझाव एवम् निष्कर्षका आधारमा आवधिक योजना दस्तावेजको प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । यस आवधिक योजनामा क्षेत्रगत योजनाहरु जस्तैः आर्थिक क्षेत्र, सामाजिक क्षेत्र, पूर्वाधार क्षेत्र, वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र, संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र रहेका छन् । त्यसैगरी आवधिक योजना कार्यान्वयनको लागि कार्यान्वयन व्यवस्था समेत तयार गरिएको छ । क्षेत्रगत विकास योजना तयार गर्दा सम्बन्धित सरोकारवाला समितिहरुबाट व्यापक छलफल गराई योजनाको प्रारुप तयार गरिएको छ । यसका साथै योजना टोलीमा संलग्न विषय विज्ञ तथा योजनाविद्हरु सँगको सुझाब लिई प्राविधिक सहयोग टोलीद्धारा आवधिक योजना दस्तावेज परिमार्जन गरिनुका साथै स्थानीय तहका अधिकार क्षेत्रका प्राय सबै विषय एवम् प्राविधिक पक्षहरुलाई तर्कपूर्ण एवम् वस्तुनिष्ठ ढङ्गबाट प्रस्तुत गरी लहान नगरपालिकाको आवधिक योजनाको दस्तावेज तयार गरिएको छ ।

१.५ योजना तर्जुमाका सीमाहरु

क) योजना तर्जुमाका क्रममा उपयुक्त कतिपय तथ्याङ्कहरू सर्वेक्षणबाट प्राप्त हुन नसकेकोले गोष्ठीबाट प्राप्त सूचना र प्रमाणीकरण भए बमोजिमका तथ्याङ्कहरूलाई नै आधार मानी प्रयोग गरिएको छ ।

ख) कतिपय अवस्थामा विगत वर्षका तथ्याङ्कहरुलाई प्रवृत्तिका रुपमा विश्लेषण गरी सोको आधारमा आ.व. २०८१/८२ लाई नै आधार वर्षको रुपमा तय गरिएको छ ।

ग) लहान नगरपालिकाको नगर वस्तुस्थिति विवरण, २०७८ (मस्यौदा प्रतिवेदन) तथा राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ लाई आधार मानिएको छ भने नगरपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरुलाई आधिकारिक मानी विश्लेषण गरिएको छ । यद्यपि केही तथ्याङ्कहरु अन्य स्रोतहरुबाट पनि प्रयोग गरिएको छ ।

घ) वडा भेलामा सहभागीहरुको विचार प्रतिनिधिमुलक रुपमा आवधिक योजनामा समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेद २ : नगरपालिकाको विद्यमान वस्तुगत स्थिति र उपलब्धिको समीक्षा

२.१ नगरपालिकाको परिचय

मधेश प्रदेश अन्तर्गत सिराहा जिल्लामा ८ वटा नगरपालिका र ९ वटा नगरपालिकाहरु गरी १७ वटा स्थानीय तह रहेको छ जस मध्ये लहान नगरपालिका एक हो । सिराहा जिल्लाको पूर्वी भाग तथा पूर्व पश्चिम राजमार्गमा पर्ने यो नगरपालिका वि.सं. २०३२ सालमा लहान बजार, लहान गोठ, सिगराही र मटियर्वा गाउँहरु मिलेर तत्कालिन लहान नगर पञ्चायत बनेको हो । स्थानीय तह पुनर्संरचनाका क्रममा वि.सं. २०७३ साल फागुन २३ गते साविक लहान नगरपालिका एवम् साविक गाढा गाविस र गोविन्दपुर मल्हानिया गाविस समावेश गरी लहान नगरपालिकाको स्थापना गरिएको हो । तत्कालीन पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रको सिरहा जिल्लामा अवस्थित पूर्व पश्चिम राजमार्गको पूर्वी खण्डमा रहेको यस नगरपालिकालाई नेपालको पूर्वी क्षेत्रमा जाने यातायातका साधनहरुको ढोका भने पनि हुन्छ । लहान नगरपालिकाको पूर्वमा बलान नदी (सप्तरी जिल्ला सिमाना), पश्चिममा धनगढीमाई नगरपालिका, दक्षिणमा सिमाना सखुवानान्कारकट्टी नगरपालिका, लक्ष्मीपुर पतारी नगरपालिका र उत्तरमा उदयपुर जिल्ला पर्दछन् । सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका अनुसार यस पालिकाको कुल क्षेत्रफल १६९.५२ वर्ग किलोमि. रहेको छ ।

२.१.१ भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

तालिका १ : वडागत जनसङ्ख्या, क्षेत्रफल तथा जनघनत्व

नयाँ वडा	समावेश गाविस/नपा	जनसङ्ख्या	प्रतिशत	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	जनघनत्व (व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि.)
१	लहान नगरपालिका (१)	५९०७	५.७९	२.६	२२७१.९२
२	लहान नगरपालिका (२)	३३१६	३.२५	१.०७	३०९९.०७
३	लहान नगरपालिका (३)	५८३०	५.७१	७.८५	७४२.६८
४	लहान नगरपालिका (४)	४४६८	४.३८	२.२९	१९५१.०९
५	लहान नगरपालिका (५)	४९०७	४.८१	०.५५	८९२१.८२
६	लहान नगरपालिका (६)	२६१०	२.५६	०.९३	२८०६.४५
७	लहान नगरपालिका (७)	२४१४	२.३७	०.६२	३८९३.५५
८	लहान नगरपालिका (८)	३१७५	३.११	०.३	१०५८३.३३
९	लहान नगरपालिका (९)	२३३४	२.२९	१.७५	१३३३.७१
१०	लहान नगरपालिका (१०)	३६१०	३.५४	२.२५	१६०४.४४
११	लहान नगरपालिका (११)	३५९३	३.५२	३.६६	९८१.६९
१२	लहान नगरपालिका (१२)	३५१८	३.४५	३.७१	९४८.२५
१३	लहान नगरपालिका (१३)	४४७६	४.३९	९.०८	४९२.९५
१४	लहान नगरपालिका (१४)	२६०१	२.५५	७.०२	३७०.५१
१५	लहान नगरपालिका (१५)	५१७४	५.०७	२९	१७८.४१
१६	लहान नगरपालिका (१६)	२१०५	२.०६	३२.३४	६५.०९
१७	लहान नगरपालिका (१७)	३३३७	३.२७	९.९५	३३५.३८
१८	लहान नगरपालिका (१८)	६७२३	६.५९	८.७८	७६५.७२

१९	लहान नगरपालिका (१९)	४९०६	४.८१	४.६	१०६६.५२
२०	लहान नगरपालिका (२०)	३८२०	३.७४	६.२१	६१५.१४
२१	लहान नगरपालिका (२१)	४२५४	४.१७	५.८५	७२७.१८
२२	लहान नगरपालिका (२२)	६३६०	६.२३	९.५१	६६८.७७
२३	गाढा गाविस (१-९)	५०५८	४.९६	५.१९	९७४.५७
२४	गोविन्दपुर मल्हानिया गाविस (१-९)	७५३५	७.३९	१४.४१	५२२.९०
जम्मा		**१,०२,०३१**	**१००.००**	**१६९.५२**	**६०१.८८**

स्रोत: *सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र राष्ट्रिय जनगणना, २०७८*

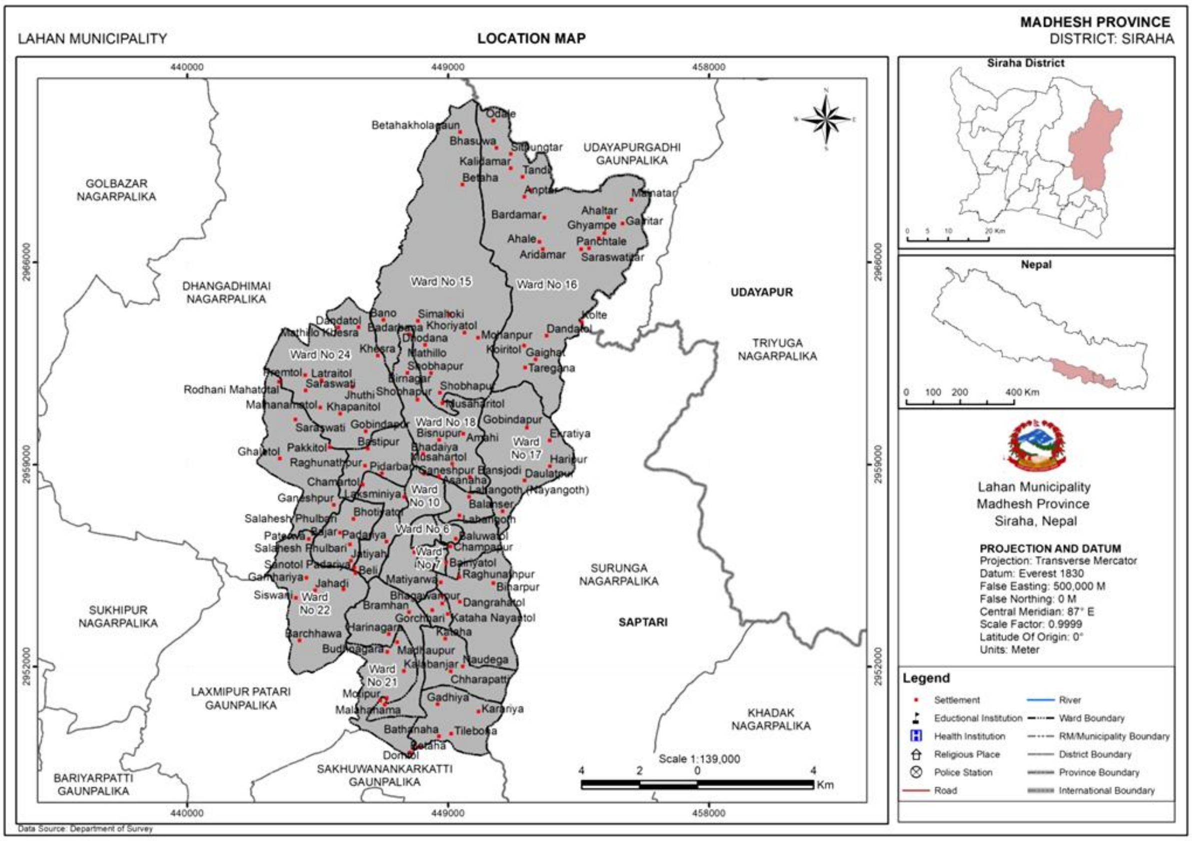

नक्सा १ : लहान नगरपालिकाको अवस्थिति नक्सा

समुन्द्री सतहदेखि करीव ९५ देखि ३१५ मि. सम्मको उचाइमा अवस्थित यो नगरपालिका विश्व मानचित्रमा २६°३९'१४" देखि २६°५१'३५" उत्तरी अक्षांश र ८६°२५'१५" देखि ८६°३३'२५" पूर्वी देशान्तर सम्म फैलिएको छ । नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ६४ प्रतिशत भू-भाग तराई र ३६ प्रतिशत भू-भाग शिवालिक पहाड क्षेत्र अन्तर्गत पर्दछ । यस क्षेत्रको उत्तरतर्फको जमिन २० डिग्री भन्दा माथिको भिरालो भएको चुरे पहाडले बनेको छ, यद्यपि यसले केही क्षेत्र मात्र समेट्छ र अधिकांश तराई समतल हो । यस टोपोग्राफीले वर्षात मौसममा बाढी र डुबान बढाउँछ । लहान नगरपालिकाको हावापानी न्यानो र समशीतोष्ण प्रकारको रहेको छ । यस क्षेत्रको अधिकतम तापक्रम ४० डिग्री सेल्सियस तथा न्यूनतम तापक्रम १० डिग्री सेल्सियस रहेको छ । लहान नगरपालिकाको औसत वार्षिक वर्षा १ ४६७ मि.मि. छ र आद्रता औषत ९०.५ रहेको छ । ज्येष्ठ महिनाको अन्तिमतिर मनसुन शुरु भएर असोज महिनासम्म रहन्छ । गर्मी

समयमा खडेरी, माहामारी, असिना, आगलागी, हावाहुरी, सर्पदंश र बाढी जस्ता प्रकोपबाट जनधनको क्षति हुने गर्दछ भने जाडो याममा शितलहर, तुषारो तथा चिसो हावाको प्रवाहले जनजीवनलाई प्रभावित गर्ने गरेको देखिन्छ । *(स्रोत: एन्फो संस्थाबाट तयार गरिएको लहान नगरपालिकाको एस.एफ.डि. प्रतिवेदन र लहान नगरपालिकाको नगर वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)*

"लहान" को नामकरण सम्बन्धमा एक जनश्रुति अनुसार वर्षौं पहिले यस ठाउँमा हाट लाग्ने गरेको र पहाडबाट व्यापार गर्न आउने व्यापारीहरु सरसामान खरिद तथा बेचबिखन गर्न आउँदा ती व्यापारीहरु बीच परस्पर मारपीट र झैझगडा हुने क्रममा "लौ हान" शब्दको बारम्बार प्रयोग भएपछि कालान्तरमा "लौहान" शब्दबाट अप्रभंश भई लहान नामकरण भएको हो । एक अन्य जनविश्वास अनुसार पहिले यस क्षेत्रमा लौहान सिंह नामक राजाले राज्य गरेकोले उनैको नाउँमा यसको नाम लहान भएको बताउने गरिन्छ । त्यसै गरी सिरहा क्षेत्रमा पहिले देखि नै घना जङ्गल रहेको र स्थानीय भाषामा रुखका जरालाई "शिर" भनिने भएकोले पछि यो ठाउँलाई सिरहा भन्न थालिको पाइन्छ । लहान नगरपालिकाको क्षेत्रफल मधेश प्रदेशको कुल क्षेत्रफल (९,६६१ वर्ग कि.मि.) को १.७५ प्रतिशत हुन आउँछ र नेपालको कुल क्षेत्रफल १,४७,१८१ वर्ग कि.मि. को ०.११ प्रतिशत हुन आउँछ ।

२.१.२ प्राकृतिक र सांस्कृतिक सम्पदा

लहान नगरपालिका प्राकृतिक स्रोत र साधनले धनी छ । यस क्षेत्रमा वन जङ्गल, नदी नाला, समथर एवम् उर्वर भूमि, ताल तलैया र सिमसार क्षेत्र नगरपालिकाको प्राकृतिक स्रोत हुन् । नगरपालिका भित्र हात्तीदह ताल, झवाई खोल्सी ताल, देवीदह र मानिक दह गरी ४ वटा ताल रहेका छन् । यस क्षेत्रका नदी नालामा बलान खोला, खुट्टी खोला, बेतहा खोला, मुतनी खोला र सपही खोला तथा ढोढना खोला, सर्रे खोला, छहका खोला, कोरिया खोला, शुशुवारी खोला, सुखाझोर खोला, झवाइ खोल्सी, झिर्झिरे खोला लगायतका २० वटा खोला रहेका छन् । पालिकामा भवरी चौरी सिमसार, दुधिभगडी सिमसार, हात्तीदह सिमसार, देवीदह सिमसार र मानिक दह सिमसार गरी ५ वटा सिमसार क्षेत्र रहेका छन् ।

नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल मध्ये करीब ६८ प्रतिशत भाग वन क्षेत्रले ओगटेको छ । स्थानीय समुदायले वन उपभोक्ता समूह गठन गरेर वनजङ्गल क्षेत्रको संरक्षण गर्ने काम स्थानीय समुदायले गरिरहेका छन् । नगरपालिका क्षेत्रमा ३७ वटा वन उपभोक्ता समिति र परिचालन भइरहेका छन् । यहाँ पाइने केही जनावर र पन्छीहरुमा मयुर, लाटोकोसेरो, गिद्ध, बट्टाई, हात्ती, चितुवा, चित्तल, रतुवा, निल गाई, बँदेल, दुम्सी, जंगली सुंगुर, बाँदर, निलो गोरु, मृग, कालो भालु, बाघ, खरायो, पाइथन, आदि जनावरहरु र वन कुखुरा, परेवा, ढुकुर, कोइली, बकुल्ला, किङफिसर, मैना, बुलबुल, दर्जी पन्छी, आदि चराहरु पाइन्छ ।

यहाँको प्रमुख वन तथा वनस्पति प्रजातिहरुमा पानापत्ती (लाफ), कच्चु, मडुवा साग, गाजपिपल, मोथा, झिरो, जिरे तरुल, काँडे भ्याकुर, कुकुर तरुल, सुनाखरी, चाँदिगाभा, दुबो, सिरु, निलोझलुके, कुकुरडाईनो, जंगली सुकुमेल, वन पान, आँप, घोडताप्रे, आँक, कराउना, दुधेलहरा, दुधलत्ती, कालिदुधी, श्यामलता, गन्की, सिम साग, वन भेंडो, बेलज्जा, बेसरम, बेहचा, गोलकाँक्री, वनकाँक्री, वन चिचिण्डो, हारम (कैजल), काझी, बाङ्गीकाठ, सिन्दुरे, रोहिनी, सिरिष्ट, सिरिष, मल्हान, पुतली फूल, भेण्डी फूल, लज्जावती, बुहारी झार, चितु, बाबरी (वन तुलसी, राम तुलसी), दर्दमेदा, कौवाठोली (माधवीलता), सिमल, सानो चिल्या,

ठूलो बालु, चिरचिरी (नालु कुरो, बरियार), आँखा तरुवा, टुनी, बाटुलपाते, गुर्जो लहरा, बडहर, समी, पाकर, खसरेटो, काभ्रो, पिल्खान, गुल्लर, पिपल, काक्सी, जामुन, कालो जामुन, ल्वाङ्गे झार, पिर्रे झार, दमाई फल, पुत्रन्जिवा, नकोरे, बयर, कदम, कदम्बा, बेल, श्रीफल, करिपत्ता, मिठोनिम, चिरौन्दासल्ला, ऐजेरु, चरचरे, लुतेझार, जनैलहरो, मयुरखुट्टे, पानी न्यूरो, साउने न्यूरो, आदि पाइन्छ । यस क्षेत्रमा रहेका नदी तथा खोला किनारामा वालुवा, ढुङ्गा लगायतका खनिजहरु यस क्षेत्रमा पाईन्छ ।

लहान नगरपालिकामा हिन्दु (८९.०८ प्रतिशत), ईस्लाम (९.४९ प्रतिशत), बौद्ध (१.०० प्रतिशत), प्रकृति (०.२० प्रतिशत), क्रिश्चियन (०.१३ प्रतिशत) र किराँत (०.११ प्रतिशत) बसोबास गर्दै आएको र धार्मिक सहिष्णुता कायम रहेको छ । लहान नगरपालिका क्षेत्रमा सांस्कृतिक विविधता रहेको छ भने थारु, यादव, मुसलमान, मुसहर, कोइरी/कुशवाहा, तेली, चमार/हरिजन/राम, सुंडी, दुसाध/पासवान/पासी, मलाहा, हलुवाई, तत्मा/तत्व, धानुक, खत्वे, हजाम/ठाकुर, क्षेत्री, केवतका साथै दनुवार, कुम्हार, रौनियार, ब्राम्हण (पहाडी), विश्वकर्मा, कलवर, तामाङ, ब्राम्हण (पहाडी), सोनार, राजपुत, बनियान, बढई/बादी र अन्य जातजातिको मिश्रित बसोबास रहेको पाईन्छ । नगरपालिका क्षेत्रमा मनाईने चाडपर्वहरुमा दशैं, तिहार तथा स्थानीय चाडपर्वमा सिरुवा, फागु, भातृ द्वितीया, चौठ चन्द्र, छठ, दिपावली, बडादिन, इद, आदि प्रमुख छन् । सांस्कृतिक पक्षमा सलहेश नाच र मुस्लिम समुदायको झरन नृत्य, मैथली समुदायको झिझिया नाच, जरजटिन एवम् सामाचकेवा आदि यस क्षेत्रका मूख्य स्थानीय प्रचलन अन्तर्गत पर्दछन् । धार्मिक तथा भाषिक रुपमा रहेको यस क्षेत्रमा चाडपर्वका समयमा गरिने विभिन्न क्रियाकलापहरुले यहाँको सामाजिक र सांस्कृतिक उत्कृष्टता झल्काउने गर्दछ । भेषभुषाको रुपमा पुरुष तथा महिलाहरुले विभिन्न चाडपर्वहरुमा आ-आफ्नो जातजाति झल्काउने मौलिक भेषभुषा लगाउने गर्दछन् । (*स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ तथा स्थलगत अवलोकन, २०८१)*

२.१.३ जनसाङ्ख्यिकीय अवस्था

लहान नगरपालिकाको जम्मा घरधुरी २०,५७७ र कुल जनसङ्ख्या १,०२,०३१ रहेको छ जसमध्ये पुरुष ५०,५६७ (४९.५६ प्रतिशत) र महिला ५१,४६४ (५०.४४ प्रतिशत) रहेको छ । यस नगरपालिकाको सरदर घरधुरी आकार ४.९६, लैंगिक अनुपात ९८.२६ र जनघन्तव ६०१.८८ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि. रहेको छ । जनसङ्ख्याको वडागत वितरण हेर्दा सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्या वडा नं २४ मा ७,५३५ (७.३९ प्रतिशत) र सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या वडा नं १६ मा २,१०५ (२.०६ प्रतिशत) रहेको छ । जनघनत्वको हिसाबले हेर्दा सबैभन्दा बढी जनघनत्व वडा ८ मा १०,५८३.३३ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि. तथा सबै भन्दा कम वडा नं. १६ मा ६५.०९ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि. रहेको छ ।

तालिका २ : जनसाङ्ख्यिकीय विवरण

जम्मा घरधुरी	२०,५७७
जम्मा जनसङ्ख्या	१,०२,०३१
पुरुष	५०,५६७ (४९.५६ प्रतिशत)
महिला	५१,४६४ (५०.४४ प्रतिशत)
सरदर घरधुरी आकार	४.९६
लैगिंक अनुपात	९८.२६
जनघनत्व	६०१.८८ व्यक्ति प्रति वर्ग कि. मि.

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

तालिका ३ : लहान नगरपालिकाको वडागत जनसङ्ख्या वितरण

वडा नं.	घरधुरी सङ्ख्या	जनसङ्ख्या			लैङ्गिक अनुपात
		कुल	पुरुष	महिला	
१	१,२७४	५,९०७	२,९३५	२,९७२	९८.७६
२	६८९	३,३१६	१,६३४	१,६८२	९७.१५
३	१,१९२	५,८३०	२,९६२	२,८६८	१०३.२८
४	८०६	४,४६८	२,२८१	२,१८७	१०४.३०
५	९६६	४,९०७	२,४६७	२,४४०	१०१.११
६	५३२	२,६१०	१,३०९	१,३०१	१००.६१
७	४६५	२,४१४	१,२३०	१,१८४	१०३.८९
८	६५०	३,१७५	१,६३५	१,५४०	१०६.१७
९	४६९	२,३३४	१,१५४	१,१८०	९७.८०
१०	७५५	३,६१०	१,८६९	१,७४१	१०७.३५
११	७४३	३,५९३	१,७०८	१,८८५	९०.६१
१२	७१६	३,५१८	१,७४५	१,७७३	९८.४२
१३	९६०	४,४७६	२,१५३	२,३२३	९२.६८
१४	५५१	२,६०१	१,२८९	१,३१२	९८.२५
१५	१,०८२	५,१७४	२,५५०	२,६२४	९७.१८
१६	४२६	२,१०५	१,०५१	१,०५४	९९.७२
१७	६६५	३,३३७	१,६४५	१,६९२	९७.२२
१८	१,२९०	६,७२३	३,१८४	३,५३९	८९.९७
१९	९६३	४,९०६	२,४२५	२,४८१	९७.७४
२०	७७६	३,८२०	१,८७९	१,९४१	९६.८१
२१	८११	४,२५४	२,१४५	२,१०९	१०१.७१
२२	१,२४५	६,३६०	३,०८४	३,२७६	९४.१४
२३	१,०१३	५,०५८	२,४८१	२,५७७	९६.२७
२४	१,५३८	७,५३५	३,७५२	३,७८३	९९.१८
जम्मा	**२०,५७७**	**१,०२,०३१**	**५०,५६७**	**५१,४६४**	**९८.२६**

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

यस नगरपालिकामा घर भई विभिन्न कारणले अन्यत्र बसोबास गर्ने तथा अन्य स्थानहरुबाट यस नगरपालिकामा बसोबास गर्ने व्यक्तिको सङ्ख्या प्रशस्त देखिन्छ। नगरपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार गत आ.व.मा ९२४ परिवारबाट ३,४३७ जना बसाई सरि आएको तथा ७०७ परिवारबाट २,३८४ जना बसाई सरि गएको देखिन्छ । राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार लहान नगरपालिकामा बसाईसराइको कारणमा विवाहको कारण १७,४३०, निर्भरतामा २,३३७, काम/रोजगारीमा १,६३१, शिक्षा/तालिममा ९५३, व्यापार/व्यवसायमा ४९३, कृषिमा १३४, घर फर्कनेमा १२५, प्राकृतिक प्रकोपको कारण ७४ र अन्य अवसरहरुको लागि ८५६ तथा नखुलेको १३१ जना रहेको छ लहान नगरपालिकाको जनसङ्ख्या वृद्धिदर बढ्दो प्रवृतिमा रहेको छ। नगरपालिकामा २०६८ सालमा १०.०५ प्रतिशतले घटेको देखिन्छ भने एक दशकको अन्तरालमा २०७८ सालमा १.१८५ प्रतिशतले बढेको देखिन्छ । जनसङ्ख्या बढ्नुमा आसपासका पालिका तथा अन्य जिल्लाहरुबाट बसाइँसराइको कारण रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ।

तालिका ४: लहान नगरपालिकाको जनसङ्ख्या वृद्धिदर			
लहान नगरपालिका	**जनसङ्ख्या २०५८**	**जनसङ्ख्या २०६८**	**जनसङ्ख्या २०७८**
जनसङ्ख्या	३८,७५५	९१,७६६	१०२०३१
जनसङ्ख्या वृद्धिदर		१०.०५ प्रतिशत	१.१८५ प्रतिशत
स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०५८, २०६८ र २०७८			

जनसङ्ख्याको बनावटलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी १५-१९ वर्ष उमेर समुहमा १०.३८ प्रतिशत जनसङ्ख्या रहेको छ भने सबैभन्दा कम ९०-९४ वर्ष उमेर समुहमा ०.०६ प्रतिशत जनसङ्ख्या रहेको छ । यस नगरपालिकामा सक्रिय जनसङ्ख्या अनुपात समग्र नेपालको भन्दा उच्च रहेको छ। जनसङ्ख्याको सक्रिय उमेर समुह (१५-५९)लाई हेर्दा ६१.६४ प्रतिशत जनसङ्ख्या रहेको छ। आश्रित जनसङ्ख्याको हकमा (० देखि १४ वर्ष सम्म) २९.२२ प्रतिशत र ६० वर्ष माथि ९.१३ प्रतिशत रहेका छन्।

तालिका ५ : उमेर समूह अनुसार जनसङ्ख्याको बनावट						
उमेर समुह	**पुरुष**	**प्रतिशत**	**महिला**	**प्रतिशत**	**कुल**	**प्रतिशत**
००-०४	५,१६०	१०.२०	४,३२४	८.४०	९,४८४	९.३०
०५-०९	५,३९३	१०.६७	४,७१७	९.१७	१०,११०	९.९१
१०-१४	५,३३८	१०.५६	४,८८३	९.४९	१०,२२१	१०.०२
१५-१९	५,३८६	१०.६५	५,२०९	१०.१२	१०,५९५	१०.३८
२०-२४	४,७७६	९.४४	५,६२६	१०.९३	१०,४०२	१०.१९
२५-२९	३,९१२	७.७४	४,५१३	८.७७	८,४२५	८.२६
३०-३४	३,२१७	६.३६	३,९२४	७.६२	७,१४१	७.००
३५-३९	३,३१०	६.५५	४,०८४	७.९४	७,३९४	७.२५
४०-४४	२,८१३	५.५६	२,९२०	५.६७	५,७३३	५.६२
४५-४९	२,४२४	४.७९	२,५६४	४.९८	४,९३९	४.८९
५०-५४	२,२८७	४.५२	२,३१७	४.५०	४,६०४	४.५१
५५-५९	१,९८१	३.९२	१,६३२	३.१७	३,६१३	३.५४
६०-६४	१,४४५	२.८६	१,५२७	२.९७	२,९७२	२.९१
६५-६९	१,२७५	२.५२	१,३६५	२.६५	२,६४०	२.५९
७०-७४	१,०८७	२.१५	१,०९०	२.१२	२,१७७	२.१३
७५-७९	४७७	०.९४	४३२	०.८४	९०९	०.८९
८०-८४	१५४	०.३०	१७३	०.३४	३२७	०.३२
८५-८९	८९	०.१८	८१	०.१६	१७०	०.१७
९०-९४	२०	०.०४	३७	०.०७	५७	०.०६
९५ माथि	२२	०.०४	४६	०.०९	६८	०.०७
कुल जम्मा	**५०,५६७**	**१००.००**	**५१,४६४**	**१००.००**	**१०२,०३१**	**१००.००**
स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८						

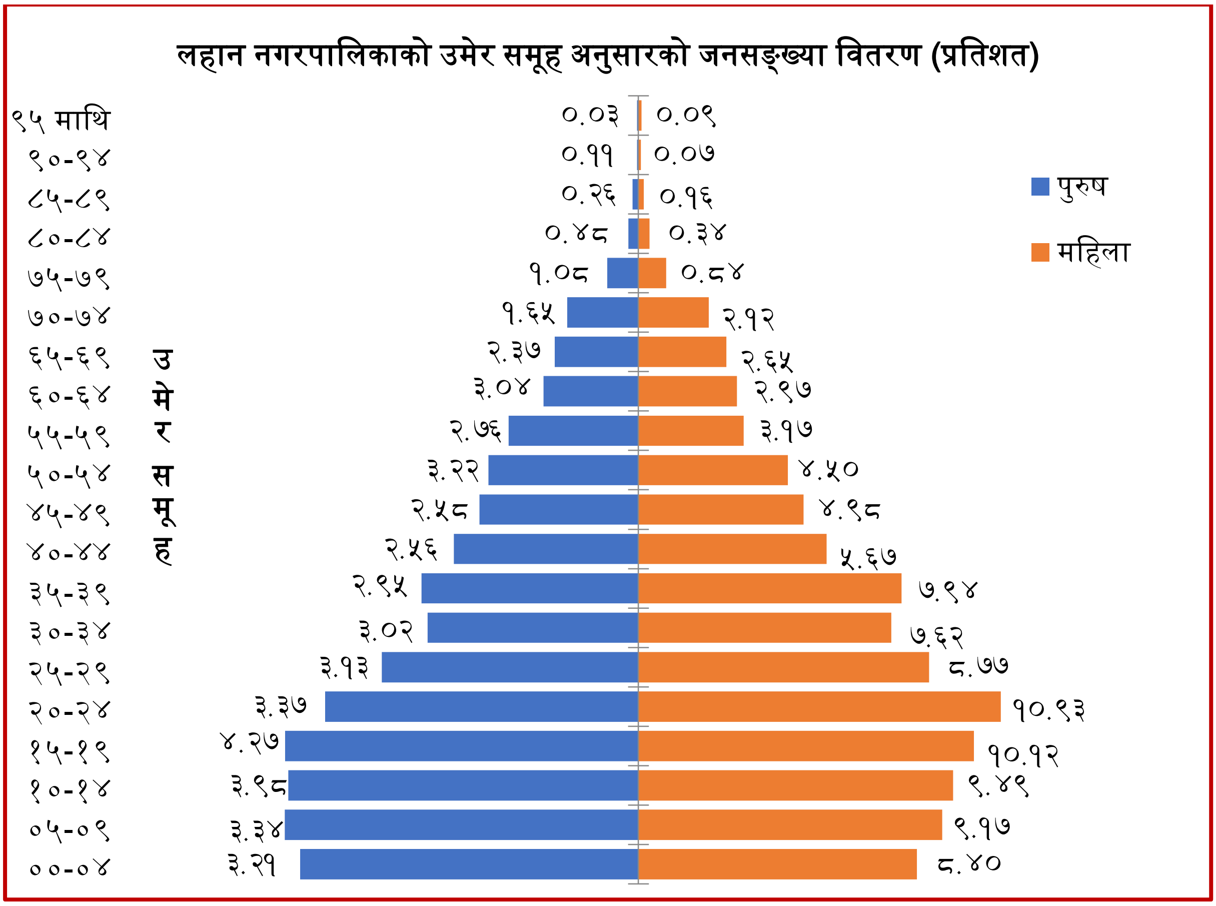

चित्र १ : लहान नगरपालिकाको जनसङ्ख्या पिरामिड

जातजाति र मातृभाषा

लहान नगरपालिकामा जातिगत विविधता रहेको देखिन्छ । सम्पूर्ण बासिन्दाहरुमा पारस्परिक मेलमिलाप, सद्भाव र समझदारी कायम रहेको छ । नगरपालिकाको जातजातिहरुको बनावटलाई हेर्दा कुल जनसङ्ख्याको सबैभन्दा बढी थारु (१६.२० प्रतिशत), यादव (१२.०३ प्रतिशत), मुसलमान (९.४४ प्रतिशत), मुसहर (८.५७ प्रतिशत), कोइरी/कुशवाहा (८.४२ प्रतिशत) र त्यसपछि तेली (५.५६ प्रतिशत), चमार/हरिजन/राम (५.१३ प्रतिशत), सुंडी (३.७७ प्रतिशत), दुसाध/पासवान/पासी (३.६५ प्रतिशत), मलाहा (२.२३ प्रतिशत) रहेको छ भने अन्य जातजातिहरुमा हलुवाई (१.९२ प्रतिशत), तत्मा/तत्व (१.८४ प्रतिशत), धानुक (१.७४ प्रतिशत), खत्वे (१.५५ प्रतिशत), हजाम/ठाकुर(१.२६ प्रतिशत), क्षेत्री (१.४ प्रतिशत), केवत (१.०४ प्रतिशत) र अन्य (६.३३ प्रतिशत) छन् । (*स्रोत :राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)*

तालिका ६ : जातजातिको आधारमा जनसङ्ख्या वितरण

क्र.सं.	जातजातिहरु	जनसङ्ख्या	प्रतिशत
१	थारु	१६,५२८	१६.२०
२	यादव	१२,२७१	१२.०३
३	मुसलमान	९,६३२	९.४४
४	मुसहर	८,७४८	८.५७
५	कोइरी/कुशवाहा	८,५९४	८.४२

६	तेली	५,६७८	५.५६
७	चमार/हरिजन/राम	५,२३२	५.१३
८	सुंडी	३,८४५	३.७७
९	दुसाध/पासवान/पासी	३,७२६	३.६५
१०	मलाहा	२,२७८	२.२३
११	हलुवाई	१,९६०	१.९२
१२	तत्मा/तत्व	१,८७६	१.८४
१३	धानुक	१,७७९	१.७४
१४	खत्वे	१,५८१	१.५५
१५	हजाम/ठाकुर	१,२८३	१.२६
१६	क्षेत्री	१,१६७	१.१४
१७	केवत	१,०६२	१.०४
१८	दनुवार	९८७	०.९७
१९	कुम्हार	९६६	०.९५
२०	रौनियार	८५०	०.८३
२१	ब्राम्हण (पहाडी)	८३२	०.८२
२२	विश्वकर्मा	७२०	०.७१
२३	कलवर	६१३	०.६
२४	तामाङ	५९८	०.५९
२५	ब्राम्हण (तराई)	५८५	०.५७
२६	दनुवार	९८७	०.९७
२७	कुम्हार	९६६	०.९५
२८	सोनार	५८२	०.५७
२९	राजपुत	५५८	०.५५
३०	बनियान	५१९	०.५१
३१	बढई/बादी	५१७	०.५१
३२	अन्य	६४६४	६.३३
जम्मा		**१,०२,०३१**	**१००.००**
स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८			

यस नगरपालिकामा बोलिने प्रमुख मातृभाषा मैथिली भाषा रहेको देखिन्छ । पालिकाका अधिकांश परिवार अर्थात्७१.६९ प्रतिशतले मैथिली भाषा बोल्ने गर्दछन् । त्यसै गरी१६.१९ प्रतिशतले थारु भाषा, ५.०२ प्रतिशतले उर्दु भाषा तथा ४.३४ प्रतिशतले नेपाली भाषा बोल्ने गर्दछन् । यसका अलावा मगही भाषा १ प्रतिशत, हिन्दी भाषा ०.३६ प्रतिशत, तामाङ भाषा ०.३५ प्रतिशत, अवधी भाषा०.२३ प्रतिशत, आदि लगायत रहेका छन् । (*स्रोत :राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)*

तालिका ७ : मातृभाषाको आधारमा जनसङ्ख्या वितरण

क्र.सं.	**मातृभाषा**	**जनसङ्ख्या**	**प्रतिशत**
१	मैथिली	७३,१४८	७१.६९
२	थारु	१६,५१८	१६.१९

३	उर्दु	५,१२४	५.०२
४	नेपाली	४,४२४	४.३४
५	मगही	१,०१६	१.००
६	हिन्दी	३७२	०.३६
७	तामाङ	३५७	०.३५
८	अवधी	२३५	०.२३
९	मारवाडी	१७०	०.१७
१०	मगर धुत	१३८	०.१४
११	दनुवार	११४	०.११
१२	अन्य	४१५	०.४१
जम्मा		**१,०२,०३१**	**१००.००**
स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८			

अपाङ्गता

राष्ट्रिय जनगणना,२०७८ अनुसार यस नगरपालिकामा कुल जनसङ्ख्याको १,००,४४८ जना (९८.४५ प्रतिशत)को शारीरिक अवस्था सामान्य रहेको छ भने १,५७३ जना (१.५४ प्रतिशत) अपाङ्गता भएका व्यक्ति भेटिएका छन् भने १० जना (०.०१ प्रतिशत)को अवस्था बारे उल्लेख गरिएको छैन । जसमध्ये भौतिक अपाङ्गता भएका व्यक्ति सबभन्दा बढी कुल जनसङ्ख्याको ०.६६ प्रतिशत छ । त्यसै गरी अपाङ्गताको अन्य प्रकारमा कम दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता ०.२४ प्रतिशत, बहु अपाङ्गता ०.१४ प्रतिशत, अन्धा ०.११ प्रतिशत, स्वर सम्बन्धी अपाङ्गता ०.११ प्रतिशत, बहिरा ०.१० प्रतिशत, मानसिक/ मनोसामाजिक अपाङ्ता भएका ०.०७ प्रतिशत, श्रवण सम्बन्धी अपाङ्गता ०.०५ प्रतिशत, बौद्धिक अपाङ्गता ०.०३ प्रतिशत, कान नसुन्ने तथा अन्धा ०.०२ प्रतिशत, हेमोफिलिया ०.०२ प्रतिशत र अटिजम ०.०१ प्रतिशत रहेको छ ।

तालिका ८ : लहान नगरपालिकामा अपाङ्गताको अवस्था

अपाङ्गताको प्रकार	**जनसङ्ख्या**	**प्रतिशत**
कुनै प्रकारको अपाङ्गता नभएको	१,००,४४८	९८.४५
भौतिक अपाङ्गता	६७०	०.६६
कम दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता	२४२	०.२४
बहु अपाङ्गता	१४४	०.१४
अन्धा	१११	०.११
स्वर सम्बन्धी अपाङ्गता	१०८	०.११
बहिरा	९७	०.१०
मानसिक/मनोसामाजिक अपाङ्गता	६७	०.०७
श्रवण सम्बन्धी अपाङ्गता	५१	०.०५
बौद्धिक अपाङ्गता	३२	०.०३
कान नसुन्ने तथा अन्धा	२३	०.०२
हेमोफिलिया	१६	०.०२
अटिजम	१२	०.०१

उल्लेख नगरिएको	१०	०.०१
जम्मा	**१,०२,०३१**	**१००.००**
स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८		

२.२ आर्थिक विकास अवस्था

२.२.१ कृषि, पशुपालन तथा खाद्य सुरक्षा

लहान नगरपालिकामा व्यवसायिक तरकारी उत्पादनको लागि उपयुक्त हावापानी रहेको छ । यस क्षेत्रमा धान, गहुँ, मकै, कोदो, जौ जस्ता अन्न बालीहरुका साथै व्यवसायिक तरकारी बालीहरुमा आलु, काउली, बन्दा, रायो र पालुङ्गो साग, मुला, गाजर, गोलभेडा, भान्टा, फर्सी, आदि उत्पादन हुने गर्दछ । त्यसै गरी तेलहन बालीमा तोरी र अन्य तेलहन बाली तथा दलहन बालीमा मुसुरो, रहर, मास, चना, केराउ, सिमी, बोडी र मसला बालीमा बेसार, अदुवा, लसुन, प्याज, धनिया, आदि उत्पादन हुने गरेको छ । साथै फलफुलमा आँप, लिचि, केरा, मेवा, कागती, अम्बा, बेल, सरिफा, बयर, जामुन, आदि उत्पादन हुन्छ ।

लहान नगरपालिकामा खाद्यान्नमा आत्मनिर्भरताको स्थिति हेर्दा आफ्नो उत्पादनले वर्षभरि खान पुग्ने घरधुरी सङ्ख्या २१.३४ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी ३ महिना मात्र खान पुग्ने घरधुरी सङ्ख्या १२.५५ प्रतिशत, ४ देखि ६ महिना सम्म खान पुग्ने घरधुरी सङ्ख्या ५.२९ प्रतिशत, ७ देखि ९ महिना सम्म खान पुग्ने ४.७५ प्रतिशत र ९ महिना देखि वर्ष दिन खान पुग्ने घरधुरी सङ्ख्या ६.६५ प्रतिशत रहेको छ । नगरपालिका क्षेत्रमा खेती नगर्ने घरधुरी सङ्ख्या ४९.४ प्रतिशत रहेको छ । लहान नगरपालिका कृषि विकास शाखा अन्तर्गत कुल ३६ वटा कृषि समूह दर्ता भई सक्रिय छन् । जसमा ४१७ जना महिला र २७८ पुरुष कृषक सदस्य गरी जम्मा ६९५ जना कृषकहरु आवद्ध छन् ।

लहान नगरपालिकामा खुट्टी खोला, झवाई खोला, सपही खोला, बानो खोला, सलहेश फुलबारी कुलो, भवडा कुलो, दुधही भवरी कुलो, झिरहरी नहर, स्यालो ट्युबवेल तथा डिप बोरिङ लगायतबाट सिंचाई सुविधा उपलब्ध भइरहेको छ । नगर क्षेत्रमा सिंचाईको किसिम अनुसार वर्गीकरण गर्दा सतह सिंचाई ६, बोरिङ १८ र कुलो ४ रहेको छ । सिंचाईको माध्यममा कुलो १५ र पाइप १३ रहेको छ । सिंचाई पूर्वाधार मध्ये वर्षै भरी सिंचाई हुने २० र मौसमी ८ रहेका छन् । लहान नगरपालिकाको भू-भागमा सिंचाईको सुविधा विस्तार गर्न बाकी रहेको छ । यस नगरपालिकामा रहेका जग्गामा वर्षैभरी तथा मौसमी सिंचाई सुविधा उपलब्ध हुने कुलो, नहर, स्यालो ट्युबवेल तथा डिप बोरिङ लगायतका सिंचाईका पूर्वाधारको तथ्याङ्क अद्यावधिक हुन बाकी भएता पनि नगरपालिकामा कृषि कार्यको लागि १,४७,९५७ कठ्ठा जग्गा उपयोग भएको छ । कुल घरधुरीको करीब ५१ प्रतिशत कृषि कार्यमा संलग्न रहेको छ । सीमित कृषियोग्य जमिन, सिंचाई र अन्य कृषि सामाग्री अभाव, तालिम र ऋणमा कमजोर पहुँच आदि जस्ता कारणहरुले गर्दा कृषिको विकासमा सुधार गर्न आवश्यक देखिन्छ । *(स्रोत: स्थलगत अवलोकन, २०८१ तथा लहान नगरपालिकाको नगर वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)*

हाटबजार

लहान नगरपालिकामा दैनिक उपभोग्य वस्तुहरुको खरिद बिक्री गर्न कुल ११ वटा हाटबजार रहेको छ । यी हाटबजारहरुले स्थानीय उत्पादनहरुको बजारीकरण गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेलिराखेको छ । यस नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका हाटबजारहरु तपशिल तालिका बमोजिम रहेका छन् :

तालिका : ९लहान नगरपालिकाका हाटबजारहरुको विवरण

सि. नं.	हाटबजार	स्थान	सुविधा	हाटबजार लाग्ने दिन
१	लहान बजार	वडा नं. ५	पक्की सडक, विद्युत, खानेपानी	सोमबार, शुक्रबार
२	पशु हाटबजार	वडा नं. १०	विद्युत, खानेपानी	सोमबार, शुक्रबार
३	भोटियाटोल हाटबजार	वडा नं. १२	पक्की सडक, विद्युत	आईतबार, बुधबार
४	पक्कीटोल हाटबजार	वडा नं. १३	पक्की सडक, विद्युत	सोमबार, बिहिबार
५	महादेव हाटबजार	वडा नं. १५	पक्की सडक, विद्युत	बुधबार, शनिबार
६	गोबिन्दपुर हाटबजार	वडा नं. १७	विद्युत	बुधबार, शनिबार
७	छर्रापट्टी हाटबजार	वडा नं. १९	पक्की सडक, विद्युत	मंगलबार, शनिबार
८	मोतिपुर हाटबजार	वडा नं. २१	विद्युत	बुधबार, शनिबार
९	गढिया हाटबजार	वडा नं. २३	पक्की सडक, विद्युत	मंगलबार, शनिबार
१०	बथनाहा हाटबजार	वडा नं. २३	पक्की सडक, विद्युत	आईतबार, बिहिबार
११	हाटबजार	वडा नं. २४	विद्युत	आईतबार, बिहिबार

स्रोत : लहान नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८

माछापालन

लहान नगरपालिकामा ९१ वटा सार्वजनिक पोखरी रहेका छन् । यी पोखरीहरु माछापालनको लागि प्रयोग भईरहेको छ । सबै पोखरीहरुबाट कुल वार्षिक ६६ हजार केजी माछा उत्पादन हुने गरेको छ । यहाँका बासिन्दाहरुले माछापालनबाट १ करोड ४४ लाख भन्दा बढी आय गरेको देखिन्छ जस मध्ये नगरपालिकाले वार्षिक ७५ लाख १६ हजार भन्दा बढी शुल्क लिने गरेको छ । *(स्रोत : लहान नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)*

२.२.२ पर्यटन तथा संस्कृति

लहान नगरपालिकामा यथेष्ट धार्मिक, सांस्कृतिक र पुरातात्विक महत्व बोकेका स्थलहरुदेखि सुन्दर प्राकृतिक स्थलहरु छन् । यहाँको धार्मिक पर्यटकीय क्षेत्रहरुमा लहान बजारदेखि ४ किलो मि. पश्चिममा ऐतिहासिक धार्मिक स्थलको रुपमा राजा सहलेसको सहलेस फुलबारी रहेको छ । उक्त फुलबारीमा प्रत्येक वर्ष वैशाख १ गतेका दिन मेला लाग्छ । उक्त ठाउँको एउटा रुखमा वर्षको एकचोटी वैशाख १ गते मात्र सेतो माला आकारको हारमको फूल फुल्छ जुन फूल हेर्न नेपाल र भारतका हजारौं व्यक्तिहरु पुग्ने गर्छन् । यसै गरी लहानदेखि ६ किलोमि. उत्तरमा पकडरिया गढ अवस्थित छ भने नगरमा विभिन्न मठ मन्दिरहरु छन् ।

नगरपालिकाका धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरुमा राजदेवी मन्दिर, गोसाई डाँडा, ग्रीन पार्क (झण्डा पार्क), चम्पापुर गढी, हात्ती दह, देवी दह, ब्रम्हान ठाकुरबाबा, मानिक दह, खप्ते डाँडा, कल्याण दह, आदि रहेका छन् । राजदेवी मन्दिरमा वैशाख पूर्णिमाको दिन ठूलो मेला लाग्ने गर्दछ । सो बेला बोका, पाठा, परेवाको

बलि दिने गरिन्छ । राजदेवी मन्दिरमा शनिबार स्थानीय सहित महिनामा ८०-८५ हजार मानिस आउने गर्दछ । कोईरालो खोला नमुना सामुदायिक वन उ. समितिद्वारा निर्मित वडा नं. १५ मा चुरे पर्वत नजिक स्थित हात्तीदह सिमसार क्षेत्रमा उदयपुर, सप्तरी, सिराहाबाट दैनिक ३०० जना मानिस आउने गर्दछ । त्यसै गरी मुतनी खोला उप-जलाधार क्षेत्र, बलान खोला सिमसार क्षेत्र, यज्ञभूमिस्थल, पोखरीगढ वन र तेत्राही वन सिमसार क्षेत्रलाई पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सकिन्छ ।

फोटो १ : लहान नगरपालिकाका पर्यटकीय क्षेत्रहरु

फोटो २ : लहान नगरपालिकाका मठ मन्दिर तथा सांस्कृतिक पक्ष

होमस्टे

अहिले नेपालका विभिन्न पर्यटकीय क्षेत्रहरुमा होमस्टे निकै फस्टाउँदै गएको पाईन्छ । पर्यटकहरु स्थानीय समुदायको घरमा बसी स्थानीय स्वाद अनुसारको खानपान गर्नुका साथै स्थानीय संस्कार र सँस्कृतिमा

रमाउने गर्दछन् । हाल वडा नं. १५ मा बानो गाउँ थारु सामुदायिक होमस्टे उद्घाटन भई ११ घरमा होमस्टे सञ्चालनमा आए पनि व्यवस्थित हुन बाकी रहेको छ ।

फोटो ३ : लहान नगरपालिका - १५ स्थित बानो गाउँ थारु सामुदायिक होमस्टे

२.२.३ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति

लहान नगरपालिकामा लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरु सञ्चालनमा छन् । यस क्षेत्रमा ५६ वटा साना उद्योग, १५ वटा घरेलु उद्योग र १ वटा मझौला उद्योग गरी कुल ७२ वटा उद्योगहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । यी उद्योगहरुमा २८४ जना महिला र ७९७ जना पुरुष गरी जम्मा १,०८१ जनाले प्रत्यक्ष रोजगारी पाएको देखिन्छ । नगरपालिकामा सञ्चालित उद्योगहरुमा स:मिल, ईट्टा, मसला, राईस मिल, टायल्स, बेकरी ग, काष्ठ, पाउरोटी, पानी प्रशोधन, मिनिरल वाटर, चिउरा भुजा, वरफ, दालमोट, ह्युम पाईप, प्लाष्टिक, आधुनिक खाद्य, घरेलु, डेरी, पेपर प्रोडक्सन, फुड प्रडक्ट, आदि रहेका छन् । लहान नगरपालिका क्षेत्रमा सञ्चालनमा रहेका उद्यम व्यवसायको सङ्ख्या ३,९७२ रहेको छ । वडा नं. १ मा सर्वाधिक ५०७ वटा व्यवसायिक फर्म रहेका छन् भने वडा नं. १६ मा सबै भन्दा न्यून १७ वटा व्यवसायिक फर्महरु रहेको देखिन्छ । व्यवसायहरुमा सबै भन्दा धेरै किराना पसल ५८१ वटा रहेका छन् ।

फोटो ४ : लहान नगरपालिकाका विविध साना उद्योग तथा व्यवसायहरु

लहान नगरपालिकामा कुल १७२ वटा विद्युत मिल र २ वटा कोसेली घर वा विक्री केन्द्र सञ्चालनमा रहेका छन् । जस मध्ये वडा नं. २१ मा २२ वटा मिल तथा वडा नं. ५ र ११ मा एक एक वटा कोसेली घर वा विक्री केन्द्र रहेका छन् । नगरपालिकामा कुल ३३ वटा आवासीय होटल रहेको छ । यी होटलहरुमा कुल ४८८ वटा कोठा र ८९४ बेड रहेको छ । सबै नन स्टार तहका होटलहरुमा विगतमा लाखौं विदेशी तथा स्वदेशी पर्यटकहरुले सेवा लिएका छन् । लहान नगरपालिकामा सञ्चालित लघु, घरेलु तथा साना उद्योग एवम् व्यापार र व्यवसाय नविकरण तथा दर्ता नभएको हकमा दर्ता गराई ठुलो रकममा राजस्व सङ्कलन हुन सक्ने देखिन्छ । *(स्रोत: स्थलगत अवलोकन, २०८१ तथा लहान नगरपालिकाको नगर वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)*

२.२.४ श्रम तथा रोजगारी

लहान नगरपालिकाको कुल जनसङ्ख्याको ४३.३२ प्रतिशत जनसङ्ख्या (४४,२०२ जना) कुनै न कुनै रोजगार प्राप्त छन् । यस मध्ये ३६.७२ प्रतिशत प्राथमिक कामदारबाट रोजगार पाइरहेका छन् भने ३३.६३ प्रतिशत दक्ष कृषि, वन जङ्गल र मत्स्यपालन सम्बन्धी संस्था क्षेत्रमा संलग्न छन् । सक्रिय जनसङ्ख्या (१५-६० वर्ष)को नगरपालिकामा २,७१७ जना बेरोजगार (कुल जनसङ्ख्याको २.६६ प्रतिशत) छन् ।

कृषि बाहेकका घरपरिवारद्वारा सञ्चालित लघु उद्यमहरुको किसिम अन्तर्गत घरेलु उद्योगमा ७८७ पुरुष र ३८५ महिला, व्यापार व्यवसायमा ६३० पुरुष तथा ३१६ महिलाद्वारा सञ्चालित छन् । त्यसै गरी यातायात व्यवसाय १३७ पुरुष र १८ महिला, सेवा १०६ पुरुष र ५१ महिलाद्वारा सञ्चालित छन् भने अन्य पेशा ४६८ पुरुष र ९८ महिलाबाट सञ्चालन गरिएको छ । सोही गरी ६१ वटा उद्यमहरुको किसिम बारे उल्लेख गरिएको छैन । नगरपालिकामा आर्थिक रुपले सक्रिय जनसङ्ख्या २५,०१० पुरुष र १९,१९२ महिला गरी कुल ४४,२०२ जना रहेको छ । जसमध्ये ७८ जना पुरुष र ८ जना महिला गरी ८६ जना सशस्त्र बलमा, १,६५८ पुरुष र ४९१ महिला गरी २,१४९ जना म्यानेजर पदमा, १,४५७ पुरुष र ५०५ महिला गरी १,९६२ जना व्यवसायिक, ६१६ पुरुष र २२४ महिला गरी ८४० जना प्राविधिक र सहयोगी पेशामा कार्यरत छन् । त्यसै गरी कार्यालय सहयोगी ४८४ जना (३७२ पुरुष र ११२ महिला), सेवा र बिक्री कामदार २,७२२ जना (२,०७७ पुरुष र ६४५ महिला) तथा दक्ष कृषि, वन जङ्गल र मत्स्यपालन सम्बन्धी संस्थामा १४,८६५ जना (७,०३७ पुरुष र ७,८२८ महिला), शिल्प र सम्बन्धित व्यापारमा

३,४१८ जना (३,०२६ पुरुष र ३९२ महिला), प्लान्ट र मेशिन अपरेटर तथा एसेम्बलरहरु १,४०८ जना (१,३६२ पुरुष र ४६ महिला) तथा प्राथमिक कामदारहरु १६,२३१ जना (७,३०३ पुरुष र ८,९२८ महिला) रहेका छन् भने ३७ जना २४ पुरुष र १३ महिला)को पेशा बारे उल्लेख गरिएको छैन ।

कृषि, जङ्गल र मत्यपालन सम्बन्धी कार्यमा १९,९९५ जना (९,४८५ पुरुष र १०,५१० महिला), खानी तथा उत्खनन कार्यमा १६६ जना (१०९ पुरुष र ५७ महिला), उत्पादनमूलक कार्यमा १,५२६ जना (१,१७५ पुरुष र ३५१ महिला), विद्युत, ग्यास, वाफ र वातानुकूलित आपूर्ति कार्यमा १३२ जना (१२१ पुरुष र ११ महिला), पानी आपूर्ति, ढल निकास, फोहर व्यवस्थापन र सुधार गतिविधिहरूमा १२२ जना (१०१ पुरुष र २१ महिला), निर्माणसँग सम्बन्धित कार्यमा ५,९३१ जना (४,१५९ पुरुष र १,७७२ महिला), होलसेल तथा रिटेल व्यापार तथा मोटर वाहन र मोटरसाइकल मर्मत कार्यमा ८,१६९ जना (४,६२४ पुरुष र ३,५४५ महिला), यातायात र भण्डारणमा १,२२९ जना (१,१८५ पुरुष र ४४ महिला), आवास र खाना सेवा गतिविधिहरुमा ४३८ जना (३११ पुरुष र १२७ महिला), सूचना तथा सञ्चारमा १०५ जना (९३ पुरुष र १२ महिला) तथा वित्तीय तथा ईन्स्यूरेन्स ४०२ जना (२९७ पुरुष र १०५ महिला)ले श्रम तथा रोजगार पाईरहेको छ ।

त्यसै गरी घर जग्गा व्यापार गतिविधिहरुमा ६७ जना (६४ पुरुष र ३ जना महिला), व्यवसायिक, वैज्ञानिक र प्राविधिक गतिविधिहरूमा २८७ जना (२५७ पुरुष र ३० महिला), प्रशासनिक र सहायक सेवा गतिविधिहरूमा ७० जना (६२ पुरुष र ८ महिला), सार्वजनिक प्रशासन र रक्षामा ५०६ जना (४३५ पुरुष र ७१ महिला), शिक्षण संस्थामा १,२८१ जना (८८३ पुरुष र ३९८ महिला), मानव स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य गतिविधिहरूमा ६५६ जना (४२३ पुरुष र २३३ महिला), कला तथा मनोरञ्जनमा ५९ जना (५४ पुरुष र ५ महिला), अन्य सेवा गतिविधिमा २,२०२ जना (८०६ पुरुष र १,३९६ महिला), रोजगारदाताको रूपमा घरपरिवारका गतिविधिहरूमा ८०० जना (३२३ पुरुष र ४७७ महिला), अतिरिक्त क्षेत्रीय संगठन र निकायहरूको गतिविधिहरूमा ३४ जना (२४ पुरुष र १० महिला)ले रोजगार प्राप्त गरेका छन् भने रोजगार गरिरहेको उद्योग उल्लेख नगरिएको २५ जना (१९ पुरुष र ६ महिला) रहेको छ । लहान नगरपालिकामा रोजगारीको संस्थागत क्षेत्र सवालमा सरकारीतर्फ १,०७६ पुरुष र ३२४ महिला गरी १,४०० जनाले, वित्तीय संस्थामा २९७ पुरुष र १०६ महिला गरी ४०३ जना र गैर वित्तीय संस्थामा १०,१३९ पुरुष र ७,५५२ महिला गरी १७,६९१ जना कार्यरत छन् । त्यसैगरी १५७ पुरुष र ३४ महिला गरी १९१ जना तथा घरपरिवार सेवा गैर नाफामूलक संस्थामा १३,३१६ पुरुष र ११,१६६ महिला गरी २४,४८२ घरपरिवारमा आवद्ध छन् भने २५ पुरुष र १० महिला गरी ३५ जनाको रोजगारी बारे उल्लेख गरिएको छैन । *(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)*

लहान नगरपालिकाका ५,४९२ जना जनशक्ति देश बाहिर रहेका छन् । यसरी विदेश जाने जनसङ्ख्या मध्ये धेरै जसो वैदेशिक रोजगारीमा गएका छन् भने थोरै सङ्ख्या उच्च शिक्षा र व्यवसायका शिलशिलामा विदेश गएका छन् । यसरी विदेश जानेमा महिलाको तुलनामा पुरुषको सङ्ख्या बढी रहेको छ । वैदेशिक रोजगारी, अध्ययन तथा व्यवसायिक शिलशिलामा लहान नगरपालिकाका नागरीकहरु सबै भन्दा बढी ४६.०५ प्रतिशत खाडी मुलुकमा गएका छन् भने मलेशियामा १९.७७ प्रतिशत, भारत १०.३२ प्रतिशत, अष्ट्रेलिया ०.८२ प्रतिशत, अमेरिका ०.५५ प्रतिशत, युरोप ०.४६ प्रतिशत, जापान ०.३३ प्रतिशत, दक्षिण कोरिया ०.१३ प्रतिशत र अन्य देशहरुमा २१.५८ प्रतिशत रहेका छन् ।

२.२.५ बैंक, सहकारी तथा वित्तीय क्षेत्र

लहान नगरपालिकामा ३४ वटा वाणिज्य बैंक, ५ वटा विकास बैंक, १ वटा वित्तीय संस्था र १८ वटा लघु वित्तीय संस्था सञ्चालनमा रहेका छन् । यी संस्थाहरुबाट मुख्यतया कृषि र व्यापार तथा व्यवसायको क्षेत्रमा लगानी हुने गरेको छ। यो बाहेक ७६ वटा कृषि सहकारी, ५९ वटा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था, ८ वटा बहुउद्देशिय सहकारी, ३ वटा दुग्ध विकास सहकारी, १ वटा पशुपालन सहकारी र १ वटा उपभोक्ता सहकारी गरी १४८ वटा सहकारी संस्थाहरु सञ्चालनमा रहेका छन्। जसले गर्दा नगरपालिकाको वडा र टोलहरुसम्म वित्तीय पहुँच पुगेको छ । यसले गर्दा स्थानीय स्तरमै सरल र सुलभ दरमा ऋण प्रवाहको वातावरण बनेको छ। यी सहकारी संस्थाहरुले कृषि, पशुपालन र व्यवसाय क्षेत्रमा लगानी गरि राखेको छ। केही सहकारी संस्थाहरुले क्रियाशिल रहेका छैन । *(स्रोत: लहान नगरपालिका कार्यलिय, २०८१ तथा लहान नगरपालिकाको नगर वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)*

फोटो ५ : नगरपालिकामा वित्तीय सेवा प्रदान गरिरहेका बैंकहरु (वित्तीय संस्थाहरु)

२.३ सामाजिक विकास अवस्था

२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

नगरपालिकामा १ वटा प्रादेशिक अस्पताल, १२ वटा स्वास्थ्य चौकी (लहान-१०, लहान-१२ पडरिया थारुटोल, लहान -१४ बस्तीपुर, लहान १५ ढोढना, लहान-१७ गोबिन्दपुर, लहान-१८ भदैया, लहान-१९ छर्रापट्टी, लहान-२० ब्रम्हान, लहान-२१ भवानीपुर, लहान-२२ सिसवनी, लहान-२३ वाढा र लहान-२४ गोविन्दपुर), आधारभूत अस्पताल, ३ वटा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, १ वटा शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, २ वटा आयुर्वेद स्वास्थ्य औषधालय (लहान-१ र लहान-२२ सिसवनी) र स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने निजी अस्पताल/पोलिक्लिनिकहरु आदि सञ्चालनमा रहेका छन्। यसका अलावा ५९ वटा खोप केन्द्र, २५ वटा गाउँघर क्लिनिक र २ वटा आयुर्वेद क्लिनिकहरुमा प्रारम्भिक स्वास्थ्य सेवा आउटरिच सेवाहरु पनि प्रदान भईरहेका छन्। यी स्वास्थ्य संस्थाहरुमा स्वीकृत दरबन्दी अनुसार १ जना जन स्वास्थ्य अधिकृत, २५ जना हे.अ. (ज. स्वा.नि.), २२ जना सि.अ.हे.ब., १ जना अ.हे.ब., २४ जना अ.न.मी. लगायतका स्थायी जनशक्ति कार्यरत छन् । नगरपालिकामा १२९ जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरुले थप सहयोग र समर्थन गरिरहेका छन्। (*स्रोत : लहान नगरपालिकाको वार्षिक स्वास्थ्य प्रतिवेदन, २०८०/२०८१)*

यहाँका स्वास्थ्य संस्थाहरुले सरकारले लागू गरेका स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, खोप अभियानहरु सञ्चालन गर्ने र आधारभूत तहको स्वास्थ्य उपचार गराउँदै आएका छन् । यस क्षेत्रमा दैनिक ओपिडी सेवा, सुरक्षित मातृत्व सेवा, खोप सेवा, परिवार नियोजन, पोषण सेवा, क्षयरोग, कुष्ठरोग तथा सरुवा रोग सम्बन्धी सेवा लगायतका सेवाहरु सञ्चालनमा छन् । यस पालिकाभरी बाट स्वास्थ्य सेवा सुविधा लिन आउने गरिएकोमा यस पालिकाबाट विशिष्ट र गम्भीर प्रकृतिको रोगहरुको उपचारको लागि जनकपुर र काठमाडौं जाने गरेको छ ।

फोटो ६ : लहान नगरपालिकाका स्वास्थ्य संस्थाहरु

गत वर्षको तथ्याङ्कको आधारमा यस क्षेत्रमा रहेको मुख्य रोगहरुमा आन्द्राको कीरा (३,८७३), ग्यास्ट्रिक (२,५९०), ज्वरो (२,५४९), घाउ तथा चोटपटक (२४५९), कन्जेन्टिभाईटिस (२,४४३), प्रमाणित गैर संक्रामक पखाला (२,२०३), टाउको दुखाई (१,९३९), उच्च रक्तचाप (१,३०८), ढाड दुख्ने/मस्कोस्केलेटल दुखाई (१,२२२), र खोकी (१,२०४) लगायत रोगहरु रहेका छन् । यसका अलावा कालाजार, औलो, डेंगु, कुष्ठरोग, मुटु रोग, पक्षघात, निमोनिया, क्यान्सर, क्षय रोग (टिबी), एच.आइ.भि. एड्स, छाला सम्बन्धी रोग, स्वास प्रस्वास सम्बन्धी रोग, स्तन क्यान्सर, प्रसुती जन्य रोग लगायत छन् । (*स्रोत : लहान नगरपालिकाको वार्षिक स्वास्थ्य प्रतिवेदन, २०८०/२०८१)*

सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम अन्तर्गत लहान नगरपालिकामा पहिलो पटक गर्भ जाँच गराउने महिलाहरुको प्रतिशत ११८ तथा चौथो पटक गर्भ जाँच गराउने ६४ प्रतिशत रहेकोमा कम्तीमा आठ पटक गर्भ जाँच गराउने गर्भवती महिलाहरु ३५ प्रतिशत रहेको छ । अपेक्षित जीवित जन्महरु मध्ये दक्ष प्रसुतिकर्मीद्वारा प्रदान गरिएको सुत्केरी सेवा १३९ प्रतिशत, दक्ष स्वास्थ्यकर्मीद्वारा प्रदान गरिएको सुत्केरी सेवा १९ प्रतिशत र संस्थागत सुत्केरी सेवा १६२ प्रतिशतले रहेको छ । खोप सेवामा बिसिजी खोप १०० प्रतिशत, पेन्टा (तेस्रो) १०२ प्रतिशत, दादुरा रुबेला पहिलो मात्राको प्रगति १०३ प्रतिशत र दोस्रो मात्राको प्रगति १०३ प्रतिशत रहेको छ । एक वर्ष मुनिका नयाँ बालबालिकाको वृद्धि अनुगमनको प्रगति प्रतिशत १०९.६ प्रतिशत, दुई वर्ष मुनिका बालबालिकाहरुमा वृद्धि अनुगमनका लागि गरिएको भेटको औसत सङ्ख्या ९.१ पटक रहेको छ भने नयाँ केसहरुमा कुपोषित बालबालिकाको प्रतिशत ३.५ प्रतिशत रहेको छ । (*स्रोत : लहान नगरपालिकाको वार्षिक स्वास्थ्य प्रतिवेदन, २०८०/२०८१)*

२.३.२ शैक्षिक विकास

लहान नगरपालिकामा शैक्षिक पूर्वाधारतर्फ विद्यालयको सङ्ख्या कक्षा १-३ सम्म ५ वटा, कक्षा १-५ सम्म ३३ वटा, कक्षा १-८ सम्म ७ वटा, कक्षा १-१० सम्म ७ वटा, कक्षा १-१२ सम्म ८ वटा र प्रस्तावित १ बालविकास समेत गरि ६१ वटा विद्यालयहरु सञ्चालनमा छन् । धार्मिक विद्यालय (मदरसा) १२ वटा रहेका छन् । सिटिइभिटी बाट सम्बन्धन प्राप्त भई प्राविधिक धारका कक्षा श्री पशुपति आदर्श मा.वि., मटियर्वामा सिभिल ईन्जिनियरिङको कक्षा सञ्चालन तथा खुल्ला विद्यालयका ६ देखि १० सम्मका कक्षा सञ्चालनमा रहेका छन् भने दृष्टिविहीन सम्बन्धी कक्षाहरु समेत सञ्चालनमा रहेका छन् । नगरपालिकामा स्नातकोत्तर तहसम्म जे. एस. मुरराका बहुमुखी क्याम्पस र लहान एभरेष्ट क्याम्पस तथा स्नातक तहसम्म अध्यापन हुने रोयल सफ्टेक कलेज, सलहेश क्याम्पस र विद्यापति क्याम्पस अवस्थित छन् । यी सम्पूर्ण क्याम्पसमा शिक्षा, वाणिज्य र मानविकी तथा मुरराका बहुमुखी क्याम्पसमा विज्ञान समेत पठनपाठन हुने गर्दछ । लहान नगरपालिकामा रहेका विद्यालयहरुमा पठनपाठनको लागि अपाङ्गमैत्री तथा बालमैत्री भवन र कक्षा कोठा व्यवस्था गर्दै लैजानुपर्ने देखिन्छ । पिउनेपानीको लागि धारा, चापालकल, ईनार, नालाबाट प्रयोग गर्दै आएको छ भने केही विद्यालयहरुमा स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ । घेराबार नभएका विद्यालयहरुमा घेराबार गरि खेलमैदानहरुको स्तरोन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ । कम्प्युटर तथा विज्ञान प्रयोगशालालाई व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ । सबै विद्यालयमा ई-हाजिरीको व्यवस्था गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ । न.पा अन्तर्गत सञ्चालित ६ वटा सामुदायिक सिकाई केन्द्र रहेका छन् । आ.व. २०७९/८० मा नगर साक्षार घोषणाको लागि यस नगरपालिका अन्तर्गतका २४ वटा वडा मध्ये ८ वटा वडाहरु (वडा नं. २, ३, ४, ५, ६, ७, १४ र २१) सामुदायिक सिकाई केन्द्रको समन्वयमा साक्षर वडा घोषणा भइसकेको अवस्था छ भने बाँकी १६ वटा वडाहरु साक्षर घोषणा कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिन आवश्यक देखिन्छ । *(स्रोत : लहान नगरपालिकाको वार्षिक शैक्षिक स्थिति प्रतिवेदन, २०८०/८१)*

तालिका १० : लहान नगरपालिकाका शिक्षण संस्थाहरु

क्र. सं.	विद्यालयको नाम	वडा नं.	सञ्चालित कक्षा	जम्मा दरबन्दी	जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्या बालविकास बाहेक		
					२०७९	२०८०	२०८१
१	सिंगराही आ.वि., मटियर्वा	१	१-८	९	३९८	३८०	३९०
२	ज्ञानज्योति आ.वि., सिंगराही	१	१-५	५	१३०	११८	१३२
३	लेखनाथ आ.वि., मटियर्वा	१	१-५	५	६९	७९	८४
४	भानु आ.वि., भगवानपुर	२	१-५	५	१२४	१०६	१०५
५	सन्यासी आ.वि., बिहारपुर	३	१-५	१	७०	१११	१२४
६	ल.ल.कु. मा.वि., रघुनाथपुर	३	१-१२	१८	१,३५८	१,४४८	१,५५०
७	म.स.वि.स. आ. वि., चम्पापुर	४	१-६	६	१६७	१५४	१७४
८	नवकाली आ.वि., बलुवाटोल	५	१-३	२	८४	७८	७६
९	शिवशक्ति आ.वि.	५	१-५	६	१७८	१४३	१७१
१०	ज्ञानोदय आ.वि.	६	१-३	४	१३९	१२२	१११
११	प. आ. मा. वि.	७	१-१२	२९	१,१९८	१,१०९	१,०४३
१२	सिद्धार्थ आ.वि.	८	१-५	६	१४१	१४१	१६६
१३	मा.वि., लहानगोठ	९	१-१०	५	३५६	४९१	५४२

१४	ज. मा. वि., बैरिया गुदिगाँउ	१०	१-१०	१०	२७७	२९०	२९२
१५	मा.वि., पिडरबोनी	११	१-११	४	१६०	१७४	२१०
१६	ज. आ. वि., भोटियाटोल	१२	१-५	३	८२	६५	६९
१७	मा.वि., पडरिया	१२	१-१२	१२	७६१	७२८	७१७
१८	गणेश आ.वि., बस्तीपुर	१३	१-५	३	६८	७१	७९
१९	स. आ.वि., सरस्वती	१३	१-५	३	१०५	१२१	१०५
२०	ज. आ.वि., घलेटोल	१३	१-६	४	१९९	१८१	१५१
२१	स. आ. वि., पक्कीटोल	१३	१-५	४	१४६	१०६	९८
२२	बस्तिपुर मा.वि., बस्तिपुर	१४	१-१२	२०	९३६	९०८	७९३
२३	आ. वि., बस्तिपुर	१४	१-१५	५	१८३	२३९	१९२
२४	खुट्टी आ. वि., बानो	१५	१-५	३	१०८	८८	८४
२५	सगरमाथा मा. वि.	१५	१-१२	१४	७७१	६९५	६३९
२६	राजदेवी आ.वि.	१५	१-५	४	१६५	१४३	१३६
२७	बाबा सन्यासी आ. वि.	१५	१-५	३	८१	९०	७६
२८	बेतहा खोला आ. वि.	१५	१-५	१	३९	४४	४३
२९	ज. स. बे. या. आ. वि.	१५	१-५	३	१२१	९२	८०
३०	मा. वि. भसुवा खुलाले	१६	१-१०	५	१२७	१३९	१५२
३१	ज. आ. वि., बर्दमार	१६	१-५	२	५३	४३	४१
३२	आ. वि., मैनाटार	१७	१-५	२	४८	३४	३३
३३	आ. वि., बलानसेर	१७	१-५	३	७०	७०	७६
३४	मा. वि., गोबिन्दपुर	१७	१-१०	१०	७६४	५६७	५९८
३५	आ. वि., दौलतपुर	१७	१-५	१	९१	११६	११६
३६	मा. वि., तरेगाना गाईघाट	१७	१-१०	३	१५७	१६६	१९७
३७	विष्मिल्हा आ. वि.	१८	१-२	०	०	०	३०
३८	रा. बा. मा. वि., भदैया	१८	१-१०	७	३६५	४४१	४४६
३९	श. रा. ल. आ. वि., अमही	१८	१-५	४	२३२	२४३	२५५
४०	राजदेवी आ. वि., भदैया	१८	१-५	१	२०६	१८८	१३७
४१	जनता मा. वि., सोनमति	१९	१-१२	१७	७८१	७५७	६५३
४२	आ. वि., नौडेगा छरापट्टी	१९	१-५	४	९३	८१	९४
४३	आ. वि., कटहा	१९	१-५	४	१०३	१०४	१०९
४४	मा. वि., हनुमान नगर ब्रहमान गोर्छारी	२०	१-१२	१६	५९०	५००	४६३
४५	आ. वि., हरिनगारा	२०	१-३	२	६३	६२	५७
४६	ज. आ. वि., मोतिपुर	२०	१-५	४	९३	९७	९२
४७	आ. वि., भवानीपुर, कालाबञ्जर	२१	१-५	४	१२१	१०४	१११
४८	आ. वि., जदही, सिसबानी	२२	१-५	२	८९	१३६	१६५
४९	आ. वि., बर्छवा, सिसबानी	२२	१-५	३	१०६	१२३	११९
५०	कल्याणदह आ. वि., बेली	२२	१-५	१	१२२	१२१	१४१
५१	पाचुनाथ आ. वि., सिसबानी	२२	१-५	१	४९	५८	६५
५२	ज. आ. वि., भथनाहा	२३	१-५	३	१४९	८२	९०
५३	युवा आ. वि., कडरिया	२३	१-५	२	८१	८०	७९
५४	स. र. म. आ. वि., गाढा	२३	१-५	२	१६४	१४९	१४४

५५	स. आ. वि., गडिया	२३	१-५	२	११५	१३५	१२३
५६	आ. वि., तिलेबोना	२३	१-३	२	८३	७६	८३
५७	ज. आ. वि., यादवटोल	२४	१-५	३	८८	९५	८१
५८	लेखनाथ मा. वि., मलहन	२४	१-१०	९	६१९	५९३	६४०
५९	दलित भानुभक्त आ. वि.	२४	१-५	२	८४	९७	८२
६०	ज. आ. वि., मानिकदह	२४	१-५	२	१४१	१४७	१४०
जम्मा				३२०	१४,४६१	१४,११९	१४,०४४
स्रोत : लहान नगरपालिका, २०८१							

फोटो ७ : लहान नगरपालिकाका शिक्षण संस्थाहरु

वि. सं २०८० मा जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्या बालविकास बाहेक १२,५२६ र बालविकास सहित जम्मा १४,११९ विद्यार्थी सङ्ख्या रहेका छन् । वि. सं २०८१ मा जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्या बढेर बालविकास

बाहेक १४,०४४ र बालविकास सहित १५,७१७ पुगेको छ । नगरपालिकामा ३२० जना प्रा.वि. देखि मा.वि. सम्म दरबन्दी रहेको पाईन्छ । जसमा शैक्षिक शत्र २०८१ मा ईमिसमा विद्यार्थी अनुपात ४३.८९ देखिन्छ जस अनुसार पुलमा दरबन्दी नहुने देखिन्छ । विद्यालयगत शिक्षक विद्यार्थी अनुपात मिलेको देखिंदैन । तसर्थ शिक्षक विद्यार्थी अनुपात, विषयगत शिक्षकको उपलब्धता, विद्यालयको भौगोलिक जस्ता पक्षलाई आधार मानेर दरबन्दी मिलान कार्य अघि बढाउनुपर्ने देखिन्छ । ईमिसमा आवद्ध नभएका विद्यालयहरुलाई यथाशिघ्र ईमिसमा आवद्ध गरिनुपर्ने देखिन्छ । *स्रोत : लहान नगरपालिकाको वार्षिक शैक्षिक स्थिति प्रतिवेदन, २०८०/८१)*

यस नगरपालिकामा ५ वर्षभन्दा बढी उमेर समूहको जनसङ्ख्याको साक्षरता दर ६९.१५ प्रतिशत (पुरुष साक्षारता ७८.४८ प्रतिशत र महिला साक्षारता ६०.१७ प्रतिशत) रहेको छ जुन राष्ट्रिय साक्षरता दर (७६.२५ प्रतिशत) भन्दा कम रहेको छ ।

नगरपालिकाको शैक्षिक अवस्थामा शुरुआती बाल अध्ययन ५.४४ प्रतिशत, प्राथमिक तह २६.१५ प्रतिशत, निम्न माध्यमिक तह १७.५६ प्रतिशत र उच्च माध्यमिक तह १८.५३ प्रतिशत रहेको छ । नगरपालिकामा एस.एल.सी. वा सो सरह १०.१२ प्रतिशत, प्रविणता प्रमाणपत्र तह वा सो सरह १२.६७ प्रतिशत, स्नातक तह वा सो सरह ५.३३ प्रतिशत, स्नातकोत्तर तह वा सो सरह २.३२ प्रतिशत, अन्य ०.०७ प्रतिशत, स्तर नभएको १.१६ प्रतिशत जनसङ्ख्या रहेका छन् भने ०.६५ प्रतिशत जनसङ्ख्याको शैक्षिक स्तर उल्लेख गरिएको छैन । अध्ययनको प्रमुख क्षेत्र अनुसार १५ वर्ष माथिका विद्यार्थीहरुले १०+२ वा सो भन्दा माथि शिक्षा हासिल गरेका मध्ये मानविकी र सामाजिक विज्ञान ६.९५ प्रतिशत, व्यवस्थापन २८.१७ प्रतिशत, शिक्षण २९.८१ प्रतिशत, विज्ञान तथा प्रविधि १२.०० प्रतिशत, स्वास्थ्य/मेडिकल विज्ञान ६.६२ प्रतिशत, इन्जिनियरिङ ७.३५ प्रतिशत, कानुन ०.४८ प्रतिशत, कृषि १.०८ प्रतिशत, वन ०.४१ प्रतिशत, पशु विज्ञान/पशु चिकित्सा/मत्स्यपालन ०.२८ प्रतिशत, कम्प्यूटर तथा सूचना प्रविधि ०.५० प्रतिशत र अन्य १.५८ प्रतिशत रहेका छन् भने ४.७८ प्रतिशतको शिक्षाको क्षेत्र उल्लेख गरिएको छैन । *(स्रोत :लहान नगरपालिका कार्यालय, शिक्षा शाखा, २०८१ र राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)*

२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

२.३.३.१ खानेपानी

लहान नगरपालिकामा ७०.३३ प्रतिशत परिवारले ट्युबवेल/ह्याण्ड पम्पबाट खानेपानी प्राप्त गर्दछन् । करीब २० प्रतिशत घरधुरीले पाईपधारा मार्फत खानेपानी प्राप्त गर्दछन् । जसमध्ये १७.२३ प्रतिशत घरधुरीको आफ्नै घरभित्र धारा जडान गरिएको छ भने २.९७ प्रतिशतले घर बाहिरको धाराबाट खानेपानी उपभोग गरिराखेको छ । त्यसै गरी अन्य खानेपानीको श्रोतहरुमा ईनार/कुवा (नढाकिएको) ६.९० प्रतिशत, ईनार/कुवा (ढाकिएको) ०.७० प्रतिशत, जार/बोटल

फोटो ८ : खानेपानीको लागि ह्याण्ड पम्प

०.६५ प्रतिशत, ढुङ्गे धारा ०.५३ प्रतिशत, खोला वा नदी ०.२० प्रतिशत र अन्य श्रोत ०.४९ प्रतिशत रहेको छ। (*राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)*

तालिका ११ : घरधुरी अनुसार खानेपानी स्रोतको अवस्था

खानेपानीको स्रोत	**घरधुरी**	**प्रतिशत**
ट्युबवेल/ह्याण्ड पम्प	१४,४७१	७०.३३
पाईपधारा (घर भित्रै)	३,५४६	१७.२३
ईनार/कुवा (नढाकिएको)	१,४२०	६.९०
पाईपधारा (घर बाहिर)	६१२	२.९७
ईनार/कुवा (ढाकिएको)	१४४	०.७०
जार/बोटल	१३३	०.६५
ढुङ्गे धारा	११०	०.५३
खोला वा नदी	४१	०.२०
अन्य	१००	०.४९
जम्मा	**२०,५७७**	**१००.००**

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

यस नगरपालिका भित्र कुल १२ वटा खानेपानी आयोजना रहेका छन्। केही आयोजना निर्माण हुने क्रममा रहेका छन्। जस मध्ये नेपाल खानेपानी संस्थान (सदायटोल, चमारटोल), विहारपुर खानेपानी आयोजना (विहारपुर, रघुनाथपुर, डंग्राहाटोल, प्रगतिटोल), वडा नं. ५ स्थित नेपाल खानेपानी संस्थान (धाँतीटोल, नयाँबजार, शान्तिटोल, पानीट्याङ्की), वडा नं. १० को नेपाली खानेपानी संस्थान (गुदीनगर, ग्रामीण चोक, खुट्टी पारी), सरस्वती खानेपानी आयोजना (सरस्वती), पक्कीटोल खानेपानी आयोजना (घलेटोल, पक्कीटोल, गणेशपुर, सुकरामपुर), बस्तीपुर खानेपानी आयोजना (धर्मपुर, रघुनाथपुर, सुकरामपुर), आश्रम खानेपानी आयोजना (पुरानो बस्तीपुर), तरेगाना खानेपानी आयोजना (तरेगाना, गाईघाट), सोनमति मझौरा खानेपानी आयोजना (छर्रापट्टी, नौडेगा, कटहा), गढिया खानेपानी आयोजना (गढिया, बथनहा, कडरिया, तिलेवोना), गोबिन्दपुर खानेपानी आयोजना (गोबिन्दपुर) रहेका छन्। (लहान नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)

२.३.३.२ सरसफाइ

शौचालय प्रयोगको अवस्थाले उक्त स्थानको सरसफाइको अवस्थालाई जनाउने गर्दछ। यस नगरपालिकामा सरसफाइको अवस्था सन्तोषजनक रहेको छ। यसमा केही सुधारको आवश्यकता पनि छ। राष्ट्रिय जनगणना,२०७८ अनुसार घरमा खाडल शौचालय (२४.५९ प्रतिशत) र सेप्टिक ट्याङ्क सहितको फ्लस शौचालय (३६.५२ प्रतिशत) रहेको छ। अझै पनि शौचालय नभएका घरधुरीहरु ९.२७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। सार्वजनिक निकास भएको फ्लस शौचालय (२.९० प्रतिशत) रहेको छ भने शौचालय नभएका घरधुरीहरु ९.२७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। पूर्व पश्चिम राजमार्ग सडक खण्डमा ढलको व्यवस्था रहेको छ। बजार क्षेत्रमा खुला नाली निर्माण गरिएको छ। नगरपालिकामा फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि ८ वटा सरसफाइ भ्यान र ६ वटा ट्याक्टर रहेको छ। नगरपालिकाबाट बजार क्षेत्र लगायतका क्षेत्रमा फोहर सङ्कलन गरिएता पनि घरहरुबाट निस्कने फोहरमैलाहरु जलाउने गरेका छन् भने केही खाली जग्गा तथा

नालीमा फालेको देखिन्छ । (*राष्ट्रिय जनगणना,२०७८ तथा लहान नगरपालिकाको कार्यालय र स्थलगत अवलोकन, २०८१)*

तालिका १२ : घरधुरी अनुसार शौचालय प्रयोगको स्थिति		
शौचालय प्रयोगको अवस्था	**घरधुरी**	**प्रतिशत**
शौचालय नभएका घरधुरी	१,९०७	९.२७
खाडल शौचालय	१०,२५९	४९.८६
फ्लस शौचालय (सेप्टिक ट्याङ्क)	७,५१५	३६.५२
फ्लस शौचालय (सार्वजनिक निकास)	५९७	२.९०
सार्वजनिक शौचालय	२९९	१.४५
कुल घरधुरी	**२०,५७७**	**१००.००**
स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८		

२.३.४ लैङ्गिक समानता र सामाजिक समानीकरण

नगरपालिकाको कुल जनसङ्ख्यामा पुरुषको सङ्ख्या ४९.५६ प्रतिशत र महिलाको सङ्ख्या ५०.४४ प्रतिशत रहेको छ जस अनुसार लैङ्गिक अनुपात ९८.२६ पुरुष प्रति १०० जना महिला हुन आउँछ । यस नगरपालिकामा ५ वर्ष मुनिका बालबालिकामा ५.०६ प्रतिशत पुरुष र ४.२४ प्रतिशत महिला गरि कुल ९.३० प्रतिशत रहेको छ भने १४-४५ वर्ष उमेर समूहका युवायुवतीहरुको सङ्ख्या कुल जनसङ्ख्याको ४८.७० प्रतिशत रहेको छ । त्यसै गरी ६०-७० वर्ष उमेर समूहका मानिसहरुको सङ्ख्या कुल जनसङ्ख्याको ५.५० प्रतिशत तथा ७० वर्ष भन्दा माथिका ज्येष्ठ नागरिकहरुको सङ्ख्या ३.६३ प्रतिशत रहेको छ । (*स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)*

आदिवासी तथा जनजातिहरुमा कुल जनसङ्ख्याको थारु १६.२० प्रतिशत, दनुवार ०.९७ प्रतिशत, तामाङ ०.५९ प्रतिशत, मगर ०.४५ प्रतिशत, मिजार ०.३६ प्रतिशत, राई ०.२८ प्रतिशत, नेवार ०.१९ प्रतिशत, माझी ०.०५ प्रतिशत, कुमाल र राजवंशी ००३ प्रतिशत, सुनुवार ०.०२ प्रतिशत छन् । त्यसै गरी सिमान्तकृत र पिछडिएका जातिहरुमा मुसहर ८.५७ प्रतिशत, चमार/हरिजन/राम ५.१३ प्रतिशत, दुसाध/पासवान/पासी ३.६५ प्रतिशत, तत्मा/तत्वा १.८४ प्रतिशत, खत्वे १.५५ प्रतिशत, विश्वकर्मा ०.७१ प्रतिशत, डोम ०.३७ प्रतिशत, हल्खोर ०.३२ प्रतिशत, परियार ०.२९ प्रतिशत, लोहार ०.१३ प्रतिशत, घर्ती/भुजेल ०.१२ प्रतिशत, आदि रहेका छन् । नगरपालिकामा बोलिने भाषाहरुमा मैथिली, थारु, उर्दु, नेपाली, मगही, तामाङ, हिन्दी, अवधी, मारवाडी, मगरधुत, दनुवार तथा अन्य भाषा रहेका छन् । नगरपालिकाको जनसङ्ख्यालाई अपाङ्गताका दृष्टिकोणले हेर्दा ९८.४५ प्रतिशत जनसङ्ख्या सपाङ्ग रहेका छन् । सपाङ्ग बाहेक भौतिक अपाङ्गता भएका ०.६६ प्रतिशत तथा सबभन्दा कम अटिजम ०.०१ प्रतिशत रहेका छन् । (*स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)*

सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम अन्तर्गत नगरपालिकामा ज्येष्ठ नागरिक (अन्य), ज्येष्ठ नागरिक (दलित), ज्येष्ठ नागरिक एकल महिला, विधवा आर्थिक सहायता, अपाङ्क "क" वर्ग र "ख" वर्ग आर्थिक सहायता, तोकिएका क्षेत्रका बालबालिका, दलित बालबालिका र लोपोन्मुख जातिको लागि भत्ता वितरण भईरहेको छ । साथै नगरपालिकाले "ग" तथा "घ" वर्गको अपाङ्गलाई स्वास्थ्य उपचारको लागि सहायता प्रदान

गरिराखेको छ । नगरपालिकामा अन्य ज्येष्ठ नागरिक भत्ता ४,६९४ जना, ज्येष्ठ नागरिक दलित भत्ता ७२९ जना, ज्येष्ठ नागरिक एकल महिला भत्ता ५७५ जना, विधवा आर्थिक सहायता १,५३० जना, क वर्ग आर्थिक सहायता २१५ जना, ख वर्ग आर्थिक सहायता ४०२ जना, क्षेत्र तोकिएका बालबालिका ६,१९३ जना, दलित बालबालिका भत्ता १,७३५ जना, लोपोन्मुख जाति ८ जना, ग वर्गको ९७ जना तथा घ वर्गको ५६ जनाले त्रैमासिक रुपमा भत्ता तथा सहायता लिंदै आएका छन् । (*स्रोत : लहान नगरपालिका, २०८१)*

२.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला

लहान नगरपालिकामा कुल जनसङ्ख्याको १५-३० वर्ष उमेर समूहका युवाहरुको सङ्ख्या २८.८४ प्रतिशत र ३०-४५ वर्ष उमेर समूहका युवाहरुको सङ्ख्या १९.८६ प्रतिशत गरी १५-४५ वर्ष उमेर समूहका युवाहरुको सङ्ख्या ४८.७० प्रतिशत छ । यी युवाहरु व्यवसायिक कृषि, स्थानीय उद्योग व्यवसाय, वैदेशिक रोजगार, ज्याला मजदुरी, नोकरी, आदिमा संलग्न रहेका छन् । यसरी जनसङ्ख्याको उमेरगत समूहलाई हेर्दा युवा र आर्थिक रुपले सक्रिय जनसङ्ख्याको हिस्सा निकै रहेकोले जनसाङ्ख्यिकीय लाभको अवसरलाई पुँजीकृत गरी आर्थिक समृद्धिमा युवाको योगदान सुनिश्चित गर्न सकिन्छ । (*स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ तथा स्थलगत भ्रमण, २०८१)*

स्थानीय विद्यालयमा भएका खेलमैदान र नगरपालिकामा रहेका खुल्ला चौरहरु नै खेलकुदका मुख्य पूर्वाधारहरु हुन् । ती खेलमैदानहरुको स्तरोन्नति गर्न आवश्यक छ भने वडा तथा पालिका स्तरीय खेलमैदान निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाभित्र २३ वटा युवा क्लब गठन गरिएको छ । यस्ता क्लबहरुहरु खेलकुद, युवा सशक्तिकरण, सचेतना तथा सामाजिक गतिविधिहरुमा संलग्न रहेका छन् । पालिका क्षेत्रमा विशेष गरी फुटबल र क्रिकेट खेल खेलिने गरेको छ । पालिकामा फुटबल, क्रिकेट, कराँते र हेण्डबल खेलका राष्ट्रिय तथा जिल्लास्तरका गरि कुल २६ जना खेलाडी रहेका छन् । जसमध्ये २० जना राष्ट्रिय तथा जिल्ला स्तरका खेलाडी रहेका छन् । ती खेलाडी मध्ये १२ जना क्रिकेट, १२ जना फुटबल, १ जना कराँते र १ जना हेण्डबलका खेलाडी रहेका छन् । (*स्रोत : लहान नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)*

विविध जातजातिका मानिसहरु बसोबास गर्ने यस लहान नगरपालिकामा सांस्कृतिक कलामा समेत धनी रहेको छ । यस क्षेत्रमा स्थानीय चाडपर्वको रुपमा सिरवा (जुरशितल), जितिया, समाचकेवा, आईतबारी, नागपञ्चमी, कृष्ण जन्माष्टमी, हरितालिका तीज, चौथीचाँद, बरसाती पावैन, विजयादशमी, दिपावली, भारद्वितिया, क्रिसमस डे, ईद उल फितर, बकर ईद, मोहम्मद डे, मोहरम, माघे संक्रान्ति, फागु पूर्णिमा, राम नवमी, चैते दशैं, शिवरात्री, आदि रहेका छन् । चाडपर्व तथा विशेष दिनमा यस क्षेत्रका ४२ स्थानमा मेला लाग्ने गर्दछ । *(स्रोत : लहान नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)*

२.४ पूर्वाधार तथा शहरी विकासको अवस्था

२.४.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

लहान नगरपालिकाको घरहरुको स्वामित्वमा आफ्नै स्वामित्व भएको ९६.११ प्रतिशत रहेको छ । त्यसै गरी भाडाका घर २.६० प्रतिशत, संस्थागत भवनहरु ०.३६ प्रतिशत, अन्य स्वामित्व ०.९३ प्रतिशत रहेको

छ। पालिकामा ६८.७६ प्रतिशत घरधुरीहरुमा जग्गा तथा घर दुबैमा पुरुषहरुको स्वामित्व रहेको छ भने महिलाहरुको स्वामित्व घर तथा जग्गा दुबैमा १३.७३ प्रतिशत, जग्गा मात्रमा १२.९६ प्रतिशत र घर मात्रमा २.५७ प्रतिशत रहेको छ। त्यसै गरी १.९८ प्रतिशत स्वामित्व बारे उल्लेख गरिएको छैन।

नगरपालिकामा जगको प्रकार अनुसार ३६.०५ प्रतिशत घरहरु ढुङ्गा/ईट्टामा सिमेन्ट जोडाई र काठको पिलर ३४.७६ प्रतिशत रहेको छ। आर.सि.सि. पिलर १८.७७ प्रतिशत, ढुङ्गा/ईट्टामा माटो जोडाई १०.१४ प्रतिशत, रहेको छ भने जगको अन्य किसिममा ०.२८ प्रतिशत रहेको छ। घरको बाहिरी गारोको किसिम अनुसार यस नगरपालिकामा घरहरुका प्रमुख प्रकारमा माटोको गारो सिमेन्ट जोडाई ५३.५० प्रतिशत, बाँसको संरचना ३३.८१ प्रतिशत, ढुङ्गा र माटोको गारो माटो जोडाईमा ९.५४ प्रतिशत, काठको संरचना २.७० प्रतिशत, जस्तापाताले घेरिएको ०.१४ प्रतिशत, काँचो ईट्टाको गारो ०.०८ प्रतिशत, प्रिफ्याब सिटले निर्मित ०.०१ प्रतिशत र अन्य ०.२२ प्रतिशत रहेको छ। छानाको किसिम अनुसार कर्कट पाटा ४१.६८ प्रतिशत, आर.सि.सि. ढलान ३६.५५ प्रतिशत, टाईल १३.३० प्रतिशत, खर/परालको छाना ८.०७ प्रतिशत, ढुङ्गा/स्लेट ०.२२ प्रतिशत, काठको फलेक ०.०९ प्रतिशत र अन्य ०.०९ प्रतिशत रहेको छ। त्यसै गरी भूईंको किसिम अनुसार माटोले लिपेको ५१.२३ प्रतिशत, सिमेन्ट गरिएको ४३.१६ प्रतिशत, ईट्टा वा ढुङ्गाको १.९९ प्रतिशत, सेरामिक टाईल १.८२ प्रतिशत, काठ तथा बाँसको १.५९ प्रतिशत र अन्य ०.२० प्रतिशत रहेको छ। *(स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)*

फोटो ९ : नगरपालिकाको बस्ती, आवास, भवनको अवस्था

लहान नगरपालिकामा भू-उपयोग क्षेत्रहरु कृषि क्षेत्र (३८.१३ प्रतिशत), वन तथा वनस्पति क्षेत्र (२८.४४ प्रतिशत) र आवासीय क्षेत्र (२३.८९ प्रतिशत) रहेका छन् भने नदी, खोला, ताल तलैया, सिमसार क्षेत्र (४.५५ प्रतिशत), सार्वजनिक उपयोग क्षेत्र (२.१६ प्रतिशत), खानी तथा खनिज क्षेत्र (१.३५ प्रतिशत), व्यवसायिक क्षेत्र (०.७६ प्रतिशत), औद्योगिक क्षेत्र (०.६८ प्रतिशत) र धार्मिक तथा सांस्कृतिक क्षेत्र (०.०४ प्रतिशत) गरी ९ प्रकारमा विभाजन गर्न सकिन्छ। पालिकाको विद्यामन भू-उपयोगलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १३ : लहान नगरपालिकाको भू-उपयोग अवस्था

क्र.सं.	भू-उपयोगको प्रकार	क्षेत्रफल (हेक्टर)	प्रतिशत
१.	कृषि क्षेत्र	६,३६४.७८	३८.१३

२.	वन तथा वनस्पति क्षेत्र	४,७४७.७५	२८.४४
३.	आवासीय क्षेत्र	३९८७.३१	२३.८९
४.	नदी, खोला, ताल तलैया, सिमसार क्षेत्र	७५९.८८	४.५५
५.	सार्वजनिक उपयोग क्षेत्र	३६०.२५	२.१६
६.	खानी तथा खनिज क्षेत्र	२२४.७८	१.३५
७.	व्यवसायिक क्षेत्र	१२६.०८	०.७६
८.	औद्योगिक क्षेत्र	११३.६२	०.६८
९.	धार्मिक तथा सांस्कृतिक क्षेत्र	७.२८	०.०४
जम्मा		**१६,६९१.७३**	**१००.००**
स्रोत : लहान नगरपालिकाको भू-उपयोग योजना, २०७९			

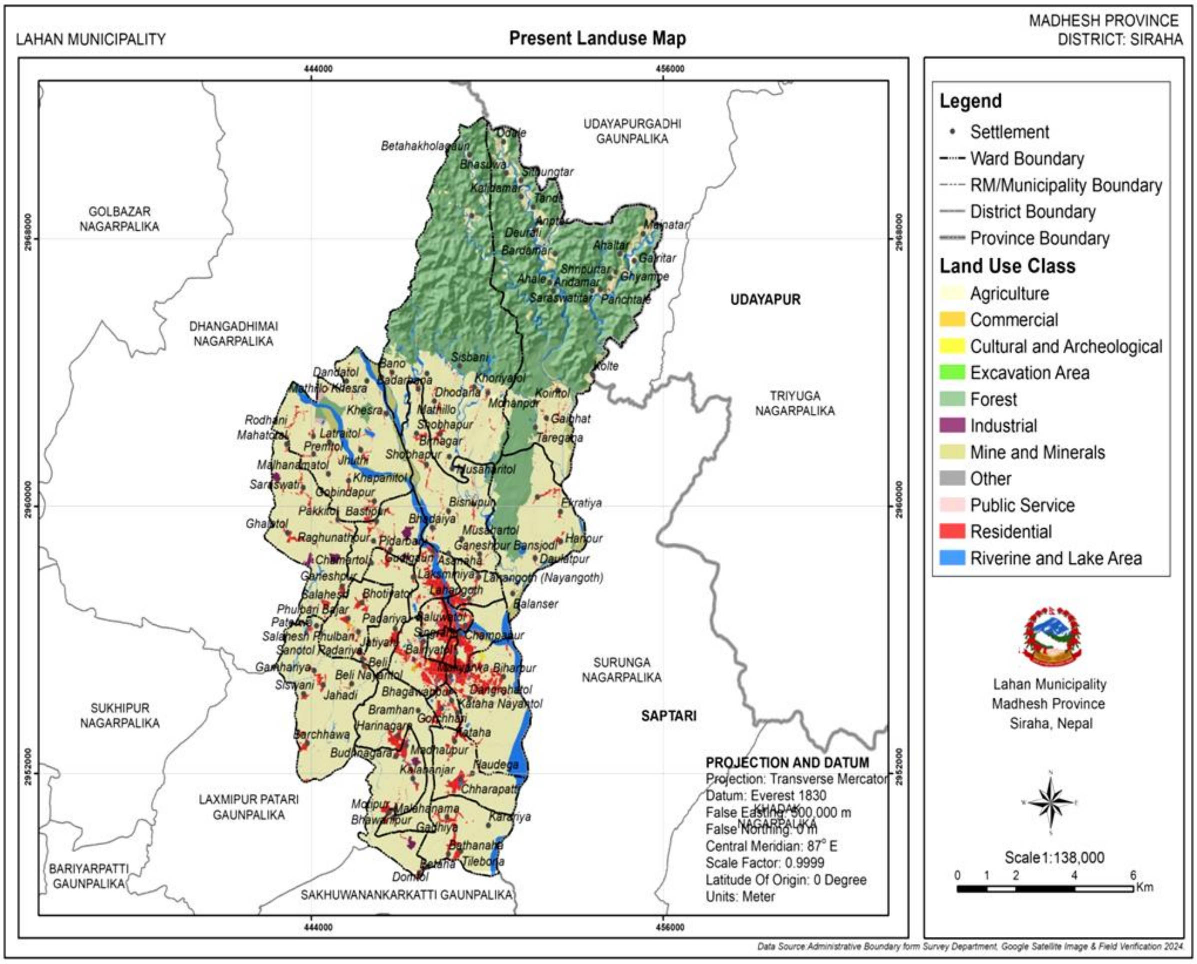

नक्सा २ : लहान नगरपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग नक्सा

नगरपालिकाको मुख्य बजारहरु लहान बजार (वडा नं. १, ३, ६ र ८), लहान नयाँ बजार (वडा नं. ५), लहान पुरानो बजार (वडा नं. ७), मिलनचोक (वडा नं. २), मैया महारानी (वडा नं. ९), ग्रामीण चोक (वडा नं. १०), पडरिया चोक (वडा नं. ११), फुलबारी चोक (वडा नं. १२), शिव चोक (वडा नं. १३), महादेव बजार (वडा नं. १५), गोविन्दपुर बजार (वडा नं. १७), मोतिपुर मलहनमा बजार (वडा नं। २०), गढिया बजार र बथनाहा बजार (वडा नं. २३) तथा मानिक दह बजार (वडा नं. २४), आदि हुन् ।

यस नगरपालिकामा रहेका संस्थागत कार्यालयहरुमा नगर कार्यपालिका कार्यालय, २ वटा संयुक्त वडा कार्यालय समेत १ देखि २४ नं. वडा कार्यालय (बाख्राबजार, पुरानो नपा, पडरिया, पक्की टोल, विरनगर, तरेगाना, गोविन्दपुर, बिसनपुर, छर्रापट्टी, गोर्छारी, माधोपुर, सिसवनी, गढिया, गोविन्दपुर), इलाका हुलाक, नगर स्वास्थ्य केन्द्र (बर्दमार), स्वास्थ्य चौकी (मटियर्वा, राजदेवी टोल, गोठ, जटियाही, पक्की टोल, ढोढना, गोविन्दपुर, बिसनपुर, छर्रापट्टी, गोर्छारी, माधोपुर, सिसवनी, गढिया, गोविन्दपुर, मानिकदह), इलाका प्रहरी कार्यालय, नेपाल दुरसञ्चार कार्यालय (सिंगराही), नेपाल विद्युत प्राधिकरण (सिंगराही), कृषि सामाग्री कम्पनी लिमिटेड, खाद्य व्यवस्था तथा व्यवापार कम्पनी लिमिटेड, नेपाल खानेपानी संस्थान (हाटबजार क्षेत्र), होमियोप्याथी हस्पिटल (ग्रीनपार्क), सडक डिभिजन कार्यालय, प्रहरी चौकी, मालपोत कार्यालय, नापी कार्यालय, आन्तरीक राजस्व कार्यालय (गणेश चोक), राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक (गणेश चोक), क्यान्सर केयर सेन्टर, विद्युत प्राधिकरण, यातायात व्यवस्था कार्यालय (सरस्वती टोल), इलाका हुलाक कार्यालय, डिभिजन वन कार्यालय, इलाका प्रशासन कार्यालय, घरेलु तथा साना उद्योग, राष्ट्रिय पशु प्रजनन कार्यालय, भूमिगत जलश्रोत तथा सिंचाई विकास डिभिजन, सशस्त्र प्रहरी बल नेपाल सुरक्षा वेस, मत्स्य विकास केन्द्र (जटियायी), प्रहरी पोष्ट (पक्की टोल), खानेपानी आयोजना (पक्की टोल), अतिरिक्त हुलाक कार्यालय (सिसवनी), आदि रहेका छन् । त्यसै गरी यस नगरपालिका क्षेत्रमा विविध बैंक, फाईनान्स, लघुवित्त लगायतका वित्तीय संस्थाका शाखा कार्यालय पनि रहेका छन् । *(स्रोत : लहान नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)*

२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात

लहान नगरपालिकाको सबै क्षेत्रमा सडकको पहुँच पुगेको छ । लहान बजार देखि देशको पूर्वी तथा पश्चिमी क्षेत्रका प्रमुख शहरहरुमा सवारी साधनमार्फत यातायातको सुविधा उपलब्ध रहेको छ । लहानबाट धरान, काँकडभित्ता, राजविराज, विराटनगर, भद्रपुर, काठमाडौं, धनगढी, महेन्द्रनगर, नेपालगञ्ज, सुर्खेत, दाङ, तुल्सीपुर, पोखरा, भैरहवा एवम् नारायणगढ लगायतका क्षेत्रमा बस, माईक्रो, जीप, विङ्गर लगायतका सवारी साधन रहेको छ । नगरपालिका क्षेत्रमा सञ्चालन हुने प्रमुख यातायातका साधनहरुमा साइकल, मोटरसाइकल, बस, मिनी बस, ट्रक, मिनी ट्रक, कार, जिप, अटोरिक्सा र ट्रयाक्टर रहेका छन् । वडा नं. १ को सिंगराही चोकमा बसपार्क र वडा नं. ५, ८, ९ र १२ मा बस बिसौनी रहेको छ । नगरपालिकामा ग्रामीण सडकको सञ्जालसँगै राष्ट्रिय राजमार्गको सञ्जालसँग पनि जोडिएको छ । पूर्व पश्चिम राजमार्गले नगरपालिकाको वडा नं. १, ११, १२, १३, ३ र २ लाई छोएको छ ।

नगरपालिकाको मुख्य सडकहरुमा शहिद रामलक्ष्मण मार्ग २.२ कि.मि. (राजमार्ग देखि ग्रामीण चोक, वडा नं. १, ६, ७ र १०), ६५ फिट सडक १.८९ कि.मि. (राजमार्ग देखि इलाका प्रशासन, वडा नं. १, ६, ७ र १०), २ नं. रोड १.६२ कि.मि. (भावना टोल हार्डवेयर देखि भुवन झा को घर, वडा नं. ५, ६ र ८), लहान लोकाहाथाडी सडक ६.३५ कि.मि. (हस्पिटल चोक देखि भथनाहा, वडा नं. ३, १९ र २३) लगायत रहेका छन् ।

बजारसँगको पहुँचको अवस्था हेर्दा नजिकको बजार आइपुग्न लाग्ने समय १५ मिनेट भन्दा कम लाग्ने घरधुरी सङ्ख्या ३१.५२ प्रतिशत, १५ देखि ३० मिनेट सम्म लाग्ने घरधुरी ४३.४० प्रतिशत तथा ३० मिनेट भन्दा बढी लाग्ने घरधुरी २५.०७ प्रतिशत रहेको छ । नगरपालिकामा साना तथा ठुला गरी कुल

३४९ वटा सडक रहेका छन् । जस मध्ये पक्की कालोपत्रे सडक ५० कि.मि., ग्राभेल सडक १६४.९७ कि.मि., कच्ची धुले सडक १२२.५१ कि.मि., पिसिसि सडक ५.८९ कि.मि., आरसिसि सडक २.६१ कि.मि. र गोरेटो बाटो १.८ कि.मि. गरी कुल करीब ३५२.४ कि.मि. सडक रहेको छ । वडा नं. १५ र १६ मा १२.५ कि.मि. पैदलमार्ग रहेको छ । यस क्षेत्रमा सडकमा पहुँचको अवस्था हेर्दा गोरेटो बाटोको पहुँच हुने घरधुरी १.१० प्रतिशत, कच्ची बाटोको पहुँच हुने २५.९८ प्रतिशत, ग्राभेल बाटोको पहुँच हुने ४३.५७ प्रतिशत, पक्की बाटोको पहुँच हुने २६.३३ प्रतिशत र पैदल बाटो हुने ३.०१ प्रतिशत घरधुरी रहेको छ । त्यसै गरी पालिकाका खोलाहरुमा ११ वटा पक्की पुल तथा ५ वटा झोलुङ्गे पुल निर्माण भएको छ । *(स्रोत : लहान नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)*

फोटो १० : शाखा सडकहरुको अवस्था

नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका विभिन्न खोला नालाहरुमा पक्की पुल, झोलुङ्गे पुल तथा काठेपुलहरु निर्माण गरिएको छ जसले नगरपालिकाका विभिन्न स्थानहरुलाई जोडेका छन् । पूर्वाधारको हकमा यस क्षेत्रभित्र सडक सञ्जालको परिमाण राम्रै भएपनि तिनको गुणस्तर वृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ । मुख्य सडकहरु पक्की तथा अन्य सडकहरु ग्राभेल, पिसिसि तथा धुले रहेका छन् । बस्ती बीचको यातायात अटोरिक्सा तथा निजी मोटरसाइकल र साइकलमा निर्भर छन् भने काठमाडौं लगायत अन्य अन्यठाउँहरु तथा शहरहरु सम्म बस तथा माईक्रो सञ्चालनमा रहेको छ ।

२.४.३ ढल सञ्जाल तथा नाली

लहान नगरपालिकामा ढल सञ्जालको अवस्था सन्तोषजनक रहेको देखिंदैन । पूर्व पश्चिम राजमार्गमा तथा मुख्य बजार क्षेत्रहरुमा सतह ढल निर्माण गरिएको छ भने फोहरपानी प्रशोधन केन्द्र सहितको फोहरपानी बग्ने ढल सञ्जाल निर्माण गर्न बाँकी रहेको छ । अन्य सडकहरुमा ढल खोल्सीमा मिसाउने वा प्राकृतिक रुपले बगाउने गरिएको छ । नगरपालिकाको रणनीतिक सडक तथा लहान बजार लगायतका मुख्य बस्तीहरुमा वर्षे पानी तथा फोहरपानी बग्ने ढल निकासको लागि विष्तृत ढल सञ्जाल निर्माण गर्न आवश्यक रहेको छ ।

फोटो ११ : नगरपालिकाका मुख्य बस्तीहरुमा ढल तथा नालीको आवश्यकता

२.४.४ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा

२.४.४.१ विद्युत

लहान नगरपालिकाका २४ वटै वडामा विद्युतिकरण भइसकेको छ । सबै क्षेत्रमा केन्द्रिय प्रशारण लाइन अन्तर्गत बिजुली पुगेको हो । यस नगरपालिकामा केन्द्रिय प्रसारण लाईन मार्फत १३२ केभि लहान सव-स्टेशनबाट विद्युत लाईन बिस्तार गरिएको छ ।

खाना पकाउनको लागि परम्परागत काठ/दाउरा ५७.४५ प्रतिशत, तरलीकरण गरिएको पेट्रोलियम ग्यास ३२.०९ प्रतिशत र गुइठा प्रयोग गर्ने घरधुरी सङ्ख्या ९.१९ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यसै गरी ०.६१ प्रतिशत घरपरिवारले बिजुली, ०.५३ प्रतिशतले बायोग्यास र ०.०१ प्रतिशतले खाना पकाउन मट्टितेलको प्रयोग गर्ने गरेको छ भने ०.१० प्रतिशत घरले अन्य इन्धन स्रोतको प्रयोग गर्ने गरेका छन् ।

तालिका १३ : घरधुरी अनुसार खाना पकाउने ईन्धनको स्रोत

खाना पकाउन ईन्धनको स्रोत	**घरधुरी**	**प्रतिशत**
काठ/दाउरा	११,८२२	५७.४५
तरलीकरण गरिएको पेट्रोलियम ग्यास	६,६०३	३२.०९
गुइठा	१,८९२	९.१९
बिजुली	१२६	०.६१
बायोग्यास	११०	०.५३
मट्टितेल	३	०.०१
अन्य	२१	०.१०
जम्मा	**२०,५७७**	**१००.००**

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

फोटो १२ : ट्रान्सफर्मर मार्फत सब-स्टेशनबाट विद्युत लाईन विस्तार

लहान नगरपालिकाका ९८.३५ प्रतिशत घरमा बत्ती बाल्न बिजुलीको प्रयोग भएको देखिन्छ। साथै ०.९३ प्रतिशत घरधुरीले मट्टितेल, ०.३७ प्रतिशत घरधुरीले सोलार, ०.०२ प्रतिशत घरधुरीले बायो ग्यास र ०.३२ प्रतिशत घरधुरीले बत्ती बाल्नको लागि अन्य श्रोत प्रयोग गर्ने गरेको छ।

तालिका १४14 : बत्ती बाल्नको लागि प्रयोग हुने ईन्धनको स्रोत

बत्ती बाल्न ईन्धनको स्रोत	घरधुरी	प्रतिशत
बिजुली	२०,२३८	९८.३५
मट्टितेल	१९१	०.९३
सोलार	७७	०.३७
बायो ग्यास	५	०.०२
अन्य	६६	०.३२
जम्मा	**२०,५७७**	**१००.००**

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

२.४.५ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

लहान नगरपालिकामा सञ्चार माध्यमको लागि मोबाईल फोन (साधारण) र मोबाईल फोन (स्मार्ट) प्रयोग गर्ने क्रमश: ७१.२१ प्रतिशत र ७३.२१ प्रतिशत रहेको। रेडियो प्रयोग गर्ने परिवार २१.४२ प्रतिशत र ५६.८१ प्रतिशत घरधुरीहरुमा टेलिभिजन सुविधा रहेको छ। त्यसै गरी ईन्टरनेटको पहुँच २२.४४ प्रतिशत रहेको छ। यसका साथै नगरपालिका क्षेत्रमा अन्य सञ्चार सुविधाहरु जस्तै कम्प्युटर/ल्यापटप (१४.०५ प्रतिशत), ल्याण्ड लाइन टेलिफोन (३.८७ प्रतिशत), मोटरसाईकल/स्कुटर (३६.६४ प्रतिशत), साईकल (७०.३२ प्रतिशत), कार/जीप/भ्यान (२.१२ प्रतिशत), ईलेक्ट्रिक फ्यान (७९.८१ प्रतिशत), रेफ्रिजेरेटर

(१६.४३ प्रतिशत), वासिङ मेसिन (१.८० प्रतिशत) र एयर कन्डिसनर (१.१० प्रतिशत) आदि प्रयोग गर्ने गरेका छन् । *(स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)*

लहान नगरपालिकाको वडा नं. ८ र वडा नं. १४ बस्तीपुरमा गरि २ वटा इलाका हुलाक तथा वडा नं. २२ सिसवनीमा अतिरिक्त हुलाक रहेको छ । त्यसै गरी नेपाल दुरसञ्चार संस्थान कार्यालय, वडा नं. १ सिंगराही एवम् मोबाइल सेवा प्रदायक संस्थाका १६ वटा टावर र ६ वटा एफ.एम. रेडियो स्टेशन (रेडियो समाद, रेडियो मिता, रेडियो समग्र, रेडियो सौगात, रेडियो सरगम र फुलवारी एफ.एम.) सञ्चालनमा रहेका छन् । *(स्रोत : लहान नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)*

२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था

२.५.१ वन तथा जैविक विविधता

लहान नगरपालिकाको भू-उपयोग अनुसार वन तथा वनस्पति क्षेत्रले ४,७४७.७५ हेक्टर क्षेत्रफल ओगटेको छ जुन नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफलको २८.४४ प्रतिशत हुन आउँछ । स्थानीय समुदायले वन उपभोक्ता समूह गठन गरेर वन जङ्गल क्षेत्रको संरक्षण गर्ने काम गरिरहेका छन् । यस क्षेत्रमा ३७ वटा सामुदायिक वन रहेका छन् । यी सामुदायिक वनले ४,००५ हेक्टर क्षेत्र ओगटेको छ । सामुदायिक वनले समेटेका घरधुरी सङ्ख्या ४,८०५ रहेको छ । वडागत रुपमा हेर्दा वडा नं. ३, १०, १५, १६, १७, १९, २०, २३ र २४ मा सामुदायिक वन रहेका छन् । यस क्षेत्रका सामुदायिक वनबाट वार्षिक १०,९२७ क्यु. फिट काठ र १३,३७१ भारी दाउरा वार्षिक रुपमा उत्पादन हुने गरेको देखिन्छ ।

लहान नगरपालिकामा उष्ण क्षेत्रीय जलवायूमा पाइने जैविक विविधता एवम् लोपउन्मुख तथा संकटापन्न अवस्थामा रहेका दुर्लभ वन्यजन्तु तथा वनस्पति पाइन्छ । यस क्षेत्रमा हरिण, हात्ती, चित्तल, रतुवा, चितुवा, दुम्सी, स्याल, निलगाई र ब्वाँसो, आदि जनावरहरु तथा सुगा, मयुर, कोइली, कालिज, भंगेरा, काग, ढुकुर, मैना, तित्रा, वनकुखुरा, बटाई, बकुल्ला, लाटोकोसेरो र गिद्ध लगायत पन्छीहरु पाईन्छ । यी सामुदायिक वनहरुमा गुर्जो, कुरिलो, निम, पिपला, हर्रो, बर्रो, अमला, घ्युकुमारी, सर्पगन्धा, असारे, बबुरी, भद्रेजामुन, दबदबे, सतावरी, तेजपात, वनप्याज, प्लाँस, फुलधाप, महकारी र वडियार आदि जडिबुटीहरु उत्पादन भई सङ्कलन र निकासी भईरहेको छ । त्यस्तै गरी वनस्पतिहरुमा खयर, पिपल, खन्यु, साल, सिसौ, अस्ना, धौटी, जामुन, प्यारी, बयर, सिगान, सादन, सिमल, रामवृक्ष, धाइरो, कर्मा, टिक, तेंदुपात र गमहरी, आदि रहेका छन् । वन क्षेत्रको व्यवस्थापन वैज्ञानिक ढंगले गर्न सकेमा यस क्षेत्रको दीगो विकास हुने विश्वास गर्न सकिन्छ । *(स्रोत : लहान नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)*

२.५.२ भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

लहान नगरपालिका क्षेत्रभित्र भू-संरक्षण, जलाधार व्यवस्थापन, पहिरो तथा भू-क्षय नियन्त्रणलाई स्थानीय सरकारको मुख्य जिम्मेवारीको रुपमा लिई विपद् व्यवस्थापन कोषको गठन गर्ने नीति लिएको छ । यस नगरपालिका क्षेत्रभित्र बलान खोला, खुट्टी खोला, बानो खोला, मुतनी खोला, ढोढना खोला, बेतनी खोला, सपही खोला, सर्रे खोला, गोरियाही खोला, झिरही खोला, सुक्लाही खोला, भरोसिया खोला, भवरा खोला,

डुङ खोला लगायत रहेका छन् । यी खोलाहरु सिंचाई र खानेपानीका साथै नुहाउन, लुगा धुन र सरसफाइ प्रयोजनका लागि उपयोग हुने गरेको देखिन्छ । नगरपालिकामा रहेका जलाधार क्षेत्र संरक्षण गर्न सकिन्छ ।

नगरपालिका क्षेत्रभित्र नदी कटान र बाढीको जोखिम रहेको छ । जोखिमयुक्त स्थानमा बसोबास गर्ने कुल १,२२२ घरधुरीहरु रहेका छन् । जस मध्ये नदी कटानबाट प्रभावित घरधुरी सङ्ख्या ८९१, बाढीबाट प्रभावित सङ्ख्या ४०१ र अन्य जोखिमबाट प्रभावित घरधुरी सङ्ख्या १ वटा रहेको छ । नदी कटानको हिसाबले जोखिम क्षेत्रहरु वडा नं. १ को ट्राफिक टोल, वडा नं. ४ को कुमाले टोल, वडा नं. ५ को पर्तिटोल र बाख्राबजार पूर्व, वडा नं. ६ को कुमाले टोल र श्रीराम कोलोनी, वडा नं. १० को सदाय टोल, असनाहा र गुदीनगर खहारटोल, वडा नं. १३ को घलेटोल पश्चिम, वडा नं. १५ को बेतहा, बानो, मेनहर्वा, लगराहा, खोरिया टोल, मोहनपुर, शोभापुर र सिमलटोकी, वडा नं. १७ को गोविन्दपुर, एकरतिया, दौलतपुर, हरिपुर र बलानसेर, वडा नं. १८ को भदैया, अमही, बासाजोडी, शोभापुर र बडरवोना, वडा नं. २३ को कडरिया र वडा नं. २४ को राई टोल, राउत टोल र झिट्की रहेका छन् । त्यसै गरी बाढी जोखिम क्षेत्रहरुमा वडा नं. १ को ट्राफिक टोल, वडा नं. २ को मुसहरी टोल र चमार टोल, वडा नं. ४ को सुन्दरपुर र इस्लामपुर, वडा नं. ५ को पर्तिटोल, वडा नं. १७ को गोविन्दपुर, हरिपुर र बलानसेर, वडा नं. १८ को भदैया र बासाजोडी, वडा नं. २० को हरिनगरा मुसहरी र मलहनमा मुसहरी, वडा नं. २१ को खोरिया टोल रहेका छन् । वडा नं. १६ तरेगानामा अन्य जोखिम रहेको छ । *(स्रोत : लहान नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)*

२.५.३ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन

स्थानीयवासीको दैनिक जनजीवन र वातावरणलाई व्यवस्थित, स्वच्छ र सुन्दर बनाउन फोहरमैला व्यवस्थापन तथा ढल निकासको मुख्य भूमिका रहने गर्दछ । फोहरलाई स्रोतमा नै न्यूनीकरण, पुनः प्रयोग, प्रशोधन वा विसर्जन गरी फोहरमैलाको व्यवस्थित तथा प्रभावकारी व्यवस्थापनतर्फ पहल गर्न जरुरी छ । हाल नगरपालिका क्षेत्रका स्थानीय घरधुरी र सानातिना बजारहरुबाट उत्सर्जन हुने फोहरहरु जलाउने गरिएको छ भने केही मात्रामा नाली तथा खाली जग्गामा फाल्ने गरिएको छ ।

वातावरण व्यसव्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनको सन्दर्भमा नगरपालिकामा उल्लेख्य काम हुन बाँकी रहेको छ । वनजङ्गल संरक्षणको लागि सामुदायिक वनको अवधारणामा स्थानीय समूहहरु सक्रिय रहेको देखिएता पनि जलवायु परिवर्तन र यसले पारेको असरको बारेमा स्थानीयहरु जागरुक देखिंदैन । अनौपचारिक कुराकानीको आधारमा जलवायु परिवर्तनको असर देखिन थालेको कुरा उनीहरु बताउँदछन् । जलवायु परिवर्तनले कृषि, पर्यटन, मौसम आदिमा असर परिरहेको भएतापनि त्यसको खासै लेखाजोखा भएको पाइदैन । तर नगरपालिकाले आगामी दिनमा जलवायु परिवर्तन र यसले पारेको असर सम्बन्धमा अध्ययन गरी कृषि तथा पर्टयकीय दिगोपनाको कार्ययोजना बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

२.५.४ महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन

नगरपालिकाको विपद्हरुमा नदी कटान, बाढी, शितलहर, आगलागी, सर्पदंस, जङ्गली जनावरको आक्रमण, चट्याङ, आदि रहेका छन् । विगतमा विपद्को कारण घरगोठ, पशुपन्छी, बाली वा जग्गा, मानवीय तथा अन्य क्षति पुगेको छ । नगरपालिकामा विपद्का कारण मानवीय क्षतिमा मृत्यु तथा घाइते

भएको देखिन्छ । रोग महामारी लगायत शितलहर, आगलागी, बाढी, सर्पदंस, जङ्गली जनावरको आक्रमण र चट्याङबाट मृत्यु भएको छ । त्यसै गरि विगतमा सार्वजनिक पूर्वाधार तर्फ २ वटा विद्यालय, बाटोघाटो र कुलो नहरमा क्षति पुगेको देखिन्छ । विपद्‌को प्रकार अनुसार जोखिम समयलाई हेर्दा आगलागीको जोखिम चैत्र देखि जेठ सम्म, बाढी डुबानको जोखिम असार देखि भदौ सम्म, शितलहरको जोखिम पुष र माघमा, सर्पदंसको जोखिम जेठ देखि भदौ सम्म उच्च रहेको छ । महामारी एवम् जङ्गली जनावरको आक्रमणको जोखिम वर्षैभरी रहेको छ । *(स्रोत : लहान नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)*

त्यसै गरी जलवायु परिवर्तनको जल्दोबल्दो समस्या र यसले पार्ने असर पनि नगरपालिका भित्र विद्यमान छन् । नगरपालिकाले विपद् व्यवस्थापनलाई स्थानीय सरकारको मुख्य जिम्मेवारीको रुपमा लिई विपद् व्यवस्थापन कोषको गठन गर्ने नीति लिएको छ । त्यसैगरी विपद् व्यवस्थापन योजनाले जलवायू अनुकूलन र प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण, जोखिम सम्वेदनशील भूमि उपयोग योजना तयार गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने, एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन र कार्यान्वयन र जलस्रोत संरक्षण गर्न जरुरी छ । वन जङ्गलको संरक्षणको लागि सामुदायिक वन उपभोक्ता मार्फत सचेनतामुलक कार्यक्रम गर्ने, सबै वडामा प्राकृतिक प्रकोप जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने तथा विपद् न्यूनीकरण र व्यवस्थापनक लागि नेपाल रेडक्रस लगायत अन्य सरोकारवाला निकायहरुसँग सहकार्य र समन्वय गर्ने नीति आवश्यक छ । लहान नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापन कोष सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि तयार गर्नुपर्छ ।

२.६ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था

२.६.१ स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन

नेपालको संविधान, २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ तथा प्रदेश कानुनले स्थानीय तहको कानुन निर्माण प्रक्रियालाई व्यवस्थित गरेको छ । यस नगरपालिकामा कानुन निर्माणका लागि नगर सभा तथा कार्यपालिका ज्यादै सक्रिय देखिएको हुँदा कानुन निर्माण उच्च प्राथमिकतामा परेको छ । लहान नगरपालिकाले सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्थापनको लागि आवश्यक नीति, ऐन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरु तर्जुमा गर्दै कार्यान्वयन गरिरहेको छ । नगरपालिका मार्फत तर्जुमा गरिएका तपशिल नीति, ऐन, कार्यविधि, निर्देशिकाहरु पालिकाको वेभसाइटमा केही अपलोड गरिएको छ भने केही बाकी रहेको छ ।

- लहान नगरपालिकाको आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा ऐन, २०७५ तेस्रो संशोधन
- संक्रामक रोग रोकथाम नियन्त्रण उपचार तथा राहत कोष कार्यविधि, २०७६
- संक्रामक रोग ऐन, २०२०
- लहान नगरपालिकाको कर्मचारीहरुको तह तथा स्तर वृद्धि सम्बन्धी व्यवस्थापन ऐन, २०७८
- भूमि व्यवस्थापन सम्बन्धी ऐन, २०७७
- तराई मधेश समृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७५
- लहान नगरपालिकाको आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा ऐन, २०७५ (संशोधित)
- 'घ' वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजत पत्र सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५
- 'घ' वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजत पत्र नविकरण सम्बन्धमा संसोधन
- लहान नगरपालिकाको शिक्षा सम्बन्धी व्यवस्था गर्न बनेको ऐन, २०७५
- लहान नगरपालिका नगर कार्यपालिका (जग्गा प्राप्ति) कार्यविधि, २०७६

- लहान नगरपालिकाको बिनियोजन ऐन, २०७४
- लहान नगरपालिकाको आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा ऐन, २०७५ (चौथो संशोधन)
- लहान नगरपालिका लहान राजपत्र प्रकाशन कार्यविधि, २०७५
- स्थानीय कार्यविधि लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष सञ्चालन कार्यविधि, २०७७
- मठ, मन्दिर, मस्जिद सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०७६
- लहान नगरपालिकाको आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा विधेयक, २०७५
- लहान नगरपालिका सहकारी ऐन, २०७५
- नगर बस सञ्चालन कार्यविधि, २०७८
- लहान नगरपालिका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सेवा सुविधा सम्बन्धी कार्यविधि, २०७७
- विद्यापति भानुभक्त वाचनालय ऐन, २०७७
- लहान नगरपालिकाको मजदुरहरुलाई स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७८
- मल्टिमेडिया एल. ई. डि. सुचनापाटी सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७७
- लहान नगरपालिका नगर कार्यपालिका (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४
- लहान नगरपालिका स्थानीय स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७५
- लहान नगरपालिका नगर सभा सञ्चालन कार्यविधि, २०७४
- लहान नगरपालिकाको प्राविधिक कर्मचारी व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७६
- लहान नगरपालिका न्यायिक समिति सम्बन्धी ऐन, २०७५
- लहान नगरपालिकाबाट गरिने बजार अनुगमन निर्देशिका, २०७५
- लहान नगरपालिका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको परिच-पत्र वितरण कार्यविधि, २०७५
- लहान नगरपालिकाको विनियोजन ऐन, २०७४ लाई संशोधन गर्न बनेको ऐन, २०७५
- लहान नगरपालिकाको विनियोजन ऐन, २०७५
- लहान नगरपालिका नगर कार्यपालिकाको निर्णय वा आदेश र अधिकारपत्रको प्रमाणिकरण (कार्यविधि) नियम, २०७४
- लहान नगरपालिका नगर कार्यपालिका (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४
- लहान नगरपालिका नगर कार्यपालिका (कार्य सम्पादन) नियमावली, २०७४
- लहान नगरपालिका आर्थिक ऐन, २०७५
- लहान नगरपालिका शिक्षा सम्बन्धी व्यवस्था गर्न बनेको ऐन, २०७५
- लहान नगरपालिकाको उपभोक्ता समिति गठन, परिचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५
- लहान नगरपालिकाको शहरी योजना तथा भवन निर्माण मापदण्ड, २०७२
- स्थानीय राजपत्र नगर प्रहरी सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७७
- आधारभुत सरसफाइ तथा फोहरमैला व्यवस्थापन गर्न बनेको विधेयक, २०७५
- लहान नगरपालिका सेवा करार व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७५
- लहान नगरपालिकाको प्राविधिक कर्मचारी व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७६
- लहान नगरपालिकाको वार्षिक योजना/कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०८१
- लहान नगरपालिकाको राजस्व सुधार योजना निर्माण प्रारुप, २०८१
- लहान नगरपालिकाका आन्तरीक नियन्त्रण सम्बन्धी मापदण्ड, २०८१

- रोजगार रणनीतिक योजना, २०८१
- वित्तीय साक्षारता रणनीति, २०८१
- विद्यालय खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यविधि, २०८१
- कन्टिजेन्सी रकम खर्च गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०८१
- लहान नगरपालिकाको वडा कार्यालय कार्य सञ्चालन निर्देशिका, २०८१
- गर्भवति तथा सुत्केरी पोषण वितरण कार्यविधि, २०७९ संशोधन सहित, २०८१
- लहान नगरपालिका आय ठेक्का बन्दोबस्त कार्यविधि, २०८१
- आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व नियमावली, २०८१
- बेरुजु फच्र्यौट निर्देशिका, २०८१
- सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०८१
- नागरीक बजेट निर्देशिका, २०८१
- आन्तरीक लेखा परीक्षकको आचार संहिता, २०८१
- लेखा समितिको कार्य सञ्चालन मानक, २०८१

लहान नगरपालिकाले हालसम्म निर्माण गरेका नियमावली, ऐन तथा नियमहरु नगरपालिकाले अभ्यास गरिरहेको भएतापनि आवश्यक थप अन्य नियम, नियमावली र ऐनहरु समेत बनाई नगरपालिकाले सुसासनको लागि थप कार्य गर्दै जानुपर्दछ ।

२.६.२ संगठनात्मक विकास

नेपालको संविधान बमोजिम स्थानीय तहहरु निर्माण भएपछि उक्त निकायहरुबाट सेवा प्रवाह जनस्तर सम्म चुस्त, सहजता र प्रभावकारी रुपमा पुऱ्याउन जनशक्ति व्यवस्थापनका लागि कर्मचारी समायोजन ऐन २०७४ बमोजिम राज्यबाट जारी विभिन्न ऐन कानुनको परिधिभित्र रही स्थायी रुपमा सेवा प्रवेश गरेका निजामती सेवा र स्थानीय सेवाका कर्मचारीहरुलाई समायोजन गर्ने प्रयोजनार्थ प्राप्त सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट प्राप्त संगठन संरचनाका आधारमा समायोजन भएका कर्मचारीहरु र विभिन्न सेवाहरु सञ्चालनार्थ नगरपालिका आफैले करार सेवामा व्यवस्थापन गरेका कर्मचारीहरु यस नगरपालिकाको जनशक्तिको रुपमा रहेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ११ दफा ८३ मा कर्मचारीहरु समायोजन पश्चात स्थानीय तहहरुले आफ्नो कार्यवोझ, राजस्व क्षमता, खर्चको आकार, स्थानीय आवश्यकता र विशिष्टता समेतलाई ध्यानमा राखी संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षणका आधारमा विषयगत शाखा वा महाशाखा रहेको संगठन संरचना कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । स्थानीय तहको प्रशासकीय प्रमुखको रुपमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत रहने, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको नियुक्ति कानूनले तोके बमोजिम हुने र कानुनले नियुक्ति नभए सम्मका लागि नेपाल सरकारले निजामती सेवाको कुनै अधिकृत कर्मचारीलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको रुपमा काम गर्न खटाउने व्यवस्था स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ८४ मा व्यवस्था गरिएको छ । यसको अतिरिक्त अन्य कर्मचारीहरु तहगत प्रणालीमा रहने व्यवस्था गरिएको छ । नगरपालिकामा स्वीकृत दरबन्दी पदपूर्ति हुन बाकी रहेको छ । नगरपालिकाको कार्यालयमा

१ जना नवौं/दशौं अधिकृत (शिक्षा), १ जना सि.डि.ई. (नवौं/दशौं), १ जना शिक्षा अधिकृत (सातौं/आठौं), १ जना आ.ले.प. अधिकृत (सातौं/आठौं), १ जना अधिकृत (छैठौं) गरी ५ जना पदपूर्ति हुन आवश्यक छ।

नगरपालिकाको स्रोत अनुसार नगरपालिकामा विभिन्न शाखा तथा विभिन्न पदमा हाल कार्यरत जनशक्तिको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १५ : नगरपालिकामा हाल कार्यरत जनशक्तिको विवरण

सि.नं.	पद	सङ्ख्या	कैफियत
कार्यपालिकामा कार्यरत जनशक्ति			
१	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत (उप-सचिब), दशौं	१	प्रशासन
२	अधिकृत (सातौं/आठौं)	१	प्रशासन
३	लेखा अधिकृत (सातौं/आठौं)	१	लेखा
४	जन स्बास्थ्य अधिकृत	१	स्वास्थ्य
५	इन्जिनियर (सातौं/आठौं)	१	प्राविधिक
६	इन्जिनियर (छैठौं)	१	प्राविधिक
७	अधिकृत (छैठौं)	२	प्रशासन
८	प.हे.न. (पाँचौ/छैठौं)	१	स्वास्थ्य
९	हेल्थ असिस्टेन्ट (पाँचौ/छैठौं)	१	स्वास्थ्य
१०	सहायक (पाँचौं)	५	योजना शाखा
११	लेखा सहायक (पाँचौं)	१	प्रशासन
१२	प्रा. स. (पाँचौं)	१	शिक्षा
१३	सब इन्जिनियर (पाँचौं)	२	प्राविधिक
१४	महिला विकास निरीक्षक (पाँचौं)	१	विविध
१५	कम्प्युटर अपरेटर (पाँचौं)	१	विविध
१६	अमिन (चौथो)	१	प्राविधिक
१७	सहायक (चौथो)	३	प्रशासन
१८	स. ले. पा. (चौथो)	१	प्रशासन
१९	सहायक महिला विकास निरीक्षक (चौथो)	१	विविध
कार्यालय तर्फ जम्मा		**२७**	

स्रोत : लहान नगरपालिका, २०८१

लहान नगरपालिकाको विद्यमान संगठनात्मक संरचना चार्ट तलको चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ।

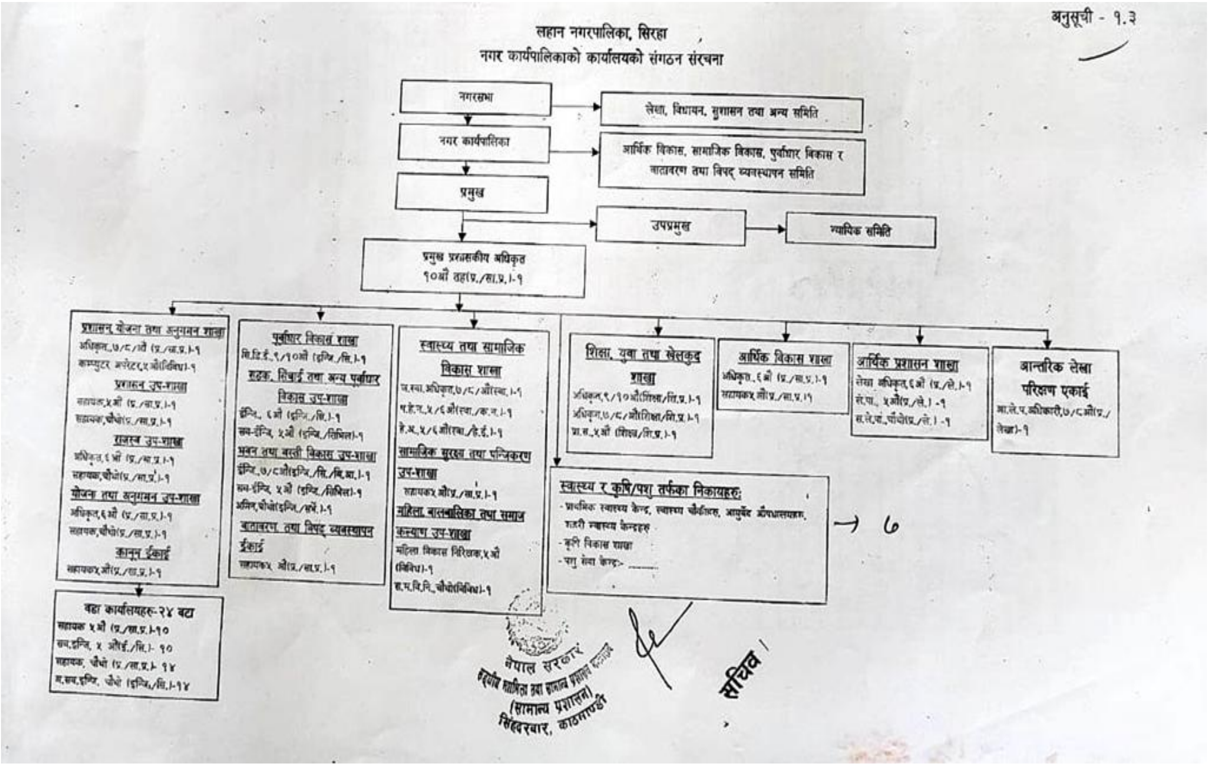

चित्र २ : लहान नगरपालिकाको संगठनात्मक संरचना

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार गरी सिफारिस गरेको लहान नगरपालिकाको कर्मचारी दरबन्दी तेरिज अनुसार कार्यपालिकामा ६ प्राविधिक तथा २६ अप्राविधिक र प्रत्येक वडा कार्यालयमा १ प्राविधिक तथा १ अप्राविधिक गरी कुल ७४ जना मात्र (सवारी चालक, कार्यालय सहयोगी, चौकीदार, माली, कूचिकार, आदि बाहेक) बाट मात्र नगरपालिकाको कार्यालय तथा मानव स्रोत सञ्चालन हुँदा नगरपालिका आफैले पनि कार्यालय तथा कर्मचारी व्यवस्थापन भईरहेका छन् । यसबाट पनि पालिकाको सम्पूर्ण कार्य व्यवस्थापन गर्न कठिनाई भएता पनि दैनिक तथा नियमित कार्य निरन्तर रुपमासूचारु रहेको छ । जसले पालिकाको दीर्घकालीन सोचलाई पछयाउन सहयोगी भूमिका खेलेको छ ।

लहान नगरपालिकाको केन्द्र वडा नं. १० मा रहेको छ । नगरपालिकाको भवन तथा वडा कार्यालयको भवन रहेको छ । यद्यपि वडा नं. १, २ र ३ को तथा ४, ६, ७ र ८ को संयुक्त वडा कार्यालय रहेको छ भने केही वडाको कार्यालय भवन निर्माणाधिन रहेको छ । पालिकाको सवारी साधनतर्फ ३८ वटा मोटर साईकल, ५ वटा स्कुटर, ३ वटा स्कोर्पियो गाडी, ८ वटा साईकल, १ वटा दमकल, १ वटा एम्बुलेन्स, १ वटा एस्काभेटर, ३ वटा टिपर, १ वटा रोलर, १ वटा ग्रेडर, १ वटा ब्याक हो लोडर (जेसिवि), ६ वटा ट्र्याक्टर, १ वटा सेफ्टी ट्याङ्की, ८ वटा सरसफाइ भ्यान, २ वटा नगर बस, १ वटा मिनि ब्याक हो लोडर, आदि छन् । नगरपालिकाको अन्य सम्पत्तिहरुमा ६६ वटा डेस्कटप कम्प्युटर, ४१ वटा ल्यापटप, ४२ वटा प्रिन्टर, ६ वटा स्क्यानर, १ वटा प्रोजेक्टर, ४७ वटा स्टील दराज, १०४ वटा टेबल, ७१ वटा कुर्सी, ३७ वटा सोफा सेट लगायत रिभल्भिङ कुर्सी, टिटेबल, कम्प्यूटर टेबल र र्‍याक, पावर ब्याकअप, स्टेशनरी सामाग्रीहरु, विपद् व्यवस्थापन सामाग्रीहरु, स्वास्थ्य सामाग्री, आदि रहेका छन् । पालिकाले सूचना प्रवाहको लागि सबै वडा कार्यालयहरुमा ईन्टरनेटको व्यवस्था गरेको छ ।

लहान नगरपालिकामा भएका केही मुख्य सम्पत्तिहरुको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १६ : लहान नगरपालिका कार्यालयमा रहेका भौतिक सम्पत्ति विवरण

सि.नं.	विवरण	सङ्ख्या	कैफियत
१	मोटर साईकल	३८	थप ५ वटा आवश्यक
२	स्कुटर	५	थप ५ वटा आवश्यक
३	स्कोर्पियो गाडी	३	थप १ वट आवश्यक
४	साईकल	८	थप ८ वटा आवश्यक
५	डेस्कटप कम्प्यूटर सेट	६६	थप २४ वटा आवश्यक
६	ल्यापटप	४१	थप ९ वटा आवश्यक
७	फोटोकपी मेशिन	४२	थप १२ वटा आवश्यक
८	प्रिन्टर	४२	थप १५ वटा क्यानन प्रिन्टर आवश्यक
९	स्क्यानर	६	A3 साईजको स्क्यानर आवश्यक
१०	दमकल	१	थप २ वटा आवश्यक
११	एम्बुलेन्स	१	थप २ वटा आवश्यक
१२	स्टिल दराज	४७	थप २४ वटा आवश्यक
१३	कुर्सी	७१	थप ५० वटा आवश्यक
१४	टेबल	१०४	थप १४ वटा आवश्यक
१५	सोफा सेट	३७	थप १२ वटा आवश्यक
१६	एस्काभेटर	१	थप २ वटा आवश्यक
१७	टिपर	३	थप २ वटा आवश्यक
१८	रोलर	१	थप १ वटा आवश्यक
१९	ग्रेडर	१	थप १ वटा आवश्यक
२०	व्याक हो लोडर (जेसिवि)	१	थप २ वटा आवश्यक
२१	ट्र्याक्टर	६	थप २४ वटा आवश्यक
२२	सेफ्टी ट्याङ्की	१	थप ३ वटा आवश्यक
२३	फगिङ मेशिन (लामखुट्टे स्प्रे)	-	१ वटा आवश्यक
२४	सरसफाइ भ्यान	८	पर्याप्त
२५	नगर बस	२	थप २ वटा आवश्यक
२६	मिनि व्याक हो लोडर	१	थप १ वटा आवश्यक
२७	पंखा	४०	पर्याप्त
२८	घाँस काट्ने मेशिन	१	पर्याप्त

स्रोत : लहान नगरपालिका, २०८१

**नोट: यसका अलावा अन्य आवश्यक भौतिक सम्पत्ति रहेको छ ।*

२.६.३ स्रोत परिचालन

लहान नगरपालिकाको आम्दानीको आन्तरिक स्रोतहरुमा कर राजस्व अन्तर्गत सम्पत्ति कर, बहाल कर, भूमि कर/मालपोत, व्यवसाय कर, बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि कर, अन्त:शुल्क, सवारी साधन कर, राजस्व बाँडफाँड तथा गैर कर राजस्व अन्तर्गत व्यवसाय रजिष्ट्रेशन, नक्सा पास दस्तुर, प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क, विद्युत सेवा शुल्क, सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय, न्यायिक दस्तुर, बहाल

बिटौरी शुल्क, सिफारिस दस्तुर, नाता प्रमाणित दस्तुर, अन्य दस्तुर, प्रशासनिक दण्ड जरिवाना र जफत, अन्य राजस्व, आदि रहेका छन् । यसै गरी वाह्य स्रोतमा सङ्घीय सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने समानीकरण अनुदान, समपुरक अनुदान, शसर्त अनुदान, विशेष अनुदान तथा तीन तहका सरकार बीच बाँडफाँड हुने राजस्व रहेका छन् ।

नगरपालिकामा बाह्य अनुदान अन्तर्गत नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान आ.व. २०७९/८० बाट २०८०/८१ मा थोरै घटेको छ भने चालु आ.व.मा केही बढ्ने अनुमान गरिएको छ । त्यसै गरी प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान आ.व. २०७९/८० बाट २०८०/८१ मा घटे पनि चालु आ.व.मा बढ्ने अनुमान गरिएको छ । लहान नगरपालिकालाई राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम २०७९/८० बाट २०८०/८१ बढेको छ भने चालु आ.व.मा समेत बढ्ने अनुमान गरिएको छ ।

नगरपालिकाले आ.व. २०७९/८० र आ.व. २०८०/८१ मा सङ्घीय सरकारबाट वित्तीय समानीकरण अनुदान, शसर्त अनुदान, विशेष अनुदान र समपुरक अनुदान गरेर क्रमश: कुल रु ६७,५९,७४,००० र ६०,८९,७१,००० प्राप्त गरेको देखिन्छ भने सो अनुदान चालु आ.व. २०८१/८२ मा ६९,३८,२७,००० प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । साथै आ.व. २०७९/८० र आ.व. २०८०/८१ मा प्रदेश सरकारबाट वित्तीय समानीकरण, शसर्त, विशेष र समपुरक अनुदान वापत क्रमश: रु. २,७६,३८,००० र रु. १,८५,७६,००० प्राप्त गरेको देखिन्छ जुन चालु आ.व. २०८१/८२ मा ३,०१,२६,००० प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । नगरपालिकाको आ.व. २०७९/८० को यथार्थ वार्षिक आय रु. १,२३,४४,६९,११४.९०, आ.व. २०८०/८१ को यथार्थ वार्षिक आय रु. १,३३,९५,९०,९१०.५५ र चालु आ.व. २०८१/८२ को वार्षिक आय रु. १,२३,०१,९२,००० प्रस्तावित गरिएको छ । आ.व. २०७९/८० बाट आ.व. २०८०/८१ मा कुल आय ८.५१ प्रतिशतले बढेको देखिन्छ भने आ.व. २०८०/८१ बाट आ.व. २०८१/८२ मा कुल आय ८.१६ प्रतिशतले घट्ने अनुमान गरिएको छ । लहान नगरपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्कको आधारमा नगरपालिकाको अन्तिम ३ आ.व. (२०७९/८०-२०८१/८२) को आयको अवस्था बारे तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १७: लहान नगरपालिकाको अन्तिम ३ आर्थिक वर्षको आयको अवस्था (हजारमा)

सि.नं.	शिर्षक	आ.व.२०७९/८० यथार्थ आय	आ.व.२०८०/८१ यथार्थ आय	आ.व.२०८१/८२ अनुमानित आय
१	**बाह्य अनुदान**	**७०३६१२**	**६२७५४७**	**७२३९५३**
१.१	**सङ्घीय सरकार**	**६७५९७४**	**६०८९७१**	**६९३८२७**
१.१.१	समानीकरण अनुदान	२१७१९०	१८७४८८	२०५३००
१.१.२	शसर्त अनुदान चालु	३९१९३४	३९४६८३	३९९२२७
१.१.३	शसर्त अनुदान पुँजिगत	३१८५०	१८००	४९४००
१.१.४	विशेष अनुदान चालु	२००००	०	०
१.१.५	विशेष अनुदान पुँजिगत	१५०००	२००००	३००००
१.१.६	समपुरक अनुदान पुँजिगत	०	५०००	१००००
१.२	**प्रदेश सरकार**	**२७६३८**	**१८५७६**	**३०१२६**
१.२.१	समानीकरण अनुदान	१७६३८	१५५७६	१५६२६
१.२.२	शसर्त अनुदान चालु	५०००	०	०
१.२.३	शसर्त अनुदान पुँजिगत	०	०	९५००
१.२.४	विशेष अनुदान चालु	०	३०००	३०००

१.२.५	विशेष अनुदान पुँजिगत	३०००	०	०
१.२.६	समपुरक अनुदान पुँजिगत	२०००	०	२०००
२.	**राजस्व बाँडफाँड**	**१४५७६८.६७८**	**१९५१८९.५७१**	**२४१०००**
२.१	घर जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	३१९९७.८२१	०	४००००
२.२	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि कर	११३७७०.८५७	१६८५६६.१०८	१२९१०६.७३६
२.३	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्त: शुल्क	०	०	४६८९३.२६४
२.४	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने सवारी साधन कर	०	२६६२३.४६२	२५०००
३.	**आन्तरिक राजस्व**	**३८५०८८.४३७**	**५१६८५४.३४०**	**२६५२३९**
	कर राजस्व	**१७९९६.२४४**	**२१३६८.६३९**	**२२१५०.**
३.१	सम्पत्ति कर	४६६१.११८	५६३५.८६९	५०००
३.२	भूमि कर/मालपोत	१३१.७१४	११०.७५०	५०
३.३	घरबहाल कर	९०७६.६६०	११२९२.३९५	५०००
३.४	व्यवसाय कर	२९८१.१७८	१.०	३०००
३.५	जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर	०	०	०
३.६	विज्ञापन कर	०	०	०
३.७	मनोरञ्जन कर	०	०	०
३.८	अन्य कर	११४५.५७४	४३२८.६२५	९१००
	गैर कर राजस्व	**३८६४३.७१९**	**४००५७.८३७**	**६००००.**
३.९	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य बस्तुको विक्री	०	०	०
३.१०	बहाल विटौरी शुल्क	०.७	२.३५	१.५
३.११	सरकारी सम्पत्तिको बहालबाट प्राप्त आय	१३५३.८३४	४१७४.६७०	८०००
३.१२	पर्यटन शुल्क	०	०	०
३.१३	अन्य विक्रीबाट प्राप्त रकम	१९९८५.२१३	०	१५०
३.१४	दहत्तर बहत्तर शुल्क	०	०	०
३.१५	न्यायिक दस्तुर	१.५२५	२७.२	११
३.१६	विद्युत सेवा शुल्क	११८२.१८५	१२४०.८६६	१४००
३.१७	नक्सा पास दस्तुर	३२९०.१३२	५६७६.२४२	३३००
३.१८	सिफारिस दस्तुर	२६५४.८८७	५७०३.६५४	३०००
३.१९	नाता प्रमाणित दस्तुर	२५५.६	२७७.५६	२५०
३.२०	पार्किङ शुल्क	०	०	०
३.२१	परीक्षा शुल्क	१८२.८	०	२००
३.२२	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत	७१.३९७	१०००	३००
३.२३	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	१२८८.४७३	२९००.६०७	२०३७.५
३.२४	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	११४.८६	०	०
३.२५	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	५२५०.२६	२१६८४.२२८	६०००
३.२६	प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क	४०५७.५२२	४९१६.७	३२००
३.२७	बेरुजु	९.३	१८०.७५	०
३.२८	अन्य संस्थागत आन्तरिक अनुदान	०	०	१००००
३.२९	अन्य क्षेत्रको आय	३८६४३.७१९	४००५७.८३७	६००००
४.	**वित्तीय सम्पत्ति तथा दायित्व**	**२८८७४९.७८४**	**४०७६४३.०३६**	**१४५२३९**
४.१	बैंक मौज्दात	२८८७४९.७८४	४०७६४३.०३६	१४५२३९
४.२	अन्य संस्थाहरुबाट ऋण प्राप्ति	०	०	०
	जम्मा	**१५२३२१८.८९९**	**१७४७२३३.९४७**	**१३७५४३१.**
	वृद्धि दर	**-**	**१४.७१%**	**-२१.२८%**

स्रोत: लहान नगरपालिका, २०८१

लहान नगरपालिकालको आ.व. २०७९/८० मा कुल आयको रु. १,०३,६८,५९.७१६.९१ (७०.७४ प्रतिशत) खर्च भएको देखिन्छ । त्यसैगरी आ.व. २०८०/८१ मा रु. ९९,४७,८०,६४८.५८ (७४.६४ प्रतिशत) खर्च भएको छ भने चालु आ.व. २०८१/८२ मा रु. १,२३,०१,९२,०००.०० खर्च हुने अनुमान गरिएको छ । उपलब्ध आ.व. २०७९/८० को व्ययलाई हेर्दा कुल व्ययको रु. १०,४९,०६,४९२.८० (६७.८६ प्रतिशत) बाह्य अनुदान रहेको देखिन्छ भने रु. २८,८७,४९,७८४.०८ (२९.२६ प्रतिशत) भने खर्च गर्न नसकेर बैंक मौज्दातको रुपमा रहेको छ । सोही गरि गत आ.व. २०८०/८१ मा कुल व्ययको बाह्य अनुदान ६३.०१ प्रतिशत रहेको छ भने बाँकी बैंक मौज्दात रु. ४०,७६,४३,०३६.०८ (२५.३६ प्रतिशत) रहेको छ । यसरी नगरपालिकाको ठूलो रकम खर्च हुन नसक्नु र बाह्य अनुदान बाहेकको व्यय न्यून देखिनाले नगरपालिका बजेट खर्च गर्ने क्षमता न्यून रहेको पुष्टि गर्दछ । त्यसैले वित्तीय प्रगति हासिल गर्न नगरपालिकाले संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, नगरपालिकाका जनप्रतिनिधिका साथै कर्मचारीहरुलाई आवश्यक तालिम दिने र यस आवधिक योजनाले पहिचान गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरुलाई क्रमैसँग कार्यान्वयन गर्दै लानुपर्ने छ ।

तालिका १८: लहान नगरपालिकाको अन्तिम ३ आर्थिक वर्षको व्ययको अवस्था (हजारमा)

सि.नं.	शिर्षक	आ.व.२०७९/८० यथार्थ व्यय	आ.व.२०८०/८१ यथार्थ व्यय	आ.व.२०८१/८२ अनुमानित व्यय
१	**चालु खर्च भुक्तानी**	**५८२३७९.५**	**५५११७६.०४६**	**६९७५१४.४५०**
१.१	पारिश्रमिक कर्मचारी	५५५१५.३६	४८६६८.६९	५००००
१.२	पारिश्रमिक पदाधिकारी	०	०	२७३००
१.३	पोशाक	९४८.४८	८६९.७४९	१२००
१.४	खाद्यान्न	३६१.९	१९८	८५०
१.५	औषधी उपचार खर्च	६१.०८८	११२.६३१	२००
१.६	स्थानीय भत्ता	१७	१८४८.९७७	०
१.७	महंगी भत्ता	२१५०.४६७	०	२०००
१.८	फिल्ड भत्ता	०	०	३५४२
१.९	कर्मचारीको बैठक भत्ता	५००	४७९	५००
१.१०	कर्माचारी प्रोत्साहन तथा पुरस्कार	२१४.७	२२३	५००
१.११	पदाधिकारी बैठक भत्ता	१४४५०.२१७	१४७३५.२५	१२०००
१.१२	कर्मचारीको योगदानमा आधारित निवृतभरण तथा उपदान कोष खर्च	८५४२.८२९	८३११.८३७	१५०००
१.१३	कर्मचारीको योगदानमा आधारित बीमा कोष खर्च	३८५.१०४	३७७.६१२	५००
१.१४	पदाधिकारीको योगदानमा आधारित निवृतभरण तथा उपदान कोष खर्च	०	०	०
१.१५	अन्य सामाजिक सुरक्षा खर्च	०	०	०
१.१६	पानी तथा बिजुली	१९२४.७९४	१३५७.७३२	२०००
१.१७	सञ्चार महसुल	४८७९.३९५	३१५४.२४५	५०००
१.१८	सार्वजनिक उपयोगिताको सेवा खर्च	०	०	०
१.१९	इन्धन (पदाधिकारी)	५३५२.७९५	४९९९.०२४	६०१३
१.२०	इन्धन (कार्यालय प्रयोजन)	४९९९.९९९	६८६१.०२६	७०००
१.२१	सवारी साधन मर्मत खर्च	६८४५.४४९	४७४६.९१२	५०००
१.२२	बीमा तथा नवीकरण खर्च	१०२३.५५८	१२५५.३१०	२५००

१.२३	मेशिनरी तथा औजार मर्मत सम्भार तथा सञ्चालन खर्च	४१७५.५६७	२८४८.६३४	२०००
१.२४	निर्मित सार्वजनिक सम्पत्तिको मर्मत सम्भार खर्च	४९३३.९५२	२४२९.४७६	१४२७४
१.२५	मसलन्द तथा कार्यालय सामाग्री	१४१४०.४१४	११९३९.९१४	१४२९८
१.२६	पुस्तक तथा सामाग्री खर्च	३८.२७५	०	१५०
१.२७	इन्धन-अन्य प्रयोजन	९८.९	१००	१००
१.२८	पत्रपत्रिका, छपाई तथा सूचना प्रकाशन	७०२७.०८१	४९९९.९९९	५२६३.३७
१.२९	अन्य कार्यालय सञ्चालन खर्च	०	०	०
१.३०	सेवा र परामर्श खर्च	११७२.४२३	९९.९४८	२०००
१.३१	सूचना प्रणाली तथा सफ्टवेयर सञ्चालन खर्च	१९३५.८०३	६५५.१७४	२०००
१.३२	करार सेवा शुल्क	४८३१०.४०२	५५०००	६००००
१.३३	सरसफाइ सेवा शुल्क	७४११.६८८	४५५६.८७९	५५३६
१.३४	अन्य सेवा शुल्क	०	०	०
१.३५	कर्मचारी तालिम खर्च	९४१.८७०	९९९.३०८	१२००
१.३६	सीप विकास तथा जनचेतना तालिम तथा गोष्ठी सम्बन्धी खर्च	०	०	१०००
१.३७	उत्पादन सामग्री/सेवा खर्च	३२६	०	०
१.३८	कार्यक्रम खर्च	३४४१६३.८५७	३४०४९१.८३९	३९९१२७
१.३९	विविध कार्यक्रम खर्च	०	०	३००
१.४०	अनुगमन, मूल्याङ्कन खर्च	११४६.२२२	९९३	१०००
१.४१	भ्रमण खर्च	८९३.२४१	११७९.८४९	१७००
१.४२	विशिष्ट व्यक्ति तथा प्रतिनिधि मण्डलको भ्रमण खर्च	१९०३.४०६	७१३.१	१०००
१.४३	अन्य भ्रमण खर्च	०	०	०
१.४४	विविध खर्च	२६५३८.४५६	१९१९९.६६७	३२७२१.०८
१.४५	सभा सञ्चालन खर्च	५००	१०००	१०००
१.४६	धार्मिक तथा सांस्कृतिक संस्था सहायता	१०००	३९१	१०००
१.४७	अन्य सामाजिक सहायता	३८०२.८५१	३२०९.१४६	३२९०
१.४८	शैक्षिक संस्थाहरुलाई सहायता	०	०	०
१.४९	स्वास्थ्य संस्थाहरुलाई सहायता	०	०	०
१.५०	छात्रवृति	०	०	०
१.५१	उद्दार, राहत तथा पुनर्स्थापना खर्च	२०४४.४१७	१३८४.३९६	२०००
१.५२	घर भाडा	१२०५.०८४	६९६.२२	१०००
१.५३	सवारी साधन तथा मेशिनरी औजार भाडा	४९६.४५४	८९.५	५०००
१.५४	भैपरी आउने चालु खर्च	०	०	३९५०
२	**पूँजीगत खर्च भुक्तानी**	**४५४४८०.२१७**	**४४३६०४.६०३**	**५३२६७७.५५**
२.१	आवासीय भवन निर्माण/खरीद	८७८२.७७३	०	५३००
२.२	गैर आवासीय भवन निर्माण/खरीद	०	४८९१.२९९	१००००
२.३	निर्मित भवनको संरचनात्मक सुधार खर्च	१००७.४९७	१८०५.८८८	५०००
२.४	जग्गा विकास कार्यक्रम	०	०	०
२.५	सवारी साधन	९८९.४	४०४.९	१०००
२.६	मेशिनरी तथा औजार	९३८.२५७	१८८.१८४	३०५०
२.७	फर्निचर तथा फिक्चर्स	३०७४.८९७	८६८.४३९	२६००
२.८	पशुधन तथा बागवानी विकास खर्च	९९६.९५०	०	०
२.९	पूँजीगत परामर्श खर्च	०	१९२९.९९९	२०००

२.१०	सडक तथा पुल निर्माण	३१८९८.५७५	०	०
२.११	विद्युत संरचना निर्माण	२६२७.२६६	१९९५.६३१	०
२.१२	तटबन्ध तथा बाँध निर्माण	०	४९९४.८३२	०
२.१३	सिंचाई संरचना निर्माण	०	५३२.०४२	१००००
२.१४	खानेपानी संरचना निर्माण	२५७७.३२७	०	०
२.१५	वन तथा वातावरण संरचना	०	०	१०००
२.१६	सरसफाइ संरचना निर्माण	३७५	०	०
२.१७	अन्य सार्वजनिक निर्माण	४००४३८.५५८	४२५९९३.३८७	४९२७२७.५५
२.१८	निर्मित भवनको संरचनात्मक सुधार	०	०	०
२.१९	पूँजीगत सुधार खर्च सार्वजनिक निर्माण	७७३.७१७	०	०
२.२०	भैपरी आउने पुँजिगत खर्च	०	०	०
२.२१	वित्तीय	०	०	०
२.२२	अन्य संस्थाहरुबाट ऋण प्राप्ति साँवा भुक्तानी	०	०	०
२.२३	मौज्दात सामानहरु	०	०	०
	जम्मा	१०३६८५९.७१७	९९४७८०.६४९	१२३०१९२.०००

स्रोत : लहान नगरपालिका, २०८१

२.६.४ योजना व्यवस्थापन

लहान नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमाका क्रममा पहिचान भएका समस्या तथा सम्भावना र उपलब्ध अवसरहरुका आधारमा सहभागितामूलक छलफलबाट तल उल्लेख गरिए अनुसारका योजनाको व्यवस्थापन र विषय क्षेत्रहरुको प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरिएको छ । यी प्राथमिकताका आधारमा नगरपालिकाले आयोजना छनौट, लगानी वृद्धि तथा उचित कार्यान्वयन गर्दा सन्तुलित, समावेशी तथा दिगो विकास हुने देखिन्छ ।

१. सडक तथा यातायात पूर्वाधार ।
२. कृषि तथा पशुपन्छी विकास ।
३. पर्यटन पूर्वाधार विकास ।
४. शिक्षा पूर्वाधार विकास ।
५. स्वास्थ्य पूर्वाधार विकास ।
६. खानेपानी तथा सरसफाइ ।
७. विद्युत तथा सञ्चार सेवा बिस्तार ।
८. स्थानीय सीप र साधन प्रयोग गरी उद्योग स्थापना ।
९. हाटबजार व्यवस्थापन ।
१०. विपद् व्यवस्थापन ।
११. कला, संस्कृति संरक्षण ।
१२. खेलकुद पूर्वाधार विकास ।
१३. फोहरमैला व्यवस्थापन ।
१४. व्यवस्थित बस्ती विकास ।
१५. लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरण ।
१६. संस्थागत विकास तथा सुशासन ।

तालिका १९ : स्थानीय तहको योजना प्राथमिकीकरणका आधार र अङ्कभार

क्र.स.	प्राथमिकताका आधारहरु	अधिकतम प्राप्ताङ्क	न्यूनतम प्राप्ताङ्क
१	राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्त गर्न प्रत्यक्ष योगदान गर्ने भए १ अङ्क र प्रत्यक्ष योगदान नगर्ने भए ० अङ्क	१	०
२	प्रदेश विकासको प्रमुख चालकसँग सम्बन्धित भए १ अङ्क र नभए १ अङ्क	१	०
३	दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्न योगदान गर्ने भए १ अङ्क र प्रत्यक्ष योगदान नगर्ने भए ० अङ्क	१	०
४	स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच प्राप्त गर्न योगदान गर्ने भए ३ अङ्क र प्रत्यक्ष योगदान नगर्ने भए १ अङ्क	३	१
५	स्थानीय तहको क्षेत्रगत उद्देश्य प्राप्त गर्न प्रत्यक्ष योगदान गर्ने भए ३ अङ्क र प्रत्यक्ष नगर्ने भए १ अङ्क	३	१
६	रोजगार, आय वा उत्पादन वृद्धिमा प्रत्यक्ष योगदान गर्ने भए ३ अङ्क र प्रत्यक्ष नगर्ने भए १ अङ्क	३	१
७	५० प्रतिशत वा सोभन्दा बढी लाभग्राही समूदाय अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित, महिला र सिमान्तकृत समुदाय भए ३ अङ्क र अन्य भए १ अङ्क	३	१
८	कार्यपालिकाको बैठकले वडाहरूको समग्र विकासको दृष्टिले पदानुक्रम गरे अनुसार सबभन्दा कम विकसित वडा भए ३ अङ्क र त्यसपछि क्रमशः ०.१ अङ्कले कम हुँदै जाने क्रम अनुसार प्राप्त हुने अङ्क	३	०.१
९	वडा समितिले निर्धारत गरेको योजनाहरूको प्राथमिकता अनुसार वडाको लागि अति आवश्यक योजना भए ३ अङ्क र त्यसपछि क्रमशः ०.१ अङ्कले कम हुँदै जाने क्रम अनुसार प्राप्त हुने अङ्क	३	०.१
	वा		
१०	निर्देशक समितिले निर्धारत गरेको पालिका स्तरीय योजनाहरूको पदानुक्रम अनुसार अति आवश्यक योजना भए ३ अङ्क र त्यसपछि क्रमशः ०.१ अङ्कले कम हुँदै जाने क्रम अनुसार प्राप्त हुने अङ्क	३	०.१
	जम्मा	**२१**	**४.२**

नोटः यो मापदण्डलाई नगर कार्यपालिकाको वैठकले वा कार्यपालिकाको वैठक तत्काल वस्न नसक्ने भएमा पछि अनुमोदन हुनेगरी नगरपालिकाको प्रमुखबाट स्वीकृत गरेर लागू गर्न सकिने छ ।

परिच्छेद ३ : सोच तथा विकास अवधारणा

३.१ पृष्ठभूमि

यस आवधिक योजनाले प्राप्त योजनाको दीर्घकालीन सोच "सुशासन, सामाजिक न्याय र समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" र समृद्ध अर्थतन्त्र, सामाजिक न्याय तथा परिष्कृत जीवन सहितको समाजवाद उन्मुख राज्यको रुपमा रुपान्तरण गर्दै उच्च आय स्तर भएको मुलुकमा स्तरोन्नति हुने आधार निर्माण गर्ने" भन्ने लक्ष्य एवम् निर्धारित उद्देश्य एवम् प्राथमिकताहरू र आ.व. २०८१/८२ को मधेश प्रदेशको वार्षिक नीति र कार्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका उद्देश्यहरू तथा मधेश प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना (आ.व. २०७६/७७-२०८०/८१) को दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरुसँग तादात्म्यता हुने गरी यस नगरपालिकाको आवश्यक्ता र प्राथमिकता अनुसार यो आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

यस नगरपालिकाको विगतका प्रयास र उपलब्धिहरु एवम् वस्तुस्थिति तथा सहभागितात्मक छलफलबाट पहिचान गरिएका समस्या तथा चुनौतीहरुलाई बुँदागत रुपमा संक्षिप्तमा तल प्रस्तुत तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

क) समग्र विकासलाई सम्बोधन गर्ने अनुकुल नीति नियमको अभाव तथा कार्यान्वयनमा कमजोरी

विकासको लागि अति आवश्यक भू-उपयोग लगायत दीर्घकालीन तथा रणनीतिक योजनाहरुलाई सफल कार्यान्वयन हुनुपर्दछ । नगरपालिकाको भौतिक, भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक र सांस्कृतिक विशेषता अनुकुल नीति, नियम र योजनाको अभाव हुनुका साथै भएका नीति, नियम, व्यवस्था र योजनाहरु पनि कम व्यवहारिक र समय सापेक्ष नभएको कारण सफल कार्यान्वयनमा समस्या रहेको छ ।

ख) विकासको प्राथमिकता निर्धारण गर्न नसक्नु र श्रोत साधन उपलब्ध गराउन नसक्नु

यस क्षेत्रको विकासमा प्राथमिकता अनुसार श्रोत साधनहरुको व्यवस्था गर्न नसक्नु राज्य तथा स्थानीय सरकारको कमजोरीको रुपमा रहेको छ । साथै नगरपालिकाको प्राथमिकता तथा समस्यालाई हेरी विकासका कार्यक्रमहरु लैजान नसक्नुले समग्र नगरपालिकाको विकासमा समस्याहरु देखिएका छन् र यहाको चुनौती पनि यही नै रहेको छ ।

ग) बाह्य स्रोतमा अत्यधिक निर्भरता

नगरपालिकाको आन्तिरक आयमा स्रोतहरु न्यून रहेको र सङ्घ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने समानीकरण अनुदान, शसर्त अनुदान, विशेष अनुदान, अन्य अनुदान र बजेटबाट स्थानीय विकास निर्माणमा कार्यहरु गर्नुपर्ने अवस्था रहेकोले यस नगरपालिका बाह्य स्रोतमा निर्भर रहेको छ । राजस्वको आन्तरिक श्रोतहरुको पहिचान गर्नको लागि नगरपालिकाले राजस्व अभिवृद्धि गरी स्व-निर्भरतातिर उन्मुख हुन सकेको छैन । राजस्व सुधार कार्ययोजना अनुसार पालिकाको राजस्व सङ्कलनमा वृद्धि गर्न सकिन्छ ।

ङ) अपर्याप्त सामाजिक, आर्थिक तथा भौतिक पूर्वाधारको विकास

यस नगरपालिकामा विद्यमान सडकहरुको स्तरोन्नति कार्य सीमित आयको कारण अपेक्षाकृत रुपमा अगाडी बढिरहेको अवस्था हुन नसक्छ । स्वास्थ्य चौकीहरु व्यवस्थित गर्नुका साथै शिक्षण संस्थाहरुमा थप कक्षा कोठा, ल्याब र छात्रावास निर्माण, घेराबार, खेलमैदानहरु व्यवस्थित गर्न जरुरी देखिन्छ । नगरपालिकामा उपलब्ध सेवा पनि नियमित, गुणस्तरीय र भरपर्दो हुन जरुरी छ । शिक्षामा गुणस्तरीयता, व्यवहारिक तथा रोजगार उन्मुख बनाउने नीति तथा रणनीति आवश्यक छ । खानेपानी तथा सरसफाइ, सिंचाई र अन्य पूर्वाधार अपर्याप्त रहेको छ । आर्थिक विकासतर्फ हाटबजार व्यवस्थापन, कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र, शीत भण्डार निर्माण, पर्यटकीय पूर्वाधारहरुको विकास अपेक्षिकृत हुन सकेको छैन ।

ङ) आन्तरिक रोजगारी सृजना गर्न नसक्नु तथा युवा शक्ति पलायन हुनु

नगरपालिकामा सामाजिक, आर्थिक र भौतिक पूर्वाधार विकास कार्यक्रमहरुको अपर्याप्तता, परिणाममुखी तथा प्रभावकारिताको कमीको कारण नगरपालिकामा आर्थिक तथा सामाजिक विकासको गति अपेक्षाकृत हुन सकेको देखिंदैन । नगरपालिकाको सम्भावनालाई रोजगारी सृजना गर्ने नीति नियम बन्न जरुरी छ । फलस्वरुप उत्पादनशिल श्रमशक्ति विशेष गरी युवाशक्ति विदेश तथा शहर पलायन भइरहेका छन् । साथै वैदेशिक रोजगारमा जाँदा भएका घाइते र मृतकको सङ्ख्या बढ्दो छ । यसैगरी लैङ्गिक, वर्गीय, जातीय तथा क्षेत्रीय असमानता पनि विद्यमान छ । आम नागरिक विशेष गरी लक्षित वर्गको पहुँच र अवसरमा कमी र शक्ति केन्द्र केन्द्रित शासनको परिणाम स्वरुप असमानतामा कमी आउन सकेको छैन । नगरपालिकाको रणनीतिक योजना र कार्यक्रमको कमीका कारण रोजगारीको अवसरमा पनि स्थानीयवासीको पहुँचमा सन्तोषजनक रहेको देखिंदैन । जस अनुसार नगरपालिकाको समग्र विकासमा समयसापेक्ष रुपमा सुधार तीव्र नभएको देखिन्छ ।

च) पुरातनवादी संस्कृति/संस्कार कायम रहनु

समय र विकासको सोचमा तुलानात्मकरुपमा परिवर्तन आएको भएता पनि विकासका प्रमुख साझेदारहरु कमैमा यस प्रति सचेत रहेको नागरिकले महशुस गर्न पाएका छैनन् । अधिकांश सरोकारवाला संस्था र व्यक्तिमा पुरातनवादी सोच र संस्कार कायम रहेको देखिन्छ । यसबाट विकास कार्य नतिजामुखी र प्रभावकारी हुन सकेको छैन । विकासलाई अझै पनि भागवन्डामा सीमित राखिएको छ । प्राथमिकताको नीतिलाई अझै पनि अवलम्बन गर्न सकेको अवस्था छैन ।

छ) सेवा सुविधामा अपर्याप्त पहुँच र उपलब्धता

लहान नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति, सामाजिक, आर्थिक तथा भौतिक पूर्वाधारहरुको अपर्याप्त उपलब्धता, संस्थागत विकास, श्रोत परिचालन र सुशासन अभिवृद्धिमा कमीका कारण विकास कार्यहरु परिणाममुखी र प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् । फलस्वरुप आधारभूत सेवा तथा सुविधाहरुमा लक्षित वर्ग, क्षेत्र र समुदायका मानिसहरुको पहुँच पुग्न सकेको छैन ।

३.३ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर

सहभागितात्मक रुपमा नगरपालिकाको सम्पूर्ण सरोकार वर्ग, निकाय तथा संघ संस्थाको सहभागितामा भएको छलफल, विगतका प्रयास र उपलब्धिहरुको समीक्षा तथा वस्तुस्थिति विवरणबाट पहिचान भएका विकासका अवसरहरुलाई देहाय बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ । यी अवसरहरु सामान्यरुपमा प्रस्तुत गरिएको अवधारणा मात्र हुन् । यसको अलावा थप नयाँ अवसर पनि हुन सक्दछन् त्यसलाई पनि यस आवधिक विकास योजनाले अवसरको रुपमा लिन कुनै वाधा पार्ने छैन ।

क) कृषिमा उन्नत प्रविधिको प्रयोग

लहान नगरपालिकामा धान, गहुँ, मकै, कोदो, आलु, प्याज, तोरी, तरकारी, आँप, जस्ता बालीहरुको उत्पादन भईरहेको छ । यस क्षेत्रमा व्यवसायिक तरकारी खेतीका लागि उपयुक्त हावापानी पाईने भएकोले यस नगरपालिकामा कृषिका अन्य उत्पादनको व्यवसायिकरण तथा बजारीकरणबाट नगरपालिकाको विकासमा फड्को मार्न सम्भव छ । सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आएको आमूल परिवर्तनसँग कृषि प्रविधि उपयोग गरी पालिकाको आर्थिक विकासको गतिलाई तिब्रता दिन सकिन्छ । खास गरी यस क्षेत्रमा बढी सम्भावनाको रुपमा देखिएको जडिबुटी, तरकारी, चिया, आलु लगायतको उत्पादनलाई जोड्न सकिन्छ ।

ख) पर्यटन विकासको सम्भावना

लहान नगरपालिकामा केही धार्मिक, सांस्कृतिक र पुरातात्विक महत्व बोकेका स्थलहरु देखि सुन्दर प्राकृतिक स्थलहरु छन् । यहाँको धार्मिक पर्यटकीय क्षेत्रहरुमा सलहेश फुलबारी, लहानदेखि ६ किलोमि. उत्तरमा अवस्थित पकडरिया गढ, राजदेवी मन्दिर, गोसाई डाँडा, ग्रीन पार्क (झण्डा पार्क), चम्पापुर गढी, हात्ती दह, देवी दह, ब्रम्हान ठाकुरबाबा, मानिक दह, खप्ते डाँडा, कल्याण दह, आदि लगायत रहेको छ । यसको अलावा हात्तीदह, देवीदह, मानिक दह, भवरीचौरी र दुधिभवडी लगायत सिमसार क्षेत्रमा पर्यटन विकासको सम्भावना रहेको छ । नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका मुख्य पर्यटकीय स्थलहरुको एकीकृत पर्यटन विकास तयार गर्न आवश्यक छ । पर्यटकीय स्थलहरुमा पहुँच सडको स्तरोन्नति, पर्यटकीय पूर्वाधार निर्माण, पर्यटन क्षेत्रको प्रचार प्रसार गर्न पर्यटन सुचना केन्द्र स्थापना गर्न सकिन्छ । सलहेश सर्किट निर्माण गरि पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिन्छ ।

ग) प्राकृतिक श्रोत तथा साधन

नगरपालिकामा पाईने हावापानी र जैविक विविधता यस क्षेत्रलाई सम्भावनाको रुपमा लिन सकिन्छ । प्राकृतिक श्रोतको रुपमा बालन खोला, खुट्टी खोला, ढोढना खोला, मुतनी खोला, बानो खोला, सर्रे खोला, भवरा खोला, डुङ खोला, भरोसिया खोला, बेतहा खोला, झिरही खोला, सुक्लाही खोला, गोरियाही खोला, झ्वाई खोल्सी लगायत खोला, खोल्सीहरु सिंचाई तथा खानेपानीको लागि सदुयोग गर्न सकिन्छ । त्यसै गरी खाद्यान्न, तरकारी, फलफुल र जडिबुटीको निर्यात गरि आर्थिक आम्दानी गर्न सकिने देखिन्छ । यस नगरपालिका भएर बग्ने खोलाहरुमा वैज्ञानिक रुपले कुटो, कोदालोको प्रयोग गरी सम्भाव्यता अध्ययन सहित नदी उत्खनन गरी गिटी, वालुवा, आदि निर्यात मार्फत आम्दानी गर्न सकिन्छ ।

घ) स्थानीय उद्योग स्थापना

स्थानीय सीपको प्रवर्द्धन गर्न नगरपालिकामा विभिन्न क्षेत्रमा स्थानीय सामाग्रीहरुको सदुपयोग गरि घरेलु तथा साना उद्योग स्थापना गर्न सकिन्छ । राईस मिल, स:मिल र कुटानी पिसानी मिल मार्फत रोजगारी सृजना भइरहेकोमा यसलाई व्यवसायिक रुपमा अगाडी बढाउन आवश्यक देखिन्छ । डेरी उद्योग, आँपको जुस उद्योग, टपरी तथा प्लेट बनाउने उद्योग, आदि स्थापनाको सम्भावना रहेको छ । साथै नगरपालिकामा औद्योगिक क्षेत्र निर्माणको लागि सम्भाव्यता अध्ययन तथा डि.पि.आर. तयार गर्न सकिन्छ । त्यसै गरी स्थानीय कृषिजन्य उत्पादकहरु (उद्यमीहरु)लाई प्रोत्साहन र प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गरी उत्पादित बस्तुहरु जस्तै अर्गानिक कृषिजन्य उत्पादन लगायतका बस्तुहरुलाई ब्राण्डिङ गर्न सकिन्छ ।

ङ) दक्ष जनशक्ति उत्पादन र परिचालन

अल्पकालिन तथा मध्यकालीन तालिमका माध्यमबाट नगरपालिकाका युवा जनशक्तिलाई थप ज्ञान र सीप दिलाउन सकिएमा यस नगरपालिकामा आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्तिको परिपूर्ति भई सो क्षेत्रको आर्थिक विकासमा थप योगदान पुग्ने देखिन्छ । जसबाट नगरपालिका क्षेत्रमा हुने आर्थिक कारोबारमा वृद्धि भई विभिन्न क्षेत्रसँग सम्बन्धित आर्थिक गतिविधिहरु बढ्ने सम्भावना देखिन्छ । नगरपालिकामा प्राविधिक र व्यवहारिक शिक्षा, परामर्श र अवसरको अभावका कारण नगरपालिकाका उत्पादनशिल जनशक्ति विशेष गरी ठूलो सङ्ख्यामा युवाहरु विदेश तथा शहर पलायन हुने गरेका छन् । यसका साथै देश तथा वाह्य बजारमा प्राविधिक सीपयुक्त मानव संसाधनको अत्यधिक माग रहेको छ । फलस्वरुव यस नगरपालिकामा कार्यरत सरकारी, गैर सरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी तथा साझेदारीमा पालिकाका मानवीय शक्तिलाई दक्ष र सीपयुक्त बनाउन सकिने अवसर नगरपालिकाको लागि रहेको छ ।

च) संस्थागत क्षमता तथा सुशासन अभिवृद्धि

प्रभावकारी विकास प्रक्रियामा संस्थागत विकास, श्रोत परिचालन तथा सुशासन प्रमुख माध्यमको रुपमा रहेको हुन्छ । यस लहान नगरपालिकाको विकास प्रक्रियामा संस्थागत विकास श्रोत परिचालन र सुशासन सम्बन्धी समस्याहरु विद्यमान रहेका छन् । फलस्वरुप विकास कार्यहरु परिमाणमुखी र प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् । यस सम्बन्धी उपलब्ध संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था, औजार तथा रणनीतिहरुको राजनीतिक, प्रशासनिक र नागरिकस्तरबाट समेत परिपालना गर्न सके विकासको अवधारणा अनुसार विकास कार्यलाई दिशानिर्देश गरी अपेक्षित परिणाम तथा प्रभावकारिता हासिल गर्न सम्भव हुने छ ।

छ) परम्परागत सीप र प्रविधिको विकास तथा बिस्तार

स्थानीय सीप र प्रविधिको विकास तथा बिस्तार गर्न सकेमा विकासमा योगदान हुने देखिन्छ । नगरपालिका क्षेत्रको जातजाति, भाषा, धर्म, संस्कृति र भौगोलिक क्षेत्र अनुसार स्थानीयवासीहरुमा स्थानीय तथा परम्परागत ज्ञान, सीप, र प्रविधिहरु प्रचलनमा रहेको पाइन्छ । उक्त ज्ञान, सीप र प्रविधिहरु समयानुसार परिमार्जन हुँदै समेत आएका छन् । त्यसैगरी कृषि, व्यवसाय, वन, शिक्षा तथा स्वास्थ्य जस्ता क्षेत्रमा विभिन्न निकायहरुबाट नागरिकहरुमा ज्ञान तथा सीपको हस्तान्तरण हुँदै आएको छ । नगरपालिका क्षेत्रमा सडक पूर्वाधार, यातायात, सञ्चार सेवा र सुविधा तथा सूचना प्रविधि विकास भएकोले स्थानीय तथा परम्परागत ज्ञान, सीप र प्रविधि परिचालन र वृद्धि समेतमा सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।

ज) पशुपालन

गाई, भैंसी, बाख्रा र कुखुरापालन लगायत नगरपालिकामा विविध पशुपालनको सम्भावना रहेको देखिन्छ। पशुपालनको लागि सम्भाव्य देखिएता पनि नगरपालिकाका किसानहरु अझै त्यसतर्फ व्यवसायिक रुपमा भने परिचालित हुन सकेको अवस्था भने देखिदैन। नगरपालिकामा पशुपालन विकासको लागि पकेट क्षेत्र बनाई सोही बमोजिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकेमा थप आर्थिक अभिवृद्धि हुने देखिन्छ।

झ) जडिबुटी सङ्कलन

यस नगरपालिकामा जडिबुटीलाई व्यवसायिकरण गर्न सकिएमा स्थानीयवासीको आर्थिक विकासमा मनग्य फाइदा लिन सकिने अवस्था छ। जडिबुटी उत्पादनको लागि हावापानी अनुकुल भएकोले नगरपालिकाका विभिन्न स्थानमा जडिबुटी उत्पादनलाई अभियानको रुपमा लैजान सकेमा यसले स्थानीयवासीको आयआर्जनमा उल्लेखनीय रुपमा टेवा दिन सकिन्छ।

ञ) सहकारी विकास

नगरपालिकामा सहकारी क्षेत्रको विकास र बिस्तार गरी स्थानीय स्तरमा नै यस्ता सेवा दिनुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। लहान नगरपालिकामा ७६ वटा कृषि सहकारी, ५९ वटा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था, ८ वटा बहुउद्देशिय सहकारी, ३ वटा दुग्ध विकास सहकारी, १ वटा पशुपालन सहकारी र १ वटा उपभोक्ता सहकारी गरी १४८ वटा सहकारी संस्थाहरु सञ्चालनमा रहेको अवस्थामा छरिएर रहेको पूँजिलाई सहकारीको माध्यमबाट एकीकृत गरीलघु तथा घरेलु उद्योगहरुमा परिचालन गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना छ। विभिन्न किसिमका आर्थिक, सामाजिक र पूर्वाधार विकास सम्बन्धी कार्यहरुको वृद्धि र विकासले सहकारी विकासको सम्भावनामा वृद्धि गरेको छ। नगरपालिकामा बढ्दै गएको यस्ता विकासको गतिविधिले सहकारी विकासमा अभिवृद्धि हुने आशा लिन सकिन्छ।

ट) वन व्यवस्थापन मार्फत वातावरण सेवा भुक्तानी

लहान नगरपालिकाको २८.४४ प्रतिशत भू-भाग वन जङ्गलले ढाकेको हुनाले यस नगरपालिकामा वनको वैज्ञानिक तथा दिगो वन व्यवस्थापन गरी वनमा आश्रित उपभोक्ता तथा समुदायलाई यसको उपयोग गर्ने तथा राज्यले कार्वन सञ्चितिकरण गरी श्रोत तथा वातावरण संरक्षणमा योगदान गरे वापत वातावरणीय सेवा भुक्तानीको प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ। यसको अलावा नगरपालिकामा जडिबुटीको सम्भावना रहेको हुँदा त्यसको विकास र बिस्तार गरी स्थानीयवासीको आर्थिक उपार्जन गर्न सम्भावना देखिन्छ।

३.४ समस्या सम्भावना (SWOT) विश्लेषण

योजना तर्जुमाको क्रममा कुनै पनि स्थान र संघ/संगठनको सवल पक्ष (Strength), कमजोर पक्ष (Weakness), अवसर (Opportunity) र चुनौतीहरुको (Threat) विश्लेषण गर्नको लागि SWOT विश्लेषण एक महत्वपूर्ण विधि/प्रविधि हो। सामान्यतया सवल र कमजोर पक्षहरु आन्तरिक कारणहरुसँग सम्बन्धित हुन्छन् भने अवसर र चुनौतीहरु बाह्य कारणहरुसँग सम्बन्धित हुने गर्दछन्। नगरपालिकाको विद्यमान वस्तुस्थितिको विश्लेषण, स्थलगत सर्वेक्षण, विभिन्न सूचना सम्बाहकहरुसँगको अन्तरक्रिया र

सरोकारवालहरुसँगको छलफलहरुबाट यस नगरपालिकाको चुनौती र अवसरहरुलाई तलको SWOT तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २०: लहान नगरपालिकाको SWOT विश्लेषण

	सवल पक्ष (Strength)	कमजोर पक्ष (Weakness)
आन्तरिक कारणहरु	▪ पूर्व पश्चिम राजमार्गले चिरिएको ▪ पर्यटन विकासको प्रचुर सम्भावना ▪ नगरपालिकामा विद्यमान सडक सञ्जाल ▪ उर्भर भूमिको उपलब्धता ▪ प्राकृतिक स्रोत साधन ▪ बानो गाउँ थारु सामुदायिक होमस्टेको उद्घाटन भएको ▪ नियमित हाटबजारको व्यवस्था ▪ माछापालन तथा पशुपालनको सम्भावना ▪ साना घरेलु उद्योग मार्फत आयआर्जन ▪ प्रमुख कार्यालयहरु नपामा अवस्थित ▪ पर्यटकीय क्षेत्रको डि.पि.आर. तयार भएको ▪ सहज वित्तीय सुविधा	▪ परम्परागत र निर्वाहमुखी कृषि प्रणाली र कृषि क्षेत्रमा अपेक्षाकृत लाभ लिन नसक्नु ▪ अपेक्षित पर्यटन पूर्वाधार निर्माण नहुनु ▪ बालविवाह, घरेलु हिंसा, दहेज प्रथा रोकथामको लागि जनचेतना वृद्धि नहुनु ▪ सरसफाइ सम्बन्धी चेतनाको कमी ▪ बानो गाउँ थारु सामुदायिक होमस्टे व्यवस्थापन नहुनु ▪ योजनावद्ध विकासको लागि आवश्यक अध्ययन प्रतिवेदनहरुको अभाव ▪ विभिन्न क्षेत्रमा लगानी आकर्षित गर्न नसक्नु ▪ आन्तरीक र बाह्य श्रोत र साधनको उचित व्यवस्थापन र परिचालनमा कमी
	अवसरहरु (Opportunities)	**चुनौतीहरु (Threats)**
बाह्य कारणहरु	▪ पूर्व पश्चिम राजमार्गबाट कृषि तथा पर्यटन क्षेत्रमा अवसर लिन सकिने ▪ उन्नत प्रविधिको प्रयोग गरी व्यवसायिक कृषिबाट लाभ गर्न सकिने ▪ पर्यटन क्षेत्रबाट रोजगार तथा आय गर्न सकिने ▪ सलहेश सर्किट निर्माण गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने ▪ पर्यटन प्रवर्द्धनमा निजी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहित गर्न सकिने ▪ हाटबजार व्यवस्थापन गरी स्थानीय उत्पादन विक्री वितरण गर्न सकिने ▪ स्थानीय प्राकृतिक श्रोतहरुको समुचित प्रयोग गरी आन्तरिक आम्दानी बढाउन सकिने ▪ स्थानीय घरेलु तथा साना उद्योग स्थापना मार्फत रोजगारी वृद्धि गर्न सकिने ▪ सूचना प्रविधि प्रयोगद्वारा पारदर्शी, उत्तरदायी र प्रभावकारी सेवा प्रवाह गर्न सकिने	▪ बालविवाह, घरेलु हिंसा, दहेज प्रथा रोकथाम ▪ नदी कटान, बाढी र प्राकृतिक प्रकोपको न्यूनीकरण र रोकथाम ▪ योजनावद्ध विकासको अभाव ▪ बाह्य स्रोतमा अत्यधिक निर्भरता ▪ कृषि क्षेत्रमा घट्दो संलग्नता ▪ युवाहरुको विदेश पलायन रोकथाम तथा स्थानीय रोजगारमा आकर्षण गर्नु ▪ सुशासन तथा व्यवस्थापन ▪ बाह्य तथा आन्तरीक लगानीको वातावरण व्यवस्थित नहुनु ▪ सम्बन्धित निकाय, संस्थाहरुबाट अपेक्षाकृत पर्याप्त आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग नहुनु ▪ भवन संहिता र विकास तथा निर्माण मापदण्डहरुको पूर्ण कार्यान्वयन ▪ पर्याप्त लगानीका लागि पूँजीको अभाव

३.५ निर्देशक सिद्धान्त

लहान नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचको आधारमा नगरपालिकाको विकासको प्रतिवद्धता, विशेषता र चाहना स्पष्टदर्शाउने गरी र दीर्घकालीन सोच प्राप्ति तर्फ विकास प्रयासलाई डोऱ्याउने गरी विकासका सिद्वान्तहरु तय गरिएको छ । यस आवधिक योजनाले परिलक्षित गरेका लक्ष्य, उद्देश्यहरु प्राप्ति गर्नको लागि लहान नगरपालिका विकासको निर्देशक सिद्धान्त निम्नानुसार रहने छन् ।

- जन-सहभागितात्मक विकास अभियान
- उपभोक्ता समूहहरुको सुदृढीकरण र विकास
- स्थानीय समुदायमा आधारित संगठनहरुको विकास तथा परिचालन
- स्थानीय गैरसरकारी संस्थाहरुको परिचालन र सुदृढीकरण
- निजी-सार्वजनिक साझेदारिमा आधारित विकास अभियान
- सरकारी तथा निजी साझेदारीमा विशेष जोड
- जनसवलीकरण,समावेशी विकास र लक्षित समूहलाई विशेष जोड
- सेवा र सुविधामा सबै वर्ग समुदायको समान पहुँच
- दलित, उपेक्षित तथा जनजाति उत्थान र विकास
- महिला सशक्तिकरण, सहभागिता र परिचालन
- प्राकृतिक श्रोत साधनको दिगो उपयोग
- वातावरण मैत्री विकास
- आर्थिक गतिविधिमा अभिवृद्धि
- समानुपातिक बजेट बाँडफाँड
- स्थानीय श्रोत, साधन र सीपको समुचित उपयोग
- रोजगारीको अवसरमा अभिवृद्धि तथा लक्षित वर्गलाई रोजगारीमा पहुँच
- गरिबी न्यूनीकरण

३.६ सोच, लक्ष्य र उद्देश्य

३.६.१ सोच

दीर्घकालीन सोचलाई नगरपालिकाको दीर्घकालको आदर्शको रुपमा लिन सकिन्छ । दीर्घकालीन सोच भन्नाले वर्तमानको अवस्थाबाट निश्चित भविष्यमा पुग्न सकिने एक ईच्छित अवस्था हो । यसको लागि नगरपालिकामा उपलब्ध स्रोत, साधन, सम्भाव्यतालाई सदुपयोग गर्दै नगरपालिकाको मुख्य समस्या र चुनौतीलाई सामना गर्न तयार बनाउन सक्नु पर्दछ । दीर्घकालीन सोच एक आवधिक योजनामा मात्र प्राप्त गर्न सकिने सोच नभएतापनि आवधिक योजनाले यसलाई अगाडी बढाउन मद्दत गर्दछ ।

समग्र राष्ट्र र सम्बन्धित प्रदेशको दीर्घकालीन सोच तब मात्र पूरा हुन सक्दछ जब स्थानीय तहले त्यसका योजनाका उद्देश्य र लक्ष्यमा सहयोग पुऱ्याउँदछ । त्यसैले लहान नगरपालिकाको योजना तर्जुमा गर्दा केन्द्रिय सरकारले तर्जुमा गरेको राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोच, त्यसमा अन्तर्निहित लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति आदिलाई पनि ध्यान दिईएको छ । त्यस्तै गरी मधेश प्रदेशको दीर्घकालीन सोच, अन्तर्निहित लक्ष्य, उद्देश्य र

रणनीतिलाई पनि आधार मानिएको छ । त्यसैले नगर कार्यपालिकको सम्भावना तथा अग्रणी क्षेत्रको आधारमा दीर्घकालीन सोच तय गरिएको छ । आगामी १५-२० वर्षको अवधिको लागि लहान नगरपालिकाको समग्र दिगो आर्थिक विकास र समृद्ध नगरपालिका विकासको लागि निम्न दीर्घकालीन सोच निर्धारण गर्ने निर्णय गरिएको छ ।

"हाम्रो संकल्प, हाम्रो जिम्मेवारी : शिक्षा, स्वास्थ्य, पूर्वाधार विकास, गरिबी न्यूनीकरण र रोजगारी"

लहान नगरपालिकाको अधिकांश लगानी भौतिक र सामाजिक पूर्वाधार विकास तथा कृषिको विकास र रोजगार प्रवर्द्धनमा नै केन्द्रित भईरहेको छ । शिक्षा, स्वास्थ्य, व्यवसायिक कृषि प्रणालीको विकास, रोजगारी सृजना तथा उद्यमशिलता विकास, सामाजिक विकास, आवासको व्यवस्था, पर्यटन क्षेत्रको विकास, पर्यावरणीय विकास तथा भौतिक पूर्वाधार विकास गर्ने लक्ष्य नगरपालिकाले लिएको छ । विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुको भौतिक संरचना निर्माण र मर्मत सम्भार, गुणस्तरीय शिक्षा र प्राविधिक शिक्षा, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा जोड दिन आवश्यक देखिन्छ । साथै भौतिक पूर्वाधार विकास अन्तर्गत सडक तथा पुल निर्माण, सिंचाई, गरिबी न्यूनीकरण तथा स्थानीयवासीको रोजगारी बढाउने कार्यमा जोड दिन सकिन्छ ।

यस नगरपालिका कृषि उत्पादनमा अत्यन्तै सम्भावना रहेको छ । यहाँको उत्पादनलाई छिमेकी पालिका तथा जिल्लाहरु लगायत काठमाडौं, विराटनगर, जस्ता शहरहरुमा निकासी गरी आर्थिक उपार्जन गर्न सकिन्छ । कृषिमा उद्यमशिलता र व्यवसायिकरण प्रमुख सम्भावना रहेको हुँदा कृषि क्षेत्रको विकासबाट नगरपालिकाको पहिचान र सम्वृद्धिको आधार बन्न सक्दछ । यसको लागि व्यवसायिक कृषिलाई प्रवर्द्धन गरी कृषि सकड निर्माण, कृषि विद्युतिकरण, सिंचाईको उचित व्यवस्था, उन्नत बीउ बिजन, मल, औजार तथा सामाग्रीहरुको व्यवस्था गर्न सकिन्छ । त्यस्तै गरी यस नगरपालिका भित्र विभिन्न स्थानमा भएका पर्यटकीय क्षेत्रहरुको विकास गर्न सकिएमा पर्यटनबाट पनि रोजगारी वृद्धि गर्न सकिन्छ । नगरपालिकामा पर्यापर्यटन, कृषि पर्यटन, होमस्टे, आदिको प्रशस्त सम्भावना रहेको छ । सम्वृद्धिलाई डोऱ्याउने सबैभन्दा महत्वपूर्ण विषय भनेको पूर्वाधार नै हो । सडक यातायातले नगरपालिकाको विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने हुँदा नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचमा पूर्वाधार विकासलाई जोड दिएको छ ।

विपद् जोखिम नक्साङ्कन कार्य, विपद् व्यवस्थापन कार्ययोजना, सिंचाई पूर्वाधार, खानेपानी तथा सरसफाइ अन्तर्गत १ घर १ धारा तथा १ घर १ शौचालयको व्यवस्था गराउनु जरुरी छ । नगरपालिकामा सुरक्षित भवन तथा आवास (एकीकृत बस्ती विकास योजना), पुलपुलेसा, आधुनिक सञ्चार (इन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाईल) सुविधा उपलब्ध गर्नुपर्ने छ । यी सबै कार्य नगरपालिकामा उपलब्ध स्रोत साधनबाट मात्र सम्भव नहुने हुँदा नगरपालिकाको विकासमा कसरी सार्वजनिक तथा निजी लगानीलाई आकर्षण गर्ने सोको लागि ठोस पहल गरी पूर्वाधार निर्माण गर्नुपर्ने अर्को चुनौतीको रुपमा रहेको छ । नगरपालिकामा बसोवास गर्ने सामाजिक तथा आर्थिक रुपमा तुलनात्मक रुपमा पछि परेका जनजाति तथा अल्पसङ्ख्यक समुदायको समग्र विकासमा कसरी प्रभावकारी कार्यक्रम तथा योजनाहरु ल्याउन तथा नगरपालिकाका महिला तथा आश्रित समूहलाई विकासको मूलप्रवाहमा राखी समग्र सामाजिक, सांस्कृतिक र आर्थिक विकास प्राप्तिमा केन्द्रित गर्न प्रतिबद्ध हुनु नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच रहेको छ ।

३.६.१.१ दीर्घकालीन सोचले समेटेका क्षेत्रहरु

दीर्घकालीन सोचले समेटेका क्षेत्रहरुलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका २१ : दीर्घकालीन सोचले समेटेका क्षेत्रहरु

कृषि	**पर्यटन**	**शिक्षा**
▪ कृषि सडक तथा विद्युतिकरण ▪ कृषि स्टेट बोरिङ ▪ व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन ▪ पकेट क्षेत्र विकास ▪ कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र तथा शीत भण्डार निर्माण ▪ हाटबजार व्यवस्थापन ▪ सहज बजार पहुँच र उचित मूल्य ▪ भूमि बैंकको व्यवस्था ▪ कृषि सामाग्री, मल, बीउ बिजन, प्रविधि, तालिम र सहज ऋणको व्यवस्था	▪ पर्यटन गुरुयोजना ▪ सलहेश सर्किट निर्माण ▪ पर्यापर्यटन ▪ पर्यटन पूर्वाधार विकास ▪ होमस्टे प्रवर्द्धन ▪ पर्यटकीय क्षेत्रको डिपिआर ▪ बहुजातिय संग्राहलय ▪ नीजि क्षेत्रलाई लगानीको लागि आकर्षित गर्ने ▪ तालिम र क्षमता अभिवृद्धि ▪ पर्यटन सूचना केन्द्र	▪ शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण ▪ प्राविधिक शिक्षालय ▪ भाषा सम्बन्धी पहुँचयोग्य कार्यक्रम ▪ डिजिटल कक्षाकोठा ▪ नियमित रिफ्लेक्ट कक्षा ▪ निशुल्क शिक्षाको व्यवस्था ▪ १ विद्यालय १ स्वास्थ्यकर्मी ▪ पढ्दै कमाउँदै, कमाउँदै पढ्ने ▪ विषयगत शिक्षकको दरबन्दी ▪ दिवा खाजाको व्यवस्था
स्वास्थ्य	**भौतिक पूर्वाधार**	**गरिबी न्यूनीकरण र रोजगारी**
▪ आधुनिक उपकरण, दरबन्दी सहित उपचार सुविधा ▪ थप बर्थिङ सेन्टर निर्माण ▪ पोषण कर्नर वा डेस्क ▪ स्वास्थ्य घुम्ती सेवा ▪ लक्षित वर्गलाई नि:शुल्क एम्बुलेन्स सेवा ▪ लक्षित वर्गलाई नि:शुल्क स्वास्थ्य सेवा ▪ दुर्व्यसनी सचेतना कार्यक्रम ▪ स्वास्थ्य स्वयंसेविका सुविधा	▪ सडक स्तरोन्नति ▪ पूल कल्भर्ट निर्माण ▪ ढल सञ्जाल निर्माण ▪ सिंचाई नहर र बोरिङ ▪ डिजिटल लहान ▪ चोक चोकमा टावर लाईट ▪ सिसिटिभी, मोबाईल टावर ▪ सरकारी जग्गा संरक्षण गरी पार्क, पोखरी निर्माण ▪ फोहरमैला व्यवस्थापन ▪ व्यवस्थित पार्किङ स्थल ▪ खेलमैदान तथा रंगशाला	▪ गरीब बालबालिकाको लागि छात्रवृति व्यवस्था ▪ नि:शुल्क स्वास्थ्य बीमा ▪ रोजगारमूलक शिपमूलक तालिम ▪ अति विपन्न परिवारलाई एकीकृत बस्ती विकास ▪ कृषक समूह अनुदान ▪ साना उद्योग व्यवसाय शुरु गर्न उचित ऋण ▪ रोजगार बैंक निर्माण

३.६.२ लक्ष्य

लहान नगरपालिकाको समग्र विकासका लागि कृषिको आधुनिकरण गर्दै आर्थिक एवम् सामाजिक स्तरमा वृद्धि, पर्यटन, शिक्षा तथा स्वास्थ्य क्षेत्रको विकास एवम् दिगो पूर्वाधारहरुको विकास, गरिबी निवारण र रोजगारको व्यवस्था, स्वावलम्बी एवम् आत्मनिर्भर नागरिक तयार गरी सभ्य, सुसंस्कृत, सुशासनयुक्त समाजको निर्माण गर्ने मुख्य लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ । साथै यस योजनाका निम्न लक्ष्य रहेका छन् :

१. नगरपालिकालाई कृषि र प्राकृतिक स्रोत साधन युक्त क्षेत्रको रुपमा विकास गर्ने ।
२. नगरपालिकाको पर्यटकीय क्षेत्रहरुको विकास तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।
३. नगरपालिकामा शिक्षा क्षेत्रको विकास गर्ने ।

४. नगरपालिकामा स्वास्थ्य क्षेत्रको विकास गर्ने ।
५. नगरपालिकामा सामाजिक, आर्थिक र भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्ने ।
६. नगरपालिकामा गरिबी निवारण र रोजगारको व्यवस्था गर्ने ।
७. नगरपालिकाको विद्यमान स्रोत, साधन र सम्पदाको प्रयोग गरी समृद्ध बनाउने ।

३.६.३ उद्देश्य

नगरपालिकाको सबै क्षेत्र र पक्षको यथार्थ वस्तुस्थिति विश्लेषण गरी दीर्घकालीन रुपमा नगरपालिकालाई कस्तो स्थानीय तहको रुपमा विकास गर्ने र आगामी पाँच वर्षको नगरपालिकाको विकास योजना तर्जुमा गर्ने मूल उद्देश्य रहेको यस आवधिक योजनाको अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरु निम्न प्रकार रहेका छन्:

१. व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन र सो सम्बन्धी उद्योग व्यवसायद्वारा रोजगारी र आयमा वृद्धि गर्ने ।
२. पर्यटकीय क्षेत्र प्रवर्द्धन तथा गुरुयोजना वा डिपिआर तयार गरी पर्यटन पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।
३. शिक्षा गुरुयोजना निर्माण गरी शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण तथा शिक्षा क्षेत्रको विकास गर्ने ।
४. आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ तथा गुणस्तरीय शिक्षाका माध्यमबाट समावेशी विकास गर्ने ।
५. नगरपालिकालाई आर्थिक तथा सामाजिक विकास तर्फ अग्रसर गराउने ।
६. रोजगारमूलक शिपमूलक तालिम र रोजगार बैंक स्थापना गरी गरिबी निवारण तथा रोजगारको व्यवस्था गर्ने ।
७. वातावरण मैत्री दिगो भौतिक पूर्वाधारहरुको विकास गर्ने ।
८. प्राकृतिक स्रोत र साधनहरुको दिगो उपयोग गर्ने ।
९. संस्थागत सुशासन कायम भई प्रभावकारी सेवा प्रवाह गर्ने ।
१०. दीर्घकालीन सोच निर्धारण गरी योजना तथा कार्यक्रमहरुको खाका तयार गर्ने तथा प्राथमिकताको आधारमा लागत योजना तयार पार्ने । कार्यक्रम कार्यान्वयन योजना तर्जुमा गरी नगरपालिकाको विकास प्रयासलाई आगामी ५ वर्षमा कुन दिशातर्फ डोर्‍याउने भन्ने निर्धारण गर्ने ।
११. नगरपालिकाको आवधिक योजना, क्षेत्रगत, रणनीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नका लागि मार्गनिर्देशक सिद्धान्तहरु निर्धारण गर्ने ।
१२. प्रादेशिक योजना तर्जुमाको लागि सहयोग पुर्‍याउने ।

३.७ परिणात्मक लक्ष्य

नगरपालिकाको पञ्चवर्षीय आवधिक विकास योजनाका मुख्य आर्थिक, सामाजिक र भौतिक परिमाणात्मक लक्ष्यहरु निम्न बमोजिम रहेका छन् ।

क) पूर्वाधारको विकास तथा बिस्तार

लहान नगरपालिकाको समग्र विकास गर्न आवश्यक पूर्वाधारहरुको योजनावद्ध विकास र बिस्तार गर्नुपर्ने देखिन्छ । पूर्वाधारको विकास गर्दा उपलब्ध स्रोत र साधनलाई उच्चतम प्रयोग गर्नुपर्ने र स्थानीय स्रोत साधनको प्रभावकारी रुपमा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । उपलब्ध स्रोत साधनको समुचित प्रयोग गर्दै भू-

उपयोगको अवधारणालाई सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गरी आवधिक योजनाले पहिचान गरेका पूर्वाधारहरुको क्रमश विकास गर्न सकेको खण्डमा भविष्यमा यस नगरपालिकाको व्यवस्थित र योजनावद्ध विकासको सपनालाई साकार पार्न सकिन्छ ।

ख) सहभागितात्मक कार्य पद्धति

दिगो विकास गर्नको लागि जनसहभागिता अपरिहार्य विषय हो । यसले जनतालाई विकास प्रति उत्तरदायी बनाउँदै विकासमा सबैको पहुँच र प्रतिफलमा सबैलाई समान अवसर दिने गर्दछ । यसले एकातिर विकास योजनाहरु दिगो र टिकाउ रुपमासञ्चालन हुन सहयोग पुऱ्याउँछ भने अर्कोतिर मानिसहरुलाई कार्यक्रम दिगो पार्न समेत हौसला प्रदान गर्दछ । त्यसकारण "विकास जनताका लागि" भन्ने राष्ट्रिय सन्देशलाई मुर्तरुप दिन तथा सु-शासनको प्रत्याभूति आम नागरिकमा गराउने अभिप्रायले सुशासनको एक प्रमुख खम्बाको रुपमा रहेको जनताको अपनत्व (Ownership) विकास गर्न हरेक विकास निर्माण कार्यका अवधारणा तयारी तथा कार्यान्वयन समेतमा जनताको सक्रिय तथा सार्थक किसिमले सहभागिता हुनुपर्ने यथार्थलाई मनन गरी सहभागितात्मक कार्य पद्धतिको पालना गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसबाट लागत योजनामा समेत जनसहभागिता जुट्ने हुँदा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा समेत सहज हुन सक्छ ।

ग) सु-शासनद्वारा सेवा प्रवाहमा सुधार

विकासको प्रतिफल प्रत्येक जनतालाई समानुपातिक तथा प्रजातान्त्रिक हिसाबले प्राप्त गर्ने वातावरण तयारीको लागि जनतालाई गरिने सेवा प्रवाहमा सु-शासन कार्य गर्नु गराउनु राज्यको दायित्व हो । राज्यको स्थानीय नेतृत्व समेतको भूमिका निर्वाह गरेको नगरपालिकाले सेवा प्रवाहमा सुधार गरी जनतालाई सु-शासनको प्रत्याभूति गराउनु परेको छ । यसको लागि नगरपालिकाले आफ्नो प्रशासनलाई सवलीकरण गरी सबै जनतालाई सेवा प्रवाह गर्नमा समेत ध्यान दिनुपर्दछ । सेवा सुविधा चुस्त र दुरुस्त बनाउनको लागि यस योजनाले प्रस्ताव गरेको संस्थागत विकास योजनालाई समेत ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

घ) महिला सशक्तिकरण र लैंङ्गिक समानता

एक्काईसौ शताब्दीमा महिलाहरुलाई विकासको मुल प्रवाहमा ल्याउनुपर्छ भन्ने विश्वव्यापी अवधारणा तथा महिला प्रतिको विभेद अन्त्य गर्ने लक्ष्य सहित पूर्वाधार विकास निर्माणमा योजना तथा कार्यान्वयनमा समेत महिला सशक्तिकरण र लैंङ्गिक समानताको पक्षलाई प्रयोग गर्नुपर्दछ । यस किसिमको अवधारणालाई व्यवहारमा ल्याई मूर्तरुप समेत दिनुपर्ने देखिन्छ । यसको लागि महिला वर्गको लक्षित कार्यक्रमहरुलाई नगरपालिकाले प्राथमिकताका साथ अवलम्बन गर्नुपर्ने देखिन्छ । योजना तर्जुमा तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा महिलाहरुलाई सक्रिय सहभागिता गराउन सकेमा महिला सशक्तिकरण हुने छ ।

ङ) दलित र जनजातिको हित प्रवर्द्धन

समाजबाट बञ्चित भएको कारणले समाजमा अझै पनि उत्पीडित, दलित, आदिवासी र जनजातिहरुले जीवन यापनमा कठिनाई भोग्नुपर्ने बाध्यतात्मक परिस्थिति बनेको छ । सोह्रौं योजनाको भावना र मर्म अनुरुप अब हुने हरेक विकास निर्माणका कार्यक्रममा दलित र जनजातिको हित र प्रवर्द्धनमा प्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउन जोड दिइएको छ । नगरपालिका विकासका हरेक क्रियाकलापहरु यो उद्देश्य प्राप्ति प्रति लक्षित

हुनुपर्दछ । आवधिक योजनाले अघि सारेको लक्ष्य तथा उद्देश्य परिपूर्ति हुनको लागि लक्षित वर्ग, दलित समुदाय, उत्पीडित समूहलाई केन्द्रित गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस आवधिक योजनाले पनि सोही सिद्वान्तलाई आत्मसाथ गर्दै उत्पीडित, दलित, जनजातिको उत्थानको लागि विभिन्न कार्यक्रमहरु समावेश गरेको छ ।

च) सामाजिक परिचालन र सहकारीताको विकास

समाजको सर्वपक्षीय विकासको लागि नागरिकको आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रको समेत विकास हुनुपर्ने र यसका लागि सामाजिक परिचालन र विकास कार्यमा सहकारीताको स्पष्ट अवधारणा अपनाई कार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसको लागि समाजका हरेक वर्ग र समुदायलाई परिचालन गरी विकास कार्यलाई प्रभावकारी रुपमा अगाडी बढाउन सकिन्छ । त्यसकारण सामाजिक परिचालन र सहकारीताको योजना निर्माणमा महत्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ । योजना तर्जुमा देखि कार्यान्वयनको तहसम्म सामाजिक परिचालनको अवस्था उल्लेखनीय रुपमा हुने छ भन्ने अनुमान यस योजनाले गरेको छ ।

छ) स्थानीय निकायको क्षमता अभिवृद्धि

संविधानमा नै स्थानीय तहको एकल र साझा अधिकारहरू परिभाषित छन् । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय निकायलाई बढी सक्षम बनाउने र विकासको प्रतिफल आम जनतालाई प्रदान गर्ने हिसाबले विभिन्न विषयगत तालिमहरु प्रदान गर्ने, अनलाईन सफ्टवेयर तालिम, आन्तरिक आय वृद्धि गरी विकास कार्यक्रममा खर्च गर्न सकिएमा स्थानीय निकायको क्षमता अभिवृद्धि हुने निश्चित छ ।

ज) प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीको संस्थागत विकास

योजना तथा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन सहभागितामूलक अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीको विशिष्ट योगदान रहन्छ । विकास निर्माण जस्ता कार्यको कार्यान्वयनमा नगरपालिकाको मात्र अनुगमन पर्याप्त नहुने भएकोले सरोकारवालाहरु समेतको सहभागितामा अनुगमन र मूल्याङ्कन पद्धतिको विकास गर्नुपर्दछ । यसको लागि समुदायका हरेक वर्गबाट र संस्थाहरुबाट प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसो हुन सकेमा कार्ययोजनाहरुले स्थायित्व पाउनुका साथै प्रभावकारी रुपमा यसको प्रभाव समुदायमा पर्ने गर्दछ । आवधिक योजना कार्यान्वयनमा मूल्याङ्कनको लागि नगरपालिका, जिसस, सरकारी कार्यालय लगायत अन्य सम्बन्धित लाइन एजेन्सीहरुको भूमिका महत्वपूर्ण हुने छ ।

झ) धार्मिक, ऐतिहासिक र विविध सांस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र विकास

लहान नगरपालिकामा थारु, यादव, मुसलमान, मुसहर, कोइरी/कुशवाहा, तेली, चमार/हरिजन/राम, सुंडी, दुसाध/पासवान/पासी, मलाहा, हलुवाई, तत्मा/तत्व, धानुक, खत्वे, हजाम/ठाकुर, क्षेत्री, केवत, दनुवार, ब्राम्हण, तामाङ तथा अन्य विविध जाति र वर्गहरुको बसोबास रहेकोले उनीहरुको कला, संस्कृति, धर्म लगायत नगरपालिकामा भएका धार्मिक, पुरातात्विक, ऐतिहासिक तथा विविध सांस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र विकास गर्नु जरुरी छ । कुनै पनि योजनाले त्यस क्षेत्रको धार्मिक, सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक महत्वका सम्पदाहरुको संरक्षण गर्नुमा जोड दिनुपर्ने हुन्छ । यस आवधिक योजनाको माध्यमबाट लहान नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका धार्मिक, पुरातात्विक, ऐतिहासिक तथा विविध सांस्कृतिक सम्पदाहरुको

संरक्षण र सम्वर्द्धनमा जोड दिइएको छ । समग्र दीर्घकालीन सोचको आधारमा नगरपालिकाको विकासको प्रतिवद्धता, विशेषता र चाहना स्पष्ट दर्शाउने गरी र दीर्घकालीन सोच प्राप्ति तर्फ विकास प्रयासलाई डोऱ्याउने गरी विकासका सिद्वान्तहरु तय भएका छन् । ती विकासका सिद्वान्तहरु तपशिल बमोजिम रहेका छन् :

- जनसहभागितात्मक विकास अभियान
- उपभोक्ता समूहहरुको सुदृढीकरण
- स्थानीय समुदायमा आधारित संगठनहरुको विकास तथा परिचालन
- स्थानीय गैरसरकारी संस्थाहरुको परिचालन
- निजी क्षेत्रको परिचालन
- सरकारी तथा निजी साझेदारीमा विशेष जोड
- जनसवलीकरण एवम् समावेशी विकास
- सेवा र सुविधा माथि सबैको समान पहुँच
- दलित, उपेक्षित तथा जनजाति उत्थान
- वातावरणमैत्री विकास
- आर्थिक गतिविधिमा अभिवृद्धि
- समानुपातिक बजेट बाँडफाँड
- स्थानीय श्रोत, साधन र सीपको उपयोग
- रोजगारीको अवसरमा अभिवृद्धि
- गरिबी न्यूनीकरण

यस आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका परिणात्मक लक्ष्यहरु तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका २२ : परिणात्मक लक्ष्यहरु

क्र.स.	सूचकहरु	इकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य
सडक तथा यातायात पूर्वाधार				
१	कच्ची, ग्राभेल र पक्की सडक पहुँच भएका परिवार	प्रतिशत	९५.८८	१००
२	पक्की सडक (कालोपत्रे)	कि.मि.	५०	८५
३	ग्राभेल सडक	कि.मि.	१६४.९५	१८०
४	कच्ची सडक	कि.मि.	१२२.५१	१००
५	पिसिसि सडक	कि.मि.	५.८९	१०
६	आरसिसि सडक	कि.मि.	२.६१	५
७	३० मिनेट सम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	७४.९२	१००
८	पक्की पुल सङ्ख्या	सङ्ख्या	११	१५
९	झोलुङ्गे पुल सङ्ख्या	सङ्ख्या	५	७
१०	व्यवस्थित बसपार्क	सङ्ख्या	-	१
११	नगर यातायात गुरुयोजना	सङ्ख्या	नभएको	कार्यान्वयन
विद्युत, सञ्चार, सिंचाई, खानेपानी तथा सरसफाइ				

क्र.स.	सूचकहरु	इकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य
१	केन्द्रिय विद्युत प्रशारण लाईनमा पहुँच भएका परिवार	प्रतिशत	९८.३५	१००
२	सोलार लाईटमा पहुँच भएका परिवार	प्रतिशत	०.३७	५
३	सिञ्चित कृषि भूमि	प्रतिशत	-	१००
४	सिंचाई, खानेपानी तथा सरसफाइ गुरुयोजना	सङ्ख्या	०	१
५	आधारभुत खानेपानी पहुँच भएका परिवार	प्रतिशत	९८.६७	१००
६	पाईप मार्फत घर भित्रै खानेपानी पुगेको घर परिवार	प्रतिशत	१७.२३	९५
७	शौचालय प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	९०.७३	१००
८	फ्लस शौचालय भएको घर परिवार	प्रतिशत	३९.४२	८५
९	ढल सञ्जाल निर्माण विस्तृत प्रतिवेदन (डिपिआर) निर्माण	अवस्था	नभएको	भएको
१०	ढल सञ्जालमा जोडिएको घरधुरी	प्रतिशत	-	बजार क्षेत्रको ७५ प्रतिशत
भवन, सार्वजनिक सेवामा पहुँच तथा पूर्वाधार				
१	वडा कार्यालय भवनहरुको सङ्ख्या	सङ्ख्या	१९	२४
२	सार्वजनिक तथा सामुदायिक भवनहरुको सङ्ख्या	सङ्ख्या	५०	६५
३	आफ्नै स्वामित्तको आवास भएका घरधुरीहरु	प्रतिशत	९६.११	९८.५
४	सुरक्षित (भवन संहिताको मापदण्ड बमोजिम निर्मित) आवासमा बसोबास गर्ने जनसङ्ख्या	प्रतिशत	२१.१९	५०
५	स्मार्ट मोबाईल प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	७३.०४	९०
६	साधारण मोबाईल प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	७१.२१	९०
७	ईन्टरनेट सेवामा पहुँच	प्रतिशत	२२.४४	७५
८	बजार केन्द्रमा पुग्न लाग्ने औसत समय (३० मिनेट भित्र)	प्रतिशत	७४.९२	९०
९	बैंकिङ तथा वित्तीय सेवामा खाता हुने परिवार	प्रतिशत	५७.५३	७५
आर्थिक विकास तथा पर्यटन				
१	बेरोजगारी दर (सक्रिय जनसङ्ख्या मध्ये)	प्रतिशत	९.४०	३
२	प्रतिदिन १.२५ अमेरिकी डलर भन्दा कम आम्दानी हुने परिवार	प्रतिशत	२०.३	१२
३	आर्थिक रुपले सक्रिय जनशक्ति	प्रतिशत	४८.७०	६०
४	कृषि तथा पशुपालन फार्म	सङ्ख्या	३४८	४००
५	हाटबजार	सङ्ख्या	११	१५
६	साना उद्योग	सङ्ख्या	५६	७५
७	घरेलु उद्योग	सङ्ख्या	१५	२५
८	मझौला उद्योग	सङ्ख्या	१	४
९	कोसेली घर	सङ्ख्या	२	३
१०	कोल्ड स्टोर तथा चिस्यान केन्द्र	सङ्ख्या	-	५
११	व्यवसायिक तथा शीपमुलक तालिम लिने जनसङ्ख्या	सङ्ख्या	३,५६६	४,०००
१२	औद्योगिक ग्राम	सङ्ख्या	०	१
१३	वार्षिक पर्यटक आवागमन (आन्तरिक समेत)	सङ्ख्या	१३४४७५०	१५००००००
१४	आवासीय सुविधा रहेका होटलहरु	सङ्ख्या	३३	५०
१५	व्यवस्थित होमस्टे सञ्चालन क्षेत्र	सङ्ख्या	१	३

क्र.स.	सूचकहरु	इकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य
१६	पर्यटन सूचना केन्द्र	अवस्था	नभएको	भएको
शिक्षा तथा साक्षरता				
१	साक्षरता दर (५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	६९.१५	७८
२	खानेपानी तथा बालिकामैत्री शौचालय भएका विद्यालय	प्रतिशत	५३.३३	१००
३	विज्ञान ल्याब, कम्प्यूटर ल्याब भएका विद्यालय	सङ्ख्या	२१.६७	२२
४	प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा सञ्चालन भएका विद्यालय	सङ्ख्या	१	२
५	कुल विद्यार्थी (बालविकास बाहेक)	सङ्ख्या	१४,०४४	१५,०००
६	विद्यार्थी अनुपात	प्रतिशत	४३.८९	५०
७	आधारभूत तह खुद भर्ना दर	प्रतिशत	६७.०८	७५
८	माध्यमिक तह खुद भर्ना दर	प्रतिशत	४१.३४	६०
९	आधारभूत विद्यालयको पहुँच (३० मिनेट भित्र)	प्रतिशत	९८.२५	१००
१०	माध्यामिक शिक्षालयको पहुँच (१ घण्टा भित्र)	प्रतिशत	१००	१००
स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधा				
१	स्वास्थ्य चौकी	सङ्ख्या	१२	१५
२	पूर्ण खोप लिने बालबालिका	प्रतिशत	१००	१००
३	कम तौल भएका नवजात शिशु	प्रतिशत	३.५	१.५
४	भिटामिन ए सेवन गर्ने बालबालिका	प्रतिशत	१००	१००
५	दक्ष स्वास्थ्यकर्मीद्वारा सुत्केरी सेवा	प्रतिशत	१९	५०
६	प्रोटोकल अनुसार ३ पटक सुत्केरी जाँच लिने	प्रतिशत	३३	५०
७	१ घण्टा भित्र स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुग्ने परिवार	प्रतिशत	१००	१००
८	स्वास्थ्य बीमा गर्ने परिवार	प्रतिशत	५.३	५०
विपद् व्यवस्थापन				
१	प्रकोपबाट सुरक्षित भएका घरपरिवार	प्रतिशत	९४.०४	९९
२	विपद् व्यवस्थापन कार्ययोजना निर्माण	अवस्था	नभएको	निर्माण भएको
३	विपद् जोखिम नक्साङ्कन कार्य	अवस्था	नभएको	तयार भएको
४	विपद् व्यवस्थापन सामग्री	अवस्था	सबै वडामा नपुगेको	सबै वडामा पुगेको
५	एकीकृत बस्ती विकास योजना (बस्ती स्थानान्तरण)	अवस्था	नभएको	निर्माण भएको
६	जनचेतना कार्यक्रम	सङ्ख्या	भएको	१०
७	विपद् व्यवस्थापनको लागि सामजिक स्रोत	सङ्ख्या	१०	१५
८	विपद् व्यवस्थापन कोष	अवस्था	स्थापना	व्यवस्थित
९	प्रकोप जोखिम व्यवस्थापन तालिम प्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या	६२	१००
सुशासन तथा सेवा पहुँच				
१	नगरपालिकामा जनशक्ति व्यवस्थापन	अवस्था	पूर्ण नभएको	पूर्ण भएको
२	तालिम प्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या	-	५०
३	वडामा विद्युतीय कारोबार	अवस्था	नभएको	भएको
४	नगरपालिकाको सेवा प्रवाहको एप निर्माण	अवस्था	नभएको	एपको प्रयोग
५	जेसी अडिट तथा जेसी परीक्षण	अवस्था	नभएको	तयार भएको
६	राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण	अवस्था	नभएको	तयार भएको

क्र.स.	सूचकहरु	इकाई	हालको अवस्था	पाँच वर्षे लक्ष्य
७	डिजिटल प्रोफाइल निर्माण	अवस्था	नभएको	तयार भएको
८	क्षमता विकास योजना निर्माण	अवस्था	निर्माणाधिन	कार्यान्वयन
९	नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण	अवस्था	नभएको	तयार भएको
१०	वेरुजु नियन्त्रण	अवस्था	नियन्त्रण	नियन्त्रण
११	भ्रष्टाचार विरुद्ध शुन्य सहनशिलता	अवस्था	नभएको	भएको
१२	आयोजनाहरुको सार्वजनिक सुनवाई र सामाजिक लेखा परीक्षण	अवस्था	नभएको	वार्षिक रुपमा

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना-२०७८, लहान नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन-२०७८, लहान नगरपालिकाको कार्यालय, सोह्रौं योजना (राष्ट्रिय योजना आयोग), नेपाल जनसाङ्ख्यिकीय तथा स्वास्थ्य सर्भेक्षण २०७८, आर्थिक सर्वेक्षण २०८०-८१, दिगो विकासका लक्ष्यहरु: प्रदेशको अवस्था तथा मार्गचित्र २०१९-२०३० (प्रदेश नीति तथा योजना आयोग)

३.८ रणनीति तथा प्राथमिकता

यस आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका लक्ष्य र उद्देश्यहरु प्राप्त गर्नेको लागि निम्न बमोजिमका रणनीति र कार्यनीतिहरु प्रस्ताव गरिएको छ।

विकास रणनीतिहरु

- प्राकृतिक श्रोतमा आधारित आर्थिक उत्पादनका अवसरहरुको अत्यधिक उपयोग गर्ने।
- आकर्षक पर्यटकीय क्षेत्रहरुको प्रवर्द्धनका साथै उद्यम, व्यापार तथा व्यवसायको विकास गर्ने।
- सामाजिक विकासका सूचकहरुमा सुधार गर्ने।
- सामाजिक सुरक्षा तथा समावेशीतालाई सुनिश्चित गर्ने।
- यातायात, जलश्रोत, सञ्चार तथा बस्ती विकास लगायत पूर्वाधार विकास गर्ने।
- वन, वातावरण संरक्षण तथा जैविक विविधता कायम गर्दै विपद् जोखिम न्यूनीकरणबाट विकास र वातावरण बीच सन्तुलन कायम गर्ने।
- विकास कार्यको प्रभावकारिता र सेवाप्रवाह सदृढ गरी सुशासन अभिवृद्धि गर्ने।
- मानवपूँजी निर्माण र सशक्तिकरण गर्न नगरपालिकाका शिक्षित युवाहरुलाई सामाजिक परिचालनमा संलग्न गराउने।
- गरिबी न्यूनीकरण कार्यक्रममा लगानी वृद्धि गरी नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने।
- गरीब, द्वन्दबाट प्रभावित र सिमान्तकृत वर्गका बालबालिकालाई निःशुल्क पठनपाठन गराउन निजी, संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयहरुसँग सहकार्य गर्ने।
- लक्षित समूहलाई लक्षित गरेका कार्यक्रमहरुमा नगरपालिकाले अनुदान बढाउँदै जाने।
- पालिकाको भौतिक विकासमा उपभोक्ता समितिको लागत ,सहभागिता र संलग्नता बढाउँदै जाने।
- विशेष लगानीका क्षेत्रहरुको पहिचान गर्दै नगरपालिकाको दीर्घकालीन योजनामा समावेश गर्ने।
- वातावरण संरक्षण सम्बन्धी प्रष्ट नीति ल्याउने।
- निजी क्षेत्रको लगानीलाई आकर्षित गरी सार्वजनिक निजी साझेदारीको सिद्धान्त अनुरुप विकास कार्य सञ्चालन गर्ने।

प्राथमिकताका क्षेत्रहरु

नगरपालिकाको विकासको लागि देहाय बमोजिमका प्राथमिकताका क्षेत्रहरु निर्धारण गरिएको छ;

क) पूर्वाधारको विकास तथा बिस्तार

नगर कार्यपालिकाको समग्र विकास गर्न आवश्यक पूर्वाधारहरुको योजनावद्ध विकास र बिस्तार गर्नुपर्ने देखिन्छ। पूर्वाधारको विकास गर्दा उपलब्ध सीमित स्रोत र साधनलाई उच्चतम प्रयोग गर्नुपर्ने र स्थानीय स्रोत साधनको प्रभावकारी रुपमा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। उपलब्ध स्रोत साधनको समुचित प्रयोग गर्दै भू-उपयोगको अवधारणालाई सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गरी आवधिक योजनाले पहिचान गरेका पूर्वाधारहरुको क्रमश विकास गर्न सकेको खण्डमा भविष्यमा यस नगरपालिकाको व्यवस्थित र योजनावद्ध विकासको सपनालाई साकार पार्न सकिन्छ।

ख) सु-शासनद्वारा सेवा प्रवाहमा सुधार

विकासको प्रतिफल प्रत्येक जनतालाई समानुपातिक तथा प्रजातान्त्रिक हिसाबले प्राप्त गर्ने वातावरण तयारीको लागि जनतालाई गरिने सेवा प्रवाहमा सु-शासन कार्य गर्नु गराउनु राज्यको दायित्व हो। राज्यको स्थानीय नेतृत्व समेतको भूमिका निर्वाह गरेको नगरपालिकाले सेवा प्रवाहमा सुधार गरी जनतालाई सु-शासनको प्रत्याभूति गराउनु परेको छ। यसको लागि नगरपालिकाले आफ्नो प्रशासनलाई सवलीकरण गरी सबै जनतालाई सेवा प्रवाह गर्नमा समेत ध्यान दिनु पर्दछ। सेवा सुविधा चुस्त र दुरुस्त बनाउनको लागि यस योजनाले प्रस्ताव गरेको संस्थागत विकास योजनालाई समेत ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ।

ग) समावेशी तथा लक्षित समूहको विकासमा

एक्काईसौ शताब्दीमा महिलाहरुलाई विकासको मुल प्रवाहमा ल्याउनुपर्छ भन्ने विश्वव्यापी अवधारणा तथा महिला प्रतिको विभेद अन्त्य गर्न समेत नगरपालिकाको लक्ष्यलाई शिरमा राखी पूर्वाधार विकास निर्माणमा योजना तथा कार्यान्वयनमा समेत महिला सशक्तिकरण र लैङ्गिक समानताको पक्षलाई बढी भन्दा बढी प्रयोग गर्नुपर्दछ। यस किसिमको अवधारणालाई व्यवहारमा ल्याई मूर्त रुप समेत दिनुपर्ने देखिन्छ। यसको लागि महिला वर्गको लक्षित कार्यक्रमहरुलाई नगरपालिकाले प्राथमिकताका साथ अवलम्बन गर्नुपर्ने देखिन्छ। योजना तर्जुमा तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा महिलाहरुलाई सक्रिय सहभागिता गराउन सकेमा महिला सशक्तिकरण हुन पुग्दछ। सामाजबाट बञ्चित भएको कारणले समाजमा अझै पनि उत्पीडित, दलित, आदिवासी र जनजातिहरुले जीवन यापनमा कठिनाई भोग्नुपर्ने बाध्यतात्मक परिस्थिति बनेको छ। यस आवधिक योजनाले पनि सोही सिद्धान्तलाई आत्मसाथ गर्दै उत्पीडित, दलित, जनजातिको उत्थानको लागि विभिन्न कार्यक्रमहरु समावेश गरेको छ।

घ) सामाजिक परिचालन र सहकारिताको विकास

समाजको सर्वपक्षीय विकासको लागि नागरिकको आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रको समेत विकास हुनुपर्ने र यसका लागि सामाजिक परिचालन र विकास कार्यमा सहकारिताको स्पष्ट अवधारणा अपनाई कार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसको लागि समाजका हरेक वर्ग र समुदायलाई परिचालन गरी विकास कार्यलाई प्रभावकारी रुपमा अगाडी बढाउन सकिन्छ। त्यस कारण सामाजिक परिचालन र सहकारिताको योजना निर्माणमा

महत्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ । योजना तर्जुमा देखि कार्यान्वयनको तहसम्म सामाजिक परिचालनको अवस्था उल्लेखनीय रुपमा वृद्धि हुन्छ ।

ङ) पर्यटन प्रवर्द्धन तथा धार्मिक, ऐतिहासिक र विविध सांस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र विकास

नगरपालिकामा पर्यटन विकासका साथै स्थानीय जातजाति तथा वर्गहरुको बसोबास रहेकोले उनीहरुको कला, संस्कृति, धर्म लगायत नगरपालिकामा भएका धार्मिक, पुरातात्विक, ऐतिहासिक तथा विविध सांस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र विकास गर्नु जरुरी छ । कुनै पनि योजनाले त्यस क्षेत्रको धार्मिक, सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक महत्वका सम्पदाहरुको संरक्षण गर्नुमा जोड दिनुपर्ने हुन्छ । यस आवधिक योजनाले पर्यटन प्रवर्द्धन, ऐतिहासिक र सांस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण र विकासलाई समेत प्राथमिकतामा राखेको छ ।

च) कर्मचारी तथा पदाधिकारीको क्षमता अभिवृद्धि

संविधानमा नै स्थानीय तहको एकल र साझा अधिकारहरू परिभाषित छन् । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ ले स्थानीय निकायलाई बढी सक्षम बनाउने र विकासको प्रतिफल आम जनतालाई प्रदान गर्ने हिसाबले विभिन्न विषयगत तालिमहरु प्रदान गर्ने,अनलाईन सफ्टवेयर तालिम, आन्तरिक आय वृद्धि गरी विकास कार्यक्रममा खर्च गर्न सकिएमा स्थानीय निकायको क्षमता अभिवृद्धि हुने निश्चित छ ।

ज) प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याङ्कन

योजना तथा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन सहभागितामूलक अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीको विशिष्ट योगदान रहन्छ । जनताको लागि गरिने विकास निर्माण जस्ता कार्यको कार्यान्वयनमा नगरपालिकाको मात्र अनुगमन पर्याप्त नहुने भएकोले सरोकारवालाहरु समेतको सहभागितामा अनुगमन र मूल्याङ्कन पद्धतिको विकास गर्नुपर्दछ । यसको लागि समुदायका हरेक वर्गबाट र संस्थाहरुबाट प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसो हुन सकेमा कार्ययोजनाहरुले स्थायित्व पाउनुका साथै प्रभावकारी रुपमा यसको प्रभाव समुदायमा पर्ने गर्दछ । नियमित अनुगमन, योजनाहरुको कार्यान्वयन मूल्याङ्कनको लागि नगरपालिका स्थित सरोकारवाला निकायहरुलाई परिचालन गरिनु पर्दछ ।

३.९ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँड

३.९.१ आयको विश्लेषण र प्रक्षेपण

आन्तरिक आयको तुलनामा बाह्य आयको हिस्सा बढी देखिन्छ । आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा आन्तरिक आयको हिस्सा २५.२८ प्रतिशत रहेको छ भने बाह्य आयको हिस्सा ४६.१९ प्रति शत रहेको छ भने राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम ९.५७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा भने आन्तरिक आयको हिस्सा २९.५८ प्रतिशत, बाह्य आय ३५.९२ प्रतिशत र राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम ११.१७ प्रतिशत आँकलन गरिएको छ । तसर्थ लहान नगरपालिकाले विशेष ध्यान दिएर आन्तरिक आय बढाउने नयाँ नीति तथा कार्यक्रमहरु ल्याउनुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका २३ : लहान नगरपालिकाको अन्तिम ३ आर्थिक वर्षको आयको अवस्था (हजारमा)

सि.नं.	विवरण	आ.व. २०७९/८० को यथार्थ (%)	आ.व. २०८०/८१ को यथार्थ (%)	आ.व. २०८१/८२ को अनुमानित (%)
१	आन्तरिक आय	२५.२८	२९.५८	१९.२८
२	राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम	९.५७	११.१७	१७.५२
३	बाह्य अनुदान	४६.१९	३५.९२	५२.६३
४	वित्तीय सम्पत्ति तथा दायित्व	१८.९६	२३.३३	१०.५६
	जम्मा	**१००.००**	**१००.००**	**१००.००**

स्रोत : लहान नगरपालिका, २०८१

नगरपालिकाको राजस्वका सीमित स्रोतहरु भएकोले आफ्नो आन्तरिक आय बढाई सङ्घ र प्रदेशको निर्भरता कम गर्न निकै चुनौतीपूर्ण छ । तर नगरपालिकाले राजस्व अभिवृद्धि कार्ययोजना तर्जुमा, लगानी मैत्री वातावरण मार्फत बाहिरी लगानी आकर्षण, स्थानीय लघु तथा घरेलु उद्योग र व्यापार व्यवसायहरुको प्रवर्द्धन मार्फत आफ्नो राजस्व बढाउन सकिने सम्भावनाहरु देखिन्छ । राजस्वको सम्भावनाहरु खोजी गरेर राजस्वको दायरा बढाउन सकिन्छ । नगरपालिकामा लघु जलविद्युत, फलफुल, तरकारी, आलु, पशुपालनको प्रशस्त सम्भावना रहेकोले यी उत्पादनहरुको निर्यात र लघु तथा घरेलु उद्योगहरुको प्रवर्द्धन मार्फत आफ्नो आन्तरिक आय बढाउन सक्छ । वित्तीय सम्पत्ति तथा दायित्व अत्यन्तै बढी भएको कारण सो घटाउनु पर्ने देखिन्छ भने अन्य आयहरु सोही अनुसार बढ्ने देखिन्छ । नगरपालिकाको विगत ३ वर्षको आयको प्रवृतिलाई आधार मानी आगामी वर्षहरुमा १० प्रतिशतको दरले वार्षिक आय वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छर सोही वृद्धिदरको आधारमा आगामी ५ वर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण गरिएको छ । तर आवधिक योजनाको कार्यान्वयनसँगै नगरपालिकाको आयको वार्षिक वृद्धिदर बढ्न सक्छ ।

यस आवधिक योजनाले पहिचान गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनको लागि आगामी ५ वर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २४ : लहान नगरपालिकाको आगामी ५ वर्षको आयको अनुमानित प्रक्षेपण (हजारमा)

विवरण	आर्थिक वर्ष				
	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
आन्तरिक आय	२९१७६२.९	३२०९३९.१९	३५३०३३.११	३८८३३६.४२	४२७१७०.०६
बाह्य आय	२६५१००.	२९१६१०.	३२०७७१.	३५२८४८.१	३८८१३२.९१
राजस्व बाँडफाँड	७९६३४८.३	८७५९८३.१३	९६३५८१.४४	१०५९९३९.५९	११६५९३३.५५
वित्तीय सम्पत्ति तथा दायित्व	१५९७६२.९	१७५७३९.१९	१९३३१३.११	२१२६४४.४२	२३३९०८.८६
कुलआय	**१५१२९७४.१**	**१६६४२७१.५१**	**१८३०६९८.६६**	**२०१३७६८.५३**	**२२१५१४५.३८**

३.९.२ व्ययको विश्लेषण र प्रक्षेपण

नगरपालिकाको वार्षिक व्यय करिब १० प्रतिशतको वृद्धिदर अनुसार आगामी ५ वर्षको व्ययको प्रक्षेपण गरिएको छ । तर आवधिक योजनाको कार्यान्वयन पश्चात वार्षिक व्यय क्षमता र दर बढ्न सक्ने छ । नगरपालिकाको आगामी ५ आर्थिक वर्षको अनुमानित व्यय प्रक्षेपण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २५ : लहान नगरपालिकाको आगामी ५ वर्षको व्ययको अनुमानित प्रक्षेपण (हजारमा)

विवरण	आर्थिक वर्ष				
	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७
चालु खर्च	७६७२६५.९	८४३९९२.४८	९२८३९१.७३	१०२१२३०.९१	११२३३५४.
पुँजिगत खर्च	५८५९४५.३१	६४४५३९.८४	७०८९९३.८२	७७९८९३.२	८५७८८२.५२
जम्मा खर्च	**१३५३२११.२**	**१४८८५३२.३२**	**१६३७३८५.५५**	**१८०११२४.११**	**१९८१२३६.५२**

३.९.३ लगानी र स्रोत व्यवस्था

लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना कार्यान्वयन गर्नका लागि बहुपक्षीय स्रोतहरू परिचालन गरी यसका लागि विद्यमान स्रोतहरूको आङ्कलन र सम्भाव्य नयाँ स्रोतहरूको समेत पहिचान तथा उपयोग गर्न जरुरी छ। आवधिक योजनामा यस नगरपालिकाद्वारा निम्न विभिन्न वित्तीय स्रोतहरू परिचालन गर्नुपर्छ।

(क) वित्तीय हस्तान्तरण

१. प्रत्येक आर्थिक वर्ष यस नगरपालिकाले नेपाल सरकारबाट समानीकरण अनुदान, सर्शत अनुदान, समपुरक अनुदान, विशेष अनुदान, अन्य अनुदान, राजस्व बाँडफाँडको रकम प्राप्त गर्नेछ। सङ्घ तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने अनुदानको रकम औषतमा वार्षिक १० प्रतिशतको दरले वृद्धिहुने प्रक्षेपण गरिएको छ।

२. नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान आर्थिक वर्ष शुरु भए पछि परियोजना प्रस्तावको आधारमा प्राप्त अर्थ मन्त्रालयद्वारा निर्णय गरिने हुँदा प्रारम्भिक अनुमान सम्म मात्र गरिएको छ। साथै समपूरक अनुदान परियोजना लागतको अधिकतम ४० प्रतिशतसम्म प्राप्त गर्न सञ्चालन हुँदा नगरपालिकाले परियोजना लागतको ६० प्रतिशत रकम स्व:लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ।

३. प्रदेश सरकारबाट समेत नगरपालिकाले समानीकरण अनुदान, सर्शत अनुदान, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान, राजस्व बाँडफाँडको रकम प्राप्त गर्दछ। प्रदेश सरकारको आ.व. २०८१/०८२ का लागि उपलब्ध सीमालाई आधार मानी समानीकरण अनुदान तर्फ औषतमा १० प्रतिशत वार्षिक वृद्धि प्रक्षेपण गरिएको छ।

४. वैदेशिक अनुदान तर्फ नेपाल सरकारले सम्झौता गरेर मात्र नगरपालिकाले वैदेशिक सहायता प्राप्त गर्न सञ्चालन हुँदा नगरपालिकाले प्राप्त अर्थ मन्त्रालयको संयोजनमा क्षेत्रगत आधारमा केही वैदेशिक अनुदान प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ।

५. वैदेशिक ऋणको हकमा अन्तर्राष्ट्रिय विकास सहायता नीति बमोजिम ऋण सहायताको रकम, व्याजदर, भुक्तानी सम्बन्धी शर्तहरू सहित स्थानीय तहसँगै सहायक ऋण सम्झौता गरेर मात्र नगरपालिकालाई वैदेशिक ऋण उपलब्ध हुन सकिने प्रावधान रहेको छ। यस प्रावधान बमोजिमको वैदेशिक ऋण नगरपालिकाको आवधिक योजनामा प्राप्त गर्ने अनुमान गरिएको छैन।

(ख) नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा हुने अन्य रकमहरू

१. आन्तरिक राजस्व तर्फ हालको प्राप्तिलाई क्रमिक रुपमा वृद्धि गर्ने प्रक्षेपण गरिएको छ । यसका लागि सम्भाव्यताको आधारमा नयाँ स्रोत तथा दायरामा बिस्तार गरिने छ । नगरपालिकाको आन्तरिक राजस्व अन्तर्गत औषतमा १० प्रतिशतको वार्षिक वृद्धि हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

२. आवधिक योजना अवधिमा स्थानीय सञ्चित कोष अन्तर्गत विशेष आयोजना सञ्चालनका लागि प्राप्त हुन सञ्चालन अन्य रकमहरू अनुमानित रुपमा प्रक्षेपण गरिएको छ ।

३. आर्थिक वर्षको अन्तमा उपलब्ध रकम खर्च हुन नसकी बाँकी रहि नयाँ आर्थिक वर्षमा जिम्मेवारी सर्ने नगद मौज्दात रकम पनि उपयोग गर्न सकिने हुँदा नगद मौज्दात वार्षिक बजेटमा हुने वृद्धिको आधारमा प्रक्षेपण गरिएको छ ।

(ग) नगरपालिकाको सञ्चित कोष बाहिर सङ्घ र प्रदेशबाट प्रत्यायोजन हुने रकमहरू

१. सङ्घको वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटबाट नगरपालिकालाई प्रत्यायोजित गरिने कार्यक्रमहरू अन्तर्गत सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमका लागि प्राप्त हुने रकम, पूर्वाधार विकास कार्यक्रम अन्तर्गतका क्षेत्रगत कार्यक्रमहरूलाई आवधिक योजनाको परिधिभित्र समावेश गरिएको छ ।

२. प्रदेशको वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटबाट नगरपालिकालाई प्रत्यायोजित गरिने कार्यक्रमहरू अन्तर्गत प्रदेश निर्वाचन क्षेत्र पूर्वाधार विकास कार्यक्रम लगायत प्रदेश निकायहरूबाट प्रत्यायोजन भई आउने क्षेत्रगत कार्यक्रमहरूलाई पनि आवधिक योजनाको परिधिभित्र समावेश गरिएको छ ।

लगानीको आवश्यक्ता र स्रोत

लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक खर्च जुटाउन सङ्घ र प्रदेशको अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणका साथै आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू पनि परिचालन गरिनुपर्दछ । यस नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोतहरू कम भएकोले सङ्घ र प्रदेशबाट हुने वित्तीय हस्तान्तरण माथि बढीभन्दा बढी निर्भर रहनु पर्ने बाध्यता छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा आ.व. २०७९/८० को तुलनामा आ.व. २०८०/८१ सङ्घ र प्रदेशबाट हस्तान्तरण हुने बाह्य अनुदान रकममा भएको वृद्धि नभएता पनि सो रकम चालु आ.व. २०८१/८२ मा वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ । यसै गरी आवधिक योजना कार्यान्वयनमा आएपछि आगामी वर्षहरूमा पनि सङ्घ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरणमा क्रमिक वृद्धि हुँदै जाने अनुमान गएिको छ ।

आन्तरिक स्रोत परिचालन

लहान नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोत परिचालन गर्न टोल सुधार समिति गठन गरी त्यस्ता संस्थाहरुको क्षमता विकास र तिनीहरुलाई विकासका कार्यक्रमहरुमा परिचालन गरिनु पर्दछ । सामाजिक परिचालनका लागि काम गर्ने सम्पूर्ण निकायहरुको सामाजिक परिचालनको बजेट एकै बास्केटमा राखी एकरुपता कायम गर्न पहल गरिनु जरुरी छ । नगरपालिका क्षेत्रमा भएका सार्वजनिक सम्पत्ति र स्रोत पहिचान गरी उपयुक्त तवरले पहिचान, परिचालन र सदुपयोग गरिनु पर्दछ । गैर सरकारी संस्थाहरुसँग समन्वय र सहकार्यलाई अघि बढाउन सामाजिक विकास शाखालाई प्रभावकारी एवम् व्यवस्थित बनाइने योजना रहेको छ ।

प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम अन्तर्गत प्राप्त हुने कार्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयनको वातावरण बनाई स्थानीय बेरोजगारलाई लाभान्वित हुने वातावरण निर्माण गर्ने लक्ष्य समेत लिइएको छ ।

अन्तर सरकारी स्रोत परिचालन

संविधान र कानून बमोजिम सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहहरुले कार्य जिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक स्रोत परिचालन सहितको अधिकारको प्रयोगका लागि वित्तीय प्राप्तता आवश्यक हुन्छ । नेपालको संविधानको धारा ५७ बमोजिम राज्यशक्तिको प्रयोग र अनुसूची ५, ६, ७, ८ र ९ बमोजिमका एकल र साझा अधिकार प्रदान गरी तीन तहलाई कार्य जिम्मेवारी तोकेको छ । घाटा बजेट प्रस्तुत गर्न पाउने भएकोले वित्त व्यवस्थापनका लागि आन्तरिक ऋण समेत उठाउन पाउने व्यवस्था रहेको छ । पारदर्शी र न्यायपूर्ण वित्तीय हस्तान्तरण गर्दै वित्तीय प्राप्ततालाई संस्थागन गर्ने, सन्तुलित र समन्यायिक ढङ्गमा प्रादेशिक र स्थानीय अर्थतन्त्रको विकास गर्दै विकास र समृद्धिको आधार सिर्जना गर्ने गरी अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन गर्नमा योजना केन्द्रित छ ।

जनहसभागिता परिचालन

बजेट तर्जुमा गर्दा योजना तथा कार्यक्रमको प्रकृति अनुसार एकल रुपमा नगरपालिकाको तर्फबाट हुने आयोजनाहरुमा न्यूनतम २० प्रतिशत देखि अधिकतम ४० प्रतिशतसम्म रकम जनसहभागिताबाट उठ्ने र बाँकी नगरपालिकाले व्यहोर्नु पर्ने गरी तर्जुमा गरिएको छ । विकास कार्यलाई समानुपातिक रुपमा वितरण गरी आम मानिसमा विकास प्रति अपनत्व प्रदान गर्न समेत हरेक विकास निर्माण कार्यहरुमा जनताको लागत सहभागिता अपरिहार्य र अनिवार्य विषय भएको छ । विकास कार्यमा जनसहभागिताले विकासको प्रतिफलमा जनताहरुलाई उत्तरदायी बहन गर्न सिकाउँछ । यसले गर्दा जनताहरुलाई विकास योजनाहरु हाम्रो हो भन्ने भावनाको विकास भई विकास आयोजनाहरु दिगो र टिकाउ हुन सक्दछ । विशेषगरी सडक निर्माण तथा सुधार, ढल प्रणालीको निर्माण तथा मर्मत सुधार, खानेपानी प्रणालीको निर्माण र सुधार जस्ता विषयहरुमा जनताको तर्फबाट उपभोक्ता समिति गठन गरी लागत सहभागितालाई आत्मसाथ गर्ने वर्तमान पद्धतिलाई समेत दृष्टिगत गरी भविष्यमा निर्माण/सञ्चालन गर्न यी आयोजनाहरुमा जतनाको आर्थिक स्थिति र आय आर्यज क्षमतालाई विचार गरी लागत सहभागितालाई कार्यान्वयन गर्न सकिने देखिन्छ ।

यसका साथै आर्थिक विकासमा स्थानीय जनसमुदायको लागत सहभागितालाई बढावा दिने, स्वरोजगार कार्यक्रमहरुलाई बिस्तार र विकास गरी रोजगारीको अवसर सृजना गर्ने, पर्यटकीय क्षेत्रहरुलाई समुदायमा हस्तान्तरण गरी व्यवस्थापन समिति मार्फत सञ्चालन गर्ने, लघु उद्योग तथा बचत कार्यक्रमहरुमा जनताको रुचिलाई ध्यान दिई कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने, व्यवसायिक तरकारी खेती तथा नगदेबालीको लागि कृषकहरुलाई प्रोत्साहित गर्दै उनीहरुको आम्दानीको अवसर वृद्धि गर्ने जस्ता सहभागितामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरी स्थानीयवासीहरुको सहभागितालाई बढाउन सकिने देखिन्छ । यस्तो किसिमको लागत सहभागिता कार्यक्रमहरुमा निजी क्षेत्र तथा अन्य संस्थाहरुलाई समेत सहभागी गराउँदै जानुपर्ने देखिन्छ ।

नीजि क्षेत्रको स्रोत परिचालन

नेपालको संविधानद्वारा निर्दिष्ट गरिएको अर्थ, उद्योग र वाणिज्य सम्बन्धी नीति अन्तर्गत अर्थतन्त्रमा निजी क्षेत्रको भूमिकालाई महत्व दिंदै उपलब्ध साधन र स्रोतको अधिकतम परिचालन गरी आर्थिक समृद्धि

हासिल गर्ने उल्लेख गरिएको छ । लहान नगरपालिकाको सन्दर्भमा माथि उल्लेख भए अनुसार नगरपालिकाको सडक स्तरोन्नति, पर्यटन व्यवसायका अवसरहरू, विद्युतको तार व्यवस्थापन कार्य, नगरपालिकामा पाइने कृषि तथा वन जन्य उपजहरू, उपलब्ध विभिन्न प्रकारका जडिबुटीलाई उपयोग गर्दै स्थानीय स्रोतको सदुपयोग गर्दै सम्भाव्य कृषि र पर्यटनमा आधारित घरेलु तथा साना उद्योग व्यवसायको विकासतथा बिस्तार गरिने छ । लघु तथा घरेलु उद्योगहरूको स्थितिमा सुधार गरी निजी क्षेत्रबाट नगरपालिकाको आर्थिक विकासमा सघाउन स्थानीय कच्चा पदार्थहरूमा आधारित बढी मूल्य अभिवृद्धि हुने उत्पादनशील उद्योगहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी बिस्तार गरिने छ । औद्योगिक प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक सीप, पूँजी तथा उद्यमशिलताको विकास गरिने छ । स्थानीय कृषि तथा वन जन्य उपजहरूको संरक्षण गर्न शीत गृहको निर्माण गरिने छ ।यसैगरी नगरपालिकाद्वारा निजी क्षेत्र मैत्री कर नीति अनुसरण गरी विभिन्न सुविधाहरू प्रदान गरिने छ । पर्यटनलाई उद्योग व्यवसायको रुपमा निजी क्षेत्रको लगानी तथा अगुवाईमा बिस्तार तथा विकास गरिने छ । नगरपालिकामा उपभोग्य बस्तुहरूको आपूर्तिलाई सहज तुल्याउन एवम् स्थानीय उत्पादनको बजारीकरणमा सघाउन निजी क्षेत्रको लगानीमा वृद्धि गर्नमा सघाउ पुऱ्याइने छ ।

सहकारी क्षेत्रको स्रोत परिचालन

नेपालको संविधानद्वारा निर्दिष्ट गरिएको अर्थ, उद्योग र वाणिज्य सम्बन्धी नीति अन्तर्गत सहकारी क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्दै राष्ट्रिय विकासमा अत्यधिक परिचालन गर्ने भन्ने स्पष्ट उल्लेख गरिएको छ । लहान नगरपालिकाको आर्थिक, सामाजिक विकासमा सहकारी क्षेत्रबाट उल्लेख्य योगदान पुग्न सञ्चालन सम्भावना देखिन्छ । यस नगरपालिकामा दर्ता भएका सहकारी संस्थाहरू न्यून रहेका छन् र सञ्चालनमा रहेका सहकारी संस्थाहरूबाट आर्थिक विकासमा सहकारी क्षेत्रबाट खासै योगदान रहेको छैन । दर्ता भई सञ्चालनमा रहेका कृषक सहकारी संस्थाहरुबाट समेत नगरपालिकाको आर्थिक विकास खासै योगदान हुन सकेको छैन । नगरपालिकामा निर्माणाधिन सडक, कृषि तथा वन जन्य उपजहरू, उपलब्ध विभिन्न प्रकारका जडिबुटी, पर्यटन व्यवसायका अवसरहरू र उपभोक्ता सहकारी पसलका सम्भावनाहरूलाई विचार गर्दा आगामी दिनहरूमा यस नगरपालिकामा सहकारी क्षेत्रमा उद्यमशिलताको विकास भई आर्थिक विकासमा उल्लेख्य योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

संघ संस्थाको स्रोत परिचालन

लहान नगरपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा हाल विभिन्न गैर सरकारी र अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरू क्रियाशिल छन् । स्थानीय तहमा कार्य गर्ने स्थानीय तथा अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरुको कार्यक्रम नगरपालिकाको वार्षिक कार्यक्रममा उल्लेख हुनुपर्ने हुन्छ । यस अनुसार लहान नगरपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लागि विभिन्न गैर सरकारी तथा अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरूबाट उल्लेख्य खर्च हुने अनुमान सहित कार्यक्रमहरू समाविष्ट गरिएको छ ।

सार्वजनिक क्षेत्रबाट स्रोत परिचालन

लहान नगरपालिकाको विद्यमान स्थितिमा निजी तथा सहकारी क्षेत्र कमजोर रहेकोले नगरपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लागि पालिकाले प्राप्त गर्ने सार्वजनिक स्रोतहरूलाई बढी भन्दा बढी परिचालन गर्दै नगरपालिकाको अगुवाईमा निजी र सहकारी क्षेत्रसँगको प्रवर्द्धनात्मक सहकार्यलाई

प्रोत्साहित गर्नुपर्ने छ । नगरपालिकाको वर्तमान सबै प्रकारका आन्तरिक आयन्यून रहेकोले सङ्घ र प्रदेशबाट हुने वित्तीय हस्तान्तरण माथि बढी निर्भर रहनु पर्ने आवश्यक छ । तथापि आगामी दिनहरूमा अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण माथिको बढी निर्भरतालाई कम गर्न आन्तरिक राजस्वको अनुपातलाई क्रमिक रुपमा बिस्तार गर्दैलाने तर्फ विशेष रुपमा पहल गर्नुपर्ने छ । सार्वजनिक स्रोत अन्तर्गत नगरपालिकाको बजेट संरचना बाहिर सङ्घ र प्रदेश तहबाट प्रत्यायोजित क्षेत्रगत कार्यक्रमको आधारमा उपलब्ध गराइने रकमहरूलाई पनि आवधिक योजनामा समेटिएको छ । तर, यस प्रकार सङ्घ र प्रदेशद्वारा प्रत्यायोजित कार्यक्रमहरूको प्राथमिकीकरण र बजेट विनियोजनमा पालिकाको कुनै भूमिका नरहने हुँदा नगरपालिकाको कार्यक्रमहरूसँग दोहोरोपन हुने र नगरपालिकाको प्राथमिकीकरणमा नपरेका कार्यक्रमहरू प्रत्यायोजित हुन सञ्चालन सम्भावना रहन्छ ।

स्रोत साधनको बाँडफाँड तथा परिचालनका आधारहरु

नगरपालिकाको समग्र स्रोत परिचालन, व्यवस्थापन एवम् काम कारवाहीमा कार्यकुशलता र प्रभावकारिता अभिवृद्धिको लागि प्राप्त तथा प्रादेशिक सरकार एवम् विकास साझेदारहरुबाट यस नगरपालिकालाई प्राप्त हुने सबै प्रकारका अनुदान, आन्तरिक आय, राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम लगायत नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा प्राप्त हुने सबै प्रकारका स्रोत तथा स्थायीन स्रोत साधनलाई एकीकृत र समन्वित गरी स्थानीय स्तरबाट नै गरिबी न्यूनीकरण र दिगो विकासको अवधारणालाई संस्थागत गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन नेपालको संविधान २०७२ को भाग १७ को धारा २१८ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नगरपालिकाले "स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि" तर्जुमा गरी आवधिक योजनाको लागि परिचालन हुने स्रोतहरुको बाँडफाँड र व्यवस्थापन गर्नुपर्ने प्रस्ताव गरिएको छ ।

नगरपालिकामा समृद्धि र सुखको आधार निर्माण गर्न सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रबीचको सहकार्य तथा परिपूरक भूमिका एवम् सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह बीचको सहकार्यबाट अर्थतन्त्रमा उल्लेखनीय परिपूरकता ल्याउने गरी स्रोत अनुमान गरिएको छ । आवधिक योजनाले निर्धारण गरेका रुपान्तरणका सम्बाहकका क्षेत्रमा आवश्यक स्रोत-साधनको बाँडफाँड गरिएको छ । राष्ट्रिय रणनीति बमोजिम पहिचान गरिएका विषय क्षेत्रमा रणनीतिक हस्तक्षेप गरी लगानीको उच्चतम प्रतिफल हासिल हुने अपेक्षा गरिएको छ । निर्माणाधीन राष्ट्रिय स्तरका कार्यक्रम/आयोजना सङ्घबाट, प्रदेश र स्थानीय स्तरका कार्यक्रम/ आयोजना क्रमश: प्रदेश र स्थानीय तहबाट नै सम्पन्न गर्ने गरी स्रोत आँकलन तथा बाँडफाँड गरिएको छ ।

आवधिक योजनाले लिएको आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य हासिल गर्न सार्वजनिक लगानीलाई कृषि तथा वन, औद्योगिक पूर्वाधार निर्माण, प्रोत्साहन र सहजीकरण सहित औद्योगिक उत्पादन, पर्यटन विकास, पूर्वाधार निर्माण जस्ता लगानीमा केन्द्रित गरिएको छ । निजी क्षेत्रको लगानी, रोजगारी सिर्जना, अर्थतन्त्रको औद्योगीकरण र आधुनिकीकरण, उर्जा उत्पादन, पर्यटन, व्यापार, यातायात र सञ्चार क्षेत्रमा लक्षित हुने अनुमान गरिएको छ । कृषि, उत्पादनमूलक क्षेत्र, साना तथा मझौला उद्योग र ग्रामीण तथा सामाजिक विकासमा निजी, सहकारी तथा सामुदायिक क्षेत्र परिचालित हुने विश्वास लिईएको छ । मानवपूँजी निर्माण र सोको उच्चतम उपयोगले उत्पादकत्व अभिवृद्धि, उच्च आयको आधार निर्माण र सुखको अनुभूति हुने अपेक्षा गरिएको छ । साथै, पर्यावरण संरक्षण, सभ्य र न्यायपूर्ण समाज निर्माण तथा सुशासन, लोकतन्त्र र राष्ट्रिय एकतालाई थप सुदृढ बनाउने गरी सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रको स्रोत परिचालनको अनुमान र सोको बाँडफाँड गरिएको छ ।

३.९.४ सार्वजनिक खर्च र राजस्व परिचालन नीति

सार्वजनिक खर्च र राजस्व परिचालन नीति बारे अलग अलग उप-शिर्षकमा निम्न बमोजिम व्याख्या गरिएको छ ।

सार्वजनिक खर्च नीति

उपलब्ध स्रोत र साधनको कुशल तथा प्रभावकारी उपयोग गरी समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्रको आधार निर्माण गर्न सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारी परिचालन आवश्यक हुन्छ । नागरिकका बढ्दो आवश्यकता र अपेक्षालाई उपलब्ध स्रोत र साधनको सीमाभित्र रही सम्बोधन गर्नुपर्ने अवस्था छ । साथै संविधानले प्रत्याभूत गरेका मौलिकहक कार्यान्वयन गर्न बनेका कानुनले सिर्जना गरेका आर्थिक दायित्वहरुको व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ । प्राप्त प्रणाली अनुरुप सार्वजनिक खर्चको संरचना र खर्च गर्ने भूमिका एवम् जिम्मेवारीमा परिवर्तन भएकोले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले आ-आफ्नो खर्च जिम्मेवारी बमोजिम सार्वजनिक स्रोतको सन्तुलित र न्यायोचित विनियोजन गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ । समग्र सार्वजनिक खर्च प्रणालीलाई पारदर्शी, जवाफदेही र नतिजामूलक बनाउन तीन तहमा सार्वजनिक खर्चको उपयोग गर्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्नु अपरिहार्य हुन्छ ।

राजस्व नीति

नेपालको संविधानमा उल्लेख भएका मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त र नीतिको कार्यान्वयन गर्न, मुलुकको विकास र समृद्धिको लागि सार्वजनिक खर्चको बढ्दो आवश्यकता पूरा गर्न र वैदेशिक सहायता माथिको निर्भरता कम गर्न आन्तरिक स्रोत परिचालनमा वृद्धि गर्न आवश्यक छ । विगतका वर्षहरुमा राजस्वको औसत वृद्धिदर कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा वृद्धि भइरहेको छ । प्राप्त प्रणाली अनुरुप सार्वजनिक वित्त संरचना सुदृढ गरी लगानी, व्यवसाय र करदातामैत्री कर प्रशासन मार्फत उत्पादन वृद्धिलाई सहयोग पुऱ्याउँदै अधिकतम राजस्व परिचालनतर्फ यो योजना निर्देशित छ ।

नीजि क्षेत्रको स्रोत परिचालन नीति

निजी क्षेत्रले नगरपालिकाको समग्र विकास प्रकृयामा अहम् भूमिका निर्वाह गर्दछन् । नेपालको संविधानले अङ्गिकार गरेका नीति तथा कानुनी व्यवस्थाले निर्दिष्ट गरे बमोजिम निजी क्षेत्रले नगरपालिकामा आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्ने छ । नगरपालिकाको विकास सम्बन्धी सोच, नीति र योजना बमोजिम लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न नगरपालिकामा लगानीमैत्री वातावरण अभिवृद्धि गरी स्थानीय तहको आर्थिक-सामाजिक विकासमा सहयोग र सहकार्य गर्ने निजी क्षेत्रको भूमिका हुने छ । निजी क्षेत्रले प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्दै सार्वजनिक-निजी साझेदारी अवधारणा अनुरुप जोखिमको न्यायोचित बाँडफाँड गरी विकास निर्माण कार्य सञ्चालन गर्ने छ । कृषि, उद्योग, निर्माण र सेवा क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको लगानी अभिवृद्धि गर्न आवश्यक प्रोत्साहनको व्यवस्था गरी दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गरिने छ ।

निजी क्षेत्रले नगरपालिकामा गुणस्तरीय बस्तु तथा सेवा उत्पादन, सहज र सुलभ आपूर्ति व्यवस्थापन, गुणस्तरीय पूर्वाधार निर्माण, आयात व्यवस्थापन, निर्यात प्रवर्द्धन तथा उत्पादनशिल र मर्यादित रोजगारी सिर्जना गर्नमा सहयोग गर्ने छ । यस क्षेत्रले संस्थागत सुशासन, सुमधुर औधोगिक सम्बन्ध, बालश्रम

निवारण, सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणमा सहभागिता एवम् संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व बहन गर्दै यस क्षेत्रको प्रतिष्ठा अभिवृद्धि गर्ने छ । यस क्षेत्रले वित्तीय क्षेत्रमा स्थायित्व र सुशासन कायम गर्न सहयोग पुऱ्याउने छ । स्वदेशी तथा वैदेशिक लगानी अभिवृद्धि गर्दै द्विपक्षीय तथा बहुपक्षीय प्रतिबद्धता तथा सम्झौता बमोजिम अवसरको प्राप्ति तथा चुनौती सामना गर्न सहयोग गर्ने छ ।

सहकारी क्षेत्रको स्रोत परिचालन नीति

नेपालको संविधानले अङ्गिकार गरेका नीति तथा कानूनी व्यवस्थाले निर्दष्ट गरे बमोजिम सहकारी क्षेत्रले सहकारी मूल्य-मान्यता र सिद्धान्तको अनुसरण तथा पारस्परिकता र स्वावलम्बनको संस्कार विकास गर्दै नगरपालिकाको समग्र विकास प्रकृयामा सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्ने छ । विकास सम्बन्धी सोच, नीति र योजना बमोजिम लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न नगरपालिकाको आर्थिक-सामाजिक विकासमा सहयोग र सहकार्य गर्ने यस क्षेत्रको महत्वपूर्ण भूमिका हुने छ । यस क्षेत्रले सहकारी संस्थामा सुशासन कायम गर्दै स्थानीय स्रोत-साधन, श्रम, सीप र पूँजीलाई व्यापक रुपमा परिचालन गरि स्थानीय स्तरमा रोजगारी तथा आय वृद्धि र गरिबी निवारण गर्न सहयोग पुऱ्याउने छ । साथै यस क्षेत्रले नगरपालिकामा मानवीय आवश्यकताका बस्तु तथा सेवाको उत्पादन, प्रशोधन र बजारीकरण गर्दै सामाजिक-आर्थिक र सांस्कृतिक रुपान्तरण तथा समावेशी आर्थिक वृद्धि हासिल गर्न सहयोग गर्ने छ ।

जनसहभागिता परिचालन नीति

विकास कार्यलाई समानुपातिक रुपमा वितरण गरी आम मानिसमा विकास प्रति अपनत्व प्रदान गर्न समेत हरेक विकास निर्माण कार्यहरुमा जनताको लागत सहभागिता अपरिहार्य र अनिवार्य विषय भएको छ । विकास कार्यमा जनसहभागिताले विकासको प्रतिफलमा जनताहरुलाई उत्तरदायी बहन गर्न सिकाउँछ । यसले गर्दा जनताहरुलाई विकास योजनाहरु हाम्रो हो भन्ने भावनाको विकास भइ विकास आयोजनाहरु दिगो र टिकाउ हुन सक्दछ । नगरपालिकामा विशेषगरी सडक निर्माण तथा सुधार, ढल प्रणालीको निर्माण तथा मर्मत सुधार, खानेपानी प्रणालीको निर्माण र सुधार जस्ता विषयहरुमा जनताको तर्फबाट उपभोक्ता समिति गठन गरी लागत सहभागितालाई आत्मसाथ गर्ने वर्तमान पद्धतिलाई समेत दृष्टिगत गरी भविष्यमा निर्माण/सञ्चालन गर्न यी आयोजनाहरुमा जतनाको आर्थिक स्थिति र आय आर्यज क्षमतालाई विचार गरी लागत सहभागितालाई कार्यान्वयन गर्न सकिने देखिन्छ ।

यसका साथै आर्थिक विकासमा स्थानीय जनसमुदायको लागत सहभागितालाई बढावा दिने, स्वरोजगारका कार्यक्रमहरुलाई बिस्तारर विकास गरी रोजगारीको अवसर सृजना गर्ने, पर्यटकीय क्षेत्रहरुलाई समुदायमा हस्तान्तरण गरी व्यवस्थापन समिति मार्फत सञ्चालन गर्ने, लघु उद्योग तथा बचत कार्यक्रमहरुमा जनताको रुचिलाई ध्यान दिई कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने, तरकारी खेती तथा नगदेबालीको लागि कृषकहरुलाई प्रोत्साहित गर्दै उनिहरुको आम्दानीको अवसर वृद्धि गर्ने जस्ता सहभागितामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरी स्थानीयवासीको सहभागितालाई बढाउन सकिने देखिन्छ । यस्तो किसिमको लागत सहभागिता कार्यक्रमहरुमा निजी क्षेत्र तथा अन्य संस्थाहरुलाई समेत सहभागि गराउँदै जानु पर्ने देखिन्छ ।

संघ संस्थाको स्रोत परिचालन नीति

नगरपालिकामा रहेका विभिन्न संघ संस्था, गैरसरकारी संस्था, नागरिक समाज र सामुदायिक संस्थाले पालिकाको समग्र विकास प्रयासमा सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्ने छ । यस क्षेत्रले सामाजिक शक्ति परिचालन गरी नगरपालिकाको विकास लक्ष्य तथा प्राथमिकता अनुरुपका क्षेत्रमा कार्यक्रम सञ्चालन गरी गरिबी निवारण, क्षमता अभिवृद्धि, नागरिक सचेतना तथा कर्तव्यबोध र सशक्तिकरण जस्ता कार्यहरुमा सहयोग पुऱ्याउनेछ । साथै, नगरपालिकाको पछाडी परेको क्षेत्रको विकास, उत्पादन वृद्धि र सेवा प्रवाहमा सहयोग गर्ने छ । यस क्षेत्रले पारदर्शिता, जवाफदेहिता र मितव्ययिता कायम गर्दै संस्थागत सुशासन कायम गरी आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्ने छ ।

अतिरिक्त स्रोत परिचालन नीति

लहान नगरपालिकाको संस्थागत आर्थिक विकासलाई समेत ध्यान दिनु आवश्यक छ । खासगरी नगरपालिकाको आम्दानी वृद्धि गरी सो आम्दानीलाई विकासमा लगानी गर्न सकेमा विकासले गति लिने निश्चित छ । यसको लागि नगरपालिकाले राजस्व सुधारका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ । राजस्व सुधारको लागि नगरपालिकाले गर्न सञ्चालन कार्यहरु निम्न बमोजिम रहेका छन् :

- राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरि कार्यान्वयन गर्ने ।
- व्यवसाय करलाई व्यवस्थित गरी लागू गर्ने ।
- ढुङ्गा, गिट्टी र वालुवाको दिगो सङ्कलन⁄उत्खनन् कार्यका लागि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गरि सामान्य घरेलु औजार जस्तै कुटो, कोदालो, सावेल, आदिको प्रयोग गरी ढुङ्गा, गिट्टी र वालुवा उत्खनन् तथा सङ्कलन गरि विक्री वितरण गर्ने ।
- नक्सा पासलाई व्यवस्थित गरी लागू गर्ने ।
- स्थानीय पार्क, बगैंचा, पर्यटकीय क्षेत्र, पोखरी, खुल्ला क्षेत्र तथा मठमन्दिरको आवश्यक सुधार गरी व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रको सहभागिता गराउने ।
- जनसहभागितामा आधारित योजनाहरु सञ्चालन गर्ने ।
- सरसफाइको कार्यलाई व्यवस्थित गर्ने ।
- कार्यालयका प्रशासनिक कामहरुलाई कम्प्युटरकृत गरी थप दरबन्दी सृजना गर्न नपर्ने अवस्थामा लैजाने ।
- जगेडा कोषबाट अधिकतम परिचालन गरि योजनाहरु सञ्चालन गर्ने ।
- सडक बोर्ड लगायत लाईन एजेन्सीहरुबाट थप स्रोत परिचालन गरी क्षेत्रगत कार्यक्रमहरुमा लगानी गर्ने ।
- दातृनिकाय तथा संस्थाहरुबाट थप स्रोत परिचालन गरी क्षेत्रगत कार्यक्रमहरुमा लगानी गर्ने ।

परिच्छेद ४ : आर्थिक क्षेत्र

आर्थिक विकास विना मानव विकास र समृद्धि हासिल हुन सक्दैन । यस क्षेत्र अन्तर्गत कृषि तथा पशुपन्छी विकास, सिंचाई, पर्यटन, प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन, उद्योग, व्यापार र व्यवसाय, आपूर्ति, बैंक, वित्तीय संस्था र सहकारी क्षेत्र आदि उपक्षेत्रहरू पर्दछन् जसको व्याख्या तलको उपखण्डहरुमा गरिएको छ ।

४.१ कृषि तथा पशुपन्छी

४.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानका अधिकारसूची, कृषि क्षेत्रको समग्र विकासका लक्ष्यलाई मार्गदर्शनको रुपमा लिइएको छ । उक्त रणनीतिले कृषि विकास रणनीति (सन् २०१५-२०३५) र दिगो विकास लक्ष्यलाई मार्गदर्शनको रुपमा लिइएको छ । उक्त रणनीतिले कृषि तथा पशुपन्छीजन्य उत्पादनको व्यवसायिकरण, यान्त्रिकरण र विविधिकरण गरी यस क्षेत्रलाई प्रतिस्पर्धी बनाउन जोड दिएको छ । विशेषत: कृषि क्षेत्रको औद्योगीकरणका माध्यमबाट थप रोजगारी सिर्जना गरी आय-आर्जन, गरिबी निवारण तथा आयात व्यवस्थापनलाई समेत सम्बोधन गर्न सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको लगानीलाई कृषि क्षेत्रको समग्र विकासमा परिचालन गर्न आवश्यक छ । कृषि भूमिको समुचित उपयोग सुनिश्चित गर्न भूमि वर्गीकरण तथा भू-उपयोग योजना कार्यान्वयन गर्न अपिहार्य देखिन्छ ।

लहान नगरपालिकाका नागरिकको जीवन यापनको प्रमुख आधार कृषि तथा पशुपालन हो । यस नगरपालिकामा धान, गहुँ, मकै, कोदो, जौ जस्ता खाद्यान्न बालीहरु उत्पादन हुने गर्दछ । त्यसै गरी तेलहन बालीमा तोरी लगायत अन्य तेलहन बाली तथा दलहन बालीमा रहर, मास, मुसुरो, सिमी, चना, केराउ, बोडी, आदि र मसला बालीमा बेसार, अदुवा, लसुन, प्याज, आदि रहेका छन् । तरकारी बालीमा वर्षे आलु, हिउँदे आलु, लट्टे, फर्सी, भान्टा, गोलभेडा, प्याज, काउली, बन्दा, रायो तथा पालुङ्गोको साग, मुला, गाजर, काँक्रो, इस्कुस, आदि उत्पादन हुने गरेको छ । साथै फलफुलमा आँप, लिचि, केरा, मेवा, अम्बा, बेल, सरिफा, बयर, जामुन, कागती, आदि उत्पादन हुन्छ ।

नगरपालिकाभित्र कृषि कार्यका लागि कुल १,४७,९५७ कठ्ठा जग्गा उपयोग भएको देखिन्छ । कुल घरधुरीको करिब ५१ प्रतिशत कृषि कार्यमा संलग्न रहेका छन् । आफ्नो परिवारको नामको जग्गा उपभोग गर्ने घरधुरी सङ्ख्या १०,८०२ र अरुको नाममा रहेको जग्गा उपभोग गर्ने घरधुरी सङ्ख्या १,३४४ रहेको छ । अन्य स्वामित्वको जग्गा उपभोग गर्ने घरधुरी सङ्ख्या २४९ रहेको छ । यस क्षेत्रभित्रका घरधुरीले भोग चलन गरेका कुल जमिन मध्ये ८७.३२ प्रतिशत खेत, ८.४४ प्रतिशत बारी र ४.२४ प्रतिशत जमिन बाँझो अवस्थामा रहेको छ । यस क्षेत्रमा अन्न, दलहन र तेलहन बालीको उत्पादनको अवस्थालाई हेर्दा अन्न बालीको उत्पादन १,९६,५१७.१ कठ्ठा जग्गा (एउटै जमिनमा एकभन्दा बढी किसिमको अन्न उत्पादन हुने गरेको) ४,९१,९५४ क्विन्टल हुने गरेको छ ।

दलहन बालीको उत्पादन १७,९८८.५४ कठ्ठा जग्गामा १२,९८९ क्विन्टल र तेलहन बालीको उत्पादन ९,२५१.५ कठ्ठा जग्गामा २४४ क्विन्टल हुने गरेको छ । उपरोक्त उत्पादन विक्रीको स्थिति हेर्दा अन्न बाली

३७,८३०.५८ क्विन्टल, दलहन बाली १,११६ क्विन्टल र तेलहन बाली ११७.१ क्विन्टल रहेको छ । व्यवसायिक रुपमा सञ्चालनमा रहेका फर्म बाहेक तरकारी, फलफुल र नगदेबालीको उत्पादन क्रमश: ३,६९६, १०,७०२ र १३,२०७.७ कठ्ठा जग्गामा हुने गरेको छ । पछिल्लो एक वर्षमा यस क्षेत्रमा तरकारी ११,३४८ क्विन्टल, फलफुल ३४, ५२१ क्विन्टल र नगदे बाली ८१,२९७ क्विन्टल उत्पादन भएको देखिन्छ । उत्पादन भएको वस्तु मध्ये ७,९३६ क्विन्टल तरकारी, १५,५६४ क्विन्टल फलफुल र ६९,६६१.९ क्विन्टल नगदे बाली रहेको छ ।

नगरपालिकाभित्र खाद्यान्नमा आत्मनिर्भरताको स्थिति हेर्दा आफ्नो उत्पादनले वर्षभरि खानपुग्ने घरधुरी सङ्ख्या २१.३४ प्रतिशत रहेको छ । त्यसै गरी, ३ महिना मात्र खानपुग्ने घरधुरी सङ्ख्या १२.५५ प्रतिशत, ४ देखि ६ महिना सम्म खान पुग्ने घरधुरी सङ्ख्या ५.२९ प्रतिशत, ७ देखि ९ महिना सम्म खान पुग्ने ४.७५ प्रतिशत र ९ महिना देखि वर्ष दिन खान पुग्ने घरधुरी सङ्ख्या ६.६५ प्रतिशत रहेको छ । यस क्षेत्रमा खेती नगर्ने घरधुरी सङ्ख्या ४९.४ प्रतिशत रहेको छ । नगरपालिका क्षेत्रमा बाली बीमाको अभ्यास नगन्य रहेको देखिन्छ । कृषिमा संलग्न घरधुरी मध्ये कृषि बीमा गर्ने घरधुरी ०.१९ प्रतिशत मात्र रहेको छ । नगरपालिका क्षेत्रमा व्यवसायिक/अगुवा कृषक ९९ जना र सक्रिय ग्रामीण कृषि कार्यकर्ता ३९ जना रहेको छ भने व्यवसायिक नर्सरी सञ्चालक १८ जना रहेको छ । नगरपालिकाको ११ ठाउँमा कृषि हाटबजार लाग्ने गर्दछ । यी हाटबजारमा खाद्यान्न, तरकारी, फलफुल, दलहन, नगदे, आलु, मासु, बाख्रा, कुखुरा, आदि लगायतका कृषि उपज सामाग्रीहरु खरिद विक्री हुने गर्दछ । यस नगरपालिकामा कृषि विकास शाखामा छन् ३६ वटा कृषि फर्म सूचिकृत भएका छन् । नगरपालिकामा ७६ वटा कृषि सहकारी सञ्चालन रहेका छन् ।

लहान नगरपालिका क्षेत्रमा पशुपालन गर्ने घरधुरीको सङ्ख्या ८,१२६ (३८.०४ प्रतिशत) रहेको छ । पशुपालन क्षेत्रमा बाख्रा, गाई, भैंसी, राँगा, कुखुरा, बंगुर, माछा, आदि पाल्ने गरिएको छ । गाई/भैंसी दुधको लागि पाल्ने गरेको छ भने बाख्रा, माछा, राँगा, बंगुर, आदि मासुको लागि र कुखुरा मासु तथा फुलको लागि पाल्ने गरेको छ । माछापालन तथा मौरीपालनको अवस्था हेर्दा कुल ४०० पोखरीबाट २०९६ क्विन्टल माछा र ३६ घार मौरीबाट वार्षिक १२५ केजी मह उत्पादन भएको देखिन्छ । व्यवसायिक रुपमा सञ्चालनमा रहेका फर्म बाहेक दूध उत्पादनका लागि पालिएका कुल गाई सङ्ख्या ४,५३८ र भैंसी सङ्ख्या ४,७३१ रहेको छ । यस क्षेत्रमा दैनिक दूध तथा घ्यू उत्पादन १०,४५२ लिटर रहेको छ । नगरपालिका भित्र सञ्चालनमा रहेका व्यवसायिक फर्मबाट उत्पादन गरेकोमा बाहेक उत्पादनको अवस्था हेर्दा खसी बोका सङ्ख्या १५,२५९, कुखुरा सङ्ख्या ९,२८५, राँगा ४,७३३, सुंगुर बंगुर २१४, टर्की ८० र अन्य ६,५९२ वटा पालन गरिएको देखिन्छ । मासु उत्पादनको अवस्था हेर्दा खसी बोका ४८,७५१ केजी, राँगा २,४३३ केजी, कुखुरा हाँस ८,३१३ केजी, सुंगुर बंगुर २१४ केजी, टर्की १५० र अन्य मासु २,५२३ केजी पशुपन्छीको मासु वार्षिक उत्पादन हुने गरेको छ । *(स्रोत: लहान नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन, २०७८)*

४.१.२ समस्या तथा चुनौती

समस्याहरु

- कृषि प्रणाली परम्परागत र निर्वाहमूखी रहेको ।

- सिंचाई सुविधा पर्याप्त नभएको ।
- कृषि विद्युतिकरणको पर्याप्त व्यवस्था नभएको ।
- कृषि सडकहरुको स्तरोन्नति नहुनु ।
- स्थानीय स्तरमा कृषि मल, उपकरण र अन्य सामग्रीहरु उपलब्ध समयमा नहुनु ।
- खाद्य सुरक्षाको कमी ।
- न्यून उत्पादकत्व, उच्च उत्पादकत्व भएका पशुपालन नहुनु ।
- बढ्दो आयातमुखि संस्कृति ।
- जैविक मल, उन्नत बीउ र आधुनिक प्रविधिको अभाव ।
- उच्च नश्लका पशुहरुको अभाव ।
- कृषि तथा पशु बीमा सम्बन्धी जनचेतनाको अभाव हुनु ।
- युवा लक्षित व्यवसायिक कृषि कार्यक्रम सञ्चालन नहुनु ।
- रैथाने बाली उत्पादनमा प्राथमिकता प्रदान नगरिनु ।
- कृषि तथा पशु बीमा प्रभाकारी नहुनु ।
- परम्परागत पशुपालन तथा स्थानीय स्तरमा पशुपालनको लागि सामाग्रीहरु उपलब्ध नहुनु ।

चुनौतीहरु

- उन्नत मल, बीउ र प्रविधि कृषक सम्म सहज रुपमा पुऱ्याई व्यवसायिक तथा जैविक कृषि विकास गर्नु ।
- कृषि र पशुपालनलाई आकर्षक र सम्मानित पेशाको रुपमा विकास गर्नु ।
- बाली विविधिकरण र सङ्घीकरण गर्नु ।
- पकेट क्षेत्र विकास गरी कृषि विकास गर्नु ।
- व्यवस्थित बजारीकरणको व्यवस्था गर्नु ।
- बढ्दो आयातमुखी संस्कृतिको न्यूनीकरण गर्नु ।
- पशु खाद्य व्यवहारमा सुधार गरी स्थानीय उत्पादनको उपभोग प्रवृत्ति बढाउनु ।
- कृषि भूमिको संरक्षण गर्नु ।
- कृषि व्यवसायिकरण र औद्योगिकरण गर्नु ।
- कृषि बालीमा जङ्गली जनावर नियन्त्रण गर्नु ।

४.१.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावनाहरु

- नगरपालिकाको अधिकांश भू-भाग कृषि उत्पादनको हिसाबले उपयुक्त हुनाले कृषि क्षेत्रको उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढाउन सकिने ।
- कृषिलाई आधुनिकीकरण गरी वैज्ञानिक खेती प्रणालीको विकास गर्न सकिने ।
- कृषि पकेट क्षेत्रको विकास गरी आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउन सकिने ।
- स्थानीय स्रोत र साधनको सदुपयोग गर्न सकिने ।
- रोजगारको सृजना र आयआर्जनमा वृद्धि गर्न सकिने ।

- धान, आँप, मौसमी तथा बेमौसमी तरकारी खेती, आलु, जडिबुटी तथा नगदेबाली खेती बिस्तार गरी कृषकहरुको जीवनस्तरमा सुधार गर्न सकिने ।
- व्यवसायिक पशुपन्छी पालन मार्फत आयआर्जन गर्न सकिने ।
- कृषि तथा वन पैदावारमा आधारित कच्चा पदार्थबाट सञ्चालन हुन सक्ने लघु तथा घरेलु उद्योगहरुको स्थापना गर्न सकिने ।
- स्थानीय उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी खाद्यान्न आत्म निर्भरता हुन सकिने ।

अवसरहरु

- कृषि तथा पशुपन्छीको विकास र बिस्तार गरी अन्य स्थानहरुमा बिक्री गर्न सकिने ।
- कृषिजन्य कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरु सञ्चालन गरी रोजगारी सिर्जना गर्न सकिने ।
- कृषिको लागि सिंचाईका श्रोतहरूको उपलब्धता भएको ।
- उन्नत जातका पशुपालन गरी वरिपरिका बस्तीहरुमा समेत बिस्तार गर्न सकिने ।
- फलफूल, तरकारी खेतीको विकास र बिस्तार गरी कृषिकको आय आर्जन बढाउन सकिने ।
- व्यवसायिक पशुपालन, कुखुरा पालन तथा माछा पालन गरी आय आर्जन बढाउन सकिने ।
- बेमौसमी तरकारी खेती गरी कृषकहरु लाभान्वित हुन सक्ने ।
- युवाहरुलाई व्यवसायिक खेती, उच्च मूल्य उत्पादन तथा उन्नत जातका पशुपालनमा आकर्षित गरी स्वरोजगार प्रदान गर्न सकिने ।

४.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- लहान नगरपालिकालाई कृषि र पशुपालनमा आत्मनिर्भर बनाउने ।
- व्यवसायिक कृषि, पशुपन्छीपालन मार्फत रोजगारी सृजना गरी समृद्ध नगरपालिका बनाउने ।

उद्देश्य

- कृषि क्षेत्रको विविधिकरण र आधुनिकीकरण गरी खाद्य निर्भरता बढाउने ।
- उन्नत जातका पशुपालन तर्फ आकर्षित गरी स्थानीयवासीहरुको जीवन स्तरमा सुधार गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
व्यवसायिक कृषि र पशुपालनको प्रवर्द्धन गर्ने ।	▪ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ अनुसार कृषि विकास तथा कृषि उत्पादन व्यवस्थापनको लागि व्यवसायिक खेतीमा सहभागिता बढाउन कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ कृषि उपजको उत्पादनमा आधारित कृषकहरुलाई अनुदानको व्यवस्था गरिने छ । ▪ खाद्यान्न बाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ कृषि प्रविधि हस्तान्तरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ कृषि जैविक विविधता मेला आयोजना गरिने छ । ▪ बाली संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

	▪ कृषक समूह सञ्जाल गठन तथा परिचालन गरिने छ । ▪ कृषकहरुलाई सहुलियत दरमा कृषि उपकरणहरुको सेवा उपलब्ध गराउन कस्टम हायरिङ सेन्टर स्थापना गरिने छ । ▪ पशु स्वास्थ्य औषधी खरिद गरिने छ । ▪ कृत्रिम गर्भाधान सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न प्राविधिकहरुलाई तालिम सञ्चालन गरिने छ । ▪ परम्परागत र निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई व्यवसायिकरण एवम् प्रतिस्पर्धात्मक कृषि प्रणालीमा रुपान्तरण गरिने छ । ▪ कृषकहरुलाई कृषि उत्पादनको समुचित मूल्य प्राप्त गराउनका लागि कृषि उत्पादन सङ्कलन केन्द्र स्थापना गरिने छ । ▪ माटोको उर्वराशक्तिलाई जोगाई राख्न माटो परीक्षण कार्यलाई प्राथमिकता दिइने छ । ▪ नेपाल सरकारको नीति बमोजिम बाली बीमा कार्यक्रमलाई प्रचार प्रसार गरी र प्रभावकारी उपयोग गर्ने वातावरण बनाइने छ । ▪ पानीको स्रोत सञ्चितिका लागि रिचार्ज पोखरी निर्माण तथा परम्परागत कुलो संरक्षणका योजनालाई प्राथमिकता दिइने छ । ▪ आधुनिक कृषि औजार उपकरण प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिने छ । ▪ कृषि तथ्याङ्क अद्यावधिक गरिने छ । ▪ कृषि तथा वन पैदावारमा आधारित कच्चा पदार्थबाट सञ्चालन हुन सक्ने लघु तथा घरेलु उद्योगहरुको स्थापना गरी थप रोजगारी सिर्जना गर्दै उत्पादन वृद्धि गरी स्थानीय निर्यात बढाउन उद्यमशिल विकास कोष स्थापना गरिने छ । ▪ स्थानीय उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी खाद्यान्न आत्म निर्भरताका लागि नगरपालिका किसान कोष कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ कृषि क्षेत्रमा आत्मनिर्भर बनाउन कृषि नीति, दीर्घकालीन, मध्यकालीन, अल्पकालीन कृषि विकास योजना तयार गरी कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाउदै लगिने छ । ▪ कृषि उत्पादनमा आत्मनिर्भर बनाई खाद्य सुरक्षाको प्रत्याभूत गराउन तथा खाद्यान्न आयात प्रतिस्थापनमा सहयोग पुऱ्याउन पूँजी, प्रविधि, बीउ बिजन, नश्ल सुधार कार्यमा ८० देखि १०० प्रतिशत सम्म अनुदान दिइने छ । ▪ कृषिमा आत्मनिर्भर हुनको लागि प्लाष्टिक घर निर्माण, प्लाष्टिक मल्चिङ, कृषि सामाग्री वितरण, बाली उपचार शिविर कार्यक्रम, माटो परीक्षण कार्यक्रम, मौरीघार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न अनुदान प्रदान गरिने छ । ▪ जैविक मल उत्पादन सम्बन्धी ज्ञान र प्रविधि हस्तान्तरण गरी उत्पादनलाई प्रोत्साहन गरिने छ । ▪ कृषकहरुलाई व्यवसाय प्रवर्द्धनमा सहयोग पुऱ्याउन व्यवसायिक अध्ययन अवलोकनको व्यवस्था मिलाईने छ । ▪ दुग्ध व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गर्न दुग्ध सङ्कलन केन्द्रलाई आवश्यक पर्ने उपकरण तथा सामाग्री खरिदमा अनुदानको व्यवस्था मिलाईने छ । ▪ पशु किसानहरुलाई पोषणयुक्त विकासे घाँस वितरण गरी उत्पादन वृद्धि गर्न पशु आहारा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ किसानहरुलाई प्राविधिक सेवा स्थानीय स्तर मै उपलब्ध गराउन सबै वडाहरुमा पशु तथा कृषि प्राविधिक तालिम सञ्चालन गरिने छ । ▪ बाझो जमिनमा खेती गर्न किसानलाई कृषि चुन र प्राङ्गारिक मलका लागि अनुदान सहित सिंचाईको व्यवस्था मिलाउँदै लगिने छ ।

	▪ पकेट क्षेत्र विकास कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिइने छ। ▪ कृषि तथा पशु व्यवसायी वर्ष व्यक्ति घोषणा गरी प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिने छ। ▪ पशु स्वास्थ्य नियमन कार्यक्रम अन्तरगत पशुजन्य उत्पादन बिक्री वितरण तथा भण्डारणमा संलग्न कृषक समूह, कृषि समिति तथा पशु व्यवसायीसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ। ▪ स्थानीय जातको कुखुरालाई संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्नको लागि कुखुरा संरक्षण तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिइने छ। ▪ पशुहरुमा लाग्ने रोगहरुको निराकरण तथा न्यूनीकरणका लागि निशुल्क उपचार सेवा पुऱ्याउन सबै वडाहरुमा पशु स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गरिने छ। ▪ व्यवसायिक रुपमा कृषि तथा पशुपालन गर्ने कृषकहरूलाई सहकारीसँग आवद्ध गरी वित्तीय पहुँच पुऱ्याइने छ। ▪ कृषि सामाग्रीको सङ्कलन र भण्डारणमा सहयोग पुऱ्याइने छ। ▪ कृषि प्रसार सेवालाई कृषकहरूको घर आँगनसम्म पुऱ्याइने छ।
कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनलाई मूल्य श्रृंखलामा आवद्ध गर्ने।	▪ उच्च मूल्यका कृषि तथा पशुजन्य उत्पादन गर्नलाई प्रोत्साहित गरिने छ। ▪ कृषि तथा पशुपन्छीजन्य मूल्य श्रृङ्खला सम्बन्धी कृषकहरूलाई तालिम दिइने छ। ▪ व्यवसायिक रूपमा खेतीको सम्भावना रहेका जडिबुटीहरूको व्यवसायिक उत्पादन, सङ्कलन र प्रारम्भिक प्रशोधनमा प्रोत्साहन गरिने छ। ▪ उच्च मूल्यबाली उत्पादन गरी मूल्यश्रृङ्खलामा आवद्ध गर्न कृषकहरूलाई अनुसन्धान केन्द्र र शिक्षण संस्थाहरूसँग आवद्ध गराइने छ। ▪ उत्पादित बेमौसमी तरकारी, फलफूल तथा अन्य उत्पादनहरू आसपास क्षेत्रका होटल तथा होमस्टेहरूमा बिक्री गर्ने व्यवस्था मिलाई कृषकहरुलाई प्रोत्साहित गरिने छ। ▪ प्राकृतिक र कृत्रिम गर्भाधानको माध्यमबाट नश्ल सुधार कार्यक्रमलाई प्रभावकारी र व्यवस्थित गरिने छ। ▪ पशुपालनलाई बढी उत्पादनमुखी र व्यवसायिक बनाउन गोठ सुधार कार्यक्रम लागू गरिने छ। ▪ पशु बीमा कार्यक्रम र पशु खोप कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाइने छ। ▪ कुखुरापालन, बाख्रापालन, बंगुरपालन तथा मासुजन्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर बन्नका लागि आवश्यक मापदण्ड तयार गरी सो अनुसारको कार्ययोजना लागू गरिने छ। ▪ स्वच्छ, स्वस्थ मासु वितरणलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन एक व्यवस्थित पशुपन्छी बधशाला बनाउन जोड सहित निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरिने छ। ▪ उपयुक्त स्थानमा दुग्ध चिस्यान केन्द्रहरु स्थापना गर्न सार्वजनिक-निजी साझेदारी कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गरिने छ।
कृषि भूमिको दिगो व्यवस्थापन गर्ने।	▪ कृषि रणनीतिक गुरुयोजना तयार गरी कृषि भूमिको दिगो व्यवस्थापन गरिने छ। ▪ भूमि बैंक स्थापना गरिने छ। ▪ डिजिटल नापी प्रणालीलाई क्रमश: लागू गरिने छ। ▪ भू-उपयोग योजना कार्यान्वयन गरिने छ। ▪ बाँझो खेतमा सामुहिक खेती कार्यक्रम अनुदानको व्यवस्था गरिने छ। ▪ सार्वजनिक भूमिको पहिचान र अभिलेखन गरी अतिक्रमणलाई नियन्त्रण गरिने छ। ▪ सरकारी, पर्ति जग्गाको संरक्षणका लागि उपयुक्त कार्यदल गठन गरिने छ। ▪ बस्ती विकासका लागि प्लटिङ गर्दा अनिवार्य रुपमा नगरपालिकासँग अनुमति लिने व्यवस्था गरिने छ।

स्थानीय विशिष्टिकृत उत्पादनको ब्राण्डिङ र बजारीकरण गर्ने ।	▪ लहानको आँपलाई ग्रेडिङ, प्याकेजिङ, ब्राण्डिङ र बजारीकरण गरिने छ । ▪ हावापानी र माटोको विविधता अनुकुलका स्थानीय उच्चमूल्यका प्रतिस्पर्धी उत्पादनहरूको विकास गरी बजारीकरण गरिने छ । ▪ स्थानीय उत्पादनको प्रदर्शन र बजारीकरणको लागि हाटबजार प्रणालीलाई प्रोत्साहन गरिने छ । ▪ स्थानीयता दर्शाउने विशिष्टिकृत उत्पादनको ब्राण्डिङ गरी बजारिकरण गरिने छ । ▪ उत्पादनको लेवलिङ, ब्राण्डिङ र बजारीकरणमा कृषक समूह र सहकारी संस्थाहरूलाई सहयोग पुऱ्याइने छ । ▪ एक नगर एक विशिष्टिकृत कृषि उत्पादनमा प्राथमिकता दिइने छ । ▪ कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनको बजारीकरण तथा कृषकहरुले उचित मूल्य पाउन कृषि सहकारी मार्फत बिक्री गराउने वातावरण मिलाईने छ । ▪ दुग्ध तथा मासुजन्य उत्पादन बढाई बजारीकरण गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	कृषि रणनीतिक गुरुयोजना तयार गरि कार्यान्वयन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
२	बाँझो खेत निर्मुल गर्न भूमि बैंक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
३	कृषि तथा पशुपन्छी तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने ।		✓	✓		
४	आवश्यकता अनुसार कृषि तथा पशु सेवा केन्द्र स्थापना गर्ने ।	✓	✓	✓		
५	लहानको आँपलाई ग्रेडिङ, प्याकेजिङ, ब्राण्डिङ र बजारीकरण गर्ने ।		✓	✓		✓
६	कृषि जैविक विविधता मेला आयोजना गर्ने ।		✓	✓		✓
७	सुनौलो कृषक पुरस्कार कार्यक्रम आयोजना गर्ने ।		✓	✓		✓
८	कृषि पाठशाला कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
९	व्यवसायिक कृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
१०	नमूना कृषि तथा पशु पकेट क्षेत्र विकास गर्ने ।		✓	✓	✓	
११	कृषि उपजको उत्पादनमा आधारित कृषकहरुलाई अनुदानको व्यवस्था गर्ने ।	✓	✓	✓		
१२	खाद्यान्न बाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓		
१३	बाली संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓		
१३	कृषक समूह सञ्जाल गठन तथा परिचालन गर्ने ।			✓		
१४	उन्नत नश्ल पशु विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।			✓	✓	
१५	पशु स्वास्थ्य औषधी खरिद गर्ने ।	✓	✓	✓		
१६	कृत्रिम गर्भाधान सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न प्राविधिकहरुलाई तालिम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓		
१७	जैविक खेती र जैविक मल उत्पादन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।			✓	✓	
१८	कृषि प्रसार सेवा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।			✓	✓	✓
१९	कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	
२०	कृषकहरुलाई बेमौसमी खेती गर्न प्रोत्साहन गर्ने ।			✓	✓	✓

२१	कृषक तालिम र भ्रमण कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
२२	उच्च मूल्य श्रृङ्खला अभिमुखीकरण कार्यक्रम गर्ने ।		✓	✓		
२३	व्यवसायिक पशुपालनको लागि पूर्वाधार तयार गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
२४	भू-उपयोग नीति कार्यान्वयन गरी कृषि भूमिको संरक्षण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
२५	प्रविधि हस्तान्तरण सम्बन्धी कार्यक्रम गर्ने ।		✓	✓	✓	
२६	कृषि तथा पशु बीमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
२७	कृषि उपज भण्डारण गर्न शीत भण्डार निर्माण गर्ने ।			✓	✓	
२८	एक टोल एक उत्पादन नीति कार्यान्वयन गरी प्रत्येक परिवारमा स्वरोजगारको सिर्जना गर्ने ।		✓	✓		✓
२९	अर्गानिक खेतीको विकास, प्राङ्गारिक मल र जैविक विषादीको उत्पादन, जलवायु परिवर्तनमैत्री कृषि प्रणालीको विकास गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
३०	नमुना सामूहिक खेती प्रवर्द्धन गर्न जनचेतना वृद्धि गर्ने ।		✓	✓		✓
३१	कृषि र पशु प्राविधिकको मूल्याङ्कन र शिफारिसमा कृषक अनुदानको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
३२	दुग्ध चिस्यान केन्द्र निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	
३३	सार्वजनिक भूमिको पहिचान र अभिलेखन गरी अतिक्रमणलाई नियन्त्रण गर्ने ।			✓		
३४	सार्वजनिक वितरण प्रणाली अन्तर्गत गरीब तथा अति गरीब परिवारहरूलाई सुपथ मूल्यमा खाद्यान्न उपलब्ध गराउने ।		✓	✓	✓	✓
३५	नेपाल सरकार, विभिन्न दातृ निकाय र स्थानीयहरूको सहयोगमा प्रत्येक वडामा सामुदायिक खाद्यान्न बैंक स्थापना गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
३६	विदेशबाट फर्किएका युवाहरुलाई आधुनिक कृषि तथा पशुपालन प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓		✓

४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि

- कृषि रणनीतिक गुरुयोजना तयार हुने छ ।
- बाँझो खेत निर्मुल गर्न भूमि बैंक कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ ।
- कृषि तथा पशुपन्छी तथ्याङ्क अद्यावधिक हुने छ ।
- आवश्यकता अनुसार कृषि तथा पशु सेवा केन्द्र स्थापना हुने छ ।
- कृषि उपजको उत्पादनमा आधारित कृषकहरुलाई अनुदानको व्यवस्था हुने छ ।
- लहानको आँप ग्रेडिङ, प्याकेजिङ, ब्राण्डिङ र बजारीकरण हुने छ ।
- खाद्यान्न बाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ ।
- कृषि प्रविधि हस्तान्तरण कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ ।
- कृषि जैविक विविधता मेला आयोजना हुने छ ।
- बाली संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ ।
- कृषक समूह सञ्जाल गठन तथा परिचालन हुने छ ।
- पशु स्वास्थ्य औषधी खरिद हुने छ ।

- कृत्रिम गर्भाधान सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न प्राविधिकहरुलाई तालिम सञ्चालन हुने छ ।
- सुनौलो कृषक पुरस्कार कार्यक्रम प्रदान गरिएको हुने छ ।
- व्यवसायिक कृषि प्रवर्द्धन हुने छ ।
- कृषि पकेट क्षेत्रको विकास हुने छ ।
- स्थानीय कृषि जन्य उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि हुने छ ।
- नमुना सामूहिक खेती प्रवर्द्धन हुने छ ।
- स्थानीय उत्पादनहरुको ब्राण्डिङ हुने छ ।
- कृषि उत्पादन सङ्कलन केन्द्रहरुको निर्माण हुने छ ।
- कृषि उपज शीत भण्डार निर्माण हुने छ ।
- कृषि क्षेत्रको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा वृद्धि हुने छ ।
- कृषकहरुको वित्तीय र कृषि सामाग्रीमा सहज पहुँच स्थापित हुने छ ।
- कृषि भूमिको संरक्षण हुने छ ।
- पशु पकेट क्षेत्रको विकास हुने छ ।
- स्थानीय पशु जन्य र दुग्ध उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि हुने छ ।
- दुग्ध चिस्यान केन्द्रको निर्माण हुने छ ।
- डिजिटल नापी प्रणाली क्रमश: लागू हुने छ ।
- भू-उपयोग योजना कार्यान्वयन हुने छ ।
- एक टोल एक उत्पादन नीति अवलम्बन भई प्रत्येक परिवारमा स्वरोजगारको सिर्जना हुने छ ।
- सार्वजनिक भूमिको पहिचान र अभिलेखन गरी अतिक्रमण नियन्त्रण हुने छ ।
- अर्गानिक खेतीको विकास, प्राङ्गारिक मल र जैविक विषादीको उत्पादन, जलवायु परिवर्तनमैत्री कृषि प्रणालीको विकास हुने छ ।
- गरीब तथा अति गरीब परिवारहरूलाई सुपथ मूल्यमा खाद्यान्न उपलब्ध हुने छ ।
- विदेशबाट फर्किएका युवाहरुलाई आधुनिक कृषि तथा पशुपालन प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ ।

४.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- आयोजनाहरुको कार्यान्वयनमा सङ्घीय सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय निकायको समन्वयात्मक र सक्रिय सहभागिता हुने छ ।
- ठूला आयोजनाहरुको कार्यान्वयनमा दातृ निकायबाट सहयोग प्राप्त हुने छ ।
- सार्वजनिक, निजी साझेदारीमा योजनाहरुको कार्यान्वयन हुने छ ।
- नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोत परिचालन हुने छ ।

४.२ सिंचाई

४.२.१ पृष्ठभूमि

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाई प्रणालीको सञ्चालन तथा मर्मत सम्भार, सेवा शुल्क निर्धारण र सङ्कलन सम्बन्धी व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ । तसर्थ

भूमिमा बाह्रै महिना सिंचाई सुविधा पुऱ्याई कृषिको उत्पादकत्व बढाउन सिंचाईको दिगो व्यवस्था गर्न आवश्यक छ ।

नगरपालिका क्षेत्रमा कुल २८ वटा सिंचाई पूर्वाधार रहेका छन् । सिंचाईको किसिम अनुसार वर्गीकरण गर्दा सतह सिंचाई ६, बोरिङ १८ र कुलो ४ वटा रहेको छ । सिंचाईका माध्यममा सिंचाई कुलो १५ वटा र पाईप माध्यमबाट १३ वटा रहेको छ । सिंचाई पूर्वाधार मध्ये वर्षै भरी सिंचाई हुने २० र मौसमी सिंचाई ८ रहेका छन् । स्यालो ट्युबवेल बोरिङ सिंचाई योजनाहरुमा वडा नं. ४ को खोरिया टोल, वडा नं. ९ को गोठटोल, चौरी, असवाटोक “क”, “ख” र “ग”, केराफर्म, आ.वि. चोक र नयाँबस्ती, वडा नं. १४ को बस्तीपुर, रघुनाथपुर र सुकरामपुर, वडा नं. २३ को गढिया, सकरिया, तिलेवोना र बथनाहा रहेका छन् । त्यसै गरी कुलो मार्फत सिंचाईमा खुट्टी खोला (वडा नं. ५), खुट्टी नहर (वडा नं. ६), खुट्टी नहर (वडा नं. १०), दूधही भवरी कुलो (वडा नं. १२), झवाई खोला (वडा नं. १५), झिरहरी नहर (वडा नं. १६), बानो खोला सिंचाई (वडा नं. १८), भवडा कुलो (वडा नं. १९), सपही खोला (वडा नं. २१) र सलहेश फुलबारी कुलो (वडा नं. २२) रहेका छन् । वडा नं. १८ को बासाजोडी र वडा नं. २४ मा डिप बोरिङ मार्फत सिंचाई सुविधा पुगेको छ । यद्यपि सिंचाई सेवा नपुगेका कृषियोग्य जमिनहरुमा नयाँ सिंचाई योजना निर्माण तथा विद्यमान केही सिंचाई योजनाहरु मर्मत गरी सञ्चालन गर्नपर्ने देखिन्छ ।

नगरपालिकामा कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन परम्परागत सिंचाई प्रणालीको मर्मत-सम्भार र नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई प्रणालीको माध्यमबाट सिञ्चित कृषि क्षेत्रको बिस्तार गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ । सिंचाई पूर्वाधार निर्माणमा रणनीतिक महत्वका ठूला सिंचाई सङ्घबाट, मझौला सिंचाई प्रदेशबाट र साना सिंचाई स्थानीय तहबाट लगानी परिचालन गर्ने व्यवस्था मिलाउन आवश्यक छ । सिंचाई प्रणालीको निर्माण पछिको मर्मत-सम्भार, व्यवस्थापन एवम् सञ्चालनमा उपभोक्ता समुदायको सक्रिय सहभागिता थप सुदृढ गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । सिंचाईको थप पूर्वाधार विकास र सम्पन्न सिंचाई प्रणालीको सुदृढीकरण गरी व्यवस्थित बनाउन लगानी वृद्धि गर्न आवश्यक छ ।

४.२.२ समस्या र चुनौती

समस्या

- सिंचाई क्षेत्र व्यवस्थित गर्न सिंचाई गुरुयोजना तयार नहुनु ।
- सिंचाई क्षेत्रमा नगरपालिकामा न्यून बजेट उपलब्ध हुनु ।
- परम्परागत रुपमा स्थानीय कुलोहरुको आवश्यक मर्मत सम्भार हुन नसक्नु ।
- नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई आयोजनाको बिस्तार हुन नसक्नु ।

चुनौती

- सिंचाई पूर्वाधार विकासका लागि लगानीको प्राथमिकता निर्धारण गर्नु ।
- कृषियोग्य भूमिमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउने गरी निर्माणाधीन आयोजना तोकिएको समय र लागतमा सम्पन्न नहुनु ।
- नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई आयोजनाको बिस्तार गरी सिंचाई सुविधा पुऱ्याउनु ।
- परम्परागत रुपमा स्थानीय कुलोहरुको नियमित मर्मत सम्भार गर्नु ।

४.२.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- उपलब्ध खोला तथा नहर, स्यालो ट्युबवेल तथा स्टेट बोरिङ मार्फत सिंचाई सुविधा उपलब्ध गर्न सकिने ।
- सिंचाई मार्फत स्थानीय कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सकिने ।
- कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाई व्यवसायिकरणका लागि पर्याप्त सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने ।
- परम्परागत स्थानीय कुलोहरुको आवश्यक मर्मत सम्भार गरि सिंचाई सुविधा बढाउन सकिने ।

अवसर

- सिंचाईको लागि पर्याप्त खोलानाला उपलब्ध हुनु ।
- सिंचाई प्रणाली बिस्तारका लागि कृषकहरुको माग बढ्दै जानु ।
- सिंचाई विकास र व्यवस्थापनमा कृषक उपभोक्ताको पहुँच र सहभागिता बढ्दै जानु ।
- सिंचाई सम्बन्धी नयाँ प्रविधिको आविष्कार तथा बिस्तार हुनु ।
- स्थानीय कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सकिने ।
- कुलोहरुको आवश्यक मर्मत सम्भार गरी सिंचाई सुविधा बढाउन सकिने ।
- कृषिमा बाह्य ज्ञान सीपको उपयोग तथा बाह्य लगानी भित्र्याउन सकिने ।
- कृषि विधिधिकरणद्वारा रोजगारीको सृजना गर्न सकिने ।
- युवा पुस्तालाई कृषिमा आकर्षित गर्न सकिने ।

४.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- कृषियोग्य भूमिमा दिगो, भरपर्दो सिंचाई व्यवस्था गरी कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउनु ।

उद्देश्य

- कृषियोग्य जमिनमा सिंचाई सुविधा पुऱ्याउनु ।
- उपयुक्त प्रविधि मार्फत कृषियोग्य भूमिमा सिंचाई सेवा बिस्तार गर्ने ।
- बहुउद्देश्यीय आयोजनाको विकास गरी कृषियोग्य भूमिमा वर्षैभरि भरपर्दो रुपमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउनु ।
- सम्पन्न सिंचाई प्रणालीको मर्मत सम्भार एवम् व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याई दिगो बनाउनु ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
परम्परागत तथा नयाँ सिंचाई प्रणालीको	▪ कृषि विद्युतिकरण, सोलारको माध्यमबाट सिंचाई सिंचाईको व्यवस्था तथा सुधारका योजनालाई प्राथमिकता दिइने छ ।

विकास गरी कृषियोग्य भूमिमा सिंचाई सुविधा बिस्तार गर्ने।	▪ सिंचाईको दीर्घकालीन गुरुयोजना/रणनीतिक योजना निर्माण गरिने छ। ▪ सिंचाईको सम्भाव्यता हेरी स्यालो ट्युबवेल तथा स्टेट बोरिङ जस्ता नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई सुविधाको बिस्तार गरिने छ। ▪ स्थानीय खोलाहरूबाट सम्भाव्यताका आधारमा सतह सिंचाई संरचनाहरु क्रमश: निर्माण गर्दै सिंचाई सुविधा बढाउँदै लगिने छ। ▪ उत्पादन र उत्पादकत्व बढाई व्यवसायिकरण र विविधिकरणका लागि पर्याप्त सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउन सिंचाई कुलो निर्माण कार्यलाई थप बिस्तार र सुधार गर्दै लगिने छ। ▪ सिंचाई आयोजना निर्माणमा स्थानीय श्रोत ,साधन र सीप प्रयोगलाई प्राथमिकता दिइने छ। ▪ सिंचाई आयोजना निर्माण र व्यवस्थापनमा स्थानीय उपभोक्ता समितिको क्षमता विकास गरी सक्रिय बनाइने छ। ▪ सिंचाई प्रणालीलाई एजेन्सी म्यानेज्ड इरिगेशन सिस्टमबाट किसानद्वारा व्यवस्थापन गर्ने प्रणाली (फारमर्श म्यानेज्ड इरिगेशन सिस्टम) मा क्रमिक रुपमा हस्तान्तरण गर्ने।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	सिंचाई गुरुयोजना निर्माण गर्ने।		✓	✓		
२	सिंचाई सम्बन्धी नीति र ऐनहरु तर्जुमा गर्ने।	✓	✓	✓		
३	उपयुक्तताको आधारमा स्यालो ट्युबवेल, स्टेट बोरिङ सिंचाई तथा नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई आयोजना सञ्चालन गर्ने।	✓	✓	✓	✓	
४	जल उपयोग गुरुयोजना तयार गर्ने।	✓	✓	✓		
५	सिंचाई व्यवस्थापन सूचना प्रणाली अन्तर्गत डाटाबेस तयार गर्ने।		✓	✓		
६	सतह सिंचाईको पूर्वाधार निर्माण गर्ने।			✓	✓	
७	स्थानीय कृषकहरुको क्षमता विकास गर्ने।			✓	✓	
८	निर्माणाधीन तथा सम्पन्न भइसकेका सिंचाई आयोजनाहरुमा सोलार प्रणाली जडान गर्ने।	✓	✓	✓		
९	सिंचाईका मुहानहरु संरक्षण गर्ने।			✓	✓	
१०	सिंचाई प्रणालीलाई किसानद्वारा व्यवस्थापन गर्ने प्रणालीमा क्रमिक रुपमा हस्तान्तरण गर्ने।			✓	✓	✓

४.२.५ अपेक्षित उपलब्धि

- सिंचाई गुरुयोजना निर्माण हुने छ ।
- सिंचाई सम्बन्धी नीति र ऐनहरु तर्जुमा हुने छ ।
- नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई आयोजना निर्माण हुने छ ।
- सिंचाई व्यवस्थापन सूचना प्रणाली अन्तर्गत डाटाबेस तयार हुने छ ।
- जल उपयोग गुरुयोजना निर्माण भई कार्यान्वयनमा आएको हुने छ ।
- सिंचाई प्रणालीमा संलग्न जनशक्ति तथा किसानहरुको क्षमता अभिवृद्धि हुने छ ।
- निर्माणाधीन तथा सम्पन्न भइसकेका सिंचाई आयोजनाहरुमा सोलार प्रणाली जडान हुने छ ।
- सिंचाईका मुहानहरु संरक्षण हुने छ ।
- सिंचाई प्रणालीलाई किसानद्वारा व्यवस्थापन गर्ने प्रणालीमा क्रमिक रुपमा हस्तान्तरण हुने छ ।

४.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- आयोजनाहरुको कार्यान्वयनमा केन्द्र सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय निकायको समन्वयात्मक र सक्रिय सहभागिता हुने छ ।
- ठूला आयोजनाहरुको कार्यान्वयनमा दातृ निकायबाट सहयोग प्राप्त हुने छ ।
- सार्वजनिक, निजी साझेदारीमा योजनाहरुको कार्यान्वयन हुने छ ।
- नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोत परिचालन हुने छ ।

४.३पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा

४.३.१ पृष्ठभूमि

पर्यटन क्षेत्र अर्थतन्त्रको विकासका लागि उच्च सम्भावना बोकेको क्षेत्र हो । अद्वितीय प्राकृतिक एवम् सांस्कृतिक सम्पदा र विविधताको कारण यस क्षेत्रमा तुलनात्मक लाभ रहेको छ । खासगरी, हिमाली प्राकृतिक सुन्दरता, महत्त्वपूर्ण धार्मिक पर्यटकीय गन्तव्य तथा मौलिक सांस्कृतिक तथा पुरातात्त्विक सम्पदा पर्यटन क्षेत्रमा प्रचुर सम्भावना बोकेका क्षेत्रहरु हुन् । यी स्थल र सम्पदाको संरक्षण, प्रवर्द्धन र विविधिकरण गर्दै पर्यटकीयस्थल कोरुपमा विकास गरी राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको प्रमुख आधारको रुपमा यस क्षेत्रलाई विकसित गर्ने नीति नेपालको संविधानले अङ्गिकार गरेको छ । पर्यटन प्रवर्द्धनको माध्यमबाट रोजगारीका अवसर वृद्धि, गरिबी निवारण र जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याई आर्थिक समृद्धिको लक्ष्य हासिल गर्न यस क्षेत्रको महत्वपूर्ण योगदान रहने भएकोले पर्यटन अर्थतन्त्रको प्रमुख सम्बाहक पनि हो ।

लहान नगरपालिका धार्मिक तथा पर्यटकीय दृष्टिकोणबाट धनी छ । लहान नगरपालिकामा यथेष्ट धार्मिक, सांस्कृतिक र पुरातात्विक महत्व बोकेका स्थलहरुदेखि सुन्दर प्राकृतिक स्थलहरु छन् । यहाँको धार्मिक पर्यटकीय क्षेत्रहरुमा लहान बजारदेखि ४ किलोमि. पश्चिममा ऐतिहासिक धार्मिक स्थलको रुपमा राजा सहलेसको सहलेस फुलबारी रहेको छ । उक्त फुलबारीमा प्रत्येक वर्ष वैशाख १ गतेका दिन मेला लाग्छ । उक्त ठाउँको एउटा रुखमा वर्षको एकचोटी वैशाख १ गते मात्र सेतो माला आकारको हारमको फूल फुल्छ जुन फूल हेर्न नेपाल र भारतका हजारौं व्यक्तिहरु पुग्ने गर्छन् । यसै गरी लहानदेखि ६ किलोमि. उत्तरमा पकडरिया गढ अवस्थित छ भने नगरमा विभिन्न मठ मन्दिरहरु छन् ।

नगरपालिकाका धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरुमा राजदेवी मन्दिर, गोसाई डाँडा, ग्रीन पार्क (झण्डा पार्क), चम्पापुर गढी, हात्ती दह, देवी दह, ब्रम्हान ठाकुरबाबा, मानिक दह, खप्ते डाँडा, कल्याण दह, आदि रहेका छन् । राजदेवी मन्दिरमा वैशाख पूर्णिमाको दिन ठूलो मेला लाग्ने गर्दछ । सो बेला बोका, पाठा, परेवाको बलि दिने गरिन्छ । राजदेवी मन्दिरमा शनिबार स्थानीय सहित महिनामा ८०-८५ हजार मानिस आउने गर्दछ । कोईरालो खोला नमुना सामुदायिक वन उ. समितिद्वारा निर्मित वडा नं. १५ मा चुरे पर्वत नजिक स्थित हात्तीदह सिमसार क्षेत्रमा उदयपुर, सप्तरी, सिराहाबाट दैनिक ३०० जना मानिस आउने गर्दछ । त्यसै गरी मुतनी खोला उप-जलाधार क्षेत्र, बलान खोला सिमसार क्षेत्र, यज्ञभूमिस्थल, पोखरीगढ वन र तेत्राही वन सिमसार क्षेत्रलाई पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सकिन्छ ।

नगरपालिका क्षेत्रमा मनाईने चाडपर्वहरुमा दशैं, तिहार तथा स्थानीय चाडपर्वमा सिरुवा, फागु, भातृ द्वितीया, चौठ चन्द्र, छठ, दिपावली, बडादिन, इद, आदि प्रमुख छन् । सांस्कृतिक पक्षमा सलहेश नाच र मुस्लिम समुदायको झरन नृत्य, मैथली समुदायको झिझिया नाच, जरजटिन एवम् सामाचकेवा आदि यस क्षेत्रका मूख्य स्थानीय प्रचलन अन्तर्गत पर्दछन् । धार्मिक तथा भाषिक रुपमा रहेको यस क्षेत्रमा चाडपर्वका समयमा गरिने विभिन्न क्रियाकलापहरुले यहाँको सामाजिक र सांस्कृतिक उत्कृष्टता झल्काउने गर्दछ । भेषभुषाको रुपमा पुरुष तथा महिलाहरुले विभिन्न चाडपर्वहरुमा आ-आफ्नो जातजाति झल्काउने मौलिक भेषभुषा लगाउने गर्दछन् । यस क्षेत्रको विभिन्न जातिहरुको अभौतिक सांस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण गर्न लहान बजारमा बहुजातिय संग्रहालय निर्माण गर्न आवश्यक छ ।

लहान नगरपालिकाको पर्यटन विकासको लागि मुख्य पर्यटकीय क्षेत्रहरुलाई सलहेश सर्किटको रुपमा विकास गर्न सकिन्छ । बानो थारु सामुदायिक होमस्टेलाई व्यवस्थित गरी सम्भाव्यता अध्ययन सहित होमस्टेको सङ्ख्यामा वृद्धि गरि पर्यटकहरुलाई आकर्षण गर्न सकिन्छ । साथै पर्यटकीय क्षेत्रहरुको प्रचार प्रसार तथा प्रवर्द्धनको लागि लहान बजार क्षेत्रमा पर्यटन सूचना केन्द्र निर्माण नगरपालिकामा पर्यटनको प्रचुर सम्भावना भएतापनि पर्यटन विकास लक्षित पर्याप्त कार्य हुन सकेको छैन । नगरपालिकामा अझ बढी पर्यटक भित्र्याई बढीभन्दा बढी मानिसहरुलाई पर्यटन व्यवसायमा संलग्न गराई नगरपालिकाको आर्थिक उन्नति गर्न सकिने देखिन्छ । यसको लागि नगरपालिका क्षेत्र भित्रका अन्य पर्यटकीय सम्भावनाका क्षेत्रहरुको पहिचान गर्ने, पर्यटकीय स्थलहरुसम्म पुग्नको लागि पहुँच मार्गको बिस्तार तथा स्तरोन्नति गर्ने र त्यस्ता पर्यटकीय क्षेत्रहरुमा होमस्टे सञ्चालनको लागि आवश्यक पूर्वाधार विकास गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाको समृद्धिको लागि पर्यटन एक प्रमुख माध्यम हुन सक्दछ ।

४.३.२ समस्या र चुनौती

समस्या

- पर्यटकीय उपजको विविधिकरण सहित पर्यटन क्षेत्रको अपेक्षित रुपमा विकास र बिस्तार प्रवर्द्धन हुनु नसक्नु ।
- होमस्टेको सम्भाव्यता अध्ययन तथा होमस्टे व्यवस्थापन नहुनु ।
- पर्यटकीय पूर्वाधारका कार्यक्रमलाई विशेष प्राथमिकता नदीनु ।
- पर्यटकीय पूर्वाधार निर्माणमा लगानी पर्याप्त हुनु नसक्नु ।

- पर्यटन प्रवर्द्धन तथा प्रचार प्रसारको कमी ।
- पर्यटन क्षेत्रको विकासमा उद्यमशिलतालाई जोड्न नसकिनु ।
- पर्यटन पूर्वाधारको कमी ।
- पर्यटन सम्बन्धी स्थानीय नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थाको कमी ।

चुनौती

- स्थानीय संस्कृतिलाई पर्यटन विकाससँग आवद्ध गर्नु ।
- पर्यटकीय उपजहरूको विविधिकरण गर्नु र गन्तव्यहरूको विकास गर्नु ।
- पर्यटनमा नीजि क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्नु ।
- पर्यटकीय पूर्वाधरको विकास गर्नु ।
- पर्यटकीय पूर्वाधार विकासमा निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्नु ।
- पर्यटकीय सेवा सुविधाको गुणस्तर वृद्धि गर्नु ।

४.३.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- सलहेश सर्किट निर्माण गरी एकीकृत पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।
- होमस्टे तथा ग्रामीण पर्यटनको सम्भावना ।
- धार्मिक सांस्कृतिक विविधता ।
- पर्यटन पूर्वाधारहरु विकास गर्न सकिने ।
- पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरुको फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि सरकारी, गैरसरकारी संघ संस्थाहरुसँगको सहकार्य गर्न सकिने ।
- पर्यटन सम्भावना भएका क्षेत्रमा कृषि पर्यटनको डिजाईन र सम्भाव्य अध्ययन गर्न सकिने ।

अवसर

- सलहेश सर्किटको अवधारणा अनुसार पर्यटन प्रवर्द्धन तथा आय आर्जन गर्न सकिने ।
- स्थानीय कला संस्कृति, रीतिरिवाजको प्रचार प्रसार गरी पर्यटक आवागमन बढाउन सकिने ।
- धार्मिक, सांस्कृतिक, प्राकृतिक सम्पदाहरुको उपयोग गरी पर्यटकीय गतिविधि बढाउन सकिने ।
- होमस्टे व्यवस्थापन मार्फत रोजगारी सिर्जना गरी लाभ लिन सकिने ।
- सुन्दर, शान्त प्राकृतिक वातावरण ।
- पर्यटन गुरुयोजनाले निर्दिष्ट गरे बमोजिम पर्यटन पूर्वाधारहरु विकास गर्न सकिने ।
- पर्यटकीय क्षेत्रमा बाह्य लगानी आकर्षित गर्न सकिने ।
- पर्यटन विकासमा निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्न प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने ।
- पर्यटकको लागि सम्वद्ध संघ सस्थाहरूसँग समन्वय गरी आवश्यक सुरक्षा व्यवस्था गर्न सकिने ।

४.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- पर्यटकीय क्षेत्रहरुको व्यवस्थित गरी महत्वपूर्ण पर्यटकीय स्थानको रुपमा परिचित गराउने ।
- पर्यटन सेवा र पूर्वाधारहरुको विकास विकास गरी पर्यटन प्रवर्द्धनद्वारा आर्थिक गतिविधि बढाउने ।

उद्देश्य

- पर्यटकीय क्षेत्रहरुलाई सलहेश सर्किटद्वारा जोडेर पर्यटन गतिविधि बढाउने ।
- पर्यटकीय आय र रोजगारीमा वृद्धि गर्ने ।
- स्थानीय कला, संस्कृति र प्राकृतिक विविधताको संरक्षण गर्दै पर्यटनसँग आवद्ध गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
पर्यटक सङ्ख्या, बसाई अवधि र खर्च गराईमा वृद्धि गर्ने ।	▪ नगरपालिकाको एकीकृत पर्यटन गुरुयोजना तयार गरिने छ । ▪ सलहेश पर्यटन सर्किटको डिपिआर तथा पूर्वाधार तयार गरिने छ । ▪ नगरपालिकामा रहेका पर्यटकीय क्षेत्रहरूमा पूर्वाधारहरूको विकास र बिस्तार गरिने छ । ▪ होमस्टेको विकास, बिस्तार तथा व्यवस्थापन गरिने छ । ▪ पर्यटक गाईड तालिम दिइने छ । ▪ पर्यटक र पर्यटन सम्बन्धी सहजीकरण सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गरिने छ । ▪ लहान बजार क्षेत्रमा एउटा पर्यटकीय सूचना केन्द्र स्थापना गरिने छ । ▪ नगरपालिकामा रहेका पर्यटकीय क्षेत्रहरुलाई पर्यटकीय सर्किटबाट जोडिने छ । ▪ पर्यापर्यटन तथा सांस्कृतिक ,धार्मिक पर्यटनको विकास गरिने छ । ▪ पर्यटन विकासमा निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्न प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ पर्यटकहरुका लागि आकर्षक गन्तव्यको रुपमा विकास गर्न पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरुको व्यवस्थापन गर्न सम्बन्धित संघसंस्थाहरुसँग सहकार्य गरिने छ ।
मौलिक कला तथा सांस्कृतिक पहिचानलाई संरक्षण गर्दै पर्यटनसँग आवद्ध गर्ने ।	▪ मौलिक कला तथा सांस्कृतिक पहिचानलाई संरक्षण गर्दै पर्यटनसँग आवद्ध गरिने छ । ▪ स्थानीय विशिष्ट पहिचान झल्किने खालका उत्पादनहरूको कोशेली घरमा विक्री तथा प्रवर्द्धन गरिने छ । • लोकभाषा, संस्कृति, कला, धार्मिक सांस्कृतिक स्थल आदिको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरिने छ । ▪ स्थानीय बाटो एवम् पर्यटकीय पदमार्ग, विश्रामस्थल, होटल तथा होमस्टे, सांस्कृतिक, धार्मिकस्थल आदिको व्यवस्थापन गरिने छ ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	पर्यटन एकीकृत गुरुयोजना तयार गर्ने ।			✓		
२	सलहेश सर्किटको डिपिआर तयार तथा पर्यटन पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓		
३	पर्यटकीय क्षेत्रहरुको डिपिआर अनुसार पर्यटकीय पूर्वाधार तयार गर्ने ।	✓	✓	✓		
४	लहान बजार क्षेत्रमा पर्यटन सूचना केन्द्र स्थापना गरी पर्यटन सूचना बोर्ड सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
५	पर्यटकीय क्षेत्रहरुको प्रचार प्रसार गर्ने ।			✓	✓	
६	ऐतिहासिक तथा पुरतात्विक महत्वका क्षेत्रको संरक्षण गर्ने ।		✓	✓	✓	
७	सञ्चालनमा रहेका होमस्टेको प्रवर्द्धन गरी अन्य क्षेत्रहरुमा होमस्टे सञ्चालन गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ।		✓	✓		
८	नगरपालिकाका पर्यटकीय क्षेत्रहरुलाई सलहेश सर्किटद्वारा जोड्ने ।		✓	✓	✓	✓
९	पर्यटन गाइड तालिम दिने ।			✓	✓	✓
१०	पर्यटकीय तथा धार्मिक क्षेत्रहरुको व्यवस्थापनका लागि सरकारी, गैरसरकारी संघसंस्थाहरुसँग सहकार्य गर्ने ।			✓	✓	
११	स्थानीय धार्मिक, सांस्कृतिक, जातीय, ऐतिहासिक, मेला, उत्सव र पर्व मनाउन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।			✓		
१२	बहुजातिय संग्रहालय निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓		
१३	निजी क्षेत्र लगानी मैत्री नीति निर्माण गर्ने ।			✓	✓	
१४	विविध धर्मावलम्बीहरुको धर्म, संस्कृति, परम्परा र रहनसहनलाई पर्यटन प्रवर्द्धनसँग आवद्ध गर्ने ।		✓	✓		
१५	पर्यटकीय स्थलहरुमा सरसफाइका कार्यक्रमहरु गर्ने ।			✓	✓	
१६	प्रत्येक वडामा पर्यटन होर्डिङ बोर्डको व्यवस्था गर्ने ।			✓		
१७	सम्भाव्य स्थानहरुमा मनोरञ्जन पार्क, पिक्निक स्पट, विभिन्न धार्मिक तथा ऐतिहासिक प्रतिमाहरु निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	

४.३.५ अपेक्षित उपलब्धि

- एकीकृत पर्यटन गुरुयोजना कार्यान्वयन हुने छ ।
- सलहेश सर्किटको डिपिआर तयार तथा पर्यटन पूर्वाधार निर्माण हुने छ ।
- डिपिआर बमोजिम पर्यटकीय क्षेत्रहरुमा पूर्वाधार क्रमागत रुपले तयार हुने छ ।
- लहान बजारमा पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना गरी पर्यटन सूचना बोर्ड सञ्चालन हुने छ ।

- सञ्चालनमा रहेका होमस्टेहरुको प्रवर्द्धन तथा व्यवस्थापन हुने छ ।
- पर्यटकीय क्षेत्रहरुको प्रचार प्रसार हुने छ ।
- पर्यटन आवगमनमा वृद्धि हुने छ ।
- नगरपालिकाका पर्यटकीय क्षेत्रहरुलाई सलहेश सर्किटद्वारा जोडिएको हुने छ ।
- विविध धर्मावलम्बीहरुको धर्म, संस्कृति, परम्परा र रहन सहन पर्यटन प्रवर्द्धनसँग आवद्ध हुने छ ।
- स्थानीय धार्मिक, सांस्कृतिक, जातीय, ऐतिहासिक, मेला, उत्सव र पर्व मनाउन कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ ।
- बहुजातिय संग्रहालय निर्माण हुने छ ।
- पर्यटकीय होटल र होमस्टेहरुको पूर्वाधार निर्माण हुने छ ।
- स्थानीय युवा युवतीहरुले आतिथ्य व्यवस्थापन, होटल व्यवस्थापन, सुरक्षा जस्ता विषयमा तालिम प्राप्त हुने छन् ।
- स्थानीय कला, संस्कृति र मठ मन्दिरहरुको संरक्षण र सम्वर्द्धन हुने छ ।
- पर्यटन क्षेत्रमा लगानीहरु आकर्षित हुने छ ।
- सम्भाव्य स्थानहरुमा मनोरञ्जन पार्क, पिक्निक स्पट, विभिन्न धार्मिक तथा ऐतिहासिक प्रतिमाहरु निर्माण हुने छ ।

४.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण लगायत अन्य बजेटहरु नियमित रुपमा प्राप्त हुनुपर्ने ।
- स्थानीय संघसंस्था र दातृ निकायहरुको पर्यटन पूर्वाधारमा नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकार बीच पर्यटन विकास र पर्यटन पूर्वाधार निर्माणमा आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने ।

४.४ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति

४.४.१ पृष्ठभूमि

उद्योग क्षेत्र आर्थिक विकासको प्रमुख आधार स्तम्भको रुपमा रहेको छ । तीव्र औद्योगीकरणले आर्थिक समुन्नतिमा सहयोग पुऱ्याउँदछ । नेपालको संविधानले अर्थतन्त्रको विकासका लागि उद्योगधन्दा र स्रोत-साधनको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरी श्रम, सीप र कच्चा पदार्थमा आधारित स्वदेशी लगानीलाई प्राथमिकता दिने र राष्ट्रिय हित अनुकुल आयात व्यवस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धक क्षेत्रमा वैदेशिक पुँजी तथा प्रविधिको लगानीलाई आकर्षित गर्दै औद्योगिक पूर्वाधार विकासमा प्रोत्साहन र परिचालन गर्ने नीति लिइएको छ । उद्योग, व्यापार र व्यवसाय विकासका लागि स्थानीय श्रम, सीप र कच्चा पदार्थमा आधारित साना उद्योगको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने हुन्छ । नगरपालिकाको समग्र उद्योग, व्यापार र व्यवसाय क्षेत्रको विकासमा निजी क्षेत्रको नेतृत्वदायी भूमिका रहने र नगरपालिकाले समेत प्रभावकारी उत्प्रेरक, नियामक र सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गरिरहेको अवस्था छ । यसैगरी, उद्योगमा नयाँ प्रविधि प्रयोग गरी उत्पादन लागत कम गर्दै उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि र रोजगारीका अबसर सिर्जना गर्नुपर्ने छ । उद्योग क्षेत्र

रोजगारी र आर्थिक विकासको प्रमुख आधार हो । कृषिबाट उद्योग र सेवा क्षेत्रमा बेरोजगार वा अर्ध वेरोजगार श्रमिकको स्थानान्तरणले मात्र बस्तु र सेवाको उत्पादन, मूल्य अभिवृद्धि, निर्यात प्रवर्द्धन र आयात प्रतिस्थापनका साथै नगरपालिकाको गरिबी न्यूनीकरणमा टेवा पुग्दछ ।

लहान नगरपालिकामा ५६ वटा साना, १५ वटा घरेलु तथा १ वटा मझौला उद्योगहरु सञ्चालनमा छन् । राईस मिल, कुटानी पिसानी, मिनिरल वाटर, चिउरा भुजा, बरफ, दालमोठ, ह्युम पाईप, प्लाष्टिक, आधुनिक खाद्य, घरेलु, डेरी, पेपर प्रोडक्सन, फुड प्रडक्ट लगायतका उद्योगहरुमा २८४ जना महिला र ७९७ जना पुरुष गरी जम्मा १,०८१ जनाले प्रत्यक्ष रोजगारी पाएको देखिन्छ । नगरपालिका क्षेत्रमा सञ्चालनमा रहेका उद्यम व्यवसायको सङ्ख्या कुल ३,९७२ रहेको छ । व्यवसाय मध्ये सबै भन्दा बढी किराना पसल ५८१ वटा रहेका छन् । व्यवसायिक फर्म मध्ये २८ वटा साझेदारी र ७९ वटा थोक कारोबार गर्ने व्यवसाय रहेका छन् ।

किराना तथा विविध, कपडा तथा फेन्सी पसल, माछा तथा मासु पसल, तरकारी तथा फलफुल पसल, हार्डवेयर तथा निर्माण सामाग्री, निर्माण सेवा, स्वास्थ्य उपचार तथा सर्जिकल, मर्मत केन्द्र तथा वर्कशप, इलेक्ट्रिकल तथा इलेक्ट्रोनिक्स पसल, एग्रोभेट तथा कृषि, चिया, खाना वा खाजा पसल, श्रृंगार, व्युटी पार्लर, स्टुडियो तथा अडियो भिडियो, मोबाईल पसल, मदिरा तथा विविध, कटाई सिलाई तथा बुनाई पसल, सुनचाँदि पसल, पुस्तक तथा खेलकुद सामाग्री, भाँडा पसल, ग्रील उद्योग, फर्निचर पसल, कुटानी, पिसानी र पेलानी, सैलुन, जुत्ता चप्पल पसल, कम्प्युटर पसल, परामर्श सेवा, साईकल पसल, विविध सामाग्री खरिद विक्री, खाद्यान्न तथा विविध सामग्री, अटो तथा मोटर पार्टस, कवाडी पसल, मनि ट्रान्सफर, पोल्ट्री सप्लायर्स, चश्मा तथा घडी पसल, मेशिनरी पसल, छापाखाना, पान पसल, रेष्टुरेण्ट, गल्ला खरिद विक्री, टेन्ट हाउस, बेकरी तथा मिठाई पसल, अन्य उद्यम तथा व्यवसायहरु सञ्चालनमा छन् । नगरपालिका क्षेत्रमा औद्योगिक कच्चा पदार्थको रुपमा उखु मुख्य गरी वडा नं. १३, १४, १५, १८ र २४ मा पाइने गर्दछ । केही व्यापार व्यवसाय दर्ता नगरी सञ्चालनमा रहेका छन् । तसर्थ पालिकाको आन्तरिक राजस्व सङ्कलनमा वृद्धिको लागि उद्योग, व्यापार र व्यवसाय दर्ता अभियान आयोजना गरी व्यवसायीहरुलाई राजस्वको दायरामा ल्याउन पहल गर्न अत्यन्त जरुरी देखिन्छ ।

४.४.२ समस्या र चुनौती

समस्या

- केही उद्योगहरु दर्ता/नीतिगत दायरामा नआउनु ।
- नगरपालिकामा उद्योग र उद्यमशिलताको कमी ।
- उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायको यथोचित तथ्याङ्क अद्यावधिक नहुनु ।
- औद्योगिक पूर्वाधारको कमी ।
- औद्योगिक ग्राम स्थापना नहुनु ।
- साना उद्यमी र व्यवसायीहरुको पेशा संरक्षण नहुनु ।
- उद्योगीहरुको बीमा नहुनु ।
- व्यवसायिक दक्षताको अभाव ।

चुनौती

- उद्यमशिलता विकास गर्नु ।
- स्थानीय उत्पादनको बजारीकरण गर्नु ।
- औद्योगिक कच्चा पदार्थ तथा कृषि, पशु विकास र जडीवुटीको व्यवसायिक उत्पादन गर्नु ।
- बाह्य लगानी वातावरणको निर्माण गर्नु ।
- प्रतिस्पर्धात्मक क्षमताको पहिचान र विकास गर्नु ।
- युवा जनशक्तिलाई उद्यमशिलता तर्फ आकर्षित गराउनु ।
- साना उद्यमी र व्यवसायीहरुको संरक्षण गर्नु ।

४.४.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- स्थानीय स्तरबाट हुने निर्यातमा आधारित लघु घरेलु तथा साना उद्योग स्थापना र सञ्चालन गर्न सकिने ।
- कृषि, वन र जडिबुटी जन्य उद्योगको सम्भावना रहनु ।
- उद्योग, उर्जा, पर्यटन आदि क्षेत्रमा बाह्य लगानीको सम्भावना रहनु ।
- उद्यमशिलतालाई प्रोत्साहन वा बढावा दिन सकिने ।
- उद्योग मार्फत रोजगारी सृजना गर्न सकिने ।
- उद्योग ग्राम स्थापना गर्न सकिने ।
- सानो स्केलमा हुने उत्पादनको एकीकृत बजार प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।
- वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएका युवाको विप्रेषण आय, सीप र उद्यमशिलताको प्रयोग गर्न सकि ।

अवसर

- एक नगरपालिका एक औद्योगिक ग्रामको केन्द्रिय नीति रहनु ।
- लघु तथा घरेलु उद्योग दर्ता र नियमनको अधिकार स्थानीय तहमा रहनु ।
- लघु तथा घरेलु उद्योग मार्फत स्थानीय रोजगारी सिर्जना गर्न सकिने ।
- साना व्यवसाय र उद्यमीहरुलाई सहज नवीकरण र कर छुटको व्यवस्था गरी करको दायरामा ल्याई राजस्व सङ्कलनमा वृद्धि गर्न सकिने ।

४.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- उद्योग धन्दा, व्यापार व्यवसाय तथा आपूर्ति मार्फत नगरपालिकाको अर्थतन्त्रमा वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

- उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्तिको विकास गरी आय र रोजगारी वृद्धि गर्नु ।
- स्थानीय उत्पादनलाई प्रोत्साहन गरी उद्यमी सिर्जना गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्यमशिलताको प्रवर्द्धन गरी लघु तथा घरेलु उद्योगको विकास तथा बिस्तार गर्ने ।	▪ नगरपालिकाभित्र लघु र घरेलु उद्योग व्यवसाय स्थापनालाई प्रोत्साहन गर्न नीतिगत एवम् कानूनी व्यवस्था गरिनेछ । ▪ सङ्घीय सरकारले लिएको एक स्थानीय तह एक औद्योगिक ग्राम निर्माणका नीति अनुसार औद्योगिक ग्राम निर्माण तथा औद्योगिक पूर्वाधारको विकास गरिने छ । ▪ स्थानीय स्तरबाट हुने निर्यातमा आधारित लघु घरेलु तथा साना उद्योग स्थापना र सञ्चालनमा ध्यान दिइने छ । ▪ स्थानीय स्तरमा लगानी वातावरण निर्माण गर्नका साथै सार्वजनिक निजी साझेदारीलाई प्रोत्साहित गरिने छ । ▪ स्थानीय स्तरमा उद्यमशिलता विकासका लागि उपयुक्त व्यक्तिहरूको छनौट गरी सीप विकास एवम् उद्यमशिलता तालिम प्रदान गरी आय र रोजगारसँग आवद्ध गराइनेछ । ▪ स्थानीय उत्पादनलाई बढावा दिइ बजारसम्म पुऱ्याउन, बजारबाट किसानसम्म पूँजी, प्रविधि पुऱ्याउन अग्रपश्च सम्बन्ध स्थापित गर्न थप कोशेली घर सञ्चालनको व्यवस्था मिलाइने छ । ▪ तुलनात्मक लाभ भएका उद्यम स्थापनामा प्राथमिकता दिइ अनुदानको व्यवस्थापन गरिने छ । ▪ वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएका युवाहरूलाई उद्योग व्यवसाय सञ्चालन गर्न वित्तीय पहुँच लगायत अन्य सहुलियत प्रदान गरिने छ । ▪ तालिम प्राप्त जनशक्तिलाई स्किम धितोका आधारमा समूह जमानीमा वित्तीय संस्थाबाट कर्जा उपलब्ध गराउन सहजीकरण गरिने छ । ▪ स्थानीय सीप र कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगलाई प्रोत्साहन गरिने छ । ▪ घरेलु तथा साना उद्योग स्थापनाको आधार खडा गर्न उद्यम विकास र सीप विकास तालिमलाई व्यापकता दिई उद्यमी सिर्जना तर्फ अग्रसर गराइने छ । • कच्चा पदार्थमा आधारित आलु, जडिबुटी, आदिलाई स्थानीय तहमा नै प्रशोधन, लेवलिङ, ब्राण्डिङ तथा प्याकेजिङ गरी बिक्री वितरण गर्न प्रोत्साहित गरिने छ । ▪ महिला उद्यमीहरूद्वारा सञ्चालित उद्यमलाई प्राथमिकता र प्रोत्साहन दिइने छ । ▪ परम्परागत रुपमा चलिरहेका स्थानीय पहिचानजन्य उद्योगहरूलाई नयाँ प्रविधिसँग आवद्ध गरी व्यवसायिक्ता अभिवृद्धि गरिने छ ।
व्यापार व्यवसायको विकास र बिस्तार गर्ने ।	▪ व्यापार व्यवसायको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी वार्षिक रुपमा अद्यावधिक गरिने छ । ▪ स्थानीय उत्पादनलाई आन्तरिक बजारसम्म पहुँच बढाउन नियमित हाटबजारको व्यवस्था गरिने छ । ▪ मूल्यलाई व्यवस्थित गर्न मूल्यसूची राख्ने तथा नियमित अनुगमन र नियमन गरिने छ । ▪ अत्यावश्क बस्तुहररूको निर्वाध आपूर्तिको सुनिश्चितता गर्दै कृतिम अभाव,

	कालोबजारी जस्ता अनियमितता नियन्त्रण गरिने छ । ▪ खाद्य सुरक्षा र पोषणको प्रत्याभूति गराउन सहकारी तथा निजी क्षेत्र मार्फत स्थानीय उत्पादनलाई बढावा दिंदै नियमित आपूर्तिको व्यवस्था गरिने छ । ▪ पोषण सुरक्षाका लागि खाद्य व्यवहारमा परिवर्तन गरी स्थानीय पोषणयुक्त खाद्य पदार्थको उपयोगलाई प्रोत्साहित गरिने छ । ▪ सबै खालका व्यापार व्यवसायलाई करको दायरामा समेटिने छ ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	औधोगिक प्रवर्द्धन नीति एवम् कानून तर्जुमा गर्ने ।			✓		
२	परम्परागत उद्योगको आधुनिकीकरण र प्रवर्द्धन गर्ने ।			✓	✓	
३	उद्यमशिलता तथा सीप तथा क्षमता विकास गर्ने ।			✓	✓	
४	औधोगिक ग्राम स्थापना सम्भाव्यता अध्ययन तथा पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
५	सीपमुलक तथा स्वरोजगार सम्बन्धी तालिम प्रदान गर्ने ।			✓	✓	✓
६	स्थानीय स्तरबाट हुने निर्यातमा आधारित लघु घरेलु उद्योग तथा साना उद्योग स्थापना र सञ्चालनमा गर्ने ।			✓	✓	✓
७	स्थानीय पहिचान उत्पादनहरूको प्रशोधन, लेवलिङ, ब्राण्डिङ तथा प्याकेजिङ गर्ने ।			✓	✓	
८	महिला उद्यम विकास गर्ने ।			✓	✓	✓
९	औद्योगिक पूर्वाधारको विकास गर्ने ।		✓	✓	✓	
१०	सानो स्केलमा हुने उत्पादनको एकीकृत बजार प्रवर्द्धन गर्ने ।		✓	✓	✓	
११	बजारको नियमित अनुगमन गर्ने ।			✓		✓
१२	निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
१३	थप कोशेली घर सञ्चालनको व्यवस्था मिलाउने ।			✓	✓	✓
१४	हाटबजारमा पूर्वाधारको व्यवस्था गर्ने ।			✓	✓	✓
१५	साना व्यवसाय र उद्यमीहरुलाई सहज नवीकरण र कर छुटको व्यवस्था गरी करको दायरा फराकिलो बनाउने ।			✓		

४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि

- औधोगिक प्रवर्द्धन नीति एवम् कानून तर्जुमा हुने छ ।
- औद्योगिक ग्राम स्थापना हुने छ ।
- थप लघु तथा घरेलु उद्योग स्थापना हुने छ ।
- थप रोजगारी प्राप्त गरेका हुने छन् ।

- स्थानीय युवा र उद्यमीहरुले उद्यम विकास तालिम लिएको हुने छन् ।
- महिला उद्यम विकास भएको हुने छन् ।
- बजारको नियमित अनुगमन हुने छ ।
- बाह्य तथा आन्तरिक लगानीको वातावरण सृजना हुने छ ।
- सडक पूर्वाधारहरुको विकास भई बजारसम्मको सहज पहुँच स्थापित हुने छ ।
- उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति क्षेत्रमा लगानीहरु आकर्षित हुने छ ।
- स्थानीय निर्यातमा आधारित लघु घरेलु उद्योग तथा साना उद्योग स्थापना र सञ्चालन हुने छ ।
- स्थानीय पहिचान उत्पादनहरूको प्रशोधन, लेवलिङ, ब्राण्डिङ तथा प्याकेजिङ हुने छ ।
- हाटबजारको व्यवस्थापन हुने छ ।
- कोशेली घर सञ्चालन हुने छ ।
- सानो स्केलमा हुने उत्पादनको एकीकृत बजार प्रवर्द्धन हुने छ ।
- साना व्यवसाय र उद्यमीहरुलाई सहज नवीकरण र कर छुटको व्यवस्था हुने छ ।

४.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- औधोगिक ग्रामको व्यवस्था भई पूर्वाधार विकास हुनुपर्ने ।
- औधोगिक एवम् व्यापार नीति र कानूनहरु तर्जुमा भएको हुनुपर्ने ।
- आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिकहरुको स्थानीय स्तरमा नै व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- औधोगिक र व्यापार मैत्री कर प्रणाली हुनुपर्ने ।
- उद्योगहरुको लागि कच्चा पदार्थ स्थानीय स्तरमा नै उपलब्ध हुनुपर्ने ।
- स्थानीय उद्यमी व्यवसायीहरुलाई लगानीको लागि सुलभ दरमा ऋण उपलब्ध हुनुपर्ने ।

४.५ श्रम तथा रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा

४.५.१ पृष्ठभूमि

रोजगारी र श्रमलाई नेपालको संविधानको धारा ३३ र ३४ मा मौलिक हकमा समाहित गरिएको छ । यहि हकलाई कार्यन्वयन गर्न रोजगारी हक सम्बन्धित ऐन २०७५, रोजगारीको हक सम्बन्धित नियमावली २०७५, प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम २०७५ तथा युवा रोजगारीका लागि रुपनान्तरण पहल कार्यविधि २०७६ तर्जुमा गरी स्थानीय तहमा रोजगार सेवा केन्द्र स्थापना मार्फत बेरोजगार व्यक्तिको पहिचान गर्ने सूचिकरण गर्ने र सूचिकृत व्यक्तिलाई रोजगारी प्रदान गर्ने गरिन्छ । गरिबी निवारण र आर्थिक विकासमा उल्लेख्य प्रगति गर्न सकिने तथ्यलाई मध्यनजर गरी श्रम बजारको आवश्यकता अनुरुप सीपमुलक श्रम शक्तिको विकास गर्नु आजको आवश्यकता हो । गुणस्तरीय मानव संशाधनको विकास मार्फत श्रमको उत्पादकत्व अभिवृद्धि गरी राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई बनाउन उत्पादनको क्रियाशिल साधनको रुपमा श्रमको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । अन्तराष्ट्रिय श्रम संगठनको अभिसन्धी १६९ ले सुरक्षित रोजगारी र श्रमको उत्पादकत्वको प्रत्यभूति गरेको छ भने राष्ट्रिय रोजगार नीति, २०७१ र वैदेशिक रोजगार नीति २०६८ कार्यन्वयनमा आएका छन् । यसै कानुनी आधारलाई मानेर उत्पादनमूलक रोजगारी सिर्जना गरी मुलुकमा उपलब्ध आर्थिक रुपमा कार्यशिल जनसङ्ख्या प्रयोग गरी उद्योग व्यापार, पर्यटन, शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता सेवा क्षेत्रमा स्थानान्तरण गर्न सकेमा पालिकाको अर्थतन्त्रमा योगदान पुग्दछ ।

सबै नागरिकले स्वदेश वा वैदेशिक रोजगारीको छनौट गर्न पाउने अधिकारको पनि संविधानमा सुनिश्चित गरिएको छ । स्वदेशमा सीमित रोजगारी अवसर, युवा जनशक्तिको बढ्दो आकार, परम्परागत जीवन प्रणालीमा युवाहरुको घट्दो रुचि लगायतका कारणले नेपाली युवाहरु वैदेशिक रोजगारीमा जाने क्रम बढ्दो छ । जसले अल्पकालीन रुपमा बेरोजगारीको समस्या न्यूनीकरण गर्न मद्दत पुग्नुका साथै प्राप्त विप्रेषणले मुलुकको अर्थतन्त्रलाई चलायमान बनाउन महत्वपूर्ण योगदान गरिरहेको छ । विप्रेषण क्षेत्रको प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि विगतका योजनाहरुले समेट्न नसकेको कुरा यथार्थ हो । हाल यस लहान नगरपालिकामा वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित, व्यवस्थित एवम् उपलब्धिमूलक बनाउन र वैदेशिक रोजगारबाट प्राप्त ज्ञान, सीप, पूँजी तथा अनुभवलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा परिचालनका लागि प्रोत्साहन गर्न सुरक्षित वैदेशिक रोजगारीको सवाललाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु महत्वपूर्ण कार्य हुने छ ।

लहान नगरपालिकाको कुल जनसङ्ख्याको ४३.३२ प्रतिशत जनसङ्ख्या (४४,२०२ जना) कुनै न कुनै रोजगार प्राप्त छन् । यस मध्ये ३६.७२ प्रतिशत प्राथमिक कामदारबाट रोजगार पाइरहेका छन् भने ३३.६३ प्रतिशत दक्ष कृषि, वन जङ्गल र मत्स्यपालन सम्बन्धी संस्था क्षेत्रमा संलग्न छन् । सक्रिय जनसङ्ख्या (१५-६० वर्ष)को नगरपालिकामा २,७१७ जना बेरोजगार (कुल जनसङ्ख्याको २.६६ प्रतिशत) छन् ।

कृषि बाहेकका घरपरिवारद्वारा सञ्चालित लघु उद्यमहरुको किसिम अन्तर्गत घरेलु उद्योगमा ७८७ पुरुष र ३८५ महिला, व्यापार व्यवसायमा ६३० पुरुष तथा ३१६ महिलाद्वारा सञ्चालित छन् । त्यसै गरी यातायात व्यवसाय १३७ पुरुष र १८ महिला, सेवा १०६ पुरुष र ५१ महिलाद्वारा सञ्चालित छन् भने अन्य पेशा ४६८ पुरुष र ९८ महिलाबाट सञ्चालन गरिएको छ । सोही गरी ६१ वटा उद्यमहरुको किसिम बारे उल्लेख गरिएको छैन । नगरपालिकामा आर्थिक रुपले सक्रिय जनसङ्ख्या २५,०१० पुरुष र १९,१९२ महिला गरी कुल ४४,२०२ जना रहेको छ । जसमध्ये ७८ जना पुरुष र ८ जना महिला गरी ८६ जना सशस्त्र बलमा, १,६५८ पुरुष र ४९१ महिला गरी २,१४९ जना म्यानेजर पदमा, १,४५७ पुरुष र ५०५ महिला गरी १,९६२ जना व्यवसायिक, ६१६ पुरुष र २२४ महिला गरी ८४० जना प्राविधिक र सहयोगी पेशामा कार्यरत छन् । त्यसै गरी कार्यालय सहयोगी ४८४ जना (३७२ पुरुष र ११२ महिला), सेवा र बिक्री कामदार २,७२२ जना (२,०७७ पुरुष र ६४५ महिला) तथा दक्ष कृषि, वन जङ्गल र मत्स्यपालन सम्बन्धी संस्थामा १४,८६५ जना (७,०३७ पुरुष र ७,८२८ महिला), शिल्प र सम्बन्धित व्यापारमा ३,४१८ जना (३,०२६ पुरुष र ३९२ महिला), प्लान्ट र मेशिन अपरेटर तथा एसेम्बलरहरु १,४०८ जना (१,३६२ पुरुष र ४६ महिला) तथा प्राथमिक कामदारहरु १६,२३१ जना (७,३०३ पुरुष र ८,९२८ महिला) रहेका छन् भने ३७ जना २४ पुरुष र १३ महिला)को पेशा बारे उल्लेख गरिएको छैन ।

कृषि, जङ्गल र मत्यपालन सम्बन्धी कार्यमा १९,९९५ जना (९,४८५ पुरुष र १०,५१० महिला), खानी तथा उत्खनन कार्यमा १६६ जना (१०९ पुरुष र ५७ महिला), उत्पादनमूलक कार्यमा १,५२६ जना (१,१७५ पुरुष र ३५१ महिला), विद्युत, ग्यास, वाफ र वातानुकूलित आपूर्ति कार्यमा १३२ जना (१२१ पुरुष र ११ महिला), पानी आपूर्ति, ढल निकास, फोहर व्यवस्थापन र सुधार गतिविधिहरूमा १२२ जना (१०१ पुरुष र २१ महिला), निर्माणसँग सम्बन्धित कार्यमा ५,९३१ जना (४,१५९ पुरुष र १,७७२ महिला), होलसेल तथा रिटेल व्यापार तथा मोटर वाहन र मोटरसाइकल मर्मत कार्यमा ८,१६९ जना (४,६२४ पुरुष र ३,५४५ महिला), यातायात र भण्डारणमा १,२२९ जना (१,१८५ पुरुष र ४४ महिला),

आवास र खाना सेवा गतिविधिहरुमा ४३८ जना (३११ पुरुष र १२७ महिला), सूचना तथा सञ्चारमा १०५ जना (९३ पुरुष र १२ महिला) तथा वित्तीय तथा ईन्स्यूरेन्स ४०२ जना (२९७ पुरुष र १०५ महिला)ले श्रम तथा रोजगार पाईरहेको छ ।

त्यसै गरी घर जग्गा व्यापार गतिविधिहरुमा ६७ जना (६४ पुरुष र ३ जना महिला), व्यवसायिक, वैज्ञानिक र प्राविधिक गतिविधिहरूमा २८७ जना (२५७ पुरुष र ३० महिला), प्रशासनिक र सहायक सेवा गतिविधिहरूमा ७० जना (६२ पुरुष र ८ महिला), सार्वजनिक प्रशासन र रक्षामा ५०६ जना (४३५ पुरुष र ७१ महिला), शिक्षण संस्थामा १,२८१ जना (८८३ पुरुष र ३९८ महिला), मानव स्वास्थ्य र सामाजिक कार्य गतिविधिहरूमा ६५६ जना (४२३ पुरुष र २३३ महिला), कला तथा मनोरञ्जनमा ५९ जना (५४ पुरुष र ५ महिला), अन्य सेवा गतिविधिमा २,२०२ जना (८०६ पुरुष र १,३९६ महिला), रोजगारदाताको रूपमा घरपरिवारका गतिविधिहरूमा ८०० जना (३२३ पुरुष र ४७७ महिला), अतिरिक्त क्षेत्रीय संगठन र निकायहरूको गतिविधिहरूमा ३४ जना (२४ पुरुष र १० महिला)ले रोजगार प्राप्त गरेका छन् भने रोजगार गरिरहेको उद्योग उल्लेख नगरिएको २५ जना (१९ पुरुष र ६ महिला) रहेको छ । लहान नगरपालिकामा रोजगारीको संस्थागत क्षेत्र सवालमा सरकारीतर्फ १,०७६ पुरुष र ३२४ महिला गरी १,४०० जनाले, वित्तीय संस्थामा २९७ पुरुष र १०६ महिला गरी ४०३ जना र गैर वित्तीय संस्थामा १०,१३९ पुरुष र ७,५५२ महिला गरी १७,६९१ जना कार्यरत छन् । त्यसैगरी १५७ पुरुष र ३४ महिला गरी १९१ जना तथा घरपरिवार सेवा गैर नाफामूलक संस्थामा १३,३१६ पुरुष र ११,१६६ महिला गरी २४,४८२ घरपरिवारमा आवद्ध छन् भने २५ पुरुष र १० महिला गरी ३५ जनाको रोजगारी बारे उल्लेख गरिएको छैन । *(स्रोत: राष्ट्रिय जनगणणा, २०७८)*

४.५.२ समस्या र चुनौती

समस्या

- श्रम शक्तिको माग र आपूर्ति बीचको सन्तुलन नहुनु ।
- प्राप्त सीप र पूँजिको न्यून परिचालन हुनु ।
- ठूला तथा मझौला उद्योगहरुको अभावमा रोजगारीको कमी ।
- बाहिरी लगानी आकर्षित हुन नसक्दा नगरपालिका क्षेत्रमा न्यून आर्थिक गतिविधि ।
- स्थानीय मानिसहरु श्रमको लागि अन्य शहर तथा वैदेशिक रोजगारीमा जानु ।
- उच्च दक्ष श्रम शक्ति न्यून हुनु ।
- सरकारी, सहकारी, निजी तथा सामुदायिक क्षेत्र बीच समन्वय नहुनु ।
- मर्यादित श्रम सहित रोजगार सुनिश्चित नहुनु ।
- सामाजिक सुरक्षा योजनालाइ सर्वब्यापी बनाउन नसक्नु ।
- सामजिक सुरक्षा योजना तर्जुमा, लगानीको आँकलन, श्रोत माथिको दवाव अनुमान गर्न आवश्यक पर्ने सूचना तथा तथ्याङ्कको कमी हुनु ।
- अल्पसङ्ख्यक तथा पिछडिएका समुदायहरुको सामाजिक सुरक्षामा कम पहुँच ।

चुनौती

- बाह्य स्रोतलाई आकर्षित गरी आर्थिक गतिविधि बढाउनु ।
- वैदेशिक रोजगारीमा जाने प्रवृत्तिले स्थानीय स्तरमा जनशक्तिको कमी, पारिवारिक र सामाजिक समस्या र परनिर्भरता बढिरहेको ।
- पालिकामा बढिरहेको विप्रेषण आयको उत्पादनमूलक क्षेत्रमा उपयोग हुन नसक्दा उपभोग बढ्दो ।
- आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसङ्ख्यालाई स्थानीय स्तरमा नै रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गर्नु ।
- अन्तराष्ट्रिय बजारसँग प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष जनशक्तिको विकास गरी वैदेशिक रोजगारमा पठाउन नसक्नु ।
- श्रम शक्तिको माग र आपूर्ति बीचको सन्तुलन मिलाउनु ।
- गन्तव्य मुलुकहरुसँग द्विपक्षीय श्रम सम्झौता र त्यसको कार्यान्वय गर्नु ।
- वैदेशिक रोजगारको दिगो विकल्प दिनु नसक्नु ।
- तालिम प्राप्त जनशक्तिको निम्ति सही कामको उपलव्धता गराउनु ।
- आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसङ्ख्यालाई स्थानीय स्तरमा नै रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गर्नु ।
- रोजगारीको अवसर सम्बन्धी सूचनामा रोजगारी चाहने मानिसको पहुँच स्थापित गर्नु ।
- योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा प्रणालीमा स्थानीयको पहुँच स्थापित गराउनु ।
- सामाजिक सुरक्षा संरक्षण सम्बन्धी योजनालाई वित्तीय रुपमा दिगो बनाउनु ।

४.५.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- स्थानीय लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरु स्थापना गरी यथेष्ट रोजगार सिर्जना गर्न सकिने ।
- वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएका सीपयुक्त युवालाई स्थानीय श्रम तथा रोजगारीको सम्भावना ।
- वैदेशिक रोजगारलाई सुरक्षित, व्यवस्थित, मर्यादित, उपलब्धिमुलक एवम् शोषण रहित बनाउन सुरक्षित आप्रवासन कार्यक्रम (सामी परियोजना) सञ्चालन गर्न सकिने ।
- स्थानीय उत्पादनले बजार प्राप्त गरी कृषकहरुले उत्पादनको उचित मूल्य पाउन सकिने ।
- अन्तराष्ट्रिय श्रम बजारको पहिचान गर्नु ।
- विप्रेषणको उत्पादनमुलक क्षेत्रमा लगानी गरी आय-आर्जन बढाउन सकिने ।

अवसर

- युवा र आर्थिक रुपले सक्रिय जनसङ्ख्याको बाहुल्यता रहेको हुनाले यसको परिचालन मार्फत नगरपालिकाले स्थानीय विकासका कार्यलाई तिब्रत्तर रुपमा अगाडी बढाउन सकिने ।
- विदेशमा आर्जित विप्रेषण र सिकेको सीप आफ्नो थात्थलोमा प्रयोग गर्न सकेमा आर्थिक विकासमा योगदान पुग्नुका साथै उत्पादन एवम् रोजगारको अवसर समेत बिस्तार हुने ।
- सीपयुक्त जनशक्तिको परिचालनद्वारा समृद्धि हासिल गर्न सकिने ।
- सुरक्षित आप्रवासन कार्यक्रम (सामी परियोजना) सञ्चालन गरी वैदेशिक रोजगारलाई सुरक्षित, व्यवस्थित, मर्यादित, उपलब्धिमुलक एवम् शोषण रहित बनाउन सकिने ।

- विदेशबाट फर्किएका मानिसहरुलाई परिचालित गरी नविनतम उत्पादन प्रकियाको थालनी गर्न सकिने ।
- स्थानीय उत्पादनमा आधारित उद्योगहरुको स्थापना गरी रोजगारी सृजना हुन सञ्चालन गर्न सकिने ।
- आर्थिक गतिविधि बढ्न सञ्चालन गर्न सकिने ।
- स्थानीय उत्पादनले बजार प्राप्त गरी कृषकहरुले उत्पादनको उचित मूल्य पाउन सकिने ।
- स्थानीय सरकारको राजस्व अभिवृद्धि हुने ।
- स्थानीय उत्पादनलाई ब्राण्डिङ गरी बढी मूल्य प्राप्त गर्न सकिने ।

४.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- स्थानीय स्तरमै दक्ष तथा सीपयुक्त मानव संसाधनको विकास गर्ने ।
- असल औद्योगिक श्रम सम्बन्धको विकास गरी उत्पादनशील र मर्यादित रोजगारीका अवसर बिस्तार गर्नु ।

उद्देश्य

- श्रम बजारको बेरोजगारी न्यूनीकरण गर्न स्थानीय स्तरमा नै रोजगारीका अवसरहरु सृजना गर्नु ।
- व्यवसायिक सीपमूलक तालिमका अवसरहरु वृद्धिगरी प्रतिस्पर्धी जनशक्तिको विकास गर्नु ।
- वैदेशिक रोजगारमा संलग्न (महिला, पुरुष, विपन्न वर्ग सहित) कामदार तथा तिनका परिवारको वैदेशिक रोजगारबाट आर्थिक लाभ वृद्धि हुनका साथै वैदेशिक रोजगारबाट उत्पन्न नकारात्मक प्रभावहरु पनि न्यूनीकरण गर्ने ।
- सबै नागरिकलाई अनिवार्य र सर्वव्यापी सामाजिक सुरक्षा प्रणालीमा आवद्ध गर्नु ।
- सामाजिक सुरक्षा संरक्षण मार्फत नागरिकको आर्थिक, सामाजिक, पर्यावरणीय जोखिम कम गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
श्रमिकको हक र अधिकारको कानुनी तथा आर्थिक आधार तयार गर्ने ।	▪ विद्यमान श्रम तथा रोजगार सम्बन्धी कानूनहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन र सामजिक सम्बादको माध्यमबाट असल औद्योगिक एवम् श्रम सम्बन्धको विकास गरिने छ । ▪ राष्ट्रिय रोजगार नीतिका आधारमा पालिकाकले रोजगारीको हक सम्बन्धी प्रावधान कार्यन्वयन गरिने छ । ▪ वैदेशिक रोजगारका चरणलाई सुरक्षित, शोषणमुक्त, मर्यादित र अधिकतम प्रतिफलदायक बनाउनेछ । ▪ सामाजिक सुरक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यन्वयन गरिने छ । ▪ स्थानीय तहमा स्वरोजगार तथा रोजगार सृजना हुने खालका कार्यक्रमहरु प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गरिने छ ।

	▪ वैदेशिक रोजगारमा जाने व्यक्तिहरुको यात्रालाई सुरक्षित, मर्यादित र उपलब्धिमूलक बनाउन सुरक्षित वैदेशिक रोजगार सम्वन्धी व्यापक सूचना प्रवाह,सीप तालिम प्र दान तथा आवश्यक कानुनी सहायता प्रदानका लागि सम्बन्धित सरोकारवालाहरुसँग समन्वय तथा सहकार्य गरिने छ।
लगानीमैत्री वातावरण सिर्जना गरी निजी तथा सामुदायिक/सहकारीको माध्यमद्वारा रोजगारीका अवसर निर्माण गर्ने।	▪ रोजगार कार्यक्रमलाई बिस्तार गरी न्यूनतम रोजगारीको प्रत्याभूति गर्ने। ▪ आवश्यकताका आधारमा तालिम र सीप विकासद्वारा श्रमिकको दक्षता अभिवृद्धि गरिने छ। ▪ तीन तहका सरकार बीच रोजगारी सिर्जना र श्रम व्यवस्थापनमा प्रभावकारी समन्वय गरिने छ। ▪ रोजगारी सृजना गर्न एवम् विभिन्न निकायसँग समन्वय तथा रोजगारी सम्बन्धी कार्यको नियमन गर्न एक रोजगार समिति गठन गरिने छ। ▪ लघु, घरेलु तथा साना उद्योग, पर्यटन तथा कृषिमा लगानी बिस्तार गरी रोजगारीका अवसरमा वृद्धि गरिने छ। ▪ सम्बन्धित सरोकारवालाहरुसँगको समन्वय तथा सहकार्यलाई बढावा दिई सुरक्षित वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी सेवाहरु प्रवाह गरिने छ।
वैदेशिक रोजगारीलाई कम खर्चिलो, सुरक्षित र लाभप्रद बनाउने र विप्रेषणलाई उत्पादनमुलक क्षेत्रमा परिचालन गर्ने।	▪ विप्रेषणलाई पूर्वाधार विकास जस्ता उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्न आवश्यक नीति र विश्वाशिलो संयन्त्र बनाईने छ। ▪ वैदेशिक रोजगारमा जानेका निम्ति पालिकाबाट श्रम क्षेत्र निर्धारण गरी उपयुक्त पूर्व तालिमको व्यवस्था गरिने छ। ▪ वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित र लाभप्रद बनाउन पालिकामा नियमित अनुगमनको व्यवस्था गरिने छ। ▪ वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएर आएका व्यक्तिहरुको ज्ञान, सीप, पूँजीलाई व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास गरिने छ।
योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा योजनालाई औपचारिक क्षेत्रका साथसाथै अनौपचारिक क्षेत्रमा समेत बिस्तार गरी सर्वब्यापी बनाउने ।	▪ एकीकृत सामजिक सुरक्षा योजना र योगदानमा आधारित सामजिक सुरक्षा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यन्वयनका लागि नीतिगत, कानुनी तथा अन्तर निकाय समन्वयात्मक सुधार गरिने छ। ▪ सबै नागरिकलाई अनिवार्य र सर्वव्यापी सामाजिक सुरक्षा प्रणालीमा आवद्ध गरिने छ। ▪ सामाजिक सुरक्षा संरक्षण मार्फत नागरिकको आर्थिक, सामाजिक, पर्यावरणीय र अन्य जोखिम कम गरिने छ।
मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदान गर्ने।	▪ घरेलु हिंसा, लाञ्छाना लगायत समस्याबाट गुज्रिरहेको व्यक्ति तथा परिवारसँग नियमित भेटघाट र सम्बाद गरिने छ। ▪ मानसिक रुपमा चिन्ता बढेको व्यक्तिहरुको पहिचान गरिने छ।

	▪ मानसिक समस्याबाट गुज्रिएको मानिस चिन्ने बारे अभिमुखिकरण गरिने छ। ▪ शारिरीक तथा मानसिक तनाव रहित जीवन यापनका लागि खुसी अभियान सञ्चालन गरिने छ। ▪ वैदेशिक रोजगारका कारण व्यक्ति, परिवार तथा समाजमा उत्पन्न नकारात्मक असरहरुलाई न्यूनीकरणका लागि मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदान गरिने छ। ▪ प्राप्त विप्रेषणलाई आयमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्नका लागि वित्तीय साक्षरता कक्षा सञ्चालन गर्दै उद्यम विकासमा सहयोग गरिने छ। ▪ मनोसामाजिक परामर्श सेवालाई पालिकाको स्वास्थ्य शाखा अन्तरगत आन्तरिकीकरण गर्दै सो सम्बन्धी सेवालाई दिगो रुपमा प्रवाह गरिने छ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	रोजगारीका अवसर वृद्धि गर्ने खालका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने।		✓	✓	✓	
२	रोजगारदाताहरुको अभिलेख अद्यावधिक गर्ने।			✓	✓	
३	राष्ट्रिय रोजगार नीति तथा श्रमिकको हक हित सम्बन्धी कानुन प्रभावकारी रुपमा कार्यन्वयन गर्ने।	✓	✓	✓	✓	✓
४	रोजगार सूचना केन्द्र (स्वदेश तथा वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी) व्यवस्थापन तथा सञ्चालन गर्ने।		✓	✓		
५	सचेतनामूलक (रिटर्नी स्वयंसेवक परिचालन/अन्तरक्रिया/ होर्डिङबोर्ड/जानकारीमूलक पर्चा विकास तथा वितरण) कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	✓	✓	✓	✓	
६	युवा लक्षित रोजगारीका अवसर वृद्धि गर्ने।	✓	✓	✓	✓	✓
७	श्रमिकको कार्य क्षेत्रमा सुरक्षाको मापदण्ड लागू गर्न सहयोग गर्ने।	✓	✓	✓	✓	✓
८	न्यूनतम पारिश्रमिक पालनाको निरीक्षण गर्ने।			✓		
९	वित्तीय साक्षारता सचेतना कार्यक्रम आयोजना गर्ने।		✓	✓		
१०	२१ हप्ते बीउ पूँजी उपलब्ध गराउने।		✓	✓		
११	व्यवसायिक सीप विकास तालिम सञ्चालन गर्ने।		✓	✓		
१२	वैदेशिक रोजगारका कारण व्यक्ति, परिवार तथा समाजमा उत्पन्न नकारात्मक असरहरुलाई न्यूनीकरणका लागि		✓	✓	✓	

	मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदान गर्ने ।					
१३	विप्रेषणको उत्पादनमूलक (उद्यमशिलता) उपयोगको लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓		
१४	वैदेशिक रोजगार बोर्डबाट प्रदान गरिने आर्थिक सहायता सम्बन्धीका सेवाहरु प्रवाहमा सहजीकरण गर्ने ।		✓	✓	✓	
१५	कम्तिमा एउटा बहुविषयगत सीप विकास तालिम केन्द्र स्थापना गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
१६	प्राविधिक सीप विकास केन्द्र सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
१७	सामी परियोजनालाई लागु गर्ने ।	✓	✓	✓		
१८	रिटर्नी सञ्जालको क्षमता विकास कार्यक्रम आयोजना गर्ने ।		✓	✓		
१९	ठगी लगायतका समस्याहरुमा न्यायमा पहुँचका लागि आवश्यक सहजीकरण गर्ने ।	✓	✓	✓		
२०	वैदेशिक रोजगारबाट फर्केर आएका व्यक्तिहरुलाई उद्यम विकास सहजीकरण तथा सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓		
२१	सामाजिक सुरक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।		✓	✓	✓	
२२	सम्बन्धित सरोकारवालाहरुसँग समन्वय गरी थप आवश्यक कार्यहरु सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓		
२३	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रमलाई सफल बनाउन समन्वय र सहकार्य गर्ने ।	✓	✓	✓		
२४	विप्रेषणलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्न आवश्यक नीति र विश्वाशिलो संयन्त्र निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	
२५	नगरपालिकाबाट वैदेशिक रोजगारमा जानेका निम्ति श्रम क्षेत्र निर्धारण गरी उपयुक्त पूर्व तालिमको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
२६	निम्न आय भएका श्रमिकको आयकरमा छुटको व्यवस्था गर्ने ।	✓	✓	✓		
२७	वैदेशिक रोजगारीलाई सुरक्षित, लाभप्रद र मर्यादित बनाउन नगरपालिकामा नियमित अनुगमनको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
२८	श्रम अडिट गर्ने ।		✓	✓	✓	✓

४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि

- रोजगारदाताहरुको अभिलेख अद्यावधिक हुने छ ।
- आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसङ्ख्यालाई पूर्ण रोजगारीको सिर्जना हुने छ ।
- वैदेशिक रोजगारमा गएका व्यक्ति तथा तिनका परिवारका लागि मनोसामाजिक परामर्श सेवा सञ्चालन हुने छ ।
- रोजगार सूचना केन्द्र (स्वदेश तथा वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी) व्यवस्थापन तथा सञ्चालन हुने छ ।
- सचेतनामूलक (रिटर्नी स्वयंसेवक परिचालन/अन्तरक्रिया/होर्डिङबोर्ड/जानकारीमूलक पर्चा विकास तथा वितरण) कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ ।

- विप्रेषणको उत्पादनमूलक (उद्यमशिलता) उपयोगको लागि कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ ।
- वैदेशिक रोजगार बोर्डबाट प्रदान गरिने आर्थिक सहायता सम्बन्धीका सेवाहरु प्रवाहमा सहजीकरण हुने छ ।
- वित्तीय साक्षारता सचेतना कार्यक्रम आयोजना भएको हुने छ ।
- २१ हप्ते बीउ पूँजी उपलब्ध हुने छ ।
- रिटर्नी सञ्जालको क्षमता विकास कार्यक्रम आयोजना हुने छ ।
- ठगी लगायतका समस्याहरुमा न्यायमा पहुँचका लागि आवश्यक सहजीकरण हुने छ ।
- श्रमिकहरुको श्रम, मर्यादा, सम्मान र जीवनस्तर बढेको हुने छ ।
- श्रम र कामदार प्रति असल सम्बन्ध स्थापना हुने छ ।
- वैदेशिक रोजगारी व्यवस्थित र मर्यादित हुने छ ।
- विप्रेषण उत्पादन क्षेत्रमा लगानी भई श्रमिकको जीवनस्तरमा स्तरोन्नति हुने छ ।
- श्रम अडिट हुने छ ।
- मर्यादित श्रम सहितको रोजगार सुनिश्चित हुने छ ।
- निम्न आय भएका श्रमिकको आयकरमा छुटको व्यवस्था हुने छ ।
- नगरपालिकामा सामाजिक सुरक्षाको व्यवस्था पूर्ण रुपमा प्राप्त हुने छ ।
- सामाजिक सुरक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुने छ ।

४.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- आवश्यक दक्ष जनशक्ति र प्राविधिकहरुको सहज आपूर्ति हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका भित्रै रोजगारीको अवसरहरु सिर्जना हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकामा सुरक्षित र सहज लगानीको वातावरण हुनुपर्ने ।
- स्थानीय संघसंस्था र दातृ निकायहरुको नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकार बीच श्रम,रोजगारी सृजना र नागरिकको सामाजिक सुरक्षामा आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने ।

परिच्छेद ५ : सामाजिक क्षेत्र

५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

५.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निशुल्क प्राप्त गर्ने मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ। देश विकासमा स्वस्थ र उत्पादनशील नागरिकको महत्त्वलाई दृष्टिगत गरी यस क्षेत्रमा लगानी वृद्धि मार्फत गुणस्तरीय तथा सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु राज्यको दायित्व हो । यसै सन्दर्भमा लोक कल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरुप स्वास्थ्य क्षेत्रलाई नाफामूलक बाट क्रमश: सेवामूलक क्षेत्रमा रुपान्तरण गर्दै लैजानुपर्ने आवश्यक छ। संविधानको एकल तथा साझा अधिकार सूची अनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहलाई स्वास्थ्य सेवाको जिम्मेवारी दिंदै स्वास्थ्य नीति, मापदण्ड, गुणस्तर, अनुमगन, परम्परागत उपचार सेवा र सरुवा रोग नियन्त्रण लगायतको कार्य संघको अधिकार भित्र राखिएको छ । यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि अन्तर मन्त्रालय समन्वय तथा सहकार्य अपरिहार्य रहेको छ । यस परिप्रेक्ष्यमा नेपालले विभिन्न समयमा गरेको अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता, नेपाल सरकारका विद्यमान नीति एवम् स्वास्थ्य तथा पोषण क्षेत्रका प्रमुख समस्या, चुनौती तथा अवसरलाई समेत आधार बनाउँदै दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्ने राष्ट्रिय कार्यसूची रहेको छ । नागरिकलाई स्वस्थ्य बनाउन आधुनिक चिकित्सा, आयुर्वेदिक, प्राकृतिक, होमियोपेथिक चिकित्सा क्षेत्र, स्वास्थ्य सुशासन र अनुसन्धानमा लगानी बढाउन आवश्यक देखिएको छ। स्वास्थ्य क्षेत्रलाई प्रभाव पार्ने अर्को महत्वपूर्ण सूचक खाद्य सुरक्षा हो। आफ्नो उत्पादनले बाह्र महिना खाद्यन्न पुग्ने परिवार सङ्ख्या र बाह्र महिना भन्दा कम समयको लागि खाद्यान्न पुग्ने घरपरिवर सङ्ख्याले पनि व्यक्तिको स्वास्थ्यगत अवस्थालाई निर्धारित गर्दछ।

आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा लहान नगरपालिकाको स्वास्थ्य शाखाद्वारा सञ्चालन गरिएका प्रमुख गतिविधिहरु तपशिल बमोजिम रहेका छन् :

- भ्याक्सिन र खोप सम्बन्धित उपभोग्य वस्तुहरुको आपूर्ति श्रृंखला व्यवस्थापन र वितरण
- EPI क्लिनिकहरुको अनुगमन र सहजीकरण
- स्थानीय स्तरमा खोप सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन
- पूर्ण खोप घोषणा कार्यक्रमको लागि वडा तहहरुमा पूर्ण खोप सुनिश्चितता तथा दिगोपनाको लागि खोपको तथ्याङ्क प्रमाणीकरण, वडा तहको प्रमाणीकरण र अनुगमन
- स्थानीय तहहरुमा माइक्रो प्लानिङ कार्यशालाहरुको सञ्चालन र सहजीकरण
- कोभिड-१९ खोप कार्यक्रम सञ्चालन
- खोप समीक्षा बैठक, RI (नियमित खोप) सुदृढीकरण अभिमुखिकरण र सूक्ष्म योजना
- VPD सम्बन्धित डाटाको निगरानी र अनुगमन
- स्थानीय तहमा AEFI निगरानी

नेपाल स्वास्थ्य क्षेत्र रणनीतिक योजना (२०७९/८०-२०८७/८८)ले राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, २०७६ मा आधारित भई देहायका मार्गदर्शक सिद्धान्तहरु अपनाएको छ।

(क) स्वास्थ्यमा सर्वव्यापी पहुँच र सामजिक सुरक्षा

(ख) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह बीच सामञ्जस्यता र समन्वय सहितको स्वास्थ्य प्रणाली

(ग) सबै नीतिमा स्वास्थ्य र बहुक्षेत्रीय सहकार्य

(घ) सेवाको पहुँच बाहिर रहेका जनसङ्ख्या लक्षित सेवा प्रवाह

(ङ) स्वास्थ्यमा सुशासन र राज्यको लगानी अभिवृद्धि

(च) व्यवसायिकता र नैतिक आचरण

नेपाल स्वास्थ्य क्षेत्र रणनीतिक योजनाले २०८७ सम्मको अवधिमा हासिल गर्न चौध वटा नतिजाहरु तय गरेको छ ।

नतिजा १.१ - स्वास्थ्यका लागि सीप मिश्रित जनशक्तिको उत्पादन र परिचालन
नतिजा १.२ - तथ्य र समतामा आधारित योजना तर्जुमा
नतिजा १.३ - सुरक्षित र जनमैत्री स्वास्थ्य पूर्वाधार
नतिजा १.४ - गुणस्तरीय औषधी र सामाग्रीको नियमित उपलब्धता
नतिजा १.५ - सुशासन, नेतृत्व र जवाफदेहितामा सुधार
नतिजा १.६ - जनस्वास्थ्यका विपद्को प्रभावकारी व्यवस्थापन
नतिजा २.१ - स्वास्थ्यमा वृहत निर्धारकको प्रतिकुल प्रभाव न्यूनीकरण
नतिजा २.२ - आफ्नो, परिवारको र समुदायको स्वास्थ्य प्रति जिम्मेवार नागरिक
नतिजा ३.१ - स्वास्थ्य क्षेत्रमा राज्यको लगानी वृद्धि
नतिजा ३.२ - स्वास्थ्यमा सुदृढ सामाजिक सुरक्षा
नतिजा ४.१ - स्वास्थ्य क्षेत्रमा गुणस्तरमा सुधार
नतिजा ४.२ - स्वास्थ्य क्षेत्रमा घट्दो असमता
नतिजा ५.१ - विकास प्रक्रियामा जनसाङ्ख्कि संक्रमणको व्यवस्थापन
नतिजा ५.२ - व्यवस्थित बसाइँ सराई र योजनावद्ध बसोवास

सेप्टेम्बर २०१५ मा संयुक्त राष्ट्र सङ्घका १९३ देशहरुले दिगो विकासका लागि “Transformating our world: the 2020 Agenda for Sustainable Development” शिर्षकको २०३० विकास एजेन्डा अंगिकार गरेको थियो । यो एजेन्डामा ९२ अनुच्छेदहरु रहेकोमा अनुच्छेद ५९ ले १७ वटा दिगो विकासका लक्ष्यहरु र तिनिहरु संग सम्बन्धित १६९ परिणात्मक लक्ष्यहरुका साथै २३२ सूचकहरुलाई रुपरेखा दिएको छ ।

लक्ष्य २: शून्य भोकमरी

“भोकमरी अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा र उन्नत पोषण सुनिश्चित गर्ने र दिगो कृषिको प्रवर्द्धन गर्ने ।”

लक्ष्य २ ले २०३० सम्ममा भोकमरी र सबै प्रकारका कुपोषणको अन्त्य गर्नुपर्छ भनि उल्लेख गरेको छ । यो कृषि उत्पादकत्व र साना खाद्य उत्पादकहरु (विशेष गरी महिला र आदिवासी जनजाति)को आय दोब्बर गरेर, दिगो खाद्य उत्पादन प्रणाली सुनिश्चित गरेर क्रमश: भूमि र माटोको गुणस्तार सुधार गरेर पूरा हुने छ । *(स्रोत: दिगो विकास लक्ष्यहरु, सन् २०१६-३०)*

लक्ष्य ३: सुस्वास्थ्य तथा समृद्ध जीवन

"सबै उमेर समूहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ जीवनको सुनिश्चित गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्द्धन गर्ने ।"

- सन् २०३० सम्म विश्वव्यापी मातृमृत्युदरलाई हरेक १००भन्दा तल ७०जीवित जन्ममा ०००, झार्ने ।
- सन् २०३० सम्ममा ५ वर्ष मुनिका रक्षा गर्न सकिने नवजात शिशु तता बाल मृत्युको अन्त्य गर्ने । सबै देशले प्रति हजार जीवित जन्ममा नवजात शिशु मृत्युलाई कम्तीमा १२ र ५ वर्ष भन्दा मुनिका बालमृत्यु दरलाई कम्तीमा २५ मा सीमित राख्ने ।
- सन् २०३० सम्ममा एड्स, क्षयरोग, मलेरिया तथा अरु उपेक्षित उष्ण देशिय रोग सम्बन्धी महामारीको अन्त्य गर्ने र हेपाटाईटिस, पानीबाट सर्ने रोगहरु तआ अन्य सरुवा रोगहरुको नियन्त्रण गर्ने ।
- सन् २०३० सम्ममा नसर्ने रोगबाट हुने असामहिक मृत्युदर रोकथाम र उपचारबाट एक तिहाइले कम गर्ने र मानसिक स्वास्थ्य तथा समृद्ध जीवनको प्रवर्द्धन गर्ने ।
- लागू पदार्थ दुरुपयोग तथा मादक पदार्थको हानिकारक प्रयोगको रोकथाम तथा उपचार पद्धतिलाई सुदृढ तुल्याउने ।
- सन् २०३० सम्ममा विश्व भर सडक दुर्घटनाबाट हुने मृत्यु तथा घाइतेहरुको सङ्ख्यालाई आधा घटाउने ।
- सन् २०३० सम्ममा यौन तथा प्रजनन् सम्बन्धी स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्नुका साथै परिवार नियोजनको सूचना र शिक्षा तथा प्रजनन् स्वास्थ्यलाई राष्ट्रिय रणनीति र कार्यक्रममा आवद्ध गर्ने ।
- वित्तीय जोखिम सुरक्षा कायम गर्दै, गुणस्तरीय अत्यावश्यक स्वास्थ्य सेवा र सुरक्षित, प्रभावकारी, गुणस्तरीय र उचित मूल्यमा अत्यावश्यक औषधि तथा खोपहरुको उपलब्धता बढाउदै स्वास्थ्य सेवामा सर्वव्यापी पहुँच हासिल गर्ने ।
- सन् २०३० सम्ममा हानिकारक रसायन र हावा, पानी तथा माटोको प्रदुषण र संक्रमणका कारण हुने मृत्यु र बिरामी हुनेहरुको सङ्ख्या उल्लेख्य मात्रमा घटाउने ।
- सबै देशमा विश्व स्वास्थ्य संगठनको सुर्तिजन्य पदार्थ नियन्त्रण सम्बन्धी अधिवेशनले तयार पारेको मापदण्ड कार्यान्वयनमा आवश्यकता अनुसार जोड दिने ।
- मुख्यतया विकासोन्मुख देशहरुलाई असर गर्ने, सर्ने तथा नसर्ने रोग बिरुद्धका खोप तथा औषधीहरुको अनुसन्धान तथा विकासका लागि सहयोग गर्ने, ट्रिप्स सम्झौता र जनस्वास्थ्य सम्बन्धी दोहा घोषणाको मर्म अनुसार विकासोन्मुख राष्ट्रहरुको अधिकार पुष्टिका लागि बौद्धिक सम्पत्ति अधिकारको व्यापार सम्बन्धी सम्झौतामा रहेका पूर्ण प्रावधानहरुको प्रयोगलाई सुनिश्चित गर्दै आवश्यकता अनुसार जनस्वास्थ्यको संरक्षण गर्न खास गरी औषधीमा सबैको पहुँच बढाउने ।
- विकासोन्मुख देशहरु विशेष गरी अति कम विकसित तथा साना टापु भएका विकासोन्मुख देशहरुमा स्वास्थ्यकर्मीहरुको भर्ना, विकास र प्रशिक्षणमा उल्लेख्य मात्रमा स्वास्थ्यमा लगानी अभिवृद्धि गर्ने ।
- सबै देशहरु खास गरी विकासोन्मुख देशहरुमा आन्तरिक तथा विश्वव्यापी स्वास्थ्य जोखिमको पूर्व चेतावनी, जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

५.१.२ समस्या र चुनौती

समस्या

- सरकारी स्वास्थ्य संस्थामा आवश्यकता अनुसारको उपकरण र विशेषज्ञ चिकित्सकको अभाव ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा महिलाहरूको स्वास्थ्य चौकीमा कमजोर पहुँच ।
- नि:शुल्क तथा अत्यावश्यक औषधीको पर्याप्त मात्रामा उपलब्ध नहुनु ।
- स्वास्थ्य बीमा प्रबावकारी नहुनु ।
- महिलाहरुमा पाठेघर क्यान्सर, आङ खस्ने, स्तन क्यान्सर रोगको समस्या ।
- स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्धी चेतनाको कमी ।
- सबै घरपारिवरमा पोषण र खाद्य सुरक्षाको पहुँच नहुनु ।

चुनौती

- आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई सबैको पहुँच भित्र ल्याउनु ।
- सबै सुत्केरी सेवालाई संस्थागत दायरामा ल्याउनु ।
- निशुल्क, स्वास्थ्य संस्थामा आधारभूत तथा अत्यावश्यक औषधि सर्वयाम उपलब्ध गराउनु ।
- स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आधारभूत सुविधा युक्त (औजार/उपकरण, दक्ष जनशक्ति र पूर्वाधार) पुऱ्याउनु ।
- स्वास्थ्य बीमालाई सबै नागरिकको दायरामा पुऱ्याउनु ।
- आयुर्वेद तथा स्थानीय उपचार प्रणालीलाई स्वास्थ्य संस्थाको दायरामा ल्याई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउनु ।
- स्वास्थ्य सेवा तथा पोषणबारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु ।
- खाद्य सेचतना तथा खाद्य व्यवहार सुधारलाई स्वास्थ्य प्रणालीको अङ्गको रुपमा विकास गर्नु ।

५.१.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर सुधार गर्न सकिने ।
- स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम मार्फत स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा वृद्धि हुने ।
- स्थानीय तहको स्वास्थ्य सेवालाई थप व्यवस्थित तथा प्रभावकारी बनाउन सकिने ।
- गर्भवती, नवजन्मित शिशु तथा बालबालिकाको लागि पोषण कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने ।

अवसर

- आधारभूत स्वास्थ्य स्थानीय सरकारको अधिकारमा रहनु ।
- राष्ट्रिय स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम सञ्चालनमा रहनु ।
- स्वास्थ्य सेवा नगरपालिकाको प्राथमिकता र जनचासोको विषय रहनु ।
- स्वास्थ्य सम्बन्धी काम गर्ने विभिन्न गैर सरकारी संस्थाको उपस्थिति हुनु ।
- ग्रामीण स्वास्थ्य स्वयंसेविका र आमा समूहको क्रियाशिलता ।

५.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- प्रत्येक नागरीकको स्वास्थ्य अवस्थामा सुधार गरी गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने ।
- पोषणमा सुधार तथा खाद्य सुरक्षा प्रदान गर्ने ।

उद्देश्य

- नागरीकको स्वास्थ्य अधिकार सुनिश्चित गर्नु ।
- स्वास्थ्य प्रणालीको कुशलता र उत्तरदायित्व अभिवृद्धि गर्नु ।
- स्वास्थ्यका वृहत निर्धारकहरुलाई सम्बोधन गर्नु ।
- स्वास्थ्यमा दिगो लगानी र सामाजिक सुरक्षा प्रवर्द्धन गर्नु ।
- गुणस्तरीय स्वास्थ्य तथा पोषण सेवामा न्यायोचित पहुँच प्रवर्द्धन गर्नु ।
- जनसङ्ख्या र बसाइँ सराइको व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
आधारभूत स्वास्थ्यमा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।	▪ स्वास्थ्य सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रमहरुलाई थप प्रभावकारी बनाउने छ । ▪ गर्भवतीलाई नि:शुल्क भिडियो एक्सरे सेवा, महिलामा पाठेघर क्यान्सरको नि:शुल्क परीक्षण उपलब्ध गरिने छ । ▪ गर्भवती तथा सुत्केरी महिलालाई नि:शुल्क एम्बुलेन्स सेवा दिइने छ । ▪ बाह्य खोप केन्द्रको व्यवस्था गरिने छ । ▪ सबै स्वास्थ्य संस्थामा कम्प्युटर र ईन्टरनेट सुविधा उपलब्ध गराइने छ । ▪ आकस्मिक स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी बनाउन एम्बुलेन्सको व्यवस्था गरिने छ । साथै आवश्यकताको आधारमा शवबाहन सेवा सञ्चालन गरिने छ । ▪ जनताको आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउन नगरपालिकाभित्रका स्वास्थ्य सेवालाई थप प्रभावकारी बनाउने छ । ▪ बालबालिकालाई “पूर्ण खोप सुनिश्चितता” गराउने कार्यक्रमलाई तीव्रता दिने । ▪ स्वास्थ्य संस्थामा आधारभूत औषधी, उपकरण र चिकित्सक सेवा उपलब्ध गराइने छ । ▪ विपन्न र वञ्चितिमा परेका समुदायको स्वास्थ्य सेवा प्राप्तिमा देखिएका अवरोधहरू हटाई स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा ल्याउन विशेष व्यवस्था गरिने छ । ▪ स्वास्थ्य संस्था केन्द्रित विशेषज्ञ सहितको घुम्ती स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरिने छ ।

	▪ बाल, मातृ तथा शिशु स्वास्थ्य सम्बन्धी खोप कार्यक्रम प्रभावकारी बनाई लक्षित समूहलाई शत प्रतिशत पूर्ण खोपको दायरामा ल्याइने छ । ▪ जुकाको औषधी, भिटामिन ए, हेपाटाइटिस बी, हात्तीपाइले लगायतका खोप तथा औषधीहरुलाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गरिने छ । ▪ स्वास्थ्य संस्थाहरूमा परिवार नियोजन तथा मातृस्वास्थ्य आदि सेवा सुदृढ गरिने छ । ▪ महिलासँग सम्बन्धित रोगहरू पाठेघरजन्य समस्या, पाठेघरको मुखको क्यान्सर, स्तनक्यान्सर, रक्तअल्पता, आदि रोकथाम तथा नियन्त्रणका लागि विशेष स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गरिने छ । सीमान्तकृत स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम मार्फत स्वास्थ्य बीमाको पहुँच सबै घरपरिवारमा पुर्‍याईने छ । ▪ अति विपन्न समुदायलाई स्वास्थ्य बीमा सम्बन्धी अनुदान सहयोग उपलब्ध गराइने छ । ▪ स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर सुधार गर्न आवश्यक पूर्वाधारको व्यवस्थापन गर्दै नतिजामा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, प्रोत्साहन प्रणाली लागू गरिने छ । ▪ स्वास्थ्य सेवामा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गरी सेवा प्रवाहमा नविनता भित्र्याउन आवश्यक तालिम र संस्थागत क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ । ▪ महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरुको सेवालाई प्रभावकारी तथा गुणस्तरीय बनाउनका लागि आवश्यक तालिम र थप प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिने छ । ▪ सुत्केरी आमा र शिशुका लागि न्यानो कपडा वितरण तथा सुत्केरी भेटघाट कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ नगरपालिकाभित्र रहेका सबै स्वास्थ्य संस्थाबाट तोकिए बमोजिमको नि:शुल्क स्वास्थ्य सेवाहरु प्रदान गरिने छ । ▪ स्वास्थ्य चौकीमा चौबिसै घण्टा प्रसुती सेवा उपलब्ध गराउन सबै वडाका स्वास्थ्य चौकी अन्तर्गतको बर्थिङ सेन्टर प्रसुती सेवालाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गरिने व्यवस्था मिलाइने छ । ▪ बालबालिकाहरुको कुपोषण निवारणका लागि पोषण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ ८० वर्ष माथिका ज्येष्ठ नागरिकहरुको नि:शुल्क उपचारको व्यवस्था मिलाइने छ । ▪ स्थानीय तहको स्वास्थ्य सेवालाई थप व्यवस्थित तथा प्रभावकारी बनाइ जनमैत्री स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न एकीकृत स्थानीय कानून निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने छ । ▪ पालिकाभित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरुको अभिलेख र प्रतिवेदनलाई व्यवस्थित गर्न डिजिटल स्वास्थ्य सूचना प्रणालीलाई थप प्रवर्द्धन गरिने छ ।

	▪ स्वास्थ्य क्लिनिक लगायत निजी स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाहरूको प्रभावकारी अनुगमन र नियमन गरिने छ।
रिफरल स्वास्थ्य सेवाको पहुँचलाई सहज बनाउने।	▪ अस्पतालमा आवश्यक दरबन्दी कायम गरिने छ। ▪ विशेषज्ञ अस्पतालबाट पालिका अस्पताल केन्द्रित विशेषज्ञ घुम्ती सेवा सञ्चालन गरी रिफरल स्वास्थ्य सेवाको पहुँच बढाइने छ। ▪ डिजिटल हेल्थ तथा टेलिमेडिसिन सेवा सञ्चालनका लागि आवश्यक पहल तथा व्यवस्थापन गरिने छ। ▪ नियमित एम्बुलेन्स सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गरिने छ।
वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन गर्ने।	▪ आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिलाई स्वास्थ्य सेवाभित्र आवद्ध गरी एकीकृत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरिने छ। ▪ जडिबुटीमा आधारित परम्परागत स्वास्थ्य उपचार पद्धतिलाई आधुनिक आयुर्वेद प्रणालीसँग आवद्ध गरिने छ। ▪ होमियोप्याथी, प्राकृतिक चिकित्सा, फिजियोथेरापी, अकुपंचर जस्ता वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवा बिस्तार गरिने छ।
स्वास्थ्य तथा पोषण चेतना अभिवृद्धि गर्ने।	▪ विद्यालय तहमा स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ। ▪ समुदाय तहसम्म स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धिको कार्यक्रम पुऱ्याईने छ। ▪ आमा समूह र समुदायमा आधारित संघसंस्था, क्लब तथा गैरसरकारी संस्था समेतको सहकार्यमा खाद्य व्यवहार सुधार, पोषण तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गरिने छ। ▪ विभिन्न खालका सरुवा रोगको प्रकोप सम्बन्धी चेतना अभिवृद्धि गरिने छ। ▪ महिला स्वयंसेविकाहरूको क्षमता विकास गरी समुदाय केन्द्रित जनचेतना अभिवृद्धिका साथै स्वास्थ्य सेवा बिस्तारमा परिचालन गरिने छ। ▪ नगरपालिकामा अधिक रहेका सर्ने र नसर्ने रोगको पहिचान गरी रोगहरूको कारण र प्रारम्भिक रोकथामका बारेमा व्यापक जनचेतना अभिवृद्धि गरिने छ। ▪ व्यायाम, योग जस्ता शारिरीक सुगठन तथा मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी विषयलाई विद्यालय र समुदाय केन्द्रित बनाई अभियानको रुपमा शिविर सञ्चालन गरिने छ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	स्वास्थ्य गुरुयोजना तयार गर्ने।			✓		
२	नगरपालिकाको स्वास्थ्य नीति तर्जुमा गर्ने।			✓		
३	स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम गर्ने।		✓	✓	✓	✓

४	आधारभूत औषधीहरु सर्वसुलभ रुपमा पालिकामा नै उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
५	स्वास्थ्य संस्थाहरुमा पोषण कर्नर (पोषण कुना) सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने ।	✓	✓	✓		
६	डिजिटल हेल्थ तथा टेलिमेडिसिन सेवा सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓		
७	८० वर्ष माथिका ज्येष्ठ नागरिकहरुको नि:शुल्क उपचारको व्यवस्था मिलाउने ।	✓	✓	✓		
८	सुत्केरी आमा र शिशुका लागि न्यानो कपडा वितरण तथा सुत्केरी भेटघाट कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓		
९	स्वास्थ्य सेवामा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गरी सेवा प्रवाहमा नविनता भित्र्याउन आवश्यक तालिम र संस्थागत क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓		
१०	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरुलाई आवश्यक तालिम र थप प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓		
११	बाह्य खोप कार्यक्रमको व्यवस्था गर्ने ।	✓	✓	✓		
१२	गर्भवती तथा सुत्केरीलाई नि:शुल्क एम्बुलेन्स सेवा उपलब्ध गराउने ।	✓	✓	✓		
१३	सबै स्वास्थ्य संस्थामा आधुनिक उपकरण तथा भौतिक पूर्वाधारयुक्त बनाई आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	
१४	खोप कार्यक्रम र स्वास्थ्य घुम्ती सेवा नियमित रुपमा सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
१५	विद्यमान स्वास्थ्य संस्थाहरुमा प्रसुती सेवा सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
१६	विद्यमान स्वास्थ्य संस्थाहरुमा चिस्यान भण्डारको व्यवस्था गर्ने ।			✓	✓	
१७	रेफरल अस्पतालको लागि विशेषज्ञ अस्पतालसँग समन्वय गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
१८	चिकित्सकहरुको पदपुर्ति गर्ने ।	✓	✓	✓		
१९	सबै स्वास्थ्य संस्थामा कम्प्युटर तथा ईन्टरनेटको सुविधा उपलब्ध गराउने ।	✓	✓	✓	✓	
२०	खाद्यान्न बैंकहरुबाट सुपथ मूल्यमा स्थानीय जनतालाई खाद्यान्न उपलब्ध गराउने ।			✓		
२१	खाद्यान्न संकटबाट मुक्ति पाउनका लागि किसानदेखि उपभोक्तासम्मको श्रृंखलामा कार्य गर्ने सबैले विशेष भूमिका निर्वाह गर्ने ।		✓	✓	✓	
२२	खाद्यान्न, दूध, मासु, फलफूल, तरकारी तथा खाद्य तेलको गुणस्तर कायम गर्न खाद्यान्न गुणस्तर कानुन बनाएर कडाइ साथ लागू गर्ने ।		✓	✓		✓

२३	सार्वजनिक वितरण प्रणाली लागू गर्ने ।		✓	✓	✓	
२४	लक्षित सार्वजनिक वितरण प्रणाली अन्तर्गत गरीब तथा अति गरीब परिवारहरूलाई सुपथ मूल्यमा खाद्यान्न उपलब्ध गराउने ।		✓	✓		

५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि

- स्वास्थ्य गुरुयोजना तयार गरिएको हुने छ ।
- नगरपालिकाको स्वास्थ्य सम्बन्धी नीति तर्जुमा हुने छ ।
- गर्भवती तथा सुत्केरीलाई नि:शुल्क एम्बुलेन्स सेवा उपलब्ध हुने छ ।
- स्वास्थ्य सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रमहरुलाई थप प्रभावकारी हुने छ ।
- बाह्य खोप कार्यक्रमको व्यवस्था हुने छ ।
- स्वास्थ्य संस्थाहरुमा पोषण कर्नर सञ्चालन तथा व्यवस्थापन हुने छ ।
- डिजिटल हेल्थ तथा टेलिमेडिसिन सेवा सञ्चालन हुने छ ।
- ८० वर्ष माथिका ज्येष्ठ नागरिकहरुको निशुल्क उपचारको व्यवस्था हुने छ ।
- सुत्केरी आमा र शिशुका लागि न्यानो कपडा वितरण तथा सुत्केरी भेटघाट कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ ।
- स्वास्थ्य सेवामा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गरी सेवा प्रवाहमा नविनता भित्र्याउन आवश्यक तालिम र संस्थागत क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु सञ्चालन हुने छ ।
- महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरुलाई आवश्यक तालिम र थप प्रोत्साहनको व्यवस्था हुने छ ।
- विद्यमान स्वास्थ्य चौकीहरुको स्तरोन्नति हुने छ ।
- विद्यमान स्वास्थ्य चौकीहरुमा चिकित्सक र स्वास्थ्य उपकरणको व्यवस्था हुने छ ।
- सबै स्वास्थ्य सेवामा आधारभूत सुविधातथा प्रसूति सेवा उपलब्ध हुने छ ।
- रिफरल अस्पतालसँग सहकार्य सम्झौता हुने छ ।
- स्वास्थ्य बीमाको पहुँच ५० प्रतिशत जनसङ्ख्यामा स्थापित हुने छ ।
- सरुवा रोग उल्लेख्य रुपमा घटेको हुने छ ।
- सबै विद्यालयमा पोषण स्वास्थ्य कार्यक्रम पुगेको हुने छ ।
- सबै स्वास्थ्य संस्थामा कम्प्युटर तथा ईन्टरनेटको सुविधा उपलब्ध हुने छ ।
- स्थानीय नागरिकहरुको खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा सुधार आएको हुने छ ।
- जनताको आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय र प्रभावकारी हुनुका साथै पालिका भित्रका स्वास्थ्य सेवालाई थप प्रभावकारी हुने छ ।

५.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- नगरपालिकामा स्वास्थ्य बीमाको कार्यक्रम पूर्ण रुपमा लागू हुने छ ।
- स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरुमा स्थानीयवासीको सहज पहुँच स्थापित हुने छ ।
- स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरुको स्तरोन्नति भई स्वास्थ्य उपकरण र आवश्यक चिकित्सकको व्यवस्था हुने छ ।

- नगरपालिका भित्रका गरीब, अति गरीब घरधुरी र समुदायहरुको स्थानीय सरकारबाट खाद्य सुरक्षाको व्यवस्था हुने छ ।
- स्थानीय संघसंस्था र दातृ निकायहरुको नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुने छ ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकार बीच स्थानीयवासीको स्वास्थ्य सेवा र पोषणमा आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुने छ ।

५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्द्धन

५.२.१ पृष्ठभूमि

शिक्षा विकासको आधार हो । साथै, परिष्कृत एवम् मर्यादित जीवन र सम्मानित रोजगारी तथा उद्यम विकासको आधार समेत हो । ज्ञानमा आधारित समाजको माध्यमबाट मुलुकको दिगो शान्ति र समृद्धिका लागि शिक्षालाई महत्वपूर्ण माध्यमको रुपमा स्वीकार गर्रिंदै आएको छ । नेपालको संविधानले शिक्षा सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रुपमा प्रत्याभूत गरेको छ । संविधानले आधारभूत तहसम्मको शिक्षामा पहुँच, आधारभूत तहसम्मको अनिवार्य र निशुल्क शिक्षा तथा माध्यमिक तहसम्मको निशुल्क शिक्षा पाउने हक प्रत्याभूत गरेको छ । अपाङ्गता भएका र आर्थिक रुपलेविपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निशुल्क उच्च शिक्षा पाउने, प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक प्रत्याभूत गरेको छ । साथै, शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यवसायिक, सीपमूलक तथा रोजगारमूलक बनाउँदै शिक्षामा, राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै निजी क्षेत्रको लगानीलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने नीति अवलम्बन गरेको छ ।

विज्ञान प्रविधि राष्ट्रको सामाजिक रुपान्तरण र आर्थिक विकासको प्रमुख संवाहक शक्ति मानिन्छ । गुणस्तरीय जीवनस्तर र सुशासन कायम गर्न एवम् सुरक्षा सुदृढ बनाउन समेत विज्ञान प्रविधिको उपयोग प्रभावकारी देखिएको छ । कुनै पनि राष्ट्रको समृद्धि उक्त देशले अपनाएको विज्ञान प्रविधि सम्बन्धी नीति, सो को समग्रतामा कार्यान्वयन, त्यसका लागि गरिएको राजनैतिक प्रतिवद्धता, अनुसन्धान तथा विकासमा गरिएको राज्यको लगानी र सो बाट प्राप्त सामाजिक आर्थिक प्रतिफलको आधारमा मापन गर्ने गरिएको तथ्य विकसित मुलुकको अनुभवले देखाएको छ । ऐतिहासिक परिवर्तन सँगै मुलुकको द्रुत एवम् दीगो आर्थिक विकास तथा समाजबाद उन्मुख राष्ट्र निर्माण, अनुसन्धानमा आधारित गुणस्तरीय शिक्षा, उत्पादनमुलक क्षेत्रमा नवप्रवर्तन सहितको प्रविधिको प्रयोग, वैज्ञानिक प्रतिभाहरुलाई अनुसन्धान गर्ने वातावरणको विकास, आविष्कार प्रदर्शन गर्ने अवसर, उद्यमशिलता अभिवृद्धिको सुनिश्चितता अनिवार्य हुन्छ । अत: यसका लागि सङ्घीयता अनुरुप विद्यमान अनुसन्धान मुलक संस्थाहरुको संस्थागत पुन:संरचना, वैज्ञानिक अनुसन्धान र प्रविधिको लागि सहज वातावरणको विकास र अनुसन्धान तथा विकासमा राज्यको लगानीको सुनिश्चितता अपरिहार्य हुन्छ ।

लहान नगरपालिकामा छुट्टै बालविकास केन्द्रहरु छैनन् । सबै विद्यालयमा आधारित बालविकास कक्षाहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । नगरपालिकाले बालविकास केन्द्रको स्तरोन्नतिको लागि तथा बालविकास निर्माणका लागि बजेट व्यवस्थापन गर्ने तीति लिई कार्यहरु गर्दै आएको छ । विद्यालय सुधार योजना,

सामाजिक परीक्षणका लागि तोकिए बमोजिम विद्यालयको खातामा रकम समय मै निकासा गर्ने गरेको छ । विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक गर्नुपर्ने तथा सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयहरुको सामाजिक परीक्षण गरी इमिसमा तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्न अनुरोध गरिएको छ । दिवा खाजा कार्यक्रम अन्तर्गत बालविकास देखि कक्षा ५ सम्मका सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुलाई दिवा खाजा व्यवस्था गरिएको छ । अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरु सामुदायिक सिकाई केन्द्रलाई सहजीकरण गर्न लगाईने गरेको छ । यस नगरपालिका अन्तर्गत नमुना विद्यालय नरहेको तर नगरले आफ्नै स्रोतबाट नमुना विद्यालयको रुपमा श्री ल.ल.क.मा.वि. लाई अगाडि बढाउने प्रयत्न गरिरहेको छ । (*स्रोत : लहान नगरपालिकाको वार्षिक शैक्षिक प्रतिवेदन, २०८०/८१)*

५.२.२ समस्या र चुनौती

समस्याहरु

- विद्यालयमा स्रोत साधनको अपर्याप्तताले विद्यालयको अभिलेख IEMIS अद्यावधिक गर्न समस्या हुनु ।
- विद्यालयमा शैक्षिक सामग्रीको कमी तथा तहगत, कक्षागत, विषयगत शिक्षक दरबन्दी अभाव हुनु ।
- दिवा खाजा कार्यक्रममा तोकिएको मापदण्ड बमोजिमको खाजा विद्यार्थीलाई उपलब्ध गराउन र दिवा खाजा पकाउन जनशक्तिको अभाव ।
- दरबन्दी मिलान तथा विद्यालय समायोजन हुन नसक्नु ।
- नगर शिक्षा योजना निर्माण नहुनु ।
- शिक्षा मन्त्रालयको मोनिटोरिङ सिस्टममा प्रविष्ट बजेट र सुत्रको बजेटमा एकरुपता नहुनु ।
- संस्थागत विद्यालयतर्फ नियमित अनुगमन नहुनाले विद्यालयको शुल्क पठनपाठनको स्तर, जनशक्ति जस्ता पक्षको नियमन गर्न नसक्नु ।
- लक्षित समूहका बालबालिकाको विशेष शिक्षामा पहुँचको कमी ।
- विद्यालयका भौतिक पूर्वाधार अपाङ्गमैत्री नहुनु ।
- विद्यालयका भौतिक पूर्वाधारमा कमी हुनु ।
- शिक्षकहरूमा पेशागत दक्षतामा कमी हुनु ।
- मातृ भाषामा शिक्षा नहुनु, छात्रा एवम् अपाङ्गमैत्री शौचालय न्यून रहेको ।
- विज्ञान र प्रविधिका विकासका निम्ति नीतिगत कानुनी तथा संस्थागत पूर्वाधारको कमी हुनु ।
- विभिन्न विधागत विशेषज्ञ, सक्षम र समर्पित जनशक्तिको न्यूनता हुनु ।
- उपलब्ध दक्ष जनशक्ति स्वदेशमा उपयोग हुन नसकी विदेश पलायन तर्फ आकर्षित हुनु ।
- विज्ञान र प्रविधिका विकासमा निजी क्षेत्रसँगको सहकार्य प्रभावकारी हुन सक्नु ।

चुनौतीहरु

- विद्यालयमा स्रोत साधनको अपर्याप्तताले विद्यालयको अभिलेख IEMIS अद्यावधिक गर्न ।
- वैकल्पिक शिक्षण सिकाई कार्यक्रम सञ्चालनमा चुनौती हुनु ।
- विषयगत शिक्षक व्यवस्थापन गर्न ।
- विद्यालय समायोजन तथा एकीकरण गर्न ।

- दिवा खाजा विद्यालयमा व्यवस्थापन गर्न मानवीय स्रोत साधनको व्यवस्थापन ।
- विद्यालयमा निर्माण कार्य समय मै समापन गर्न ।
- अंग्रेजी, गणित र विज्ञान विषयको शिक्षण सहयोग कार्यक्रम अन्तर्गत शिक्षक व्यवस्थापनमा तोकेका योग्यता प्राप्त शिक्षक समय मै व्यवस्थापन गर्न ।
- दरबन्दी मिलान गर्न र आवश्यकताका आधारमा शिक्षकलाई आन्तरिक काज सरुवा गरि तत्कालको लागि शिक्षक व्यवस्थापन गर्दा कानुनी अल्झन ।
- विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघलाई विद्यालयको गुणस्तरमा आवद्ध हुन/ बनाउन ।
- विद्यालयबाट समय मै चुस्त दुरुस्त कागजातहरु समय मै पेश नहुनु ।
- संस्थागत विद्यालयहरुको नियमन गर्न ।
- शिक्षण पद्धतिलाई विद्यार्थीको रुची सम्म पुऱ्याउन ।
- समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँचको सुनिश्चितता ।
- शैक्षिक पूर्वाधारको विकास ।
- स्थानीय स्तरमा नै गुणस्तरीय र प्रतिस्पर्धात्मक शिक्षाको अवसर बढाउनु ।
- विज्ञान प्रविधिको विकास तथा नविनतम प्रविधिको समग्रमा प्रयोग गर्ने वातावरण बनाउनु ।
- वैज्ञानिक अनुसन्धान कार्यमा सघाउ पुऱ्याउन सक्ने विभिन्न विधागत वैज्ञानिक, विज्ञ र दक्ष प्राविधिक जनशक्तिको विकास गर्नु ।
- प्रविधि विकासलाई उद्यमशिलतामा र उद्यमशिलतालाई उत्पादनसँग जोड्नु ।
- देशका दक्ष एवम् विज्ञ प्रतिभा पलायन रोक्नु ।

५.२.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- नगर शिक्षा ऐनको लागि आवश्यक, नियमावली, कार्यविधि निर्माण गर्न सकिने ।
- गुणस्तरीय शिक्षाको लागि अभिभावक अनुशिक्षण कार्यक्रम, शैक्षिक सुधार सम्बन्धी अन्तरक्रिया कार्यक्रम, विद्युतीय हाजिरी व्यवस्थापन, आईसिटी व्यवस्थापन लगायतका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने ।
- सामुदायिक विद्यालयको गुणस्तर वृद्धिका लागि अंग्रेजी माध्यममा पठनपाठन गराउन सकिने ।
- कृषि तथा भेटिरेनरी, सूचना प्रविधि र ईन्जिनियिरिङ लगायत प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गर्न सकिने ।
- स्थानीय सरकारले नियमित अनुगमनबाट विद्यालय शिक्षालाई समय सापेक्ष बनाउन सकिने ।
- शैक्षिक जनशक्ति उत्पादन गरी स्थानीय जनशक्तिको मागलाई पूर्ति गर्न सकिने ।
- शैक्षिक वातावरण, पूर्वाधार र सामाग्रीहरुको व्यवस्था गरी साक्षरता वृद्धि गर्न सकिने ।
- परम्परागत तथा आधुनिक ज्ञान तथा प्रविधिको स्तरोन्नति एवम् आधुनिकीकरण गर्न सकिने ।
- विज्ञान तथा प्रविधिको विकास एवम् अधिकतम प्रयोग गर्न सकिने ।
- शिक्षण सिकाई अनुदानमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्न सकिने ।
- विभिन्न संस्थाहरुसंग साझेदारीमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने ।

अवसर

- आधारभूत शिक्षा मौलिक हकको रुपमा स्थापित हुनु ।
- शिक्षा तीन तहको सरकारको प्राथमिकतामा पर्नु ।
- माध्यमिक शिक्षासम्मको नीति तथा योजना बनाउने अधिकार स्थानीय तहमा हुनु ।
- स्थानीय सरकारद्वारा शिक्षामा लगानी वृद्धि ।
- शिक्षा प्रतिको जनअभिरुचि बढ्दै जानु ।
- विज्ञान प्रविधिको विकास, नवप्रवर्तनको उपयोग गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न सकिने ।
- अनुसन्धान तथा विकासमा योग्य जनशक्ति परिचालन गर्न सकिने ।

५.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- गुणस्तरीय शिक्षा मार्फत समृद्धिको आधार तयार गर्ने ।
- विज्ञान प्रविधिको विकास, नवप्रवर्तनको उपयोगबाट उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

- गुणस्तरीय शिक्षामा समतामूलक पहुँच पुऱ्याउनु ।
- प्राविधिक, व्यवसायिक, सीपयुक्त एवम् व्यवहारिक शिक्षाको विकास एवम् बिस्तार गर्नु ।
- विज्ञान, प्रविधि र नवप्रवर्तनको विकास एवम् उपयोगबाट स्थानीय उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
आधारभूत सुविधा सहितको शैक्षिक पूर्वाधारको विकास गर्ने ।	▪ शिक्षा गुरुयोजना तयार गरिने छ । ▪ नगर शिक्षा ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक नियमावली, कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने छ । ▪ स्थानीय मातृ भाषामा पठनपाठन कार्यको लागि पहल गरिने छ । ▪ शिक्षालाई सीपसँग आवद्ध गराई रोजगारमुलक शिक्षा नीति अवलम्बन गरी एक विद्यालय एक उद्यम कार्यक्रम सञ्चालनमा जोड दिइने छ । ▪ शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्न प्रत्येक विद्यालयमा अभिभावक अनुशिक्षण कार्यक्रम, शैक्षिक सुधार सम्बन्धी अन्तरक्रियात्मक कार्यक्रम, ई-हाजिरी, ICT व्यवस्थापन लगायतका कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै जाने छ । ▪ सामुदायिक विद्यालयहरुको गुणस्तर वृद्धिका लागि अंग्रेजी माध्यममा पठनपाठन गराइने छ । ▪ विद्यार्थीहरुको पठनपाठन र पढ्न पाउने नैसर्गिक अधिकारलाई सीमित गर्न खोज्ने कुनै पनि प्रवृतिलाई पूर्ण रुपले निरुत्साहित गरिने छ ।

	▪ नगरपालिकाको सामाजिक विकास समिति अन्तर्गत सरोकारवाला समेतको सहभागिता हुने गरी शिक्षा विकास उपसमिति गठन गरी शैक्षिक विकासमा क्रियाशिल गराइने छ । ▪ बालविकास केन्द्रहरुमा शैक्षिक सामाग्री वितरण तथा कर्मचारीको व्यवस्था गरिने छ । ▪ लहान प्रज्ञा प्रतिष्ठान सहायता प्रदान गरिने छ । ▪ नगरपालिका भित्र उत्तम नतिजा प्राप्त गर्न सफल विद्यालय र शिक्षकलाई सम्मान तथा प्रोत्साहन गरिने छ । ▪ शिक्षण सिकाई पद्धतिलाई प्रविधि मैत्री बनाउन स्मार्ट कक्षा व्यवस्थापन तथा सञ्चालनलाई व्यवस्थित गर्दै लगिने छ । ▪ नगरपालिका सम्पूर्ण विद्यालयहरुमा सुलभ शौचालय र खानेपानीको व्यवस्था मिलाउँदै लगिने छ । ▪ नगर शिक्षा पार्श्वचित्र, नगर शिक्षा योजना तथा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरिने छ । ▪ नगरपालिकाभित्र रहेका जेहेन्दार विद्यार्थीहरुलाई उच्च शिक्षा प्राविधिक विषय अध्ययनका लागि छात्रवृति उपलब्ध गराइने छ । ▪ सामुदायिक विद्यालहरुको स्तरोन्नति गरिने छ । ▪ सामुदायिक विद्यालयहरुलाई प्रोत्साहन गरी व्यवहारिक शिक्षा प्रदान गरिने छ । ▪ विद्यालय छाड्ने बालबालिका दरलाई घटाउन थप दिवा खाजा तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ विद्यालय शैक्षिक विकासका लागि व्यवस्थापन समितिको क्षमता विकास गरी शैक्षिक गुणस्तर वृद्धि गरिने छ । ▪ खेलकुद, विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब, पुस्तकालय, पठनपाठन शैक्षिक सामाग्री, महिला र अपाङ्गमैत्री संरचना आदि जस्ता शैक्षिक पूर्वाधारको विकास गरिने छ । ▪ दरबन्दी अनुसार विषयगत शिक्षकहरूको पदपूर्ति गरिने छ । ▪ सबै विद्यालयलाई बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री बनाइने छ । ▪ विद्यालयहरु आवश्यकता अनुसार मर्ज गरी आवासीय विद्यालय स्थापना गरिने छ ।
शिक्षामा समतामूलक पहुँच स्थापित गर्ने ।	▪ विद्यालय उमेरका सबै बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षामा आवद्ध गर्न आमासमूह, नागरिक समाज उन्मुख संघसंस्था, सामुदायिक संस्था, गैसस परिचालन गरिने छ । ▪ अभिभावकमा शैक्षिक चेतना बिस्तार कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ विपन्न, दलित, पिछडिएका जातितथा समुदायका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा आकर्षण, टिकाउ र सिकाईमा सहयोग पुग्ने गरी पोसाक, दिवाखाजा, छात्रवृत्ति, शैक्षिक सामाग्री लगायतका विशेष उत्प्रेरणात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ स्थानीय पहिचान दर्शाउने पाठ्यसामग्रीको विकास गरि लागू गरिने छ । ▪ बालिका शिक्षालाई प्रोत्साहित गर्न महिलामैत्री शौचालय ,स्यानिटरी प्याडको उपलब्धता र व्यवस्थापनको समुचित व्यवस्था गरिने छ । ▪ बाल विकासकेन्द्रलाई औपचारिक शिक्षा प्रणालीमा आवद्ध गरिने छ ।
शिक्षण सिकाई दर बढाउने ।	▪ शिक्षक तालिम र पुनर्ताजगी तालिम उपलब्ध गराइने छ । ▪ शैक्षिक सामग्रीको उपलब्धता र प्रयोग बढाइने छ ।

	▪ विद्यालयमा सिकाई वातावरण अनुसार कक्षाकोठाको व्यवस्थापन गरिने छ । ▪ शिक्षाको स्तरोन्नतिको लागि अंग्रेजी भाषालाई प्राथमिकतामा राखेर अध्यापन गराइने छ । ▪ शिक्षण सिकाईमा सहयोग पुग्ने अतिरिक्त क्रियाकलाप र प्रयोगात्मक शिक्षालाई बढावा दिइने छ । ▪ सिकाईको अभिवृद्धि गर्न शिक्षक उपस्थिति, शिक्षण शैली, सिकाई परीक्षण, सिक्ने र सिकाउने वातावरण जस्ता पक्षहरूको नियमित अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गरिने छ ।
प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको विकास र बिस्तार गर्ने ।	▪ विद्यालय केन्द्रित अनौपचारिक शिक्षा अभियान सञ्चालन गरिने छ । ▪ डिजिटल साक्षरताको नीति अवलम्बन गरिनेछ । ▪ स्थानीय आवश्यकतामा आधारित वहुप्राविधिक शिक्षा (कृषि तथा भेटेरिनरी, सूचना प्रविधि, आदि) आदि पठनपाठन गरिने छ । ▪ SEE पश्चात प्राविधिक विषय (CTEVT) अध्ययन गर्ने २४ जना विद्यार्थीका (प्रति वडा १ जना) लागि छात्रवृत्ति प्रदान गरिने छ । ▪ विद्यालय शिक्षामा जीवनोपयोगी व्यवहारिक ज्ञान सिकाउने शैक्षिक कार्यक्रमहरू आवद्ध गरिने छ । ▪ विद्यालय शिक्षा पुरा नगरेका किशोरकिशोरीहरूलाई विद्यालय केन्द्रित व्यवसायिक शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ अनौपचारिक शिक्षाको पाठ्यक्रमलाई जीवनोपयोगी बनाइने छ । ▪ साक्षरता कार्यक्रममा गैरसरकारी संस्थाको परिचालन र समन्वय गरिने छ ।
विज्ञान, प्रविधि तथा नवप्रवर्तन र उद्यमशिलता बीच सकारात्मक सम्बन्ध कायम गर्ने ।	▪ विज्ञान प्रविधि र नवप्रवर्तनका माध्यमबाट कृषि, उद्योग पूर्वाधार विकास लगायतका क्षेत्रमा विविधिकरण एवम् आधुनिकीकरण गर्दै विकासमा तिब्रता हासिल गरिने छ । ▪ कृषि क्षेत्रको व्यवसायिकरण, विविधिकरण तथा आधुनिकीकरणका लागि आधुनिक प्रविधिहरुको प्रयोग गरिने छ । ▪ विकासका पूर्वाधार निर्माणमा उपयोगी प्रविधिहरुको विकास गरी स्थानीय पूर्वाधार निर्माणमा तिब्रता प्रदान गरिने छ ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	शिक्षा गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने ।			✓		
२	स्थानीय मातृ भाषामा पठनपाठन कार्यको लागि पहल गर्ने ।		✓	✓		
३	नगर शिक्षा ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक नियमावली, कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।			✓		
४	एक विद्यालय एक सुविधा सम्पन्न होस्टेलको व्यवस्था गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
५	प्रत्येक विद्यालयमा विषयगत शिक्षक दरबन्दी उपलब्ध गर्ने ।	✓	✓	✓		

६	प्राविधिक शिक्षालयको व्यवस्था गर्ने । (कृषि तथा भेटेरिनरी, सूचना प्रविधि)	✓	✓	✓	✓	
७	एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓		
८	एक विद्यालय एक नृत्य,संगीत र वाद्यवादक शिक्षकको व्यवस्था गर्ने ।	✓	✓	✓		
९	SEE पश्चात प्राविधिक विषय (CTEVT) अध्ययन गर्ने १० जना विद्यार्थीका (प्रति वर्ष २ जना) लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने ।	✓	✓	✓		
१०	बालविकास केन्द्रहरुमा शैक्षिक सामाग्री वितरण तथा कर्मचारीको व्यवस्थापन गर्ने ।	✓	✓	✓		
११	लहान प्रज्ञा प्रतिष्ठान सहायता प्रदान गर्ने ।		✓	✓		
१२	शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्न प्रत्येक विद्यालयमा अभिभावक अनुशिक्षण कार्यक्रम, शैक्षिक सुधार सम्बन्धी अन्तरक्रियात्मक कार्यक्रम, ई-हाजिरी, ICT व्यवस्थापन लगायतका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓		
१३	नगरपालिका भित्र उत्तम नतिजा प्राप्त गर्न सफल विद्यालय र शिक्षकलाई सम्मान तथा प्रोत्साहन गर्ने ।			✓		
१४	शिक्षण सिकाई पद्धतिलाई प्रविधिमैत्री बनाउन स्मार्ट कक्षा व्यवस्थापन तथा सञ्चालनलाई व्यवस्थित गर्ने ।	✓	✓	✓		
१५	सामुदायिक विद्यालहरुको स्तरोन्नति गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
१६	नगरपालिका सम्पूर्ण विद्यालयहरुमा सुलभ शौचालय र खानेपानीको व्यवस्था मिलाउने ।			✓	✓	
१७	नगर शिक्षा पार्श्वचित्र, नगर शिक्षा योजना तथा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने ।			✓		✓
१८	नगरपालिका भित्र रहेका जेहेन्दार विद्यार्थीहरुलाई उच्च शिक्षा प्राविधिक विषय अध्ययनका लागि छात्रवृति उपलब्ध गराउने ।		✓	✓		
१९	सामुदायिक विद्यालयहरुलाई प्रोत्साहन गरी व्यवहारिक शिक्षा प्रदान गर्ने ।			✓		
२०	विद्यालय भर्ना कार्यक्रमलाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓		
२१	विद्यालय छाड्ने बालबालिका दरलाई घटाउन थप दिवा खाजा तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓		
२२	शिक्षक, शिक्षा उपसमिति र विद्यालय व्यवस्थापन समितिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	✓	✓	✓		
२३	विद्यालयमा बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, महिलामैत्री संरचना विकास गर्ने ।		✓	✓		
२४	सामुदायिक विद्यालयहरुको गुणस्तर वृद्धिका लागि अंग्रेजी माध्यमा पठनपाठन गराउने ।		✓	✓		
२५	लक्षित वर्गहरुलाई अनौपचारिक कक्षाहरु सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
२६	शैक्षिक प्रदर्शनी आयोजना गर्ने ।		✓	✓		

२७	स्थानीय भाषामा पाठ्यक्रम विकासगर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ।		✓	✓		
२८	सूचना प्रविधि तथा कम्प्युटर ल्याब स्थापना गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
२९	सामाजिक परीक्षण गर्ने ।			✓		✓
३०	विज्ञान र नवप्रवर्तनका क्षेत्रमा नगरपालिकाले सहयोग उपलब्ध गराउने ।		✓	✓	✓	✓
३१	अनुसन्धान तथा विकासमा योग्य जनशक्ति परिचालन गर्ने ।	✓	✓	✓		
३२	परम्परागत तथा आधुनिक ज्ञान तथा प्रविधिको स्तरोन्नति एवम् आधुनिकीकरण गर्ने ।	✓	✓	✓		
३३	डिजिटल साक्षरता अभिवृद्धि गर्न कार्ययोजना निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓		

५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि

- शिक्षा गुरुयोजना तर्जुमा गरिएको हुने छ ।
- स्थानीय मातृ भाषामा पठनपाठन कार्यको लागि पहल हुने छ ।
- नगर शिक्षा ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक नियमावली, कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयन हुने छ ।
- एक विद्यालय एक सुविधा सम्पन्न होस्टेलको व्यवस्था गरिएको हुने छ ।
- एक वडा एक प्राविधिक शिक्षालयको व्यवस्था गरिएको हुने छ ।
- प्रत्येक विद्यालयमा विषयगत शिक्षक दरबन्दी उपलब्ध हुने छ ।
- SEEपश्चात प्राविधिक विषय (CTEVT)अध्ययन गर्ने ५ जना विद्यार्थीका (प्रति वडा १ जना) लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने ।
- बालविकासकेन्द्रहरुमा शैक्षिक सामाग्री वितरण तथा कर्मचारीको व्यवस्थापन गर्ने ।
- लहान प्रज्ञा प्रतिष्ठान सहायता प्रदान गर्ने ।
- एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गरिएको हुने छ ।
- कृषि तथा भेटेरिनेरी, सूचना प्रविधि लगायत प्राविधिक शिक्षा पठनपाठन हुने छ ।
- एक विद्यालय एक नृत्य, संगीत र वाद्यवादक शिक्षकको व्यवस्था
- शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्न प्रत्येक विद्यालयमा अभिभावक अनुशिक्षण कार्यक्रम, शैक्षिक सुधार सम्बन्धी हुने छ ।
- अन्तरक्रियात्मक कार्यक्रम, ई-हाजिरी, ICT व्यवस्थापन लगायतका कार्यक्रम सञ्चालनहुने छ ।
- नगरपालिका भित्र उत्तम नतिजा प्राप्त गर्ने सफल विद्यालय र शिक्षकलाई सम्मान तथा प्रोत्साहन हुने छ ।
- शिक्षण सिकाई पद्धतिलाई प्रविधि मैत्री बनाउन स्मार्ट कक्षा व्यवस्थापन तथा सञ्चालनलाई व्यवस्थित हुने छ ।
- नगरपालिका सम्पूर्ण विद्यालयहरुमा सुलभ शौचालय र खानेपानीको व्यवस्था हुने छ ।
- नगर शिक्षा पार्श्वचित्र, नगर शिक्षा योजना तथा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण हुने छ ।
- नगरपालिकाभित्र रहेका जेहेन्दार विद्यार्थीहरुलाई उच्च शिक्षा प्राविधिक विषय अध्ययनका लागि छात्रवृति उपलब्ध हुने छ ।

- सामुदायिक विद्यालहरुको स्तरोन्नति भई पूर्वाधार निर्माण हुने छ ।
- विद्यालय भर्ना कार्यक्रमलाई अभियानको रुपमा सञ्चालन हुने छ ।
- विद्यालय छाड्ने बालबालिका दरलाई घटाउन थप दिवा खाजा तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ ।
- शिक्षक, शिक्षा उपसमिति र विद्यालय व्यवस्थापन समितिको क्षमता अभिवृद्धि हुने छ ।
- सामुदायिक विद्यालयहरुको अंग्रेजी माध्यममा पठनपाठन हुने छ ।
- विद्यालय छाड्ने दरमा उल्लेख्य कमी आएको हुने छ ।
- अनौपचारिक शिक्षा मार्तफ प्रौढहरुको साक्षरता दर बढेको हुने छ ।
- विद्यालयमा बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, महिला मैत्री संरचना विकास हुने छ ।
- सबै शिक्षकहरुले तालिम प्राप्त गरेका हुने छ ।
- शैक्षिक प्रदर्शनी आयोजना गरिने छ ।
- डिजिटल साक्षरता अभिवृद्धि गर्न कार्ययोजना निर्माण गर्ने ।

५.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- स्थानीय शैक्षिक संस्थाहरुमा आवश्यक जनशक्तिहरुको पदपूर्ति हुनुपर्ने ।
- बहुप्राविधिक शिक्षालयको स्थापना हुनुपर्ने ।
- स्थानीय शैक्षिक संस्थाहरुको भौतिक पूर्वाधारको स्तरोन्नति हुनुपर्ने ।
- स्थानीय संघसंस्था र दातृनिकायहरुको नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकारबीच नगरपालिकाको शैक्षिक विकासमा आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकाको शिक्षामा लगानी वृद्धि गर्नुपर्ने ।

५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

५.३.१ पृष्ठभूमि

खानेपानी तथा सरसफाइ मानव जीवनयापनको अत्यावश्यक आधार हो । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय स्तरको खानेपानीलाई स्थानीय तहको अधिकारमा राखेको छ । खानेपानी तथा सरसफाइ सेवालाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रुपमा व्यवस्था गरेको छ । साथै, अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा समेत दिगो विकास लक्ष्यले खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी स्पष्ट लक्ष्यहरु निर्धारण गरेको छ । यसबाट बाल मृत्युदर कम गर्न तथा सरदर आयु वृद्धि गर्न सहयोग पुगेको, नागरिकले समग्र स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार भई उत्पादनशील समयमा वृद्धि भएको तथा सामाजिक रहनसहन र बालबालिकाको विद्यालय उपस्थिति दरमा अनुकुल सुधार गर्न योगदान पुगेको छ ।

सबैका लागि स्वच्छ खानेपानी र सरसफाइको उपलब्धताका साथै यसको दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्न सन् २०३० सम्मको प्रस्तावित लक्ष्य अनुसार ९५ प्रतिशत घरधुरीमा पाइपद्वारा वितरित खानेपानी तथा सुधारिएको सरसफाइ सुविधा पुऱ्याउने र सबै समुदाय खुला दिसामुक्त भएका हुने तथा शहरी क्षेत्रमा सबै घर ढल निकाससँग जोड्ने लक्ष्य लिएको छ । खानेपानीको वितरण, मर्मत तथा अनुगमनलाई व्यापक

बनाउन ठूलो प्रयत्नको आवश्यक छ । खानेपानी तथा सरसफाइको सुनिश्चितता प्राय: स्थानीय तहको उत्तरदायित्व भित्र पर्दछ । यो कार्य स्थानीय शासनको प्रभावकारिता, प्राकृतिक स्रोतको व्यवस्थापन तथा स्थानीय योजनामा निर्भर गर्दछ । खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँच सुनिश्चित गर्न ग्रामीण तथा शहरी क्षेत्रका चुनौतीहरुमा ठूलो भिन्नता पाइन्छ तापनि प्राय: स्थानीय तहले खानेपानी तथा सरसफाइको पहुँच एवम् सुधार कार्यमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आएका छन् । स्थानीय तह कतै समुदायले सञ्चालन गरेका खानेपानी तथा सरसफाइ काममा सहयोगीको रुपमा रहेका छन् भने कतै स्थानीय तह आफै खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा प्रदायक भएको पनि पाइन्छ । खानेपानी तथा सरसफाइको सुविधा उपलब्ध गराउन नसकिने स्थानहरुमा स्थानीय तहले बसोबास तथा व्यापार विस्तारलाई सीमित पनि गर्न सक्दछन् । दिगो रुपले फोहरमैला व्यवस्थापन गरेर तथा वातावरण संरक्षणका उपायहरु अपनाएर स्थानीय तहले खानेपानीको गुणस्तरको सुधार गर्न पनि सक्छन् ।

दिगो विकास लक्ष्य ६ अघि बढाउन स्थानीय तहले खास रुपमा तपशिल कार्य गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- सफा खानेपानी तथा सरसफाइको पहुँचसँग सम्बन्धित नीति, कानून, सिद्धान्त, योजना तथा नियमनहरु लागू तथा कार्यान्वयन गर्ने । शुल्कमा आधारित खानेपानी तथा सरसफाइका सेवा शुल्क तथा नियमहरु निर्धारण गर्ने ।
- स्थानीय सेवा प्रदायक कम्पनीहरुबाट उपयुक्तता अनुसार व्यवसायिक रुपमा पाइपद्वारा वा गैरपाइपद्वार खानेपानीको प्रावधान सम्बन्धी सेवा (यसमा सम्बन्धित खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी विकासका कामहरु र दस्तुरमा आधारित स्थानीय खानेपानी तथा सरसफाइको सञ्चालन तथा मर्मत सम्भार लगायत)
- ढल व्यवस्थापन तथा प्रशोधन केन्द्रको स्थापना तथा फोहर पानीको प्रशोधन व्यवस्थापन तथा पूर्वाधारको निर्माण एवम् व्यवस्थापन ।
- भवन मापदण्डमा खानेपानी तथा ढल निकास सम्बन्धी प्रावधान समेत समावेश गरी लागू गर्ने ।
- अति गरीब घरधुरीलाई पाइपद्वारा वा गैरपाइपद्वारा खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाहरुको लागि उचित अनुदानको व्यवस्था गर्ने ।
- निजी खानेपानी वितरक तथा ढल निकास सञ्चालकहरुका सेवाहरुको नियमन तथा अनुगमन गर्ने ।
- समुदायमा आधारित, गैरनाफामूलक तथा निजी एवम् घरधुरी तहका खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी प्रावधानहरुलाई सहयोग र नियमन गर्ने ।
- सरसफाइ सम्बन्धी चेतना अभियान तथा कार्यक्रमहरु (खुला दिसामुक्त गाउँ) प्रवर्द्धन गर्ने ।

५.३.२ समस्या र चुनौती

समस्याहरु

- खानेपानी स्रोत संरक्षण तथा सरसफाइमा जनचेतनाको कमी हुनु ।
- सरसफाइमा त्यति धेरै चासोको विषय नहुनु ।
- प्राकृतिक एवम् मानवजन्य कारणले पानीका श्रोत तथा मुहानहरूमा ह्रास आई खानेपानीको उपलब्धतामा कमी आउनु ।
- पानीको गुणस्तर मापन तथा परीक्षण नहुनु ।

- खानेपानी वितरण मापदण्ड अनुसार नहुनु ।
- स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था नहुँदा पानी जन्य रोगहरू बढ्नु ।
- व्यक्तिगत तथा सामुदायिक सरसफाइको अभ्यास कमजोर हुनु ।

चुनौतीहरु

- "एक घर एक धारा र एक घर एक चर्पी" नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।
- स्वच्छ पानीको वितरण गर्नु ।
- खानेपानीका मुहानहरुको संरक्षण गर्नु ।
- खानेपानी प्रणालीको दीगो व्यवस्थापन गर्नु ।
- सरसफाइको अभ्यास बढाउनु ।

५.३.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- "एक घर एक धारा र एक घर एक चर्पी" नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन भई सबै घरधुरीमा खानेपानीको पहुँच स्थापित हुन सकिने ।
- खानेपानी सुविधा नपुगेका स्थानहरुमा खानेपानी योजना सञ्चालन गर्न सकिने ।
- स्वच्छ पानीको वितरण हुने ।
- खानेपानीका मुहानहरुको संरक्षण गर्न सकिने ।
- खानेपानी प्रणालीको दीगो व्यवस्थापन हुने ।
- सरसफाइको अभ्यास बढ्न सक्ने ।

अवसर

- नगरपालिकामा प्रशस्त पानीका मुहान र खोलानालाहरु हुनु ।
- अधिकांश परिवारमा खानेपानीको पहुँच पुग्नु ।
- खानेपानी सुविधा नपुगेका स्थानहरुमा खानेपानी योजना सञ्चालन गर्न प्रदेश सरकार र केन्द्र सरकारसँग समन्वय गर्न सकिने ।
- खानेपानीमा विभिन्न सरकारी, निजी तथा गैससहरूको सहकार्य हुनु ।
- स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइको कारण जनस्वास्थ सुधारमा सहयोग पुग्ने ।
- स्वच्छ, सफा, हराभरा नगरपालिका स्थापित हुन सक्ने ।
- पानीको स्रोहरुको संरक्षण गरी प्राकृतिक स्रोतको सदुपयोग गर्न मद्दत पुग्ने ।
- फोहर उत्सर्गन गर्ने ठूला उद्योगहरु र बजारकेन्द्रहरु नहुनु ।

५.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- स्वच्छ खानेपानी र सरसफाइद्वारा स्थानीयवासीको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु ।

उद्देश्य

- सम्पूर्ण घरधुरीमा स्वच्छ खानेपानी पहुँच सहज बनाउनु ।
- नगरपालिका क्षेत्रभित्र नियमित सरसफाइको व्यवस्था गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
एक घर एक धाराको अवधारणा अनुसार स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध गराउने ।	▪ खानेपानी तथा सरसफाइ गुरुयोजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ । ▪ खानेपानीको मुहानहरु संरक्षण गरिने छ । ▪ खानेपानीका संरचनाहरुको स्तरोन्नति र नयाँ संरचनाहरूको निर्माण गरिने छ । ▪ खानेपानी सुविधा नपुगेका स्थानहरुको पहिचान गरी पाइप वा बोरिङ माध्यमबाट खानेपानी सञ्चालन गर्न प्रदेश सरकार र केन्द्र सरकारसँग विशेष पहल गरिने छ । ▪ खानेपानीको नयाँ स्रोत खोजी गरी खानेपानी सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ । ▪ स्वच्छ खानेपानी वितरणका लागि मुहान सुधारका साथै पानी वितरण पूर्व प्रशोधन गरिने छ । ▪ फिल्टर जडान सहित एक घर एक धाराको व्यवस्था गरिने छ । ▪ खानेपानी प्रणालीको दिगो व्यवस्थापनको लागि प्रणालीगत रुपमा व्यवस्थापन समिति गठन गरी नियमित मर्मत सम्भारको लागि जिम्मेवार बनाइने छ । ▪ खानेपानीको उपभोगको मात्रा अनुसार महसुल उठाई मर्मत सम्भार कोषको व्यवस्था गरिने छ । ▪ खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी काम गर्ने सरकारी, निजी, गैसस र सामुदायिक सस्थाहरुसँग सहकार्य गरिने छ । ▪ खानेपानी व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी र खानेपानी मर्मत सम्भार कार्यकर्तालाई तालिम र पुनर्ताजगी तालिम नियमित रुपमा दिइने छ ।
चर्पीको व्यवस्था तथा सरसफाइको अभ्यास बढाउने।	▪ प्रमुख बस्ती र बजार केन्द्रहरूमा सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्था गरी समुदायलाई सञ्चालनको जिम्मेवारी दिइने छ । ▪ नगरपालिकाका सबै घरधुरीमा व्यवस्थित चर्पीको व्यवस्था गरिने छ । ▪ अति विपन्न परिवारलाई चर्पी बनाउन अनुदानको व्यवस्था गरिने छ । ▪ सार्वजनिक शौचालयहरुलाई स्थानीय संघ संस्था तथा समुदायबाट सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । • पूर्ण सरसफाइयुक्त नगरपालिका घोषणा गर्न सरसफाइ अभियान, चेतना अभिवृद्धि, फोहर विसर्जन, बास्केट तथा कन्टेनर र व्यवस्थित कम्पोष्टिङ आदिको व्यवस्था गरिने छ । ▪ बजार क्षेत्र, पर्यटकीय क्षेत्र, पार्क लगायत सार्वजनिक स्थानमा सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्था गरिने छ ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	खानेपानी तथा सरसफाइ गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने ।		✓	✓		
२	खानेपानीका श्रोतहरुको संरक्षण गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
३	एक घरएक धारा र एक चर्पीको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
४	खानेपानीका विद्यमान संरचनाहरु मर्मत गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
५	दक्ष जनशक्ति उत्पादन तथा सचेतना तालिम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
६	आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन र नीति निर्माणको लागि अन्तर सरकार समन्वय गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
७	खानेपानी अपुग भएका वडा र बस्तीहरुको लागि नयाँ खानेपानी आयोजना निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
८	खा.पा.उ.स.लाई प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने ।			✓	✓	
९	फोहर पानीको उचित व्यवस्थापन गरी वातावरण स्वच्छ राख्ने ।	✓	✓	✓	✓	
१०	मुख्य बजार केन्द्रहरुमा सार्वजनिक शौचालयहरुको निर्माण गरी स्थानीय संघ संस्था तथा समुदायलाई व्यवस्थापनको जिम्मेवारी प्रदान गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
११	नगरपालिका क्षेत्रभित्र नियमित फोहर सङ्कलन गर्ने ।			✓	✓	✓
१२	सरसफाइ अभियान सञ्चालन गर्ने ।			✓	✓	✓

५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि

- खानेपानी तथा सरसफाइ गुरुयोजना तर्जुमा भई कार्यान्वयन हुने छ ।
- खानेपानीको श्रोतहरुको संरक्षण हुने छ ।
- एक घर एक धारा र एक शौचालयको व्यवस्था हुने छ ।
- खानेपानी नपुगेका वडा र बस्तीहरुमा नयाँ खानेपानी आयोजना निर्माण हुने छ ।
- सबै घरमा व्यवस्थित चर्पी निर्माण हुने छ ।
- मुख्य बजार केन्द्रहरुमा सार्वजनिक शौचालयको निर्माण हुने छ ।
- सरसफाइको अवस्थामा उल्लेख्य सुधार हुने छ ।
- वर्षा यामको पानी सङ्कलन र प्रशोधन प्रविधि जडान गरिएको हुने छ ।
- खानेपानी र सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनाको विकास हुने छ ।

५.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- सम्भाव्यता अध्ययनको आधारमा नयाँ खानेपानी आयोजना निर्माण हुने छ ।
- प्रत्येक घरधुरीमा धाराको पानी वितरण हुने छ ।
- आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिकहरुको व्यवस्था हुने छ ।

- स्थानीय संघसंस्था र दातृनिकायहरुको नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकार बीच नगरपालिकामा खानेपानी वितरण र सरसफाइमा आवश्यक समन्वय र सहकार्य भएको हुने छ ।
- नगरपालिकाले खानेपानी वितरणमा आवश्यक बजेटको व्यवस्था गरेको हुने छ ।

५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग

५.४.१ पृष्ठभूमि

सबै लिङ्ग, वर्ग र समूहको सहभागिता र अपनत्व वोध सहितको समावेशीताले राज्य प्रणालीलाई सुदृढ गर्नुका साथै समृद्धिको आकांक्षा परिपूर्ति गर्न ठूलो मद्दत गर्दछ । संविधानले वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक,धार्मिक, लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातिय छुवाछुतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने सङ्कल्प गरेको छ । लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला, किशोरी र बालिकालाई सशक्त बनाउन सन् २०३० को प्रस्तावित लक्ष्य अनुसार शिक्षा, समान कामको ज्यालामा हुने फरक, शारीरिक एवम् मानसिक हिंसा तथा अन्य सबै प्रकारका घातक व्यवहारहरु र लैङ्गिक असमानता हटाउने तथा संसद लगायत सार्वजनिक सेवाको निर्णय तहमा महिलाको सङ्ख्या बढाउने भन्ने रहेको छ ।

स्थानीय तहले आफ्नो कार्य दायराका सबै क्षेत्रहरुमा महिला सशक्तिकरणका बहुआयामिक बाधा अडचनहरु हटाउँदै लैङ्गिक समानतालाई मूलप्रवाहीकरण गर्न सक्दछ । स्थानीय तहले भेदभाव रहित सेवा प्रवाह र निष्पक्ष रोजगारीको अवसर प्रदान गरेर लैङ्गिक समानता तथा महिला सशक्तिकरणका लागि उदाहरणीय काम गर्न सक्दछ । महिला विरुद्ध हुने हिंसा तथा अन्य घातक व्यवहारहरु पहिचान तथा सामना गर्न स्थानीय तह अग्रपङ्तिमा रहेका छन् । हिंसाबाट पीडित महिलालाई सेवा पुऱ्याउने भूमिका पनि स्थानीय तहले खेल्नुपर्दछ । आफ्नो अधिकार प्राप्तिको लक्ष्य पूरा गर्न तथा स्थानीय राजनीतिबाटै प्रादेशिक तथा राष्ट्रिय तहको राजनीतिमा प्रवेश गर्न महिला सशक्तिकरण गर्दै बढी महिलालाई स्थानीय तहमा प्रतिनिधित्व गर्ने अवसर दिन जरुरी छ । स्थानीय तहका महिला जनप्रतिनिधिहरुले लैङ्गिक जडवाद्लाई चुनौती दिन सक्दछन् र युवा पुस्ताका लागि उदाहरण बन्न सक्दछन् ।

संविधानले महिलाको हकलाई मौलिक हकमा राख्नका साथै लैङ्गिक समानतालाई निर्देशक सिद्धान्तको रुपमा स्थापित गरेको छ । त्यसैले सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहका सबै सरकारहरुमा यो लागू हुन्छ । जनताको नजिको सरकार भएकोले लैङ्गिक समानताको प्रवर्द्धन तथा महिला एवम् किशोरी सशक्तिकरण गर्न स्थानीय तहको भूमिका अझ महत्वपूर्ण हुन्छ । दिगो विकास लक्ष्य ५ अघि बढाउन स्थानीय तहले तपशिल कार्य गर्न सक्दछन् ।

- महिलाको हकको संरक्षण तथा प्रगति सम्बन्धी नीति, कानुन, सिद्धान्त, योजना तथा नियमावली तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने ।
- स्थानीय तहको नेतृत्व तहमा महिलाको राजनीतिक तथा प्रशासनिक भूमिका सक्रियताका साथ प्रवर्द्धन गर्ने । स्थानीय तहमा लैङ्गिकमैत्री कार्य वातावरणको निर्माण गर्ने ।

- लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणाली लागू गर्ने । सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रियामा महिलाको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
- स्थानीय तहमा उपलब्ध गराइने सार्वजनिक शिक्षा, सार्वजनिक स्वास्थ्य सेवा, खानेपानी तथा सरसफाइ ईत्यादि सबै प्रकारका सेवाहरुमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्ने ।
- स्थानीय तहमा समावेशी सशक्तिकरण तथा महिलाको क्षमता विकास सुनिश्चित गर्ने ।
- लैङ्गिक हिंसा हटाउन निरोधात्मक, प्रवर्द्धनात्मक साथसाथै सुरक्षात्मक उपायहरु अपनाउने र सुधार गृहहरु (सुरक्षित घरहरु) उपलब्ध गराउने ।

यस आवधिक योजनाले महिला, बालबालिका तथा लक्षित समूहलाई प्राथमकिताका साथ सम्बोधन गर्ने गरी कार्ययोजना प्रस्ताव गरेको छ । पिछडिएका समुदायलाई विकासको मूल प्रवाहमा ल्याउनु नै यस आवधिक योजनला परिलक्षित गरेको छ ।

५.४.२ समस्या र चुनौतीहरु

समस्याहरु

- शिक्षा, स्वास्थ्य लगायत सेवामा महिला र लक्षित वर्गको पहुँचमा कमी ।
- महिलाको भूमिका औपचारिक आर्थिक क्रियाकलापमा भन्दा घरायसी काममा बढी केन्द्रित हुनु ।
- महिला, अपाङ्गता तथा बालमैत्री पूर्वाधारको कमी ।
- लक्षित वर्गमा सचेतनाको अभाव ।
- लक्षित वर्गहरु आर्थिक रुपमा अत्यन्तै पछाडी पर्नु ।
- लक्षित वर्गको समाजमा देखिएका सामाजिक कुरीति, जातीय, लैङ्गिक, भाषिक, धार्मिक, विभेद अन्त्य गर्नका लागि राज्य तथा सम्बन्धित निकायहरु औपचारिकतामा मात्र सीमित रहनु ।
- महिला तथा लक्षित वर्गमा लागि न्यून कार्यक्रमहरु हुनु ।

चुनौतीहरु

- स्थानीय तहमा समानता र सामाजिक समावेशीकरणको दृष्टिकोणलाई मूल प्रवाहिकरण गर्न ज्ञान, दक्षता र क्षमता भएका जनशक्तिको उचित व्यवस्थापन गर्नु ।
- अन्तर निकाय र समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउनु ।
- लक्षित वर्गको शिक्षा र स्वास्थ्य जस्ता क्षेत्रमा पहुँच स्थापित गर्नु ।
- महिला तथा लक्षित वर्ग समुदायको क्षमता विकास गरी उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।
- महिला तथा लक्षित वर्गको अर्थपूर्ण सहभागिता र निर्णयमा पहुँच स्थापित गर्नु ।

५.४.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गहरु समेत नगरपालिकाको प्राथमिकतामा रहँदै आएको ।
- विकासमा लक्षित वर्ग र समुदायलाई परिचालित गर्ने सम्भावना रहेको ।

- स्थानीय सरकारमा लक्षित वर्गको सम्मानजनक उपस्थित तथा उनीहरुको सहभागिता ।
- बालमैत्री स्थानीय तह घोषण गर्न सकिने ।

अवसर

- संविधानका मौलिक हकमा समावेशीकरणलाई प्राथमिकता अनुसार विभिन्न हक सुरक्षित हुनु ।
- दलित तथा सीमान्तकृत समुदाय लक्षित विशेष कार्यक्रम सञ्चालनमा आउनु ।
- नगरपालिकाको निर्णय प्रक्रियामा महिला, दलित तथा अल्पसङ्ख्यकको प्रतिनिधित्वले गर्दा सम्बन्धित वर्ग र समुदायको मुद्दा समेटिदै जानु ।
- स्थानीय जनजाति समुदायको घरायसी निर्णय प्रक्रियमा महिलाको भूमिका प्रभावकारी हुनु ।
- समावेशी र समानतामूलक समाज निर्माण गर्न सकिने ।
- लक्षित वर्गको सामाजिक र आर्थिक उत्थान गर्न सकिने ।
- विकास निर्माणमा महिला तथा लक्षित वर्गहरुको समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्ने सकिने ।

५.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- लहान नगरपालिकामा समावेशी र समानतामूलक समाज निर्माण गर्ने ।

उद्देश्य

- विकासमा महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गको प्रत्यक्ष सहभागिता सुनिश्चित गर्नु ।
- बञ्चित तथा सामाजिक सुरक्षा नपाएका समुदायहरूलाई सामाजिक सुरक्षा प्रदान गर्नु ।
- विभेद/भेदभावमा परेका समूहहरुको राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
समानता र सामाजिक समावेशीकरणलाई संस्थागत गर्ने ।	▪ समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी कानुन, ऐन, नीति तथा कार्य नीति तर्जुमा गरिने छ । ▪ तथ्याङ्क/सूचना/अभिलेखको थालनी गरिने छ । ▪ महिला, बालबालिका र लक्षित वर्गको अधिकारसँग सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ समानता र सामाजिक समावेशीकरण सूचकहरु तयार गरि अनुगमन र मुल्याङ्कन प्रभावकारी बनाईने छ ।
महिलाहरुको सशक्तिकरण र समावेशीकरणमा जोड दिने ।	▪ लैङ्गिक समता प्राप्तिको लागि महिला पुरुषको सक्रिय भूमिका रहने व्यवस्था गरिने छ । ▪ एकल, विधवा तथा विपन्न महिलाहरुको जीवनस्तर उकास्न आयमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ महिलाहरुको राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिक सशक्तिकरणमा प्रभावकारी

	सहभागिता बढाउँदै लगिने छ । ▪ लैङ्गिक र घरेलु हिंसा तथा चेलिबेटी बेचबिखन निर्मूल गर्न सचेतना कार्यक्रम गरिने छ । ▪ महिला हिंसा, यौन हिंसा/शोषण तथा ज्यादतिमा परेका महिलाहरुलाई संरक्षण दिई यस्ता घटना अन्त्य गर्न स्थानीय तह शसक्त रुपमा लाग्ने छ ।
लक्षित वर्ग, र सिमान्तकृत समुदायको सशक्तिकरण र विकास गर्ने ।	▪ दलित, जनजाति, विपन्न र सिमान्तकृत समुदायको आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक सशक्तिकरणका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ । ▪ सामाजिक विभेद, जातीय, छुवाछुत अन्त्यका लागि नगरपालिका, नागरिक समाज र सरोकारवाला निकायहरुसँग सहकार्य गरिने छ । ▪ दलित स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम आयोजना गरिने छ । ▪ आधारभूत आवश्यक्ता (गाँस, बास, कपास, स्वास्थ्य, शिक्षा तथा रोजगार), राज्यले दिने अन्य विशेष सेवा सुविधाहरुमा यी समुदायहरुको पहुँच सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ ।
बालबालिका, किशोर किशोरीको श्रृजनशीलताको विकास गर्ने ।	▪ स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी कार्यक्रमसँग आवद्ध गरी मातृस्वास्थ्य, गर्भ संरक्षण बाल तथा मातृ पोष ण जस्ता बालबचाउका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ । ▪ बालबालिकाको जन्मदर्ता अधिकार स्थापित हुने गरी व्यक्तिगत घटना दर्तालाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गरिने छ । ▪ भूकम्प, विपद्, द्वन्द प्रभावित र टुहुरा बालबालिकाको बाल संरक्षण गरी शिक्षाको अवसर प्रदान गरिने छ । ▪ घरदेखि विद्यालयसम्म बालविकासको वातावरण सृजना गरी उनीहरूको सिकाई र सृजनशीलताको विकास गरिने छ । ▪ बाल मैत्री नगरपालिका बनाई एक वडा एक बाल उद्यान निर्माण गरिने छ । ▪ बालश्रमको अन्त्य गरिने छ । ▪ बालसरोकारका विषयमा बाल सहभागिता सुनिश्चित गरिने छ ।
अपाङ्गता भएका व्यक्तिको संरक्षण रक्षमता विकास गरी अवसरमा पहुँच बढाउने ।	▪ ‘क ’र ‘ख’ वर्गका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको संरक्षणका लागि आवश्यक व्यवस्था गरिने छ । ▪ ‘ग’ र ‘घ’ वर्गका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको क्षमता विकास गरी रोजगारी र स्वरोजगारीका अवसरहरूमा पहुँच बढाइने छ । ▪ बोली र श्रवण अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई विशेष शिक्षाको व्यवस्था मिलाइने छ । ▪ गैसस र सामुदायिक संघसस्थाहरूसँग समन्वय गरी ह्विलचियर, श्रवणयन्त्र, कृतिम अङ्ग जडान जस्ता सुविधाहरूमा पहुँच बिस्तार गरिने छ ।
ज्येष्ठनागरिकको संरक्षण गर्दै सम्मानपूर्ण जीवनको	▪ ज्येष्ठ नागरिकहरुको स्वास्थ्य सुधारको लागि घुम्ती स्वास्थ्य केन्द्रको व्यवस्था मिलाईने छ । ▪ ज्येष्ठ नागरिकहरूको ज्ञान, अनुभवहरूको अन्तर पुस्ता हस्तान्तरण गर्ने

अनुभूति दिलाउने ।	व्यवस्था गरिने छ । ▪ ज्येष्ठ नागरिक चौतारी र विश्रामस्थलको व्यवस्था गरी मनोरन्जन र अनुभव आदान जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ ज्येष्ठ नागरिकलाई विद्यालय केन्द्रित अनुभव आदान प्रदान गर्ने व्यवस्था गरी पुस्तान्तरण गरिने छ । ▪ बाबुआमालाई सम्मान नगर्ने सन्तानहरूलाई सार्वजनिकीकरण गरिने छ । ▪ गैसस र सामुदायिक संस्थाहरूसँगको सहकार्यमा आश्रयहीन ज्येष्ठ नागरिकको आश्रय केन्द्र निर्माण गरी पालन पोषणको व्यवस्था गरिने छ ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	ज्येष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓		
२	बालमैत्री स्थानीय तह घोषणा गरी बाल पार्श्वचित्र तयार गर्ने ।			✓		
३	बाल गृह निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓		
४	हिंसा पिडितहरुको लागि सेफ हाउस निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	
५	ज्येष्ठ नागरिक सञ्जाल, अपाङ्ग सञ्जाल, बाल सञ्जाल र महिला सञ्जाल गठन गर्ने ।			✓		
६	लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण-जेसी अडिट तयार गर्ने ।		✓	✓		
७	समानता र सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तय गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
८	समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी संस्थागत क्षमता विकास गर्ने ।			✓	✓	
९	लैङ्गिक र घरेलु हिंसा तथा चेलिबेटीबेचबिखन निर्मूल गर्न सचेतना कार्यक्रम गर्ने ।		✓	✓	✓	
१०	महिला, दलित, जनजाति, विपन्न वर्ग र सिमान्तकृत समुदायको आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक सशक्तिकरणर सहभागितामा सीपमूलक तालिम तथा क्षमता वृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
११	सामाजिक सुरक्षा कोष स्थापना र सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
१२	बालअधिकारको संरक्षण एवम् प्रवर्द्धन सम्बन्धी नीति, कानुन, योजना तथा मापदण्ड निर्माण र कार्यन्वयन गर्ने ।		✓	✓		
१३	महिला हिंसा, दलित, जनजाति, विपन्नवर्ग र सिमान्तकृत समुदायको विभेदको अन्त्यका लागि स्थानीय तह, समुदाय, विद्यालय, निजी क्षेत्र लगायत अन्य क्षेत्रमा क्रियाशिल व्यक्ति, संस्थाहरुसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
१४	वृद्धवृद्धाको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई स्थानीय तहको विकासमा उपयोग गर्ने ।		✓	✓		

१५	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुलाई कृतिम अङ्ग र ह्विलचेयर लगायत सहायक सामाग्री प्रदान गर्ने ।		✓	✓	✓	
१६	बालविवाह, बहुविवाह तथा लैङ्गिक विभेद सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
१७	बाल श्रम मुक्त नगरपालिका निर्माण गर्ने ।			✓	✓	✓
१८	एक वडा एक बाल उद्यान निर्माण गर्ने ।		✓	✓	✓	
१९	ज्येष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य सुधारको लागि घुम्ती स्वास्थ्य केन्द्रको व्यवस्था गर्ने ।			✓		
२०	महिला आय आर्जन वृद्धि गर्न घरेलु उद्योगहरु स्थापना गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
२१	दलित स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम आयोजना गर्ने ।		✓	✓		
२२	विपन्न दलित बालबालिकालाई विद्यालय पोशाक वितरण गर्ने ।		✓	✓	✓	

५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि

- बालमैत्री स्थानीय तह घोषणा तथा बाल पार्श्वचित्र तयार हुने छ ।
- ज्येष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र निर्माण हुने छ ।
- बाल गृह निर्माण हुने छ ।
- हिंसा पिडितहरुको लागि सेफ हाउस निर्माण हुने छ ।
- ज्येष्ठ नागरिक सञ्जाल, अपाङ्ग सञ्जाल, बाल सञ्जाल र महिला सञ्जाल गठन हुने छ ।
- समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी नीति, रणनीति एवम् योजना तथा कार्यक्रम तयार भई कार्यन्वयनमा आउने छ ।
- सामाजिक विभेद र लैङ्गिक हिंसा अन्त्य सम्बन्धी कानुन निर्माण भई कार्यान्वियनमा आउने छ ।
- जोखिम अवस्थाका बालबालिका, अपाङ्गता तथा ज्येष्ठ नागरिकहरुको उचित संरक्षण हुने छ ।
- सामाजिक सुरक्षाका सेवाग्राहीहरुको एकीकृत अभिलेख स्थापित हुने छ ।
- लैंङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति तर्जुमा हुने छ ।
- महिला तथा लक्षित वर्गलाई क्षमता विकास सम्बन्धी तालिम सञ्चालनहुने छ ।
- लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण जेसी अडिट तयार भएको हुने छ ।
- अपाङ्गता भएका ७० प्रतिशत व्यक्तिहरुले कृतिम अङ्ग र ह्विलचेयर लगायत सहायक सामाग्रीहरु प्राप्त गरेका हुने छन् ।
- वृद्धवृद्धाको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई स्थानीय तहको विकासमा उपयोग हुने छ ।
- बाल विवाह, बहु विवाह तथा लैङ्गिक विभेद सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालनहुने छ ।
- महिला, दलित, जनजाति, विपन्न वर्ग र सिमान्तकृत समुदायको आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक सशक्तिकरण र सहभागितामा सीपमूलक तालिम तथा क्षमता वृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ ।
- एक वडा एक बाल उद्यान निर्माण हुने छ ।
- ज्येष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य सुधारको लागि घुम्ती स्वास्थ्य केन्द्रको व्यवस्था हुने छ ।
- महिला आय आर्जन वृद्धि गर्न घरेलु उद्योगहरु स्थापना हुने छ ।
- दलित स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम आयोजना भएको हुने छ ।
- विपन्न दलित बालबालिकालाई विद्यालय पोशाक वितरण गर्ने ।

५.४.६ अनुमानित तथा जोखिम पक्ष

- नगरपालिकाको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति तर्जुमा भएको हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकाको सेवा प्रवाह समावेशी र लक्षित वर्ग मैत्री हुनुपर्ने ।
- स्थानीय संघसंस्था र दातृ निकायहरुको महिला, बालाबलिका तथा लक्षित वर्गलाई नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकाका सार्वजनिक स्थानहरुमा अपाङ्गमैत्री पूर्वाधार विकास भएको हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकाले महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गको लागि पर्याप्त बजेटको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकारबीच महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्गको लागि आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने ।

५.५ युवा तथा खेलकूद

५.५.१ पृष्ठभूमि

राष्ट्रिय विकासमा युवा सहभागिता अभिवृद्धि गर्दै राजनीतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र आर्थिक अधिकारहरुको पूर्ण उपयोग गर्ने वातावरण तयार गरी युवाको सर्वाङ्गीण विकास, सशक्तिकरण र युवा उद्यमशिलताका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रमा विशेष अवसर प्रदान गर्ने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । संयुक्त राष्ट्र प्राप्त सुरक्षा परिषद्को प्रस्ताव नं. २२५० ले दिगो विकास लक्ष्य र युथ भिजन-२०२५ ले युवाको विकास र सहभागितामा जोड दिएको छ । उद्यमशील युवा मुलुकको विकासका संवाहक हुन । खेलकुद शारीरिक तथा मानसिक विकासको महत्वपूर्ण माध्यम समेत हो । त्यसैले युवा तथा खेलकुदको विकास बिना नगरपालिकामा विकास निर्माण र नविनतम कार्यहरु सम्भव हुँदैन ।

युवा जनशक्ति परिचालन गर्न र उनीहरुको क्षमता वृद्धि गर्नका लागि विकास निर्माणमा युवा परिचालन गर्न सकिन्छ । विश्वविद्यालयबाट अध्ययन समाप्त गरी कामको खोजीमा रहेका तथा अध्ययनको अन्तिम वर्षमा रहेका, वैदेशिक अध्ययन समाप्त गरी फर्किएका युवा तथा विद्यार्थीहरुलाई विभिन्न विषय क्षेत्रमा स्वयंसेयी तथा इन्टर्नको रुपमा खटाउन सकिन्छ । युवा तथा खेलकुद क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक पर्ने भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा युवा जनशक्तिलाई स्वरोजगार व्यवसायमा संलग्न बनाउन जरुरी छ । राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी खेलाडी उत्पादन गर्न प्रशिक्षण तथा प्रतियोगितामा नविन सीप र प्रविधिको अवलम्वन गर्नु, प्रतिभावान जनशक्तिलाई देशभित्र टिकाउनु, अनुसन्धान, प्रविधि र नवप्रवर्तनमा आधारित मानव पुँजी निर्माण, विकास र उपयोग गर्नु उचित देखिन्छ ।

युवामा राष्ट्रियता, नैतिकता, अनुशासन, स्थानीय संस्कृति, स्वयंसेवी भावना र असल संस्कारको विकास गर्न निजी क्षेत्रले समेत संस्थागत सामाजिक उत्तरदायित्व मार्फत योगदान अनिवार्य गर्न सकिन्छ । सबै तहको नीति निर्माणमा युवाको सार्थक सहभागिता बढाउन तथा युवाको क्षमता विकासको अवसर सिर्जना गर्नुका साथै युवाको वित्तीय पहुँच विस्तार गरी उनीहरुलाई स्वरोजगार बनाउन सकिन्छ । खेलकुदलाई मानव पुँजीको निर्माणको अभिन्न अङ्गको रुपमा विकास गर्न, खेलकुद पूर्वाधारहरुको निर्माण र स्तरोन्नति सँगै प्रशिक्षकको व्यवस्था गर्न, स्थानीयस्तर र आधारभूत तहदेखि नै खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गर्न

प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान र विकास गर्नुका साथै प्रतिभावान तथा जिल्ला वा राष्ट्रिय पदक हासिल गरेका खेलाडीलाई खेल क्षेत्रमा निरन्तरता दिने वातावरणको सिर्जना गर्न, खेलकुदबाट आयआर्जन गर्न खेलकुद पर्यटनलाई प्रोत्साहन गर्न र यस क्षेत्रलाई व्यवसायिक बनाउन, शारीरिक शिक्षालाई अनिवार्य पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने र सो को लागि न्यूनतम जनशक्तिको व्यवस्था गर्न सकिन्छ ।

नगरपालिकामा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा रहेको छ । सो शाखाको युवा तथा खेलकुद अन्तर्गत काम र कर्तव्य तपशिल रहेको छ ।

- स्थानीयस्तरमा खेलकूद प्रशासन तथा संघ संस्थाको नियमन र समन्वय ।
- खेलकुदको संरचनाको पूर्वाधार निर्माण, सञ्चालन तथा विकास ।
- खेलकुदको विकास र प्रवर्द्धन ।
- खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना र सहभागिता ।
- अतिरिक्त क्रियाकलाप सम्बन्धी विषय ।
- युवा जागरण, सशक्तिकरण र परिचालन ।
- युवा सीप, उद्यमशीलता तथा नेतृत्व विकास ।
- खेलकुद विकास समिति गठन व्यवस्थापन तथा परिचालन ।

नगरपालिकामा युवा र आर्थिक रुपले सक्रिय जनसङ्ख्याको हिस्सा निकै रहेकोले जनसाङ्ख्यिकीय लाभको अवसरलाई पुँजीकृत गरी आर्थिक समृद्धिमा युवाको योगदान सुनिश्चित गर्न सकिन्छ । विद्यालयमा भएका खेलमैदान र नगरपालिकामा रहेका खुल्ला चौरहरु नै खेलकुदका मुख्य पूर्वाधारहरु हुन् । ती खेलमैदानहरुको स्तरोन्नति गर्न आवश्यक छ भने पालिकामा सेमि कभर्डहल सहित खेलमैदान निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ । खेलकुद विकासको लागि युवा खेलाडीहरुलाई प्रशिक्षण दिई खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्न सकिन्छ । साथै खेलाडी छात्रवृति प्रदान एवम् खेलाडी तथा प्रशिक्षकको जीवन बीमा र स्वास्थ्य बीमा प्रदान गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

५.५.२ समस्या र चुनौती

समस्याहरु

- युवा शक्तिलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्न नसक्नु ।
- युवामा दक्षता र क्षमताको कमीका साथै उनीहरूलाई उद्यमशील, रोजगारीमूलक र स्वरोजगार बनाउन नसक्नु ।
- युवाहरुको क्रमागत विदेश पलायन ।
- खेलकुदको विकासका लागि पूर्वाधारको अभाव ।
- क्लब तथा खेलकुदसँग सम्बन्धित संस्थाको आयस्रोतमा कमी ।
- खेलकुद प्रशिक्षण तथा व्यवसायिक खेलकुदको कमी ।

चुनौतीहरु

- युवा क्षमताको विकास गर्नु ।

- युवा प्रतिभा पलायन रोक्नु ।
- युवामा सकारात्मक सोचको निर्माण नहुनु ।
- स्थानीय स्तरमा सृजना गर्न सकिने रोजगारीका सम्भावनाहरूमा युवाहरूको आकर्षण गराउनु ।
- खेलकुद पूर्वाधारको निर्माण गर्नु ।
- खेलकुद प्रतियोगिताहरु नियमित रुपमा आयोजना गर्नु ।

५.५.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- खेलकुदको विकास गरी युवा क्षमताको विकास गर्न सकिने ।
- स्थानीय स्तरमा खेलकुदको नियमित कार्यक्रम गरी स्थानीय खेल प्रतिभाहरुको पहिचान र विकास गर्न सकिने ।
- युवा लक्षित आय आर्जन कार्यक्रम सञ्चालन गरी युवाहरुलाई रोजगारीमा आवद्ध गराउन सकिने ।
- स्थानीय बेरोजगार युवाहरुलाई उद्यमशील रोजगारीको सुनिश्चितता गर्न सकिने ।
- स्थानीय स्तरमा खेलकुदलाई विकास र बिस्तार गर्न सकिने ।
- खेलकुद एकेडेमीको निर्माण गरी स्थानीय स्तरमा नै राष्ट्रिय खेलाडी उत्पादन गर्न सकिने ।

अवसर

- खेलकुद पूर्वाधार विकास गर्न स्थानहरु उपलब्ध हुन सकिने ।
- स्थानीय खेल प्रतिभाहरुको माध्यमबाट नगरपालिकाको पहिचानमा थप योगदान हुने ।
- स्थानीय युवाहरुलाई स्वस्थ्य र स्फूर्त गराउन सकिने ।
- दक्ष तथा तालिम प्राप्त युवाहरुलाई नगरपालिकाले परिचालित गर्न सकिने ।
- युवा विकासका लागि संवैधानिक व्यवस्था हुनु ।
- रोजगार र स्वरोजगारका अवसर अभिवृद्धिका लागि सरकारको उच्च प्राथमिकता रहनु ।
- खेलकुद क्षेत्रको एकीकृत विकास रणनीतिक योजना निर्माण गरी खेलकुद क्षेत्रको विकास गर्न सकिने ।
- पालिका स्तरीय खेलकुद रंगशाला निर्माण गरी व्यवसायिक खेललाई प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।
- पालिका स्तरीय खेलकुद विकास समिति गठन गरी खेलकुद गतिविधि अगाडी बढाउन सकिने ।

५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- युवा लक्षित कार्यक्रमबाटयुवाशक्तिको विकास गरी नगरपालिकाको समृद्धिमा योगदान पुर्‍याउने ।

उद्देश्य

- युवा शक्तिलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।
- खेलकुद क्षेत्रको विकास गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
युवाहरूको क्षमता विकास गरी रोजगारीको अभिवृद्धि गर्ने।	▪ स्थानीय बेरोजगार युवाहरुलाईउद्यमशील रोजगारीको लागि युवा उद्यमी कार्यक्रम सञ्चालनगर्न युवा उद्यमी कोष स्थापना गरिने छ। ▪ युवाहरूको अभिरुचि अनुसारको सीपमूलक तालिम दिईने छ। ▪ उद्यमशीलता तथा वित्तीय साक्षरता तालिम प्रदान गरिने छ। ▪ युवाहरूलाई उद्यम व्यवसायका लागि सहुलियतपूर्ण कर्जा उपलब्ध गराउन वित्तीय संस्थाहरूसँग सहजीकरण गरिने छ। ▪ युवाहरूको दक्षता र क्षमताका आधारमा उद्यमशील, रोजगारमुलक र स्वरोजगारीमा आवद्ध गराइने छ। ▪ युवाहरूलाई दुर्व्यवसनीबाट रोकी उत्पादनशील कार्यमा संलग्न गराउन प्रोत्साहित गरिनेछ।
खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्ने।	▪ नगरपालिकामा सेमि कभर्डहल सहित खेलमैदान निर्माण गरिने छ। ▪ नगरपालिका स्तरीय रंगशाला निर्माण गरिने छ। ▪ एक वडा एक खेलमैदान नीति अनुरुप प्रत्येक वडामा खेलमैदान निर्माण वा स्तरोन्नति गरिने छ। ▪ खेलकुद विकास र बिस्तार गर्न खेलकुद एकेडेमीको सम्भाव्यता अध्ययन सहित पूर्वाधार निर्माण गरिने छ। ▪ विद्यालयस्तर देखिनै खेलकुद विकासका लागि हरेक विद्यालयमा खेलमैदानको व्यवस्था गर्न सहयोग गरिने छ। ▪ अन्तर विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गरिने छ। ▪ पालिका तथा जिल्ला स्तरमा खेलकुद प्रतियोगिताहरु सञ्चालन गरिने छ। ▪ सबै वडामा खेलकुद प्रशिक्षणको लागि पहल गरिने छ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	खेलकुद क्षेत्रको एकीकृत विकास रणनीतिक योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने।	✓	✓	✓		
२	सेमि कभर्ड हल सहित खेलमैदान निर्माण गर्ने।	✓	✓	✓	✓	
३	पालिका स्तरीय रंगशालाको डिटेल इन्जिनियरिङ डिजाइन तयार गरी पूर्वाधार निर्माण गर्ने।	✓	✓	✓	✓	
४	युवा उद्यमी कोष स्थापना गरी परिचालन गर्ने।		✓	✓		
५	एक वडा एक खेलमैदान नीति सहित प्रत्येक वडामा खेलमैदान निर्माण वा स्तरोन्नति गर्ने।	✓	✓	✓	✓	
६	प्रत्येक वडामा खेलकुद प्रशिक्षणको नीति अवलम्बन गर्ने।		✓	✓		

७	युवाहरुको क्षमता विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरु गर्ने ।		✓	✓		
८	युवा तथा खेलकुदको संस्थागत विकास गर्ने ।		✓	✓	✓	
९	युवाहरुलाई रोजगार सृजना र उद्यमशिलताको लागि सहुलियत ऋण र तालिम प्रदान गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
१०	राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरको खेलकुदमा पदक जित्ने स्थानीय खेलाडीहरुको उचित सम्मान तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓		
११	युवाहरुलाई कृषि, पशुपालन तथा घरेलु उद्योगतर्फ आकर्षित गर्न आवश्यक नीति निर्माण गरी अनुदान समेत प्रदान गर्ने ।		✓	✓	✓	
१२	खेलकुद विकास तथा बिस्तार गर्न खेलकुद एकेडेमी निर्माण सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ।	✓	✓	✓		
१३	पालिका स्तरीय खेकलुद प्रतियोगिताहरु नियमित रुपमा आयोजना गर्ने ।		✓	✓	✓	
१४	प्रशिक्षकहरुलाई क्षमता अभिवृद्धि तालिम प्रदान गर्ने ।		✓	✓	✓	
१५	विद्यालयहरुमा खेलकुद शिक्षक र सामाग्रीहरु उपलब्ध गराउने ।		✓	✓	✓	
१६	स्थानीय युवा क्लबहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।		✓	✓	✓	
१७	खेलाडी तथा प्रशिक्षकको जीवन बीमा र स्वास्थ्य बीमाको व्यवस्था गर्ने ।			✓	✓	
१८	खेलाडी छात्रवृति प्रदान गर्ने ।		✓	✓		

५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि

- खेलकुद क्षेत्रको एकीकृत विकास रणनीतिक योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन हुने छ ।
- सेमि कभर्ड हल सहित खेलमैदान निर्माण भएको हुने छ ।
- पालिका स्तरीय रंगशालाको डिटेल इन्जिनियरिङ डिजाईन तयार भई पूर्वाधार निर्माण थालनी हुने छ ।
- युवा उद्यमी कोष स्थापना गरी परिचालन हुने छ ।
- प्रत्येक वडामा खेलमैदान निर्माण वा स्तरोन्नति हुने छ ।
- युवाहरुलाई कृषि ,पशुपालन तथा घरेलु उद्योगतर्फ आकर्षित गर्न आवश्यक नीति निर्माण गरी अनुदान समेत प्रदान गरिएको हुने छ ।
- राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरको खेलकुदमा पदक जित्ने स्थानीय खेलाडीहरुको उचित सम्मान तथा प्रोत्साहनको व्यवस्था हुने छ ।
- प्रत्येक वडामा खेलकुद प्रशिक्षण हुने छ ।
- खेलकुद एकेडेमी निर्माण सम्भाव्यता अध्ययन हुने छ ।
- नगरपालिका स्तरीय खेलमैदानको स्तरोन्नति हुने छ ।
- सबै माध्यमिक विद्यालयमा खेलकुद शिक्षक र खेलकुदका सामग्रीहरुको व्यवस्था हुने छ ।
- वार्षिक रुपमा अन्तर विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिताहरु आयोजना हुने छ ।

- युवाहरुले उद्यमशिलता तालिम प्राप्त गरेका हुने छन् ।
- स्थानीय क्लबहरुको क्षमता अभिवृद्धि हुने छ ।
- युवाहरुले उद्यम र स्वरोजगारको लागि सहुलियत रुपमा ऋण प्राप्त गरेका हुने छन् ।
- खेलाडी तथा प्रशिक्षकको जीवन बीमा र स्वास्थ्य बीमाको व्यवस्था भएको हुने छ ।
- वार्षिक रुपमा खेलाडी छात्रवृति प्रदान गरिएको हुने छ ।

५.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- नगरपालिकाको युवा तथा खेलकुद सम्बन्धी नीति तर्जुमा भएको हुनुपर्ने ।
- आवश्यक खेल पूर्वाधारहरु निर्माण भएको हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकाले युवा तथा खेकलुदको विकासमा नियमित बजेट विनियोजन गरेको हुनुपर्ने ।
- स्थानीय संघसंस्था र दातृ निकायहरुको युवा तथा खेलकुदको विकासमा नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकार बीच युवा तथा खेलकुद विकासमा आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने ।

परिच्छेद ६ : पूर्वाधार क्षेत्र

६.१ बस्ती, आवास भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

६.१.१ पृष्ठभूमि

आवास मानव जीवनको आधारभूत आवश्यकता हो । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले प्राप्त तथा प्रदेश कानूनको अधिनमा रही सुरक्षित बस्ती विकास र भवन निर्माण सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, नियमन र मूल्याङ्कन गर्ने तथा सरकारी भवन, विद्यालय, सामुदायिक भवन, सभागृह र अन्य सार्वजनिक भवन तथा संरचनाको निर्माण, मर्मत सम्भार, सञ्चालन र व्यवस्थापनको जिम्मा स्थानीय सरकारलाई दिएको छ ।

सन् २०३० सम्ममा शहरी क्षेत्रमा बहुआयामिक गरिबीहरु घटाउने, सुरक्षित घरमा बस्ने घरधुरीको सङ्ख्या दोब्बर गर्ने, सडक घनत्व १.५ किमि प्रतिवर्ग किमि गर्ने, ५० प्रतिशत सडकलाई (गाडी हाँक्नका लागि) अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको सुरक्षित बनाउने लक्ष्य राखेको छ । स्थानीय तहले आफ्ना अति गरीब बासिन्दाहरुका लागि घरको अधिकार सुनिश्चित गर्न जमिन तथा घरबजार सम्बन्धमा नियमन गर्न सक्दछन् । साथै नगरपालिकाहरुले सहरको विभिन्न भागमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने लगायत सार्वजनिक यातायातको व्यवस्थापनको उत्तरदायित्व पनि बहन गर्नुपर्दछ । आफ्ना नागरिकलाई सफा प्रदुषणरहित पार्क, चोक तथा बगैंचा जस्ता हरित सार्वजनिक स्थलहरुको सुविधा पुर्‍याउने काम पनि स्थानीय जनप्रतिनिधिहरुको हो । शहरी पूर्वाधार, शहरी सुविधा तथा शहरी सेवाहरु जस्तै सार्वजनिक पार्क, हरियाली स्थलहरु, सहर बत्ती, फोहरमैला व्यवस्थापन एवम् यातायात सम्बन्धी पूर्वाधारहरुको व्यवस्थित विकास सम्बन्धी योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन एवम् व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्न आवश्यक छ ।

बस्ती, आवास भवन तथा सार्वजनिक निर्माणको लागि स्थानीय तहको कार्यक्रममा निर्देशित मापदण्डको कार्यान्वयन अपेक्षित रुपमा प्रभावकारी हुन सकेको छैन । पूर्वाधार निर्माण गर्दा गुणस्तरीय, सुरक्षित, उत्थानशिल, समावेशी, समतामूलक, शहरी सुविधाको उपलब्धता सुनिश्चित गर्न बहुनिकायको संलग्नतालाई एकीकृत तथा अन्तर आवद्ध बनाउने दृष्टिकोणको अनुशरण गर्नु आवश्यक छ । व्यवस्थित तथा योजनावद्ध रुपमा शहरी पूर्वाधार निर्माण गर्नु, शहर तथा मानव बस्तीहरुको भौगोलिक, भौगर्भिक, जल प्रणालीको साथै ऐतिहासिक पृष्ठभूमि र विपद् जोखिम अध्ययन विश्लेषणमा आधारित भई शहर तथा बस्ती र आवासहरुको पूर्वाधार निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । चक्रिय अर्थतन्त्रमा आधारित आधुनिक शहरी र ग्रामीण क्षेत्रका बस्ती विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरु लैङ्गिक संवेदनशील, बालमैत्री, ज्येष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गमैत्री हुने गरी विकास गर्ने, शिक्षा, स्वास्थ्य तथा सामाजिक क्षेत्रका पूर्वाधारहरु गुणस्तरीय तथा पहुँचयोग्य बनाउन जरुरी छ ।

६.१.२ समस्या र चुनौती

समस्या

- योजनावद्ध बस्ती विकास गर्न नसकिएको ।
- जोखिम क्षेत्रमा रहेका बस्तीहरुलाई सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्न नसकिएको ।

- अति गरीब परिवारहरुलाई एकीकृत बस्तीको व्यवस्था गर्न नसकेको ।
- भवन संहिता पूर्ण रुपले लागू हुन नसकेको ।

चुनौती

- योजना तथा निर्माण मापदण्ड कार्यान्वयन गरी सुरक्षित बस्ती विकास गर्नु ।
- नयाँ घरहरु निर्माण गर्दा मौलिकता लोप हुँदै गएको ।
- व्यवस्थित आवास, बस्ती विकास तथा सार्वजनिक निर्माणमा जग्गा प्राप्त गर्न ।
- जोखिम क्षेत्रमा निर्मित बस्तीहरुमा सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्न ।

६.१.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- व्यवस्थित बस्ती विकास गरी शहरीकरणलाई व्यवस्थित गर्न सकिने ।
- सुरक्षित स्थानहरु पहिचान गरी सुरक्षित बस्ती तथा आवास निर्माण गर्न सकिने ।
- अति गरीब परिवारहरुलाई एकीकृत बस्तीको व्यवस्था गर्न सकिने ।
- भवन संहिता र निर्माण मापदण्डको पूर्ण कार्यान्यवयन गर्न सकिने ।
- आवास तथा सार्वजनिक निर्माणमा स्थानीय सामाग्रीहरु प्रयोग गर्न सकिने ।

अवसर

- भूकम्प प्रतिरोधी घर निर्माण गर्न सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरी व्यवस्थित र भूकम्प प्रतिरोधात्मक भवन निर्माण र बस्ती विकास गर्न सकिने ।
- बस्तीहरुलाई एकीकृत बस्तीको रुपमा विकास गर्न सकिने ।
- स्थानीय निर्माण व्यवसायी तथा कामदारहरुलाई दक्ष कालिगढको तालिम सञ्चालन गरी क्षमता अभिवृद्धि गर्न सकिने ।
- भवन तथा संरचनाहरुको अभिलेखिकरण र नक्सा पास गरी आन्तरीक आय वृद्धि गर्न सकिने ।
- नयाँ घरहरु निर्माण गर्दा स्थानीय मौलिकता कायम राख्न सकिने ।

६.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- व्यवस्थित, गुणस्तरीय, सन्तुलित र सुरक्षित आवास तथा बस्ती विकास ।

उद्देश्य

- सबै वर्ग, क्षेत्र र तहका मानिसहरुको आवासमा पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
- गुणस्तरीय, व्यवस्थित, सुरक्षित र किफायती आवास तथा भवन निर्माण गर्नु ।
- स्थानीय समुदायलाई भवन निर्माण आचार संहिता बारे सुसूचित गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
आवास, बस्ती विकास र भवन सम्बन्धी आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।	▪ एकीकृत बस्ती विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ जोखिमयुक्त बस्तीहरूको पहिचान तथा नक्साङ्कन गरिने छ । ▪ पालिका क्षेत्र निर्माण हुने सम्पूर्ण घरहरुको निर्माण कार्यलाई भूकम्प प्रतिरोधी बनाई नक्सा पास कार्यलाई अनिवार्य बनाइने छ । ▪ आवास, बस्ती विकास र भवन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा मापदण्डहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ । ▪ भू-उपयोग नीति अनुसार प्रदेश सरकार र नीजि क्षेत्र समेतको सहकार्यमा आवास तथा बस्ती विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ । ▪ भूकम्प प्रतिरोधी घर निर्माणका लागि सचेतना कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ । ▪ निर्माण व्यवसायी तथा कामदारहरुलाई दक्ष कालिगढ तालिम सञ्चालन गरी तालिम प्राप्त कालिगढबाट मात्र घर बनाउन पाउने व्यवस्था लागू गरिने छ । ▪ स्थानीय भवन निर्माण सम्बन्धी २०७७ भन्दा अघि निर्माण भएका भवन तथा संरचनाहरुको अभिलेखीकरण कार्य थालनी गरिने छ । ▪ भवन निर्माण कार्यलाई व्यवस्थित गर्न सडकको मापदण्ड पूर्ण रुपले लागू गरिने छ । ▪ घरधुरीहरुको घर नं. कायम गरी घरको एकीकृत अभिलेख व्यवस्थापन कार्यको थालनी गरिने छ । ▪ न्यून आय हुने वर्गका लागि सुलभ आवासको व्यवस्था गर्न नीजि क्षेत्रसँग सहकार्य गरिने छ ।
सुरक्षित आवास तथा भवनहरू निर्माण गर्ने ।	▪ सरकारी तथा सार्वजनिक भवनहरू बाल, महिला तथा अपाङ्गमैत्री बनाइने छ । ▪ सुरक्षित र व्यवस्थित बस्ती विकासको लागि योग्य र अयोग्य भूमिको पहिचान गरिने छ । ▪ स्थानीय आवश्यकता अनुसारको भवन संहिता तर्जुमा गरी लागू गरिने छ । ▪ जोखिममा रहेको बस्तीहरुको सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गरिने छ । ▪ सार्वजनिक जग्गा र नदी किनार लगायतका क्षेत्र अतिक्रमण गरी गरिने बस्ती विकास लगायतका कार्यक्रमहरुलाई निरुत्साहित गरिने छ ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	एकीकृत बस्ती विकास सम्बाव्यता अध्ययन गरी एकीकृत बस्ती विकास गर्ने ।	✓	✓	✓		
२	आवास, बस्ती विकास र भवन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा मापदण्डहरु तर्जुमा गर्ने ।		✓	✓		

३	भू-उपयोग नीति अनुसार प्रदेश सरकार र नीजि क्षेत्र समेतको सहकार्यमा आवास तथा बस्ती विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
४	निर्माण कार्यलाई भूकम्प प्रतिरोधी बनाई नक्सा पास कार्यलाई अनिवार्य बनाउने ।		✓	✓		
५	सुरक्षित भवन निर्माणको लागि प्राविधिक जनशक्ति, कालिगढ र सेवाग्राहीलाई तालिम तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
६	तालिम प्राप्त कालिगढबाट मात्र घर बनाउन पाउने व्यवस्था लागू गर्ने ।		✓	✓		
७	स्थानीय भवन निर्माण सम्बन्धी २०७७ भन्दा अघि निर्माण भएका भवन तथा संरचनाहरुको अभिलेखीकरण कार्य थालनी गर्ने ।			✓		
८	सुरक्षित र व्यवस्थित बस्ती विकासको लागि योग्य र अयोग्य भूमिको पहिचान गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
९	भवन निर्माण कार्यलाई व्यवस्थित गर्न सडकको मापदण्ड पूर्ण रुपले लागू गर्ने ।	✓	✓	✓		
१०	जोखिमयुक्त बस्तीहरुको सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
११	निजी, सामुदायिक तथा सरकारी भवनहरु निर्माण गर्दा वातावरणमैत्री, किफायती र परम्परागत निर्माण प्रविधि एवम् वास्तुकलाको समेत जगेर्ना हुने गरी निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
१२	न्यून आय हुने वर्गका लागि सुलभ आवासको व्यवस्था गर्न नीजि क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
१३	सार्वजनिक जग्गा र नदी किनार लगायत क्षेत्र अतिक्रमण गरी गरिने बस्ती विकास लगायतका कार्यक्रमहरुलाई निरुत्साहित गर्ने ।	✓	✓	✓		
१४	सभागृह र प्रदर्शनी स्थलको अध्ययन तथा विकास गर्ने ।	✓	✓	✓		
१५	नगरपालिका भित्रका खाली जग्गाहरु पहिचान गरी हरियाली पार्क विकास गर्ने ।		✓	✓	✓	
१६	व्यवस्थित शवदाह स्थल निर्माण गर्ने ।		✓	✓		

६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि

- एकीकृत बस्ती विकास सम्बाव्यता अध्ययन गरी एकीकृत बस्ती विकास कार्यक्रम लागु हुने छ ।
- आवास, बस्ती विकास र भवन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा मापदण्डहरु तर्जुमा हुने छ ।
- आधुनिक, सुरक्षित र सुविधा सम्पन्न शहरी पूर्वाधारयुक्त आवास र बस्तीहरु विकास हुने छन् ।
- भवन संहिता र निर्माण मापदण्डको पूर्ण कार्यान्यवयन हुने छ ।
- जोखिमयुक्त बस्तीहरूको पहिचान तथा नक्साङ्कन हुने छ ।
- निर्माण कार्यलाई भूकम्प प्रतिरोधी बनाई नक्सा पास कार्यलाई अनिवार्य हुने छ ।
- भू-उपयोग नीति अनुसार प्रदेश सरकार र नीजि क्षेत्र समेतको सहकार्यमा आवास तथा बस्ती विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन हुने छ ।
- सुरक्षित भवन निर्माणको लागि प्राविधिक जनशक्ति, कालिगढ र सेवाग्राहीलाई तालिम तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ ।

- तालिम प्राप्त कालिगढबाट मात्र घर बनाउन पाउने व्यवस्था लागू हुने छ ।
- स्थानीय भवन निर्माण सम्बन्धी २०७७ भन्दा अघि निर्माण भएका भवन तथा संरचनाहरुको अभिलेखीकरण कार्य थालनी हुने छ ।
- सुरक्षित र व्यवस्थित बस्ती विकासको लागि योग्य र अयोग्य भूमिको पहिचान हुने छ ।
- भवन निर्माण कार्यलाई व्यवस्थित गर्न सडकको मापदण्ड पूर्ण रुपले लागू हुने छ ।
- न्यून आय हुने वर्गका लागि सुलभ आवासको व्यवस्था गर्न नीजि क्षेत्रसँग सहकार्य हुने छ ।
- सार्वजनिक जग्गा र नदी किनार लगायत क्षेत्र अतिक्रमण गरी गरिने बस्ती विकास लगायतका कार्यक्रमहरुलाई निरुत्साहित भएको हुने छ ।
- निजी, सामुदायिक तथा सरकारी भवनहरु निर्माण गर्दा वातावरणमैत्री, किफायती र परम्परागत निर्माण प्रविधि एवम् वास्तुकलाको समेत जगेर्ना हुने गरी निर्माण हुने छ ।
- सभागृह र प्रदर्शनी स्थलको अध्ययन भई निर्माण थालनी हुने छ ।
- नगरपालिका भित्रका खाली जग्गाहरु पहिचान गरी हरियाली पार्क विकास हुने छ ।
- व्यवस्थित शवदाह स्थल निर्माण भएको हुने छ ।

६.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण लगायत अन्य बजेटहरु नियमित रुपमा प्राप्त हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकाबाट नक्सा पास लगायत अन्य विकास निर्माणसँग सम्बन्धित कार्यविधिहरु तर्जुमा भएको हुनुपर्ने ।
- निर्माण मापदण्ड तथा भवन संहिता पूर्ण रुपमा लागू भएको हुनुपर्ने ।
- स्थानीय संघसंस्था र दातृनिकायहरुको नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकामा आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिकहरुको पदपूर्ति हुनुपर्ने ।
- स्थानीय मजदुर र मिस्त्रीहरु सुरक्षित निर्माण सम्बन्धी तालिम प्राप्त हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकार बीच योजनावद्ध बस्ती विकास तथा सार्वजनिक विकास निर्माणमा आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने ।
- योजनावद्ध बस्ती विकास र सार्वजनिक विकास निर्माणको लागि नगरपालिकाबाट अध्ययन अनुसन्धान र पर्याप्त बजेटको व्यवस्था हुनुपर्ने ।

६.२ सडक पूर्वाधार तथा यातायात

६.२.१ पृष्ठभूमि

स्थानीय तहहरुको सामाजिक, आर्थिक र भौतिक विकासमा सडक पूर्वाधार तथा यातायातको महत्वपूर्ण भूमिका हुने गर्दछ । सडक र यातायताको विकाससँगै स्थानीय उत्पादनहरुले बजारसम्मको सहज पहुँच पाउँछन् भने वरिपरिका अन्य बजारकेन्द्र, शहर र पालिकाहरुसँग समेत सामाजिक आर्थिक अन्तरसम्बन्ध स्थापित हुन्छ । त्यसैले सडक र यातायात जस्ता भौतिक पूर्वाधारहरुलाई स्थानीय विकास प्रणालीबाट अलग्याएर हेर्न सकिंदैन । विकास प्रणालीलाई बेवास्था गरेर बनाईने पूर्वाधारको उपयोगिता रहँदैन भने गुणस्तरीय सडक र यातायात प्रणाली बिना स्थानीय विकास र जनजीवन पनि सहज र सबल हुँदैन । सडक

तथा यातायात प्रणालीमा गरिने लगानीले आर्थिक विकासलाई समेत सहयोग पुऱ्याईरहेको हुन्छ । सडक पूर्वाधार विकाससँग आर्थिक लाभलाई वस्तुनिष्ठ रुपमा जोड्न सडक गुणस्तरमा प्राथमिकता दिंदै लागत, समय र दुरी घटाउन नीतिगत, कानुनी र संरचनागत सुधार गर्न, सडक पूर्वाधारहरुको मर्मत सम्भार कार्यलाई नियमित तथा व्यवस्थित गर्न तथा सडकलाई सुरक्षित र पहुँचयोग्य बनाउन राष्ट्रिय सडक सुरक्षा योजनालाई पुनरावलोकन गरी लागु गर्न जरुरी छ ।

लहान नगरपालिकामा सडक यातायात गुरुयोजना निर्माण गर्न नितान्त जरुरी देखिन्छ । जसले गर्दा सडकहरुको मापदण्ड, सडक तथा पुल पुलेसाहरुको इन्भेन्ट्री, सडकहरुको वर्गीकरण हुने छ भने सडक स्तरोन्नति वा पुनर्स्थापना गर्न प्राथमिकीकरण तथा लागत बारे जानकारी प्रदान हुने छ । पूर्व पश्चिम राजमार्ग अन्तर्गत वडा नं. १२ कार्यालय तथा श्री माध्यमिक विद्यालय पडरिया थारुटोल आसपास दुर्घटना न्यूनीकरण गर्न जेब्राक्रसको व्यवस्था गर्न आवश्यक छ । यस क्षेत्रमा वडा कार्यालयका सेवाग्राही तथा विद्यालयमा पठनपाठन गर्ने बालबालिकाहरुको सम्भावित दुर्घटना न्यूनीकरण गर्न यसले मद्दत गर्दछ । साथै सडक निर्माण गर्दा अनिवार्य रुपमा नालीको व्यवस्था गर्न जरुरी छ । साथै यातायातको लागि बसपार्क व्यवस्थापन गर्न आवश्यक छ ।

६.२.२ समस्या र चुनौती

समस्या

- सडक यातायात गुरुयोजना निर्माण नहुनु ।
- अपेक्षित रुपमा सडक स्तरोन्नति नहुनु ।
- सडक निर्माणसँग नाली तथा ढल निर्माण नहुनु ।

चुनौती

- सडक निर्माणको लागि लगानीको जुटाउनु ।
- सडक निर्माणमा दिगोपना तथा उत्थानशीलता कायम गर्नु ।
- सडक सुरक्षाको लागि आवश्यक उपायहरुको अवलम्वन गरी सडक दुर्घटना न्यूनीकरण गर्नु ।
- सडक यातायात पूर्वाधारहरुको डिजाइन तथा निर्माणलाई सबै प्रकारका अपाङ्गता एवम् अशक्तहरुका लागि सहज बनाउनु ।

६.२.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- सडक गुरुयोजना निर्माण गरी सडकको क्रमागत स्तरोन्नति गर्न सकिने ।
- डिजाईन अनुसार गुणस्तरीय सडक निर्माण गर्न सकिने ।
- स्थानीय बजार र बस्तीहरुलाई स्तरीय सडक सञ्जालसँग जोड्न सकिने ।
- सडक निर्माण र बिस्तार गर्न स्थानीय सडक सम्बन्धी कानून निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न सकिने ।
- सडक निर्माण गर्दा वातावरणलाई न्यून क्षति गरेर काम गर्न सकिने ।

अवसर

- पूर्व पश्चिम राजमार्गको कारण स्थानीय उत्पादनको बिक्रीमा सहज ।
- रणनीतिक सडक र शाखा सडकको मापदण्ड निर्धारण हुने क्रममा रहेको ।
- सडक सञ्जालको बिस्तार तथा स्तरोन्नति गरी पर्यटन तथा आर्थिक गतिविधि बढाउन सकिने ।
- पूर्वाधारमा लगानी केन्द्रित गरी स्तरीय सडकहरु बनाउन सकिने ।
- विभिन्न संघसंस्थाहरुले स्थानीय पुल, पुलेसाहरु र झोलुङ्गे पुल निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउनु ।

६.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- सडक तथा यातायात पूर्वाधारको विकास, त्यसको गुणस्तर र पहुँचमा अभिवृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

- नगरपालिकाको बस्तीहरुमा स्तरीय सडक यातायातको पहुँच पुऱ्याउनु ।
- सडक स्तरोन्नति, पुल पुलेसा निर्माण गरी सहज आवागमन बनाउनु ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
सडक तथा यातायातको पहुँच सुधार गर्ने ।	▪ नगर यातायात गुरुयोजना निर्माण गरी सम्पूर्ण सडकहरुको अधिकार क्षेत्र निर्धारण गरी दीर्घकालीन रुपमा बस्तीहरुको विकास र सडक निर्माण कार्य गरिने छ । ▪ रणनीतिक महत्वको स्थानमा सडक, मोटरेवल पुल तथा झोलुङ्गे पुल निर्माण गरिने छ । ▪ नगरपालिकाको बस्ती जोड्ने क्षेत्रमा पक्की तथा झोलुङ्गे पुल निर्माण गर्न अध्ययन गरी निर्माणको लागि सहकार्य र साझेदारी गरिने छ । ▪ नगरपालिका स्तरीय सडकको सडक अधिकार क्षेत्र उल्लेख्य गरी राजपत्रमा प्रकाशित गरिने छ । ▪ लहान नगरपालिका उज्यालो कार्यक्रम अन्तर्गत मुख्य सडकमा सौर्य बत्ती तथा भित्री सडकमा टावर लाईट जडान गरिने छ ।
सडक सञ्जाल सुधार गर्ने ।	▪ नयाँ सडक निर्माण गर्दा प्राविधिक अध्ययन गरेर मात्र निर्माण गरिने छ । ▪ नगरपालिका भित्रका सडक तथा पुल निर्माणको लागि पर्याप्त अध्ययन र अनुसन्धान गरिने छ । ▪ वातावरण न्यूनतम क्षति हुने गरी मात्र ठूला सडक र पुलहरु निर्माणको व्यवस्था मिलाईने छ ।
सडक र संरचनाहरुलाई	▪ नगरपालिकाका रणनीतिक सडक र पक्की तथा झोलुङ्गे पुलहरुको सूची (ईन्भेन्ट्री) तयार गरिने छ र आवश्यक मर्मत सम्भारका लागि प्राथमिकता

व्यवसायिक सिद्धान्त अपनाई सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने ।	निर्धारण गरिने छ । ▪ सडक संरचना मर्मत सम्भारको निम्ति निश्चित बजेट नगरपालिकाले नै छुट्याई वा प्रयोगकर्ताहरुबाट नै निर्धारित शुल्क उठाई संरचनाहरुको मर्मत सम्भारको व्यवस्था मिलाइने छ र सोको लागि आवश्यक सहकार्य गरिने छ ।
सडक तथा यातायात प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने ।	▪ सडक तथा यातायात सम्बन्धी नीति, कानुन र मापदण्ड तयार गरिने छ । ▪ दिगो तथा वातावरणमैत्री सवारी साधनको प्रयोगका लागि नीतिगत व्यवस्था गरिने छ । ▪ सार्वजनिक यातायात सञ्चालनमा स्थानीय सहकारी र नीजि क्षेत्रसँग सहकार्य गरिने छ ।
मौजुदा सडकहरूको स्तरोन्नति र नियमित मर्मत सम्भार गरी सर्वयाम सुचारु गर्ने ।	▪ नगरपालिका भित्रका सम्पूर्ण सडकहरु स्तरोन्नति गरिने छ । ▪ सञ्चालित सडकहरू स्तरोन्नति र नियमित मर्मत सम्भारको व्यवस्था गरिने छ । ▪ सडक मर्मत सम्भार कोष खडा गरी स्थानीय सडक यातायात शुल्क र सडक बोर्डबाट प्राप्त रकम समेत यसमा जम्मा गरिने छ । ▪ सडकको दायाँ वायाँ आँप लगायत बोट लगाई स्थानीय समुदायको आयआर्जनसँग आवद्ध गराइने छ ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	सडक तथा यातायात सम्बन्धी नीति, कानुन र मापदण्ड तयार गर्ने ।		✓	✓		
२	नगर यातायात गुरुयोजना निर्माण गरी सम्पूर्ण सडकहरुको अधिकार क्षेत्र निर्धारण तथा दीर्घकालीन रुपमा बस्तीहरुको विकास र सडक निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
३	नगरपालिकाका मुख्य सडकमा सौर्य बत्ती तथा टावर लाईट जडान गर्ने ।	✓	✓	✓		
४	सबै वडा केन्द्र, मुख्य बजार र बस्तीहरु जोडने सडक सञ्जाल निर्माण गर्ने ।		✓	✓		
५	सडक, यातायात पूर्वाधार निर्माण गर्दा स्थानीय साधन, श्रोत र सीपको अत्यधिक उपयोग गर्ने ।			✓	✓	
६	सडक र पक्की पुल तथा झोलुङ्गे पुलहरुको आवश्यक मर्मत सम्भारका लागि पर्याप्त अध्ययन र अनुसन्धान गरी प्राथमिकता निर्धारण गर्ने ।			✓		
७	नगरपालिकाका सडक, पक्की पुल तथा झोलुङ्गे पुलहरुको सूची (ईन्भेन्ट्री) तयार गर्ने ।			✓		
८	निर्माणधिन र ढिलासुस्ती भएका सडक आयोजनाहरुलाई समयमै निर्माण सम्पन्न गर्ने ।		✓	✓		

९	नगरपालिका स्तरीय सडकको सडक अधिकार क्षेत्र उल्लेख्य गरी राजपत्रमा प्रकाशित गर्ने ।		✓	✓		
१०	सडकहरूको नियमित स्तरोन्नति र मर्मत सम्भार गर्ने ।		✓	✓	✓	
११	सडक मर्मत सम्भार कोष खडा गर्ने ।	✓	✓	✓		

६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि

- सडक तथा यातायात सम्बन्धी नीति, कानुन र मापदण्ड तयार हुने छ।
- नगर यातायात गुरुयोजना निर्माण गरी सम्पूर्ण सडकहरुको अधिकार क्षेत्र निर्धारण भई दीर्घकालीन रुपमा बस्तीहरुको विकास र सडक निर्माण हुने छ ।
- नगरपालिकाका मुख्य सडकमा सौर्य बत्ती तथा टावर लाईट जडान गरिएको हुने छ ।
- सबै वडा केन्द्र, मुख्य बस्तीहरुसम्म सडकको पहुँच हुने छ ।
- प्राविधिक अध्ययनको आधारमा मात्र नयाँ सडकहरु निर्माण हुने छ ।
- नगरपालिका भित्र स्थानीयवासीहरुको सहज आवगमन हुने छ ।
- प्राथामिकताको आधारमा सडकहरुको स्तरोन्नति हुने छ ।
- सडक, यातायात पूर्वाधार निर्माण गर्दा स्थानीय साधन, श्रोत र सीपको अत्यधिक उपयोग हुने छ ।
- सडक मर्मत सम्भार कोष खडा हुने छ ।
- नगरपालिका स्तरीय सडकको सडक अधिकार क्षेत्र उल्लेख्य गरी राजपत्रमा प्रकाशित हुने छ ।
- स्थानीय सडकहरुको नियमित मर्मत सम्भार हुने छ ।

६.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण लगायत अन्य बजेटहरु नियमित रुपमा प्राप्त हुनुपर्ने ।
- स्थानीय संघसंस्था र दातृनिकायहरुको नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकामा आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिकहरुको पदपूर्ति हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकार बीच सडक तथा पुल निर्माणमा आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने ।
- मापदण्डयुक्त सडक, पुल र बसपार्कहरु निर्माणको लागि नगरपालिकाबाट अध्ययन अनुसन्धान र पर्याप्त बजेटको व्यवस्था हुनुपर्ने ।

६.३ जलस्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा

६.३.१ पृष्ठभूमि

संविधानले साना जल विद्युत र वैकल्पिक उर्जा स्थानीय सरकारको अधिकार सूचीमा राखेको छ । आम नागरिकको जीवनलाई सरल र सहज बनाउन र आर्थिक तथा सामाजिक विकास गर्न विद्युत तथा उर्जाको महत्वपूर्ण स्थान छ । सन् २०३० सम्म ९९ प्रतिशत घरधुरीमा बिजुली पुऱ्याउने लक्ष्य रहेको छ । सार्वजनिक भवनहरुको (सरकारि कार्यालय, विद्यालय, आदि) निर्माणमा उर्जा अनुकूलन भवन तथा स्वस्थ उर्जा स्रोतहरुमा लगानी गरेर तथा आफ्नो खरिद प्रक्रियामा दिगोइनाको सिद्धान्त अपनाएर स्थानीय तहले

उर्जा दक्षतामा सोझै योगदान पुऱ्याउन सक्दछन् । यस्ता प्रयासले उर्जामा हुने सार्वजनिक खर्च कम हुन गई थप फाइदा हुन सक्दछ । आफ्नो पालिकाभित्र संवेदनशिल समूहमध्ये किफायती उर्जामा इहुँचको भिन्नताको अवस्था थाहा पाउन स्थानीय तहले नै पहिचान गर्न सक्दछ । सबैका लागि धान्न सकिने, विश्वसनीय, दिगो तथा आधुनिक उर्जा आपूर्तिको सुनिश्चित गर्न सङ्घीय तथा प्रादेशिक प्रयासमा स्थानीय तहले सहयोगी भूमिका खेल्न सक्दछ । यसो भए तापनि यस क्षेत्रमा स्थानीय तहको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । दिगो विकास लक्ष्य ७ अघि बढाउन स्थानीय तहले लघु जलविद्युत योजना तथा वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धमा नीति निर्माण कार्यान्वयन तथा नियमन गर्न सकिन्छ ।

विद्युतीय सामग्रीको प्रयोगमा अनुदान र सहुलियतको व्यवस्था गर्न, विद्युतीय प्रसारण र वितरण प्रणालीको स्तरोन्नति गर्न, सार्वजनिक र नीजि लगानीको सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्न, सौर्य र वायु उर्जा जस्ता नवीकरणीय उर्जा प्रोत्साहन गर्न, कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्न आवश्यक सतह, भूमिगत, साना तथा मझौला जलाशय र बोरिङ सिंचाई प्रणालीको निर्माण, विस्तार र स्तरोन्नति तथा यसका लागि आवश्यक विद्युत प्रसारण लाइनको विस्तार गर्न जरुरी देखिन्छ । उर्जा क्षेत्रको विकास र विस्तारका लागि सरकारी लगानीमा वृद्धि, निजी क्षेत्रसँग सहकार्य तथा आन्तरिक र वैदेशिक लगानी प्रवर्द्धन, कुल उर्जा उपभोगमा नवीकरणीय उर्जाको अंश वृद्धि, जलवायु वित्त परिचालन मार्फत नविकरणीय उर्जा तथा उर्जा दक्षता सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन, विद्युत सेवा नपुगेका स्थानमा वैकल्पिक उर्जा उपलब्धता, नविन प्रविधिको उपभोग गर्ने र फोहरबाट उर्जा उत्पादनमा प्रोत्साहन, जैविक उर्जा स्रोतलाई प्रदुषण रहित उर्जा स्रोतद्वारा प्रतिस्थापन गर्न सकिन्छ ।

६.३.२ समस्या र चुनौतीहरु

समस्या

- पर्याप्त जलश्रोत भएर पनि यसको अधिकतम उपयोग हुन नसकेको ।
- उर्जा विकासमा सार्वजनिक तथा नीजि लगानी परिचालन नहुनु ।
- कृषि विद्युतीकरणको सुविधा नहुनु ।
- लगानी पर्याप्तता सुनिश्चित गरी दिगो तथा गुणस्तरीय उर्जा उत्पादन नहुनु ।

चुनौती

- स्थानीय घरधुरीहरुमा विद्युत खपत बढाउनु ।
- लगानी पर्याप्तता सुनिश्चित गरी दिगो तथा गुणस्तरीय उर्जा उत्पादन गर्नु ।
- उर्जा विकासमा सार्वजनिक तथा नीजि लगानी परिचालन गर्नु ।
- उर्जाको आन्तरिक उपभोग बढाउनुका साथै निर्यात वृद्धि गर्नु ।
- नविकरणीय उर्जाका नयाँ स्रोत तथा अवसरको उपयोग गर्नु ।

६.३.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- नगरपालिकामा वैकल्पिक ऊर्जाको सम्भावना रहेको ।

- सिंचाईमा विद्युतको प्रयोग गरी कृषि उत्पादन बढाउन सकिने ।

अवसर

- स्थानीय लघु तथा घरेलु उद्योगहरुको प्रवर्द्धनबाट विद्युत खपत बढाउन सकिने ।
- कृषिमा विद्युतीकरण गरी कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सकिने ।
- वैकल्पिक उर्जालाई प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।

६.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- जलश्रोतको उपयोग गरी विद्युतको सहज व्यवस्था गर्ने ।
- नगरपालिकामा ऊर्जाको विकासद्वारा स्थानीयहरुको जनजीवन सहज बनाउने ।

उद्देश्य

- नगरपालिकाका सबै घरधुरी र लघु/घरेलु उद्योगहरुमा उर्जाको पहुँच स्थापित गराउने ।
- नगरपालिकाको जलस्रोतको संरक्षण र उपयोग गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
नगरपालिकाका सबै वडाहरुमा उर्जालाई भरपर्दो र सुलभ बनाउने ।	▪ विद्युत वितरण लाईन बढाउन नगरपालिका, वडा कार्यालय, प्रदेश र नीजि क्षेत्रहरुसँग सहकार्य गरिने छ । ▪ बिजुलीको पोल तथा तार व्यवस्थित गरिने छ । ▪ वैकल्पिक उर्जालाई प्रर्वद्धन गर्न प्रदेश सरकार र नीजि क्षेत्र र संघसंस्थाहरुसँग सहकार्य गरिने छ ।
उर्जाको बृहत प्रयोगमा जोड दिईने छ ।	▪ स्थानीय नागरिकहरुको जङ्गल माथिको दवाव (दाउरा) घटाउन विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जाको प्रयोगलाई जोड दिइने छ । ▪ कृषि विद्युतिकरणको व्यवस्था गरिने छ । ▪ प्रदेश र सङ्घीय सरकारसँग सहकार्य गरी यातायात, कृषि तथा उद्योगको आधुनिकीकरणमा विद्युतको उपयोग गर्ने नीति अवलम्वन गरिने छ । ▪ आधारभूत स्वास्थ्य, गरिबी निवारण जस्ता उद्देश्यसँग गाँसिएका खानेपानी, बोरिङ सिंचाई, लघु/घरेलु उद्योग लगायतको क्षेत्रमा हुने बिजुलीमा सहुलियत प्रदान गर्न व्यवस्था गरिने छ । ▪ उर्जा विकासमा सार्वजनिक तथा नीजि लगानी परिचालन गरिने छ । ▪ सडक बत्ती आवश्यक भएका स्थानहरुको पहिचान गरि उज्यालो सडक कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइने छ ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी नीतिहरु तर्जुमा गर्ने ।		✓	✓		
२	उर्जा विकासमा सार्वजनिक तथा नीजि लगानी परिचालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
३	विद्युत पोल तथा तार व्यवस्थित गर्ने ।			✓	✓	
४	स्थानीय नागरिकहरुको जङ्गल माथिको दवाव (दाउरा) घटाउन विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जाको प्रयोगलाई जोड दिने ।		✓	✓		
५	विद्युत सेवा तत्काल उपलब्ध नहुने स्थानहरुमा वैकल्पिक उर्जा सोलार बत्तीको सुविधा उपलब्ध गर्ने ।			✓		
६	नवीकरणीय तथा वैकल्पिक उर्जा उत्पादनमा सहयोग गर्ने ।		✓	✓	✓	
७	आधारभूत स्वास्थ्य, गरिबी निवारण जस्ता उद्देश्यसँग गाँसिएका खानेपानी, बोरिङ सिंचाई, घरेलु उद्योग लगायतको क्षेत्रमा हुने बिजुलीमा सहुलियत प्रदान गर्ने ।		✓	✓	✓	

६.३.५ अपेक्षित उपलब्धि

- विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी नीतिहरु तर्जुमा हुने छ ।
- नगरपालिका भित्रका विद्युत पोल तथा तार व्यवस्थित हुने छ ।
- दाउराको प्रयोग घटाउन विद्युत तथा बैकल्पिक उर्जाको प्रयोगमा वृद्धि हुने छ ।
- विद्युतको नियमित आपूर्ति सँगै नगरपालिकाभित्र उद्योगहरुको वृद्धि भई नयाँ रोजगारहरुको सृजना भएको हुने छ ।
- नगरपालिकाले विद्युत तथा उर्जाबाट थप राजस्व प्राप्त गरेको हुने छ ।
- ईन्धनको रुपमा विद्युतको प्रयोग गर्ने घरपरिवारको सङ्ख्या बढेको हुने छ ।

६.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- नगरपालिकामा विद्युत र वैकल्पिक उर्जाको प्रयोग सम्बन्धी नीतिहरु तर्जुमा भएको हुनुपर्ने ।
- स्तरीय विद्युत प्रसारण लाईनको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने ।
- कृषि विद्युतीकरणको पूर्वाधार निर्माण भएको हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकारबीच जलश्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जाको विकासमा आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकाले वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्ने ।
- आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिकहरुको पदपूर्ति हुनुपर्ने ।
- स्थानीय संघसंस्था र दातृ निकायहरुको नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।

६.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

६.४.१ पृष्ठभूमि

सूचना, सञ्चार तथा प्रविधिमा भएको विकासले गर्दा आधुनिक विश्व नै एक ठाँउमा रुपान्तरण भएको छ। दिगो विकासका बृहत्तर लक्ष्य हासिल गर्न अवलम्वन गरिएका रणनीतिहरुको केन्द्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि रहदै आएको छ। सूचना तथा सञ्चार मानव जीवनको अभिन्न अङ्गको रुपमा स्थापित भएको छ। संविधानले समेत सूचना सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रुपमा व्यवस्थित गरेको छ। यसको प्रयोग मार्फत प्राप्त हुने अन्य लाभका अतिरिक्त यो प्रविधिको प्रयोगबाट नगरपालिकामा सुशासनको प्रत्याभूत गर्नुका साथै पारदर्शी एवम् प्रभावकारी सार्वजनिक व्यवस्थापनको लागि यथेष्ठ पूर्वाधार निर्माण गर्न सकिन्छ। सूचना प्रविधि र सूचना प्रविधिमा आधारित विभिन्न सेवाहरु लगायत अन्य उद्योग एवम् सेवाजन्य व्यवसायको वृद्धिद्वारा नगरपालिकाको मात्र नभएर बृहत्तर राष्ट्रिय लक्ष्यहरु हासिल गर्नमा समेत सहायक हुने देखिन्छ।

डिजिटल पूर्वाधार निर्माण गर्ने लक्ष्यका साथ डिजिटल नेपाल फ्रेमवर्कको प्रभावकारी कार्यान्वयन भइरहेको छ । सबै स्थानीय तहका केन्द्रहरुमा ब्रोडव्याण्ड इन्टरनेट सेवा जडान कार्य सम्पन्न भएको छ । नेपाल टेलिकम मार्फत प्रारम्भ भएको फोर-जी सेवाको पहुँच विस्तार भइरहेको छ । उत्पादनका साधनहरुको क्षमता तथा कुशलता अभिवृद्धिका लागि आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउन, अर्थतन्त्रका क्षेत्रगत उत्पादन अभिवृद्धिका लागि सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाई क्षेत्रगत अग्र तथा पृष्ठसम्बन्ध स्थापित गर्न सूचना सञ्जाल तथा प्रविधिको प्रयोगमा जोड दिन सकिन्छ । श्रम, भूमि, पुँजी लगायत उत्पादनका साधनको दक्षता अभिवृद्धिका लागि सूचना प्रविधि पूर्वाधारको विकास तथा विस्तार, क्षेत्रगत उत्पादन चक्र र उत्पादनसँग आवद्ध अग्र तथा पृष्ठ सम्बन्ध भएका विषय क्षेत्रहरुको उत्पादकत्व बढाउन सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्न सकिन्छ।

सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको बहुउपोग अभिवृद्धि गर्न तथा सुरक्षित र उत्थानशील साइबर स्पेशको निर्माण गर्न पर्दछ। दूरसञ्चार पूर्वाधारको विकास, विस्तार र सहप्रयोग गर्दै दूरसञ्चार सेवालाई सहज, सुलभ र गुणस्तरीय बनाउन सकिन्छ । आमसञ्चार क्षेत्रलाई मर्यादित, व्यवस्थित, उत्तरदायी र प्रभावकारी बनाइ नागरिकमा सूचना पहुँच बढाउन तथा संलग्न जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धि गर्न आवश्यक छ । त्यसै गरी हुलाक सेवालाई आधुनिक, प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक बनाउन सकिन्छ । आमसञचार क्षेत्रलाई निष्पक्ष, तटस्थ, जिम्मेवार तथा व्यवसायिक बनाउन कानूनी र संरचनागत सुधार गर्न जरुरी छ। सामाजिक सञ्जालको गलत प्रयोगलाई नियन्त्रण गर्न सकिन्छ।

नगरपालिकामा ई-शासकीय प्रणालीका केही पूर्वाधारहरु (कम्प्युटर, कम्प्युटर नेटवर्किङ, ईन्टरनेट, वेभसाईट, वाईफाई) जडान भइसकेको छ। यद्यपि नगरपालिका र नागरिकबीच हुने कारोबारहरु जस्तै ई-भुक्तानी, ई-आवेदन, ई-सर्भे, ई-अनुमति तथा जोखिम व्यवस्थापनका लागि पूर्व चेतावनी जस्ता पूर्वाधाहरुको अपर्याप्तताले नागरिक तहसम्म सेवा प्रवाह सहज हुन सकेको छैन। त्यसैगरी नगरपालिका र व्यवसायीहरुबीच हुने कारोबारहरु (ई-खरिद) पनि नियमित र भरपर्दो रुपमा सञ्चालन हुन सकेको छैन। एकातिर स्थानीयवासीमा सूचनाको सहज पहुँच हुन सकेको छैन भने नगरपालिकामा समेत सक्षम प्राविधिक जनशक्तिको कमी हुँदा सेवालाई चुस्त दुरुस्त बनाउन सकिएको छैन।

६.४.२ समस्या र चुनौती

समस्या

- आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिक ज्ञानको अभाव ।
- आवश्यक कानुन र नीतिगत व्यवस्थाको अभाव ।
- नीति अनुरुप संस्थागत हुन नसक्नु ।
- सबैको पहुँच हुन नसक्नु ।

चुनौती

- मोबाईल टावरहरु बिस्तार गर्नु ।
- ईन्टरनेट र वाईफाईको गुणस्तर र पहुँच बढाउनु ।
- आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिक ज्ञान बढाउनु ।
- नीति अनुरुप संस्थागत हुनु ।
- बौद्धिक सम्पतिको संरक्षण तथा सुरक्षा संवेदनशिलता ।
- आवश्यक कानुन र नीतिगत व्यवस्था गर्नु ।
- सामाजिक सञ्जालको बढ्दो प्रयोगबाट आउने चुनौती र विकृतिहरु नियन्त्रण गर्नु ।
- भरपर्दो एवम् सुरक्षित र धान्न सकिने आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोगमा न्यूनता र बढ्दो सुरक्षा चुनौती ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका क्षेत्रमा विभिन्न परियोजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा चुनौती ।

६.४.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- सञ्चार क्षेत्रको प्रवर्द्धन र विकासका लागि ठूला सञ्चार गृहसँग समन्वय र सहकार्य गर्न सकिने ।
- सूचना प्रविधि तथा सञ्जालीकरणले उपलब्ध गराएका अवसरहरुको सदुपयोग गरी आर्थिक वृद्धिलाई दिगो बनाउन सकिने ।
- सूचना प्रविधिको प्रयोगले पालिकाको सेवा प्रवाहलाई सरल, चुस्त गर्न सकिने ।
- प्रेस गृह, मेडिया सेन्टर, टेलि सूचना केन्द्र, एफ.एम. रेडियो, अनलाईन मेडिया हाउस स्थापना गर्न सकिने ।
- छिटो र सहज रुपमा सूचना जनमानसमा पुऱ्याउन सकिने ।

अवसर

- नेपालको संविधानले प्रदान गरेको सूचना, सञ्चार, प्रकाशन र प्रसारण सम्बन्धी हकहरुको सुनिश्चितता हुने ।
- नगरपालिकाका सबै वडा, टोल र बस्तीहरुसम्म ल्याण्डलाईन, मोबाईल सेवा र ईन्टरनेट सेवाको पहुँच स्थापित हुने ।
- नगरपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवाहरु सरल, सहज र पारदर्शी हुने ।

- नगरपालिकाका काम कारवाही र भुक्तानी प्रणाली पारदर्शी हुने ।
- समय र पैसाको बचत हुने ।

६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- भरपर्दो सूचना तथा सञ्चार सेवा र सुविधा बिस्तार गरी नागरिकको पहुँच बढाउनु ।

उद्देश्य

- विद्युतीय स्थानीय सरकार सूचाङ्कमा सन २०२५ सम्ममा उत्कृष्ट स्थानीय सरकारहरुको तहमा पुऱ्याउने ।
- मोबाईल र टेलिफोन सेवाको पहुँच सबै नागरिकमा सुनिश्चित गर्ने ।
- विद्युतीय सरकारको अवधारणा अनुरुप बढी भन्दा बढी नागरिक लक्षित सेवाहरु अनलाईन मार्फत प्रदान गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
सबै प्रकारका सञ्चार सुविधाको सम्पूर्ण वडा, बजार केन्द्र र बस्तीहरुसम्म बिस्तार गर्ने ।	▪ सबैको पहुँच पुग्ने गरी मोबाईल, इन्टरनेट र वाईफाईको लागि टावर तथा अन्य पूर्वाधारको निर्माण गर्न पहल गरिने छ । ▪ नगरपालिका तथा सबै शाखा र वडा कार्यालयहरुसम्म विद्युतीय सूचना पूर्वाधारको व्यवस्था गरिने छ । ▪ सञ्चार क्षेत्रको प्रवर्द्धन र विकासका लागि ठूला सञ्चार गृहसँग समन्वय र सहकार्य गरिने छ । ▪ स्थानीय स्तरमा प्रेस गृह, मिडिया सेन्टर, टेलि सूचना केन्द्र स्थापना र सञ्चालनका लागि प्रोत्साहन गरिने छ । ▪ नगरपालिकामा सामुदायिक एफ.एम. रेडियो, अनलाईन मिडिया हाउस स्थापना तथा सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गरिने छ । ▪ नगरपालिकाको विद्युतीय शासन क्षमता विकास गर्न व्यवसायिक योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने छ । ▪ सूवना प्रवाहलाई पहुँचयोग्य र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र. स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	ईन्टरनेट सेवा नपुगेका वडा, टोल र बस्तीहरुमा सेवा पुऱ्याउन सेवा प्रदायक संस्थाहरुलाई सहजीकरण गर्ने ।			✓	✓	
२	पालिकामा विद्युतीय साक्षरता अभियान सञ्चालन गर्ने ।			✓	✓	✓

३	सामुदायिक सूचना केन्द्रको स्थापना गर्ने ।		✓	✓	✓	
४	नगरपालिकाको विद्युतिय शासन क्षमता विकास गर्ने ।		✓	✓	✓	
५	सञ्चारक्षेत्रको प्रवर्द्धन र विकासका लागि ठूला सञ्चार गृहसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
६	सूचना प्रविधि पूर्वाधारहरुको निर्माण तथा विकास गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
७	स्थानीय स्तरमा प्रेस गृह, मिडिया सेन्टर, टेलि सूचना केन्द्र स्थापना र सञ्चालनका लागि प्रोत्साहन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
८	सामुदायिक एफ. एम. स्थापना गर्ने ।			✓	✓	
९	नगरपालिकामा ई-पुस्तकालय निर्माण गर्ने ।			✓	✓	✓
१०	साइबर सुरक्षा र डाटा सुरक्षाको सबल व्यवस्था गर्ने ।	✓	✓	✓		
११	सुचना प्रविधि विषयका दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्न अध्ययन, तालिम र व्यवहारिक ज्ञानको व्यवस्था गर्ने ।	✓	✓	✓		

६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि

- नगरपालिकाको विद्युतिय शासन क्षमता अभिवृद्धि भई नागरिकहरुले सरल र सहज रुपमा सेवा र सुविधाहरु प्राप्त गरेका हुने छन् ।
- नगरपालिकाका सबै कार्यालयहरुमा वेभसाइट, ईमेल, फेसबुक, ह्वाट्सएप, भाइबर, जस्ता सामाजिक सञ्जालका माध्यमबाट नागरिकको गुनासो प्राप्ति तथा सुनवाई हुने व्यवस्था हुने छ ।
- सञ्चारक्षेत्रको प्रवर्द्धन र विकासका लागि ठूला सञ्चार गृहसँग समन्वय र सहकार्य हुने छ ।
- स्थानीय स्तरमा प्रेस गृह, मिडिया सेन्टर, टेलि सूचना केन्द्र स्थापना र सञ्चालन हुने छ ।
- नगरपालिकाको ईन्टरनेट सेवाको पहुँचमा वृद्धि हुने छ ।
- नगरपालिकाको सम्पूर्ण क्षेत्रमा सूचना प्रविधि पूर्वाधारहरुको निर्माण तथा विकास हुने छ ।
- सामुदायिक सूचना केन्द्रको स्थापना हुने छ ।
- आम सञ्चार माध्यम व्यवासायिक, मर्यादित र जिम्मेवार हुने छ ।
- अनलाईन सेवाहरु व्यवस्थित र विश्वासिलो हुने छ ।
- नगरपालिकामा सामुदायिक एफ. एम. रेडियो सञ्चालन हुने छ ।

६.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण लगायत अन्य बजेटहरु नियमित रुपमाप्राप्त हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकामा आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिकहरुको पदपूर्ति हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकामा सूचना तथा सञ्चारको लागि आवश्यक पूर्वाधारको व्यवस्था हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवा र दैनिक कार्यसम्पादन सूचना प्रविधिमा आधारित हुनुपर्ने ।
- सूचना तथा सञ्चार र प्रविधि क्षेत्रमा स्थानीय संघसंस्था र दातृनिकायहरुको नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकाको सूचना तथा सञ्चार नीति तर्जुमा भएको हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकारबीच सूचना, सञ्चार र प्रविधिको क्षेत्रमा आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने ।

परिच्छेद ७ : वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन

७.१ वन तथा जैविक विविधता

७.१.१ पृष्ठभूमि

वन क्षेत्र एक महत्वपूर्ण प्राकृतिक सम्पदा हो । वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जैविक विविधता समेट्ने यो क्षेत्र प्रत्यक्ष रुपमा पर्यापर्यटन, जलविद्युत, कृषि, पशुपालन, स्वच्छ पर्यावरण र वन तथा जडिबुटीमा आधारित पर्यटनको बिस्तार समृद्धिका आधार हुन् । स्वच्छ पर्यावरण, हरियाली, जैविक विविधता, प्राकृतिक रमणीयता, समुन्नत जलाधार, प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापनमा महिला, आदिवासी तथा स्थानीय समुदायको सहभागिता एवम् पहुँच र लाभको निष्पक्ष र न्यायोचित वितरण सुखी नेपालीका महत्वपूर्ण सूचक हुन् । नेपालमा उपलब्ध वानस्पतिक स्रोत तथा जडिबुटीको अध्ययन, अनुसन्धान, अभिलेखीकरण तथा दर्ता र गुण पहिचान गर्दै मुलुकभित्र मूल्य अभिवृद्धि गरी तुलनात्मक लाभ लिन सकिने प्रचुर सम्भावना रहेको छ ।

वन तथा जलसम्पदा जैविक विविधताको भण्डार मात्र होईनन्, यी सम्पदाहरु मानव, जीवजन्तु लगायत समग्र पर्यावरणीय सन्तुलनको आधार हुन् । यी सम्पदाहरु कृषि, उर्जा, जल तथा उद्योगधन्दाको लागि कच्चा पदार्थको स्रोत, बहुसङ्ख्यक जनसङ्ख्याको जीविकाको आधार र पर्यटकीय हिसाबले मनोरञ्जनको माध्यम पनि हुन् । यिनै विविध कारणले गर्दा नेपालको संविधानमा वातावरणीय सन्तुलन र स्वच्छताको लागि वन क्षेत्र र जैविक विविधताको संरक्षण गर्न राज्यले प्राथमिकता दिनुपर्ने प्रावधान गरेको छ । वन र जैविक विविधतालाई सन्तुलन राख्नको लागि प्राप्त सरकारले वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ र वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ तयार गरी हरेक स्थानीय तहलाई आफैले वातावरण तर्जुमा योजना निर्माण गर्न पाउने प्रावधान तय गरेको छ । यसले स्थानीय तहको वन व्यवस्थापन, जलाधार संरक्षण तथा जैविक विविधता संरक्षणमा ठूलो टेवा पुग्ने छ ।

अव्यवस्थित शहरीकरण, अनियन्त्रित पूर्वाधार निर्माण, बढ्दो रासायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग, शहरी एवम् औद्योगिक फोहरको खुलास्थान वा नदीमा विसर्जनले वातावरन प्रदूषण भई जैविक विविधतामा असर परेको छ । वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको संरक्षणलाई प्रभावकारी बनाउनु, जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गरी पानीको स्रोत सुक्ने तथा भूमिगत पानी सहत गहिरिने क्रमलाई न्यूनीकरण गर्न, भू-क्षय बाढी पहिरो जस्ता प्रकोपहरु न्यूनीकरण गर्न र जैविक विविधताको संरक्षणमा स्थानीय समुदायको सहभागिता बढाउन सकिन्छ ।

७.१.२ समस्या र चुनौती

समस्या

- वनको दिगो व्यवस्थापन हुन नसकेको ।
- वन पैदावार, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षणको कार्ययोजना नभएको ।
- आगलागी जस्ता प्राकृतिक प्रकोप रहेको ।
- वनमा रहेका जडिबुटीहरुको संरक्षण हुन नसकेको ।
- वन, वातावरण तथा जैविक विविधता सम्बन्धी जनचेतना वृद्धि हुन नसकेको ।

चुनौती

- विकास र वातावरण बीच सन्तुलन कायम गर्नु।
- वन तथा वातावरण संरक्षणलाई आर्थिक क्रियाकलापसँग आवद्ध गर्नु।
- वनपैदावार र वन्यजन्तुहरुको संरक्षण गर्नु।
- दाउरा, घर निर्माण र फर्निचरको लागि वन फडानी रोक्नु।
- वन, वातावरण तथा जैविक विविधता सम्बन्धी जनचेतनामा वृद्धि गर्नु।

७.१.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- विद्यमान प्राकृतिक स्रोतहरुको समुचित प्रयोग गरी आय-आर्जन बढाउन सकिने।
- जैविक विविधता संरक्षण गरी पर्या-पर्यटनको विकास हुने।
- वातावरणीय सरसफाइ तथा हरियाली प्रवर्द्धन हुने ।
- सामुदायिक वनहरुमा जङ्गल पार्कको अवधारणा लागू गरी आय श्रोत वृद्धि गर्न सकिने।
- वन संरक्षणको लागि सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिहरुलाई थप जिम्मेवार बनाउन सकिने।
- सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति र वन उपभोक्ताहरुलाई वन संरक्षण सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालनगर्न सकिने।
- वन, वातावरण तथा जैविक विविधता सम्बन्धी जनचेतनामा वृद्धि गर्न सकिने।
- समुदायको संलग्नतामा वृद्धि भई वातावरण प्रति जनतालाई उत्तरदायी बनाउने ।

अवसर

- वनको दिगो व्यवस्थापन भई स्थानीयवासीहरुको जीवनस्तरमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने।
- वनपैदावार,वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण हुने।
- प्रकोप न्यूनीकरण हुने।
- जलाधार, सिमसार तथा पानीका स्रोत र मुहानहरुको संरक्षण हुने।
- वनमा रहेका जडिबुटीहरुको संरक्षण हुने।

७.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- जैविक विविधता संरक्षण, वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनद्वारा दीगो विकास हासिल गर्ने।

उद्देश्य

- वन क्षेत्रलाई उद्योग र पर्यटनसँग आवद्ध गरी समृद्धि हासिल गर्ने।
- वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत वन पैदावारको उत्पादनमा वृद्धि तथा वन, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण गर्नु।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
वन, जैविक विविधताको संरक्षण एवम् विकास गर्ने ।	▪ वन संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका लागि कानून निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने छ । ▪ एक व्यक्ति एक बिरुवा रोपन कार्यक्रमलाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गरिने छ । ▪ वन क्षेत्रको खाली जमिन र बुट्यान क्षेत्रमा वृक्षरोपण गरी वनको क्षेत्रफल संरक्षण गरिने छ । ▪ वन जङ्गल संरक्षण र सम्वर्द्धनको लागि जनचेतना विकासलाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गरिने छ । ▪ कार्वन उत्सर्जन कटौती वापतका क्षतिपूर्तिका लागि सम्बन्धित निकायमा समन्वय गरिने छ ।
वन जङ्गल, जडिबुटी तथा वातावरण विकास एवम् संरक्षणलाई आय र रोजगारीसँग आवद्ध गर्ने ।	▪ सामुदायिक वनमा जनसहभागिता र स्वामित्व वृद्धि गरी प्रभावकारी व्यवस्थापन र उपयोगबाट पशुपालन, काठ तथा काष्ठजन्य औद्योगिक उत्पादन आदिमा उपभोक्ताहरूलाई प्रोत्साहित गरिने छ । ▪ कवुलियती वनको विकास गरी अति विपन्न परिवारको आयआर्जनको आधारको रुपमा विकास गरिने छ । ▪ निजी जग्गामा बढी आयमूलक काठ, जडिबुटी तथा फलफूलको विरुवा लगाई आयआर्जनमा संलग्न हुन किसानहरूलाई प्रोत्साहित गरिने छ । ▪ स्थानीय काष्ठजन्य उत्पादनलाई प्रोत्साहन गरिने छ । ▪ सामुदायिक वनहरुमा जङ्गल पार्कको अवधारणा लागू गरी स्थानीय आय स्रोत वृद्धि गरिने छ । ▪ वन, वातावरण, जैविक विविधता आदि प्राकृतिक विविधता र सुन्दरतालाई पर्यटन प्रवर्द्धनसँग आवद्ध गरी स्थानीय आय र रोजगारीमा वृद्धि गरिने छ ।
समुदायमा आधारित वन कार्यक्रमलाई थप समावेशी बनाउँदै समुदायका विपन्न वर्गलाई लाभ पुर्‍याउने ।	▪ सामुदायिक वन कार्यक्रमलाई थप समावेशी र व्यापक बनाउँदै समुदायका विपन्न वर्गहरुलाई प्राथमिकतामा राखेर लाभान्वित गरिने छ । ▪ सामुदायिक वनमा तुलनात्मक लाभ हुने र उच्च मूल्यका जडिबुटी र वन अनुकुल फलफुल खेती लगाउन प्रोत्साहन गरिने छ ।
वन तथा जलाधारको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्न नीति निर्माण गर्ने ।	▪ संविधानमा व्यवस्था भए अनुसार स्थानीय वन, जल, तथा प्राकृतिक स्रोतहरुको व्यवस्थापन गर्न आवश्यक नीति तथा मापदण्ड निर्माण गरिने छ ।
वातावरण विनास, चोरी शिकारी, नियन्त्रण गर्ने ।	▪ वातावरण र विकास बीच सन्तुलन कायम राखी पूर्वाधार निर्माण कार्यक्रममा हुने वातावरणीय क्षतिलाई कम गर्ने उपायहरुलाई अवलम्वन गरिने छ ।

	▪ वन पैदावार तथा वन्यजन्तु चोरी निकासी जस्ता गैरकानुनी र वातावरण विनास गर्ने जस्ता कार्य माथि नियन्त्रणको लागि कार्ययोजना बनाई लागू गरिने छ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	वन तथा जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी नीति र योजनाहरु तर्जुमा गर्ने।		✓	✓		
२	एक व्यक्ति एक बिरुवा रोपन कार्यक्रमलाई अभियानका रुपमा सञ्चालन गरी उजाड र खाली क्षेत्रहरुमा वृक्षारोपण गर्ने।		✓	✓	✓	✓
३	सामुदायिक वनमा तुलनात्मक लाभ हुने र उच्च मूल्यका जडिबुटी र वन अनुकुल फलफुल खेती लगाउन प्रोत्साहन गर्ने।		✓	✓		
४	सामुदायिक वनहरुमा जङ्गल पार्कको अवधारणा लागू गरी स्थानीय आय स्रोत वृद्धि गर्ने।		✓	✓	✓	
५	सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति र कवुलियति वन उपभोक्ताहरुलाई वन संरक्षण सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गर्ने।		✓	✓	✓	
६	वनजङ्गल, जडिबुटी, जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने।	✓	✓	✓	✓	✓
७	आयमूलक कार्यक्रममा वित्तीय पहुँच र प्राविधिक सहायता उपलब्ध गराउने।	✓	✓	✓		
८	वन, वातावरण र जैविक विविधता सम्बन्धी अध्ययनहरु गर्ने।		✓	✓	✓	✓
९	लोपोन्मुख वनस्पति तथा जीवजन्तुको संरक्षण गर्ने।	✓	✓	✓	✓	✓
१०	रैथाने वनस्पति, जडिबुटी, सुगन्धित फूलको संरक्षण, बिस्तार र उपयोग गर्ने।		✓	✓		
११	सामुदायिक वनको उचित व्यवस्थापन गरि सबैको पहुँचमा बिस्तार गर्ने।	✓	✓	✓		
१२	सार्वजनिक खाली जग्गाहरुमा जडिबुटी, आँपको बोट र वन पैदावार उत्पादन गर्ने।		✓	✓		
१३	वन तथा वातावरण संरक्षण र जनचेतनामुलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने।		✓	✓	✓	✓
१४	वन, वातावरण र जैविक विविधता संरक्षणको लागि अन्तर सरकार र निकायहरुबीच समन्वय गर्ने।	✓	✓	✓	✓	✓
१५	कार्वन उत्सर्जन कटौती वापतका क्षतिपूर्तिका लागि सम्बन्धित निकायमा समन्वय गर्ने।	✓	✓	✓	✓	
१६	वन तथा संरक्षित क्षेत्रमा आधारित पर्यापर्यटनको दायरा विस्तार गर्दै वन संरक्षणमा स्थानीय समुदायको सहभागिता वृद्धि गर्ने।	✓	✓	✓		

७.१.५ अपेक्षित उपलब्धि

- वन, वातावरण र जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी स्थानीय नीति तर्जुमा हुने छ ।
- एक व्यक्ति एक बिरुवा रोपन कार्यक्रमलाई अभियानका रुपमा सञ्चालनहुने छ ।
- सामुदायिक वनमा तुलनात्मक लाभ हुने र उच्च मूल्यका जडिबुटी र वन अनुकुल फलफुल खेती गरिएको हुने छ ।
- सामुदायिक वनहरुमा जङ्गल पार्कको अवधारणा लागू गरी स्थानीय आय स्रोत वृद्धि हुने छ ।
- सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति र वन उपभोक्ताहरुले वन संरक्षण सम्बन्धी तालिम प्राप्त गरेको हुने छ ।
- इन्धनको रूपमा दाउरा प्रयोग गर्नेको अनुपात घटेको हुने छ ।
- वन पैदावार र वन्यजन्तुको संरक्षण हुने छ ।
- वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन हुने छ ।
- नदी कटान र बाढीमा कमी आएको हुने छ ।
- विकास गर्दा वातावरणमैत्री विकासलाई प्राथमिकता दिएको हुने छ ।
- वातावरण परीक्षण मूल्याङ्कन गरेर मात्र विकास कार्यको स्वीकृत हुने छ ।
- सार्वजनिक खाली जग्गाहरुमा जडिबुटी, आँपको बोट र वनपैदावार उत्पादन भएको हुने छ ।
- जैविक विविधताको संरक्षण प्रभाकारी हुने छ ।
- जलाधार, सिमसार तथा पानीका स्रोतहरुको संरक्षण हुने छ ।
- वन तथा संरक्षित क्षेत्रमा आधारित पर्यापर्यटनको दायरा विस्तार भई वन संरक्षणमा स्थानीय समुदायको सहभागिता वृद्धि हुने छ ।

७.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिकहरुको पदपूर्ति हुनुपर्ने ।
- सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण लगायत अन्य बजेटहरु नियमित रुपमा प्राप्त हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकाको वन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी नीति तर्जुमा हुनुपर्ने ।
- स्थानीय संघसंस्था र दातृनिकायहरुको वन तथा जैविक विविधताको क्षेत्रमा नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकारबीच वन तथा जैविक विविधता संरक्षणमा आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकाले वन तथा जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी योजना तथा कार्यक्रमको लागि नियमित बजेटको व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने ।

७.२ भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

७.२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको प्राकृतिक विपद्का घटनाहरू मध्ये पहिरो एउटा प्रमुख विपद् हो । वनजङ्गलको तीव्र विनास, अवैज्ञानिक खेती प्रणाली, मनसुनको समयमा हुने मुसलधारे वर्षा र त्यसपछिको प्रचण्ड तापमानका

कारणबाट पहिरो जाने गरेको छ । यसका अतिरिक्त पूर्वाधारको रूपमा निर्माण गरिने सडक, अन्य भौतिक संरचना तथा सिंचाईको कुलोहरू सुरक्षाको उपायहरू अवलम्बन गरी ठिक ढङ्गबाट निर्माण नहुँदा पनि पहाडी भू-भागमा बारम्बार पहिरो जाने गरेको देखिन्छ । यसरी नेपालले बर्सेनि प्राकृतिक विपद्का घटनाहरूको सामना गरिरहनु परेको छ । भू-क्षयको कारण हरेक बर्ष खेतीयोग्य माटोको ह्रास भएको पाईन्छ । नगरपालिका क्षेत्रमा नदी कटान र बाढीको समस्या रहेको छ ।

भू-क्षयको प्रत्यक्ष सम्बन्ध जलाधारसँग जोडिएको छ । दिगो प्राकृतिक श्रोत व्यवस्थापन र स्थानीय जनताको जिविकोपार्जनको लागि जलाधार व्यवस्थापन एउटा यस्तो पद्धति हो जसले सबै विषयहरू जस्तै वन, कृषि, चरन आदिलाई समाहित गरेको हुन्छ । यस पद्धतिले जलाधार क्षेत्रको दुबै माथिल्लो तटिय र तल्लो तटिय क्षेत्रमा रहेका बहुसरोकारवालाहरूको बीचमा अन्तरक्रिया र सहयोग गराउँदछ । नेपालको अनुभवले के देखाउँछ भने यी माथि उल्लेखित विचार एवम् आदर्शहरू हाल विद्यमान नीति नियम र व्यवहारसँग त्यति मिलेको पाईदैन । स्थानीय जनताहरूको जीविकोपार्जनमा सुधार ल्याउन, जलाधार क्षेत्रको माथि र तल दुबै क्षेत्रको पर्यावरण र अवस्थालाई सँगै लैजान र जलाधारका स्रोतहरूको दिगो व्यवस्थापन गर्न विभिन्न नीति निर्माता, अनुभवी व्यक्तिहरू र समुदायको बीचमा नियमित बहस, अन्तरक्रिया र छलफल गर्ने पद्धतिको विकास गर्नु अपरिहार्य छ ।

७.२.२ समस्या र चुनौती

समस्या

- नदी कटान, बाढी र भू-क्षयको जोखिम हुनु ।
- भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनको लागि नगरपालिकासँग पर्याप्त बजेट, प्रविधि र यन्त्र उपकरण नभएको ।
- भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतनाको अभाव ।
- नदी कटान, बाढी र भू-क्षयबाट हुने मानवीय जोखिम न्यूनीकरण गर्न कठिन हुने ।

चुनौती

- विपद्मा परेका घरपरिवार तथा समूहलाई तत्काल राहतको व्यवस्था गर्नु ।
- बर्षातको समयमा हुने नदी कटान, बाढी तथा भू-क्षयलाई नियन्त्रण गर्न पर्याप्त बजेट, प्रविधि र यन्त्र उपकरणको व्यवस्था गर्नु ।
- जलवायु परिवर्तनको कारण विपद् व्यवस्थापनलाई समय अनुकुल परिमार्जित र व्यवस्थित गर्न नसक्नु ।

७.२.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- भू-क्षय नियन्त्रण गरी प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण गर्न सकिने ।
- जोखिम क्षेत्र पहिचान गरी बस्ती विकासलाई सुरक्षित र व्यवस्थित गर्न सकिने ।
- दिगो विकासको बाटोमा नगरपालिकालाई डोऱ्याउन सकिने ।

अवसर

- सबै प्रकारका विपद्को सामना गर्न आधुनिक प्रविधि संरचना, मापदण्ड र आवश्यक दक्ष जनशक्तिको विकास गर्न सकिने।
- नदी कटान, बाढी र भू-क्षय नियन्त्रणको लागि अन्तर सरकार र दातृ निकायहरुसँग समन्वय र सहकार्य गर्न सकिने।

७.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- पहिरो तथा भू-क्षयबाट हुने मानवीय तथा अन्य क्षतिमा न्यूनीकरण गर्ने।

उद्देश्य

- नगरपालिका क्षेत्रमा जोखिम क्षेत्र पहिचान गरी सुरक्षित बस्ती विकास गर्ने।
- पहिरो तथा भू-क्षयलाई नियन्त्रण गरी क्षति न्यूनीकरण गर्ने।
- नगरपालिका क्षेत्रको जलाधार व्यवस्थापन गर्ने।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
नदी कटान, बाढी तथा भू-क्षय रोकथाम एवम् नियन्त्रण गर्ने।	▪ जोखिम संवेदनशिल भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरिने छ। ▪ विपद् व्यवस्थापन कार्ययोजना तयार गरिने छ। ▪ नदी कटान, बाढी तथा भू-क्षयका सम्भावित स्थानहरुको पहिचान र नक्साङ्कन गरी रोकथाम तथा नियन्त्रण गरिने छ। ▪ नदी कटान, बाढी तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागि स्थानीय प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिने छ। ▪ जोखिमयुक्त स्थानहरुको पहिचान गरी स्थायी तटबन्ध निर्माण र ग्यावियनवाल निर्माणगरिने छ। ▪ जोखिमयुक्त स्थानहरुमा वृक्षारोपण र जैविक तटबन्ध निर्माण गरिने छ। ▪ आवश्यक यन्त्र उपकरणहरु खरिद गरिने छ। ▪ सचेतना कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ।
पूर्व सुचना प्रणालीको व्यवस्था गर्ने।	▪ जोखिमयुक्त स्थानहरुमा विपद् पूर्व सूचना प्रणालीको व्यवस्था गरिने छ। ▪ स्थानीय सञ्चार माध्यम र सामाजिक सञ्जालबाट जोखिमको पूर्व सूचना प्रचारप्रसार गरी मानवीय र भौतिक क्षति न्यूनीकरण गरिने छ।
नदी कटान, बाढी तथा भू-क्षय न्यूनीकरणको लागि कोष गठन गर्ने।	▪ नगरपालिकामा जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यस्थापन कोषको व्यवस्था गरिने छ। ▪ नदी कटान, बाढी तथा भू-क्षय न्यूनीकरणका लागि नीजि र अन्तरसरकारी समन्वय र सहकार्य गरिने छ।

	▪ भौतिक तथा मानवीय क्षतिको कार्यविधि अनुसार क्षतिपुर्तिको व्यवस्था गरिने छ।
एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनयोजना तर्जुमा, जलाधार क्षेत्रको संरक्षण विकास र व्यवस्थापन गर्ने।	▪ जलाधार विकास मार्फत स्थलिय तथा जलिय जैविक विविधता संरक्षणको लागि एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनको योजना तर्जुमा गरिने छ। ▪ पानीको मुहान संरक्षण, मुहान आसपास जङ्गल फडानी रोकथाम र मुहान वरिपरि रुख बिरुवा लगाउने कार्यलाई प्रोत्साहन गरिने छ। ▪ जलस्रोत क्षेत्रको अध्ययन, अनुसन्धान, तथ्याङ्क सङ्कलन, विश्लेषण, अभिलेखीकरण, नियमन तथा संरक्षणको लागि पालिका मातहतमा आवश्यकता अनुरूप शाखाको व्यवस्था गरिने छ। ▪ जलस्रोतको व्यवसायिक उपयोग गरेबापत उपयोगकर्ताले तिर्नुपर्ने शुल्कलाई कानून मार्फत व्यवस्थित गरिने छ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	जोखिम संवेदनशिल भू-उपयोग योजना तर्जुमा गर्ने।			✓		
२	विपद् व्यवस्थापन कार्ययोजना तयार गर्ने।			✓		
३	नदी कटान, बाढी तथा भू-क्षयका सम्भावित स्थानहरुको पहिचान र नक्साङ्कन गरी रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्ने।	✓	✓	✓	✓	
४	नदी कटान, बाढी तथा भू-क्षय नियन्त्रणको लागि स्थानीय प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने।			✓	✓	✓
५	जोखिमयुक्त स्थानहरुको पहिचान गरी स्थायी तटबन्ध निर्माण र ग्याविनवाल निर्माण गर्ने।	✓	✓	✓	✓	✓
६	जोखिमयुक्त स्थानहरुमा वृक्षारोपण र बायो ईन्जिनियरिङ गर्ने।	✓	✓	✓		✓
७	जोखिम व्यवस्थापनको लागि आवश्यक यन्त्र उपकरणहरु खरिद गर्ने।	✓	✓	✓		
८	जोखिमयुक्त स्थानहरुमा विपद् पूर्व सूचना प्रणाली जडान गर्ने।		✓	✓	✓	
९	स्थानीय सञ्चार माध्यम र सामाजिक सञ्जालबाट जोखिमको पूर्वसूचना प्रचार प्रसार गरी मानवीय र भौतिक क्षति न्यूनीकरण गर्ने।	✓	✓	✓		✓
१०	जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यस्थापन कोष गठन गर्ने।			✓	✓	
११	नदी कटान, बाढी तथा भू-क्षय न्यूनीकरणका लागि नीजि र अन्तरसरकारी समन्वय र सहकार्य गर्ने।	✓	✓	✓		
१२	सचेतना कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने।		✓	✓	✓	✓
१३	क्षतिपूर्ति सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा गर्ने।		✓	✓		
१४	एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनको योजना तर्जुमा गर्ने।		✓	✓		
१५	पानीको मुहान संरक्षण, मुहान आसपास जङ्गल फडानी रोकथाम र मुहान वरिपरि रुख बिरुवा लगाउने।		✓	✓	✓	

१६	जलस्रोत क्षेत्रको अध्ययन, अनुसन्धान, तथ्याङ्क सङ्कलन, विश्लेषण, अभिलेखीकरण, नियमन तथा संरक्षणको लागि नगरपालिका मातहतमा आवश्यकता अनुरूप शाखाको व्यवस्था गर्ने ।	✓	✓	✓		
१७	जलस्रोतको व्यवसायिक उपयोग गरे बापत उपयोगकर्ताले तिर्नुपर्ने शुल्कलाई कानून मार्फत व्यवस्थित गर्ने ।	✓	✓	✓		
१८	जलाधार, सिमसार तथा पानीका स्रोतहरुको संरक्षण गर्ने ।	✓	✓	✓		

७.२.५ अपेक्षित उपलब्धि

- जोखिम संवेदनशिल भू-उपयोग योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।
- विपद् व्यवस्थापन कार्ययोजना तयार हुने छ ।
- नदी कटान, बाढी र भू-क्षयका सम्भावित स्थानहरुको पहिचान र नक्साङ्कन भई रोकथाम गरिएको हुने छ ।
- जोखिमयुक्त स्थानहरुको पहिचान भई स्थायी तटबन्ध र बायो ईन्जिनियरिङ गरिएको हुने छ ।
- नदी कटान, बाढी तथा भू-क्षयबाट हुने भौतिक र मानवीय क्षतिमा कमि आएको हुने छ ।
- पिडितहरुले उचित क्षतिपूर्ति प्राप्त गरेका हुने छन् ।
- जोखिमयुक्त स्थानहरुमा विपद् पूर्व सूचना प्रणाली जडान हुने छ ।
- सचेतना कार्यक्रमहरु सञ्चालन हुने छ ।
- स्थानीय सञ्चार माध्यम र सामाजिक सञ्जालबाट जोखिमको पूर्व सूचना प्रचारप्रसार हुने छ ।
- पहिरो तथा भू-क्षय न्यूनीकरणका लागि नीजि र अन्तरसरकारी समन्वय र सहकार्य हुने छ ।
- एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनको योजना तर्जुमा हुने छ ।
- पानीको मुहान संरक्षण, मुहान आसपास जङ्गल फडानी रोकथाम र मुहान वरिपरि रुख बिरुवा लगाएको हुने छ ।
- जलाधार, सिमसार तथा पानीका स्रोतहरुको संरक्षण भएको हुने छ ।

७.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण लगायत अन्य बजेटहरु नियमित रुपमा प्राप्त हुनुपर्ने ।
- स्थानीय संघसंस्था र दातृ निकायहरुको नगरपालिकाको भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनको क्षेत्रमा नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकाको भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति तर्जुमा भएको हुनुपर्ने ।
- स्थानीय खोलानाला तथा नदीहरुमा तटबन्धको निर्माण भएको हुनुपर्ने ।
- स्थानीय खोलानाला तथा नदीहरुको दोहन बन्द हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकार बीच भू-संरक्षण क्षेत्रमा आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने ।

७.३ वातावरण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन

७.३.१ पृष्ठभूमि

मानवीय क्रियाकलाप र प्राकृतिक वातावरण बीचको अन्तरक्रिया र अन्तर सम्बन्धलाई सन्तुलित गर्ने कार्य नै वातावरण व्यवस्थापन हो । नेपालको संविधानले हरेक नागरिकले स्वच्छ तथा स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ । साथै प्रदूषणबाट पीडितले क्षतिपूर्ति पाउने हकको व्यवस्था गर्नुका साथै वातावरण व्यवस्थापनको कार्यक्षेत्र सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तीनै तहको जिम्मेवारी भित्र राखेको छ । फोहरमैला व्यवस्थापन गर्ने कानुनी दायित्व र अधिकार स्थानीय सरकारलाई तोकेको छ । फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८ (शंसोधन२०७४) को परिच्छेद २ को दफा ३ मा व्यवस्था भए बमोजिम फोहरमैलाको सङ्कलन, अन्तिम विसर्जन तथा प्रशोधनको लागि आवश्यक पर्ने पूर्वाधार तथा संरचनाको निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको हुने छ लेखिएको छ । यसैगरी दफा ११ प्रारम्भिक चरणमा सङ्कलन भएको फोहरमैला व्यवस्थित गर्न कुनै स्थानलाई स्थानान्तरण केन्द्रको रुपमा तोक्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ भने दफा १२ मा फोहरलाई स्थायी विसर्जन गर्नको लागि वातावरण सम्बन्धी प्रचलित कानुनको अधिनमा रही फोहरमैला व्यवस्थापन स्थल तोक्न सक्ने छ भनि उल्लेख गरेको छ । त्यसैले फोहरमैला व्यवस्थापनको प्रबन्ध मिलाउने जिम्मेवारी स्थानीय तहको हुनेमा दुईमत छैन तसर्थ कानुनी आधारमा टेकेर स्थानीय सरकारले फोहरको व्यवस्थापन गर्न निर्देशिका बनाई त्यसको माध्यमबाट स्थानीय स्तरमा नै विविध योजना र कार्यक्रमहरू बनाई त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन मार्फत नगारिकलाई सुसूचित गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय निकायको हो ।

स्वच्छ वातावरणमा बाँच्न पाउने मौलिक हकलाई साकार तुल्याउन वातावरण संरक्षण गर्न जल, वायु तथा माटोमा भइ आएको प्रदुषण घटाउन र फोहर व्यवस्थापनलाई दिगो र वातावरणमैत्री बनाउन आवश्यक रहेको छ । जैविक इन्धनबाट चल्ने भन्दा विद्युतबाट चल्ने सवारी साधनको प्रयोगबाट स्वच्छ उर्जामा आधारित शून्य कार्वन यातायात प्रणाली र शून्य कार्वन अर्थतन्त्रको कल्पना गर्न सक्ने स्थिति बनेको छ । वातावरण संरक्षणको लागि ग्रामीण बस्तीहरुमा पोखरी, तलाउ, कुलो निर्माण गर्ने कार्यलाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गर्न सकिन्छ । नगर क्षेत्रमा हुने सबै प्रकारका प्रदुषण नियन्त्रण तथा न्यूनीकरण गर्न आवश्यक छ । स्थानीयवासीको दैनिक जनजीवन र वातावरणलाई व्यवस्थित, स्वच्छ र सुन्दर बनाउन फोहरमैला व्यवस्थापन तथा ढल निकासको मुख्य भूमिका रहने गर्दछ । नगरपालिकाको बजार केन्द्रहरुमा बस्ती विकाससँगै फोहरमैला व्यवस्थापन चुनौतीको रुपमा देखा परेको छ । नगरपालिकामा फोहरलाई स्रोतमा नै न्यूनीकरण, पुनः प्रयोग, प्रशोधन वा विसर्जन गरी फोहरमैलाको व्यवस्थित तथा प्रभावकारी व्यवस्थापनतर्फ पहल गरेको देखिदैन । स्थानीय घरधुरी र बजारहरुबाट उत्सर्जन हुने फोहरहरु जलाउने र गाड्ने गरिएको छ । सम्भावित स्थानमा स्यानिटरी ल्याण्डफिल साईट निर्माण गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरी फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि पहल गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

७.३.२ समस्या र चुनौती

समस्या

- वातावरण संरक्षण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन बारे जनचेतनाको अभाव ।

- उचित फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल साईटको पूर्वाधार नभएको ।
- प्लाष्टिक झोलाहरुको प्रयोगमा वृद्धि ।
- वातावरण संरक्षणमा न्यून बजेटको व्यवस्था भएको ।
- फोहर व्यवस्थापनलाई दिगो र वातावरणमैत्री नहुनु ।
- प्रदुषणका कारक तथा असर प्रति नागरिक सचेत र जिम्मेवार नहुनु ।

चुनौती

- बस्ती बिस्तारसँगै फोहरमैला व्यवस्थापन गर्न ।
- फोहरको श्रोतमै कुहिने र नकुहिने अनि पुन:प्रयोगमा ल्याउन सकिने गरि वर्गीकरण गरि उचित व्यवस्थापन गर्न ।
- प्लाष्टिक जन्य फोहरको नियन्त्रण र व्यवस्थापन गर्न ।
- फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना वृद्धि गर्न ।
- फोहर व्यवस्थापनलाई दिगो र वातावरणमैत्री बनाउन ।
- प्राकृतिक वातावरण र मानवीय वातावरण बीच सन्तुलन बनाई राख्न ।

७.३.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- प्रदेशमा उद्योग, वन तथा वातावरण मन्त्रालयले वातावरण संरक्षणमा तदारुकता देखाउनु ।
- फोहरलाई ऊर्जा रुपमा प्रयोग गर्न सक्ने प्रविधिको विकास हुनु ।
- वातावरण संरक्षणको क्षेत्रमा दक्ष जनशक्ति उत्पादन हुन सक्ने ।
- वातावरण संरक्षणमा गैरसरकारी संस्थाहरुको परिचालन गर्न सकिने ।
- नगरलाई व्यवस्थित गर्दै वातावरण संरक्षण गर्न सकिने ।
- फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि भई फोहरलाई स्रोतमै व्यवस्थापन गर्न सकिने ।

अवसर

- वातावरण, फोहर व्यवस्थापन र प्रदूषण नियन्त्रण क्षेत्रमा स्थानीय सरकार, विकास साझेदार तथा अन्य सरकारी/गैरसरकारी संस्थाहरु, उपभोक्ता समितिहरु र नागरिकको चासो बढ्दै जानु ।
- प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारको फोहर व्यवस्थापनको नीति, रणनीति र निर्देशिकाहरु निर्माण हुनु ।
- वातावरण संरक्षण सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरी स्थानीयवासीहरुलाई परिचालन गर्न सकिने ।
- वातावरण संरक्षणमा पर्याप्त बजेटको व्यवस्था गर्न सकिने ।

७.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- वातावरणीय संरक्षण तथा फोहरको दीगो व्यवस्थापन गरी स्वच्छ, सफा र हराभरा बनाउने ।

उद्देश्य

- फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापन गरि वातावरण संरक्षण गर्ने ।
- नगरपालिकालाई स्वच्छ, सफा, हराभरा बनाउने ।
- वातावरणीय सचेतना अभिवृद्धि गर्ने र हरियाली कायम गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
प्रदुषण रहित स्वच्छ वातावरण तयार गर्ने ।	▪ प्रदुषणका कारक तत्वहरुको पहिचान गरी त्यस्ता कारक तत्वहरुलाई हटाउन / कम प्रयोग गर्ने/न्यूनीकरण गर्ने नीति ल्याईने छ । ▪ आफ्नो वरपरको वातावरणीय सरसफाइ नियमित गर्ने । ▪ प्लाष्टिक निषेधित अभियान सञ्चालन गरिने छ । ▪ सार्वजनिक शौचालयहरुलाई स्थानीय संघसंस्था तथा समुदायबाटै सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरिने छ । ▪ मानव स्वास्थ्यमा पार्ने असरको नियन्त्रण र यसले अन्य क्षेत्रमा पार्ने असर सित अनुकुलित हुँदै यसबाट उत्पन्न लाभ र जलवायु कोष र संयन्त्रबाट हुने लाभको अधिकतम उपयोग गर्नु ।
फोहरमैला व्यवस्थापन तथा सुरक्षित रुपमा विसर्जन गर्ने ।	▪ फोहरको दीर्घकालीन व्यवस्थापनको लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल साईट निर्माणको सम्भाव्यता अध्ययन तथा डिटेल डिजाईन तयार गरिने छ । ▪ घरको फोहरलाई व्यवस्थापन गर्न तालिमको व्यवस्था गरिने छ । ▪ कुहिने र नकुहिने गरी छुट्टाछुट्टै सङ्कलन गरी कुहिने फोहरलाई कम्पोष्ट मल बनाउन प्रयोग गरिने छ । ▪ नगरपालिका भित्रका प्रत्येक वडा र टोलहरुबाट फोहरमैला नियमित सङ्कलन गर्ने व्यवस्था गरिने छ । ▪ फोहरमैला व्यवस्थापन तथा सरसफाइ प्रवर्द्धन गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गरी जनसहभागितामा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गरिने छ ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	वातावरण संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रणका लागि अध्ययन, अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
२	फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको सम्भाव्यता अध्ययन गरी उपयुक्त स्थानको छनौट गरी डिटेल डिजाईन तयार गर्ने ।	✓	✓	✓		
३	फोहर व्यवस्थापनलाई दिगो र वातावरणमैत्री बनाउने ।	✓	✓	✓	✓	
४	फोहरमैलाको उपयुक्त व्यवस्थापन गर्न मुख्य बजार क्षेत्रबाट			✓	✓	

	नियमित रुपमा फोहरमैला सङ्कलन गर्ने ।					
५	नगरपालिका क्षेत्रमा प्लाष्टिक झोला निषेध गरी स्थानीय सामाग्रीबाट उत्पादित वातावरणमैत्री हरित झोला उपयोगमा ल्याउने ।		✓	✓	✓	
६	घरको फोहरलाई व्यवस्थापन गर्न तालिमको व्यवस्था गरिने कुहिने र नकुहिने फोहर छुट्टाछुट्टै सङ्कलन गरी कुहिने फोहरलाई कम्पोष्ट मल बनाउन प्रयोग गर्ने ।		✓	✓	✓	
७	सार्वजनिक शौचालयहरुलाई स्थानीय संघसंस्था तथा समुदायबाटै सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने ।		✓	✓	✓	
८	फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी शैक्षिक तथा जनचेतनाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	
९	वैकल्पिक उर्जाबाट चल्ने सवारी साधन र उद्योगहरुलाई प्रवर्द्वन गर्ने ।	✓	✓	✓		
१०	उद्योगहरुलाई मुख्य बजार र मानव बस्तीभन्दा टाढा लैजान प्रोत्साहन गर्ने ।		✓	✓	✓	
११	नगरपालिका वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण सम्बन्धी आवश्यक संयन्त्रको व्यवस्था गर्ने ।		✓	✓		
१२	सडक छेउमा जथाभावी फोहर गर्ने, नदी किनारमा जथाभावी सवारी साधन धुने, मानिस र गाईबस्तु नुहाउने, पखाल्ने कार्यलाई नियन्त्रण गर्ने ।			✓		
१३	प्रदुषणका कारक तथा असर प्रति नागरिक सचेत र जिम्मेवार बनाउने ।			✓	✓	

७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि

- स्थानीय वातावरण तथा नागरिकहरुको स्वास्थ्यमा सुधार हुने छ ।
- फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको सम्भाव्यता अध्ययन गरी उपयुक्त स्थानको छनौट गरी डिटेलडिजाईन तयार अनुसार निर्माण कार्य शुरु हुने छ ।
- घरको फोहरलाई व्यवस्थापन गर्न तालिमको व्यवस्था हुने छ ।
- कुहिने र नकुहिने फोहर छुट्टाछुट्टै सङ्कलन गरी कुहिने फोहरलाई कम्पोष्ट मल बनाउन प्रयोग हुने छ ।
- फोहरमैलाको व्यवस्थापन भई वैकल्पिक उर्जाको प्रयोग प्रयोग बढेको हुने छ ।
- प्लाष्टिक झोला निषेध गरी स्थानीय सामाग्रीबाट उत्पादित वातावरणमैत्री हरित झोला उपयोगमा आउने छ ।
- फोहरमैला व्यवस्थापनबाट सफा, सुन्दर र स्वच्छ नगरपालिका निर्माण हुने छ ।
- स्थानीयवासीमा फोहरमैला व्यवस्थापन र ढल निकास सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि भई फोहरको स्रोतमै व्यवस्थापन हुने छ ।
- फोहर व्यवस्थापनलाई दिगो र वातावरणमैत्री बनाउन पहल भएको हुने छ ।
- प्रदुषणका कारक तथा असर प्रति नागरिक सचेत र जिम्मेवार हुने छ ।

७.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण लगायत अन्य बजेटहरु नियमित रुपमाप्राप्त हुनुपर्ने ।
- वातावरण तथा फोहरमैला व्यवस्थापनमा आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिकहरुको पदपूर्ति हुनुपर्ने ।
- फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि आवश्यक पर्ने यन्त्र उपकरणहरुको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने ।
- स्थाई स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको पूर्वाधार निर्माण भएको हुनुपर्ने ।
- वातावरण तथा फोहरमैला व्यवस्थापनमा स्थानीय संघसंस्था र दातृनिकायहरुको नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकार बीच वातावरण तथा फोहरमैला व्यवस्थापनमा आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने ।
- फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा भएको हुनुपर्ने ।

७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशिलता

७.४.१ पृष्ठभूमि

नेपाल विपद्कोअत्यधिक जोखिममा रहेको देश हो । यहाँ प्रत्येक वर्ष बाढी, पहिरो, चट्याङ, आगलागी, सडक दुर्घटना र महामारी जस्ता प्राकृतिकतथा गैर प्राकृतिक प्रकोपहरुका कारण जनधनको ठूलो क्षतितथा नोक्सानी हुने गरेको छ । मुलुक विषम भू-बनावट, कमजोर भौगर्भिक अवस्था, मौसमी विषमता तथा जलवायु परिवर्तनका कारण भूकम्प, बाढी, पहिरो तथा भू-स्खलन, डुबान, चट्याङ, खडेरी, हिमपात, असिना, हिमपहिरो, हिमताल विष्फोटन, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, हुरी बतास, वन डढेलो लगायतका प्राकृतिक प्रकोपहरुबाट प्रभावित छ । २०७२ साल बैशाखमा आएको गोरखा भूकम्प, २०७१ तथा २०७४ सालमा आएको बाढी तथा पहिरो र यसबाट भएको ठूलो जनधनको क्षति तथा नोक्सानी यसका पछिल्ला उदाहरणहरु हुन् । *(विपद् जोखिम राष्ट्रिय न्यूनीकरण नीति, २०७४)*

नेपाल सरकारले विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका कार्यहरुलाई योजनावद्ध र व्यवस्थित गर्न नीतिगत, कानूनी तथा संस्थागत व्यवस्था गरेको छ । विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि दैवीप्रकोप (उद्धार) ऐन २०३९, स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५, भवन ऐन २०५५, राष्ट्रिय भवन संहिता २०६०, विपद् जोखिम व्यवस्थापन राष्ट्रिय रणनीति २०६६, जलवायु परिवर्तन नीति २०६७, भू-उपयोग नीति २०६९, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन नीति २०७२, राष्ट्रिय पुनर्निर्माण तथा पुनर्स्थापना नीति २०७२, राष्ट्रिय विपद् प्रतिकार्यको कार्यढाँचा २०७०, बस्ती विकास, शहरी योजना तथा भवन निर्माण सम्बन्धी आधारभूत मार्गदर्शन २०७२, राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीति २०७३, आदि महत्वपूर्ण कानूनी तथा नीतिगत आधार हुन् भने नेपालको संविधान २०७२ पछि आएका स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ र स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना खाका २०७६ लगायत पछिल्ला महत्वपूर्ण कानूनी व्यवस्था हुन् । जलवायु परिवर्तनले पारेको असरलाई कम गरी जिविकोपार्जन, वातावरण र पारिस्थितिक प्रणालीलाई साविक प्राकृतिक अवस्थामा वा सो भन्दा सवल अवस्थामा लैजान गरिने कार्यलाई उत्थानशिलता भनिन्छ । *(स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना खाका, २०७६)*

नगरपालिकाको विपद्हरुमा नदी कटान, बाढी, भू-क्षय, हावाहुरी, चट्याङ, आगलागी, शितलहर, आदि रहेका छन् । तयसैगरी जलवायु परिवर्तनको जल्दो बल्दो समस्या र यसले पार्ने असर पनि नगरपालिका भित्र विद्यमान छन् । नगरपालिकाले विपद् व्यवस्थापनलाई नगरपालिका स्तरीय र वडा स्तरीय विपद् समिति गठन गरेको छ । त्यसैगरी विपद् व्यवस्थापन योजनाले जलवायू अनुकूलन र प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण, जोखिम सम्वेदनशील भू-उपयोग योजना तयार गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने, एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन र कार्यान्वयन र जलस्रोत संरक्षणको आवश्यकतामा जोड दिएको छ । नगरपालिकाले विपद् न्यूनीकरणको लागि सडक लगायत विकास निर्माण गर्दा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनलाई अनिवार्य गरेको छ । वन जङ्गलको संरक्षणको लागि सामुदायिक वन उपभोक्ता मार्फत सचेनतामुलक कार्यक्रम गर्ने, सबै वडामा प्राकृतिक प्रकोप जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने तथा विपद् न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका लागि नेपाल रेडक्रस लगायत अन्य सरोकारवाला निकायहरुसँग सहकार्य र समन्वय गर्ने नीति लिएको छ ।

७.४.२ समस्या र चुनौती

समस्या

- विपद् व्यवस्थापन तथा न्यूनीकरणको लागि यन्त्र उपकरणको अभाव ।
- जोखिमयुक्त क्षेत्रमा बसोबास गरिराखेकालाई सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तर नहुनु ।
- विपद् न्यूनीकरण तथा जलवायु उत्थानशिलता सम्बन्धी सचेतनाको अभाव ।

चुनौती

- नदी कटान, बाढी तथा भू-क्षय प्रकोप व्यवस्थापन गर्नु ।
- जोखिमयुक्त बसोबास क्षेत्र पहिचान गरी सुरक्षित स्थानमा बस्ती स्थानान्तरण गर्नु ।
- प्रकोप तथा महामारी बारे जनचेतना वृद्धि गर्नु ।

७.४.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- नगरपालिका स्तरीय तथा वडा स्तरीय विपद् प्रतिकार्य योजना निर्माण गरी नगरपालिका स्तरीय र वडा स्तरीय विपद् समितिलाई सक्रिय बनाउन सकिने ।
- प्रत्येक वडाका खुल्ला स्थानमा स्थानीय आपतकालिन कार्य सञ्चालन केन्द्र स्थापना गर्न सकिने ।
- जोखिम बारेमा स्थानीयवासीलाई सचेत गराई समयमै जोखिम व्यवस्थापन गर्ने सकिने ।
- नगरपालिकामा संक्रमणजन्य रोगहरुको प्रकोपबाट बच्न नागरिकहरु अभ्यस्त हुँदै गएकोले सचेतना वृद्धि हुँदै गएको ।
- सुरक्षित आवासको विकास गरी व्यवस्थित गर्न सकिने ।

अवसर

- विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति र रणनीतिक कार्ययोजना कार्यान्वयनमा रहनु ।
- नगर विपद् व्यवस्थापन समिति गठन भएको ।
- स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रमा पर्नु र प्राथमिकताको विषय बन्नु ।

- नेपाल रेडक्रस सोसाईटी, नेपाल प्रहरी, शसस्त्र प्रहरी बल नेपालसँग समन्वय गरी विपद् पूर्व तयारी र उद्धार सम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्न सकिने ।
- विपद् व्यवस्थापन कार्यमा सङ्घीय एवम् प्रदेश सरकारकारको सहयोग रहनु ।

७.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु परिवर्तनको असरबाट जनधनको संरक्षण गर्ने ।

उद्देश्य

- विपद् तथा जोखिमबाट हुने मानवीय, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यावरणीय क्षतिमा कमी ल्याउने ।
- जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरण गर्ने ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
प्राकृतिक तथा गैर प्राकृतिक विपद्को प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने ।	▪ विपद् तथा महामारी व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय, नीति, कानून र योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिने छ । ▪ विपद् तथा महामारी पूर्व तयारी, प्रतिकार्य योजना तथा पूर्व सूचना प्रणाली प्रभावकारी बनाइने छ । ▪ विपद् व्यवस्थापनमा संलग्न विभिन्न संघ संस्थाहरूसँग प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य गरिने छ । ▪ विपद्को बेला उद्धार कार्यका लागि युवा स्वयंसेवी, सामाजिक संघ संस्थाहरू, सुरक्षा निकाय आदिलाई तयारी अवस्थामा राखिने छ । ▪ विपद् व्यवस्थापन कोषको रकम विपद् व्यवस्थापनमा मात्र खर्च गरिने छ । ▪ नगरपालिकाको विपद् व्यवस्थापन समितिलाई सक्रिय बनाइने छ । ▪ समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापन प्रणाली अवलम्वन गरिने छ । ▪ खोला, नदीनाला नियन्त्रण, आगलागी, स्वास्थ्यजन्य प्रकोप, भू-क्षय नियन्त्रण आदि कार्यलाई प्रभावकारी बनाइने छ । ▪ विपद् जोखिम नियन्त्रण राष्ट्रिय कार्ययोजनालाई स्थानीयकरण गरी लागू गरिने छ ।
विपद् बाट हुने भौतिक र मानवीय क्षति न्यूनीकरण गर्ने ।	▪ विपद् जोखिम नक्साङ्कन गरिने छ । ▪ विपद् जोखिम अध्ययन गरी विपद् प्रतिरोधी संरचनाहरूको निर्माण गरिने छ । ▪ अति जोखिममा रहेका बस्तीहरूलाई स्थानान्तरण गरिने छ । ▪ हरेक क्षेत्रगत नीति तर्जुमा गर्दा विपद् प्रतिरोधी पक्षलाई हेरिने छ । ▪ विपद् बाट बच्ने बारेमा सचेतना कार्यक्रमलाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गरिने छ ।

जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी जनचेतना वृद्धि गर्ने ।	▪ मौसम पूर्व अनुमान प्रणाली र तथ्याङ्क सङ्कलन पद्धतिलाई सङ्घीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गरी स्वचालित विपद् सूचना प्रणाली जडान गरिने छ । ▪ जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरणको लागि स्थायी कोषको व्यवस्था गरिने छ । ▪ जलवायु जोखिम तथा प्रकोप न्यूनीकरण र अनुकूलनको लागि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण गरिने छ । ▪ जलवायु परिवर्तनबाट फैलिन सक्ने रोगव्याधी र सो नियन्त्रणको लागि सम्बन्धित सरोकारवालाहरुको अभिमुखिकरण एवम् क्षमता विकास गरिने छ ।

मुख्य कार्यक्रम

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	विपद् व्यवस्थापन तथा महामारी जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी नीति कानून र योजना तर्जुमा गर्ने ।	✓	✓	✓		
२	विपद् तथा महामारी पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
३	जलवायु जोखिम तथा प्रकोप न्यूनीकरण र अनुकूलनको लागि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण गरी आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓		
४	स्थानीय आपतकालिन कार्य सञ्चालन केन्द्र स्थापना गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
५	खोज तथा उद्धारमा प्रयोग हुने औजार, सामाग्रीहरु राहत स्वरुप उपलब्ध गराउन सकिने सामग्रीहरुको खरिद तथा व्यवस्थापन गर्ने ।	✓	✓	✓		
६	हरेक वडाहरुमा वडा स्तरीय वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने ।			✓		
७	उद्धार, राहत तथा पुन:स्थापनाका लागि विपद् व्यवस्थापन कोष निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓		
८	विपद् व्यवस्थापन तथा महामारी जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी जनचेतना अभियान सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓		
९	विपद् तथा महामारी प्रतिरोधी संरचनाहरु निर्माण गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
१०	विपद् जोखिम नक्साङ्कनतयार गर्ने ।		✓	✓	✓	
११	जोखिमयुक्त बस्तीहरुको स्थानान्तरण गर्ने ।	✓	✓	✓		✓
१२	विपद् न्यूनीकरणका लागि फायर ब्रिगेड, दमकल जस्ता साधन व्यवस्थापन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
१३	डढेलो तथा अग्नि नियन्त्रण सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓		

१४	बाढी, पहिरो तथा अधिक वर्षा बारे चेतनामूलक सूचना प्रसारण गर्ने ।	✓		✓		
१५	डढेलो तथा आगलागीबाट बच्ने र यस्ता घटना हुन नदीन चेतनामूलक सूचना प्रसारण गर्ने ।	✓		✓		
१६	मानिस, पशु तथा बालीमा हुन सक्ने महामारीहरु बारे चेतनामूलक सूचना प्रसारण गर्ने ।	✓		✓		
१७	विपद् भएको स्थानहरु तथा प्रभावितहरुको स्थलगत अनुगमन तथा अवलोकन गर्ने ।			✓		
१८	विपद् तथा महामारी प्रतिरोधी संरचनाहरु निर्माण सम्बन्धी तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
१९	जोखिम व्यवस्थापन गर्न प्रदेश तथा प्राप्त सरकार, दातृ निकाय र निजी क्षेत्रसँग समन्वय गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
२०	विपद् व्यवस्थापन कार्यको चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा गर्ने ।			✓		
२१	मौसम पूर्व अनुमान प्रणाली र तथ्याङ्क सङ्कलन पद्धतिलाई सङ्घीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गरी स्वचालित विपद् सूचना प्रणाली जडान गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	
२२	जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम न्यूनीकरणको लागि स्थायी कोषको व्यवस्था गर्ने ।	✓	✓	✓		
२३	जलवायु परिवर्तनबाट फैलिन सक्ने रोगव्याधी र सो नियन्त्रणको लागि सम्बन्धित सरोकारवालाहरुको अभिमुखिकरण एवम् क्षमता विकास गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	

७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि

- विपद् तथा महामारी सम्बन्धी नीति,कानून र योजना तर्जुमा हुने छ ।
- स्थानीय आपतकालिन कार्य सञ्चालन केन्द्र स्थापना हुने छ ।
- खोज तथा उद्धारमा प्रयोग हुने औजार, सामाग्रीहरु राहत स्वरुप उपलब्ध गराउन सकिने सामग्रीहरुको खरिद तथा व्यवस्थापन हुने छ ।
- जलवायु जोखिम तथा प्रकोप न्यूनीकरण र अनुकूलनको लागि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण गरी आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन भएको हुने छ ।
- हरेक वडाहरुमा वडा स्तरीय वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन हुने छ ।
- विपद् जोखिम नक्साङ्कन हुने छ ।
- जोखिमयुक्त बस्तीहरुको स्थानान्तरण हुने छ ।
- भवन निर्माण संहिता पूर्ण रुपमा लागू हुने छ ।
- भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण कार्यान्वयन हुने छ ।
- विपद्न्यूनीकरणका लागि फायर ब्रिगेड, दमकल जस्ता साधन व्यवस्थापन हुने छ ।
- डढेलो तथा अग्नि नियन्त्रण सम्बन्धी तालिम सञ्चालन हुने छ ।
- बाढी, पहिरो तथा अधिक वर्षा बारे चेतनामूलक सूचना प्रसारण हुने छ ।

- डढेलो तथा आगलागीबाट बच्ने र यस्ता घटना हुन नदीन चेतनामूलक सूचना प्रसारण हुने छ ।
- मानिस, पशु तथा बालीमा हुन सक्ने महामारीहरु बारे चेतनामूलक सूचना प्रसारण हुने छ ।
- विपद् भएको स्थानहरु तथा प्रभावितहरुको स्थलगत अनुगमन तथा अवलोकन गरिएको हुने छ ।
- विपद् तथा महामारी प्रतिरोधी संरचनाहरु निर्माण सम्बन्धी तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालनहुने छ ।
- जोखिम व्यवस्थापन गर्न प्रदेश तथा प्राप्त सरकार, दातृ निकाय र निजी क्षेत्रसँग समन्वय हुने छ ।
- विपद् व्यवस्थापन कार्यको चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा हुने छ ।
- पहिरो र भू-क्षयहरु नियन्त्रण भएका हुने छन् ।
- जलवायु परिवर्तन बारे अभिमुखिकरण तथा क्षमता विकास हुने छ ।
- विपद् तथा महामारी प्रतिरोधी संरचनाहरु निर्माण हुने छ ।
- मौसम पूर्व अनुमान प्रणाली र तथ्याङ्क सङ्कलन पद्धतिलाई सङ्घीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गरी स्वचालित विपद् सूचना प्रणाली जडान हुने छ ।
- जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम न्यूनीकरणको लागि सरोकारवाला संस्थाहरू बीच प्रभावकारी समन्वय हुने छ ।

७.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण लगायत अन्य बजेटहरु नियमित रुपमा प्राप्त हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकामा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनको लागि आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिकहरुको पदपूर्ति हुनुपर्ने ।
- विपद् कोषको गठन भएको हुनुपर्ने ।
- स्थानीय खोलानाला र नदीहरुमा तटबन्ध र पूर्व सूचना प्रणालीको पूर्वाधार जडान हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका भित्र विपद् व्यवस्थापन केन्द्रको पूर्वाधार निर्माण भएको हुनुपर्ने ।
- विपद् व्यवस्थापनको लागि आवश्यक यन्त्र उपकरणको व्यवस्था भएको हुनुपर्ने ।
- विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनमा स्थानीय संघसंस्था र दातृ निकायहरुको नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकार बीच विपद् जोखिम न्यूनीकरण, व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकूलनमा आवश्यक समन्वय र सहकार्य हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकाको विपद् जोखिम न्यूनीकरण, व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी कार्यविधि तर्जुमा भएको हुनुपर्ने ।

परिच्छेद ८ : संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र

८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन

८.१.१ पृष्ठभूमि

सेवा प्रदायक सबै सरकारी निकाय, स्थानीय निकायहरुमा मानवीय तथा भौतिक श्रोत साधनको व्यवस्था, प्रभावकारी रुपमा आन्तरिक श्रोतहरुको पहिचान, परिचालन र व्यवस्थापन, संस्थागत सुशासन कायम भई चुस्त तथा दुरुस्त आर्थिक प्रशासन, पारदर्शी, गुणस्तरीय, छिटो छरितो सेवाप्रवाह, सामाजिक सुरक्षाको प्रत्याभूति, स्थानीय निकायहरु तथा अन्य विकास सरोकारवाला संस्थाहरुको क्षमता अभिवृद्धि, कार्यक्रमहरुको तर्जुमा, कार्यान्वयन सूचनामुलक, सहभागितामूलक हुनुको साथै स्थानीय तहमा आवाधिक योजना अनुसार विकास कार्यक्रम सञ्चालन, सबै कार्यक्रमहरु पारदर्शी तथा सूचना माथि सेवाग्राहीहरुको पहुँच अभिवृद्धि भई सुशासनको प्रत्याभूति, सबै सरोकारवालाहरु बीच प्रभावकारी समन्वय र विकास कार्यको प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन जस्ता कुराहरुसँगै गुणस्तरीय सेवाप्रवाह योजनावद्ध विकास हुने अपेक्षा योजनाले गरेको छ।

नगरपालिकामा अध्ययन अनुसन्धान तथा तथ्याङ्क प्रणालीमा आधारित भएर विकास आयोजनाहरु कार्यान्वयन हुने परिपाटीको शुरुवात हुने क्रममा रहेको छ । नगरपालिकाले “विकास तथा निर्माण मापदण्ड”, “भवन संहिता” जस्ता महत्वपूर्ण योजना दस्तावेजहरुलाई कार्यान्वयन हुन बाँकी छ । नगरपालिकाका विभिन्न शाखाहरुको आफ्नो शाखागत सूचना तथा तथ्याङ्कहरुको सङ्कलन र सुरक्षित अभिलेखीकरण गरी सूचना, रेकर्ड, दस्तावेज र तथ्याङ्कहरुको डाटावेस व्यवस्थित ढङ्गले डिजिटाईजेसन गरिनु पर्दछ। यस लहान नगरपालिकाको आवधिक योजनाले वडा तहसम्म पुगेर स्थानीयवासीको माग, प्राविधिक अध्ययन र सम्भाव्यताका आधारमा नगरपालिका स्तरीय र वडा स्तरीय योजना तथा कार्यक्रमहरुको आयोजना बैंक तयार गरिएको हुनाले नगरपालिकाले उक्त आयोजना बैंकमा भएका आयोजनाहरुलाई क्रमैसँग कार्यान्वयन गर्दै लानुपर्नेछ । साथै आवधिक योजनाले तयार गरेको नगरपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, वातावरणीय आदि विषयसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कहरुलाई समेत आगामी विकास निर्माणको लागि उपयोग गर्न सकिन्छ। नगरपालिकामा विकास निर्माण र अन्य सामाजिक कार्यहरुमा जनसहभागिता भने उत्साहप्रद हुने गरेको छ।

जनताको निकटतम तहको सरकार भएकोले दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न स्थानीय तहले निर्णायक भूमिका खेल्नुपर्दछ किनकि स्थानीय तहमा यसले गरिबी निवारण तथा दिगो विकास लक्ष्यका बहुआयामिक चुनौतीहरुलाई सम्बोधन गर्न उपयुक्त नीतिको विकास गर्दछ । यसकारण स्थानीय तह, सामुदायिक संस्थाहरु, निजी क्षेत्र तथा नागरिक समाज बीच साझेदारी तथा सहजीकरण गर्न प्रोत्साहन गर्ने स्थानमा रहेको छ। सबैलाई समेटेर स्रोत परिचालन गर्न तथा स्थानीय तहमा हुने प्रगतिको भिन्नता अनुगमन गर्न भरपर्दो स्थानीय तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ।

संस्थागत विकास योजना सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको क्षमता सुदृढीकरण गर्दै दक्ष र बौद्धिक संगठनात्मक संरचनाको स्थापना गरी विकास कार्यहरुलाई तीव्र र व्यवस्थित गर्ने तर्फ केन्द्रित छ। यस अन्तर्गत पूर्वाधार विकास र क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ। त्यस्तै वित्तीय विकास

योजनाले राजस्व सुधार गर्ने योजनालाई समावेश गरी स्थानीय आम्दानीका स्रोत वृद्धि गर्ने, कर प्रशासन प्रणालीमा सुधार र निजी क्षेत्र तथा नागरिक समाजको प्रवद्धनका लागि रणनीति एवम् कार्यक्रमहरु समावेश गरेको छ ।

८.१.२ समस्या र चुनौती

समस्या

- अपुग संस्थागत पूर्वाधार ।
- अनुगमन मुल्याङ्कन पद्धतिलाई संस्थागत र समय सापेक्ष बनाउन नसक्नु ।
- प्राथमिकता र आवश्यक्ताको आधारमा योजना तर्जुमा नहुनु ।
- योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको लागि बजेटको अभाव ।
- दक्ष जनशक्ति र प्राविधिकहरुको अभाव ।
- कमजोर अन्तर सरकार र अन्तर निकाय समन्वय ।

चुनौती

- आवधिक योजना र वार्षिक योजना बीच तादाम्यता कायम गर्नु ।
- सम्बन्धित संस्थाहरुबाट अपेक्षाकृत प्राविधिक र आर्थिक सहयोग जुटाउनु ।
- नतिजामुखी योजना तर्जुमा गर्नु ।
- योजनाको कार्यान्वयन क्षमता बढाउनु ।
- जनताका बढ्दो आकांक्षा व्यवस्थापन गर्नु ।
- संस्थागत क्षमता विकास गर्नु ।
- दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु ।
- निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्नु ।
- आयोजनाहरु निर्धारित समयमै सम्पन्न गर्न नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नु ।
- विकासमा सबै लिङ्ग, वर्ग र समुदायको समतामूलक पहुँच स्थापित गर्नु ।
- बालबालिका, महिला, अपाङ्गता एवम् वातावरण मैत्री विकास गर्नु ।
- आन्तरिक स्रोत वृद्धि गरी श्रोतको समुचित व्यवस्थापन गर्नु ।

८.१.३ सम्भावना र अवसर

सम्भावना

- स्थानीय निकायको लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको व्यवस्था हुनु ।
- सेवा प्रवाहलाई नतिजामूलक र प्रविधिमैत्री बनाउन सकिने ।
- स्थानीय न्याय सम्पादन प्रक्रियालाई प्रभावकारी र व्यवस्थित बनाउन कार्यविधि, नीति निर्माण र संस्थागत संरचना खडा गर्न सकिने ।
- विद्युतीय सुशासनलाई प्रवर्द्धन गर्न गर्न सकिने ।
- पेपरलेस गभर्नेन्स अवधारणा कार्यान्चयन गर्न सकिने ।
- सूचना तथा अभिलेख सम्बन्धी कानून निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्न सकिने ।

- नगरपालिकालाई बढी उत्तरदायी, जनमैत्री, पारदर्शी बनाउन सकिने ।
- आन्तरीक नियन्त्रण प्रणालीलाई बलियो बनाउन वित्तीय सुशासन कायम गर्न सकिने ।

अवसर

- आवधिक योजनाबाट योजना तर्जुमाको आधार प्राप्त हुनु ।
- स्थानीय विकासलाई गति दिन सङ्घीय सरकार, प्रदेश सरकार, स्थानीय तह, विकासका साझेदार निकाय तथा आम नागरिकहरुको सहभागितामा विकासको गतिलाई अगाडी बढाउन सकिने ।
- तालिम तथा प्रशिक्षण मार्फत कर्माचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि भई सेवा प्रवाहलाई नतिजामूलक र प्रविधिमैत्री बनाउन सकिने ।
- कार्य सम्पादन करार सम्झौता लागू भई कर्माचारीलाई बढी जिम्मेवार र सेवाग्राहीमैत्री बनाउन सकिने ।
- रिक्त दरबन्दीको परिपूर्ति र थप दरबन्दीको व्यवस्था गरी जनशक्तिको अधिकतम परिचालन गर्न सकिने ।
- नगरपालिकामा केही गरेर उदाहरणीय हुन सक्ने ।
- जनचेतना जागरण र जनसहभागितालाई प्रोत्साहन गर्न सकिने ।
- नगरपालिकाका गतिविधि तथा अभिलेख व्यवस्थित गर्न सूचना तथा अभिलेख केन्द्र स्थापना गर्न सकिने ।
- प्राप्त योजना र दिगो विकासका लक्ष्यहरू तथा अन्य राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धतालाई योजना प्रणालीमा आवद्ध गर्नु ।

८.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

- प्रभावकारी योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनद्वारा नगरपालिकाको सेवा सुविधालाई चुस्त, दुरुस्त र पारदर्शी बनाउनु ।

उद्देश्य

- स्थानीयवासीलाई सहज र सरल तरिकाबाट सेवा सुविधा पुर्‍याउनु ।
- स्थानीय तहको कार्य सम्पादन र सेवाप्रवाह परिणाममुखी, चुस्त र पारदर्शी बनाउने ।
- जनता प्रति उत्तरदायी र जवाफदेही शासन सञ्चालन गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
संस्थागत जनशक्ति विकास गर्ने ।	▪ नगरपालिकाको योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमालाई सघाउ पुर्‍याउन डिजिटल पार्श्वचित्र निर्माण र अद्यावधिक गरिने छ । ▪ सेवा प्रवाह, कार्यसम्पादन र काम कार्वाहीलाई चुस्त र प्रभावकारी बनाउन संगठन विकास अध्ययन गरिने छ ।

	▪ पालिकाबाट प्रदान सेवा सुविधाको नागरीक सन्तुष्टि सर्वेक्षण गरिने छ । ▪ संगठन पुनर्संरचना, मानव संसाधन विकास तथा संगठन सुधार योजना कार्यान्वयन गरिने छ । ▪ नगरपालिका र वडाका कर्मचारीहरु तथा जनप्रतिनिधिहरुलाई अभिमूखीकरण तथा क्षमता विकास तालिम दिने । ▪ कर्मचारीहरुलाई सेवाग्राहीसँग शिष्ट व्यवहार गरी मुस्कान सहितको सेवा प्रवाह गर्न आवरण सम्बन्धी कानून निर्माण गरिने छ । ▪ कर्माचारीलाई बढी जिम्मेवार र सेवाग्राहीमैत्री बनाउँदै अपेक्षित नतिजा प्राप्तिका लागि कार्य सम्पादन करार सम्झौता लागू गरी सो को मूल्याङ्कनको आधारमा प्रोत्साहन, पुरस्कार र दण्डको व्यवस्था गरिने छ । ▪ सेवा प्रवाहलाई नतिजामूलक र प्रविधिमैत्री बनाउन कर्माचारीको क्षमता विकासलाई अभिवृद्धि गर्नको लागि आवश्यक तालिम तथा प्रशिक्षणको व्यवस्था मिलाइने छ । ▪ स्थानीय न्याय सम्पादन प्रक्रियालाई प्रभावकारी र व्यवस्थित बनाउन आवश्यक कार्यविधि, नीति निर्माण र संस्थागत संरचना खडा गरी कार्यान्वयन तथा सबै वडाहरुमा न्याय सम्पादन सम्बन्धी अभिमूखीकरण सहित मेलमिलाप केन्द्र स्थापना गरिने छ । ▪ नगरपालिका कार्यालयमा हटस्पटको व्यवस्था गरिने छ । ▪ राजस्वको दायरा बढाउन व्यवसाय दर्ता अभियान लगायतका कार्यहरु सञ्चालन गरिने छ । ▪ मेलमिलाप केन्द्र व्यवस्थापन, अन्तर पालिका मेलमिलाप समन्वय बैठक आयोजना गरिने छ । ▪ आन्तरीक सुरक्षालाई व्यवस्थित गर्दै बजार अनुगमन, स्थानीय कर व्यवस्थापन, अव्यवस्थित बसोबासलाई व्यवस्थित गर्न नगर प्रहरी परिचालन गरिने छ । ▪ विद्युतीय सुशासनलाई प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक नीति निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । ▪ नगरपालिका कार्यालयलाई पेपरलेस गभर्नेन्स अवधारणा कार्यान्वयन गर्न योजना, लेखा, सामाजिक सुरक्षा, कर्माचारी प्रशासन तथा राजस्व प्रशासन सम्बन्धी सफ्टवेयर निर्माण, खरिद र सञ्चालनमा निरन्तरता दिइने छ । ▪ सूचना तथा अभिलेख सम्बन्धी कानून निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने छ । ▪ नगरपालिकाबाट प्रदान हुने सेवाहरुलाई थप प्रभावकारी बनाउन विद्युतीय हाजिरी, हेल्प डेस्क, गुनासो पेटिका, नागरिक विद्युतीय वडापत्र, सूचना पाटी जस्ता सुशासनका औजारहरुको पूर्ण कार्यान्वयन गरिने छ । ▪ नगरपालिकालाई बढी उत्तरदायी, जनमैत्री, पारदर्शी बनाउन स्थानीय सुशासन ऐन, सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परीक्षण सम्बन्धी कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।

	▪ नगरपालिकाका गतिविधि तथा अभिलेख व्यवस्थित गर्न सूचना तथा अभिलेख केन्द्र सञ्चालनमा ल्याइने छ । ▪ पालिकाबाट हुने काम कार्यवाहीलाई प्रभावकारी बनाउन र आम जनताको गुनासो तत्काल सम्बोधन गर्न टोल फ्रि कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ▪ कर्मचारीको कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन प्रणालीलाई मापनीय सूचकका आधारमा गर्ने प्रणालीको विकास गरिने छ । ▪ सेवा प्रवाहमा संलग्न सबै क्रियाकलाप र सूचनालाई कम्पयूटरमा अभिलेख राखिने छ । ▪ स्थानीय विकासलाई गति दिन सङ्घीय सरकार, प्रदेश सरकार, स्थानीय तह, विकासका साझेदार निकाय तथा आम नागरिकको सहभागितामा विकासको गतिलाई अगाडी बढाउन विकासका लागि सधै सबै सँगै अभियान सञ्चालन गरिने छ । ▪ विकासका नयाँ प्रविधि, उपागम, सम्भावना तथा विकल्पहरु बारेमा अध्ययन अनुसन्धानलाई अगाडी बढाइने छ ।

मुख्य कार्यक्रमहरु

क्र.स.	कार्यक्रमहरु	सहकार्य गर्ने निकाय				
		सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय तह	नीजि क्षेत्र	सहकारी र अन्य
१	नगरपालिकाको योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमालाई सघाउ पुर्‍याउन डिजिटल पार्श्वचित्र निर्माण र अद्यावधिक गर्ने ।			✓		
२	सेवा प्रवाह, कार्यसम्पादन र काम कार्वाहीलाई चुस्त र प्रभावकारी बनाउन संगठन विकास अध्ययन गर्ने ।		✓	✓		
३	संगठन पुनर्संरचना, मानव संसाधन विकास तथा संगठन सुधार योजना कार्यान्वयन गर्ने ।		✓	✓		
४	पालिकाबाट प्रदान सेवा सुविधाको नागरीक सन्तुष्टि सर्वेक्षण गर्ने ।			✓		
५	नगरपालिका र वडाका कर्मचारीहरु तथा जनप्रतिनिधिहरुलाई अभिमूखीकरण तथा क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
६	कर्मचारीहरुलाई सेवाग्राहीसँग शिष्ट व्यवहार गरी मुस्कान सहितको सेवा प्रवाह गर्न आवरण सम्बन्धी कानून निर्माण गर्ने ।		✓	✓		
७	कर्माचारीलाई बढी जिम्मेवार र सेवाग्राहीमैत्री बनाउँदै अपेक्षित नतिजा प्राप्तिका लागि कार्यसम्पादन करार सम्झौता लागू गरी सो को मूल्याङ्कनको आधारमा प्रोत्साहन, पुरस्कार र दण्डको व्यवस्था गर्ने ।	✓	✓	✓		
८	विद्युतीय सुशासनलाई प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक नीति निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।		✓	✓		
९	सबै वडाहरुमा न्याय सम्पादन सम्बन्धी अभिमूखीकरण सहित मेलमिलाप केन्द्र स्थापना गर्ने ।		✓	✓		

१०	स्थानीय न्याय सम्पादन प्रक्रियालाई प्रभावकारी र व्यवस्थित बनाउन आवश्यक कार्यविधि, नीति निर्माण र संस्थागत संरचना खडा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	✓	✓	✓		
११	आन्तरीक सुरक्षालाई व्यवस्थित गर्दै बजार अनुगमन, स्थानीय कर व्यवस्थापन, अव्यवस्थित बसोबासलाई व्यवस्थित गर्न नगर प्रहरी परिचालन गर्ने ।		✓	✓		
१२	सूचना प्रविधि पार्कको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ।		✓	✓		
१३	पेपरलेस गभर्नेन्स अवधारणा कार्यान्वयन गर्न योजना, लेखा, सामाजिक सुरक्षा, कर्मचारी प्रशासन तथा राजस्व प्रशासन सम्बन्धी सफ्टवेयर निर्माण, खरिद र सञ्चालनमा निरन्तरता दिने ।	✓	✓	✓		
१४	सूचना तथा अभिलेख सम्बन्धी कानून निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	✓	✓	✓		
१५	नगरपालिकाका गतिविधि तथा अभिलेख व्यवस्थित गर्न सूचना तथा अभिलेख केन्द्र सञ्चालनमा ल्याउने ।		✓	✓		
१६	नगरपालिकाबाट प्रदान हुने सेवाहरुलाई थप प्रभावकारी बनाउन विद्युतीय हाजिरी, हेल्प डेस्क, गुनासो पेटिका, नागरिक विद्युतीय वडापत्र, सूचना पाटी जस्ता सुशासनका औजारहरुको पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने ।	✓	✓	✓		
१७	नगरपालिका कार्यालयमा हटस्पटको व्यवस्था गर्ने ।			✓		
१८	राजस्वको दायरा बढाउन व्यवसाय दर्ता अभियान लगायतका कार्यहरु सञ्चालन गर्ने ।			✓		
१९	मेलमिलाप केन्द्र व्यवस्थापन, अन्तर पालिका मेलमिलाप समन्वय बैठक आयोजना गर्ने ।		✓	✓		
२०	वडा स्तरीय कानुनी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।			✓		
२१	सहभागितामूलक योजना तर्जुमा कार्यान्वयन गर्ने ।		✓	✓		✓
२२	नगरपालिकालाई बढी उत्तरदायी, जनमैत्री, पारदर्शी बनाउन स्थानीय सुशासन ऐन, सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परीक्षण सम्बन्धी कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	✓	✓	✓		
२३	विकासका नयाँ प्रविधि, उपागम, सम्भावना तथा विकल्पहरु बारेमा अध्ययन अनुसन्धानलाई अगाडी बढाउने ।	✓	✓	✓		
२४	आवधिक योजनाले पहिचान गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरु क्रमशः कार्यान्वयन गर्ने ।	✓	✓	✓	✓	✓
२५	योजना तथा कार्यक्रमहरुको नियमित प्रगति समीक्षा गर्ने ।		✓	✓	✓	✓
२६	तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन, आवधिक परिमार्जन र प्रकाशन गर्ने ।		✓	✓	✓	
२७	नगरपालिकाबाट हुने काम कार्यवाहीलाई प्रभावकारी बनाउन र आम जनताको गुनासो तत्काल सम्बोधन गर्न टोल फ्रि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		✓	✓		

२८	आयोजनाहरुको प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने ।		✓	✓	✓	
२९	राजस्व सङ्कलन, चुस्त र दुरुस्त बनाउने ।	✓	✓	✓	✓	✓
३०	बेरुजु रकम न्यूनीकरण सम्बन्धी तालिम, गोष्ठीहरु सञ्चालन गर्ने ।	✓	✓	✓		
३१	भ्रष्टाचार न्यूनीकरण गर्न भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीति अपनाउने ।	✓	✓	✓	✓	✓
३२	निजी क्षेत्र र विभिन्न संघसंस्थाहरुलाई संस्थागत जनशक्ति विकास सम्बन्धी कार्यमा प्रोत्साहन गर्ने ।			✓	✓	✓

८.१.५ अपेक्षित उपलब्धि

- सेवा प्रवाह, कार्यसम्पादन र काम कार्वाही चुस्त र प्रभावकारी हुने छ ।
- संगठन पुनर्संरचना, मानव संसाधन विकास तथा संगठन सुधार हुने छ ।
- नगरपालिका र वडाका कर्मचारीहरु तथा जनप्रतिनिधिहरुलाई अभिमूखीकरण तथा क्षमता विकास हुने छ ।
- पालिकाबाट प्रदान सेवा सुविधाको नागरीक सन्तुष्टि सर्वेक्षण गरिने छ ।
- कार्य सम्पादन करार सम्झौता लागू गरी सो को मूल्याङ्कनको आधारमा प्रोत्साहन, पुरस्कार र दण्डको व्यवस्था हुने छ ।
- सबै वडाहरुमा न्याय सम्पादन सम्बन्धी अभिमूखीकरण सहित मेलमिलाप केन्द्र स्थापना हुने छ ।
- नगरपालिका कार्यालयमा हटस्पटको व्यवस्था हुने छ ।
- राजस्वको दायरा बढाउन व्यवसाय दर्ता अभियान लगायतका कार्यहरु सञ्चालन हुने छ ।
- मेलमिलाप केन्द्र व्यवस्थापन, अन्तर पालिका मेलमिलाप समन्वय बैठक आयोजना हुने छ ।
- विद्युतीय सुशासनलाई प्रवर्द्धन गर्न डिजिटल भिलेज निर्माणका लागि आवश्यक नीति निर्माण हुने छ ।
- नगर प्रहरी परिचालन भएको हुने छ ।
- पेपरलेस गभर्नेन्स अवधारणा कार्यान्वयन गर्न योजना, लेखा, सामाजिक सुरक्षा, कर्मचारी प्रशासन तथा राजस्व प्रशासन सम्बन्धी सफ्टवेयर निर्माण, खरिद र सञ्चालनमा निरन्तरता हुने छ ।
- व्यक्तिगत घटना दर्तालाई थप व्यवस्थित गर्न पूर्ण रुपमा डिजिटाईजेशन हुने छ ।
- ग्राम पार्श्वचित्र निर्माण र अद्यावधिक हुने छ ।
- सूचना तथा अभिलेख सम्बन्धी कानून निर्माण गरी कार्यान्वयन हुने छ ।
- विद्युतीय हाजिरी, हेल्प डेस्क, गुनासो पेटिका, नागरिक विद्युतीय वडापत्र, सूचना पाटी जस्ता सुशासनका औजारहरुको पूर्ण कार्यान्वयन हुने छ ।
- स्थानीय सुशासन ऐन, सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परीक्षण सम्बन्धी कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयन हुने छ ।
- टोल फ्रि कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ ।
- विकासका नयाँ प्रविधि, उपागम, सम्भावना तथा विकल्पहरु बारेमा अध्ययन अनुसन्धान हुने छ ।
- व्यवस्थित तथ्याङ्क प्रणाली स्थापित भई विद्युतीय प्रणालीमा आबद्ध हुने छ ।
- सहभागितामूलक योजना प्रणाली स्थापित हुने छ ।

- आवधिक योजनाले पहिचान गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरु क्रमश लागू हुने छन् ।
- मध्यकालीन खर्च संरचना लागू हुने छ ।
- योजनाको लक्ष्य र उपलब्धि बीचको अन्तर न्यून हुने छ ।
- सूचकमा आधारित योजना अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणाली विकास हुने छ ।
- राजस्व सङ्कलन, चुस्त र दुरुस्तहुने छ ।
- बेरुजु रकम न्यूनीकरणहुने छ ।
- भ्रष्टाचार न्यूनीकरण हुने छ ।
- पूँजीगत खर्च बढी हुने छ ।
- चौमासिक र वार्षिक प्रगति समीक्षा नियमित भएको हुने र वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन प्रकाशित हुने छ ।

८.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण लगायत अन्य बजेटहरु नियमित रुपमा प्राप्त हुनुपर्ने ।
- आवश्यक जनशक्ति र प्राविधिकहरुको पदपूर्ति हुनुपर्ने ।
- स्थानीय तहको कार्यसम्पादन र सेवा प्रवाह परिणाममुखी, चुस्त र पारदर्शी हुनुपर्ने ।
- स्थानीय संघसंस्था र दातृनिकायहरुको नियमित आर्थिक र प्राविधिक सहयोग हुनुपर्ने ।
- राजस्व सङ्कलन, चुस्त र दुरुस्त हुनुपर्ने ।
- बेरुजु रकम घटाउनु पर्ने ।
- भ्रष्टाचार न्यूनीकरण हुनुपर्ने ।
- नगरपालिकाको सेवा प्रवाह, सुशासन, योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित आवश्यक ऐन कानुन र कार्यविधिहरु तर्जुमा भएको हुनुपर्ने ।
- नगरपालिका, प्रदेश र सङ्घीय सरकारबीच आवश्यक समन्वय र सुमधुर सम्बन्ध स्थापित हुनुपर्ने ।

परिच्छेद ९ : योजना कार्यान्वयन व्यवस्था

९.१ पृष्ठभूमि

नगरपालिकाले तर्जुमा गर्ने वार्षिक बजेटको कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटी प्राथमिकतामा रहनु जरुरी छ । अनुगमन कार्यलाई सामान्य स्थलगत निरीक्षण एवम् बजेट खर्चसँगको तादात्म्यतासँग मात्र जोडेर हेर्ने गरेको पाइन्छ । केही योजना तथा कार्यक्रमहरुको हकमा प्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरु समेतको सहभागितामा अनुगमन हुने गरेको एवम् चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षामा प्रगतिको स्थितिको समीक्षा गर्नुका साथै स्पष्ट ढङ्गले कार्यतालिका तयार गरी सूचकहरूको आधारमा अनुगमन गरिनु पर्दछ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्ययोजना चक्र व्यवस्थापनमा महत्वपूर्ण कार्यको रूपमा ग्रहण गर्ने तथा यसका लागि बजेट विनियोजन समेत हुने गरेको परिस्थिति विद्यमान छ ।

नगरपालिकाको समग्र विकास योजनाको कार्यान्वयन एउटा महत्वपूर्ण चुनौतीको विषय हो । विकासका लागि प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरुको सफल कार्यान्वयन नगरपालिकाको आन्तरिक क्षमता र आगामी वर्षहरुमा सरोकारवालाबाट प्राप्त हुने सहयोग र सहकार्यमा भर पर्दछ । यस आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा नगरपालिकाले योजना अबधिमा आफ्नो वित्तीय तथा संस्थागत अवस्था सुदृढ गरेको हुने छ भन्ने मान्यता लिएको छ भने यसले सङ्घ, प्रदेश, निजी क्षेत्र, गैरसरकारी संघसंस्थाहरु र समुदायबाट यथेष्ट विश्वास, सहयोग र सहभागिता प्राप्त गर्नेछ भन्ने समेत विश्वास लिइएको छ । प्रस्तुत योजनामा यिनै मान्यताका आधारमा प्रस्तावित विकास योजना र कार्यक्रमहरुका लागि बहुक्षेत्रगत लगानी कार्ययोजना प्रस्ताव गरिएको छ । यस परिच्छेदमा आवधिक योजना कार्यान्वयनको लागि सङ्घ र प्रदेशबाट सञ्चालन हुने आयोजनाहरु, नगरपालिकाले सञ्चालन गर्ने आयोजनाहरु र वडा स्तरका विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु छुट्टाछुट्टै शीर्षकमा क्षेत्रगत रुपमा उल्लेख गरिएको छ । त्यसै गरी योजना कार्यान्वयनको प्रकृया र योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धति समेतको प्रस्ताव यसै परिच्छेदमा समेटिएको छ ।

यस आवधिक योजनाको प्रस्तावमा आधारित भई वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा गरी योजनाको कार्यान्वयन गरिनु पर्दछ । यसरी वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्दा आवधिक योजनाको समग्र लक्ष्य, रणनीति तथा प्राथमिकता, विषय क्षेत्रगत उद्देश्य तथा कार्यक्रमलाई आधार लिईने छ । आवधिक योजनाको स्वीकृती पछि नगर कार्यपालिकाले सबै विषयगत समिति एवम् शाखा र सबै वडा कार्यालयहरुलाई मार्गदर्शन सहित वार्षिक योजना तर्जुमा प्रयोजनका लागि पठाईने छ । अनुमानित बजेट एवम् योजना तर्जुमा मार्गदर्शनका आधारमा सहभागितात्मक प्रक्रिया मार्फत वार्षिक योजनाको तर्जुमा गरी आवधिक योजनाको कार्यान्वयन सुनिश्चित गरिने छ ।

९.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन योजना

नगरपालिकामा दक्ष जनशक्तिको अपर्याप्तता, भौतिक पूर्वाधार तथा प्रविधिको अपर्याप्तता, विषयगत समितिहरूको न्यून सक्रियता, अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री र महिलामैत्री पूर्वाधारको अपर्याप्तता, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिको अभाव, जनप्रतिनिधिहरूसँग विषयगत ज्ञानको अपर्याप्तता यहाँको प्रमुख चुनौतीहरु हुन् । संस्थागत सुधारको लागि नगरपालिका तथा वडा कार्यालयको संस्थागत क्षमता, मानव संशाधन र कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकामा

विद्यमान स्रोत तथा मानव संसाधनले मात्र नगरपालिकाको विकास र व्यवस्थापन गर्न चुनौती रहेको हुँदा नगरपालिकामा निम्नानुसार कर्मचारी थप गरिनुपर्ने देखिन्छ छ ।

तालिका २६ : नगरपालिकामा विद्यमान प्राविधिक जनशक्ति तथा थप गरिनुपर्ने जनशक्ति

विद्यमान जनशक्ति	हाल कार्यरत सङ्ख्या	आवश्यक थप जनशक्ति
शिक्षा अधिकृत (नवौं/दशौं)	-	१
सि.डि.ई. (नवौं/दशौं)	-	१
आ.ले.प. अधिकृत (सातौं/आठौं)	-	१
अधिकृत (छैठौं)	२	१
लेखापाल (पाचौं)	-	१
शहरी योजनाविद्	-	१
जि.आइ.एस. विज्ञ	-	१

स्रोत : लहान नगरपालिका, २०८१

९.३ विषय क्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

यस आवधिक योजनाले प्रस्ताव गरेको क्षेत्रगत विकास (आर्थिक, सामजिक, भौतिक, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन, संस्थागत विकास तथा सुशासन) योजनाको लागि कूल रकम रु ७ अर्व २८ करोड ३७ लाख विनियोजन गर्नुपर्ने देखिन्छ । जसमध्ये पहिलो आ.व.मा १ अर्व १७ करोड ५० लाख ८५ हजार, दोस्रो आ.व. मा १ अर्व ३३ करोड १२ लाख २० हजार, तेस्रो आ.व. मा १ अर्व ५० करोड १७ लाख ५५ हजार, चौथो आ.व. मा १ अर्व ५४ करोड ०६ लाख ६५ हजार र पाँचौं आ.व. मा १ अर्व ६३ करोड ५४ लाख ७५ हजार बजेट आवश्यक देखिन्छ ।

आवधिक विकास योजना तर्जुमा कार्यशालाको क्रममा निर्धारण गरिएको आवधिक लक्ष्य अर्थात् प्रभाव तहको नतिजा, वृहत उद्देश्य तथा क्षेत्रगत उद्देश्य अर्थात् असर तहको नतिजा र विषय क्षेत्र तथा उप-क्षेत्रगत उद्देश्य र लक्ष्य परिमाण हासिल प्रस्ताव गरिएका मुख्य कार्यक्रमहरु अन्तर्गत आर्थिक क्षेत्र विकास तर्फ रु. ३ अर्व ०२ करोड ४४ लाख २५ हजार, सामाजिक क्षेत्र विकास तर्फ रु ८१ करोड ६४ लाख २५ हजार, पूर्वाधार क्षेत्र विकास तर्फ रु. ३ अर्व २० करोड, वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन तर्फ रु. २० करोड ९ लाख र सुशासन तथा संस्थागत विकास तर्फ रु. ४ करोड १९ लाख ५० हजार खर्च आवश्यक हुने देखिएको छ । आवधिक विकासको लागि क्षेत्रगत विकासमा हुने खर्चको सारांश तलको तालिकामा देखाइएको छ भने यसको विस्तृत खाका अनुसूची ३ मा राखिएको छ । प्रस्तावित क्षेत्रगत विकास योजनाको अतिरिक्त नगरपालिकाको रणनीतिक योजना तथा वडागत योजनाहरु समेत अनुसूची ४ मा प्रस्ताव गरिएको छ ।

तालिका २७ : विषय क्षेत्र अनुसार आवश्यक बजेट सारांश

विषय क्षेत्र	आ.व.					जम्मा
	०८२/०८३	०८३/०८४	०८४/०८५	०८५/०८६	०८६/०८७	
आर्थिक विकास						
कृषि	१४१७५०	१५४७२५	१६०७५०	१५६१७५	१६८२५०	**९१२१५०**
पशु सेवा	१२४८०	१४६३०	१८७८०	१७१८०	१३०८०	**७७१५०**

सिंचाई	१८६०००	२१००००	२३५०००	२३५०००	२४७५००	११२८५००
उद्योग व्यवसाय	१५७००	२०७००	२५२००	१२२००	१२२००	८६०००
पर्यटन	७२२००	१०८०००	१४७०००	१८००००	२१४०००	७२१२००
बैंक तथा वित्तीय संस्था	३६७५	३७००	३८५०	३८७५	४२००	१९३००
श्रम, रोजगार तथा गरीबी निवारण	४६०५	४९१५	५२२५	५५३५	५८४५	८०१२५
जम्मा	**४३६४१०**	**५१६६७०**	**५९५८०५**	**६०९९६५**	**६६५०७५**	**३०२४४२५**
सामाजिक विकास						
स्वास्थ्य	३३२००	५८७५०	६८३००	६०३५०	६०९००	२८०२५०
शिक्षा	६५८१०	८३४६०	९४७१०	१०५०१०	११०५१०	३५९५००
खानेपानी तथा सरसफाइ	१८५००	१८०००	१७५००	१७५००	१८५००	९००००
महिला, बालबालिका, सामाजिक समावेशीकरण	२९४६५	२३४१५	२६९६५	२५५१५	२३०६५	१२८४२५
भाषा, कला, संस्कृति	१०९००	१३९००	१३९००	५४००	७४००	५०५००
युवा तथा खेलकुद	२०१००	३२६००	४५१००	४२६००	४७६००	१८८०००
जम्मा	**१४४७७५**	**१७१३७५**	**१९८१७५**	**१९६०२५**	**२०७०७५**	**८१६४२५**
भौतिक विकास पूर्वाधार						
सडक तथा यातायात	५०८५००	५६५०००	६३००००	६४५०००	६७६५००	३०२५०००
वस्ती विकास	८०००	५०००	२५००	२५००	२५००	२०५००
विद्युत तथा उर्जा	८१००	९१००	८१००	८१००	८१००	४१५००
सञ्चार	२१५००	१७५००	२१०००	२६०००	२७०००	११३०००
जम्मा	**५४६१००**	**५९६६००**	**६६१६००**	**६८१६००**	**७१४१००**	**३२०००००**
वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन						
वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन	३३९५०	३९८००	३९०५०	४६३००	४१८००	२००९००
जम्मा	**३३९५०**	**३९८००**	**३९०५०**	**४६३००**	**४१८००**	**२००९००**
संस्थागत विकास तथा सुशासन						
संस्थागत विकास तथा सुशासन	१३८५०	६७७५	७१२५	६७७५	७४२५	४१९५०
जम्मा	**१३८५०**	**६७७५**	**७१२५**	**६७७५**	**७४२५**	**४१९५०**
कुल जम्मा	**११७५०८५**	**१३३१२२०**	**१५०१७५५**	**१५४०६६५**	**१६३५४७५**	**७२८३७००**

९.४ श्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण

लहान नगरपालिकाको आवधिक योजनामा उल्लेखित कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्न ठूलो परिमाणमा खर्च र लगानीको आवश्यकता पर्दछ। लगानीको आवश्यकता निर्धारण गर्दा प्रचलित स्थापित विधि अवलम्बन गर्न तथ्याङ्कको अभावमा सम्भव भएन। त्यसैले यो प्रथम पाँच वर्षे योजनाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने स्रोतको प्रक्षेपण सामान्य तथ्याङ्कीय विधि अवलम्बन गरिएको छ । खासगरी नगरपालिकाको विद्यमान आम्दानीको श्रोत अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको अवस्था, थप राजस्व परिचालन हुन सक्ने सम्भाव्य क्षेत्रहरु, निजी क्षेत्रको लगानीको सम्भावनाका क्षेत्रहरुको आँकलन, वैदेशिक सहायता परिचालनको सम्भावना, गैरसरकारी संस्थाहरुको सहभागिताको सम्भावना र स्थानीय

जनसहभागिता समेतको विश्लेषण गरी पाँच वर्षको लागि आवश्यक खर्च, लगानी र सम्भाव्य श्रोतहरुको प्रक्षेपण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका २८ : क्षेत्रगत विकास योजनाको लागि अनुमानित लागत रकम (लागत रु हजारमा)

विषय क्षेत्र	**आ.व.**					**जम्मा**
	०८२/०८३	०८३/०८४	०८४/०८५	०८५/०८६	०८६/०८७	
आर्थिक विकास	४३६४१०	५१६६७०	५९५८०५	६०९९६५	६६५०७५	**३०२४४२५**
सामाजिक विकास	१४४७७५	१७१३७५	१९८१७५	१९६०२५	२०७०७५	**८१६४२५**
भौतिक विकास पूर्वाधार	५४६१००	५९६६००	६६१६००	६८१६००	७१४१००	**३२०००००**
वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन	३३९५०	३९८००	३९०५०	४६३००	४१८००	**२००९००**
संस्थागत विकास तथा सुशासन	१३८५०	६७७५	७१२५	६७७५	७४२५	**४१९५०**
जम्मा	**११७५०८५**	**१३३१२२०**	**१५०१७५५**	**१५४०६६५**	**१६३५४७५**	**७२८३७००**

माथिको तालिकामा उल्लेख भए अनुसार नगरपालिकाको आवधिक योजना अबधिमा कूल रु ७ अर्व २८ करोड ३७ लाख लगानी हुने प्रक्षेपित अनुमान गरिएको छ । उपरोक्त लगानी मध्ये योजनाको पहिलो वर्ष आ.व. २०८२/८३ मा कूल रु १ अर्व १७ करोड ५० लाख ८५ हजार लगानी हुने प्रक्षेपण गरिएको छ भने दोस्रो वर्ष आ.व. ०८३/८४ मा कूल रु १ अर्व ३३ करोड १२ लाख २० हजार, तेस्रो वर्ष आ.व. ०८४/८५ मा कूल रु १ अर्व ५० करोड १७ लाख ५५ हजार, चौथो वर्ष आ.व. ०८५/८६ मा कूल रु १ अर्व ५४ करोड ०६ लाख ६५ हजार र अन्तिम वर्ष आ.व. ०८६/८७ मा रु १ अर्व ६३ करोड ५४ लाख ७५ हजार रकम खर्च र लगानी हुने अनुमान गरिएको छ ।

यस आवधिक योजनाले क्षेत्रगत विकासको लागि आयोजनाहरु (प्रोजेक्ट बैंक) समेत तयार गरी नगरपालिकालाई लगानी केन्द्रित गर्न प्रेरित गर्ने उद्देश्यले सालवसाली लगानी गर्ने आयोजनाहरु समेत प्रस्ताव गरेको छ । रणनीतिक महत्वका यस्ता आयोजनाहरुमा लगानी गरी नगरपालिकाले विकास निर्माणका कार्यलाई क्रमिक रुपमा अगाडी लानु पर्दछ । रणनीतिक योजनाहरुमा गर्नुपर्ने बजेट विनियोजन देहाय बमोजिम हुने छ ।

तालिका २९ : नगरपालिका स्तरीय रणनीतिक आयोजनाहरुको लागत अनुमान

विषय क्षेत्र	**लागत अनुमान (हजारमा)**
आर्थिक विकास	२१,१९,६००
सामाजिक विकास	१३,६५,८००
भौतिक विकास पूर्वाधार	३८,१९,८६०
वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन	२०९४००
संस्थागत विकास तथा सुशासन	४०१५०
कूल लागत	**७५,५४,८१०**

यसका साथै नगरपालिका भित्रका वडाहरुले समेत लगानी गर्नको लागि वडा गत आयोजनाहरु प्राथमिकता सहित यस आवधिक योजनामा सामावेश गरिएको छ (अनुसूची-५) ।

९.५ श्रोत परिचालन रणनीति

आवधिक योजना अनुसार विषय क्षेत्रगत ५ बर्षको बजेट कुल बजेट अनुमान गरिएको छ । गत आ.व. २०८०/८१ को यथार्थ र चालू आ.व.२०८१/८२ को अनुमानित सहित आगामी ५ वर्षको आय अनुमान गरिएकोमा नपुग श्रोत रकमको परिचालनका लागि देहाय अनुसारको रणनीति अख्तियार गरिने छ ।

आन्तरिक श्रोत (राजस्व) अभिवृद्धिका रणनीतिहरु

- नगरपालिकाको एकीकृत सम्पत्ति कर कार्यान्वयन गर्न व्यवस्थित नीति तथा कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गर्दै लगिने छ ।
- नगरपालिकामा सञ्चालित होटल, रेष्टुरेन्ट, मनोरञ्जन लगायतका अन्य उद्योग तथा व्यवसायिक क्रियाकलापहरुको अभिलेखीकरण गर्ने, रजिष्ट्रेशन गर्ने र करको दायरामा ल्याइने छ ।
- नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका प्राकृतिक श्रोतहरुको उपयोग बापत प्राप्त हुने रोयल्टीमा साझेदारी गरिने छ ।
- वन पैदावार व्यवस्थित तथा वैज्ञानिक उपयोग गर्न वनसँग समन्वय गरी कर तथा रोयल्टी वृद्धि गरिने छ ।
- नगरपालिकाले पर्यटनमा हरित शुल्क लगाई आय आर्जन गर्ने रणनीति अवलम्बन गरिने छ ।
- केन्द्र र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुन सक्ने अनुदान (समपूरक अनुदान र विशेष अनुदान) प्राप्त गर्न विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गरी पहल गरिने छ ।
- नगरपालिकाले सम्भाव्य ठूला परियोजनाहरु विद्युत, पर्यटन विकास, प्राकृतिक श्रोतमा आधारित उद्योग, आदिमा लागत सहभागिता कार्यक्रम मार्फत आयवृद्धि गरिने छ ।
- भूमि बैंकको स्थापना गरी यसको परिचालनबाट आय वृद्धि गर्दै लगिने छ ।

सार्वजनिक खर्चमा वित्तीय अनुशासनका रणनीतिहरु

- नगरपालिकाभित्र हुने सबै प्रकारका खर्च सार्वजनिक खरिद ऐन अनुसार गरिने छ ।
- केन्द्र र प्रदेश सरकारका ससर्त अनुदान, समपुरक अनुदान तथा विशेष अनुदानका कार्यक्रमहरु उनीहरुको खर्च नीति र कार्यविधिसँग समन्वय गरी खर्च गरिने छ ।
- सार्वजनिक खर्चमा मितव्ययितालाई सबै क्षेत्रमा कडाईका साथ लागू गरिने छ ।
- नगरपालिकालाई दीर्घकालीन आर्थिक भार तथा दायित्व वृद्धि हुने गरी चालु प्रकृतिका खर्च बढ्ने कुनै नयाँ निर्णय गर्नु परेमा नगरपालिकाको संयुक्त प्रकृयाबाट गरिने छ ।
- आर्थिक ऐन र खरिद ऐनको अधिनमा रही ठूला आयोजनाहरु ठेक्का पट्टा गरी र साना तिना योजनाहरु मात्र नगद सहभागितामा उपभोक्ता समिति मार्फत गरिने छ ।
- वार्षिक खर्च विनियोजनमा क्षेत्रगत र सामाजिक समावेशितालाई जोड दिइने छ ।
- नगरपालिकाले खर्च व्यवस्थापन सम्बन्धी आफ्नै ऐन, नियम र कार्यविधिहरु बनाउने र तिनीहरुको कडाइका साथ कार्यान्वयन गरिने छ ।
- आवधिक/वार्षिक योजनाहरुको मध्यावधि मूल्याङ्कन ढाँचा अनुरुप खर्च व्यवस्थापन गर्दै लगिने छ ।
- आवधिक योजनाका विषयगत क्षेत्रहरुमा तोकिएको बजेटबाट अन्य क्षेत्रमा रकमान्तर नगर्ने, गर्नै परे विषयगत क्षेत्रभित्र मात्र गर्ने प्रकृयाको अवलम्बन गरिने छ ।

- नगरपालिकाबाट हुने सबै खर्च र लगानीको विद्युतीय र बैंकिङ प्रकृयाबाट भुक्तानी गर्ने पद्धति कडाईका साथ लागू गरिने छ ।

९.६ आवधिक योजना कार्यान्वयन

यस आवधिक योजना कार्यान्वयनमा सरकारी, निजी, सार्वजनिक सबै क्षेत्रको भूमिका अहम् हुन आउँछ । योजना बनाएर मात्र हुँदैन, त्यसको सफल कार्यान्वयन र कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन हुँदै जानु पर्दछ । योजना कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको मुख्य जिम्मेवारी नगरपालिका कै हुन आउँछ । यसको लागि तल प्रस्ताव गरिए बमोजिमका निकायहरुको भूमिका देहाय बमोजिम हुने छ ;

९.६.१ कार्यान्वयन योजना

यस आवधिक योजनालाई कार्यन्वयनका लागि नगरपालिकाले देहाय बमोजिम गर्नुपर्दछ ;

क) प्रारम्भिक सम्भाव्यता अध्ययन

पहिचान भएका आयोजना र कार्यक्रम मध्ये उपयुक्त आयोजनाहरु छनौट गर्न आर्थिक, वातावरणीय, प्राविधिक र सामाजिक दृष्टिले सम्भाव्य छन् छैनन् भन्ने कार्यको लागि प्रारम्भिक सम्भाव्यता अध्ययन विशेषज्ञहरुबाट गराउने । प्रारम्भिक सम्भाव्यताबाट उपयुक्त देखिएका आयोजना तथा कार्यक्रमहरु वार्षिक कार्यक्रम तथा लगानी योजनामा समावेश गर्ने विस्तृत सम्भाव्यता सम्पन्न भएका आयोजना तथा कार्यक्रमहरु वार्षिक कार्यक्रम तथा लगानी योजनामा समावेश गर्ने ।

ख) विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने

दीर्घकालीन प्रकृतिका र सार्वजनिक खरिद ऐनले तय गरेको मापदण्डमा पर्ने ठूलो लगानीका परियोजनाहरुको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन विशेषज्ञहरुबाट गराउने ।

ग) वार्षिक कार्यक्रम तथा लगानी योजना तर्जुमा गर्ने

वार्षिक कार्यक्रम र योजना तर्जुमा गर्दा प्रारम्भिक सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत परियोजना प्रतिवेदनका आधारमा सङ्घ र प्रदेश तथा नगरपालिका स्तरीय र वडा स्तरीय कार्यक्रमहरुको प्राथमिकीकरण गर्ने । प्राथमिकीकरण र योजना निर्माण जनसहभागिताको आधारमा गर्ने ।

घ) बजेट अनुमान (निर्माण)

विभिन्न स्तरका आयोजना तथा कार्यक्रमहरु मध्ये सङ्घ र प्रदेशमा समन्वय गर्नुपर्ने र विभिन्न अनुदानमा आधारित (ससर्त, समानीकरण, समपूरक एवम् विशेष) आयोजना वर्गीकरण गरी प्रदेश र सङ्घीय सरकारका बजेटहरु ल्याउन पहल गर्ने ।

ङ) वित्तीय सन्तुलन र अनुशासन कायम गर्ने

पालिका तथा वडा स्तरका कार्यक्रम र आयोजनाहरु प्रत्येक वर्षको बजेटमा क्रमशः प्राथमिकताका आधारमा विनियोजन गर्दा नगरपालिकाको आयश्रोत र जनसहभागितालाई उपयुक्त अनुपातमा व्यवस्थापन गर्ने ।

च) मध्यमकालीन खर्च संरचना अवलम्बन गर्ने

यस आवधिक योजनाको कार्यान्वयनका क्रममा योजनाले निर्धारण गरेका कार्यक्रम कूल बजेटको आकार र सीमा समेतको पुनरावलोकन गरी मध्ययमकालीन खर्च संरचना तयार गरी आवधिक योजनालाई परिणाममुखी बनाउने ।

छ) योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

प्रत्येक क्षेत्रगत योजनाहरुको कार्यान्वयनको अवस्थालाई निरन्तर अनुगमन र मूल्याङ्कनको व्यवस्था गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको परिपाटी विकास गर्ने ।

९.६.२ योजना कार्यान्वयन विधि

आवधिक योजनामा परेका आयोजना तथा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नगरपालिकाले आवधिक योजना कार्यान्वयन कार्यविधि तयार गर्न सक्ने छ । यस्तो कार्यविधिले योजना कार्यान्वयनको प्रकृयाको स्पष्ट रुपरेखा मार्गदर्शन गर्ने छ । साथै कार्यविधिमा कार्यान्वयन संयन्त्र, समन्वय समिति, विशेषज्ञ समिति आदिको गठन, अधिकार र कर्तव्य स्पष्ट गर्नुपर्ने छ ।

क) योजना कार्यान्वयन संयन्त्र

आयोजना तथा कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्न नगरपालिका स्तरमा योजना कार्यान्वयन संयन्त्र नगरपालिका प्रमुखको संयोजकत्वमा गठन गर्नुपर्ने छ । यस्तो संयन्त्र समावेशी र सहभागितामूलक हुने छ । कार्यान्वयनको समग्र उत्तरदायित्व उक्त संयन्त्रको हुने छ ।

ख) वडा स्तरीय समन्वय समिति

स्तरका विकास कार्यहरुको समन्वयका लागि वडा अध्यक्षको संयोजकत्वमा आयोजना तथा कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन समन्वय समिति गठन गर्नुपर्ने छ । यो समिति पनि समावेशी प्रकृतिको हुनुपर्ने छ ।

ग) विशेषज्ञ समिति

प्राविधिक प्रकृतिका विकास आयोजनाहरुको कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कनका लागि नगरपालिकाले आवश्यकता अनुसारका विभिन्न विशेषज्ञ समितिहरु गठन गर्न सक्ने छ । योजना कार्यान्वयन संयन्त्रले यस्ता समितिहरुको प्राविधिक सुझाव आवश्यकता अनुसार लिन सक्ने छ ।

९.७ अनुगमन तथा मुल्याङ्कन योजना

योजनाहरुको सफल कार्यान्वयनको लागि नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु के कति सान्दर्भिक, लाभदायी र प्रभावकारी छन् तथा केकस्ता उपलब्धि एवम् प्रभावहरु हासिल भएका छन् भन्ने कुराको आन्तरिक वा बाह्य मूल्याङ्कनकर्ताबाट उदेश्यपूर्ण र व्यवस्थित तरिकाले लेखाजोखा गर्ने कार्य अनुगमन तथा मूल्याङ्कन हो । नगरपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालन भएका, भईरहेका तथा हुने सबै विषयगत तथा क्षेत्रगत योजनाहरूको निर्धारित गुणस्तर र समय सिमाको सुनिश्चितता गर्न, सम्भावित जोखिम र त्यसले भविष्यमा पार्न सक्ने असरका बारेमा लेखाजोखा गरी समयमानै क्षति न्यूनीकरणमा पूर्व तयारी गर्न, विकास निर्माणसँग

सम्बन्धित सबै सरोकारवालालाई अनुशासित, मर्यादित, जिम्मेवार र कर्तव्यनिष्ठ बनाउने कार्यको लागि आयोजनाको नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्न गर्नुपर्ने हुन्छ । सँगसँगै यस आवधिक योजनाले पहिचान र प्राथिमिकीकरण गरेका आयोजनाहरुको कार्यान्वियनबाट लक्षित उदेश्य प्राप्त भयो भएन यकिन गर्न र आयोजनाको कार्यान्वियनबाट अपेक्षित वर्गले फाईदा पायो पाएन भनेर नियमित रुपमा अध्ययन तथा विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छ ।

योजनाका उपलब्धि र प्रभाव तहका सूचकमा के कति परिणाममा परिवर्तन आयो भन्ने जानकारी मूल्याङ्कनबाट हुने हुँदा नगरपालिकाले आवश्यकता र आयोजना वा कार्यक्रमको प्रकृति अनुसार उल्लेखित दुबै तहमा तेस्रो पक्षबाट पनि मूल्याङ्कन गर्नु/गराउनुपर्ने छ । त्यसको लागि योजना तर्जुमासँग सम्बन्धित समितिहरू लगायत नगर कार्यपालिकालाई आवश्यक पृष्ठपोषण दिनका लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन र अन्य प्रचलित ऐनमा व्यवस्था भए बजोमिम गठन भएका पालिकातथा वडा स्तरीय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समितिहरु मार्फत आयोजनाको निरन्तर अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न प्रस्ताव गरिएको छ ।

नगर सभाबाट स्वीकृत कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको कार्यान्वयन योजना बनाई सकेपछि सञ्चालन गरिने क्रियाकलापहरूको आधारमा अनुगमन योजना समेत बनाई नगरपालिकाको उप-प्रमुखको संयोजकत्वमा गठन भएको समितिबाट अनुगमन योजना स्वीकृत गराई नियमित अनुगमनको व्यवस्था गर्नुपर्दछ । यसरी अनुगमन गर्दा अनुगमन सूचकको आधारमा गरी अनुगमन प्रतिवेदन नियमित रुपमा प्राप्त गर्ने परिपाटी निर्माण गरिने छ । उप-प्रमुखको संयोजकत्वमा भएका अनुगमनको प्रतिवेदन कार्यपालिकाको नियमित बैठकमा छलफल गरी योजनाको अनुगमन तथा कार्यालयको समष्टि भौतिक र वित्तीय प्रगति एवम् समस्याहरूको बारेमा चौमासिक र वार्षिक समीक्षा गरिने छ ।

९.७.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता

नगरपालिकाले तर्जुमा गर्ने वार्षिक बजेटको कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटी प्राथमिकतामा खासै रहेको देखिएको छैन । अनुगमन कार्यलाई सामान्य स्थलगत निरीक्षण एवम् बजेट खर्चसँगको तादात्म्यतासँग मात्र जोडेर हेर्ने गरेको पाइन्छ । केही योजना तथा कार्यक्रमहरुको हकमा प्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरु समेतको सहभागितामा अनुगमन हुने गरेको एवम् चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षामा प्रगतिको स्थितिको समीक्षा पनि हुने गरेको छ । तथापि स्पष्ट ढङ्गले कार्यतालिका तयार गरी सूचकहरूको आधारमा अनुगमन हुने गरेको भने देखिंदैन । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्ययोजना चक्र व्यवस्थापनमा महत्वपूर्ण कार्यको रूपमा ग्रहण गर्ने तथा यसका लागि बजेट विनियोजन समेत हुने गरेको परिस्थिति विद्यमान छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १४ बमोजिम उप-प्रमुखको संयोजकत्वमा अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण समिति गठन गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था गरेको छ । जस अनुसार यस नगरपालिकामा समेत उप-प्रमुखको अध्यक्षतामा अनुगमन समितिको गठन भएको देखिन्छ । त्यस्तै ऐनको दफा ८४ ले प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले प्रमुखको निर्देशनमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गराउने कानुनी व्यवस्था गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले नगरपालिकालाई आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने विकास योजनाको अनुगमन सम्बन्धी कानुनी संस्थागत तथा कार्यविधिगत जिम्मेवारी समेत किटानी व्यवस्था हुनुलाई प्रभावकारी अनुगमन प्रणाली स्थापना गर्ने अवसरको रूपमा लिनुपर्ने हुन्छ ।

नगरपालिकाको संस्थागत संरचना तथा मानव संसाधनको विकास पर्याप्त भई नसकेको वर्तमान अवस्थामा नियमित अनुगमन प्रभावकारी हुन सकिरहेको छैन । अनुगमन सम्बन्धी संयन्त्रहरू क्रियाशिल नहुनु तथा नगरपालिकाका विभिन्न विषयगत कार्य जिम्मेवारीहरू अनुसारका अनुगमनका सूचकहरू निर्धारण हुन नसक्नु, चुनौतीको रूपमा रहेको छ । कार्यक्रम अनुसार आयोजना चक्रको प्रत्येक चरणमा अनुगमन गरी पूर्वनिर्धारित समय, गुणस्तर, लागतमा कार्य भए नभएको यकिन प्रभावकारी अनुगमन प्रणाली स्थापित हुन आवश्यक देखिन्छ । आवधिक योजना अनुगमन र मूल्याङ्कनले आवधिक योजना र यस बमोजिम तर्जुमा हुने वार्षिक योजनाहरूको नतिजामुखी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धति स्थापित भई संस्थागत हुने छ । साथै यसको रणनीति देहाय बमोजिम हुने छ ।

- आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका लक्ष्य, उद्देश्य हासिल भए नभएको उपलब्धि र नतिजा सूचकहरूको विकास गरी मध्यावधि मूल्याङ्कन गरिने छ ।
- आवधिक योजनाका आधारमा वार्षिक योजना तर्जुमा गरी आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका लक्ष्यहरू प्राप्त उन्मुख भए नभएको अनुगमन गरिने छ ।
- अनुगमनको कार्यतालिका बनाई अनुगमन गर्ने प्रणालीको विकास गरी तद् अनुसार क्षमता विकासका साथै बजेटको व्यवस्था गरिने छ ।
- अनुगमन पश्चात अनुगमनकर्ताबाट लिखित रूपमा अनुगमन प्रतिवेदन लिनेतथा नियमित बैठकमा छलफल गरी देखिएका समस्या समाधान गरिने छ ।
- अनुगमनको प्रतिवेदन नगरपालिकाको वेभसाइटमा राखी सार्वजनिक गरिने छ ।

९.७.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी

आवधिक योजना कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मुल्याङ्कनको जिम्मेवारी देहाय बमोजिम हुने छ ।

क) पालिका स्तरीय समिति

नगरपालिकाले नगर स्तरमा आवधिक योजना कार्यान्वयनको मूल्याङ्कनको लागि देहाय बमोजिमको सदस्य रहने गरी नगरपपालिका स्तरीय समिति गठन गरिने छ ।

- नगरपालिका प्रमुख संयोजक
- नगर प्रमुखले तोकेको एक जना महिला सहित कार्यपालिका सदस्यहरु मध्येबाट २ जना -सदस्य
- प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सदस्य
- पूर्वाधार विकास शाखा प्रमुख ईन्जिनियर सदस्य
- योजना तथा अनुगमन शाखा प्रमुख सदस्य सचिव

ख) वडास्तरीय समिति

नगरपालिकाले वडा स्तरमा आवधिक योजना कार्यान्वयनको मूल्याङ्कनको लागि देहाय बमोजिमको सदस्य रहने गरी नगरपालिका स्तरीय समिति गठन गर्ने छ;

- सम्बन्धित वडाका वडा अध्यक्ष संयोजक
- वडा सदस्यहरु सदस्य

- सम्बन्धित वडाका प्राविधिक वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने कर्मचारी — सदस्य
- वडा सचिव — सदस्य सचिव

९.७.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रकृया

आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका साधन तथा विधि देहाय अनुसार रहने छ ।

- स्थलगत अनुगमन ।
- कार्ययोजना लक्ष्य र प्रगति बीच तुलना ।
- नागरिक अनुगमन ।
- सहभागितामूलक मध्यावधि समीक्षा ।
- सहभागितामूलक अन्तिम समीक्षा । (तेश्रो पक्षबाट मूल्याङ्कन)

आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया देहाय बमोजिम हुने छ :

तालिका ३० : अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया

के अनुगमन गर्ने?	कसले अनुगमन गर्ने?	कहिले अनुगमन गर्ने?	कसरी अनुगमन गर्ने?
कार्यक्रम वा योजना कार्यान्वयन	सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति, वडा समिति, सरकारी र गैसस, परियोजना	पटके, मासिक, चौमासिक र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • चौमासिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने
प्रतिफल अनुगमन	नगर कार्यपालिका, सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति	चौमासिक, अर्धवार्षिक, वार्षिक र मध्यावधि	• स्थलगत अनुगमन गर्ने • वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने
असर तह अनुगमन	सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेश्रो पक्ष	वार्षिक, मध्यावधि र अन्तिम बर्ष	• सहभागितामूलक छलफल गर्ने • नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने • नमूना सर्वेक्षण गर्ने
प्रभाव तह अनुगमन	सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेश्रो पक्ष	मध्यावधि र अन्तिम बर्ष	• नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने • सहभागितामूलक छलफल गर्ने • अध्ययन तथा सर्वेक्षण गर्ने

परिच्छेद १० : नतिजा खाका

१०.१ पृष्ठभूमि

आवधिक योजनाले परिकल्पना गरेको सोच, लक्ष्य र उदेश्यहरु कसरी प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्ने तथ्यलाई तर्कसंगत ढङ्गबाट नतिजा खाकामा प्रस्तुत गरिएको छ। नेपालको विगतको अनुभव र राष्ट्रिय योजना आयोगले अभ्यासमा ल्याएको नतिजा खाकाको ढाँचालाई नै आधार मानी यस आवधिक योजनाको नतिजा खाका तर्जुमा गरिएको छ। नगरपालिकालाई वार्षिक र क्षेत्रगत गुरु योजनाहरु तर्जुमा गर्न, सञ्चालित परियोजनाहरुको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न र स्वयम् आवधिक योजनाको मध्यावधि समीक्षा र मध्यकालीन खर्च संरचना तयार गर्न समेत यसले मद्दत गर्दछ।

१०.२ नतिजा खाका

विषयगत नतिजा खाका निम्न अनुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

१. आर्थिक क्षेत्र (२०८१/८२ को स्थिर मूल्यमा आधारित)

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष (२०८१/८२)	लक्ष्य					पुष्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव	कुल गार्हस्थ उत्पादन	अ. डलर	९८२	१०५०	११७५	१३००	१४२०	१५५०	बजेट बक्तव्य, आर्थिक सर्वेक्षण २०८०-८१, रा.यो.आ., प्रदेश आवधिक	▪ नीजि क्षेत्रको सहयोग भएको हुने छ। ▪ बजार मूल्य स्थिर रहने छ। ▪ जलवायु परिवर्तनको असर न्यून हुने छ। ▪ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुने छ। ▪ सरकारी, गैर सरकारी र समुदायको संलग्नता वृद्धि भएको हुने छ। ▪ जनचेतना अभिवृद्धि भएको हुने छ।
	आर्थिक वृद्धिदर	प्रतिशत	३.८७	४.२५	५	५.७५	६.५	७.३		
	प्रति व्यक्ति आय	अ. डलर	१४५६	१५२५	१६००	१७००	१८००	१९००		
असर १	कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर	प्रतिशत	३.०५	३.२	३.४	३.६	३.८	४		
	गैर कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर	प्रतिशत	३.७५	४.१	४.५	४.९	५.३	५.७		
असर २	सम्पतिमा आधारित सहमानत जनाउने	०-१	-	०.३५	०.३४	०.३३	०.३२	०.३१		
	माथिल्लो १० र तल्लो ४० प्रतिशत जनसङ्ख्याको आम्दानीको अनुपात	अनुपात	-	१.३०	१.२६	१.२२	१.१८	१.१४		
प्र. १	आर्थिक विकास योजना	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१		

प्र. २	मुद्रा स्फिति	प्रतिशत	६.०८	५.८	५.६	५.४	५.२	५	योजना .	
प्र. ३	स्थानीय औधोगिक लगानी वार्षिक वृद्धि	प्रतिशत	-	५	६	७	८	९		
प्र. ४	औधोगिक उत्पादनको योगदान	प्रतिशत	१०.८	११	११.२	११.४	११.६	११.८		
प्र. ४	बजेटमा आन्तरिक आयको हिस्सा	प्रतिशत	१९.२८	२०	२१	२२	२३	२४		
प्र. ५	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण कार्यक्रममा आवद्ध जनसङ्ख्या	प्रतिशत	१५.९१	१६	१६.५	१७	१७.५	१८		
प्र. ६	गरिबीको रेखामुनीको परिवार	प्रतिशत	२०.३	१८.६४	१६.९८	१५.३२	१३.६६	१२		
प्र. ७	मानव विकास सूचाङ्क	सूचाङ्क	०.५१	०.५२	०.५३	०.५४	०.५५	०.५६		
प्र. ८	गार्हस्थ उत्पादनमा सेवा क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	५३.९	५२.८	५१.७	५०.६	४९.५	४८.२		
प्र. ९	सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर	प्रतिशत	-	२.२	३.२	४.२	५.२	६.२		
प्र. १०	आर्थिक रुपले सक्रिय जनशक्ति	प्रतिशत	४८.७	५०	५२.५	५५	५७.५	६०		

१.१ कृषि क्षेत्र

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष (२०८१/८२)	लक्ष्य					पुष्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव १	कृषि क्षेत्रको कुल गार्हस्थ उत्पादन	रु करोड	-	२०	२७	३४	४१	४८	लहान नगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कृषि पशुपन्छी शाखा, २०८१	▪ कृषि सामाग्री समयमा आपूर्ति हुने छ। ▪ कृषि पूर्वाधार विकासमा अन्तर सरकारी समन्वय भएको हुने छ। ▪ दातृ निकाय र गैरसरकारी संस्थाहरुको निरन्तर सहयोग हुने छ। ▪ नगरपालिकाको कृषि बजेट बढेको हुने छ। ▪ बजार मूल्य स्थिर रहने छ। ▪ जलवायु परिवर्तन असर न्यून हुने छ। ▪ सरकारी, गैर सरकारी र समुदायको संलग्नता वृद्धि भएको हुने छ।
प्रभाव २	गार्हस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	३५.३	३६	३७	३८	३९	४०		
प्र. १	व्यवसायिक/अगुवा कृषक	सङ्ख्या	९९	११०	१२०	१३०	१४०	१५०		
प्र. २	सक्रिय ग्रामीण कृषि कार्यकर्ता	सङ्ख्या	३९	४२	४५	४८	५१	५४		
प्र. ३	सक्रिय व्यवसायिक कृषक समुह	सङ्ख्या	९९	१००	१०२	१०४	१०६	१०८		
प्र. ४	सक्रिय ग्रामीण पशुस्वास्थ्य कार्यकर्ता	सङ्ख्या	५३	५५	५७	५९	६१	६३		
प्र. ५	व्यवसायिक सीपमूलक तालिम लिएका	सङ्ख्या	३५६६	३६४०	३७३०	३८२०	३९१०	४०००		
प्र. ६	कृषि सम्बन्धी तालिम लिएका	प्रतिशत	५.९२	६	६.१	६.२	६.३	६.४		
प्र. ७	व्यवसायिक नर्सरी सञ्चालक	सङ्ख्या	१८	१८	१९	१९	२०	२०		
प्र. ८	कृषि तथा पशुपालन फार्म	सङ्ख्या	२४८	२५८	२६८.५	२७९	२९०	३००		
प्र. ९	पकेट क्षेत्र विकास	सङ्ख्या	-	१०	१२	१४	१६	१८		
प्र. १०	कृषि सहकारी संस्था	सङ्ख्या	७६	७८	८०	८२	८४	८६		
प्र. ११	एग्रोभेट तथा कृषि सामाग्री पसल	सङ्ख्या	४७	४८	४९	५०	५१	५२		

प्र. १२	दुग्ध चिस्यान तथा बिक्री केन्द्र	सङ्ख्या	९	९	१०	१०	११	१२		▪ जनचेतना अभिवृद्धि भएको हुने छ।
प्र. १३	कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र	सङ्ख्या		३	३	४	४	५		
प्र. १४	माछा पोखरी	सङ्ख्या	४००	४०२	४०४	४०६	४०८	४१०		
प्र. १५	कोल्ड स्टोर	सङ्ख्या		३	३	४	४	५		
प्र. १६	कृषक समूह	सङ्ख्या	९९	१०१	१०३	१०५	१०७	१०९		
प्र. १७	पशुपालन समूह	सङ्ख्या	१०	११	१२	१३	१४	१५		
प्र. १८	कृषि बाली बिमा	प्रतिशत	०.१९	१	२	३	४	५		
प्र. १९	पशुपालन गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	३८.०४	३८.३५	३८.६५	३९	३९.५	४०		

१.२ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष (२०८१/८२)	लक्ष्य					पुष्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव	गार्हस्थ उत्पादनमा उद्योग व्यवसायको योगदान	प्रतिशत	१०.८	११	११.२	११.४	११.६	११.८	नपाको बजेट वक्तव्य, नगरपालिकाको प्रगति प्रतिवेदन	▪ औद्योगिक ग्राम स्थापना भएको हुने छ। ▪ हाटबजार व्यवस्थापन भएको हुने छ। ▪ सीपमूलक तालिम लिने सङ्ख्यामा वृद्धि भएको हुने छ। ▪ नगरपालिका औधोगिक तथा व्यापार नीति तर्जुमा भएको हुने छ। ▪ उद्योग तथा व्यापार विकासमा अन्तर सरकारी समन्वय भएको हुने छ। ▪ दातृ निकाय र गैरसरकारी संस्थाहरुको निरन्तर सहयोग हुने छ। ▪ बजार मूल्य स्थिर रहने छ। ▪ नगरपालिकामा लगानी गर्ने वातावरण सृजना भएको हुने छ।
प्रतिफल १	साना उद्योगहरु	सङ्ख्या	५६	५९	६३	६७	७१	७५		
प्र. २	घरेलु उद्योगहरु	सङ्ख्या	१५	१७	१९	२१	२३	२५		
प्र. ३	मझौला उद्योगहरु	सङ्ख्या	१	१	२	२	३	४		
प्र. ४	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायबाट रोजगारी सृजना	सङ्ख्या	८,७२७	९०००	९२२५	९५००	९७५०	१००००		
प्र. ५	उद्यम विकास तालिम लिने युवा	सङ्ख्या	-	११५०	१२००	१२५०	१३००	१३५०		
प्र. ६	सीपमुलक तालिम लिने महिला	सङ्ख्या	-	५००	५५०	६००	६५०	७००		
प्र. ७	उद्यम व्यवसाय	सङ्ख्या	३९७२	४०१०	४०५०	४१००	४१५०	४२००		
प्र. ८	औधोगिक ग्राम	सङ्ख्या	०	०	०	०	०	१		
प्र. ९	हाटबजार	सङ्ख्या	११	११	१२	१३	१४	१५		
प्र. १०	कुटानी पिसानी पेलानी मिल	सङ्ख्या	१७२	१७७	१८२	१८८	१९४	२००		
प्र. ११	व्यवसाय (दर्ता)	सङ्ख्या	-	५०००	६०००	७५००	९०००	१००००		
प्र. १२	औद्योगिक तथा व्यापार नीति तर्जुमा	सङ्ख्या	०	०	०	१	१	१		

१.३ पर्यटन

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष (२०८१/८२)	लक्ष्य २०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	पुष्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
प्रभाव	पर्यटक आगमन (हजारमा)	सङ्ख्या	१३४४.७५	१३७५	१४०५	१४३६	१४६८	१५००	नगरपालिकाको प्रगति प्रतिवेदन	▪ नीजि क्षेत्रको सहयोग भएको हुने छ। ▪ अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुने छ। ▪ पर्यटन बोर्डको सहयोग भएको हुने छ। ▪ पर्यटन क्षेत्रमा वित्तीय संस्थाको ऋण लगानी भएको हुने छ। ▪ नगरपालिकाको पर्यटन नीति तर्जुमा भएको हुने छ। ▪ स्तरिय होटलहरुको विकास भएको हुने छ। ▪ पर्यटन सूचना केन्द्र स्थापना भएको हुने छ।
प्रतिफल १	पर्यटन क्षेत्रबाट रोजगारी सृजना	सङ्ख्या	-	१००	१२५	१५०	१७५	२००		
प्र. २	एकीकृत पर्यटन गुरुयोजना	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१		
प्र. ३	स्थानीय स्तरका पर्यटकीय होटल	सङ्ख्या	३३	३६	३९	४२	४६	५०		
प्र. ४	व्यस्थित होमस्टे (स्थान)	सङ्ख्या	१	१	२	२	३	३		
प्र. ५	प्रमुख गन्तव्य स्थल विकास	सङ्ख्या	-	४	६	८	१०	१२		
प्र. ६	पर्यटन सूचना केन्द्र	सङ्ख्या	०	०	०	१	१	१		
प्र. ७	कोशेली घर	सङ्ख्या	२	२	२	३	३	३		
प्र. ८	पर्यटन गाईड तालिम	जना	-	१५	२०	२५	३०	३५		
प्र. ९	मठ मन्दिर मर्मत, सम्भार र जिर्णोद्वार	सङ्ख्या	-	३	४	५	६	७		
प्र. १०	पर्यटन पूर्वाधार (पार्क, पिकनिक स्पट र जलाधार पूर्वाधार विकास)	सङ्ख्या	-	४	६	८	१०	१२		
प्र. ११	पर्यटन क्षेत्रको डिपिआर	सङ्ख्या	-	५	१०	१५	१५	१५		
प्र. १२	पर्यटन प्रवर्द्धन, प्रचार प्रसार	सङ्ख्या	५	६	७	८	९	१०		

१.४ बैंक, बित्तिय संस्था र सहकारी

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष (२०८१/८२)	लक्ष्य २०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	पुष्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
प्रभाव	वाणिज्य बैंक	सङ्ख्या	३४	३५	३६	३७	३८	४०	नगरपालिकाको प्रगति प्रतिवेदन बैंक तथा	▪ बैंक तथा वित्तीय संस्थाको सहयोग भएको हुने छ। ▪ नीजि क्षेत्रको सहयोग भएको हुने छ।
प्रभाव	विकास बैंक	सङ्ख्या	५	६	७	८	९	१०		
प्रभाव	वित्तीय संस्था	सङ्ख्या	१	१	२	३	४	५		

प्रभाव	लघुवित्त संस्था	सङ्ख्या	१	२	३	४	५	६	वित्तीय संस्थाको वार्षिक प्रतिवेदन	▪ अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुने छ। ▪ नगरपालिकाको आर्थिक तथा वित्तीय नीति तर्जुमा भएको हुने छ। ▪ सहकारीबाट उत्पादन क्षेत्रमा लगानी भएको हुने छ। ▪ सहकारीका सञ्चालक तथा कर्मचारीहरुलाई तालिम प्रदान गरिएको हुने छ।
प्रभाव	सहकारी संस्था	सङ्ख्या	१४८	१५०	१५२	१५४	१५६	१५८		
प्रतिफल १	बैंक तथा वित्तीय संस्थामा कम्तिमा एक जनाको खाता भएको परिवार	प्रतिशत	-	५५	६०	६५	७०	७५		
प्र. २	सहकारीको उत्पादन क्षेत्रमा लगानी	प्रतिशत	-	२०	२५	३०	३५	४०		
प्र. ३	वित्तीय साक्षरता	प्रतिशत	-	३०	३५	४०	४५	५०		
प्र. ४	सहकारी तालिम	जना	-	१००	१५०	२००	२५०	३००		
प्र. ५	रोजगारी	जना	-	३००	३२५	३५०	३७५	४००		
प्र. ६	कोपमिसमा आवद्ध सहकारी	प्रतिशत	-	८०	८५	९०	९५	१००		
प्र. ७	महिला बचत तथा ऋण सहकारी	सङ्ख्या	१३	१४	१५	१६	१७	१८		
प्र. ८	सहकारी अनुगमन तथा नियमन	सङ्ख्या	-	१	२	३	४	५		

२. सामाजिक क्षेत्र

२.१ शिक्षा

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष (२०८१/८२)	लक्ष्य					पुष्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव	साक्षरता	प्रतिशत	६९.१५	७०.५	७२	७४	७६	७८	नगरपालिकाको प्रगति प्रतिवेदन मधेश प्रदेशको आवधिक योजना राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ लहान नगरपालिकाको वार्षिक शैक्षिक	▪ सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुने छ। ▪ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुने छ। ▪ सारक्षरता वृद्धि भएको हुने छ। ▪ शिक्षा गुरुयोजना निर्माण हुने छ। ▪ शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण हुने छ। ▪ शिक्षक दरबन्दी पूर्ति भएको हुने छ। ▪ शिक्षा पहुँचमा वृद्धि भएको हुने छ। ▪ खुद भर्ना दरमा वृद्धि हुने छ। ▪ सिकाई दरमा वृद्धि हुने छ।
प्रतिफल १	शिक्षा गुरुयोजना	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१		
प्र. २	आधारभुत तहको खुद भर्ना दर	प्रतिशत	६७.०८	६८.५	७०	७१.५	७३	७५		
प्र. ३	माध्यमिक तहको खुद भर्ना दर	प्रतिशत	४१.३४	४२.५	४४	४६	४८	५०		
प्र. ४	१०+२ सम्मको शैक्षिक उपलब्धि	प्रतिशत	१२.६७	१३	१४	१५	१६	१७		
प्र. ५	आधारभूत तहमा बालबालिकाको टिकाउ दर	प्रतिशत		८०	८२.५	८५	८७.५	९०		
प्र. ६	प्राविधिक शिक्षालय	सङ्ख्या	१	१	१	२	२	२		
प्र. ७	सिकाई दरमा वृद्धि (आधारभूत कक्षा ५)	प्रतिशत		६०	६२	६४	६६	६८		
प्र. ८	सिकाई दरमा वृद्धि (आधारभुत कक्षा ८)	प्रतिशत		५४	५६	५८	६०	६२		
प्र. ९	शिक्षक तालिम	सङ्ख्या		२५	३०	३५	४०	४५		

प्र. १०	आधारभुत तहको उत्तीर्ण दर	प्रतिशत		७५	७९	८३	८७	९०	प्रतिवेदन	
प्र. ११	शिक्षकको पुदपूर्ति	प्रतिशत		८०	८५	९०	९५	१००		
प्र. १२	नजिकको आधारभूत विद्यालयमा आधा घण्टाभित्र पहुँच भएका घरपरिवार	प्रतिशत	९८.२५	९८.५	९८.७५	९९	९९.५	१००		
प्र. १३	नजिकको माध्यमिक विद्यालयमा एक घण्टाभित्र पहुँच भएका घरपरिवार	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००		

२.२ स्वास्थ्य तथा पोषण

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष (२०८१/८२)	लक्ष्य					पुष्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव	एक घण्टा भित्र स्वास्थ्य संस्थामा पहुँच भएको घरपरिवार	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००	नगरपालिकाको प्रगति प्रतिवेदन HMIS Database2077-78 HMIS Database2074-75 मधेश प्रदेशको आवधिक योजना राष्ट्रिय जनगणना, २०७८	▪ सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुने छ। ▪ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुने छ। ▪ सङ्घीय र प्रदेश सरकारको सहयोग भएको हुने छ। ▪ दातृ संस्थाहरुको प्राविधिक र आर्थिक सहयोग निरन्तर हुने छ। ▪ नगरपालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धित नीति तर्जुमा भएको हुने छ।
प्रभाव	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	बर्ष	७१.३	७२	७३	७४	७५	७६		
प्रतिफल१	स्वास्थ्य गुरुयोजना निर्माण	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१		
प्र. १	शिशु मृत्युदर (प्रति हजार जिवित जन्ममा)	जना	१७	१६	१५	१४	१३	१२		
प्र. २	नवजात शिशु मृत्युदर (प्रति हजार जिवित जन्ममा)	जना	२१	१९	१७	१५	१३	११		
प्र. ३	पूर्ण खोपको दायरा (१५ बर्ष मुनिको बालबालिका)	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००		
प्र. ४	आधारभुत अस्पताल	सङ्ख्या	१	१	१	१	२	२		
प्र. ५	स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुति	प्रतिशत	१६२	१००	१००	१००	१००	१००		
प्र. ६	कम्तीमा एक पटक गर्भवती जाँच	प्रतिशत	११८	१००	१००	१००	१००	१००		
प्र. ७	प्रशुति सेवा र वर्थिङ सेन्टर	सख्या	३	३	४	४	५	५		
प्र. ८	दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसुती सेवा	प्रतिशत	१९	२५	३१.५	३८	४४	५०		
प्र. ९	प्रोटोकल अनुसार ३ पटक सुत्केरी जाँच लिने	प्रतिशत	३३	३६	३९.५	४३	४६.५	५०		
प्र. १०	चौथो पटक गर्भ जाँच गराउने	प्रतिशत	६४	६६	६८	७०	७२	७४		
प्र. ११	कम्तीमा आठ पटक गर्भ जाँच गराउने	प्रतिशत	३५	३६	३७	३८	३९	४०		

प्र. १२	परिवार नियोजनको साधन प्रयोग दर	प्रतिशत	६	८	१०	१२	१४	१८		
प्र. १३	आधुनिक गर्भनिरोधक विधि प्रयोग	प्रतिशत	८३	८४	८५	८६	८७	८८		
प्र. १४	भिटामिन “ए” प्राप्त गर्ने बालबालिका	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००		
प्र. १५	घुम्ती स्वास्थ्य शिविर	पटक		१	२	३	४	५		
प्र. १६	बहिरंग सेवा प्रयोग गर्ने जनसङ्ख्या	प्रतिशत	९९	९९.२५	९९.५	९९.७५	१००	१००		
प्र. १७	स्वास्थ्य बीमा गर्ने परिवार	प्रतिशत	५.३	१४	२३	३२	४१	५०		
प्र. १८	झाडा पखाला उपचार दर	प्रतिशत	९६	९७	९८	९९	१००	१००		
प्र. १९	बाल कुपोषण दर	प्रतिशत	३.५	३.१	२.७	२.३	१.९	१.५		
प्र. २०	क्षयरोग उपचार सफल दर	प्रतिशत	९४	९५	९६	९७	९८	९९		
प्र. २१	स्वास्थ्य संस्थामा आधारभूत औषधीको उपलब्धता दर	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००		
प्र. २२	पोणण पुनर्स्थापना केन्द्र	सङ्ख्या	-	१	२	३	४	५		

२.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष (२०८१/८२)	लक्ष्य					पुष्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव	आधारभूत खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधा पुगेको घरपरिवार	प्रतिशत	९८.५७	९८.८	९९.१	९९.४	९९.७	१००	नगरपालिकाको प्रगति प्रतिवेदन मधेश प्रदेशको आवधिक योजना राष्ट्रिय जनगणना, २०७८	▪ उपभोक्ता समिति र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुने छ। ▪ अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुने छ। ▪ सङ्घीय र प्रदेश सरकारको सहयोग भएको हुने छ। ▪ दातृ संस्थाहरुको प्राविधिक र आर्थिक सहयोग निरन्तर हुने छ। ▪ एक घर एक धाराको व्यवस्था भएको हुने छ। ▪ एक घर एक शौचालयको व्यवस्था भएको हुने छ।
प्रतिफल१	खानेपानी तथा सरसफाइ गुरुयोजना	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१		
प्र. २	पाईप मार्फत घर भित्रै खानेपानी पुगेको घरपरिवार	प्रतिशत	१७.२३	३२	४७.५	६३	७९	९५		
प्र. ३	शौचालय भएको घरपरिवार	प्रतिशत	९०.७३	९२	९४	९६	९८	१००		
प्र. ४	फ्लस शौचालय भएको घरपरिवार	प्रतिशत	३९.४२	४८	५७	६६	७५	८५		
प्र. ५	जनशक्ति तालिम (थप)	जना		२५	५०	७५	१००	१२५		
प्र. ६	खानेपानीको मुहान संरक्षण र सरसफाइ	प्रतिशत		५०	६०	७०	८०	९०		
प्र. ७	मुख्य बजार क्षेत्रमा सार्वजनिक शौचालय	सङ्ख्या		१०	१२	१४	१६	१८		
प्र. ८	जनचेतना कार्यक्रम	सङ्ख्या		२	४	६	८	१०		
प्र. ९	खानेपानी योजना मर्मत कार्य	सङ्ख्या		५	७	९	११	१३		

प्र. १०	नयाँ खानेपानी योजना सम्भाव्यता अध्ययन, सर्भे तथा निर्माण	सङ्ख्या		२	४	६	८	१०		▪ खानेपानीको मुहान संरक्षण भएको हुने छ । ▪ नयाँ खानेपानी योजना निर्माण भएको हुने छ । ▪ बजार क्षेत्रमा ढल सञ्जाल निर्माण भएको हुने छ ।
प्र. ११	खानेपानी उपभोक्ता समिति क्षमता विकास तालिम	सङ्ख्या		१	२	३	४	५		
प्र. १२	खुल्ला दिशामुक्त क्षेत्र सचेतना	सङ्ख्या		१	२	३	४	५		

२.४ युवा तथा खेलकुद

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार बर्ष (२०८१/८२)	लक्ष्य					पुष्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव	युवा बेरोजगारी दर	प्रतिशत	२.६६	२.५	२.२५	२	१.७५	१.५	नगरपालिकाको प्रगति प्रतिवेदन मधेश प्रदेशको आवधिक योजना राष्ट्रिय जनगणना, २०७८	▪ सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुने छ । ▪ अन्तर सरकार समन्वय भएको हुने छ । ▪ दातृ संस्थाहरुको प्राविधिक र आर्थिक सहयोग निरन्तर हुने छ । ▪ युवा बेरोजगारी दर घट्ने छ । ▪ खेलमैदानहरुको पूर्वाधार निर्माण भएको हुने छ । ▪ युवा क्लब तथा सञ्जालमा वृद्धि भएको हुने छ । ▪ कभर्ड हल निर्माण भएको हुने छ । ▪ खेलकुद प्रतियोगिताको नियमित आयोजना भएको हुने छ ।
प्रतिफल १	वैदेशिक रोजगारीमा गएका युवा	प्रतिशत	५.११	५	४.७५	४.५	४.२५	४		
प्र. २	युवा क्लब, सञ्जाल	सङ्ख्या	२३	२५	२७	२९	३१	३३		
प्र. ३	वडा स्तरको खेकमैदान निर्माण	सङ्ख्या		१०	१३	१७	२०	२४		
प्र. ४	कभर्ड हल निर्माण	सङ्ख्या	०	०	०	१	१	१		
प्र. ५	पालिका स्तरीय खेलमैदान	सङ्ख्या	०	०	०	१	१	१		
प्र. ६	माध्यमिक विद्यालयमा खेलकुद शिक्षक र सामाग्री	प्रतिशत		४०	५५	७०	८५	१००		
प्र. ७	खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना	सङ्ख्या	वार्षिक रुपमा							
प्र. ८	खेलकुद प्रशिक्षण	सङ्ख्या	वार्षिक रुपमा							
प्र. ९	क्लबहरुको क्षमता अभिवृद्धि	सङ्ख्या		११	१४	१७	२०	२३		
प्र. १०	शिक्षा, तालिम र रोजगारीबाट विमुख युवा	प्रतिशत		३४	३२	३०	२८	२६		
प्र. ११	परम्परागत पेशाको संरक्षण एवम् आधुनिकीकरण	सङ्ख्या		२	४	६	८	१०		
प्र. १२	उद्यमशिलता विकास तालिम	सङ्ख्या		१०	२०	३०	४०	५०		
प्र. १३	स्वरोजगार कोषमा युवा पहुँच	प्रतिशत		१२	१४	१६	१८	२०		

२.५ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष (२०८१/८२)	लक्ष्य					पुष्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव	नेतृत्वदायी पदमा महिला तथा लक्षित वर्गको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	३३	३५	३९	४३	४७	५०	नगरपालिकाको प्रगति प्रतिवेदन मधेश प्रदेशको आवधिक योजना राष्ट्रिय जनगणना, २०७८	▪ सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुने छ। ▪ अन्तर सरकार समन्वयर सहकार्य भएको हुने छ। ▪ दातृ संस्थाहरुको प्राविधिक र आर्थिक सहयोग निरन्तर हुने छ। ▪ नगरपालिकाको लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति तर्जुमा भएको हुने छ। ▪ योजना निर्माण तथा विकासका कार्यक्रममा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण पूर्ण रुपले कार्यान्वयन हुने छ। ▪ लक्षित वर्गको क्षमता विकास हुने छ।
प्रतिफल. १	सम्पति माथिको महिला स्वामित्व (घर तथा जग्गा)	प्रतिशत	१३.७३	१४.५	१५.२५	१६	१६.७५	१७.५		
प्र. २	जग्गामा मात्र महिला स्वामित्व भएको	प्रतिशत	१२.९६	१३.२	१३.६	१४	१४.५	१५		
प्र. ३	घरमा मात्र महिला स्वामित्व भएको	प्रतिशत	२.५७	३	३.५	४	४.५	५		
प्र. ४	महिला घरमुली भएको घरपरिवार	प्रतिशत	२२.३३	२३	२४	२५	२६	२७		
प्र. ५	लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण (जेसी अडिट)	सङ्ख्या		१	१	१	१	१		
प्र. ६	बैंक खाता भएका महिला	प्रतिशत		३०	४०	४५	५०	५५		
प्र. ७	महिला साक्षरता	प्रतिशत	६०.१७	६१	६२	६३	६४	६५		
प्र. ८	लक्षित तथा पिछडिएका वर्गलाई क्षमता विकास तालिम	जना		२५	५०	७५	१००	१२५		
प्र. ९	महिला तथा ज्येष्ठ नागरिक लक्षित स्वास्थ्य घुम्ती शिविर	सङ्ख्या		१	२	३	४	५		
प्र. १०	लैङ्गिक हिंसा न्यूनीकरण	प्रतिशत		१५	१९	२३	२७	३१		
प्र. ११	ज्येष्ठ, महिला, बाल, दलित सञ्जाल	प्रतिशत		६०	७०	८०	९०	१००		
प्र. १२	अपाङ्ग बालबालिकालाई विशेष शिक्षा प्रदान	प्रतिशत		२०	३०	४०	५०	६०		
प्र. १३	तालिम प्राप्त अपाङ्गता भएका व्यक्ति	सङ्ख्या		१०	२०	३०	४०	५०		
प्र. १४	जीवनकालमा शारीरिक, मानसिक वा यौन हिंसाबाट पिडित महिला	प्रतिशत		१८	१६	१४	१२	१०		

३. पूर्वाधार क्षेत्र

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष (२०८१/८२)	लक्ष्य २०८२/८३	लक्ष्य २०८३/८४	लक्ष्य २०८४/८५	लक्ष्य २०८५/८६	लक्ष्य २०८६/८७	पुष्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
प्रभाव	न्यूनतम पूर्वाधार (सडक, विद्युत, खानेपानी) सुविधा भएका घरधुरी	प्रतिशत	९५.८८	९६.७	९७.५	९८.२	९९.१	१००	नगरपालिकाको प्रगति प्रतिवेदन मधेश प्रदेशको आवधिक योजना राष्ट्रिय जनगणना, २०७८	▪ सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुने छ । ▪ अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुने छ । ▪ सङ्घीय र प्रदेश सरकारको सहयोग भएको हुने छ । ▪ दातृ संस्थाहरुको प्राविधिक र आर्थिक सहयोग निरन्तर हुने छ। ▪ नगरपालिकाको पूर्वाधार विकास नीति तर्जुमा भएको हुने छ । ▪ नगरपालिकाले पूर्वाधार विकासमा यथेष्ट बजेट विनियोजन गरेको हुने छ । ▪ नगरपालिकाको आन्तरिक आयको वृद्धि भएको हुने छ ।
प्रतिफल १	पक्की सडक (कालोपत्रे)	कि.मि.	५०	५७	६४	७१	७८	८५		
प्र. २	ग्राभेल सडक	कि.मि.	१६४.९५	१६७	१७०	१७३.५	१७७	१८०		
प्र. ३	कच्ची सडक	कि.मि.	१२२.५१	११८	११३.५	१०९	१०४.५	१००		
प्र. ४	पिसिसि सडक	कि.मि.	५.८९	६.७	७.५	८.३	९.२	१०		
प्र. ५	आरसिसि सडक	कि.मि.	२.६१	३	३.५	४	४.५	५		
प्र. ६	पक्की पुल	सङ्ख्या	११	११	१२	१३	१४	१५		
प्र. ७	झो.पु. निर्माण	सङ्ख्या	५	५	६	६	७	७		
प्र. ८	नगर यातायात गुरुयोजना		०	१	१	१	१	१		
प्र. ९	सिंचाई गुरुयोजना	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१		
प्र. १०	उर्जा सम्भाव्यता अध्ययन तथा उर्जा उत्पादन	सङ्ख्या	-	१	१	२	२	३		
प्र. ११	व्यवस्थित बसपार्क पूर्वाधार	सङ्ख्या	१	१	१	१	१	१		
प्र. १२	व्यवस्थित बस स्ट्याण्ड	सङ्ख्या	४	४	४	५	५	५		
प्र. १३	सडक अधिकार क्षेत्र निर्धारण	अवस्था	निर्धारण भएको हुने छ।							
प्र. १४	डिजिटल सूचना प्रविधि प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	-	३०	३५	४०	४५	५०		
प्र. १५	फोहोरमैला तथा ढल व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम (वार्षिक)	सङ्ख्या	-	१	२	३	४	५		
प्र. १६	भवन संहिता र निर्माण मापदण्ड कार्यान्वयन	अवस्था	पूर्ण कार्यान्वय भएको हुने छ।							
प्र. १७	मुख्य बजार क्षेत्रमा ढल सञ्जाल निर्माण	अवस्था	नभएको			निर्माण भएको हुने छ।				
प्र. १८	वत्तिको लागि विद्युत प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	९८.३५	९८.६५	९९	९९.३	९९.७	१००		
प्र. १९	सोलार लाईटमा पहुँच भएका घरधुरी	प्रतिशत	०.३७	१.२	२.१	३	४	५		
प्र. २०	स्मार्ट मोबाईल प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	७३.०४	७६	७९.५	८३	८६.५	९०		
प्र. २१	साधारण मोबाईल प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	७१.२१	७४.२५	७८	८२	८६	९०		
प्र. २२	ईन्टरनेटमा पहुँच भएका परिवार	प्रतिशत	२२.४४	३४	४४.५	५५	६५	७५		
प्र. २३	एकीकृत बस्ती विकास कार्यक्रम	सङ्ख्या	-	-	१	१	१	१		

४. वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र										
नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष (२०८१/८२)	लक्ष्य					पुष्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव १	हरियाली क्षेत्र	अवस्था		हरियाली संरक्षण गरिने छ।					नगरपालिकाको प्रगति प्रतिवेदन मधेश प्रदेशको आवधिक योजना राष्ट्रिय जनगणना, २०७८	▪ सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुने छ। ▪ अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुने छ। ▪ सङ्घीय र प्रदेश सरकारको सहयोग भएको हुने छ। ▪ दातृ संस्थाहरुको प्राविधिक र आर्थिक सहयोग निरन्तर हुने छ। ▪ नगरपालिकाको वन, वातावरण र विपद् व्यवस्थापन नीति तर्जुमा भएको हुने छ। ▪ नगरपालिकाले वन, वातावरण र विदप व्यवस्थापनमा यथेष्ट बजेट विनियोजन गरेको हुने छ।
प्रभाव २	नदी, कटान, डुबान र भू-क्षय नियन्त्रण	प्रतिशत	मुख्य प्रभावित क्षेत्रहरुमा तटबन्ध र वृक्षारोपण भएको हुने छ।							
प्रतिफल १	विपद् व्यवस्थापन कार्ययोजना	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१		
प्र. २	विपद् जोखिम नक्साङ्कन	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१		
प्र. ३	खाना पकाउन काठ, दाउरा प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	५७.४५	५०	४२	३४	२६	१८		
प्र. ४	जोखिम संवेदनशिल भू-उपयोग योजना	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१		
प्र. ५	स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइट निर्माण	अवस्था					सम्पन्न हुने			
प्र. ६	हरियाली क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	१	२	३	४	५		
प्र. ७	बजार केन्द्रमा फोहोरमैला व्यवस्थापन	प्रतिशत	०	४०	५५	७०	८५	१००		
प्र. ८	जोखिम बस्ती स्थानान्तरण	प्रतिशत	-	४०	५५	७०	८५	१००		
प्र. ९	विपद् व्यवस्थापन कोषको गठन	अवस्था		गठन भएको।						
प्र. १०	विपद् पूर्व तयारी तथा सामाग्री वितरण	सङ्ख्या	-	१	२	३	४	५		
प्र. ११	नदी कटान र जोखिम क्षेत्र संरक्षण	प्रतिशत	-	१५	३०	४५	६०	७५		
प्र. १२	नदी तटबन्ध निर्माण	कि.मि.	-	२	४	६	८	१०		
प्र. १२	भूकम्प प्रतिरोधी मापदण्ड अनुसार निर्मित घर	प्रतिशत	-	५०	६०	७०	८०	९०		
प्र. १३	भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण तालिम लिने जनशक्ति	जना	-	२०	४०	६०	८०	१००		
प्र. १४	सार्वजनिक जमिन संरक्षण	प्रतिशत	-	६०	७०	८०	९०	१००		
प्र. १५	स्थानीय ताल, पोखरी र जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम	सङ्ख्या	-	१	२	३	२	५		
प्र. १६	मुख्य बजार केन्द्रहरुमा ढल निर्माण	सङ्ख्या	-	०	०	१	३	५		

५. सुशासन र सेवा प्रवाह

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष (२०८१/८२)	लक्ष्य					पुष्याईको आधार	अनुमान तथा जोखिम
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव	सेवा सन्तुष्टि	प्रतिशत	-	५०	६०	७०	८०	९०	तेस्रो पक्ष सेवा सन्तुष्टि सर्भे नगरपालिकको प्रगति प्रतिवेदन सार्वजनिक सुनवाईको वार्षिक प्रतिवेदन आन्तरिक र अन्तिम लेखा परीक्षणको प्रतिवेदन	▪ सामुदायिक संघ संस्था र नागरिक समाजको सहयोग भएको हुने छ। ▪ अन्तर सरकार समन्वय र सहकार्य भएको हुने छ। ▪ सङ्घीय र प्रदेश सरकारको सहयोग भएको हुने छ। ▪ दातृ संस्थाहरुको प्राविधिक र आर्थिक सहयोग निरन्तर हुने छ। ▪ नगरपालिकाको आवश्यक ऐन, कानुन, नीति र कार्यविधिहरु तर्जुमा भएको हुने छ। ▪ नगरपालिकाको आन्तरिक आयको वृद्धि भएको हुने छ। ▪ नगरपालिकाका जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुने छ। ▪ अनलाईन सेवा, ट्रोलफ्रि सेवा सञ्चालन गरिने छ। ▪ विद्युतिय भुक्तानी प्रणालीबाट राजस्व सङ्कलन हुने छ।
प्रतिफल १	नगरपालिका र वडा कार्यालयमा नागरिक वडापत्रको कार्यान्वयन	अवस्था		कार्यान्वयन भएको हुने छ।						
प्र. २	आवश्यक जनशक्ति पदपूर्ति	प्रतिशत	-	७५	८०	८५	९०	१००		
प्र. ३	कानुन, नीति, कार्यविधि तर्जुमा	अवस्था	आवश्यकता अनुसार तर्जुमा गरिएको हुने छ।							
प्र. ४	क्रियाशिल नीतिगत समिति तथा संयन्त्र	प्रतिशत	-	२०	३०	४०	५०	६०		
प्र. ५	ठूला आयोजनाहरुको सार्वजनिक सुनवाई र सामाजिक लेखापरीक्षण	अवस्था		वार्षिक रुपमा गरिएको हुने छ।						
प्र. ६	नगरपालिका र स्थानीय प्रहरी प्रशासनको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक		आवश्यकता अनुसार सञ्चालन गरिने छ।						
प्र. ७	जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक		आवश्यकता अनुसार सञ्चालन गरिने छ।						
प्र. ८	मानव अधिकार उल्लघनका घटनाहरुको न्यायिक निरुपण	प्रतिशत		६०	७०	८०	९०	१००		
प्र. ९	न्याय समितिका पदाधिकारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	पटक		१	२	३	४	५		
प्र. १०	आन्तरिक आय वृद्धि	प्रतिशत		२०	३०	४०	५०	६०		
प्र. ११	विद्युतिय भुक्तानी प्रणालीबाट राजस्व सङ्कलन	अवस्था		सङ्कलन भएको हुने छ।						
प्र. १२	प्रगति समीक्षा	पटक	वार्षिक रुपमा							
प्र. १३	अनलाईन सेवा	प्रतिशत		६०	७०	८०	९०	१००		
प्र. १४	ट्रोलफ्रि सेवा	अवस्था		सञ्चालन गरिने						
प्र. १५	क्षमता विकास योजनाहरु निर्माण	पटक		आवश्यकता अनुसार						

अनुसूचीहरु

अनुसूची १: माईन्युट

आज मिति २०८१ साल मंसिर १७ गतेका दिन लहान नगरपालिकाका प्रमुख श्री महेश प्रसाद चौधरीज्यूको अध्यक्षतामा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको लागि पूर्व कार्यशाला गोष्ठीमा तपशिल बमोजिमको उपस्थिति रहयो।

उपस्थिति:

१) नगर प्रमुख श्री महेश प्रसाद चौधरी
२) नगर उप-प्रमुख श्री राम चलितर महतो
३) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री जयकान्त झा
४) वडा नं. १ अध्यक्ष श्री युगल किशोर चौधरी
५) वडा नं. २ अध्यक्ष श्री सियाराम यादव
६) वडा नं. ३ अध्यक्ष श्री रामदियाल महतो
७) वडा नं. ४ अध्यक्ष श्री रामनाथ पण्डित
८) वडा नं. ५ अध्यक्ष श्री अब्दुल करिम
९) वडा नं. ६ अध्यक्ष श्री रमेश उपाध्याय
१०) वडा नं. ७ अध्यक्ष श्री राम औतार शर्मा
११) वडा नं. [illegible] अध्यक्ष श्री श्याम साह (भोरे भोरे)
१२) वडा नं. ९ अध्यक्ष श्री धुरन चौधरी
१३) वडा नं. १० अध्यक्ष श्री मन्टी कुमार मण्डल
१४) वडा नं. ११ अध्यक्ष श्री सूर्य नारायण चौधरी
१५) वडा नं. १२ अध्यक्ष श्री बद्री नारायण चौधरी
१६) वडा नं. १३ अध्यक्ष श्री मनोज कोईराला
१७) वडा नं. १४ अध्यक्ष श्री धनिकलाल यादव
१८) वडा नं. १५ अध्यक्ष श्री तेजनारायण चौधरी
१९) वडा नं. १६ अध्यक्ष श्री गडुल बहादुर मगर
२०) वडा नं. १७ अध्यक्ष श्री प्रथमलाल चौधरी
२१) वडा नं. १८ अध्यक्ष श्री मो. समसेर
२२) वडा नं. १९ अध्यक्ष श्री मो. कमरुद्दिन
२३) वडा नं. २० अध्यक्ष श्री गणेश कुमार चौधरी
२४) वडा नं. २१ अध्यक्ष श्री रामकुमार यादव
२५) वडा नं. २२ अध्यक्ष श्री श्याम अधिकारी
२६) वडा नं. २३ अध्यक्ष श्री बद्री यादव
२७) वडा नं. २४ अध्यक्ष श्री रासलाल राय (राजपुत)
२८) [illegible] श्री कैलाश मण्डल

२९. ई. अनिक यादव — इन्जिनियर (योजना शाखा)
३०. राजाराम चौधरी — सूचना प्रविधि अधिकृत
३१. केदार दाहाल, सार्वजनिक खरिद व्यवस्थापन अधिकृत, लमही न.पा.
३२. इन्द्रलाल चापागाईं – परामर्शदाता
३३. कृष्णचन्द्र अधिकारी – परामर्शदाता
३४. स्वर्ण बहादुर प्रजापति – परामर्शदाता
३५. प्रविण कुमार चौधरी
३६. मो० सालिकुल्ला

Date
Page

प्रस्तावना

१) निर्देशक समिति गठन सम्बन्धमा।
२) विषयगत समिति गठन सम्बन्धमा।
३) वडा भेला सम्बन्धमा।
४) विविध।

निर्णय

१) प्रस्तावना नं. १ मा छलफल हुँदा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्य सम्पन्न गर्न यस लहान नगरपालिकाका प्रमुख श्री महेश प्रसाद चौधरीज्यूको संयोजकत्वमा नगर उप-प्रमुख श्री राम ललित महतोज्यू सह-संयोजक, वडा नं. १ देखि वडा नं. २४ का वडा अध्यक्षज्यूहरु सदस्य र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सदस्य सचिव रहने गरी निर्देशक समिति गठन गर्ने निर्णय गरियो।

२) प्रस्तावना नं. २ मा छलफल हुँदा लहान नगरपालिकामा हाल कार्यरत विषयगत समितिहरुलाई अनुमोदन गरि लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमाका लागि कार्य गर्ने निर्णय गरियो।

३) प्रस्तावना नं. ३ मा छलफल हुँदा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको लागि वडा नं. १ देखि २४ वडा बैठक गरि प्रत्येक वडाबाट वडागत योजना संकलन गर्न देहाय अनुसारको तालिका तयार गर्ने निर्णय गरियो।

वडा भेला

वडा नं. १५ – मंसिर २५ गते बिहान १० बजे
वडा नं. २१ – मंसिर २५ गते दिउँसो १ बजे
वडा नं. १७ – मंसिर २६ गते बिहान ११ बजे
वडा नं. १३ – मंसिर २६ गते बिहान १२ बजे
वडा नं. २३ – मंसिर २७ गते बिहान १० बजे
वडा नं. ४ – मंसिर २७ गते दिउँसो २ बजे
वडा नं. ३ – मंसिर २७ गते बिहान ११ बजे
वडा नं. ७ – मंसिर २८ गते बिहान १० बजे
वडा नं. २४ – मंसिर २८ गते दिउँसो १ बजे
वडा नं. १० – मंसिर २८ गते बिहान ११ बजे
वडा नं. १२ – मंसिर २८ गते दिउँसो १ बजे

[signature]

वडा नं. ९ – मंसिर २९ गते बिहान ११ बजे
वडा नं. १८ – मंसिर २९ गते दिउँसो १ बजे
वडा नं. १६ – मंसिर २९ गते दिउँसो १ बजे
वडा नं. ११ – मंसिर ३० गते बिहान ११ बजे
वडा नं. १३ – मंसिर ३० गते बिहान ११ बजे
वडा नं. १४ – मंसिर ३० गते दिउँसो १ बजे
वडा नं. २० – मंसिर ३० गते दिउँसो २ बजे
वडा नं. १ – ~~मंसिर~~ पुष १ गते बिहान १०:३० बजे
वडा नं. २ – पुष १ गते बिहान १०:३० बजे
वडा नं. २२ – पुष १ गते दिउँसो २ बजे
वडा नं. ५ – पुष २ गते बिहान १० बजे
वडा नं. ६ – पुष २ गते दिउँसो १ बजे
वडा नं. ८ – पुष २ गते दिउँसो २ बजे

४) प्रस्तावना नं. ४ मा छलफल हुँदा लहान नगरपालिकाको वार्षिक योजना/कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन २०८१ अनुसार लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तयार गर्ने निर्णय गरियो।

५) लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको दीर्घकालीन सोचको रूपमा "हाम्रो संकल्प, हाम्रो जिम्मेवारी, शिक्षा, स्वास्थ्य, पूर्वाधार विकास, गरिबी न्यूनीकरण र रोजगारी" लाई पारित गर्ने निर्णय गरियो।

नगर कार्यपालिका
१ नं. वडा कार्यालय
लहान, सिरहा
मधेश प्रदेश नेपाल

Date ____
Page ____

आज मिति २०८१ साल ~~मंसिर~~ पुष १ गते सोमबारको दिन लहान नगरपालिका वडा नं. १ का वडा अध्यक्ष श्री युगल किशोर चौधरीज्यूको अध्यक्षतामा वडा स्तरिय पंचवर्षिय योजना तयार गर्नका लागी तपसिल बमोजिमको आविधिक बैठक बस्यो ।

उपस्थिति

१	वडा अध्यक्ष	श्री युगल किशोर चौधरी	[signature]
२	वडा सदस्य	श्री बिमला देवी खड्गी	बिमला
३	—,,—	श्री अनिल कुमार साह	[signature]
४	—,,—	श्री नरेन्द्र किशोर चौधरी	[signature]
५	—,,—	श्री रन्जु कुमारी यादव	रन्जु
६	प्र.अ.	श्री नारायण चौधरी	[signature]
७		राम प्रसाद चौधरी	[signature]

(८) अशोक कुमार यादव - 9824747123 [signature]
(९) श्याम अवतार साह - 9818836383 [signature]
१०) केदार दाहाल, स्थानीय तह संयोजक, लहान न.पा./PFM - [signature]
११) कपलेश्वर यादव [signature] 9805912109
१२, सन्तोष कुमार यादव 9861604412 [signature]
१३. नैन्दी लाल राम - ९८१४६०६०६६ - [signature]
१४. शम्भु चौधरी - ९८४२८३३८४२ [signature]
१५ सत्तदेव राम ९८४२९२३००७ सत्तदेव
१६ सूर्य बहादुर प्रजापति - परामर्शदाता [signature]
१७ ध्रुव प्रसाद गौतम - ,,

[signature] युगल किशोर चौधरी
वडा अध्यक्ष

वडा सदस्य, प्रविण कुमार चौधरी (हस्ताक्षर)

प्रस्तावना

१) वडागत आवधिक योजना छनोट सम्बन्धमा।

२) विविध।

निर्णय

१) प्रस्तावना नं. १ मा छलफल हुँदा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको लागि वडा नं. १ को वडागत योजनाहरु सम्बन्धी छलफल भई आवधिक योजना छनोट गरियो।

(हस्ताक्षर)
युगल किशोर चौधरी
वडा अध्यक्ष

वार्ड कार्यालय नं २

आज मिति २०८१ साल पुष १ गते सोमबारका दिन यस लहान नगरपालिका वडा नं. २ का वडा अध्यक्ष श्री सियाराम यादव ज्युको अध्यक्षतामा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना वडास्तरीय योजना संकलन कार्यको लागि तपसिल बमोजिम को उपस्थितिमा छलफल गर्नका लागि बैठक बस्यो।

उपस्थिति

क्र.सं.	नाम	पद	हस्ताक्षर
१.	श्री सियाराम यादव	वडा अध्यक्ष	
२.	श्री लाल मोहमद	वडा सदस्य	
३.	श्री शारदा देवी कोइरी	म. वडा सदस्य	
४.	श्री चितली देवी मोची	द. म. वडा सदस्य	
५.	श्री मधुसुदन यादव	वडा सचिव	
६.	श्री कलेश्वर यादव	जनमत पार्टीका प्रतिनिधि	
७.	श्री जफ्फा मियाँ		
८.	श्री मो. अमीर		
९.	श्री कमलेश यादव		
१०	प्रमिला कुमारी यादव		
११	मो. सफिकुल		
१२)	परशुराम दाहाल (परामर्शदाता)		

प्रस्ताव :

१. लहान नगरपालिका वडा नं. २ का कृषकहरुलाई सिंचाई को व्यवस्था गर्ने, उन्नत प्रकारको बिउ व्यवस्थापन तथा तरकारी खेती गर्ने, माछापालन गर्ने लगायतका कुराका ~~लागि~~ सिफारिस गर्न गराउने,।

सियाराम यादव
वडा अध्यक्ष

आज मिति २०८० साल मंसिर २६ गतेका दिन लहान नगरपालिका वडा नं ०३ का वडा अध्यक्ष श्री राम दयाल महतो ज्यूको अध्यक्षतामा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको लागी वडा भेला तथा छलफल कार्य तपसिल उपस्थितिमा सम्पन्न भयो।

उपस्थिति :-

१. वडा अध्यक्ष :- श्री राम दयाल महतो
२. वडा सदस्यहरु :- श्री राम उदगार कुशवाहा
३. " " :- श्री जय प्रकाश चौधरी
४. " " :- श्री दुलारी देवी महतो
५. " " :- श्री सकुन्तला देवी पासवान
६ वडा सचिव :- श्री दिपेन्द्र कुमार भगत
७. सहायक कम्प्युटर अपरेटर राम प्रसाद चौधरी
८. सन्तोष कुमार महतो (कृ. स.) —
९. प्रेम कुमार कुशवाहा —
१०. धनगिर महतो —
११. भुवनेश्वर महतो —
१२. मो. सलाम अन्सारी —
१३. जय शिव महतो —
१४. कपिल देव महतो
१५. नथुनी महतो —
१६. श्यामसुन्दर महतो —
१७. सुखदेव महतो —
१८. ललित नारायण महतो —
१९. सुर्य बहादुर प्रधान —
२०. ध्रुव प्र० चौधरी —
२१ प्रविण कुमार चौधरी —

राम दयाल महतो
वडा अध्यक्ष

प्रस्तावहरु

१. वडा स्तरीय आवधिक योजना सम्बन्धमा
२. विविध

निर्णय

प्रस्ताव नं. १ माथि छलफल गर्दा लहान नगर पालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्य सम्बन्धी वडा स्तरीय योजनाहरु बारे छलफल भई आवश्यक योजनाहरु छनौट तथा तर्जुमा गरियो ।

१ नं वडा कार्यालय
लहान, सिरहा
मधेश प्रदेश, नेपाल

राम दयाल महतो
वडा अध्यक्ष

लहान नगरपालिका
४ नं. वडा कार्यालय
लहान, सिरहा
मधेश प्रदेश नेपाल

Date ______
Page ______

आज मिति २०८० [illegible] २८ गते बिहीवार का दिन लहान नगरपालिका वडा नं ४ को वडा अध्यक्ष श्री रामनाथ पंडित ज्यू को अध्यक्षतामा लहान नगरपालिका को [illegible] योजना तर्जुमा कार्यक्रमलागि वडा भेला तथा [illegible] कार्य के लागि तपसिल बमोजिम को उपस्थितिमा सम्पन्न भयो।

उपस्थिति

१. वडा अध्यक्ष: श्री रामनाथ पंडित
२. वडा सदस्य:- श्री हरिदेव मंडल
३. वडा सदस्य:- श्री कलामुद्दिन अन्सारी
४. वडा सदस्य:- श्री [illegible] देवी [illegible]
५. वडा सदस्य: श्री उर्मिला देवी साह
६. वडा सचिव:- श्री मनीष कुमार [illegible]
७. स०इ० अ०:- श्री सुलभ यादव
८. क० स०:- श्री राजु कुमार मंडल
९. प्रविण कुमार चौधरी
१०. बैचन कुमार साह
११. सत्य नारायण साह
१२. सुधीर प्र. [illegible]
१३. परशुराम दाहाल ([illegible])
१४. ध्रुव प्र. [illegible]
१५. मो० [illegible]
१६. कृष्ण कुमार पंडित
१७. शम्भु पंडित

रामनाथ पंडित
वडा अध्यक्ष

लहान नगरपालिका ४ नं वडा कार्यालय लहान, सिरहा मधेश प्रदेश, नेपाल

Date ______
Page ______

प्रस्तावहरु:

१. वडा स्तरीय आवधिक योजना सम्बन्धमा
२. विविध

निर्णयहरु

प्रस्ताव नं. १ माथि छलफल गर्दा लहान नगर पालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने सम्बन्धी वडा स्तरीय योजनाहरु बारे छलफल गरी आवश्यक योजनाहरु छनौट तथा तर्जुमाका लागि [illegible]

रामनाथ पंडित
वडा अध्यक्ष

रुबी

उर्मिला

लहान नगरपालिका
५ नं. वडा कार्यालय
लहान, सिरहा
मधेश प्रदेश, नेपाल

Date ______
Page ______

आज मिति २०८१ साल पौष २ गते मंगलबार का दिन यस लहान नगर पालीका वडा नं. ५ का वडा अध्यक्ष श्री अब्दुल करीम ज्यू को अध्यक्षता मा लहान नगर पालीका को आवधिक योजना तर्जुमा कार्य को लागी वडा भेला तथा छलफल कार्य को लागी तपसिल बमोजीम को उपस्तिथी मा सम्पन्न भयो।

उपस्तिथी

१	अब्दुल करीम	वडा अध्यक्ष	करीम
२	श्रीमनोज कुमार गुप्ता	वडा सदस्य	
३	मो हजरत अली सेख	,,	
४	नुरजहान खातुन	महिला ,,	नुरजहाँ
५	किमदा परियार	,, ,,	किमदा
६	अशोक कुमार मण्डल	वडा सचिव	
७	आकषा खातुन		आकषा
८	मन्जु परियार		मन्जु
९	बैजनाथ सिंह	आ. स्वा. सेवा केन्द्र प्रमुख (लहान-५)	
१०	अनिता मालिक	नेपाली नर्सेस	अनिता
११	मो० मोजाहीद		
१२	मो० अनवर		
१३	मो० नुर हसन		
१४	जय प्रकाश गुप्ता		
१५	राजु अधिकारी		
१६	मो० अब्दुल्ला		
१७	अर्जुन चौधरी		
१८	राम बाबु यादव	शिवाक लहान-५	
१९	विनोद राउत	लहान -२	
२०	विकास अधिकारी		
२१	सुरेश साह	लहान ५	
२२	लक्ष्मी पासमान	ने. क. पा. एमाले	
२३	भोला राई	एकीकृत	भोला राई
२४	मो० शकिल		Sakil
२५	बद्री मण्डल		

२६ मो. मुस्ताक — मुस्ताक
२७ नारायण राउत — [signature]
२८ पशुपति कुमार साह — [signature]
२९ रामविलाश महतो — रामविलाश
३० प्रथमलाल साह — ने.क.पा. एमाले — [signature]
३१ राजकुमार साह सुडी — ने.क.पा. माओवादी — राजकुमार
३२ सुरेन्द्र प्रसाद सुडी — सुरेन्द्र प्रसाद सुडी
३३ रेनु पाँडेल — रेनु पाँडेल
३४ मकिना खातुन — मकीमा
३५ राजेन्द्र पासमान — [signature]
३६ सुमित्रा परियार — सुमित्रा
३७ अर्जुन राउत — [signature]
३८ नारायण मण्डल — [signature]
३९ प्रमोद माली — प्रमोद माली
४० मो. अरमान — अरमान
४१ बिरेन्द्र रजक — [signature]
४२ मो. मोख्तार — [signature]
४३ मो. सुभान — [signature]
४४ मो. खालीक (मुन्ना)
४५ परशुराम दाहाल (पराजयोद्धाता) — [signature]
४६ महमद जलालुद्दिन — [signature]
४७ जानकिक सहनी — जानकिसहनी

प्रस्ताव नं. १

१ प्रस्ताव नं. १ माथी छलफल गर्दा यस लहान नगरपालीका वडा नं ५ का कृषक हरु लाई ~~समेत को लागि~~ तथा घरेलु साना उद्योगी हरु लाई समेत को लागि धार्मिक जैविक विविधताले भरेको झण्डा पार्क लाई व्यवस्थापन संरक्षण गर्ने लगायतका कुराको विकास गर्ने गराउने निर्णय गरीयो।

लहान नगरपालिका ५ नं वडा कार्यालय लहान, सिरहा मधेश प्रदेश, नेपाल

[signature] मिथिलेश माली वडा सदस्य

अब्दुल करिम वडा अध्यक्ष

आज मिति २०८१/०६/०२ गते मंगल बारको दिन लहान नगरपालिका वडा नं. ६ का वडा अध्यक्ष श्री रमेश उपाध्याय ज्यूको अध्यक्षतामा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना वडा स्तरीय योजना तथा कार्यक्रम संकलन कार्यको लागी तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा बैठक बसियो ।

उपस्थिति

१. श्री रमेश उपाध्याय - वडा अध्यक्ष
२. श्री राजेन्द्र पंडित - वडा सदस्य
३. श्री राकेश महतो - ,,
४. श्रीमिना थापा मगर - म.,,
५. श्री राम कुमारी पासवान - द. म ,,
६. श्री माया देवी खत्री - वडा सचिव
७. श्री अरुण केसी - पूर्व वडा अध्यक्ष लहान-६
८. श्री अरविन्द यादव - समाजसेवी
९. श्री राम बहादुर भुसाल - समाजसेवी
१०. श्री रमन घिमिरे - निर्माण व्यवसायी
११. श्री लुकेश साह - लहान-६
१२. श्री संजीव उपाध्याय - ट्रेड युनियन मि. अध्यक्ष
१३. श्री ढकनी पासवान - लहान - ६
१४. श्री सीता पासमान - ,,
१५. श्री जितेश महतो ने.कां. प्रतिनिधि-लहान-६
१६. श्री पानो पासमान - ,,

प्रस्ताव नं. १ :- प्रस्तावनं-१ माथि छलफल गर्दा यस लहान नगरपालिका वडा नं. ६ का कृषकहरुलाई कृषि खेती सम्बन्धी तालिम तथा उन्नत बीउबिजन वितरण गर्ने, वडा भित्रका धार्मिक मठ मन्दिरको संरक्षण तथा प्रवर्धन गर्ने तथा जनचेतना मूलक तथा सिपमूलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने र कमाले योजनामा रहेका कमाले समुदायलाई थप आयआर्जनमा सहयोग गर्ने निर्णय पारित गरियो

लहान नगरपालिका वडा नं. ०६

आज मिति २०८१।८।२८ गते शुक्रबारका दिन यस लहान नगरपालिका वडा नं. ०६ का वडा अध्यक्ष श्री राम औतार शर्मा ज्यूको अध्यक्षतामा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यक्रमको लागि वडा भेला तथा छलफल कार्य तपसिलको उपस्थितिमा सम्पन्न भयो।

तपसिल

१. वडा अध्यक्ष : श्री राम औतार शर्मा
२. वडा सदस्य : श्री अविनाश कुमार गुप्ता
३. " : श्री विजय कुमार राय
४. " : श्रीमती रेखा सदाय
५. कार्यपालिका सदस्य : श्री रविन्द्र प्रसाद चौधरी
६. नेपाली कांग्रेस : श्री उमेश साह
७. समाजसेवी : श्री लाल बाबु साह
८. समाजसेवी : श्री श्याम सुन्दर गुप्ता
९. उद्योग वाणिज्य अध्यक्ष : श्री विकाश कुमार यादव
१०. ने.क.पा. एमाले : श्री महेश कुमार गुप्ता
११. : श्रीमती अंजु कुमारी
१२. : " माला मेहता
१३. जन कल्याण युवा क्लब : [illegible]
१४. " : मुकेश कुमार सिंह
१५. समाजसेवी : श्री नविन गुप्ता

१६ वडा सचिव श्री ज्योति सिंह
१८ परामर्शदाता - सुर्य वे. पुन्नापति
१९ — " — ध्रुव प्र. गौतम
२० — प्रबिन कु. चौधरी
२१

Date ________
Page ________

प्रस्तावहरू

१ वडा स्तरीय आवधिक योजना छनौट सम्बन्धमा।

२. विविध

निर्णय

प्रस्ताव नं: १ माथि छलफल गर्दा लहान नगरपालिका वडा नं. ६ को आवधिक योजना तर्जुमा कार्यक्रमको आवधिक योजनाहरू छलफललाई आवश्यक संशोधन, गरी छनौट गरियो।

लहान नगरपालिका
६ नं. वडा कार्यालय
लहान, सिरहा
मधेश प्रदेश, नेपाल

राम औतार शर्मा
वडा अध्यक्ष

आज मिति २०७९ साल पुस २ गते मंगलबारको दिन लहान नगरपालिका वडा नं. ८ का वडा अध्यक्ष श्री श्याम कुमार साहको अध्यक्षतामा वडा स्तरिय पँच वर्षिय योजना छनौट गर्नका लागि तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा बैठक बसियो ।

उपस्थिति

१. वडा अध्यक्ष – श्री श्याम कुमार साह
२. वडा सदस्य – श्री जोगी महतो
३. वडा सदस्य – श्री राजु मण्डल
४. म. वडा सदस्य – श्रीमती किरण कुमारी यादव
५. द. म. वडा सदस्य – श्रीमती शान्ती देवी सदाय
६. लहान नगरपालिका / PFM- स्थानीय तह सपोर्ट -डेटा दाहाल
७. सरवन महतो – बुद्धिजीवी
८. नेहेश्वर राम – वडा सचिव
९. प्रेमाशंकर कुमार साह – कं. स.
१०. उज्ज्वल कुमार साह – ,,
११ रंजित उपाध्याय
१२
१३

१४, परामर्शदाता श्री कृष्ण बहादुर कुंवर
१५, – ,, – श्री ध्रुव प्रसाद गौतम
१६ श्री महेन्द्र सापकोटा

प्रस्तावना

१) वडागत आवधिक योजना छनौट सम्बन्धमा ।
२) विविध –

निर्णय

१) प्रस्ताव नं. १ मा छलफल हुँदा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको लागि वडा नं ८ को वडागत योजनाहरु को छलफल भई आवश्यकता अनुसार वडा स्तरिय आवधिक योजनाहरु छनौट गर्ने निर्णय गरियो ।

लहान नगरपालिका
६ नं. वडा कार्यालय
लहान, सिरहा
मधेश प्रदेश, नेपाल

Date
Page

आज मिति २०८१ साल मंसिर २३ गते शनिवारका दिन यस लहान नगरपालिका वडा नं. ६ का अध्यक्ष श्री घुरन चौधरी थारू ज्यूको अध्यक्षतामा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको लागि वडा भेला तथा छलफल कार्य तपशिल उपस्थितिमा सम्पन्न भयो ।

तपशिल

१. वडा अध्यक्ष श्री घुरन चौधरी थारू — [signature]
२. वडा सदस्य श्री कमलावती चौधरी — कमला
३. वडा सदस्य श्री राजकुमार मल्ल — [signature]
४. वडा सदस्य श्री लगनवती मोची — लगन
५. वडा सदस्य श्री पलनारायण चौधरी — [signature]
६. कार्यपालिका सदस्य श्री महेन्द्र ठाकुर — [signature]
७. निवर्तमान वडा अध्यक्ष श्री प्रदिप कुमार चौधरी — [signature]
८. समाजसेवी श्री नेपाली साहू — [signature]
९. मोहन प्रसाद घिमिरे — [signature]
१० विन्देश्वर साह ज.स.पा. प्रतिनिधि — बिटि
११ रिझादेव चौधरी. समाजसेवी — [signature]
१२ ज्वाला प्र. चौधरी - प्र. अधिवेशन प्रतिनिधि - एवं वडाध्यक्ष ने.का. — [signature]
१३, राम कुमार साह - नेकपा माओवादी प्रतिनिधि — [signature]
१४. प्रेम कुमार पासवान. समाजसेवी — [signature]
१५, कुलदिप यादव - व्यापारी — [signature]
१६, मोहमद मिसा मोदिन - ने.क.पा. एकिकृत समाजवादी पार्टी प्रतिनिधि — [signature]
१७, भुवनेश्वरी आचार्य - ने.क.पा. समाजवादी — भुवनेश्वरी
१८, नियमधारी मण्डल. समाजसेवी — [signature]
१९, ईश्वरदेव साह - „ — [signature]
२० मोहमद ताजिम - एवं वडा सदस्य — [signature]
२१ रितिक चौधरी. डी.के. — [signature]

[signature] घुरन थारू

फलामखोला।

२२ सुर्य बहादुर कुमाल —
२३ ध्रुव प्र. [illegible] —
२४. श्री प्रमित कुमार चौधरी —

निर्णय नं. १ प्रस्ताव नं. १ माथि छलफल गर्दा लाभान्वित गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यक्रमको आवधिक योजना छलफलमा आवश्यक योजनाहरू छनौट गरियो।

निर्णय नं. २ प्रस्ताव नं. २ माथि छलफल गर्दा आजको बैठक समापन गर्ने सर्वसम्मत निर्णय पारित गरियो।

घुगत थापा
वडा अध्यक्ष

लहान, सिरहा, मधेश प्रदेश

आज मिति २०७९ साल मंसिर २८ गते शुक्रबार का दिन मैले लहान नगरपालिका वडा नं ४ का वडा अध्यक्ष श्री मन्टी कुमार मण्डल ज्यूको अध्यक्षतामा लहान नगरपालिकाको कार्यविधिक योजना तर्जुमा कार्यको लागि वडा भेला तथा छलफल कार्यको लागि तपसिल बमोजिम को उपस्थितिमा सम्पन्न गरियो।

उपस्थिति

१. वडा अध्यक्ष - श्री मन्टी कुमार मण्डल -
२. वडा सदस्य - श्री दुर्गा लाल साह
३. " श्री शिला देवी तामाङ
४. " श्री प्रेम कुमार राई - प्रेम राई
५. बद्रुराज अधिकारी
(६) वडा सदस्य - श्री संजय पासमान - संजय
6 स्वास्थ्य चौकी प्रमुख - श्री संजय कुमार साह -
8 नविन कार्की नागरिक समाज परशुराम / सिरहा ——
9 शिव प्रसाद तामाङ - १० नं
(10) राजकुमार कोइराला " —— —
(11) लक्ष्मी प्रसाद दाहाल
12 वडा सदस्या जिवछी कुमारी पासवान — जीवछी
13 . शिला मण्डल ——
14 पंकज मण्डल —
15 प्रदीप मंडल —
इत्यादि =

वडा कार्यालय - नं. 10

लहान नगरपालिका
१० नं वडा कार्यालय
लहान, सिरहा
मधेश प्रदेश, नेपाल

रामदेव मंडल — रामदेव मंडल

द्रोपती लाल चौधरी - वडा सदस्य — [signature]

रंग लाल साह - प्र.अ. श्री ज.मा.वि. लहान-१० — [signature]

पो. [illegible]

[illegible]

१. वडा स्तरीय आवधिक योजना छलफलमा

२. विविध

निर्णयहरु

प्रस्ताव नं १ माथि छलफल गर्दा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्य सम्बन्धी वडा स्तरीय योजनाहरुको छलफल गरी आवश्यक योजनाहरु छनोट तथा तर्जुमा गर्ने निर्णय गरियो।

[signature]

मटी कुमार मण्डल
वडा अध्यक्ष

लहान नगरपालिका
११ नं. वडा कार्यालय
लहान, सिरहा
मधेश प्रदेश, नेपाल

आज मिति २०८१ साल मंसिर २० गते शनिबार का दिन यस लहान नगरपालिका, वडा नं. ११ का वडा अध्यक्ष श्री सूर्य नारायण चौधरी ज्यू को अध्यक्षता मा लहान नगरपालिका को प्राथमिक योजना तर्जुमा गर्नका लागि वडा भेला तथा छलफल गर्न उपस्थित को उपस्थितिमा सम्पन्न भयो ।

उपस्थित

१. वडा अध्यक्ष श्री सूर्य नारायण चौधरी

२. वडा सदस्य श्री रतनीया देवी चौधरी

३. " " श्री रामचन्द्र साह

४. " " श्री राजाराम चौधरी

५. " " श्री उर्मिला कु. महरा

६. वडा सचिव श्री रामविलास महतो

७. नै. को. पो. प्र. श्री रामचन्द्र साह

८. नै. कु. पा. प्रमुख श्री शिवदेव लाल साह

९. स्कूल वि.व्य.स. अध्यक्ष श्री विजय चौधरी

१०. समाजसेवी श्री श्रीदेव चौधरी

११. " श्री रामभोला साह

१२. " श्री उमाकान्त चौधरी

१३. वि. व्यवस्थापन समिति श्री तेज नारायण चौधरी

१४. कृषि सहकारी संस्था श्री मुक्तिलाल चौधरी

सूर्य नारायण चौधरी
अध्यक्ष

१५. उमेश कुमार चौधरी. लक्ष्य-११
१६. राम प्रसाद चौधरी. लक्ष्य-११
१७ देवल लाल चौधरी लग्न -
१८ प्रविन कुमार चौधरी -
१९ सञ्जनहेवी - इन्द्र नारायण चौधरी -
२० राम प्रसाद शर्मा
२१
२२. सूर्य ब. प्रजापति - परामर्शदाता
२३. ध्रुव प्र. गौतम — ,,

प्रस्तावना
१) वडागत आवधिक योजना तर्जुमा सम्बन्धमा ।
२) विविध ।

निर्णय
१) प्रस्तावना नं. १ मा छलफल हुँदा लमही नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको लागि वडा नं. ११ को वडागत योजनाहरू बारे छलफल भई आवश्यकता अनुसार वडास्तरीय आवधिक योजनाहरू तर्जुमा गर्ने निर्णय गरियो ।

सूर्य नारायण चौधरी
वडा अध्यक्ष

आज मिति २०८१ साल मंसिर २८ गते शुक्रबारका दिन यस लहान नगरपालिकाको वडा नं. १२ का अध्यक्ष श्री बद्री नारायण चौधरीज्यूको अध्यक्षतामा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना योजना तर्जुमा कार्यको लागि वडा भेला तथा छलफल कार्य तपशिलको उपस्थितिमा सम्पन्न भयो।

तपशिल

१. वडा अध्यक्ष - श्री बद्री नारायण चौधरी
२. वडा सदस्य - श्री ठाकुर दनुवार
३. " " - श्री सुशिला कुमारी चौधरी
४. " " - श्री राजेन्द्र प्रसाद चौधरी
५. " " - श्री सुप्रेखा सदाय
६. मा.वि. प. प्र.अ. - श्री सन्तोष कुमार यादव -
७. प्र.अ. वि.औ. श्री श्याम प्रसाद चौधरी
८. स्वा. पडरिया इ. श्री अरविन्द कुमार चौधरी
९. मा.वि. प्र.व्य.अ. श्री छबि लाल चौधरी
१० बजार व्य. अ. - श्री धुरन चौधरी
११. - श्री अरुणा देई सिंह -
१२. - श्री बैजनाथ सिंह
१३. - श्री दिना लाल चौधरी
१४. - श्री बलराम चौधरी -
१५. - श्री रामकिशोर चौधरी -
१६. वडा सचिव - श्री प्रेम लाल चौधरी
१७ श्री नविन कुमार चौधरी -
१८ इ. इर. धिरेन्द्र कुमार राउत
१९ पराममर्शदाता - सुर्य कि. प्रजापती -
२० -.- धुव प्र. मल्लिक
२१ - सविन कु. चौधरी
२२

बद्री नारायण चौधरी
वडा अध्यक्ष

प्रस्तावहरु

१) वडा स्तरीय आवधिक योजना छनौट सम्बन्धमा

२) विविध

निर्णय

१) प्रस्ताव नं. १ मा छलफल हुँदा लहान नगरपालिकाको वडा आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको लागि वडा नं. १२ को आवधिक योजनाहरु बारे छलफल भई आवश्यक योजनाहरु छनौट गरियो।

बद्री नारायण चौधरी
वडा अध्यक्ष

१३ नं. वडा कार्यालय ... मधेश प्रदेश

Date ____
Page ____

आज मिति २०८० साल मंसिर ३० गते आइतवारका दिन जिल्ला सिरहा लहान नगरपालिका वडा नं. १३ का वडा अध्यक्ष श्री मनोज कोइराला ज्यूको अध्यक्षतामा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको लागी वडा भेला छलफल कार्यको लागी तपसिल बमोजिम को उपस्थितमा सम्पन्न छलफल गर्नको लागी बैठक बस्यौ।

उपस्थिति :-

क्र.सं. नाम	पद	हस्ताक्षर
१. श्री मनोज कोइराला	वडा अध्यक्ष	[illegible]
२. श्री मानविर यादव	वडा सदस्य	मानविर
३. श्री कृष्णा महतो	वडा सदस्य	[illegible]
४. श्रीमती ललिता चौधरी	महिला वडा सदस्य	[illegible]
५. श्रीमती पनिया मण्डल	महिला " "	
६. कमल बहादुर कोइराला		कमल बहादुर
७. आशिष कार्की		[illegible]
८. प्रशान्त कु. स्वर्ण		[illegible]
९. मो० सफिकुल्ला		[illegible]
१० नगविर यादव		[illegible]
११ राम सागर सिंह		[illegible]
१२ अविनाश कोइराला		[illegible]
१३ कपलेश्वर यादव		कपलेश्वर
१४. कौशल किशोर सिंह		[illegible]
१५ चन्द्रराज महतो		[illegible]
१६ अमिर लाल यादव		[illegible]
१७. राम किसुन यादव		[illegible]
१८ राम बहादुर खड्का		राम बहादुर
१९. प्रमिला कुमारी यादव	वडा सचिव	[illegible]
२० परशुराम दाहाल		[illegible]

प्रस्ताव:-

१. लहान नगरपालिका वडा नं.१३ को कृषिकरण लाई कृषी योजना सुधार ल्याउन तरकारी खेती गर्न र उखु खेती, गहुँको, तथा धान उत्पादन गर्नका लागी सिचाई स्रोत बोरिङग, कृषि विधुतियकरण, कृषि सडक को विकास गर्न गराउने ।

२. मनोज कोइराला वडा अध्यक्ष

आज मिति २०८१ साल मंसिर ३० गते लहान नगरपालिकाको वार्षिक योजना/कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन २०८१ अनुसार ~~[illegible]~~ प्रदेशको लहान नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा कार्यको लागि लहान नगरपालिका वडा नं. १४ का वडाध्यक्ष श्री घासिलाल यादव ज्यूको अध्यक्षतामा छलफल गरी तपसिलको उपस्थितिमा वडा भेला सम्पन्न गरियो।

तपसील

१) वडाध्यक्ष श्री घासिलाल यादव [signature]
२) वडा सदस्य श्री- जोगिन्द्र यादव जोगिन्द्र यादव
३) वडा सदस्य श्री- हरिहरदेवी पासवान हरिहर
४) वडा सदस्य श्री सियावती पासवान सियावती
५) ने.क.पा एमाले प्रतिनिधि श्री शालिग्राम गिरी- [signature]
६) नेपाली कांग्रेस प्रतिनिधि श्री
७) ने.क.पा. एस प्रतिनिधि श्री घासिलाल शाह [signature]
८) स्थानीय बुद्धिजीवी श्री जोगेन्द्र यादव - जोगेन्द्र यादव
९) लहान नगरपालिका प्रतिनिधि श्री केदार दाहाल [signature]
१०) वडा सदस्य श्री- रमेश कुमार यादव [signature]
११) राजकिशोर पासवान, बुद्धिजीवी [signature]
१२) देवनारायण यादव, ने.क.पा एमाले नगर क. सदस्य. देवनारायण
१३) परशुराम दाहाल, विज्ञ सहजकर्ता, मिशन के.सी.पी. [signature]
१४) मोहम्मद सफिउल्ला, सहयोगी सहजकर्ता, [signature]
१५) अर्जिराम, वडा कार्यालय सहयोगी अर्जिराम

निर्णय

१) लहान नगरपालिकाको आवधिक योजनामा समावेश गर्नुपर्ने (तलका राखी) वडा नं. १४ (चौध) अन्तर्गतका योजनाहरूको सुची लहान नगरपालिकाको वार्षिक योजना/कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन २०८१ को अधिनमा रही आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन र संस्थागत विकास तथा सुशासन विषयगत क्षेत्र अनुसार तयार गरी लहान नगरपालिकामा पेश गर्ने निर्णय गरियो।

हरिहर [signatures]

आज मिति २० [illegible] गतेका दिन यस लहान नगरपालिका वडा नं. १६ का वडा अध्यक्ष श्री तेज नारायण चौधरी ज्यूको अध्यक्षतामा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको लागि वडा भेला तथा छलफल कार्य तपशिल उपस्थितिमा सम्पन्न भयो।

उपस्थिति :

१. वडा अध्यक्ष : श्री तेज नारायण चौधरी [signature]
२. वडा सदस्य : श्री लक्ष्मणी चौधरी थारु [signature]
३. " " : श्री राम कुमारी दास [signature]
४. " " : श्री बिष्णुदेव चौधरी [signature]
५. " " : श्री भोजनी चौधरी [signature]
६. वडा सचिव : श्री बाढु लाल चौधरी [signature]
७. श्री सगरमाथा मा.वि. [illegible] - शिक्षक उमाशंकर [signature]
८ श्री रुद्रनारायण चौधरी [illegible] अध्यक्ष [signature]
९. श्री लगन लाल चौधरी [illegible] अध्यक्ष [signature]
१० श्री सूर्यनाथ बहादुर [illegible] समाजसेवी [signature]
११. [illegible] कुमार चौधरी स्थानिय बुद्धिजीवी [signature]
१२ कोमल [illegible] " " [signature]
१३. श्री सियाराम चौधरी " " [signature]
१४. अली राम चौधरी [signature]
१५. उपेन्द्र लाल चौधरी " " [signature]
१६. नागेश्वर चौधरी [illegible] [signature]
१७. श्री आनन्द कुमार राउत (पूर्व वडा सदस्य) [signature]
१८. श्री प्रथमलाल चौधरी (समाजसेवी) [signature]
१९ श्री अरविन्द कुमार चौधरी " [signature]
२० विवेक कुमार चौधरी [signature]
(२१) सुमित कुमार चौधरी ([illegible]) [signature]
२२) मो० सफिकुल [signature]
२३) सूर्य बहादुर प्रजापति, परामर्शदाता [signature]
२४) परशुराम दाहाल [signature]
२५) कुशेश्वर साह (समाजसेवी) [signature]

[signature] [stamp: तेजनारायण चौधरी वडा अध्यक्ष]

Date ______
Page ______

प्रस्तावनाहरु :-

१. वडा स्तरिय आवधिक योजना सम्बन्धमा ।

२. विविध :-

निर्णय :-

प्रस्ताव नं १ माथी छलफल गर्दै लहान न.पा. को आवधिक योजना तर्जुमा कार्य सम्बन्धि वडा स्तरिय योजनाहरु को छलफल भई आवश्यक योजनाहरु छनौट तथा तर्जुमा गरियो ।

(हस्ताक्षर)
तेजनारायण चौधरी
वडा अध्यक्ष

आज मिति २०८१ साल मंसिर २१ गते [illegible]

[illegible] यस लालबन्दी नगरपालिका वडा नं. १६

का वडा अध्यक्ष श्री राहुल बहादुर [illegible]

ज्यूको अध्यक्षतामा लालबन्दी नगरपालिकाको -

[illegible] योजना [illegible] कार्यको लागि वडा

[illegible] छलफल कार्यको लागि [illegible] -

निम्न व्यक्तिहरुको उपस्थितिमा सम्पन्न भयो।

उपस्थिति

१. श्री राहुल बहादुर [illegible] - वडा अध्यक्ष - [illegible]
२. श्री [illegible] चौधरी - वडा सदस्य -
३. श्री [illegible] खड्का - " -
४. श्री प्रेम देवी [illegible] - " - प्रेमदेवि
५. श्री विष्णु माया [illegible] - " -
६. श्री बद्री खड्का - वडा सचिव -
७. श्री [illegible] लाल थापा - [illegible] -
८. श्री लाल बाबु साह - [illegible] - लालबाबु
९. श्री दुर्गा बहादुर [illegible] - [illegible] (सह) -
१०. श्री [illegible] -
११. श्री पार्वती [illegible] शिक्षिका - पार्वती
१२. श्री [illegible] थापा - [illegible] -
१३. श्री पुरुषोत्तम प्रसाद [illegible] -
१४. श्री [illegible] चौधरी -
१५. श्री देवेन्द्र थापा -
१६. श्री नर बहादुर खड्का -
१७. श्री मंगल थापा - मंगल
१८. श्री [illegible] साह हलुवाई -
१९. श्री [illegible] -
२०. श्री [illegible] कुमार [illegible] मगर -
२१. श्री हरि प्रसाद [illegible] -
२२. श्री सुन्दर चौधरी -
२३. श्री देवी बहादुर मगर -
२४. मो. साफिकुल्ला

प्रस्तावहरु

१. वडा स्तरीय आवधिक योजना सम्बन्धमा।
२. विविध सम्बन्धमा।

निर्णयहरु

प्रस्ताव नं. १ माथि छलफल गर्दा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा सम्बन्धी वडा स्तरीय योजनाहरुको छलफल गर्दै आवश्यक योजनाहरु छनोट गरी तर्जुमा गरियो।

प्रस्ताव नं. २ माथि छलफल गर्दा उक्त योजनाहरु आवश्यक अनुसार संचालन गर्न पहल गर्ने निर्णय गरियो।

वडा अध्यक्ष
गडुल बहादुर जघा मगर
लहान न पा -१६

आज मिति २०८१ साल मंसिर २६ गते बुधबारका दिन यस लहान नगरपालिका वार्ड नं. १७ का वडा अध्यक्ष श्री प्रथम लाल चौधरी ज्यु को अध्यक्षतामा लहान न.पा. को अन्धारविहिन योजना तर्ईमा कार्यक्रमको लागि वडा भेला तथा छलफल कार्य तपसिलका उपस्थितीमा सम्पन्न भयो।

उपस्थिति

१. वडा अध्यक्ष :- प्रथम लाल चौधरी ज्यु
२. वडा सदस्य :- मंडर लाल चौधरी ज्यु
३. " " :- दुर्गा नायक चौधरी ज्यु
४. दि. म. वडा सदस्य :- मइत सर्दा ज्यु
५. म. वडा सदस्य :- अर्कुल खातुन ज्यु
६. वडा सचिव :- राज कुमार साह
७. वडा की ए. :- रमानन्द चौधरी
८. हरि नारायण चौधरी ने.का पार्टी प्रतिनिधि
९. नारायण प्रसाद साह - श्री मा.वि. गोविन्दपुर
१०. नुर मोहम्मद -
११. राजेन्द्र साह -
१२. भरत लाल चौधरी - बुद्धिजीवी
१३. प्रदिप सिंह - स्वास्थ्य चौकी लहान-१७
१४. शम्भु प्रसाद महतो " "
१५. अमृत लाल चौधरी
१६. चुर्डु नारायण सिंह
१७. निर्मला यादव - खेलेबीबा-स्वास्थ्य चौकी-१७
१८. श्रीवती चौधरी
१९. सत्य नारायण यादव - पार्टी प्रतिनिधी
२०. पवन कुमार राम -
२१. परामर्शदाता - परशुराम दाहाल

Date ______
Page ______

प्रस्ताव

प्रस्ताव नं. १ वडा स्तरीय अग्राधिकार योजना छनौट सम्बन्धमा

प्रस्ताव नं. २ विविध सम्बन्धमा ।

निर्णय

निर्णय नं. १ प्रस्ताव नं १ माथि छलफल गर्दा लुहान नगरपालिकाको अग्राधिकार योजना तर्जुमा कार्यक्रमको अग्राधिकार योजनाहरुमाथि छलफल भई आवश्यक योजना हरु छनौट गरियो ।

निर्णय २:- प्रस्ताव नं. २ माथि छलफल गर्दा आजको बैठक समापन गर्ने भनी सर्वसहमतले यो निर्णय पारित गरियो ।

प्रथम लाल चौधरी थारु
वडा अध्यक्ष

आज मिति २०७९ साल मंसिर २६ गते आइतबारका दिन यस लहान नगरपालिका वडा नं. १८ का वडा अध्यक्ष श्री मो. समसेर ज्यू का अध्यक्षतामा लहान नगरपालिका को आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको लागि वडा स्तरमा छलफल कार्य तपशिलको उपस्थितिमा सम्पन्न भयो।

तपशिल

१, वडा अध्यक्ष श्री मोहम्मद समसेर
२, वडा सदस्य श्री भुवनेश्वर प्रसाद महतो
३, " " श्री रामसुन्दर मण्डल
४, " " श्री शान्ति देवी चौधरी
५, " " श्री रमिला कुमारी सदाय
६, समाजसेवी श्री आनन्द लाल
७, " श्री मोहम्मद हारुन
८ पूर्व वडा सदस्य श्री जिवछ पण्डित
९, [illegible] नगर अध्यक्ष श्री हृदय नारायण महतो
१० कम्प्युटर अपरेटर श्री भरत दास
११, डी. सि.- श्री राजश्याम महतो
१२ श्री मोहम्मद सफिउल्ला
१३ परामर्शदाता श्री सूर्य बहादुर [illegible]
१४ " श्री ध्रुव प्रसाद गौतम
१५ स्वास्थ्यकर्मी श्री अब्दुल माजिद

निर्णय

१, प्रस्ताव नं. १ मा छलफल हुँदा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यक्रममा वडा नं. १८ को वडास्तर योजनाहरु बारे छलफल भई आवश्यकता अनुसार वडा स्तरीय आवधिक योजनाहरु छनौट गर्ने निर्णय गरियो।

मो. समसेर
वडा अध्यक्ष

मो. कमरुद्दिन राईन
वडा अध्यक्ष

आज मिति २०८१ साल मंसिर २६ गतेका दिन लहान नगरपालिका वडा नं १३ का अध्यक्ष श्री मो० कमरुदिन राईन ज्यूको अध्यक्षतामा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको लागि वडा भेला तथा छलफल कार्य तपसिल उपस्थितिमा सम्पन्न भयो।

उपस्थिति

१. वडा अध्यक्ष :- श्री मो० कमरुदिन राईन :-
२. वडा सदस्यहरु :- श्री सूर्य नारायण यादव :-
३. " :- श्री मिश्री महतो :-
४. " :- श्री धनेश्वरी सदाय :-
५. " :- सेहरी माँ चौधरी :-
६. नेपाली कांग्रेस लहान नगर सचिव :- संजय कु. यादव :-
७. ने० का वडा सभापति :- विन्देश्वर यादव :-
८. योगेन्द्र कुमार यादव – (पू. इन्चार्ज) (लहान-१३) –
९. ने. का० वडा सचिव :- जय प्रकाश यादव :-
१०. नेवर मियाँ — लहान-१३ —
११. जोगिन्द्र चौधरी – " –
१२. जितबहादुर साह – " –
१३. मो० समसुद्दिन राईन – " –
१४. मो० किस्मत – " –
१५. भोला राम –
१६. [illegible] कुमार साह – प्र०अ० श्री [illegible] स्कुल-१३
१७. मो० हकिम राईन – (पूर्व वडा अध्यक्ष)
१८. रामलाल यादव –
२०. मो० रहमत – (लहान-१३) –
२१. सुखिलाल महर – (") –
२२ सूर्य ब. महतो परामर्शदाता
२३ ध्रुव कुमार गर्लक (ग्रामभरसा)
२४ मो० साफिकुल। (")
२५ परशुराम दाहाल (" ")

मो. कमरुद्दिन राईन
वडा अध्यक्ष

प्रस्तावहरू

१. वडा स्तरीय आवधिक योजना सम्बन्धमा

२. विविध

निर्णय :-

प्रस्ताव नं० १ माथी छलफल गर्दा लहान नगरपालिकाको आवधिक तरजुमा कार्य सम्बन्धित वडा स्तरीय योजनाहरू बारे छलफल भई आवश्यक योजनाहरू छनौट तथा तरजुमा गरियो।

मो.कमरुद्दिन राईन
वडा अध्यक्ष

आज मिति २०८१ साल भदौ-३० गते आइतवारका दिन यस लहान नपा-२० को वडाअध्यक्ष श्री गणेश कुमार चौधरी ज्यूको अध्यक्षतामा वडास्तरीय पंच वार्षिक योजना छनौट गर्नका लागि यस वडाभित्र रहेका राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरु समाजसेवी बुद्धिजीवीहरु लगायत निर्वाचित पदाधिकारीहरु को बैठक बस्यो।

उपस्थित

१. वडाअध्यक्ष, श्री गणेश कुमार (चौधरी) - [signature]

२. वडासदस्य श्री लक्ष्मण साह (सुँडी) - लक्ष्मण

३. " श्रीमती कुमारी देवी राम - कुमारी

४. " श्रीमती कैंचन देवी साह - कैंचन

५. " श्रीमती रिता देवी सदाय -

राजनैतिक दलका प्रतिनिधि

६. श्री सूर्यनारायण साह नेका. - [signature]

७. श्री गंगाराम साह-माओवादी -

८. श्री केवल साह-ज.स.पा - केवल साह

९. श्री देवलाल महतो-जनमत - [signature]

१० श्री रामेश्वर (चौधरी)-एमाले -

समाज सेवी बुद्धिजीवीहरु

११. रामसेवक साह-लहान-२० - [signature]

१२. आलम सदाय " - [signature]

गणेश कुमार चौधरी
वडा अध्यक्ष
लहान-२०

१३. सोनेलाल चौधरी —

१४. गौरन चौधरी —

१५. सूर्यदेव महतो — सूर्यदेव

१६. सुकदेव चौधरी - सुकदेव चौधरी

१७. सुगेश्वर महतो -

१८. शिवराम चौधरी — शिवराम चौ

१९. दिनेश चौधरी —

२०. देवीलाल चौधरी —

२१. वीरेन्द्र चौधरी —

२२. रामऔतार महतो —

२३. उपेन्द्र नारायण साह —

२४. रामचन्द्र महतो —

२५. शत्रुघन यादव —

२६. प्रमोद कुमार यादव —

२७. रामनारायण महतो —

२८. समहलाल पासवान — समहलाल पा.

२९. विश्वेश्वर चौधरी —

३० राधा देवी महतो — राधा

गणेश कुमार चौधरी
वडा अध्यक्ष

४१. जनक देवी डाग – जनक

४२. रामआशिष राय –

४३. महादेव चौधरी –

४४. रामाकेलाश महतो –

४५. शिवजी साह – शिवजी

४६. परामर्शदाता
सूर्य बहादुर प्रजापती

४७ ध्रुव प्रसाद गोलेय

४८ प्रविन कु. चौधरी

निर्णय नं. १ प्रस्ताव नं. १ माथी छलफल गर्दा लालबन्दी नगरपालिकाको अधावधिक योजना तर्जुमा कार्यक्रमको अधावधिक योजना छलफल भई आवश्यक योजनाहरु छनौट गरियो ।

निर्णय नं. २ प्रस्ताव नं. २ माथी छलफल गर्दा आजको बैठक सम्पन्न गर्ने भनि सर्वसम्मतिबाट निर्णय पारित गरियो ।

गणेश कुमार चौधरी
वडा अध्यक्ष
वहान-२०

श्री

आज मिति २०८१ साल मंसिर २४ गते मंगलबारको दिन लहान नगरपालिका वडा नं -२१ का वडा अध्यक्ष श्री राज कुमार यादवज्यूको अध्यक्षतामा लहान न.पा. को आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको लागि वडा भेला तथा छलफल कार्य तपसिलको उपस्थितिमा सम्पन्न भयो

उपस्थिति

१. वडा अध्यक्ष :- श्री राज कुमार यादव (हस्ताक्षर)
२. वडा सदस्य :- ,, मनोज कुमार साह (हस्ताक्षर)
३. ,, ,, :- ,, पल्टु पासमान
४ ,, ,, :- ,, पल्टी देवी दास (हस्ताक्षर)
५. ,, ,, :- ,, पवित्रि देवी राम (हस्ताक्षर)
६. नेपाली काङ्ग्रेस प्र. :- जुगेश्वर यादव (हस्ताक्षर)
७. ने.कं.पा. एस प्र. :- शिव नारायण यादव (हस्ताक्षर)
८. बुद्धिजीवी समाजसेवी :- राजेन्द्र प्रसाद यादव (हस्ताक्षर)
९. शिक्षक प्रतिनिधि :- शम्भु नारायण चौधरी (हस्ताक्षर)
१०. ज.स.पा. प्रतिनिधि :- पाण्डव यादव (हस्ताक्षर)
११. स्वास्थ्य संस्था प्र. :- कुमार कुमारी साह (हस्ताक्षर)
१२. नेकपा एमाले स्थानीय सदस्य - सुकदेव राय (हस्ताक्षर)
१३. एकीकृत समाजवादी (वडा अध्यक्ष) शिव नर यादव (हस्ताक्षर)
१४ स्वास्थ्य चौकी महिला स्वयं सेविका - जितेन्द्र कुमार यादव (हस्ताक्षर)
१५. महिला
१६. वडा सचिव :- अवध कुमार साह (हस्ताक्षर)
२० वडा बुद्धिजीवी -
२१. वडा कर्मचारी :- शिव कुमार महतो (हस्ताक्षर)
२२. ,, ,, :- पशुपति चौधरी (हस्ताक्षर)
२३. ,, ,, :- गंगाराम यादव (हस्ताक्षर)
२४. परामर्शदाता :- परशुराम दाहाल (हस्ताक्षर)
२५. ,, ,, :- सूर्य प्रजापती (हस्ताक्षर)
२६. ,, ,, :- मो. सफिकुल (हस्ताक्षर)

(हस्ताक्षर)
राज कुमार यादव
वडा अध्यक्ष

Date ______
Page ______

<u>प्रस्ताव</u>

१. वडा स्तरिय आवधिक योजना छनौट सम्बन्धमा।

<u>निर्णय</u>

प्रस्ताव नं. १ माथि छलफल गर्दा लहान नगरपालिका को आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको वडा स्तरीय आवधिक योजना माथी छलफल भई आवश्यक योजनाहरु छनौट गरियो।

राज कुमार यादव
वडा अध्यक्ष

आज मिति [illegible] साल पुष १ गते सोमबारका दिन यस लहान नगरपालिकाको वडा नं. २२ का वडा अध्यक्ष श्री श्याम कुमार अधिकारी ज्यूको अध्यक्षतामा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना वडा स्तरीय योजना संकलन कार्यको लागि तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा छलफल गर्नका लागि बैठक बस्यौं।

उपस्थिति

क्र.सं.	नाम	पद	हस्ताक्षर
१.	श्री श्याम कुमार अधिकारी	वडा अध्यक्ष	[illegible]
२.	श्री शम्भु नाथ यादव	वडा सदस्य	[illegible]
३.	श्री सोनी साह तेली	" "	सातीसाह
४.	श्री विणा कुमारी चौधरी	" "	विणा
५.	श्री देवो देवी मंडल	" "	[illegible]
६.	श्री मुरारी कुमार सिंह	वडा सचिव	[illegible]
७.	श्री रमानन्द चौधरी	(सब इन्जिनियर)	[illegible]
८.	श्री रमेश बहादुर कार्की	(इन्जिनियर)	[illegible]
९.	श्री समत लाल चौधरी	(जे. सं. पा. अध्यक्ष)	
१०.	श्री रामशंकर चौधरी	- शिक्षक	
११.	श्री बिरेन्द्र साह	- प्र.अ.	[illegible]
१२	श्री [illegible] यादव	- (समाजसेवी)	[illegible]
१३	श्री राम शंकर चौधरी	प्र.अ. आ.वि. [illegible]	[illegible]
१४	श्री रामस्वरूप यादव	अ.इ. -	[illegible]
१५	मन्जु कामत		[illegible]
१६	रुकसाना गुप्ता		[illegible]
१७	विणा साह	(शि. अ. है. व.)	[illegible]
१८	रुकमुनदेवी यादव		[illegible]
१९	प्रदिप चौधरी	—	[illegible]
१९	कविता चौधरी		कविता
२०.	अन्जु साह	—	[illegible]
२१	उर्मिला मेहतो	—	उर्मिला

२२. परामर्शदाता - परशुराम दहाल
२३. " ध्रुव कुमार ... — [signature]
२४.
२५. मो. ... — [signature]
२६. परशुराम दाहाल (परामर्शदाता) [signature]

नगरपालिका वडा कार्यालय ... प्रदेश, नेपाल

प्रस्ताव - नं. १

१. प्रस्ताव नं. १ माथि छलफल गर्दा यस लेखनाथ नगर-पालिका वडा नं. २२ का कृषकहरूलाई तथा होटल साना उद्योगीहरूलाई समेतको साथै धार्मिक जैविक विविधताले भरेको सन्देश फुलबारी धामलाई व्यवस्थापन संरक्षण गर्ने लगायतका कुराहरू [illegible] लागू गर्ने गराउने निर्णय गरियो।

[signature]
श्याम कुमार अधिकारी
वडा अध्यक्ष

लहान न.पा.-२३

आज मिति २०८१ मंसिर २६ गते बिहीबार का दिन यस लहान नगरपालिका वडा नं.२३ का वडा अध्यक्ष श्री बद्री यादवज्यूको अध्यक्षतामा लहान न.पा. को [illegible] तर्जुमा कार्यक्रमको [illegible] वडा भेला तथा [illegible] तपसिलको उपस्थितिमा सम्पन्न भयो।

तपसिल

१. वडा अध्यक्ष - बद्री यादव
२. वडा सदस्य - आनन्द कुमार चौधरी
३. [illegible] - बिरेन्द्र चौधरी
४. प्र.अ. सरस्वती मा.वि. - महेन्द्र प्रसाद यादव
५. गोविन्द प्रसाद सहनी
६. लखन मोची -
७. विनोद राम — विनोद राम
८. उपेन्द्र (सहनी)
९. राम सेवक पंडित
१० रामवृत राम — रामवृत राम
११. राम उदगार सहनी
१२.
१२. राजु सहनी - राजु
१३. इन्द्रल सहनी -
१४ राम विलास सहनी - रामविलास
१५ इन्द्रल मोची —
१६ हरी नन्दन शर्मा — हरिनन्दन
१७. मंजु देवी राम —

१८. रामचन्द्र जाल — RAM C

१९. जनक दुलारी देवी सहनी - जनक दुलारी

२०. मंगल कुमार सहनी - [signature]

२१. मो० सामसुल्ला [signature]

२२ परशुराम दाहाल [signature]

प्रस्तावना

१. [illegible] योजना छनौट सम्बन्धमा।

निर्णय

१. [illegible] नं. १ [illegible] नं. १ [illegible] लहान न.पा. [illegible] योजना [illegible] योजना [illegible] योजना [illegible] गरियो।

[signature]

बद्री [illegible]
वडा अध्यक्ष

लहान नगरपालिका
२२ नं. वडा कार्यालय
[illegible], सिरहा
मधेश प्रदेश, नेपाल

राम लाल राय राजपूत
वडा अध्यक्ष

आज मिति २०७९ साल मंसिर २८ गते शुक्रवारका दिन लहान नगरपालिका वडा नं. २४ का वडाध्यक्ष श्री राम लाल रायज्यूको अध्यक्षतामा लहान नगरपालिकाको आवधिक योजना/वडा स्तरीय योजना/कार्यक्रम संचालन कार्यका लागि तपसिल बमोजिमको वडा समिति पदाधिकारीहरू, वडा बुद्धिजीवी, समाजसेवी एवं भलादमीहरूको उपस्थिति मा छलफल गर्नका लागि बैठक बस्यो।

उपस्थिति :-

१. श्री रामलाल राय – वडाध्यक्ष
२. श्री आरती कुमारी – वडा सदस्य
३. श्री विजय कुमार यादव – "
४. श्री दुर्गामाया सार्की – "
५. श्री गोविन्द पासवान – "
६. श्री मिश्री लाल यादव –
७. श्री हरेराम यादव –
८. श्री भरत यादव –
९. श्री मदन कुमार यादव –
१० श्री गंगाराम साह –
११ राजु खड्का
१२. चन्द्रेश्वर साह –
१३ गंगा प्रसाद महतो –
१४ देव नारायण यादव –
१५. मो. सफि कुला –
१६ गोविन्दा सार्की –
१७ लखन लाल साह – वडा सचिव
१८ जगदेव यादव –
१९ केदार दाहाल, स्थानीय तह संयोजक, PFM/लहान न.पा.
२० परशुराम दाहाल (परामर्शदाता)

प्रमाणित

लहान न.पा.को आवधिक योजना / प्रदेश स्तरीय योजना कार्यक्रम पाँच वर्षीय योजना / कार्यक्रम समावेशका लागि तपसिल बमोजिमका योजना/कार्यक्रम लहान न.पा. मा पठाउने निर्णय / माग गरियो।

तपसिल

१. लहान न.पा. वडा नं २४ को बजार क्षेत्रलाई ध्यानमै राखेका अनुसार लगायत तरकारी खेती, फलफूल खेती, धान, गहुँको उत्पादनका लागि सिंचाई, स्टेट बोरिङ, लिफ्ट विद्युतीकरण साथै सडकको विकास गर्न गराउने

२. लहान न.पा. वडा नं २४ स्थित रहेको धार्मिक दहलाई धार्मिक पर्यटन स्थलको रुपमा देशी विदेशी पर्यटकहरुका आकर्षक केन्द्रको रुपमा विकास गरी दिन माग गर्ने/गराउने

३ लहान न.पा. वडा नं २४ अन्तर्गतको सडकहरू स्तरोन्नति अनुसार कालोपत्रे गर्ने ५-६ कि.मि.

४. लहान न.पा. वडा नं २४ को पश्चिमतर्फ मार्गदेखि लहान २४ को मधेश सडकको सडक कालोपत्रे गर्ने

५. वडा नं २ पावरहाउस देखि खपाली टोल हुँदै धार्मिक वडा नं २ सम्म कालोपत्रेको माग गर्ने

६. लहान न.पा. वडा नं २४ को भौगोलिक अवस्थालाई हेरी दृष्टिगत गरी बर्थिङ सेन्टर स्थापनाको व्यवस्था मिलाई दिन माग गर्ने।

७. लहान न.पा. वडा नं २४ को आर्थिक जनसंख्यालाई दृष्टिगत गरी शिक्षा क्षेत्रलाई प्राविधिक गुणस्तरीय शिक्षा विकास गर्ने माग गर्ने।

८. लहान न.पा. वडा नं २४ मा रहेको दुई स्थित जनता आधारभूत विद्यालयहरु कक्षाकोठाको अभाव रहेकोले भवन निर्माण गर्ने माग गर्ने।

९. लहान न.पा. वडा नं २४ को धार्मिक वडा नं ६ देखि धार्मिक दह जोड्ने खोलामा पुल निर्माण माग गर्ने।

१० लहान न.पा. वडा नं २४ को वडा कार्यालय नजिक रहेको चौरमा बहुउद्देश्यीय प्रयोजनको लागि आधुनिक शौचालय सहितको सामुदायिक भवन निर्माणको माग गर्ने।

११. लहान न.पा. वडा नं. ४ को सेरेखोला (खुट्टे) खोलाको नदी जन्य पदार्थ उत्खननको कारण वातावरणमा दीर्घकालीन असर पर्ने खेती योग्य जमिन कटान । डुबान रोकथामका लागि नदी नियन्त्रणका कार्यमा कार्य माग गर्ने ।
१२. लहान न.पा. वडा नं. ४ को जलवायु अनुकूलन सम्बन्धित जनतालाई अभिवृद्धि तालिम माग गर्ने ।
१३ जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी क्षमता अभिवृद्धि तालिम माँग गर्ने
१४ सिफारिस सम्बन्धी कानुनहरु संघ सरकार निर्णय गर्नमाग गर्ने
१५ रोजगार संरक्षण तथा करदाता लिंग सामाजिक संचालन गर्ने
१६. बाटो / खेत खान दिना नवीकरणको लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्न माग गर्ने
१७. प्रकोप / जिल्ला रहेको विभिन्न संघ संस्था समन्वित परिषद गराई अहया वार्षिक बैठक गर्ने ।

राम लाल राय राजपूत
वडा अध्यक्ष

अनुसूची २ : फोटो

आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको पूर्व कार्यशाला गोष्ठीमा सहजीकरण गर्दै परामर्शदाता

लहान नगरपालिकाको आवधिक योजनाको पूर्व कार्यशाला गोष्ठीमा सरोकारवालाहरुको उपस्थिति

वडा नं. १ कार्यालयमा आवधिक योजनाको वडा भेला छलफल कार्य

आवधिक योजनाको वडा नं.२ कार्यालयमा सरोकारवालाहरुको उपस्थिति

वडा नं.३ कार्यालयमा आवधिक योजना सम्बन्धी छलफलको क्रममा सरोकारवालाहरु

आवधिक योजनाको लागि वडा नं. ४ कार्यालयमा भेलाको लागि तयारीमा सरोकारवालाहरु

वडा नं. ५ कार्यालयमा आवधिक योजना सम्बन्धी धारणा राख्ने क्रममा लहान नगरपालिकाको प्रतिनिधि

वडा नं. ६ कार्यालयमा आवधिक योजना सम्बन्धी वडा भेला तथा छलफलमा सहभागी सरोकारवालाहरु

आवधिक योजना कार्यको वडा नं. ७ कार्यालयमा वडा भेला तथा छलफलमा सरोकारवालाहरु

आवधिक योजना सम्बन्धी वडा नं. ८ कार्यालयमा वडा भेला सञ्चालन गर्दै वडा सचिब

आवधिक योजना कार्यको वडा नं. ९ कार्यालयमा वडा भेला तथा छलफलमा सरोकारवालाहरु

वडा नं. १० कार्यालयमा आवधिक योजना कार्यको वडा भेला तथा छलफलमा उपस्थिति

श्री माध्यमिक विद्यालय पिडरबोनीमा आयोजित आवधिक योजना कार्यको वडा नं. ९ वडा भेला

वडा नं. १२ कार्यालयमा आवधिक योजना कार्यको वडा भेला तथा छलफलमा उपस्थिति

आवधिक योजना कार्यको वडा नं. १३ कार्यालयमा वडा भेला तथा छलफलमा सरोकारवालाहरु

आवधिक योजना कार्यको वडा नं. १४ मा वडा भेला सम्पन्न भएपछि सरोकारवालाहरुको सामूहिक तस्वीर

आवधिक योजना कार्यको वडा भेला तथा छलफलको क्रममा वडा नं. १५ का अध्यक्षज्यू

वडा नं. १६ को वडा भेलामा आवधिक योजना बारे चर्चा गर्दै नगरपालिकाका प्रतिनिधि केदार दाहाल

आवधिक योजना कार्यको वडा नं. १७ कार्यालयमा वडा भेला तथा छलफलमा सरोकारवालाहरु

वडा नं. १८ कार्यालयमा आवधिक योजना कार्यको वडा भेला तथा छलफलमा योजना सङ्कलन कार्य

आवधिक योजना कार्यको वडा नं. १९ को वडा भेला तथा छलफलमा उपस्थिति

वडा नं. २० कार्यालयमा आवधिक योजना कार्यको वडा भेला तथा छलफलमा उपस्थित सरोकारवालाहरु

आवधिक योजना कार्यको वडा नं. २१ को वडा भेला तथा छलफल कार्यक्रममा योजना छनोटको क्रममा

आवधिक योजना कार्यको वडा नं. २२ वडा भेला सम्पन्न भएपछि सरोकारवालाहरुको सामूहिक तस्वीर

वडा नं. २३ मा आवधिक योजना कार्यको वडा भेला तथा छलफल कार्यक्रम

आवधिक योजना कार्यको वडा नं. २४ मा वडा भेला तथा छलफल कार्यक्रममा योजना छनोट कार्य

लहान नगरपालिका नयाँ बजार स्थित हाटबजारको मनोरम दृश्य

वडा नं. १५ मा रहेको व्यवस्थित हुने क्रममा रहेको बानो गाउँ थारु सामुदायिक होमस्टे

पर्यटकीय महत्व बोकेको राजा सलहेश फूलबारीको प्रवेशद्वार

पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकसित गर्न डिपिआर तयार भई पूर्वाधार निर्माणको पर्खाईमा गोसाई डाँडा

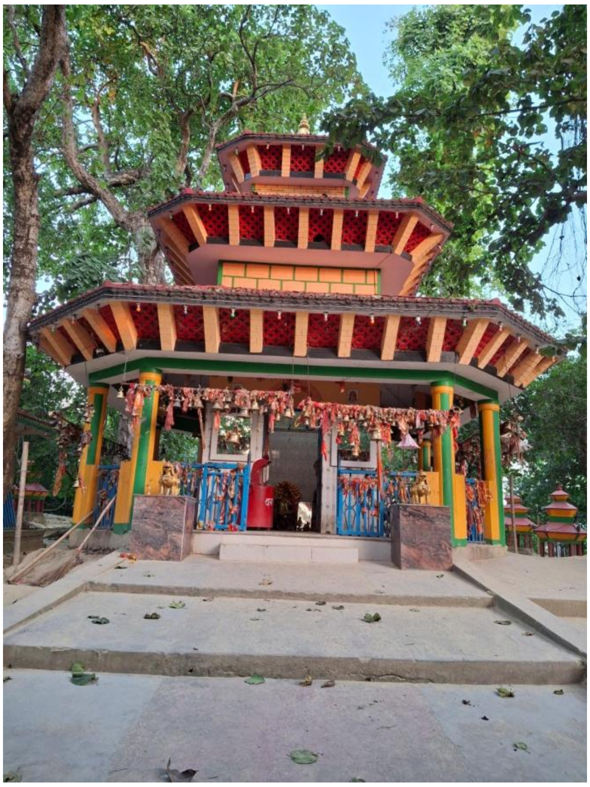

धार्मिक तथा पर्यटकीय महत्व बोकेको राजदेवी मन्दिर

कोइरालो खोला नमूना सामुदायिक वन उ. समूहद्वारा सञ्चालित हात्ती दह सिमसार तथा पर्यटकीय क्षेत्र

वडा नं. १२ स्थित श्री माध्यमिक विद्यालय, पडरिया, थारुटोल

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषद् अन्तर्गत सञ्चालित लहान प्राविधिक शिक्षालय

लहान नगरपालिका वडा नं. १९ स्थित छर्रापट्टी स्वास्थ्य चौकी

लहान नगरपालिका वडा नं. २० वडा कार्यालय स्थित खानेपानीको लागि ह्याण्ड पम्प

लहान नगरपालिका वडा नं. १५ मा अवस्थित खेतीयोग्य जमीन

लहान नगरपालिका वडा नं. २० मा अवस्थित सार्वजनिक पोखरी

खुट्टी खोला किनारमा रहेको जोखिमपूर्ण बस्ती

लहान नगरपालिका वडा नं. ९ वडा कार्यालय पछाडीको सडकको अवस्था

लहान नगरपालिकामा विद्युत सेवाको लागि ट्रान्सफर्मर

लहान नगरपालिकामा ढल निकासको अभाव

मधेश मिडिया मिशन नेपालद्वारा सञ्चालित सामुदायिक रेडियो (रेडियो सौगात ८८.१ मेगाहर्ज)

फोहर सङ्कलनको लागि प्रयोग हुने सवारी साधन

अनुसूची ३: क्षेत्रगत विकास योजना, नतिजामूलक लक्ष्य तथा बजेट बाँडफाँड (०००)

क) कृषि													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत (०००)**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
कृषि रणनीतिक गुरुयोजना निर्माण	वटा	१	१	०	०	०	०	१२००	१२००	०	०	०	०
भूमि बैंक स्थापना	एकमुष्ट	१	०	१	०	०	०	१५०००	३०००	५०००	७०००	०	०
कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र स्थापना	वटा	५	१	१	१	१	१	५२५०	१०५०	१०५०	१०५०	१०५०	१०५०
पालिका स्तरीय कृषि अगुवा तथा व्यवसायिक तालिम	वटा	१०	२	२	२	२	२	३०००	६००	६००	६००	६००	६००
कृषि पकेट क्षेत्र सहायता कार्यक्रम	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	५००००	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००
कृषि उपजको उत्पादनमा आधारित कृषकहरुलाई अनुदानको व्यवस्था	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	७२००	१०००	१०००	१५००	१५००	२२००
खाद्यान्न बाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	५०००	७५०	१०००	१०००	१०००	१२५०
कृषि प्रविधि हस्तान्तरण कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	७५००	१०००	१२५०	१५००	१७५०	२०००
कृषक भ्रमण आयोजना र तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	३५००	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००
कृषि प्राविधिकहरुको तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	१५००	३००	३००	३००	३००	३००
माटो परीक्षण तालिम, शिविर र मिनी ल्याब स्थापना	वटा	५	१	१	१	१	१	३५००	५००	८००	१२००	५००	५००
कृषि जैविक विविधता मेला आयोजना	वटा	५	१	१	१	१	१	५०००	५००	७५०	१०००	१२५०	१५००
बाली संरक्षण कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	३५००	५००	६००	७००	८००	९००
कृषक समूह सञ्जाल गठन तथा परिचालन	वटा	५	१	१	१	१	१	१२५०	२००	२२५	२५०	२७५	३००
प्लाष्टिक टनेल खेती	वटा	१२५	२५	२५	२५	२५	२५	१७५०	४५०	४५०	४५०	४५०	४५०
अर्गानिक खेती तालिम प्रवर्द्धन	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
फलफुल नर्सरी स्थापना तथा सञ्चालन	वटा	५	१	१	१	१	१	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००
शीत भण्डार निर्माण	वटा	४	०	१	१	१	१	१८००००	२०००	१००००	१००००	१००००	१३०००
उन्नत जातका बीउ बीजन वितरण	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००
कृषि बीमा कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	१५००	३००	३००	३००	३००	३००
चिस्यान केन्द्र निर्माण गर्ने। (सम्भाव्यता अध्ययन सहित)	एकमुष्ट	२	०	०	१	०	१	५४५००	४५००	७५००	१००००	१२५००	२००००
कृषि सडक निर्माण तथा स्तरोन्नति	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	५०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००
हाटबजार व्यवस्थापन	वटा	१०	२	२	२	२	२	५००००	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००
कुल बजेट (कृषि)								**९१२१५०**	**१४१७५०**	**१५४७२५**	**१६०७५०**	**१५६१७५**	**१६८२५०**

ख) पशु सेवा													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
दुग्ध चिस्यान केन्द्र स्थापना	वटा	३	१	०	१	०	१	४५००	१५००	०	१५००	०	१५००
पशु स्वास्थ्य औषधी खरीद	पटक	५	१	१	१	१	१	९०००	१४००	१५००	१६००	१७००	१८००
पशु गर्भधारण केन्द्र स्थापना	वटा	१	०	१	०	०	०	२०००	५००	१५००	०	०	०
पशुपालन समूह/फार्मलाई उन्नत जातको राँगा, बोका, आदि वितरण	सङ्ख्या	५०	१०	१०	१०	१०	१०	७०००	१४००	१४००	१४००	१४००	१४००
अगुवा पशुपालक कृषक लक्षित तालिम	जना	७५	१५	१५	१५	१५	१५	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०
घाँस खेतीका लागि पशुपालन समूहलाई अनुदान	समूह	५०	१०	१०	१०	१०	१०	३१५०	६३०	६३०	६३०	६३०	६३०
युवा लक्षित उन्नत गाई/भैसी, बाख्रा फार्म अनुदान	सङ्ख्या	१५	३	३	३	३	३	१५०००	३०००	३०००	३०००	३०००	३०००
पशुजन्य पदार्थ बजारीकरण	वटा	१०	२	२	२	२	२	६०००	१२००	१२००	१२००	१२००	१२००
गोष्ठी सञ्चालन (पशु बीमा, फ्लु, सफा दुध उत्पादन)	पटक	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
पशु स्वास्थ्य परीक्षण तथा खोप शिविर	पटक	५	१	१	१	१	१	१७५०	३५०	३५०	३५०	३५०	३५०
पशु वधशाला निर्माण	वटा	२	०	०	१	०	१	७०००	१०००	१५००	१५००	१५००	१५००
मासु परीक्षण प्रयोगशाला स्थापना (पूर्वाधार सहित)	वटा	१	०	०	१	०	०	१२०००	०	२०००	५०००	५०००	०
कृत्रिम गर्भाधान सेवा सञ्चालन, व्यवस्थापन गर्न प्राविधिकहरुलाई तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	२५००	४००	४५०	५००	५५०	६००
पशु उपचार सेवा तथा कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
पशु अन्वेषण, रिपोर्टिङ, सिरम सङ्कलन प्रयोगशाला प्रेषण कार्यक्रम	पटक	५	१	१	१	१	१	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०
पशुपन्छी ल्याब स्थापना	पटक	१	०	०	०	१	०	१७५०	०	०	१०००	७५०	०
कुल बजेट (पशुपन्छी)								**७७१५०**	**१२४८०**	**१४६३०**	**१८७८०**	**१७१८०**	**१३०८०**

ग) सिंचाई													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
सिंचाई गुरुयोजना निर्माण	वटा	१	१	०	०	०	०	१०००	१०००	०	०	०	०
सिंचाई कुलो निर्माण	कि.मि.	२५	५	५	५	५	५	४३७५००	५००००	७५०००	१०००००	१०००००	११२५००
सिंचाई कुलो मर्मत	कि.मि.	१०	२	२	२	२	२	९००००	१५०००	१५०००	१५०००	१५०००	१५०००
स्टेट बोरिङ सिंचाई योजना निर्माण	वटा	५०	१०	१०	१०	१०	१०	६०००००	१२००००	१२००००	१२००००	१२००००	१२००००
कुल बजेट (सिंचाई)								**११२८५००**	**१८६०००**	**२१००००**	**२३५०००**	**२३५०००**	**२४७५००**

घ) उद्योग व्यवसाय														
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**					
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
उद्यम विकास कोष स्थापना	वटा	१	०	१	०	०	०	५०००	२५००	२५००	०	०	०
औद्योगिक ग्राम स्थापना	वटा	१	०	०	०	०	१	१५०००	१०००	६०००	८०००	०	०
उद्यमीहरुको लागि अध्ययन भ्रमण	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
प्राविधिक सीप विकास तालिम	वटा	१०	२	२	२	२	२	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००
लघु तथा साना उद्यमी मेला	वटा	१	०	०	१	०	०	५०००	०	०	५०००	०	०
उद्योग प्रवर्द्धन कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
लघु उद्यमीहरुका लागि साझा सुविधा केन्द्र स्थापना	वटा	५	१	१	१	१	१	५००००	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००
व्यापारीका लागि क्षमता विकास तालिम	पटक	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
कुल बजेट (उद्योग, व्यवसाय)								**८६०००**	**१५७००**	**२०७००**	**२५२००**	**१२२००**	**१२२००**

ङ. पर्यटन														
प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**					
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
नगरपालिकाको पर्यटन गुरुयोजना निर्माण	वटा	१	१	०	०	०	०	१२००	१२००	०	०	०	०
पर्यटकीय क्षेत्रको डिपिआर तयार	वटा	५	२	३	०	०	०	२५००	१०००	१५००	०	०	०
होमस्टे व्यवस्थापन	एकमुष्ट	३	०	०	१	१	१	१५०००	१०००	२०००	३०००	४०००	५०००
डिपिआर अनुसार पर्यटकीय पूर्वाधार निर्माण	एकमुष्ट	१०	२	२	२	२	२	५०००००	५००००	७५०००	१०००००	१२५०००	१५००००
सलहेश सर्किट डिपिआर पूर्वाधार निर्माण	एकमुष्ट	१	०	०	०	०	१	१५००००	१००००	२००००	३००००	४००००	५००००
पर्यटकीय महत्वका स्थानहरुको संरक्षण र पुन:निर्माण	वटा	१०	२	२	२	२	२	३००००	६०००	६०००	६०००	६०००	६०००
पिकनिक स्पट निर्माण	वटा	५	१	१	१	१	१	१५०००	३०००	३०००	३०००	३०००	३०००
पर्यटन सूचना केन्द्र स्थापना	एकमुष्ट	१	०	०	०	०	०	७५००	०	५००	५०००	२०००	०
कुल बजेट (पर्यटन)								**७२१२००**	**७२२००**	**१०८०००**	**१४७०००**	**१८००००**	**२१४०००**

च. बैंक तथा वित्तीय संस्था														
प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**					
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
सहकारी सञ्चालक तथा व्यवस्थापकका लागि क्षमता विकास तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००

सहकारी सफ्टवेयर तालिम (कोपोमिस)	जना	१४८	२५	२५	३०	३०	३८	३७००	६२५	६२५	७५०	७५०	९५०
सहकारी प्रविधि सहयोग तथा अनुदान (कृषि सहकारी)	वटा	७६	१५	१५	१५	१५	१६	७६००	१५००	१५००	१५००	१५००	१६००
वित्तीय साक्षारता कार्यक्रम (वार्षिक)	पटक	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
एक व्यक्ति एक बैंक खाता अभियान (वार्षिक)	वटा	५	१	१	१	१	१	५००	१००	१००	१००	१००	१००
सहकारी तथा लघुवित्त संस्थाहरुको अनुगमन तथा नियमन (वार्षिक)	पटक	५	१	१	१	१	१	१०००	१५०	१७५	२००	२२५	२५०
सहकारी संस्थाहरुको तथ्याङ्क सङ्कलन, डाटावेस र अद्यावधिकरण	पटक	५	१	१	१	१	१	२५००	५००	५००	५००	५००	५००
कुल बजेट (बैंक तथा वित्तीय संस्था)								**१९३००**	**३६७५**	**३७००**	**३८५०**	**३८७५**	**४२००**

छ. श्रम, रोजगार तथा गरीबी निवारण

प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		परिमाणात्मक लक्ष्य					कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत				
	इकाई	परिमाण	१	२	३	४	५		१	२	३	४	५
प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम प्रवर्द्धन	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
बेरोजगार सूचिकृत भएकालाई रोजगारको व्यवस्था	जना	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	६००००	१२००	१२००	१२००	१२००	१२००
उद्यमशिलता विकास तालिम	जना	१२५	२५	२५	२५	२५	२५	३७५०	७५०	७५०	७५०	७५०	७५०
ड्राइभिङ, सिकर्मी, डकर्मी, प्लम्बर, ईलेक्ट्रिकल, ईलेक्ट्रोनिक्स आदि तालिम	जना	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	३३७५	६७५	६७५	६७५	६७५	६७५
रिटर्नी सञ्जालको क्षमता विकास कार्यक्रम आयोजना	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	६००	१००	११०	१२०	१३०	१४०
मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रभावकारी बनाउने	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	२०००	३००	४००	५००	६००	७००
वित्तीय साक्षारता सचेतना कार्यक्रम आयोजना (वार्षिक)	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	२०००	३००	४००	५००	६००	७००
वैदेशिक रोजगार सीप सम्बन्धी अभिमुखीकरण (वार्षिक)	पटक	५	१	१	१	१	१	५००	१००	१००	१००	१००	१००
व्यवसाय शुरुवात गर्न बीउ पूँजीको व्यवस्था	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	३५००	३००	४००	५००	६००	७००
गरीब परिवारका घर पहिचान गरी रोजगारको व्यवस्था	जना	१००	२०	२०	२०	२०	२०	२४००	४८०	४८०	४८०	४८०	४८०
कुल बजेट (श्रम, रोजगार तथा गरीबी निवारण)								**८०१२५**	**४६०५**	**४९१५**	**५२२५**	**५५३५**	**५८४५**

२. सामाजिक विकास

क. स्वास्थ्य तथा पोषण

प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	५ वर्षको लक्ष्य		परिमाणात्मक लक्ष्य					कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत				
	इकाई	परिमाण	१	२	३	४	५		१	२	३	४	५

समुदायमा आधारित सन्तुलित खानपिन सम्बन्धी व्यवहार परिवर्तन बारे जनचेतना कार्यक्रम (वार्षिक)	पटक	५	१	१	१	१	१	१०००	२००	२००	२००	२००	२००
पाठेघर सम्बन्धी वडा स्तरीय शिविर जनचेतना (पोष्टर, ब्रोसर)	पटक	५	२	२	२	२	२	१०००	२००	२००	२००	२००	२००
स्वयंसेविका प्रोत्साहन पुस्कार (वार्षिक)	जना	५०	१०	१०	१०	१०	१०	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००
नि:शुल्क आयुर्वेद तथा योग स्वास्थ्य शिविर	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
गर्भवती तथा सुत्केरी नि:शुल्क एम्बुलेन्स सेवा	एकमुष्ट	१	०	०	०	०	१	१२५०	२००	२२५	२५०	२७५	३००
बाह्य खोप केन्द्र निर्माण गर्न आवश्यक व्यवस्था	एकमुष्ट	१	०	०	०	०	१	१०००	१५०	१७५	२००	२२५	२५०
विद्यालयमा सर्ने र नसर्ने रोग तथा योगा सचेतना कार्यक्रम	सङ्ख्या	५	१	१	१	१	१	१०००	२००	२००	२००	२००	२००
स्वास्थ्यकर्मीका लागि क्षमता अभिवृद्धि तालिम	पटक	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
स्वास्थ्य कार्यक्रम समीक्षा	वटा	१०	२	२	२	२	२	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
स्वास्थ्य कार्यक्रम अनुगमन	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर					५००	१००	१००	१००	१००	१००
लहान क्यान्सर अस्पताल निर्माण	वटा	१	०	०	०	०	१	९००००	१००००	१५०००	१७५००	२२५००	२५०००
मेडिकल कलेज निर्माण	वटा	१	०	०	०	०	१	७५०००	५०००	१००००	१५०००	२००००	२५०००
बर्थिङ सेन्टर निर्माण	एकमुष्ट	२	०	१	०	१	०	३००००	५०००	१००००	५०००	१००००	०
स्वास्थ्य चौकीहरुमा स्वास्थ्य उपकरण थप	एकमुष्ट	१	०	०	०	०	१	१००००	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००
औषधी खरिद, ढुवानी, भण्डारण	पटक	५	१	१	१	१	१	७५००	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००
एकीकृत स्वास्थ्य व्यवस्थान सूचना प्रणाली स्थापना र सञ्चालन	वटा	१	०	१	०	०	०	१५००	५००	१०००	०	०	०
एम्बुलेन्सको थप व्यवस्था	वटा	२	०	०	१	०	१	६०००	०	०	३०००	०	३०००
स्वास्थ्य चौकी स्तरोन्नति तथा विस्तार	वटा	२	०	१	१	०	०	४००००	५०००	१५०००	२००००	०	०
पोषण कर्नरको व्यवस्था	वटा	५	०	१	१	१	०	१०००	२००	२००	२००	२००	२००
दीर्घ रोगीहरुको पूर्ण औषधी उपचारको व्यवस्था	एकमुष्ट	१	०	०	०	०	१	२५००	५००	५००	५००	५००	५००
स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम सञ्चालन	एकमुष्ट	१	०	०	०	०	१	१२५०	५००	५००	५००	५००	५००
उपभोग्य खाद्यवस्तुको मासिक गुणस्तर परीक्षण	पटक	५	१	१	१	१	१	५००	१००	१००	१००	१००	१००
कुल बजेट (स्वास्थ्य तथा पोषण)								**२८०२५०**	**३३२००**	**५८७५०**	**६८३००**	**६०३५०**	**६०९००**

ख. शिक्षा													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	**५ वर्षको लक्ष्य**	**परिमाणात्मक लक्ष्य**						**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	१	२	३	४	५		१	२	३	४	५

शिक्षा गुरुयोजना निर्माण	वटा	१	१	०	०	०	०	६००	६००	०	०	०	०
भाषा सम्बन्धी पहूँचयोग्य कार्यक्रम सञ्चालन (वार्षिक)	वटा	५	१	१	१	१	१	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०
कक्षा १० सम्म दिवा खाजाको व्यवस्था (वार्षिक)	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	१२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०
छात्राबास भवन निर्माण	वटा	१०	२	२	२	२	२	७५०००	१५०००	१५०००	१५०००	२००००	१००००
SEE पश्चात प्राविधिक विषय (CTEVT) अध्ययन गर्ने १० जना विद्यार्थीका (वार्षिक २ जना) लागि छात्रवृत्ति प्रदान	एकमुष्ट	१०	२	२	२	२	२	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००
बालविकास केन्द्रहरुमा शैक्षिक सामाग्री वितरण तथा कर्मचारीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	५००००	९०००	९५००	१००००	१०५००	११०००
विद्यालय भवन निर्माण तथा पुन:निर्माण	वटा	१०	१	२	२	२	३	१५००००	२५०००	४००००	५००००	६००००	७५०००
कम्प्यूटर तथा विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण	वटा	५	१	१	१	१	१	२००००	४०००	४०००	४०००	४०००	४०००
खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति	वटा	५	१	१	१	१	१	२२०००	२०००	५०००	५०००	५०००	५०००
विद्यालय घेराबार	वटा	५	१	२	२	०	०	३०००	७५०	१०००	१२५०	०	०
शौचालय निर्माण तथा मर्मत	वटा	५	१	२	२	०	०	५०००	१५००	१५००	२०००	०	०
खानेपानीको व्यवस्था	वटा	५	१	२	२	०	०	५०००	१५००	१५००	२०००	०	०
इन्टरनेट जडान	वटा	१०	३	३	४	०	०	१०००	५००	५००	०	०	०
खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था	एकमुष्ट	१०	२	२	२	२	२	२५००	५००	५००	५००	५००	५००
फर्निचरको व्यवस्था	सेट	४०	८	८	८	८	८	१६००	३००	३००	३००	३५०	३५०
प्राथमिक उपचारको साधन उपलब्ध गर्ने	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	१५००	३००	३००	३००	३००	३००
विषयगत शिक्षक व्यवस्था	जना	१०	२	२	२	२	२	१०००	२००	२००	२००	२००	२००
प्र.अ. तालिम (संस्थागत समेत)	वटा	५	१	१	१	१	१	१०००	२००	२००	२००	२००	२००
वि.व्य.स.र पिछडिएका पदाधिकरीको क्षमता विकास तालिम (वार्षिक)	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा वार्षिक कार्यशाला	वटा	५	१	१	१	१	१	२५००	५००	५००	५००	५००	५००
बाल शिक्षक तालिम (वार्षिक)	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
लेखा तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
खेल प्रशिक्षक व्यवस्था (वार्षिक)	जना	५	१	१	१	१	१	२५००	५००	५००	५००	५००	५००
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर					५००	१००	१००	१००	१००	१००
उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार (वार्षिक १ महिला र १ पुरुष)	जना	१०	२	२	२	२	२	३००	६०	६०	६०	६०	६०
विद्यालय शिक्षा पुरस्कार	वटा	५	१	१	१	१	१	५००	१००	१००	१००	१००	१००
स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण	वटा	१	१	०	०	०	०	५००	५००	०	०	०	०
दलित, अपाङ्ग तथा अशक्तहरुको लागि छात्रवृति	एकमुष्ट	१	०	०	०	०	१	५००	१००	१००	१००	१००	१००
कुल बजेट (शिक्षा)								**३५९५००**	**६५८१०**	**८३४६०**	**९४७१०**	**१०५०१०**	**११०५१०**

ग. खानेपानी तथा सरसफाइ													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
खानेपानी तथा सरसफाइ गुरुयोजना निर्माण	वटा	१	१	०	०	०	०	१५००	१५००	०	०	०	०
खानेपानी मुहान संरक्षण	एकमुष्ट	१	०	०	०	०	१	१००००	१०००	२०००	२०००	२०००	३०००
नयाँ खानेपानी सम्भाव्यता अध्ययन तथा सर्भे	वटा	१०	५	५	०	०	०	१०००	५००	५००	०	०	०
फिल्टर सहित एक घर एक धारा मिटर प्रणाली	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर					१२५००	२५००	२५००	२५००	२५००	२५००
खानेपानी योजना मर्मत सम्भार	वटा	१०	२	२	२	२	२	५००००	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००
खानेपानी उपभोक्ता समितिहरुको संस्थागत विकास सम्बन्धी तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	१०००	२००	२००	२००	२००	२००
पूर्ण सरसफाइ प्रवर्द्धन कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	१५००	३००	३००	३००	३००	३००
स्वच्छ खानेपानी सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम वार्षिक	पटक	५	१	१	१	१	१	२५००	५००	५००	५००	५००	५००
सार्वजनिक शौचालय निर्माण	वटा	१०	२	२	२	२	२	१००००	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००
कुल बजेट (खानेपानी तथा सरसफाइ)								**९००००**	**१८५००**	**१८०००**	**१७५००**	**१७५००**	**१८५००**

घ. महिला, बालबालिका सामाजिक समावेशीकरण													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
बालमैत्री स्थानीय तह घोषणा तथा बाल प्रोफाइल निर्माण	वटा	१	१	१	१	०	०	३५००	१०००	१०००	१५००	०	०
नयाँ संरचना, संविधान सम्बन्धमा महिला र लक्षित बर्गलाई तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
दृष्टि विहीनको लागि गमनशिलता तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	१०००	२००	२००	२००	२००	२००
अपाङ्गता भएकाहरुलाई सीपमूलक तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	१५००	३००	३००	३००	३००	३००
अपाङ्ग सहायक सामाग्री वितरण	सङ्ख्या	३५	५	५	५	५	५	३५००	७००	७००	७००	७००	७००
महिलाहरुका लागि व्यवसायिक तथा सीपमूलक तालिम	वटा	१०	२	२	२	२	२	४०००	८००	८००	८००	८००	८००
लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण-जेसी अडिट	वटा	१	१	०	०	०	०	२००	२००	०	०	०	०
बाल उद्यान निर्माण	सङ्ख्या	२	०	०	१	०	१	५००००	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००
महिला सञ्जाल गठन र सञ्चालन	वटा	१	१	०	०	०	०	१००	१००	०	०	०	०
बाल सञ्जाल गठन र सञ्चालन	वटा	१	१	०	०	०	०	१००	१००	०	०	०	०
जेष्ठ नागरीक सञ्जाल गठन र सञ्चालन	वटा	१	१	०	०	०	०	१००	१००	०	०	०	०
अपाङ्ग सञ्जाल गठन र सञ्चालन	वटा	१	१	०	०	०	०	१००	१००	०	०	०	०

जेष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र निर्माण	वटा	५	०	१	१	१	२	२५०००	२०००	५०००	५०००	६०००	७०००
बाल विवाह, बहु विवाह, दहेज प्रथा न्यूनिकरण अभियान	वटा	५	१	१	१	१	१	१५००	३००	३००	३००	३००	३००
वडा स्तरीय लैङ्गिक र घरेलु हिंसा तथा चेलिबेटी बेचबिखन निर्मूल गर्न सचेतना कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	१०००	२००	२००	२००	२००	२००
अपाङ्ग, अनाथ र हिंसा पिडितका लागि पुन:स्थापना कार्यक्रम कोष	वटा	१	०	१	०	०	०	५०००	५०००	०	०	०	०
सेफ हाउस निर्माण	वटा	१	०	०	१	०	०	४५००	०	१५००	३०००	०	०
बाल गृह निर्माण	वटा	१	०	०	०	१	०	५०००	०	०	१५००	३५००	०
किशोरी शिक्षा	वटा	५	१	१	१	१	१	२५००	५००	५००	५००	५००	५००
विपन्न दलित बालबालिका विद्यालय पोशाक वितरण	जना	१२५	२५	२५	२५	२५	२५	३२५	६५	६५	६५	६५	६५
दलित, महिला लक्षित घरेलु हिंसा विरुद्धको तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	१०००	२००	२००	२००	२००	२००
दलित तथा विपन्न व्यवसायिक तथा सीपमूलक तालिम	वटा	१०	२	२	२	२	२	४०००	८००	८००	८००	८००	८००
दलित किशोर किशोरी शिक्षा कार्यक्रम	पटक	५	१	१	१	१	१	१५००	३००	३००	३००	३००	३००
दलित स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम	पटक	५	१	१	१	१	१	४०००	७००	७५०	८००	८५०	९००
आदिवासी जनजाति लक्षित कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
एकल महिला स्वाबलम्बन कार्यक्रम कोष	वटा	१	१	०	०	०	०	५०००	५०००	०	०	०	०
कुल बजेट (महिला, बालबालिका, लक्षित वर्ग)								**१२८४२५**	**२९४६५**	**२३४१५**	**२६९६५**	**२५५१५**	**२३०६५**

ङ. भाषा, कला, संस्कृति													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
बहुजातिय साँस्कृतिक संग्रहालय निर्माण	वटा	१	०	०	१	०	०	२३५००	७०००	१००००	७५००	०	०
संस्कृति सम्बन्धी तालिम तथा प्रशिक्षण	वटा	५	१	१	१	१	१	१०००	२००	२००	२००	२००	२००
भेषभूषा, चाडपर्व संरक्षण	वटा	५	१	१	१	१	१	१०००	२००	२००	२००	२००	२००
नाच, बाजा संरक्षण	वटा	५	१	१	१	१	१	१२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०
मातृभाषामा प्रतियोतिगात्मक कार्यक्रम (वार्षिक)	पटक	५	१	१	१	१	१	१५००	३००	३००	३००	३००	३००
साँस्कृतिक मेला आयोजना	पटक	१	०	०	१	०	०	२५००	०	०	२५००	०	०
मौलिक धर्म तथा भाषाहरुको संरक्षण	वटा	५	१	१	१	१	१	१२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०
मन्दिर, मस्जिदहरुको सवलीकरण तथा संरक्षण	वटा	५	१	१	१	१	१	१७५००	२५००	२५००	२५००	४०००	६०००
लिपी संरक्षण कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	१०००	२००	२००	२००	२००	२००
कुल बजेट (भाषा, कला, संस्कृति)								**५०५००**	**१०९००**	**१३९००**	**१३९००**	**५४००**	**७४००**

च. युवा तथा खेलकुद													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
पालिका स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन	वटा	५	१	१	१	१	१	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००
पालिका स्तरीय खेलमैदान निर्माण	वटा	१	०	०	०	०	१	४००००	५०००	१००००	१००००	१००००	५०००
राष्ट्रिय स्तरको प्रशिक्षकबाट तालिम सञ्चालन	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
पालिका स्तरीय कभर्ड हल निर्माण	वटा	१	०	१	०	०	०	१५०००	२५००	५०००	७५००	०	०
वडा स्तरीय खेलकुद आयोजना	पटक	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
खेलमैदान निर्माण तथा स्तरोन्नति	वटा	१०	३	१	२	२	३	१२००००	१००००	१५०००	२५०००	३००००	४००००
दुर्व्यसनी सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम (वार्षिक)	वटा	५	१	१	१	१	१	१५००	३००	३००	३००	३००	३००
युवा लक्षित नेतृत्व विकास र आयमुलक तालिम कार्यक्रम	वटा	१०	२	२	२	२	२	२५००	५००	५००	५००	५००	५००
कुल बजेट								**१८८०००**	**२०१००**	**३२६००**	**४५१००**	**४२६००**	**४७६००**

३. भौतिक विकास पूर्वाधार													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
सडक तथा यातायात													
सडक कालो पत्रे	कि.मि.	३५	७	७	७	७	७	१२२५०००	२४५०००	२४५०००	२४५०००	२४५०००	२४५०००
ग्राभेल सडक निर्माण	कि.मि.	१५	३	३	३	३	३	४५००००	९००००	९००००	९००००	९००००	९००००
ढलान सडक निर्माण (पिसिसि/आरसिसि)	कि.मि.	५	१	१	१	१	१	४५०००	९०००	९०००	९०००	९०००	९०००
कृषि सडक	कि.मि.	५०	१०	१०	१०	१०	१०	५०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००	१०००००
मोटरेवल पुल निर्माण	वटा	४	०	१	१	१	१	२५००००	४००००	४५०००	५००००	५५०००	६००००
झो.पु. निर्माण	वटा	२	०	०	१	०	१	८००००	७०००	११०००	१६०००	२१०००	२५०००
फोहरपानी बग्ने ढल सञ्जाल निर्माण	कि.मि.	२५	०	०	६	७	९	३७५०००	७५००	५००००	१०००००	१०००००	११७५००
बसपार्क व्यवस्थापन	वटा	१	०	०	१	०	०	१०००००	१००००	१५०००	२००००	२५०००	३००००
कुल बजेट								**३०२५०००**	**५०८५००**	**५६५०००**	**६३००००**	**६४५०००**	**६७६५००**

बस्ती विकास													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**

एकीकृत बस्ती विकास सम्भाव्यता अध्ययन	एकमुष्ट	१	१	०	०	०	०	२०००	२०००	०	०	०	०
भवन निर्माण मापदण्ड कार्यान्वयन	एकमुष्ट	१	०	१	०	०	०	४०००	१५००	२५००	०	०	०
पुराना घरहरुको अभिलेख तयार	एकमुष्ट	१	१	०	०	०	०	२०००	२०००	०	०	०	०
भुकम्प प्रतिरोधी घर निर्माण गर्न डकर्मी तालिम	पटक	५	१	१	१	१	१	२५००	५००	५००	५००	५००	५००
मौलिक तथा परम्परागत भवन निर्माण तथा संरक्षण कार्यक्रम	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	१००००	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००
कुल बजेट								**२०५००**	**८०००**	**५०००**	**२५००**	**२५००**	**२५००**

विद्युत तथा उर्जा													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
उर्जा, वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी डिपिआर	एकमुष्ट	१	०	१	०	०	०	१०००	०	१०००	०	०	०
विद्युत लाईन बिस्तार तथा व्यवस्थापन (कृषि विद्युतिकरण समेत)	एकमुष्ट	आवश्यक्ता अनुसार						२५०००	५०००	५०००	५०००	५०००	५०००
टावर लाईट तथा सोलार बत्ती जडान	सङ्ख्या	१५०	३०	३०	३०	३०	३०	१५५००	३१००	३१००	३१००	३१००	३१००
कुल बजेट								**४१५००**	**८१००**	**९१००**	**८१००**	**८१००**	**८१००**

सञ्चार													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
मोबाईल टावर स्थापना	सङ्ख्या	५	०	१	१	१	२	७५०००	१००००	१००००	१५०००	२००००	२००००
ईन्टरनेट सेवा बिस्तार	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	२४०००	४०००	४०००	५०००	५०००	६०००
कार्यालयमा अनलाईन सेवा नेटवर्किङ	एकमुष्ट	१	१	०	०	०	०	९०००	६५००	२५००	०	०	०
सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी (प्रविधि) तालिम	पटक	५	१	१	१	१	१	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००
कुल बजेट								**११३०००**	**२१५००**	**१७५००**	**२१०००**	**२६०००**	**२७०००**

४. वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
स्थायी नर्सरी निर्माण (३० हजार विरुवा)	एकमुष्ट	२	०	०	१	१	०	१७५०	०	०	७५०	१०००	०

सडक किनारमा वृक्षारोपण	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	४०००	८००	८००	८००	८००	८००
अतिक्रमण भएको वन क्षेत्रको व्यवस्थापन र विरुवा रोपण	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	२५००	५००	५००	५००	५००	५००
गैह्र काष्ठ उद्योग स्थापना र सञ्चालन	वटा	३	०	०	१	१	१	१३०००	०	२०००	३०००	४०००	४०००
जडिबुटी पहिचान र अध्ययन, प्रशोधन केन्द्र स्थापना र सञ्चालन	वटा	५	१	१	१	१	१	१५०००	३०००	३०००	३०००	३०००	३०००
सा.व.उ.स.को लागि लेखा तथा अभिलेख व्यवस्थापन तालिम	पटक	१०	२	२	२	२	२	३०००	६००	६००	६००	६००	६००
सामुदायिक वन व्यवस्थापन स्थलगत अभ्यास	पटक	१०	२	२	२	२	२	२५००	५००	५००	५००	५००	५००
कुल बजेट								**४१७५०**	**५४००**	**७४००**	**९१५०**	**१०४००**	**९४००**

फोहोरमैला व्यवस्थापन													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
स्यानिटरी ल्याण्डफिल साईट निर्माण (सम्भाव्यता अध्ययन सहित)	वटा	१	०	०	०	०	१	५३५००	८५००	१००००	१००००	१२५००	१२५००
फोहोरमैला व्यवस्थापन उपकरण खरिद	एकमुष्ट	१	०	०	१	०	०	१००००	२०००	३०००	३०००	२०००	०
फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम (वार्षिक)	पटक	५	१	१	१	१	१	३०००	६००	६००	६००	६००	६००
वातावरण दिवस कार्यक्रम (वार्षिक)	पटक	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
कुल बजेट								**६८५००**	**११५००**	**१४०००**	**१४०००**	**१५५००**	**१३५००**

विपद् व्यवस्थापन													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
नदी कटान तथा बाढी नियन्त्रण	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	३५५००	५५००	६०००	८०००	८०००	८०००
जलवायु जोखिम तथा प्रकोप न्यूनीकरण र अनुकूलनको लागि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण	वटा	१	०	०	०	०	०	७००	७००	०	०	०	०
पानी मुहान संरक्षणको लागि चेतनामूलक कार्यक्रम	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
विपद् पूर्व तयारी कार्ययोजना निर्माण	वटा	५	५	०	०	०	०	७००	७००	०	०	०	०
विपद्को समयमा बस्नको लागि सामुहिक आवास	वटा	१	०	०	०	०	०	१७०००	०	०	२०००	७०००	८०००
जलवायु परिवर्तन सचेतना गोष्ठी	वटा	२	०	०	१	०	१	१०००	०	०	५००	०	५००
विपद् व्यवस्थापन कार्य योजना	वटा	१	१	०	०	०	०	१०००	१०००	०	०	०	०

विपद् जोखिम नक्शाङ्कन	वटा	१	१	०	०	०	०	१०००	१०००	०	०	०	०
विपद् व्यवस्थापन कोष	वटा	१	०	१	०	०	०	१५०००	५०००	१००००	०	०	०
विपद् सामाग्री वितरण	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	१००००	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००
जोखिम बस्ती स्थानान्तरण योजना	एकमुष्ट	१	१	०	०	०	०	७५०	७५०	०	०	०	०
दमकल खरीद	वटा	२	०	०	१	१	०	६०००	०	०	३०००	३०००	०
कुल बजेट								**९०६५०**	**१७०५०**	**१८४००**	**१५९००**	**२०४००**	**१८९००**

५. संस्थागत विकास तथा सुशासन													
प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	**५ वर्षको लक्ष्य**		**परिमाणात्मक लक्ष्य**					**कुल बजेट**	**कार्यान्वियनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत**				
	इकाई	**परिमाण**	**१**	**२**	**३**	**४**	**५**		**१**	**२**	**३**	**४**	**५**
नगर डिजिटल पार्श्वचित्र निर्माण	वटा	१	१	०	०	०	०	२०००	२०००	०	०	०	०
नागरीक सन्तुष्टि सर्वेक्षण	वटा	१	०	१	०	०	०	३००	०	३००	०	०	०
मालपोत तथा राजस्व अनलाईन माध्यमबाट बुझाउन एप्स निर्माण	वटा	१	१	०	०	०	०	१५००	१५००	०	०	०	०
जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी क्षमता विकास तालिम	वटा	५	१	१	१	१	१	४०००	८००	८००	८००	८००	८००
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	एकमुष्ट	३	१	०	१	०	१	१५००	५००	०	५००	०	५००
नगरपालिका कार्यालयमा हटस्पट व्यवस्था	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	१५००	३००	३००	३००	३००	३००
विद्युतिय हाजिर जडान तथा सञ्चालन	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	९००	४००	१२५	१२५	१२५	१२५
बेरुजु रकम न्यूनीकरण तालिम	वटा	१	१	०	०	०	०	५००	५००	०	०	०	०
सार्वजनिक सुनुवाई तथा लेखा परीक्षण	पटक	५	१	१	१	१	१	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००
योजना तथा कार्यक्रमहरुको नियमित प्रगति समीक्षा	वटा	५	१	१	१	१	१	२०००	४००	४००	४००	४००	४००
राजस्वको दायरा बढाउन व्यवसाय दर्ता अभियान	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	२०००	३००	३५०	४००	४५०	५००
मेलमिलाप केन्द्र व्यवस्थापन, अन्तर पालिका मेलमिलाप समन्वय बैठक	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	३५००	७००	७००	७००	७००	७००
वडा स्तरीय कानुनी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	१०००	२००	२००	२००	२००	२००
व्यक्तिगत घटना दर्ता डिजिटाईजेशन	वटा	१	१	०	०	०	०	२०००	१२००	२००	२००	२००	२००
आयोजनाहरुको प्रभाव मूल्याङ्कन	वटा	२०	४	४	४	४	४	४०००	८००	८००	८००	८००	८००
कर्मचारी सम्मान तथा पुरस्कार (वार्षिक)	वटा	५	१	१	१	१	१	२५०	५०	५०	५०	५०	५०
राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन	वटा	१	१	०	०	०	०	७५०	७५०	०	०	०	०

संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि तालिम	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	१५००	३००	३००	३००	३००	३००
प्राविधिक कर्मचारीका लागि सीप विकास तालिम	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	१५००	२५०	२७५	३००	३२५	३५०
मासिक प्रगति विवरण सङ्कलन तथा समीक्षा बैठक	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	१२५०	२००	२२५	२५०	२७५	३००
उपभोक्ता समिति अभिमूखीकरण कार्यक्रम	एकमुष्ट	५	१	१	१	१	१	२०००	३००	३५०	४००	४५०	५००
टोल फ्रि कार्यक्रम सञ्चालन	एकमुष्ट	१	१	०	०	०	०	१०००	१०००	०	०	०	०
ऐन नियमको निर्माण	वटा	आवश्यक्ता अनुसार						२०००	४००	४००	४००	४००	४००
कुल बजेट								**४१९५०**	**१३८५०**	**६७७५**	**७१२५**	**६७७५**	**७४२५**

अनुसूची ४ : नगरपालिका स्तरीय रणनीतिक आयोजना (प्रोजेक्ट बैंक) लागत रु हजारमा

क्र.सं.	कार्यक्रमको नाम	परिणाम	अनुमानित लागत	प्राथमिकता
१. आर्थिक विकास				
कृषि तथा पशुपन्छी				
१	कृषि रणनीतिक गुरुयोजना निर्माण गर्ने ।	१ वटा	१२००	१
२	भूमि बैंक स्थापना गर्ने ।	एकमुष्ट	१५०००	२
३	व्यवसायिक कृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	५०००	१
४	शीत भण्डार र चिस्यान केन्द्र निर्माण गर्ने । (सम्भाव्यता अध्ययन सहित)	एकमुष्ट	५४५००	२
५	एक व्यक्ति एक व्यवसाय, एक घर एक उद्यम, एक टोल एक उत्पादनको नीति अवलम्बन गरी प्रत्येक परिवारमा स्वरोजगार सिर्जना गर्ने ।	एकमुष्ट	१००००	१
६	अर्गानिक खेतीको विकास, प्राङ्गारिक मल र जैविक विषादीको उत्पादन, जलवायु परिवर्तनमैत्री कृषि प्रणालीको विकास गर्ने ।	एकमुष्ट	२००००	१
७	कृषि उपजको उत्पादनमा आधारित कृषकहरुलाई अनुदानको व्यवस्था गर्ने ।	एकमुष्ट	३०००	१
८	माटो परीक्षण अनुसारका कृषि उत्पादनमा जोड दिने ।	एकमुष्ट	४०००	१
९	नगरपालिकाको विविध सम्भावनाहरु केलाई कृषि क्षेत्रको व्यावसायिक विकास र पशुपन्छीपालनको आधुनिकीकरण, व्यवसायिक खेती तथा पशुपालनलाई प्रोत्साहन दिने ।	एकमुष्ट	१५०००	२
१०	कृषि उपज सङ्कलन तथा विक्री केन्द्र स्थापना गर्ने ।	३ वटा	३१५००	२
११	कृषि तथा पशु पकेट क्षेत्र निर्धारण तथा व्यवस्थापन गर्ने ।	एकमुष्ट	५०००	१
१२	भू-उपयोग योजना अनुसार कृषि क्षेत्रको संरक्षण गर्ने ।	एकमुष्ट	५०००	१
१३	तरकारी बाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	१०००	१
१४	कृषिसँग सम्बन्धित उद्योग स्थापना गर्ने ।	५ वटा	५५०००	३
१५	खाद्यान्न बाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	५ वटा	५०००	१
१६	कृषि प्रविधि हस्तान्तरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	५ वटा	७५००	१
१७	कृषि प्राविधिक विद्यालय स्थापना गर्ने ।	१ वटा	३००००	३
१८	व्यवसायिक खेतीमा सहुलियत ऋण दिई प्रोत्साहन गर्ने ।	एकमुष्ट	१५०००	१
१९	कृषि उपज खरिद विक्रीको लागि हाटबजार व्यवस्थापन गर्ने ।	३ वटा	१५०००	२
२०	कृषि जैविक विविधता मेला आयोजना गर्ने ।	एकमुष्ट	५०००	१
२१	कृषि बीमा कार्यक्रम (वार्षिक)	५ वटा	१५००	१
२२	पशुजन्य पदार्थ बजारीकरण (वार्षिक)	५ वटा	३०००	१
२३	बाली संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	५ वटा	३५००	१
२४	कृषक समूह सञ्जाल गठन तथा परिचालन गर्ने ।	एकमुष्ट	१२५०	१
२५	पशुपालन समूह/फार्मलाई उन्नत जातको राँगा, बोका वितरण	२५ वटा	३५००	१
२६	पशु स्वास्थ्य परीक्षण तथा खोप शिविर (वार्षिक)	५ पटक	१७५०	१
२७	पशु स्वास्थ्य औषधी खरिद गर्ने ।	५ पटक	९०००	१
२८	पशुपन्छी पालन तथा व्यवस्थापन तालिम सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	१२००	१
२९	उत्पादनमा आधारित पशुपापन प्रवर्द्धन गर्ने ।	एकमुष्ट	६०००	१
३०	कृत्रिम गर्भाधान सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न प्राविधिकहरुलाई तालिम सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	२५००	१
३१	युवा लक्षित उन्नत गाई/भैसी, बाख्रा फार्म अनुदान (वार्षिक)	५ वटा	५०००	१
३२	सफा, स्वच्छ मासु विक्रीलाई प्रवर्द्धन गर्न पशु वधशाला निर्माण गर्ने ।	१ वटा	५०००	१
	जम्मा		**३४५९००**	

सिंचाई				
१	सिंचाई गुरुयोजना निर्माण गर्ने ।	१ वटा	१०००	१
२	खुट्टीखोलाको दुबै साईडमा क्रेटिङ गरी सिंचाई योजना निर्माण गर्ने ।	एकमुष्ट	९००००	१
३	झिरहरी खोला सिंचाई योजना स्तरोन्नति गर्ने ।	एकमुष्ट	४००००	१
४	बानो खोला सिंचाई योजना मर्मत गर्ने ।	एकमुष्ट	४००००	२
५	बासाजोडी सिंचाई योजना मर्मत गर्ने ।	एकमुष्ट	३५०००	१
६	सिंचाईको लागि आवश्यकता अनुसार वडा भेलाबाट छनोट भएका स्थानमा स्टेट बोरिङको व्यवस्था गर्ने ।	५० वटा	५०००००	२
७	सिंचाईको लागि आवश्यकता अनुसार स्यालो ट्युबवेलको व्यवस्था गर्ने ।	३ कि.मि.	६००००	१
८	आवश्यकता अनुसार सिंचाई योजना निर्माण गर्ने ।	१० कि.मि.	१७५०००	२
९	अन्य सिंचाई कुलो मर्मत गर्ने ।	५ कि.मि.	१२५०००	२
	जम्मा		**१०६६०००**	
पर्यटन				
१	लहान नगरपालिकाको एकीकृत पर्यटन गुरुयोजना निर्माण गर्ने ।	१ वटा	१२००	१
२	सलहेश सर्किट डिपिआर पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	एकमुष्ट	१५००००	१
३	राजदेवी मन्दिर क्षेत्रको गुरुयोजना अनुसार पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	१ वटा	५००००	१
४	सलहेश फुलबारी संरक्षण तथा पिकनिक स्पट निर्माण र सौन्दर्यकरण कार्य गर्ने ।	एकमुष्ट	१५०००	१
५	गोसाई डाँडा क्षेत्रको गुरुयोजना अनुसार पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	एकमुष्ट	६००००	१
६	मानिक दह क्षेत्र उत्खनन, मर्मत, सौन्दर्यकरण, बाटो निर्माण, पिकनिक स्पट लगायत कार्य गर्ने ।	एकमुष्ट	४००००	२
७	देवीदह क्षेत्र संरक्षण, पोखरी मर्मत, बाटो निर्माण तथा सौन्दर्यकरण कार्य गर्ने ।	एकमुष्ट	३००००	२
८	पकरिया गढ सलहेश क्षेत्र सौन्दर्यकरण तथा मर्मत, अधुरो भवन निर्माण गर्ने ।	एकमुष्ट	१५०००	२
९	हात्ती दह डिपिआर थप पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	एकमुष्ट	१००००	१
१०	आन्तरीक राजस्व कार्यालय अगाडी, राधाकृष्ण चोक लगायत क्षेत्रमा मधेशको संस्कृति झल्कने स्तम्भ निर्माण गर्ने ।	एकमुष्ट	२०००	१
११	वडा नं. २० को ब्रम्हान जङ्गल संरक्षण तथा सलहेश क्षेत्रको विकास तथा सौन्दर्यकरण गर्ने ।	एकमुष्ट	१००००	२
१२	पर्यटन गन्तव्य स्थल निर्धारण गर्ने र पर्यटन प्रचार प्रसार गर्ने ।	एकमुष्ट	१०००	२
१३	होमस्टे पूर्वाधार तयार गर्न अनुदानको व्यवस्था गर्ने ।	एकमुष्ट	१५०००	१
१४	पर्यटकीय स्थलहरुमा व्यवस्थित रुपले पूर्वाधार तयार गर्न पर्यटकीय क्षेत्रहरुको डिपिआर तयार गर्ने ।	५ वटा	२५००	१
१५	लहान बजारमा पर्यटन सुचना केन्द्र स्थापना गर्ने ।	१ वटा	७५००	२
१६	पर्यटनसँग सम्बन्धित तालिम सञ्चालन गर्ने ।	५ वटा	२५००	१
१७	पर्यटन मेला तथा प्रदर्शनी आयोजना गर्ने ।	एकमुष्ट	५०००	२
	जम्मा		**४१६७००**	
उद्योग तथा व्यवसाय				
१	स्थानीय श्रोत साधनमा आधारित उद्योग स्थापना गर्ने ।	एकमुष्ट	२२५००	२
२	सम्भाव्यता अध्ययन सहित औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्ने ।	१ वटा	२०००००	२
३	उद्यमीहरुलाई प्राविधिक सीप विकास तालिम प्रदान गर्ने ।	५ वटा	२५००	१
४	उद्यमीहरुको लागि अध्ययन भ्रमण आयोजना गर्ने ।	२ वटा	५००	३
५	लघु उद्यमीहरुका लागि साझा सुविधा केन्द्र स्थापना गर्ने ।	१ वटा	४०००	२
६	उद्यम विकास कोष स्थापना गर्ने ।	१ वटा	१००००	१
७	सीप विकास तालिम तथा उद्योग सञ्चालन गर्न उचित अनुदानको व्यवस्था गर्ने ।	एकमुष्ट	६०००	१
८	उद्योग व्यवसायीको बीमाको व्यवस्था गर्ने ।	एकमुष्ट	७०००	१

९	औद्योगिक मेला आयोजना गर्ने ।	१ पटक	३०००	१
१०	उत्पादन अनुसार बजारीकरणको लागि पहल गर्ने ।	एकमुष्ट	२५००	१
	जम्मा		**२५८०००**	
सहकारी तथा वित्तीय क्षेत्र				
१	सहकारी तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई प्रोत्साहन स्वरुप कार्य विवरणको आधारमा अनुदान तथा सम्मानको व्यवस्था गर्ने ।	एकमुष्ट	७०००	१
२	सहकारी तथा लघुवित्त संस्थाहरुको अनुगमन, नियमन गर्ने ।	एकमुष्ट	१०००	१
३	सहकारी लेखा व्यवस्थापन तथा क्षमता विकास तालिम आयोजना गर्ने ।	५ वटा	१५००	१
४	वित्तीय संस्थामा खाता सञ्चालन गर्न सचेतना कार्यक्रम आयोजना गर्ने ।	एकमुष्ट	२००	१
५	सहकारी संस्थाहरु अनिवार्य रुपमा कोपोमिस सफ्टवेयरमा आवद्ध गर्ने ।	नितिगत	०	१
	जम्मा		**९७००**	
श्रम, रोजगार तथा गरिबी निवारण				
१	ड्राइभिङ, डकर्मी, प्लम्बर, ईलेक्ट्रिकल, ईलेक्ट्रिसियन, आदि तालिम प्रदान गर्ने ।	१ वटा	५००	१
२	बेरोजगार सुचिकृत भएकाहरुलाई रोजगार प्रदान गर्ने ।	एकमुष्ट	४०००	१
३	रिटर्नी सञ्जालको क्षमता विकास कार्यक्रम आयोजना गर्ने ।	एकमुष्ट	६००	१
४	मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रभावकारी बनाउने ।	एकमुष्ट	२०००	१
५	वित्तीय साक्षारता सचेतना कार्यक्रम आयोजना गर्ने ।	एकमुष्ट	१५००	१
६	गरीब परिवारलाई रोजगारीमा प्राथमिकता प्रदान गर्ने ।	एकमुष्ट	१२००	१
७	व्यवसाय शुरु गर्न बीउपुँजीको व्यवस्था गर्ने । (साझेदारी)	एकमुष्ट	३५००	१
८	युवा पलायन अवस्था रोक्न युवा रोजगारको व्यवस्था गर्ने ।	एकमुष्ट	७५००	१
९	सरकारले तोकेको श्रमिकहरुको न्यूनतम ज्याला लागु गर्ने ।	नीतिगत	०	१
१०	मजदुरहरूको दुर्घटना बीमा नि:शुल्क गर्ने ।	नीतिगत	०	१
११	वैदेशिक रोजगार सुचना केन्द्रको स्थापना गर्ने ।	एकमुष्ट	२५००	१
१२	निम्न आय भएका श्रमिकहरुको आयकरमा छुटको व्यवस्था गर्ने ।	नितिगत	०	१
	जम्मा		**२३३००**	
२. सामाजिक विकास				
स्वास्थ्य				
१	लहान क्यान्सर अस्पताल निर्माण गर्ने ।	१ वटा	९००००	२
२	लहान बजार क्षेत्रमा मेडिकल कलेज निर्माण गर्ने ।	१ वटा	७५०००	२
३	बर्थिङ सेन्टर निर्माण गर्ने ।	एकमुष्ट	३००००	१
४	स्वास्थ्य चौकी स्तरोन्नति तथा विस्तार गर्ने ।	२ वटा	४००००	२
५	पालिकामा एम्बुलेन्स सेवाको थप व्यवस्था गर्ने ।	२ वटा	६०००	२
६	वार्षिक रुपमा स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	२५००	१
७	आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई घुम्ती सेवा मार्फत सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	५०००	१
८	गर्भवती तथा सुत्केरी नि:शुल्क एम्बुलेन्स सेवा प्रदान गर्ने ।	एकमुष्ट	१२५०	१
९	बाह्य खोप केन्द्र निर्माण गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।	एकमुष्ट	१०००	१
१०	स्वास्थ्य चौकी तथा सामुदायिक स्वास्थ्य इकाईहरुमा पूर्वाधार र जनशक्तियुक्त स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना र सुदृढीकरण गर्ने ।	एकमुष्ट	५००००	२
११	स्वास्थ्य गुरुयोजना तयार गर्ने ।	एकमुष्ट	६००	१
१२	स्वास्थ्य बीमा सम्बन्धी वार्षिक रुपमा अभिमूखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	५ पटक	१०००	१
१३	आङ खस्ने महिला पहिचान गरेर नि:शुल्क उपचारको व्यवस्था गर्ने ।	नीतिगत	५००	१
१४	विपन्न नागरिकका लागि नि:शुल्क एम्बुलेन्स सञ्चालन गर्ने ।	नीतिगत	२००	१
१५	दलित तथा विपन्न समुदायका नागरिकहरुको नि:शुल्क स्वास्थ्य वीमा गर्ने ।	नीतिगत	१५०	१
१६	आर्थिक रुपले विपन्न गर्भवती पहिचान गरी सुनौलो हजार दिन कार्यक्रम अन्तर्गत	नीतिगत	१००	१

	स्वस्थ आमा र बच्चाका लागि आवश्यक सहयोग गर्ने ।			
१७	सबै महिना औषधी उपकरणहरुको प्रवाह हुने आर्थिक तथा प्राविधिक व्यवस्था मिलाउने ।	एकमुष्ट	७५००	१
	जम्मा		**३१०८००**	
शिक्षा				
१	प्राविधिक धारको १० कक्षा पछिको पठनपाठन गर्न पूर्वाधार तयार गर्ने । (कृषि तथा भेटेरेनरी, सूचना प्रविधि, आदि)	१ वटा	३००००	२
२	विद्यालय भवन निर्माण र मर्मत गर्ने ।	एकमुष्ट	१५००००	१
३	विद्यालयहरुमा छात्राबास निर्माण गर्नको लागि पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	एकमुष्ट	७५०००	२
४	विद्यालयहरुमा आवश्यक दरबन्दीको परिपूर्ति गर्ने ।	नितिगत	०	१
५	डिजिटल साक्षरता अभिवृद्धि गर्न कार्ययोजना निर्माण गर्ने ।	एकमुष्ट	७००	१
६	विद्यालयहरुमा खेलमैदान व्यवस्थित गर्ने ।	एकमुष्ट	२२०००	२
७	विद्यालयहरुको घेराबार, कम्प्यूटर तथा विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण गर्ने ।	एकमुष्ट	२३०००	२
८	शिक्षा गुरुयोजना तयार गर्ने ।	एकमुष्ट	६००	१
९	शैक्षिक सुधार कार्यक्रम अनुसार शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	एकमुष्ट	१५०००	२
१०	भाषा सम्बन्धी पहूँचयोग्य कार्यक्रम सञ्चालन (वार्षिक)	एकमुष्ट	७५०	२
११	कक्षा १० सम्मका विद्यार्थीहरुको खाजा भत्ताको व्यवस्था गर्ने ।	एकमुष्ट	१२५०	१
१२	SEE पश्चात प्राविधिक विषय (CTEVT) अध्ययन गर्ने १० जना विद्यार्थीका (वार्षिक २ जना) लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने ।	एकमुष्ट	५०००	१
१३	बालविकास केन्द्रहरुमा शैक्षिक सामाग्री वितरण तथा कर्मचारीको व्यवस्थापन गर्ने ।	एकमुष्ट	५००००	१
१४	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्ने ।	एकमुष्ट	१५००	१
१५	प्रविधियुक्त शिक्षाको विकास गर्दै विद्यार्थीलाई विद्यालयको अध्ययन अवधि बढाउने नीति तर्जुमा तथा प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	५००	१
१६	अर्ध वाषिक रुपमा अन्तर विद्यालय रचनात्मक प्रतियोगिता आयोजना गर्ने ।	एकमुष्ट	१०००	१
१७	रिफ्लेक्ट कक्षा नियमित गराउने ।	नीतिगत	०	१
१८	दलित विद्यार्थीहरुलाइ छात्रवृत्ति सहित विद्यालयमा भर्ना गर्ने ।	नीतिगत	०	१
१९	सामुदायिक विद्यालयहरुमा समेत अंग्रेजी माध्यमबाट पठनपाठन गराउने ।	नीतिगत	०	१
२०	भौतिक पूर्वाधारयुक्त विद्यालयमा शिक्षाको गुणस्तरका लागि विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन तथा अनुगमन गर्ने ।	एकमुष्ट	१०००	१
	जम्मा		**३७७३००**	
खानेपानी तथा सरसफाइ				
१	खानेपानी तथा सरसफाइ गुरुयोजना निर्माण गर्ने ।	१ वटा	१०००	१
२	खानेपानी योजना पुनर्निर्माण तथा मर्मत सुधार कार्य ।	एकमुष्ट	५००००	२
३	खानेपानी मुहान संरक्षण तथा सरसफाइ कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	१००००	१
४	खानेपानी उपभोक्ता समितिहरुको संस्थागत विकास सम्बन्धी तालिम आयोजना गर्ने ।	एकमुष्ट	१०००	१
५	स्वच्छ खानेपानी सम्बन्धी वार्षिक सचेतना कार्यक्रम आयोजना गर्ने ।	५ वटा	२५००	१
६	फिल्टर सहित एक घर एक धाराको नीति कार्यान्वियन गर्ने ।	एकमुष्ट	१२५००	१
७	पूर्ण सरसफाइ प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	१५००	१
८	सार्वजनिक शौचालय निर्माण गरि सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिलाई हस्तान्तरण गर्ने ।	५ वटा	२००००	२
९	वर्षा यामको पानी सङ्कलन र प्रशोधन प्रविधि जडान गर्ने ।	एकमुष्ट	१७५००	१
१०	नयाँ खानेपानी योजना निर्माण गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ।	एकमुष्ट	१०००	१
	जम्मा		**११७०००**	

सामुदायिक भवन तथा पार्क				
१	बहुउद्देशिय सामुदायिक भवन निर्माण गर्ने ।	५ वटा	७५०००	२
२	दलित सामुदायिक भवन निर्माण गर्ने ।	५ वटा	२५०००	१
३	जेष्ठ नागरिक पार्कको निर्माण गर्न डिटेल ईन्जिनियरिङ डिजाईन तयार गरी पार्क निर्माण गर्ने ।	१ वटा	१००००	१
४	चिल्ड्रेन पार्क निर्माण गर्न डिटेल डिजाईन तथा पूर्वाधार तयार गर्ने ।	१ वटा	२००००	२
	जम्मा		**१३००००**	
कला, संस्कृति				
१	बहुसाँस्कृतिक संग्रहालय निर्माण गर्ने ।	१ वटा	२३५००	२
२	मन्दिर तथा मस्जिदहरुको सवलीकरण तथा संरक्षण गर्ने ।	एकमुष्ट	१७५००	२
३	नगरपालिकाका पोखरीहरु सौन्दर्यकरण तथा घाट निर्माण गर्ने ।	एकमुष्ट	१५०००	१
४	मधेशको संस्कृति झल्कने स्तम्भ निर्माण गर्ने । (आन्तरीक राजस्व कार्यालय, राधाकृष्ण चोक लगायतका स्थानमा)	एकमुष्ट	४५००	१
५	होमस्टे क्षेत्रमा सांस्कृतिक कार्यक्रमहरु प्रदर्शनीको पहल गर्ने ।	नीतिगत	०	१
६	स्थानीय भेषभुषाको प्रवर्द्धन गर्ने ।	एकमुष्ट	१०००	१
७	स्थानीय नाच, बाजाको संरक्षण तथा तालिम प्रदान गर्ने ।	एकमुष्ट	१५००	१
८	मातृभाषामा विभिन्न प्रतियोगितात्मक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	१५००	१
९	मौलिक धर्म, भाषा, लिपिहरुको संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	१२५०	१
१०	साँस्कृतिक मेला आयोजना तथा निरन्तरता प्रदान गर्ने ।	एकमुष्ट	२५००	२
११	मौलिकता झल्कने संस्कृतिको अभिलेखिकरण र सो झल्कने बोर्ड, सूचनापाटी, हस्तकलामा प्रतिबिम्बन तथा मायाको चिनो दिंदा मौलिकता झल्कने बस्तुको प्रयोग गर्ने ।	एकमुष्ट	२०००	१
१२	धार्मिक तथा साँस्कृतिक विभेदमुक्त समाजको स्थापना गर्ने ।	नितिगत	०	१
	जम्मा		**७०२५०**	
महिला तथा आश्रित समुदाय				
१	बालमैत्री स्थानीय तह घोषण तथा बाल प्रोफाइल निर्माण गर्ने ।	१ वटा	३५००	१
२	महिलाहरुका लागि व्यवसायिक तथा सीपमूलक तालिम सञ्चालन गर्ने ।	१० वटा	५०००	१
३	अपाङ्गता भएकाहरुलाई सीपमूलक तालिम सञ्चालन गर्ने ।	५ वटा	१५००	१
४	अपाङ्गता भएकाहरुलाई सहायक सामाग्री वितरण गर्ने ।	एकमुष्ट	३५००	१
५	बालक्लव गठन, सञ्चालन र प्रतियोगिता आयोजना गर्ने ।	५ वटा	५०००	१
६	वडा नं. ४ मा ज्येष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र निर्माण गर्ने ।	५ वटा	२५०००	१
७	बालविवाह, बहुविवाह, दहेज प्रथा न्यूनिकरण अभियान सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	१५००	१
८	लैङ्गिक र घरेलु हिंसा तथा चेलिबेटी बेचबिखन निर्मूल गर्न सचेतना कार्यक्रम गर्ने ।	एकमुष्ट	१०००	१
९	अपाङ्गता भएका अनाथ र हिंसा पिडितका लागि पुन:स्थापना कार्यक्रम कोष स्थापना गर्ने ।	एकमुष्ट	५०००	१
१०	वडा नं. ४ मा सेफ हाउस निर्माण गर्ने ।	१ वटा	४५००	२
११	वडा नं. ४ मा बाल गृह तथा पार्क निर्माण गर्ने ।	१ वटा	५०००	२
१२	सम्पूर्ण वडामा लैङ्गिक समानता र समावेशीकरण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	१५००	१
१३	लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण (लैससास-जेसी अडिट) तयार गर्ने ।	१ वटा	१५०	१
१४	महिला सञ्जाल, जेष्ठ नागरीक सञ्जाल, अपाङ्ग सञ्जाल गठन तथा व्यवस्थापन गर्ने ।	एकमुष्ट	५००	१
१५	योजना छनोट देखि कार्यान्वयन सम्बन्धमा आर्थिक, शैक्षिक, लैङ्गिक, धार्मिक, वर्ग	नीतिगत	१५००	१

	आधारमा मूल प्रवाहीकरणबाट बञ्चित जनसङ्ख्याको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।			
	जम्मा		६४१५०	
दलित जनजाति लक्षित कार्यक्रम				
१	विपन्न दलित बालबालिकालाई विद्यालय पोशाक वितरण गर्ने ।	१२५ थान	३००	१
२	दलित लक्षित घरेलु हिंसा विरुद्धको तालिम सञ्चालन गर्ने ।	५ वटा	१०००	१
३	लक्षित वर्ग व्यवसायिक तथा सीपमूलक तालिम सञ्चालन गर्ने ।	५ वटा	२०००	१
४	दलित स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम आयोजना गर्ने ।	एकमुष्ट	४०००	१
५	दलित किशोर किशोरी शिक्षा कार्यक्रम आयोजना गर्ने । (वार्षिक)	५ वटा	१५००	२
	जम्मा		८८००	
युवा तथा खेलकुद				
१	पालिका स्तरीय खेलमैदान निर्माण गर्ने । (डिपिआर सहित)	१ वटा	४००००	१
२	खेलमैदान पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	१० वटा	१२००००	१
३	नगरपालिका स्तरीय कभर्ड हल निर्माण गर्ने ।	१ वटा	१२५००	१
४	व्यवस्थित रंगशाला निर्माण गर्ने । (२० हजार क्षमता)	१ वटा	१०००००	३
५	योगा ध्यानकेन्द्र निर्माण गर्ने ।	१ वटा	१००००	२
७	पालिका स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	५०००	३
	जम्मा		२८७५००	
३. भौतिक विकास योजना				
सडक तथा यातायात				
१	वडा नं. २० गोरछारी टोल देखि पूर्व ठाडी जाने सडक स्तरोन्न ति तथा नाली सहित कालोपत्रे गर्ने ।	१ कि.मि.	३००००	१
२	वडा नं. १९ को छरापट्टी हनुमान मन्दिर देखि पूर्व जाने सडक नौडेगा हुँदै दलित बस्ती सम्म सडक नाली सहित कालोपत्रे गर्ने ।	२ कि.मि.	६००००	१
३	वडा नं. २३ को खानेपानी देखि पूर्व करैया महतो टोल हुँदै यादव टोल मन्दिर सम्म सडक स्तरोन्नति तथा नाली सहित कालोपत्रे गर्ने ।	१.५ कि.मि.	४५०००	१
४	वडा नं. २३ को खानेपानी छेउबाट दक्षिण गढिया सहनी टोल हुँदै बथनाहा चोक सम्म सडक स्तरोन्नति तथा नाली सहित कालोपत्रे गर्ने ।	२ कि.मि.	६००००	१
५	वडा नं. २१ को कालाबञ्जर विलटु यादवको घर देखि दक्षिण पडाडी टोल हुँदै दलित बस्ती सम्म सडक स्तरोन्नति तथा नाली सहित कालोपत्रे गर्ने ।	१.५ कि.मि.	४५०००	२
६	वडा नं. २२ को मिलको डेरी देखि दक्षिण जहदी-वडा कार्यालय-वर्छवा सम्म सडक स्तरोन्नति तथा नाली सहित कालोपत्रे गर्ने ।	१.५ कि.मि.	४५०००	१
७	वडा नं. २२ को मुल सडक देखि पटेर्वा जाने बाटो दलित बस्तीमा स्तरोन्नति तथा नाली सहित ढलान गर्ने ।	१ कि.मि.	३००००	२
८	वडा नं. १५ को मोहनपुर सडक स्तरोन्नति तथा नाली सहित कालोपत्रे गर्ने ।	२ कि.मि.	६००००	१
९	वडा नं. २४ को लेखनाथ मा.वि. देखि उत्तर शिव मन्दिर हुँदै पश्चिम हनुमान मन्दिर हुँदै उत्तर महतो टोल हुँदै खोला सम्म स्तरोन्नति तथा नाली सहित कालोपत्रे गर्ने ।	२ कि.मि.	६००००	१
१०	वडा नं. १४ को खानेपानी देखि उत्तर ओम महतोको घर हुँदै पडारी टोल हुँदै बलिराम यादवको घर हुँदै खोला सम्म स्तरोन्नति तथा नाली सहित कालोपत्रे गर्ने ।	१.५ कि.मि.	४५०००	१
११	वडा नं. १२ को साहुजी टोलमा मुल सडक देखि पशुपति साहको घर जाने बाटो स्तरोन्नति तथा नाली सहित कालोपत्रे गर्ने ।	१ कि.मि.	३००००	२
१२	वडा नं. ३ को डङ्नहा टोलको ठाडी लौकहा जाने बाटो देखि पूर्व बलान सम्म स्तरोन्नति तथा नाली सहित कालोपत्रे गर्ने ।	१ कि.मि.	३००००	२
१३	सोमपुरबाट राजदेवी हुदै वेथासम्म कालोपत्रे सडक निर्माण गर्ने ।	७ कि.मि.	२१००००	२

१४	आनन्द कुमारको घरबाट वामु हुदै गोसाई डाँडा तालसम्म कालोपत्रे सडक निर्माण गर्ने ।	३ कि.मि.	९००००	१
१५	कुशवाहा पार्कबाट दक्षिण जंगराहटोल हुदै गोगलगढी गुदै कवडहल हुदै महेन्द्र राजमार्गसम्म नाला निर्माण तथा कालोपत्रे सडक निर्माण गर्ने ।	३ कि.मि.	९००००	१
१६	गोधुली होटलबाट पूर्णी बजारको सडक कालोपत्रे गर्ने ।	३ कि.मि.	९००००	१
१७	रामजानकी चौकबाट दिहवारथान शंकर राईस मिल हुँदै वुवुरशाह सम्म सडक कालोपत्रे गर्ने ।	२.५ कि.मि.	७५०००	१
१८	वालुवा टोलबाट पुलसम्म क्रेटिङ गरी सडक निर्माण गर्ने र दुबैतर्फ नाला निर्माण गरी सडक ढलान गर्ने ।	८ कि.मि.	२४००००	२
१९	चन्द्र नहरबाट वौकीथान जाने ६५ फिट बाटो नालानिर्माण सहित कालोपत्रे गर्ने ।	३ कि.मि.	९००००	१
२०	घण्टाघरबाट गणेश चोक बजारसम्म सडक कालोपत्रे गर्ने ।	२ कि.मि.	६००००	१
२१	नहर बाटो घण्टाघरबाट हुलाकसम्म २ किलोमिटर कालोपत्रे सडक निर्माण गर्ने ।	२ कि.मि.	६००००	२
२२	खुट्टी खोलाको पुलबाट वडा नं. १० को सिमानासम्म सडक निर्माण गर्ने ।	१ कि.मि.	३००००	१
२३	ग्रामीण चोकबाट रामनारायणको घर हुदै खुट्टी खोलाको ड्यामसम्म सडक निर्माण गर्ने ।	१.५ कि.मि.	४५०००	१
२४	पिडखनीको हरिदेव साहको घरबाट भोटिया टोलसम्म सडक निर्माण गर्ने ।	३ कि.मि.	९००००	१
२५	घट्टेखोलाबाट वडा नं. १३ कार्यालयसम्म सडक निर्माण गर्ने ।	३ कि.मि.	९००००	१
२६	समरपुरबाट हात्तीदह हुदै गोसाई वान टोलसम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	४ कि.मि.	१२००००	१
२७	वसाजोडीबाट वडा कार्यालयसम्म सडक कालोपत्रे गर्ने ।	५ कि.मि.	१५००००	१
२८	सल्हेश सर्किट सडक कालोपत्रे गर्ने ।	१५ कि.मि.	४५००००	१
२९	मोटरेवल पुल निर्माण गर्ने ।	४ वटा	२०००००	३
३०	झो.पु. निर्माण गर्ने ।	२ वटा	७००००	२
	जम्मा		२७९००००	
भवन तथा आवास				
१	एकीकृत बस्ती विकास सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ।	१ वटा	२०००	२
२	भवन निर्माण मापदण्ड कार्यान्वयन गर्ने ।	नीतिगत	४०००	१
३	सभागृह निर्माण गर्ने । (५ हजार क्षमता)	१ वटा	५०००००	३
४	नक्सा पास अनिवार्य कार्यान्वयन गर्ने ।	नीतिगत	०	१
५	पुराना घरहरुको अभिलेख तयार गर्ने ।	एकमुष्ट	२०००	१
६	भुकम्प प्रतिरोधी घर निर्माण गर्न डकर्मी तालिम आयोजना गर्ने ।	५ पटक	२५००	१
	जम्मा		**५१०५००**	
ढल निकास				
१	सतह ढल तथा फोहरपानी बग्ने ढल सञ्जाल निर्माण गर्ने । (डिपिआर सहित)	एकमुष्ट	१५००००	१
२	बजार क्षेत्रका नालीहरुको सरसफाइ तथा स्लाबको व्यवस्था गरि हाइवे हुँदै बलान खोलामा नाला व्यवस्थापन गर्ने ।	एकमुष्ट	२५००००	१
	जम्मा		**४०००००**	
सूचना तथा सञ्चार प्रविधि				
१	सबै स्थानमा नेट सेवा बिस्तार गर्ने ।	एकमुष्ट	२४०००	२
२	सम्भाव्यता अध्ययन गरी थप मोबाईल टावर स्थापना गर्ने ।	३ वटा	४५०००	२
३	सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी (प्रविधि) तालिम सञ्चालन गर्ने ।	१ पटक	१०००	
४	सार्वजनिक स्थानहरुमा फ्रि वाईफाईको व्यवस्था गर्ने ।	१० वटा	२०००	२
५	पालिकाका सबै कार्यालयहरुलाई डिजिटल प्रविधि जोडी अनलाईन सेवा बिस्तार तथा नेटवर्किङ गर्ने ।	एकमुष्ट	९०००	१
	जम्मा		**८१०००**	

विद्युत तथा उर्जा				
१	कृषि विद्युतिकरण तथा विद्युत बिस्तार गर्ने ।	एकमुष्ट	२५०००	१
२	उर्जा, वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धि डि.पि.आर. तयार गर्ने ।	एकमुष्ट	१०००	१
३	मुख्य सडकहरुमा टावर लाईट तथा सौर्य बत्ति जडान गर्ने ।	१२० वटा	१२३६०	२
	जम्मा		**३८३६०**	
४. वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन				
वन तथा वातावरण				
१	सामुदायिक वनमा ठाउँ अनुसार नगदेबाली, जडिबुटी, फलफूल खेती गर्ने ।	एकमुष्ट	५०००	२
२	वन क्षेत्रको फलफूल वन्यजन्तुका लागि भन्ने नीति अवलम्बन गरी फलफूलको बीउ जङ्गलमा रोप्ने अभियान सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	३०००	२
३	सा.व.उ.स.को लागि लेखा तथा अभिलेख व्यवस्थापन तालिम सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	३०००	
४	घरघरबाट कुहिने, नकुहिने, पुन:प्रयोगमा ल्याउन सकिने फोहरको वर्गीकरण गरी फोहर सङ्कलन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।	एकमुष्ट	५५००	१
५	जैविक मल बनाउन तालिमको व्यवस्था गर्ने । (वार्षिक)	५ पटक	२५००	१
६	सडक किनारमा आँपको बोट तथा वृक्षारोपण ।	एकमुष्ट	४०००	२
७	सम्भावित स्थानमा डिटेल ईञ्जिनियरिङ डिजाईन सहित स्यानिटरी ल्याण्डफिल साईट निर्माण गर्ने ।	१ वटा	८३५००	३
	जम्मा		**१०६५००**	
विपद् व्यवस्थापन				
१	जोखिमयुक्त बस्तीहरु सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गर्न एकीकृत बस्ती विकास योजना डिटेल ईन्जिनियरिङ रिपोर्ट तयार गर्ने ।	१ वटा	२०००	१
२	जोखिम संवेदनशिल भू-उपयोग योजना निर्माण गर्ने ।	१ वटा	१०००	१
३	जलवायु जोखिम तथा प्रकोप न्यूनीकरण र अनुकूलनको लागि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण गर्ने ।	१ वटा	७००	१
४	वडा नं. ४ को इस्लामपुर बस्ती जोखिममा रहेकोले नदी कटान कार्य रोक्न तटबन्ध निर्माण गर्ने ।	एकमुष्ट	१००००	१
५	वडा नं. २३ करैया गाउँ जोखिममा रहेकोले नदी नियन्त्रण गर्ने ।	एकमुष्ट	१००००	१
६	वडा नं. २४ सर्रे खोला नदी नियन्त्रण गर्ने ।	एकमुष्ट	१००००	१
७	वडा नं. १६ नदी नियन्त्रण गर्ने ।	एकमुष्ट	९०००	१
८	विपद् व्यवस्थापन कोष स्थापना गर्ने ।	१ वटा	१५०००	१
९	विपद् सचेतना कार्यक्रम आयोजना गर्ने ।	एकमुष्ट	२५००	१
१०	प्रत्येक बस्तीमा विपद् व्यवस्थापनको लागि आकस्मिक सामाग्रीहरुको व्यवस्था गर्ने ।	एकमुष्ट	१५०००	१
११	विपद्को समयमा बस्नको लागि विपद् व्यवस्थापन केन्द्रको व्यवस्था गर्ने ।	१ वटा	१७०००	३
१२	विपद् पूर्व तयारी योजना तयार गर्ने ।	१ वटा	७००	१
१३	जलवायु परिवर्तन सचेतना गोष्ठी आयोजना गर्न ।	२ वटा	१०००	२
१४	दमकल खरिद गर्ने ।	एकमुष्ट	९०००	२
	जम्मा		**१०२९००**	
५. संस्थागत विकास तथा सुशासन				
१	नगरपालिकाको डिजिटल पार्श्वचित्र निर्माण गर्ने ।	१ वटा	२०००	१
२	राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन गरी आन्तरीक आय वृद्धि गर्ने ।	१ वटा	५००	१
३	क्षमता विकास योजना निर्माण कार्यान्वयन गर्ने ।	१ वटा	४५०	१
४	नगरपालिका तथा वडा कार्यालयमा आवश्यक प्राविधिक जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने ।	नितिगत	०	१
५	सबै वडाको वेभसाइट निर्माण गर्ने ।	५ वटा	२२५०	२
६	नगरपालिका कार्यालयमा हटस्पटको व्यवस्था गर्ने ।	एकमुष्ट	१५००	१

७	विद्युतिय हाजिर जडान तथा सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	९००	१
८	मालपोत तथा राजस्व अनलाईन माध्यमबाट बुझाउन एप्स तयार गर्ने ।	१ वटा	१५००	१
९	ऐन, कार्यविधि र मापदण्ड निर्माण गर्ने ।	आवश्यकता अनुसार	२०००	१
१०	राजस्वको दायरा बढाउन व्यवसाय दर्ता अभियान लगायतका कार्यहरु सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	२०००	१
११	मेलमिलाप केन्द्र व्यवस्थापन, अन्तर पालिका मेलमिलाप समन्वय बैठक आयोजना गर्ने ।	एकमुष्ट	३५००	१
१२	वडा स्तरीय कानुनी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	१०००	१
१३	संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि तालिम प्रदान गर्ने ।	एकमुष्ट	१५००	१
१४	सेवा प्रवाह, कार्यसम्पादन र काम कार्वाहीलाई चुस्त र प्रभावकारी गर्ने ।	१ वटा	१०००	१
१५	योजना निर्माण लगायत विषयमा कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरुको क्षमता विकास तालिम आयोजना गर्ने ।	एकमुष्ट	४०००	१
१६	सामाजिक सुरक्षा भत्ता नलिने लाभग्राही सम्मान गर्ने ।	५ पटक	३००	१
१७	वायोमेट्रिक स्क्यानर डिभाइस खरिद तथा व्यवस्थापन गर्ने ।	एकमुष्ट	२५०	१
१८	व्यक्तिगत घटना तथा सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी तालिम तथा अभिमूखीकरण गर्ने ।	एकमुष्ट	१०००	१
१९	योजना तथा कार्यक्रमहरुको नियमित प्रगति समीक्षा गर्ने ।	नियमित	२०००	१
२०	पूर्वाधारसँग सम्बन्धित आयोजनाहरुको प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने ।	आवश्यकता अनुसार	४०००	२
२१	कर्मचारी सम्मान तथा पुरस्कार (वार्षिक)	५ पटक	२५०	१
२२	प्राविधिक कर्मचारीका लागि सीप विकास तालिम प्रदान गर्ने ।	एकमुष्ट	१५००	१
२३	मासिक प्रगति विवरण सङ्कलन तथा समीक्षा बैठकको व्यवस्था गर्ने ।	एकमुष्ट	१२५०	१
२४	उपभोक्ता समिति अभिमूखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	२०००	१
२५	भ्रष्टाचारमा शून्य सहनशीलताको नीति अवलम्वन गर्ने ।	नितिगत	०	१
२६	चौमासिक सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	नियमित	२०००	१
२७	बेरुजु रकम कम गर्न कार्यक्रम गर्ने ।	१ वटा	५००	१
२८	आम जनताको गुनासो तत्काल सम्बोधन गर्न टोल फ्रि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	एकमुष्ट	१०००	१
	जम्मा		**४०१५०**	

अनुसूची ५ : वडास्तरीय योजनाहरु (वडा भेलाबाट प्राप्त योजनाहरु)

वडा नं.१ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	प्लाइउड उद्योग हुँदै दक्षिण धरहर हुँदै पूर्व ब्रम्हाण जंगलसम्म कृषि सडक निर्माण	२ कि.मि	१
२		खड्ग नारायण चौधरीको घर-पश्चिम-वडा नं. ११ सिमाना कृषि सडक निर्माण	१.५ कि.मि	१
३	कृषि बजार निर्माण	लहान नपा वडा नं. १ अन्तर्गत कृषि बजार निर्माण	१ वटा	१
४	कोल्ड स्टोर निर्माण	कृषि कोल्ड स्टोर निर्माण	१ वटा	१
५	कृषि बजार व्यवस्थापन	स-साना कृषकहरुबाट कृषि उपजहरु उचित मूल्यमा खरिद र सङ्कलन केन्द्र निर्माण गरेर सुपथ मूल्यमा बिक्री गर्ने व्यवस्था मिलाउने	एकमुष्ट	२
६	तरकारी उत्पादन कार्यक्रम	बेमौसमी तरकारी खेतीको लागि कृषक समुहलाई तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
७	आधुनिक कृषि व्यवस्थापन	आधुनिक कृषि सामाग्री, बीउ, उन्नत बीउ तथा मलखाद वितरण	एकमुष्ट	१
८	कृषि बीमा कार्यक्रम	कृषि बीमाको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक माछा तथा पशुपन्छीपालन कार्यक्रम	माछापालन तथा पशुपन्छीपालन गर्न कृषकहरुलाई उचित तालिम प्रदान र अनुदानको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२	बीमा कार्यक्रम	माछा तथा पशुपन्छी बीमाको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	सिंचाई			
१	सिंचाई व्यवस्थापन कार्यक्रम	वडाका कृषि जमिनहरुमा सिंचाईको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२	सिंचाई बोरिङ निर्माण	ईटाभट्टा नजिक र बस्ती क्षेत्रमा बोरिङको व्यवस्था	२ वटा	१
	उद्योग तथा व्यवसाय			
१	उद्योग स्थापना कार्यक्रम	मसला बनाउने मिल (उद्योग) को व्यवस्था	१० वटा	१
२	साना उद्योग स्थापना	मैनबत्ती, अगरबत्ती, पलेट दाना बनाउने उद्योग	१० वटा	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	चिल्ड्रेन पार्क निर्माण कार्यक्रम	चिल्ड्रेन पार्क निर्माण	१ वटा	३
२	छठ घाट निर्माण कार्यक्रम	मुसहरीको पोखरी सुन्दरीकरण तथा छठ घाट निर्माण	१ वटा	२
३	संस्कृति विकास कार्यक्रम	लहान नगरपालिका वडा नं. १ अन्तर्गत मैथिली संस्कृति झल्कने फोटो प्रदर्शनीको व्यवस्था	नीतिगत	१
४	होमस्टे सञ्चालन कार्यक्रम	संस्कृति झल्कने होमस्टे सञ्चालन	१ वटा	२
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१	ऐलानी जग्गा संरक्षण	ऐलानी जग्गा एकिन गरी उक्त जग्गाहरु संरक्षण	एकमुष्ट	१
२	जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम	वित्तीय सेवा सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
३		स-साना उद्योग सम्बन्धी तालिम प्रदान गरी रोजगारको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य सेवा सुदृढीकरण	स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी जनचेतना फैलाउने	नीतिगत	१

	कार्यक्रम	कार्यक्रम गरी स्वास्थ्य चौकीका लागि जग्गा छनोट तथा दक्ष जनशक्तिबाट सेवा प्रवाह		
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	शैक्षिक गुणस्तर प्रवर्द्धन कार्यक्रम	विद्यार्थीहरुलाई आकर्षण गर्न पोषाक तथा खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२		अभिभावकहरुलाई शिक्षा सम्बन्धी जनचेतना जगाउने	एकमुष्ट	१
३		गरीब तथा दलित बालबालिकाहरुका लागि पठन पाठनको लागि आकर्षित क्रियाकलापहरु सञ्चालन	एकमुष्ट	१
४		विद्यालयहरुको लागि स्मार्ट बोर्ड ICT को व्यवस्था	एकमुष्ट	२
५	विद्यालय भवन निर्माण	सिंगराही आ.वि. पक्की भवन निर्माण	१ वटा	१
६	घेराबारा निर्माण कार्यक्रम	सिंगराही आ.वि. घेराबारा निर्माण	एकमुष्ट	१
७	झ्याल ढोका निर्माण कार्यक्रम	सिंगराही आ.वि. झ्याल ढोकाको व्वस्थापन	१० वटा	१
८	विद्यालय भवन निर्माण	ज्ञान ज्योति विद्यालयको पक्की भवन निर्माण	१ वटा	१
९	घेराबारा निर्माण कार्यक्रम	ज्ञान ज्योति विद्यालयमा घेराबारा निर्माण	एकमुष्ट	१
१०	झ्याल ढोका निर्माण कार्यक्रम	ज्ञान ज्योति विद्यालयमा झ्याल ढोकाको व्यवस्थापन	१० वटा	१
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी निर्माण कार्यक्रम	वडाका सम्पुर्ण घरमा स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२	सरसफाइ सम्बन्धी कार्यक्रम	सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
३		घुम्ती शौचालयको व्यवस्था	२ वटा	१
४		गरीब तथा दलित बस्तीहरुमा सार्वजनिक शौचालयको निर्माण	५ वटा	१
	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१	महिला लक्षित कार्यक्रम	घरेलु महिला हिंसा विरुद्ध जनचेतनामुलक कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
२	दुर्व्यसन लक्षित कार्यक्रम	लागुपदार्थ सेवनमा लागेका बालबालिकाको लागि जनचेतनामुलक कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
३	बालबालिका लक्षित कार्यक्रम	बाल विवाह सम्बन्धी कानुनी चेतना जगाउने कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
४		बाल तथा अपाङ्गमैत्री सडक तथा भवन निर्माण	एकमुष्ट	१
५	अपाङ्गता भएका व्यक्ति लक्षित कार्यक्रम	अपाङ्ग व्यक्तिहरुको लागि सहायक सामाग्री तथा सीपमुलक तालिमको व्यवस्था गर्न	एकमुष्ट	१
६		बाल रोजगार नियन्त्रण गर्न नीति नियम निर्माण	नीतिगत	१
७		दलित तथा विपन्न बालबालिकाका लागि सहायता	१	१
	युवा तथा खेलकुद			
१		युवा स्वरोजगार कार्यक्रम सञ्चालन	एकमुष्ट	१
२		विभिन्न खेलकुदका लागि खेलमैदान व्यवस्थापन	१ वटा	२
३		खेल प्रशिक्षणका लागि प्रशिक्षकहरुको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१		शिविर तथा जनचेतना कार्यक्रमहरु सञ्चालन	एकमुष्ट	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	वडा कार्यालय भवन निर्माण	वडा कार्यालयको जग्गा छनोट गरी भवन निर्माण	१ वटा	१
२	आवास व्यवस्थापन कार्यक्रम	विपन्न, दलित र भूमिहीनहरुको लागि आवासको व्यवस्था	नीतिगत	१
३	भवन निर्माण कार्यक्रम	सामुदायिक भवन निर्माण	३ वटा	१
	सडक तथा पुल			
१	पुल निर्माण कार्यक्रम	लेखनाथ विद्यालय नजिक पुल निर्माण	३० मिटर	१

२	सडक निर्माण कार्यक्रम	मनु मोचीको घरबाट पश्चिम बुद्धन मोचीको घर (राम चोक) सम्म नाला निर्माण र सडक ढलान	१७० मिटर	१
३		शत्रुघन चौधरीको घर हुँदै पश्चिम सडकसम्म नाला निर्माण सहित ढलान	१०० मिटर	१
४		त्रिभुवन चौधरीको घरबाट पश्चिम मुसहरी टोलको सडकसम्म सडक ढलान	४०० मिटर	१
५		कमल चौधरीको घरबाट पूर्व दक्षिण हुँदै टिराइ चौधरीको घरसम्म नाला निर्माण र ढलान निर्माण	१०० मिटर	१
६		शोभित चौधरीको घरबाट दक्षिण साझ कुमार आलेको घर हुँदै विद्युत सवस्टेसनसम्म नाला निर्माण सहित सडक ढलान	५०० मिटर	१
७		शिव नारायण चौधरीको पूर्व हुँदै दिहबार थानसम्म नाला निर्माण सहित सडक ढलान	२ किमि	१
८		शिव शंकर चौधरीको घरबाट पश्चिम मुखलाल दासको घरसम्म नाला सहित ढलान	१ किमि	१
९		क्याम्पसबाट दक्षिण हुँदै मनोज यादवको जग्गासम्म नाला सहित ढलान	१ किमि	१
१०		मुसहरीमा सुवका सदामको घर हुँदै पश्चिम दक्षिण सिता मल्लिकको घरसम्म नाला सहित ढलान निर्माण	७०० मिटर	१
११		खाध संस्थाको पश्चिम र दक्षिण हुँदै अरविन्द रामको घरसम्म नाला सहित ढलान निर्माण	१ किमि	१
१२		लोकमार्गबाट दक्षिण हुँदै पूर्व जे.सि.स. भवनसम्म नाला सहित ढलान	१ किमि	१
१३		लोकमार्गबाट दक्षिण - पूर्व वडा नं. २ को सिमानासम्म भवडा नहर स्तरोन्नति गरी दुबै तर्फ ढलान	१ किमि	१
	सुचना तथा सञ्चार			
१	सिसि क्यामेरा जडान	वडाका प्रत्येक टोल तथा गाँउका बस्तीहरुमा सिसि क्यामेरा जडान	३५ वटा	३
घ)	**वन तथा वातावरण विकास**			
१	ट्याक्टर खरिद कार्यक्रम	फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्नका लागि ट्याक्टर खरिद	३ वटा	१
२		विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धित जनचेतनामुलक कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
३	वृक्षारोपण कार्यक्रम	लोकमार्ग बाट दक्षिण हुँदै पूर्व वडा नं.२ वडाको सिमासम्म वृक्षारोपण	एकमुष्ट	१
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१	नीति नियम निर्माण	लागु औषत नियन्त्रण गर्न वडा स्तरिय नीति निर्माण	नीतिगत	१
२		गैर सरकारी संस्थाहरुका लागि सुशासन र पारदर्शिता सम्बन्धी नीति नियम निर्माण	नीतिगत	१
३	क्षमता विकास	टोल विकास समिति लगायत संघसंस्थाहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
४		कर्मचारी तथा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुको क्षमता विकास तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
५		राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण	एकमुष्ट	१

वडा नं. २ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	पूर्वमा २ कि.मि. र पश्चिममा ५०० मि. कृषि सडक निर्माण	२.५ कि. मि.	१
२	तरकारी उत्पादन कार्यक्रम	वैज्ञानिक कृषि खेती सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
३	कृषि सामाग्री व्यवस्थापन	आधुनिक कृषिमा आवश्यक सम्पुर्ण कृषि सामाग्री औजारहरुको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
४	व्यवसायिक धान गहुँ उत्पादन	धान गहुँको व्यवसायिक उत्पादनका लागि धान तथा गहुँको बीउ बिजन तथा मलखादको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक पशुपालन कार्यक्रम	कृषकहरुलाई भैंसी, कुखुरा, हाँस आदि वितरण	एकमुष्ट	१
२	पशुस्वास्थ्य कार्यक्रम	भेटेरिनरीको व्यवस्थापन	१ वटा	१
	सिंचाई			
१	कृषि सामाग्री व्यवस्थापन	कृषकको आवश्यकता मध्यनजर गर्दै टनेलको व्यवस्था	२० वटा	१
२	बोरिङ निर्माण कार्यक्रम	दश वटा बोरिङ र दश वटै स्टेट बोरिङको व्यवस्था	२० वटा	१
३	नहर निर्माण कार्यक्रम	सिंचाई नहरहरुलाई पक्की तथा स्तरोन्नति गर्ने	एकमुष्ट	१
	उद्योग तथा व्यवसाय			
१	व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम	सिलाई कटाई, अगरबत्ती बनाउने, ब्यूटी पार्लर, साबुन बनाउने सम्बन्धी तालिम दिने व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पार्क निर्माण कार्यक्रम	स्कुल अगाडी पार्क निर्माण	१ वटा	२
२	राम मन्दिर मर्मत कार्यक्रम	राम मन्दिर मर्मत तथा रङ्गरोगन	एकमुष्ट	२
३	धर्मशाला निर्माण कार्यक्रम	बुद्ध मन्दिरमा धर्मशाला निर्माण	१ वटा	२
४	बुद्ध मन्दिर मर्मत कार्यक्रम	बुद्ध मन्दिर नजिक रहेको खाली ठाउँलाई सौन्दर्यकरण	एकमुष्ट	२
५	संस्कृति विकास कार्यक्रम	लहान नगरपालिका वडा नं. २ अन्तर्गत रहेको झिझिया नाच तथा भाषा उत्थान कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
६		मैथिली संस्कृति विकास कार्यक्रम सञ्चालन	एकमुष्ट	१
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१	दलित लक्षित कार्यक्रम	दलित बस्तीमा पक्की घर निर्माण	२०० वटा	१
२	सहकारी विकास कार्यक्रम	कृषि सहकारी नेपाल कृषक समूह सञ्जाल लहान-२ को उन्नति र विकास	एकमुष्ट	१
	श्रम, रोजगार तथा गरिबी निवारण			
१	बेरोजगारी निवारण कार्यक्रम	रोजगार सिर्जना कोष निर्माण	एकमुष्ट	१
२		गरीब तथा जेहेन्दार विद्यार्थीलाई आर्थिक सहयोग	एकमुष्ट	१
३		आवश्यकता अनुसार छात्रवृतिको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य चौकी निर्माण कार्यक्रम	स्वास्थ्य चौकी निर्माण	१ वटा	१

२	पोषणयुक्त खानेकुरा व्यवस्थापन कार्यक्रम	बालबालिका तथा महिलाहरुलाई पोषणयुक्त खानेकुराको व्यवस्थापन		१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	शिक्षक दरबन्दी अनुदान	दरबन्दी सहित कक्षा कोठा थप गराउने		१
२	शैक्षिक गुणस्तर प्रवर्द्धन	मदरसाको स्तरोन्नति तथा शिक्षक व्यवस्थापन		२
३	विद्यालय स्थापना कार्यक्रम	नयाँ विद्यालय स्थापना तथा निर्माण		२
४	भवन निर्माण कार्यक्रम	विद्यालयमा १० कोठे भवन निर्माण	१	२
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी निर्माण कार्यक्रम	वडा नं.२ का सम्पुर्ण घरमा एक घर एक धारा स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्थापन	नीतिगत	१
२	जनचेतनामुलक कार्यक्रम	सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतना जगाउने कार्यक्रम	नीतिगत	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१		विद्यालयको खेलमैदानमा खेलकुद व्यवस्थापन	नीतिगत	२
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१		प्रहरी चौकीको व्यवस्थापन	१ वटा	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन, आवास तथा बस्ती विकास			
१	आवास व्यवस्थापन कार्यक्रम	मुसहरीमा बस्ती निर्माण	एकमुष्ट	१
२	सामुदायिक भवन निर्माण	बुद्ध मन्दिर र मुसहरीमा सामुदायिक भवन निर्माण	२ वटा	१
	सडक तथा पुल			
१	पुल निर्माण कार्यक्रम	विद्यालय नजिक रहेको पुल निर्माण	२५ मिटर	१
२	सडक तथा नाला निर्माण कार्यक्रम	मिलन चौकबाट कटहासम्मको सहरमा नाला निर्माण तथा सडक कालोपत्रे	२ कि. मि.	२
३		खगनाको घरबाट वडा कार्यालयसम्म सडक ढलान	३ कि. मि.	१
४		विजय यादवको घरबाट मेदीलाल साहको घरसम्म २ कि मि सडक ढलान र पोखरी मर्मत	२ कि. मि.	२
	सुचना तथा सञ्चार			
१	सिसि क्यामेरा जडान	वडाका प्रत्येक टोल तथा गाँउका बस्तीहरुमा सिसि क्यामेरा जडान	३५ वटा	१
घ)	**वन वातावरण विकास तथा विपद् व्यवस्थापन**			
१	डस्टबिन वितरण कार्यक्रम	फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि डस्टबिनको व्यवस्था	२०० वटा	२
२	वृक्षारोपण कार्यक्रम	एक घर दुई बिरुवा वृक्षारोपण कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
३	विपद् प्रतिकार्य योजना निर्माण	विपद् व्यवस्थापन कोष खडा	एकमुष्ट	१
४		लक्षित वर्गको लागि विपद् सामाग्री त्रिपाल २०० वटा, कम्बल ५०० थान र झुल ५०० थानको व्यवस्था	आवश्यक	१
५		खाद्यान्न, तेल, दाल, चामलको व्यवस्था	५०० जना	१
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		वडाभित्र रहेका सार्वजनिक कार्यालयको सार्वजनिक लेखापरीक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाउने	नीतिगत	१

वडा नं. ३ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	आर्थिक विकास			
	कृषि			
१	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	बसपार्कबाट पूर्व कभर्ड हल हुँदै महेन्द्र राजमार्ग सम्म कृषि सडक निर्माण	२ कि.मि	१
२		फनिलाल महतोको जग्गाको दायाँ तर्फबाट बलान खोलासम्म कृषि सडक निर्माण	२ कि.मि	१
३		रक्सु महतोको जग्गाबाट दक्षिणमा वडा नं. ३ र वडा नं. १९ को सिमानासम्म कृषि सडक निर्माण	२ कि.मि	१
४		रामनारायण महतोको जग्गाको दक्षिणबाट वडा नं. १९ को सिमानासम्म कृषि सडक निर्माण	२ कि.मि	१
५		विदुरपुर चौरीमा सन्यासी पानबाट दक्षिणमा महेन्द्र राजमार्गसम्म कृषि सडक निर्माण	३ कि.मि	१
६		माथिका सम्पूर्ण कृषि सडकमा कृषि विद्युतिकरण गर्ने	एकमुष्ट	१
७	कृषि सामाग्री व्यवस्थापन	आधुनिक कृषिमा आवश्यक सम्पूर्ण कृषि सामाग्री औजारहरुको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
८	कृषि बजार व्यवस्थापन	बलान खोलाको छेउमा कृषि हाटबजार व्यवस्थापन	१ वटा	१
९	व्यवसायिक तरकारी उत्पादन कार्यक्रम	सहज रुपमा र समयमा मलखाद तथा बीउ बिजन उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
१०		गरीब, विपन्न र दलित जनताको लागि कृषि सामाग्री अनुदानको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
११	कृषि तालिम कार्यक्रम	समय समयमा कृषि तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
१२	कोल्ड स्टोर निमाण कार्यक्रम	कृषि उपजको व्यवस्थापनको लागि बलान खोला छेउमा कोल्ड स्टोरको व्यवस्था	१ वटा	१
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक माछा तथा पशुपन्छीपालन कार्यक्रम	माछापालन तथा पशुपन्छीपालन गर्न कृषकहरुलाई उचित तालिम प्रदान र अनुदानको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२	बीमा कार्यक्रम	माछा तथा पशुपन्छी बीमाको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	सिंचाई			
१	सिंचाई बोरिङ निर्माण कार्यक्रम	नगेडा चौरीमा दुई ठाउँमा स्टेट बोरिङ निर्माण	२ वटा	१
२		बसपार्कबाट पूर्व स्टेट बोरिङ निर्माण	१ वटा	१
३		विहारपुर चौरीमा एउटा स्टेट बोरिङ	१ वटा	१
४	सिंचाई ट्युबवेल निर्माण	वडाको विभिन्न स्थानमा स्यालो ट्युबवेल निर्माण	१० वटा	१
	उद्योग तथा व्यवसाय			
१	उद्योग स्थापना कार्यक्रम	मसला बनाउने मिल (उद्योग) को व्यवस्था	१० वटा	१
२	साना उद्योग स्थापना	मैनबत्ती, अगरबत्ती, प्लेट बनाउने साना उद्योग निर्माण	१० वटा	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पर्यटन विकास कार्यक्रम	बलान खोलाको सन्यासी वनलाई पर्यकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न गुरुयोजना तयार गर्ने	१ वटा	१
२		रमेश पार्कलाई व्यवस्थापन तथा सौन्दर्यकरण	एकमुष्ट	२
३	संस्कृति विकास कार्यक्रम	लहान नगरपालिका वडा नं. १ अन्तर्गत मैथिली संस्कृति झल्कने फोटो प्रदर्शनीको व्यवस्था	एकमुष्ट	२

४		संस्कृति झल्कने होमस्टे सञ्चालन	१ वटा	२
	भूमि व्यवस्था			
१		कृषि योग्य जग्गाको कर घटाउने	नीतिगत	१
२		सरकारी ऐलानी जग्गा सिमाङ्कन गरेर संरक्षण गर्ने	एकमुष्ट	१
	श्रम रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१		ईलेक्ट्रिसियन, प्लम्बर, मोबाइल, रेफ्रिजेरेटर, ए.सी., ब्युटी पार्लर जस्ता सीपको तालिमको ब्यवस्था	एकमुष्ट	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य संस्था स्थापना	डङ्ग्राहा टोलमा स्वास्थ्य चौकी स्थापना गर्ने	१ वटा	१
२	पोषणको व्यवस्थापन कार्यक्रम	महिला, बालबालिकाहरुका, वृद्धहरुको लागि पोषणको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	शिक्षा			
१	भवन निर्माण कार्यक्रम	ल. ल. कु. मा.वि.मा भवन निर्माण	२ वटा	१
२	शैक्षिक गुणस्तर प्रवर्द्धन	आवश्यकता अनुसार मा.वि. शिक्षकको दरबन्दी माग	१५ जना	१
३		सन्यासी आधारभुत विद्यालयको सुदृढीकरण	एकमुष्ट	२
४		ल. ल. कु. मा. वि घेराबारा	एकमुष्ट	१
५	शैक्षिक गुणस्तर प्रवर्द्धन	दलित विद्यार्थीलाई छात्रवृति तथा बालमैत्री कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
६	भवन निर्माण कार्यक्रम	ल. ल. कु. मा. वि.को जग्गामा होस्टलको विकास गर्न भवन निर्माण	१ वटा	२
७		ल. ल. कु. मा.वि. को लागि स्कुल बस व्यवस्थापन	५ वटा	१
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी निर्माण कार्यक्रम	खानेपानीको पहुँच नपुगेको सवै घरहरुमा सफा स्वच्छ खानेपानी धाराको पहुँच पुराउने	एकमुष्ट	१
२	ट्याङ्की निर्माण कार्यक्रम	डङगराहा टोलमा रामजानकी मन्दिरमा औभरहेड ट्याङ्की निर्माण	१ वटा	१
३	स्वीपर गाडी खरीद कार्यक्रम	वडाभित्र सरसफाइ गर्न स्वीपर गाडीको व्यवस्था	५ वटा	१
	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१	दुर्व्यसन लक्षित कार्यक्रम	लागुपदार्थ दुर्व्यसन सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
२	बालबालिका लक्षित कार्यक्रम	बाल विवाह अन्त्य गर्न जनचेतनामुलक कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
३	अपाङ्गता भएका व्यक्ति लक्षित कार्यक्रम	अपाङ्ग व्यक्तिहरुको लागि सहायक सामाग्री तथा सीपमुलक तालिमको व्यवस्था गर्न	एकमुष्ट	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	सामुदायिक भवन निर्माण कार्यक्रम	ल.ल.कु. मा.वि. पोखीको डिलमा रहेको शिव मन्दिरमा सामुदायिक भवन निर्माण	१	१
२	आवास व्यवस्थापन कार्यक्रम	गरीब, दलित र विपन्नहरुको लागि एकीकृत बस्ती विकास कार्यक्रम	नीतिगत	१
३	भवन निर्माण कार्यक्रम	रामजानकी मन्दिर खुनाथफरमा सामुदायिक भवन निर्माण	८ कोठे	१
	सडक तथा पुल			
१	पुल निर्माण कार्यक्रम	ल.ल.कु. मा.वि.को नजिक रहेको नहरमा कल्भर्ट निर्माण	एकमुष्ट	१
२	सडक निर्माण कार्यक्रम	कुशवाहा पार्कबाट दक्षिण डङराहटोल हुँदै गोगलगढी हुँदै कभर्ड हल हुँदै महेन्द्र राजमार्गसम्म नाला निर्माण	३ कि.मि	१

		तथा कालोपत्रे सडक निर्माण		
३		हुलाक नहरबाट वडा नं. २ को सिमाना हुँदै डङराह टोलको कपिल महतोको घरसम्म नाला निर्माण तथा कालोपत्रे सडक निर्माण	२ कि.मि	१
४		कल्भर्टबाट पूर्व विधरी राईको घर हुँदै राम लखन महतोको घरसम्म नाला निर्माण तथा कालोपत्रे	२ कि.मि	१
५		सन्यासी स्कुलबाट पूर्वतर्फ बलानसम्म कालोपत्रे	१ कि.मि	१
६		वडा नं. ३ का स-साना साखा सडकहरु नाला निर्माण तथा ढलान	एकमुष्ट	१
	विद्युत			
१	विद्युत विस्तार कार्यक्रम	आवश्यक पर्ने ठाउँहरुमा पोल र ट्रान्सफर्मरको पहुँच पुऱ्याउने	एकमुष्ट	१
२	वाईफाई जडान कार्यक्रम	लहान न. पा. वडा नं. ३ लाई फ्रि वाईफाई जोन बनाउने	एकमुष्ट	२
३	सोलार सिस्टम निर्माण	वडा नं. ३ मा सोलार सेन्टर स्थापना	५ वटा	२
४	सिसि क्यामेरा जडान	वडाका मुख्य बस्तीहरुमा सिसि क्यामेरा जडान	३५ वटा	१
घ)	**वन तथा वातावरण विकास**			
१	विपद् प्रतिकार्य योजना निर्माण	विपद् जोखिम व्यवस्थापनको लागि आवश्यक श्रोत साधन व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२		बलान खोलामा पर्ने वडा नं. ३ को सिमाना देखी दक्षिण सिमानासम्म क्रेटिङ तथा सडक निर्माण	३ कि.मि	१
३	वृक्षारोपण निर्माण	वडाका सम्पुर्ण सडक छेउमा वृक्षारोपण	एकमुष्ट	१
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		सुशासन कायम गर्न आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन	एकमुष्ट	१
२		क्षमता विकास तालिम सञ्चालन	एकमुष्ट	१
३		राजस्व सुधार कार्यक्रम योजना	एकमुष्ट	१
४		राजस्वको क्षेत्र पहिचान	एकमुष्ट	१
५		सार्वजनिक सुनुवाई मूल्याङ्कन कार्यक्रम योजना सञ्चालन	एकमुष्ट	१

वडा नं. ४ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	चम्पापुरबाट बलानशेरसम्म कृषि सडक निर्माण	४ कि.मि	१
२		मैया नहरको पुल हुँदै बलानसम्म कृषि सडक निर्माण	३ कि.मि	१
३		ओम प्रकास शर्मा फुलबारी देखि बलानको बाँधसम्म कृषि सडक निर्माण	३ कि.मि	१
४	कोल्ड स्टोर निर्माण	यज्ञभूमि स्थलमा कोल्ड स्टोर निर्माण	१ वटा	२
५	उन्नत बीउ बिजन अनुदान	उन्नत बीउ बिजन अनुदानको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
६	कृषि विद्युतिकरण	सम्पूर्ण कृषि सडकहरुमा कृषि विद्युतिकरण	एकमुष्ट	२
७	कृषि बजारको व्यवस्थापन	यज्ञभूमि स्थलमा कृषि हाटबजार व्यवस्थापन	१ वटा	२
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक माछा तथा पशुपन्छीपालन कार्यक्रम	उन्नत जातका बाख्रा, गाई, भैसी अनुदानको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	सिंचाई			
१	सिंचाई बोरिङ निर्माण कार्यक्रम	डिहबार थान बाँध, खोरिया सुन्दरपुर देखी पश्चिम, हरिदेव फुलबारी देखि पूर्वमा स्टेट बोरिङ निर्माण	४ वटा	१
	उद्योग तथा व्यवसाय			
१	उद्योग स्थापना कार्यक्रम	यज्ञभूमिमा राईस मिल स्थापना	५ वटा	१
२		यज्ञभूमिमा जुस उद्योग स्थापना	५ वटा	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पर्यटन विकास कार्यक्रम	पालिका बजार अन्डरग्राउण्ड पास निर्माण	एकमुष्ट	२
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१	ऐलानी जग्गा संरक्षण	खुट्टी खोला र बलान खोलामा बाँध निर्माण गरी ऐलानी जग्गा संरक्षण गर्ने	एकमुष्ट	१
	श्रम रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१	सीपमूलक तालिम	सीपमुलक तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२	रोजगारी	विपन्न परिवारलाई रोजगारीको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य सेवा सुदृढीकरण	यज्ञ स्थलमा स्वास्थ्य चौकी निर्माण	१ वटा	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	शिक्षक दरबन्दी थप कार्यक्रम	विजय सहनी आ. वि.मा थप दुई जना शिक्षक दरबन्दी माग	२ जना	१
२	कम्प्युटर ल्याव निर्माण	विजय सहनी आ. वि. मा कम्प्युटर ल्याव निर्माण	१ वटा	१
३	भवन निर्माण कार्यक्रम	विजय सहनी आ. वि. मा पक्की भवन निर्माण, घेराबारा निर्माण	८ कोठे	१
४	शौचालय निर्माण कार्यक्रम	विजय सहनी आ. वि. मा शौचालय निर्माण	१ वटा	२
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	ट्युबवेल निर्माण कार्यक्रम	आवश्यकता स्थानमा ट्युबवेल निर्माण	२० वटा	१
२	घाट निर्माण कार्यक्रम	पतिलाल पोखरीको डिलमा घाट निर्माण	१ वटा	२
३	सार्वजनिक शौचालय कार्यक्रम	रामविलासको घर नजिक सार्वजनिक शौचालय निर्माण	१ वटा	१

	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१	महिला लक्षित कार्यक्रम	घरेलु महिला हिंसा सम्बन्धी तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	युवा तथआ खेलकुद			
१		क्रिकेट र फुटबल रङ्गशाला निर्माण	१ वटा	२
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
		प्रहरी चौकी निर्माण	१ वटा	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	वडा कार्यालय भवन निर्माण	वडा कार्यालय भवन निर्माण	१ वटा	१
२	पोखरी व्यवस्थापन कार्यक्रम	सुन्दरपुर, सलामपुर तथा पतिलाल पोखरी निर्माण तथा व्यवस्थापन	एकमुष्ट	२
३	मन्दिर निर्माण कार्यक्रम	जामुनको रुखको छेउमा गढीमाई मन्दिर निर्माण तथा घेराबारा	एकमुष्ट	२
	सडक तथा पुल			
१	पुल निर्माण कार्यक्रम	डम्पिङको पूर्व झोलुङ्गे पुल निर्माण	३० मिटर	१
२		इस्लामपुर दोभान नजिक पुल निर्माण	३० मिटर	१
३	कालोपत्रे सडक निर्माण कार्यक्रम	गिधुली होटलबाट पूरनि बजारको सडक कालोपत्रे	३ कि.मि	१
४		रामजानकी चौकबाट दिह्वारथान शंकर राईस मिल हुँदै वुवुरशाह सम्म सडक कालोपत्रे	२.५ कि.मि	१
५		कुले घरबाट आर्यघाटसम्म सडक सडक कालोपत्रे	१.५ कि.मि	१
६	सडक ढलान कार्यक्रम	चम्पापुरबाट आर्यघाटसम्म सडक ढलान निर्माण	१ कि.मि	१
	जलश्रोत, बिद्युत तथा उर्जा			
१		सोलार लाईट निर्माण	एकमुष्ट	२
घ)	**वन तथा वातावरण विकास**			
१		विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धित जनचेतनामुलक कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
२	वृक्षारोपण कार्यक्रम	बाँधहरुमा वृक्षारोपण	एकमुष्ट	१
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
		कर्मचारी तथा निर्वाचन जनप्रतिनिधिहरुको क्षमता विकास तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१

वडा नं. ५ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकरण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	सिंचाई बोरिङ निर्माण	सिंचाई सुविधाको लागि बोरिङ जडान	१ वटा	१
२	व्यवसायिक खेती कार्यक्रम	बीउ बिजन, मलखाद समयमा उपलब्ध गर्ने	एकमुष्ट	१
३	आधुनिक कृषि व्यवस्थापन	आधुनिक कृषि औजारको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक पशुपन्छीपालन कार्यक्रम	पशुपन्छीपालन गर्ने कृषकहरुलाई जनचेतनामुलक अभियान चलाउने	एकमुष्ट	१
२	भेटेरिनरी	भेटेरिनरीको व्यवस्थापन	१ वटा	२
	सिंचाई			
१	सिंचाई व्यवस्थापन कार्यक्रम	यस वडामा रहेको खुट्टी खोलामा दुबै साइड क्रेटिङ्ग गरि सिंचाईको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२	बोरिङ र ट्युबवेल निर्माण कार्यक्रम	आनश्यकता अनुसार ठाउँ-ठाउँमा बोरिङ र ट्युबवेलको व्यवस्था	५ वट	१
	उद्योग तथा व्यवसाय			
१	बजार व्यवस्थापन कार्यक्रम	गुदरी बजारमा भवन निर्माण, पानी, नाला र शौचालयको व्यवस्था गरि हाटबजारलाई व्यवस्थित गर्ने	एकमुष्ट	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पर्यटन विकास कार्यक्रम	झण्डापार्क र पानीट्याङ्की छेउमा रहेको खाली जग्गामा पर्यटन तथा संस्कृति झल्काउने पर्यटक पार्क निर्माण	१ वटा	२
२	संस्कृति विकास कार्यक्रम	इदगाह, मठ मन्सिर, मस्जिद र गौ माता मन्दिरलाई सौन्दर्यकरण गर्ने	एकमुष्ट	२
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१		यस वडामा बाँकी रहेका सुकुम्बासीहरुलाई जग्गा धनी प्रमाण पूर्जा वितरण	एकमुष्ट	१
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१		सीपमुलक तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२		ऋण तथा लगानीको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य चौकी निर्माण कार्यक्रम	यस वडामा स्वास्थ्य चौकी निर्माण गरी डाक्टरको व्यवस्था गर्ने	एकमुष्ट	१
२	महिला र बालबालिका लक्षित कार्यक्रम	महिला र बालबालिकाहरुलाई पोषण तत्व पौष्टिक आहार उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
३	प्रोत्साहन भत्ता कार्यक्रम	महिला स्वयंसेविकालाई साईकल, मोबाईल, खाजा तथा अन्य सेवा सुविधा उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	विद्यालय व्यवस्थापन कार्यक्रम	शिवशक्ति आधारभुत विद्यालय र नवकाली आधारभुत विद्यालयलाई स्तरोन्नति गर्ने साथै खानेपानी, खेलकुदको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१

२	भवन निर्माण कार्यक्रम	अधुरो कन्या आधारभुत विद्यालय निर्माण	१ वटा	१
३	भवन निर्माण कार्यक्रम	मदरसा विद्यालयको भवन स्तरोन्नति	१ वटा	१
४	शिक्षक दरबन्दी थप	आवश्यक शिक्षक दरबन्दी थप	२ जना	१
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी निर्माण कार्यक्रम	नयाँ बजारमा रहेको गुदरीहाटमा खानेपानी व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२	डस्टबिन वितरण कार्यक्रम	वडामा डस्टबिन उपलब्ध गराउने	२५ वटा	२
	महिला, वालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१	महिला तथा बालबालिका लक्षित कार्यक्रम	महिला तथा बालबालिकालाई अभिमुखीकरण तथा जनचेतनामुलक तालिमको व्यवस्था	नीतिगत	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१	रङ्गशाला निर्माण कार्यक्रम	झण्डापार्कको दक्षिणतर्फ खेलकुदको लागि खेलकुद रङ्गशाला निर्माण	१	२
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१		वडामा पञ्जीकरण तथा सामाजिक सुरक्षाको काम चुस्त दुरुस्त तवरले गराउने	नीतिगत	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	भवन निर्माण कार्यक्रम	नयाँ बजारमा नयाँ भवन निर्माण	१ वटा	१
२	प्रहरी चौकी स्थापना	खुट्टीपुल निर प्रहरी चौकी स्थापना	१ वटा	१
३	सामुदायिक भवन निर्माण	सामुदायिक भवन निर्माण	१ वटा	१
	सडक तथा पुल			
१	पुल निर्माण कार्यक्रम	खुट्टी खोलामा रहेको पुल जीर्ण अवस्थामा रहेकोले नयाँ पुल निर्माण	२५ मिटर	१
२	पुल निर्माण कार्यक्रम	खुट्टी खोलामा नयाँ झोलुङ्गे पुल निर्माण	४० मिटर	१
३		खुट्टी खोलामा आवश्यकता अनुसार होमपाईप राख्ने	५	१
४	सडक निर्माण कार्यक्रम	धातीटोल र वालुवाटोलमा सडक ढलान	१ कि.मि	१
५		वालुवाटोलबाट पुलसम्म क्रेटिङ गरी सडक निर्माण गर्ने र दुबैतर्फ नाला निर्माण गरी सडक ढलान	८ कि.मि	१
६		वडाका अन्य सडकहरु कालोपत्रे साथै नाला निर्माण	१ कि.मि	१
	जलस्रोत, विद्युत तथा स्वस्थ उर्जा			
१		यस वडामा रहेको खुट्टी खोलामा दुबै साइड केटिङ्ग गरी खोला व्यवस्थापन गर्ने	एकमुष्ट	१
	सुचना तथा सञ्चार			
१		वडामा आवश्यकता अनुसार सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास गर्ने	एकमुष्ट	१
घ)	**वन, वातावरण विकास तथा विपद् व्यवस्थापन**			
१	फोहोर व्यवस्थापन कार्यक्रम	वडामा रहेका माछा बजार, खसी बजारलाई उचित व्यवस्थापन साथै उचित फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने		२
२	विपद् प्रतिकार्य योजना	विपद् जोखिम व्यवस्थापन गर्न कोष खडा गर्ने		१
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		नीति, कानुन तथा सुशासलाई चुस्त दुरुस्त राखी लेखा परीक्षणबाट बेरुजु असुल उपर गर्ने पहल		नीतिगत

वडा नं. ६ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकरण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१		गरीबी निवारणको लागि जनचेतनाका कार्यक्रम तथा विभिन्न सीपमुलक कार्यक्रम सञ्चालन	एकमुष्ट	१
२	व्यवसायिक फलफूल उत्पादन कार्यक्रम	कैशी खेती, फलफूल खेतीको लागि विभिन्न तालिम तथा बीउ बिजन र आधुनिक औजार वितरण	एकमुष्ट	१
३	कृषि बजारको व्यवस्थापन कार्यक्रम	साना तथा घरेलु उद्योगहरुको प्रवर्द्धन गर्ने तथा बजारीकरण सहजीकरण	एकमुष्ट	२
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक पशुपालन कार्यक्रम	पशुपालन व्यवसायको लागि भेटेरिनरी सेवा निशुल्क उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	२
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	संस्कृति विकास कार्यक्रम	वडा नं. ६ मा रहेका मठ मन्दिरको संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका साथै कुलाम जातीको सीपको थप विकास कार्यक्रम गर्ने	एकमुष्ट	२
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१		बालविटौरी, गाउँ ब्लक तथा ऐलानी जग्गाको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२	सहकारी संस्था व्यवस्थापन कार्यक्रम	समग्र जनउत्थान सहकारी संस्था लगायत अन्य सहकारीको रेखदेख गर्ने	नीतिगत	१
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१		गरिबी निवारणको लागि जनचेतनाका कार्यक्रम तथा विभिन्न सीपमुलक कार्यक्रम सञ्चालन	एकमुष्ट	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य केन्द्र भवन निर्माण	स्वास्थ्य केन्द्र भवन निर्माण	१ वटा	१
२	क्लिनिक सञ्चालन कार्यक्रम	वडा स्तरीय क्लिनिक सञ्चालन	१ वटा	२
३	प्रोत्साहन भत्ता कार्यक्रम	महिला स्वयंसेविकालाई सेवा सुविधा साईकल तथा मोबाईल उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	२
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१		ज्ञानोदय प्रा.वि. लाई स्तरोन्नति गर्दै भवन निर्माण	४ कोठे	१
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	शौचालय निर्माण कार्यक्रम	सार्वजनिक तथा घुम्ती शौचालय निर्माण	एकमुष्ट	१
२	फोहोरमैला व्यवस्थापन	फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न थप १ वटा सिटीरिक्सा १ वटा ट्याक्टर खरिद गर्ने र जनशक्तिको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१	महिला बालबालिका लक्षित कार्यक्रम	गर्भवती महिला तथा वालबालिकाहरुलाई पोषण खाद्य सुरक्षाको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	युवा तथा खेलकुद			
१	खेल सामाग्री वितरण	युवाहरुको खेलकुदको लागि खेल सामाग्री वितरण	एकमुष्ट	१
२	युवा खेलकुद विकास कार्यक्रम	खेलकुद प्रतितोगिता साथै खेल प्रशिक्षणका लागि प्रशिक्षकहरुको व्यवस्था	एकमुष्ट	२

ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
३	सामुदायिक भवन निर्माण	कुमाले टोल र टाउन प्लानिङमा सामुदायिक भवन निर्माण	२ वटा	१
	सडक तथा पुल			
१	पुल निर्माण कार्यक्रम	नहरमा पुल कल्भर्ट निर्माण	३ वटा	१
२	सडक निर्माण कार्यक्रम	चन्द्र नहरबाट वौकीथान जाने ६५ फिट बाटो नाला निर्माण सहित कालपत्रे	कि.मि	१
३		ग्रामीण चोकबाट विजय गुप्ताको घरसम्म सडक ढलान	१ कि.मि	१
४		वडामा रहेका सडक स्तरोन्नति		२
	सुचना तथा सञ्चार			
१		वडाका प्रत्येक टोल तथा गाँउका बस्तीहरुमा सार्वजनिक नेट तथा सिसि क्यामेरा जडान गर्ने	एकमुष्ट	१
घ)	**वन, वातावरण विकास तथा विपद् व्यवस्थापन**			
१		खुट्टी खोलामा क्रेटिङको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२	वृक्षारोपण कार्यक्रम	वडाको विभिन्न ठाउँमा वृक्षारोपण	एकमुष्ट	१
३	विपद् प्रतिकार्य योजना निर्माण	विपद् व्यवस्थापन कोष निर्माण गर्ने	एकमुष्ट	१
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		वडा भित्रका सम्पुर्ण संघ संस्थाहरुको लेखा परीक्षण गरी व्यवस्थापन गर्ने	नीतिगत	१

वडा नं. ७ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	कृषि बजारको व्यवस्थापन	हाटबजार तथा कृषि बजारको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	२
२	आघुनिक कृषि व्यवस्थापन	आघुनिक कृषि उपकरण, उन्नत बीउ तथा मलखाद वितरण	एकमुष्ट	१
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक माछा तथा पशुपन्छीपालन कार्यक्रम	बाख्रा, गाई भैंसी, माछापालन तथा पन्छीपालन गर्न कृषकहरुलाई उचित तालिम र अनुदानको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पार्क निर्माण कार्यक्रम	पशुपति स्कुल पछाडी पर्यटकीय पार्क निर्माण	१ वटा	३
३	पोखरी निर्माण कार्यक्रम	बोकी देवी पोखरीको DPR	१ वटा	२
५	मन्दिर मर्मत कार्यक्रम	राम मन्दिर र दुर्गा मन्दिर सौन्दर्यकरण	एकमुष्ट	२
७	मन्दिर निर्माण कार्यक्रम	गणेश चोकमा रहेको रामजानकी मन्दिरको अधुरो काम निर्माण सम्पन्न	एकमुष्ट	२
९	धर्मशाला निर्माण कार्यक्रम	कृष्ण ठाकुर मन्दिरमा धर्मशाला निर्माण	१ वटा	२
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१		लहान नगरपालिका वडा नं. ७ का बालबिटौरी जग्गा तथा गाँउब्लक जग्गा भएको जग्गाधनीलाई अभिलेख धनी प्रमाण पूर्जा उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	२
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
	महिला लक्षित कार्यक्रम	गरीब, पिछडिएका तथा विपन्न वर्गका महिलाहरुलाई सीपमुलक तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	गरीब लक्षित कार्यक्रम	गरीब समुदायलाई सुचिकृत गरी रोजगारको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
	स्वास्थ्य सेवा सुदृढीकरण कार्यक्रम	ECG, X-Ray सेवा सहितको स्वास्थ्य चौकी स्थापना	एकमुष्ट	१
	पौष्टिक आहार वितरण कार्यक्रम	गर्भवती महिलाहरुलाई र बालबालिकाहरुलाई पोषण तत्व पौष्टिक आहार उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	शैक्षिक गुणस्तर प्रवर्द्धन	गरीब विपन्न विद्यार्थीहरुलाई ट्युसनको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२	भानुभक्त वाचनालय व्यवस्थापन	भानु भक्त वाचनालयलाई शिक्षाको लागि व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
३	संस्कृत भाषा प्रवर्द्धन	पशुपति मा. वि. मा संस्कृत अध्ययन गर्न व्यवस्था	नीतिगत	१
४	विश्व विद्यालय स्थापना कार्यक्रम	नगर विकासको जग्गामा संस्कृत अध्य्यान गर्न विश्व विद्यालय स्थापना	१ वटा	१
५	विद्यालय व्यवस्थापन	विद्यालयमा सिसि क्यामेराको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी परीक्षण कार्यक्रम	स्वच्छ खानेपानीका लागि समय समयमा परीक्षण तथा प्रशोधन कार्य गर्ने व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२	फोहोर व्यवस्थापन कार्यक्रम	फोहोरबाट ग्यास तथा मल उत्पादन	एकमुष्ट	२
३	ढल निर्माण कार्यक्रम	नाला र ढल व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१

४	सार्वजनिक शौचालय निर्माण कार्यक्रम	सार्वजनिक स्थलमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण साथै घुम्ती शौचालय निर्माण	एकमुष्ट	१
	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१	अनाथ लक्षित कार्यक्रम	अनाथालयको व्यवस्थापन	१ वटा	१
२	ज्येष्ठ नागरिक सम्मान	वृद्धहरुको लागि मिलन केन्द्र स्थापना	१ वटा	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१	खेल पूर्वाधार निर्माण	क्रिकेट एकेडेमीको लागि पूर्वाधार तयार गर्ने	एकमुष्ट	१
२	खेलमैदान निर्माण कार्यक्रम	पशुपति मा. वि. मा खेलमैदान निर्माण	एकमुष्ट	२
३	चिल्ड्रेन पार्क निर्माण कार्यक्रम	पशुपति मा. वि. नजिक राम मन्दिरको जग्गामा चिल्ड्रेन पार्क निर्माण	एकमुष्ट	३
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१		सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरणको सम्बन्धमा सचेतनामुलक कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	सामुदायिक भवन निर्माण कार्यक्रम	वडा कार्यालयको बन्दै गरेको भवनमा सामुदायिक भवन निर्माण	१ वटा	१
२	आवास व्यवस्थापन कार्यक्रम	विपन्न, पिछडिएका वर्गहरुको लागि एकीकृत बस्ती व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
	सडक तथा पुल			
१	पुल निर्माण कार्यक्रम	लेखनाथ विद्यालय नजिक पुल निर्माण	३० मिटर	१
२	सडक निर्माण कार्यक्रम	मेस्ता टोलबाट ग्रामीण चोकसम्म सडक निर्माण	१.५ कि.मि	१
३		घण्टाघरबाट गणेश चोक बजारसम्म सडक कालोपत्रे	२ कि.मि	१
४		जयराम गेष्ट हाउसबाट ६५ फिटे बाटोसम्म सडक कल्भर्ट सहित निर्माण	१ कि.मि	१
५		पशुपति राईस मिलबाट आशो आश्रमसम्म ५०० मिटर सडक निर्माण	०.५ कि.मि	१
६		नगर प्रहरी चौकीबाट ६५ फिटे बाटो सम्म कल्भर्ट सहित निर्माण	१.५ कि.मि	१
	सुचना तथा सञ्चार			
१		वडाका प्रत्येक टोल तथा गाँउका बस्तीहरुमा सार्वजनिक नेट तथा सिसि क्यामेरा जडान	२५ वटा	१
	जलश्रोत, विद्युत तथा स्वच्छ ऊर्जा			
१		बजार क्षेत्रमा विद्युतको तारलाई भूमिगत गरी व्यवस्थापन गर्ने	एकमुष्ट	१
घ)	**वन तथा वातावरण विकास**			
१	वृक्षारोपण कार्यक्रम	सडकको दायाँ बाँया वृक्षारोपण		१
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		नीति, कानुन, न्याय तथा सुशासन सम्बन्धी अभिमुखिकरण तथा तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२		विभिन्न योजनाहरुलाई सार्वजनिक परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनवाईको वयवस्था	एकमुष्ट	१
२		कर्मचारी तथा निर्वाचन जनप्रतिनिधिहरुको क्षमता विकास तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१

वडा नं. ८ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	कौसी खेती	कौसी खेतीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२	व्यवसायिक तरकारी खेती	व्यवसायिक तरकारी खेतीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
३	न्यून वर्ग खेती सहायता कार्यक्रम	न्यून वर्गको जातिलाई अन्य वडाको जमिनमा खेती गर्न सहायता कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
४	तथ्याङ्क तथा विवरण	खेतीयोग्य जमिनको तथ्याङ्क	एकमुष्ट	
५		कृषि क्षेत्रमा काम गर्ने श्रमिकहरुको यथार्थ विवरण	एकमुष्ट	
६	भूमि बैंक	भूमि बैंकको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	उद्योग तथा व्यवसाय			
१	घरेलु उद्योग	समूहगत घरेलु उद्योग स्थापना	एकमुष्ट	
२	उद्योग व्यवस्थापन कार्यक्रम	लघु उद्योग व्यवस्थापन	एकमुष्ट	२
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पर्यटन विकास कार्यक्रम	स्थानीय चाडपर्व तथा संस्कृतिको संरक्षण	एकमुष्ट	१
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
		सुकुम्बासी व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
		बहाल बिटौरी जग्गाको समस्या समाधान	एकमुष्ट	१
१		अनुगमन कार्य	एकमुष्ट	१
२		वित्तीय साक्षरता	एकमुष्ट	१
३		गाउँ ब्लक तथा जग्गाहरुको व्यवस्थापन गर्ने	एकमुष्ट	१
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१	राजगारी व्यवस्थापन	दक्ष जनशक्ति उत्पादन गरी रोजगारको ब्यवस्था	एकमुष्ट	१
२	ऋण तथा अनुदान कार्यक्रम	बीउ तथा पुँजीको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
३	श्रम बैंक	श्रम बैंकको व्यवस्था गरी श्रम तथा रोजगारको व्यवस्था	एकमुष्ट	२
४	व्यवहारिक तथा सीपमुलक तालिम	व्यवहारिक तथा सीपमुलक तालिमहरु सञ्चालन गरी उत्पादनको जिम्मा वडाले लिने	एकमुष्ट	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य सेवा सुदृढीकरण	आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
२		स्वास्थ्य शिविरहरु सञ्चालन	एकमुष्ट	१
३	पौष्टिक आहार वितरण	अपाङ्ग, गर्भवती महिलाहरुलाई र बालबालिकाहरुलाई पोषण तत्व पौष्टिक आहार उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	विद्यालय व्यवस्थापन	सिद्धार्थ आ. बि. मा बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री शौचालय निर्माण	१ वटा	१
२		सिद्धार्थ आ. बि. मा बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री खानेपानीको व्यवस्थापन	१ वटा	१
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी परीक्षण कार्यक्रम	स्वच्छ खानेपानीका लागि समय समयमा परीक्षण तथा प्रशोधन कार्य गर्ने व्यवस्था	एकमुष्ट	१

२	खानेपानी निर्माण सम्बन्धी	स्वच्छ खानेपानीका लागि बोरिङको व्यवस्था	१५ वटा	१
३	सरसफाइ सम्बन्धी कार्यक्रम	सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने	वार्षिक	१
४	सरसफाइ सम्बन्धी कार्यक्रम	सार्वजनिक घुम्ती शौचालय निर्माण	१ वटा	१
	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१	महिला लक्षित कार्यक्रम	महिला उद्यमीहरु उत्पादन गर्ने	एकमुष्ट	१
२		रोजगारमुलक तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
३		अदौरी बनाउने तालिम प्रदान गर्ने र व्यवस्थापन गर्ने	एकमुष्ट	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१		युवाहरुलाई खेलकुद सामाग्री र प्रशिक्षणको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१	घुम्ती शिविर सञ्चालन कार्यक्रम	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरणको सम्बन्धमा घुम्ती शिविर सञ्चालन	एकमुष्ट	१
२	अपाङ्ग लक्षित कार्यक्रम	अपाङ्गहरुको लागि आवश्यक व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	कार्यालय भवन निर्माण	वडा कार्यालयको भवनमा सम्पन्न गर्न बजेट थप गर्ने	एकमुष्ट	१
	सडक तथा पुल			
१	कालोपत्रे सडक निर्माण कार्यक्रम	नयाँ बस्तीतर्फ ५०० मिटर कालोपत्रे सडक निर्माण	०.५ कि.मि	१
२		नहर बाटो घण्टाघरबाट हुलाकसम्म २ किलोमिटर कालोपत्रे सडक निर्माण	२ कि.मि	१
३		वडाका अन्य स-साना सडकहरु कालोपत्रे गर्ने		१
	सुचना तथा सञ्चार			
१		वडाका टोल तथा गाँउका बस्तीहरुमा सार्वजनिक नेट तथा सिसि क्यामेरा जडान	२० वटा	१
	जलश्रोत, विद्युत तथा स्वच्छ ऊर्जा			
१	टावरलाईट जडान कार्यक्रम	टावरलाईट जडान	४ वटा	२
२	बिजुली पोल व्यवस्थापन	अव्यवस्थित बिजुली पोलहरु व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
३		सेफ्टीट्याङ्कीको व्यवस्थापन तथा डस्टबिनहरुको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
घ)	**वन तथा वातावरण विकास तथा विपद् व्यवस्थापन**			
१	वृक्षारोपण कार्यक्रम	वृक्षारोपण कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
२	विपद् प्रतिकार्य योजना निर्माण	टोल विकास समिति गठन गरेर विपद् सामाग्री उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		नीति, कानुन, न्याय तथा सुशासन सम्बन्धी अभिमुखिकरण तथा तालिमको व्यवस्था गर्ने	एकमुष्ट	१
२		राजस्व तथा श्रोत परिचालन गर्ने	एकमुष्ट	१
३		कर्मचारी तथा निर्वाचन जनप्रतिनिधिहरुको क्षमता विकास तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
४		तथ्याङ्क प्रणाली, योजना र विकास व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
५		राजस्व सुधार कार्य विधिमा वजेट बनाउने	एकमुष्ट	१

वडा नं. ९ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	कृषि बजार व्यवस्थापन कार्यक्रम	खुट्टी खोला छेउ हाटबजार तथा कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र	१ वटा	१
२	सुधारीएको गोठ निर्माण कार्यक्रम	सुधारिएको गोठको व्यवस्था (गाईको मुत्र सङ्कलनको लागि)	२० वटा	१
३	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	बथान चौरी टोलबाट पश्चिम बोरिङसम्म सडक निर्माण	२ कि.मि	१
४		राम कुमारको कल्भर्टबाट डिहबार थानसम्म कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
५		पुरानो पोखरीबाट ईश्वर देव शाहको खेतसम्म कृषि सडक निर्माण	०.५ कि.मि	१
६		नथुनी शाहको खेतबाट सबुरी विश्वनाथ चौधरीको खेतसम्म कृषि सडक निर्माण	०.५ कि.मि	१
७		विशाल पोल्ट्रीफार्मबाट मुतनी खोलाको पुलसम्म कृषि सडक निर्माण	२ कि.मि	१
८		नारायण चौधरीको खेतबाट रामलोचनको फुलबारीसम्म कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
९		मुलि शाहको पोखरीबाट बलान सेर जाने बाटोसम्म कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
१०		किसान चौधरीको घरबाट पोखरीको डिलसम्म कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
११		स्कुलको रोडबाट दिनाबद्री थानसम्म कृषि सडक निर्माण गर्ने	१ कि.मि	१
१२		विशाल पोल्ट्रीफर्मबाट मुतनी अहमी जाने कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
१३		कन्तलाल चौधरीको बाँसबाट मुनी शाहको फर्मसम्म कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
१४	कृषि स्टेट बोरिङ	मावि स्कुल छेउ, बथानचौरी, बेरहागाछी, डिहर्वागाछी, खाहार, लवकाटोल देखि पश्चिम	६ वटा	१, २
१५	कृषि विद्युतिकरण	कृषि सडकहरुमा विद्युतिकरण गर्ने र आवश्यकता अनुसार ह्युम पाईप तथा कल्भर्ट निर्माण	१० वटा	१
१६	किसान परिचय पत्र	किसानलाई परिचय पत्रको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
१७	जंगली जनावर नियन्त्रण	जंगली जनावर नियन्त्रण (बँधेल, बाँदर, निलगाई)	एकमुष्ट	१
१८	आधुनिक कृषि कार्यक्रम	पर्याप्त मात्रामा उन्नत जातका बीउ बिजनको व्यवस्था	वार्षिक	१
१९		आधुनिक कृषि औजार तथा उपकरण अनुदान	वार्षिक	१
२०	कोल्ड स्टोर निर्माण	बरगट्टा क्षेत्रमा कोल्ड स्टोर निर्माण	१ वटा	२
२१	अर्गानिक खेती प्रवर्द्धन	अर्गानिक खेती प्रवर्द्धन अनुदान	एकमुष्ट	१
२२	कृषि चकलाबन्दी	कृषि चकलाबन्दी	एकमुष्ट	२
२३	कृषि सम्बन्धी गोष्ठी	कृषि सम्बन्धी गोष्ठी (कुन बाली कहिले लगाउने सम्बन्धी)	वार्षिक	१

	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक माछा तथा पशुपन्छीपालन कार्यक्रम	बाख्रा, कुखुरा, गाई भैंसी, माछापालन तथा पन्छीपालन गर्न कृषकहरुलाई उचित तालिम प्रदान र अनुदानको व्यवस्था	वार्षिक	१
	उद्योग तथा व्यवसाय			
१	उद्योग स्थापना	डेरी उद्योग स्थापना	१ वटा	१
२		साबुन उद्योग स्थापना	१ वटा	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पर्यटन विकास कार्यक्रम	चिल्ड्रेन पार्कको पूर्वाधार तयार गरेर व्यवस्थित गर्ने	१ वटा	१
२	संस्कृति विकास कार्यक्रम	संस्कृति संरक्षण (हिन्दु, मुसलमान)	एकमुष्ट	१
३		पुर्णिपोखरी र सानो पोखरीको मर्मत तथा सौन्दर्यकरण गर्ने	२ वटा	२
४	धर्मशाला निर्माण कार्यक्रम	सार्वजनिक धर्मशाला निर्माण	१ वटा	२
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१		लहानगोठमा रहेको गाँउ ब्लक जग्गाको अद्यावधिक नभएको जग्गा व्यवस्थापन तथा स्थायी पूर्जा वितरण	एकमुष्ट	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	जनचेतनामुलक कार्यक्रम	वडामा स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम	वार्षिक	१
२	पौष्टिक आहार वितरण कार्यक्रम	गर्भवती महिलाहरुलाई र बालबालिकाहरुलाई पोषण तत्व पौष्टिक आहार उपलब्ध गराउने	वार्षिक	१
३		५ वर्ष मुनिका बच्चाहरुलाई पोषण भत्ता वृद्धि	एकमुष्ट	१
४	स्वास्थ्य बीमा	स्वास्थ्य बीमा प्रभावकारी बनाउने	वार्षिक	१
५	प्रोत्साहन भत्ता कार्यक्रम	महिला स्वयंसेविकालाई सेवा सुविधा साईकल तथा मोबाईल उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	स्थानीय पाठ्यक्रम	स्थानीय भाषाको पाठ्यक्रम विकास	एकमुष्ट	१
२	श्री मा. वि	शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
३		भनव निर्माण	८ कोठे	१
४		विज्ञान प्रयोगशाला र पुस्तकालयको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
५	मदरसा मा. वि.	शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
६		स्थानीय भाषाबाट आइक्षोक विषयको शिक्षण व्यवस्था	नीतिगत	१
७		मदरसा मा.वि.मा भवन निर्माण	४ कोठे	१
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी निर्माण कार्यक्रम	वडाका सम्पुर्ण घरमा एक घर एक धारा स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२	खानेपानी प्रशोधन कार्यक्रम	खानेपानी प्रशोधन गरेर मात्र वितरण	एकमुष्ट	१
३	सार्वजनिक शौचालयको निर्माण कार्यक्रम	मैयामहारानी चोक, चिल्ड्रेन पार्क, राम मन्दिर, मदरसा तथा गढ मा. वि. मा सार्वजनिक शौचालयको निर्माण	५ वटा	१
	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१	महिला लक्षित कार्यक्रम	घरेलु महिला हिंसा तथा सामाजिक समस्या विरुद्ध जनचेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने	वार्षिक	१
२	जनचेतनामुलक कार्यक्रम	बालविवाह रोकथाम सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि	वार्षिक	१
३		दहेज प्रथा उन्मूलन	वार्षिक	१

४	विपन्न वर्ग रोजगार	विपन्न वर्गलाई कृषि क्षेत्रमा रोजगारको व्यवस्था	नीतिगत	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१	जनचेतनामुलक कार्यक्रम	लागु औषध सेवन सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि	वार्षिक	१
२	खेलकुद पूर्वाधार	युवाहरुको खेलकुदको लागि पूर्वाधार तयार	एकमुष्ट	१
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१	प्रहरी चौकी स्थापना	खोलाको छेउमा प्रहरी चौकी स्थापना	१ वटा	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	चिल्ड्रेन पार्क निर्माण निर्माण	पुरानो पोखरीको छेउमा चिल्ड्रेन पार्क निर्माण	१ वटा	१
२	मुस्लिम सामुदायिक भवन निर्माण कार्यक्रम	मदरसा छेउमा मुस्लिम समुदायको लागि सामुदायिक भवन निर्माण	१ वटा	२
३	आवास व्यवस्थापन कार्यक्रम	विपन्न तथा दलित वर्गहरुको लागि एकीकृत बस्ती व्यवस्थापन	१ वटा	१
	सडक तथा पुल			
१	सडक निर्माण कार्यक्रम	खुट्टी खोलाको पुलबाट वडा नं. १० को सिमानासम्म सडक निर्माण	१ कि.मि	१
२		अमृत चौधरीको घरबाट नयाँ टोलसम्म सडक तथा नाला निर्माण	१.५ कि.मि	१
	सुचना तथा सञ्चार			
१		NTC को टावर निर्माण गर्ने	१ वटा	२
२		वडाका टोल तथा गाँउका बस्तीहरुमा सार्वजनिक नेट तथा सिसि क्यामेरा जडान	३५ वटा	२
घ)	**वन तथा वातावरण विकास तथा विपद् व्यवस्थापन**			
१		साविक लहान गोठ २ बाट देवीदह जाने वडा नं. १७ सिमानासम्म खहरे कटान नियन्त्रण तथा कल्भर्ट निर्माण	५ वटा	१
२		फोहोर व्यवस्थापन गर्न उचित व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
३		विपद् व्यवस्थापन वडा स्तरीय हुनुपर्ने	नीतिगत	१
४		विपद् व्यवस्थापन सचेतना कार्यक्रम	वार्षिक	१
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		आवश्यकता अनुसार नेपालको कानुन परीवर्तन गर्नुपर्ने विवाहको हद घटाउनु पार्ने	नीतिगत	१
२		सीपमुलक, रोजगारमुलक सीप विकास गर्ने	वार्षिक	१
३		वडाबाट उठेको राजस्व ५० प्रतिशत वडामा खर्च गर्ने व्यवस्था मिलाउने	नीतिगत	१
४		दोहोरो कर प्रणाली हटाई जथाभावी उठाएको दस्तुर घटाउनु पर्ने	नीतिगत	१

वडा नं. १० का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि विद्युतिकरण			
१	आधुनिक कृषि व्यवस्थापन	धान, गहुँ, उखु तथा तरकारी खेतीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२	सिंचाई बोरिङ निर्माण	स्नाहार लहान टोलको बीचमा दुई वटा स्टेट बोरिङ	२ वटा	१
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक माछा तथा पशुपन्छीपालन कार्यक्रम	बाख्रा, गाई-भैंसी, माछापालन तथा पन्छीपालन गर्न कृषकहरुलाई उचित तालिम र अनुदानको व्यवस्था	एकमुष्ट	वार्षिक
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१	सहकारी संस्था व्यवस्थापन	सहकारी संस्था वडा तथा नगरपालिकाले नियमन गर्ने	नीतिगत	२
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य चौकी भवन	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	१ वटा	१
२	जनचेतनामुलक कार्यक्रम	सर्ने तथा नसर्ने सबै रोगहरुको जनचेतनामुलक घरदैलो कार्यक्रम	वार्षिक	१
३	पौष्टिक आहार वितरण कार्यक्रम	गर्भवती महिलाहरुलाई र बालबालिकाहरुलाई पोषण तत्व पौष्टिक आहार उपलब्ध गराउने	वार्षिक	१
४	प्रोत्साहन भत्ता कार्यक्रम	महिला स्वयंसेविकालाई सेवा सुविधा साईकल तथा मोबाईल उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
५	खोपको सुनिश्चितता	खोपका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने र पूर्ण खोपको सुनिश्चितता गर्ने	एकमुष्ट	१
६	वालबालिका लक्षित कार्यक्रम	बालबालिकाहरुमा हुने कुपोषण रोकथाम तथा न्यूनीकरण गर्ने	एकमुष्ट	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	जनता मा. वि. गुदीगाउँ	सामाजिक विषयका लागि शिक्षक माग गर्ने तथा कम्प्युटर विषयको शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्थापन	२ जना	१
२		भवन निर्माण	८ कोठे	१
३		डिजिटल बोर्ड माग गर्ने	एकमुष्ट	१
४		बालविकासको कक्षा मापदण्ड अनुसार निर्माण	नीतिगत	१
५	जनता माध्यमिक विद्यालय	घेराबाराको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
६		विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण	१ वटा	१
७		खेलकुद सामाग्रीहरुको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
८		पुस्तकालयको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	नहर सरसफाइ कार्यक्रम	खुट्टी खोला ड्यामबाट ग्रामीण चोकसम्म नहर सरसफाइ	एकमुष्ट	१
	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१	महिला लक्षित कार्यक्रम	महिला सहकारी स्थापना गर्ने	नीतिगत	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
		फुटबल, क्रिकेट, भलिवल जस्ता खेलको स्तरोन्नति गर्ने	एकमुष्ट	१
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१	ज्येष्ठ नागरिक लक्षित कार्यक्रम	ज्येष्ठ नागरिकहरुको लागि आवास व्यवस्थापन गर्नका लागि भवन निर्माण	१ वटा	१

२		वडामा लागु औषधको नियन्त्रण	नीतिगत	१
३	आर्यघाट निर्माण कार्यक्रम	खुट्टी खोलामा आर्यघाटको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	सडक तथा पुल			
१	सडक निर्माण कार्यक्रम	ग्रामीण चोकबाट रामनारायणको घर हुँदै खुट्टी खोलाको ड्यामसम्म सडक निर्माण	१.५ कि.मि	१
२		रामको घरबाट हुँदै खुट्टी खोलाको पश्चिम तर्फको ड्याम सम्म सडक निर्माण	१ कि.मि	१
३		अमिरी मियाँको घरबाट ज्ञानदेव मण्डलको घरसम्म सडक निर्माण	१ कि.मि	२
४		गुदिगाँउ टोलको दिहबार थानबाट स्कोण मन्दिरसम्म सडक निर्माण	१.५ कि.मि	१
५		लहानगोठ रामटोलबाट असनाहासम्म सडक निर्माण	२ कि.मि	२
६		ग्रामीण चोकबाट गुदीगाउँसम्म सडक निर्माण	२ कि.मि	२
घ)	**वन तथा वातावरण विकास तथा विपद् व्यवस्थापन**			
१		सडकको दायाँबायाँ दुबैतर्फ वृक्षारोपण कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
२		खुट्टी खोलाको दुईतर्फ तटबन्धन	एकमुष्ट	१
३		स्नाहा गाउँबाट पश्चिम खोला किनार र खुट्टी खोलाको पूर्वी किनारमा तारजाली	एकमुष्ट	१
४		आगलागी, बाढी जस्ता विपद् व्यवस्थापन सचेतना कार्यक्रम गर्ने	वार्षिक	१

वडा नं. ११ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	आर्थिक विकास			
	कृषि			
१	कृषि विद्युतिकरण	कृषि विद्युतिकरण गर्ने	एकमुष्ट	१
२	सिंचाई बोरिङ निर्माण कार्यक्रम	पिडखनी चौरी, पडरिया चौरी र लक्षमिनिया चौरीमा कृषि बोरिङ	३ वटा	१
३	नहर मर्मत कार्यक्रम	खुट्टी खोलाबाट पडरिया चौरीसम्म नहर मर्मत	एकमुष्ट	१
४	कोल्ड स्टोर निर्माण कार्यक्रम	वेली टोलमा कोल्ड स्टोर निर्माण	१ वटा	१
५	आधुनिक कृषि व्यवस्थापन कार्यक्रम	आधुनिक कृषि उकरण, उन्नत बीउ तथा मलखाद समयमा उपलब्ध गराउने	नीतिगत	१
६	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	महेन्द्र राजमार्गबाट उत्तर पिडखनीको सिमानासम्म कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
७		महेन्द्र राजमार्ग दक्षिण सानो पडरियासम्म कृषि सडक निर्माण	१.५ कि.मि	१
८		पिडखनीको डोमा पोखरी-गुदिगाँउ कृषि सडक निर्माण	२ कि.मि	२
९		भिसा टोलबाट लक्षमिनियासम्म कृषि सडक निर्माण	३ कि.मि	२
		सानो पडरियाबाट पूर्व भजन सरदार नदीको पूर्व छेउबाट महेन्द्र राजमार्गसम्म कृषि सडक निर्माण	३ कि.मि	१
१०		महेन्द्र राजमार्गबाट दक्षिण सानो पडरियाको ढलानसम्म कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
११	कृषि सडक स्तरोन्नति	लक्षमिनिया-पडरिया सडक स्तरोन्नति गर्ने	१.५ कि.मि	१
१२		पिडखनी-पडरिया कृषि सडक स्तरोन्नति गर्ने	१.५ कि.मि	१
१४		कृषक समूहलाई उचित तालिमको व्यवस्था	वार्षिक	१
१५		भजन सरदार नदीको पूर्व कृषि फार्म स्थापना गर्ने	एकमुष्ट	१
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक माछा तथा पशुपन्छीपालन कार्यक्रम	बाख्रा, गाई भैंसी, माछापालन तथा पन्छीपालन गर्न कृषकहरुलाई उचित तालिम र अनुदानको व्यवस्था	वार्षिक	१
२	व्यवसायिक कुखुरापालन	कुखुरापालन अनुदान तथा तालिमको व्यवस्थापन	वार्षिक	१
	उद्योग व्यवसाय			
१	दाना उद्योग निर्माण	पशुपन्छीलाई आवश्यक दाना उद्योग निर्माण	१ वटा	१
२	खाद्यान्न उद्योग निर्माण	मसला उद्योग, धान चामल पिस्ने उद्योग निर्माण	२ वटा	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पर्यटन विकास कार्यक्रम	पोखरी मर्मत तथा छठको लागि पिडखनी, लक्षमिनिया, पडरिया र वेलीमा घाट निर्माण	४ वटा	१
२	संस्कृति विकास कार्यक्रम	जितवाहन मन्दिर निर्माण	१ वटा	२
३		स्थानिय संस्कृति संरक्षण गर्ने	एकमुष्ट	१
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१		गाँउ व्लोक तथा वहाल विटौरी जग्गा फुकुवा गर्ने	नीतिगत	१
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१		युवा तथा महिलालाई सीपमुलक तालिमको व्यवस्था	वार्षिक	१
ख)	सामाजिक विकास			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	निर्माणाधिन स्वास्थ्य चौकीको निर्माण सम्पन्न गर्ने	एकमुष्ट	१

२	प्रोत्साहन भत्ता कार्यक्रम	महिला स्वयंसेविकालाई सेवा सुविधा साईकल तथा मोबाईल उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
३	स्वास्थ्य सेवा सुदृढीकरण कार्यक्रम	स्वास्थ्य चौकीमा वर्थिङ सेन्टर, X-Ray निः शुल्क औषधी उपचारको व्यवस्था	एकमुष्ट	२
४	पौष्टिक आहार वितरण कार्यक्रम	गर्भवती महिलाहरुलाई र बालबालिकाहरुलाई पोषण तत्व पौष्टिक आहार उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	मा. वि. पिडखानी	भवन निर्माण	४ कोठे	१
२		शिक्षक दरबन्दी परिपुर्ती गर्ने	नीतिगत	१
३		पिडखानीमा पुस्तकालय, कम्प्युटर ल्याव तथा विज्ञान प्रयोगशालाको व्यवस्थापन गर्ने	एकमुष्ट	१
४	पडरिया स्कुल	पडरिया स्कुलमा भवन निर्माण	४ कोठे	२
५		शिक्षक दरबन्दी परिपुर्ती गर्ने	नीतिगत	१
६	शैक्षिक गुणस्तर प्रवर्द्धन	विद्यार्थीहरुलाई ट्युसन तथा छात्रवृतिको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
७	शौचालय तथा खानेपानी निर्माण कार्यक्रम	जनकलाल आघारभुत विद्यालयमा शौचालय तथा खानेपानीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
८	विश्व विद्यालय स्थापना कार्यक्रम	नगर विकासको जग्गामा संस्कृत अध्ययन गर्ने विश्व विद्यालय स्थापना	१ वटा	१
९	विद्यालय व्यवस्थापन	विद्यालयमा सिसि क्यामेराको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी परीक्षण कार्यक्रम	स्वच्छ खानेपानीका लागि समय समयमा परीक्षण तथा प्रशोधन कार्य गर्ने व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२	खानेपानी स्तरोन्नति	एक घर एक धारा खानेपानी व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
३	ओभरहेड ट्याङ्की निर्माण कार्यक्रम	लक्ष्मिनिय गाँउमा ओभरहेड ट्याङ्की निर्माण गरी खानेपानीको व्यवस्थापन	१ वटा	१
४	सरसफाइ सम्बन्धी कार्यक्रम	फोहोरबाट ग्यास तथा मल उत्पादन	एकमुष्ट	२
५	ढल व्यवस्थापन कार्यक्रम	नाला र ढल व्यवस्थापन गर्ने	एकमुष्ट	१
६	सार्वजनिक शौचालय निर्माण कार्यक्रम	वडाका सार्वजनिक स्थलमा सार्वजनिक शौचालयको निर्माण गर्ने	५ वटा	१
	महिला, वालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१	सचेतनामुलक कार्यक्रम	बालविवाह, महिला हिंसा तथा दहेजप्रथाको बारेमा सचेतनामुलक कार्यक्रम	वार्षिक	१
२	चिल्ड्रेन पार्क निर्माण	वेली गाउँबाट पूर्व चिल्ड्रेन पार्क निर्माण	१ वटा	२
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१	खेलमैदान निर्माण कार्यक्रम	पिडखनीको खेलमैदान स्तरोन्नति गरी मञ्च मर्मत	१ वटा	२
२		पडरिया तथा लक्ष्मिनियामा खेलमैदान ब्यवस्थापन	२ वटा	२
३		युवाहरुलाई प्रशिक्षण तथा खेल सामाग्री उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१		सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरणको सम्बन्धमा सचेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने	वार्षिक	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	सामुदायिक भवन निर्माण कार्यक्रम	सानो पडरियाको पोखरीको डिलमा सामुदायिक भवन निर्माण गर्ने	१ वटा	१

२		पिडखानीमा सामुदायिक भवन तथा पुस्तकालय र प्रतिक्षालय निर्माण गर्ने	एकमुष्ट	१
३		पडरियामा मुसहरी टोल सामुदायिक भवन निर्माण	१ वटा	१
४		लक्षमिनियामा सलहेश गहवर नजिक सामुदायिक भवन निर्माण	१ वटा	१
५	भवन निर्माण कार्यक्रम	वडा नं. ११ को वडा भवन निर्माण	१ वटा	१
६	आवास व्यवस्थापन कार्यक्रम	वेली क्षेत्रमा पिछडिएका वर्गहरुको लागि एकीकृत बस्ती व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
	सडक तथा पुल			
१	पुल निर्माण कार्यक्रम	लेखनाथ विद्यालय नजिक पुल निर्माण	३० मिटर	२
२	सडक निर्माण कार्यक्रम	पिडखनीको हरिदेव साहको घरबाट भोटिया टोलसम्म सडक निर्माण	३ कि.मि	१
३		लक्षमिनियाबाट पडरियासम्मको पुरानो सडक कालोपत्रे	३ कि.मि	१
४		क्याम्पस सडकबाट भोटियाटोलसम्म कल्भर्ट सहित सडक निर्माण	४ कि.मि	१
५		नगर प्रहरी चौकीबाट ६५ फिटे बाटो सम्म कल्भर्ट सहित सडक निर्माण	०.५ कि.मि	१
६		नालाहरुमा कल्भर्टको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
	सुचना तथा सञ्चार			
१	सार्वजनिक नेट तथा सिसि क्यामेरा जडान कार्यक्रम	वडाका टोल तथा गाँउका बस्तीहरुमा सार्वजनिक नेट तथा सिसि क्यामेरा जडान	३० वटा	१
२	टावर निर्माण कार्यक्रम	पिडखनीमा एनसेल टावर निर्माण	१ वटा	३
३	मास लाईट जडान कार्यक्रम	वडाका प्रमुख टोलहरुमा मास लाईटको ब्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
	जलश्रोत, विद्युत तथा स्वच्छ ऊर्जा			
१		बजार क्षेत्रमा विद्युतको तारलाई भूमिगत गरी व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
घ)	**वन तथा वातावरण विकास**			
१	वृक्षारोपण कार्यक्रम	सडकको छेउमा वृक्षारोपण कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
२	डस्टबिन वितरण कार्यक्रम	फोहोरमैला सङ्कलनको लागि डस्टबिनको व्यवस्थापन	५० वटा	१
३		सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने	वार्षिक	१
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
		सहकारी सम्बन्धी तालिम तथा कर्मचारीको क्षमता विकास कार्यक्रम	वार्षिक	१
		वित्तीय साक्षरता, नेतृत्व विकास सम्बन्धी कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
		राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने	१ वटा	१
		न.पा. मा खेलकुद क्लब, युवा क्लब, सहकारी तथा कृषि सहकारी संस्था दर्ता गर्न नीति नियम बनाउन सहकार्य गर्ने	नीतिगत	१
		विभिन्न योजनाहरुको सार्वजनिक परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनवाईको व्यवस्था	नीतिगत	१
		कर्मचारी तथा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुको क्षमता विकास तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१

वडा नं. १२ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकरण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	भोटिया टोल-६५ फिटे सडक कृषि सडक निर्माण	१.५ कि.मि	१
२		जटियाही डिहिवार थानबाट लिलाईको खेतसम्म कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
३		विभिन्न कृषि सडक निर्माण	एकमुष्ट	१
४	कृषि विद्युतिकरण	वडा भरी कृषि विद्युतिकरण गर्ने	एकमुष्ट	१
५	पक्की नाला निर्माण	सरस्वती पैनी मुहान सफाइ तथा पक्की नाला निर्माण	एकमुष्ट	१
६	हाटबजार व्यवस्थापन	फूलवारी तरकारी बजार पूर्वाधार निर्माण	एकमुष्ट	१
७	बजार व्यवस्थापन	तरकारी थोक बजार सञ्चालन	१ वटा	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	सलहेश फूलबारी विकास	राजमार्गबाट सलहेश फूलवारीसम्म सडक ढलान	२.५ कि.मि	१
२	चन्दन पोखरी विकास	सितापुर सडक-चन्दन पोखरी सडक ढलान	२.५ कि.मि	१
३	सलहेश सर्किट	सलहेश सर्किट डिपिआर पूर्वाधार निर्माण	एकमुष्ट	२
४	सलहेश फूलबारी विकास कार्यक्रम	सलहेश फूलबारी संरक्षण, पूर्वाधार विकास निर्माण सौन्दर्यकरण तथा पर्यटन प्रवर्द्धन	एकमुष्ट	२
५	सलहेश मेला व्यवस्थापन	सलहेश फूलबारी मेला व्यवस्थापन	वार्षिक	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य सेवा सुदृढीकरण कार्यक्रम	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	१ वटा	१
		स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
		डिजिटल सेवा	एकमुष्ट	१
		अपाङ्गमैत्री शौचालय	१ वटा	१
२		स्वास्थ्य संस्थामा कम्प्युटरको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	मा. वि. पडरिया थारु शैक्षिक गुणस्तर प्रवर्द्धन कार्यक्रम	फिल्डमा पक्की बाटो निर्माण	एकमुष्ट	१
२		भवन मर्मत	१ वटा	२
३		माटो फिलिङ (राजमार्ग भन्दा होचो भएकोले)	एकमुष्ट	१
४		दिवा खाजा वितरण सेड निर्माण	१ वटा	१
५		सिसिटिभी जडान	एकमुष्ट	१
६		साईकल स्टेण्ड निर्माण	१ वटा	१
७		जग्गा खरिद	एकमुष्ट	२
८		घुम्ती प्र.अ. बैठक	वार्षिक	१
९		आवश्यकता अनुसार दरबन्दीको व्यवस्था	नीतिगत	१
१०		अभिभावक सचेतना कार्यक्रम	वार्षिक	१
११		गेट निर्माण	१ वटा	१
१२		ट्रस सहित सभाहल निर्माण	१ वटा	२
१३	जनता आधारभूत भोटियाटोल	भवन मर्मत तथा खानेपानीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
		कम्पाउण्ड घेराबार	एकमुष्ट	१
		पानी निकास	एकमुष्ट	१
१४		शौचालय व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१

	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी निर्माण सम्बन्धी कार्यक्रम	वडा भरी स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था (फिल्टर जडान सहित १ घर १ धारा)	एकमुष्ट	१
	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१		महिला, अति विपन्न पिछडिएका व्यक्तिहरुलाई सीपमूलक तामिम तथा रोजगारको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१		खेलकुदको पूर्वाधार निर्माण	एकमुष्ट	२
२		युवाहरुलाई खेल प्रशिक्षण	वार्षिक	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	सडक तथा पुल			
१	सडक ढलान कार्यक्रम	वेली टोल देखि सितापुरसम्म सडक ढलान	०.२५ कि.मि	१
२		राजमार्ग देखि भोटियाटोलको साह टोलसम्म सडक ढलान	०.१५ कि.मि	१
३		भोटियाटोलमा साहटोलबाट कदमटोलसम्म सडक ढलान	०.१७५ कि.मि	१
४		भोटियाटोलको कामत टोलबाट वडा नं. १३ को सिमानासम्म सडक ढलान	०.१२५ कि.मि	१
५		भोटियाटोलको कुटी टोलबाट गणेशपुरसम्म सडक ढलान	०.२५ कि.मि	१
६		भोटियाटोलको विचला टोलबाट साह टोलसम्म सडक ढलान	०.१२५ कि.मि	१
७		भोटियाटोलको राम प्रसादको घरबाट दिलिप घरसम्म सडक ढलान गर्ने	०.१२५ कि.मि	१
८		भोटियाटोलको कदम टोलबाट बजारसम्म सडक ढलान	०.१२५ कि.मि	१
९		भोटियाटोलको शिव नारायण चौधरीको घरबाट अच्छमितको घरसम्म सडक ढलान	०.०२५ कि.मि	१
१०		जटियाहीको दोनवारी टोलबाट राजमार्गसम्म सडक ढलान	०.०५ कि.मि	१
११		जटियाहीको मुल सडकमा मुसहरीसम्म सडक ढलान	०.०७५ कि.मि	१
१२		फूलवारी बजारबाट घनश्याम फनैतको घरसम्म र फूलवारी बजारबाट पेट्रोल पम्पसम्म सडक ढलान	०.१२५ कि.मि	१
१३		वडा कार्यालय, स्वास्थ्य चौकी र मा. वि. पडरिया अगाडी दुर्घटना न्यूनीकरण गर्न जेब्राक्रसको व्यवस्था	१ वटा	१

वडा नं. १३ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	सिंचाई बोरिङ निर्माण	आवश्यकता अनुसार कृषि डिप बोरिङ	४ वटा	१
२	कृषक परिचयपत्र	कृषक परिचयपत्र तथा आवश्यक सेवा सुविधा प्रदान	एकमुष्ट	१
३	पकेट क्षेत्र घोषणा कार्यक्रम	तरकारी पकेट क्षेत्र घोषणा तथा बजार व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
४	कोल्ड स्टोर निर्माण कार्यक्रम	कोल्ड स्टोर निर्माण	१ वटा	१
५	बीउ व्यवस्थाप कार्यक्रम	आवश्यकता अनुसार धान, गहुँको बीउ व्यवस्थापन	वार्षिक	१
६	मलखादको व्यवस्थाप कार्यक्रम	आवश्यकता अनुसार धान, गहुँ र तरकारी खेतीको निमित्त मलखादको व्यवस्थापन	वार्षिक	१
७	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	वडाभरी आवश्यकता अनुसार कृषि सडक निर्माण	एकमुष्ट	१
८	कृषि उकरण, उन्नत बीउ तथा मलखाद उपलब्ध	आधुनिक कृषि उकरण, उन्नत बीउ तथा मलखाद समयमा उपलब्ध गर्ने	वार्षिक	१
	पशुपन्छी			
१	दुध सङ्कलन केन्द्र निर्माण	शिव चोकमा दुध सङ्कलन केन्द्रको व्यवस्था	२ वटा	१
२	व्यवसायिक पन्छीपालन	पन्छीपालन अनुदान तथा तालिमको व्यवस्थापन	वार्षिक	१
३	पशु स्वास्थ्य कार्यक्रम	वडामा भेटेरिनरीको व्यवस्था	१ वटा	२
	उद्योग व्यवसाय			
१		शिव चोकलाई व्यापार केन्द्र बनाउने	नीतिगत	२
२		बाँस तथा काठका सामाग्रीहरु बिक्रीको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पर्यटन विकास कार्यक्रम	घले टोलको पोखरीया धामलाई पर्यटन क्षेत्र बनाउने	एकमुष्ट	२
२	कला संरक्षण कार्यक्रम	थारु नाच, झिझिया नाच संरक्षण गर्ने	वार्षिक	१
३	पोखरी व्यवस्थापन	माघे संक्रान्ती तथा छठ पर्व व्यवस्थापन गर्न चनिलाल पोखरीको व्यवस्थापन	१ वटा	१
४	संस्कृति संरक्षण कार्यक्रम	विवाह पञ्चमी संरक्षण गर्न उचित कार्यक्रम गर्ने	वार्षिक	१
५	संस्कृति विकास कार्यक्रम	सरस्वती ढुथी भवारी र शिमसार क्षेत्रमा विस्तार गर्ने र आर्यघाट निर्माण	एकमुष्ट	२
६	मन्दिर निर्माण कार्यक्रम	घले टोलमा रामजानकी मन्दिरको स्तरोन्नति गर्ने	१ वटा	२
७	मन्दिर निर्माण कार्यक्रम	गणेशपुर टोलको राजदेवी स्तरोन्नति गर्ने	१ वटा	२
८	धर्मशाला निर्माण कार्यक्रम	रौधनी टोलको रामजानकी मन्दिरको प्राङ्गणमा धर्मशाला निर्माण	१ वटा	२
९	मन्दिर निर्माण कार्यक्रम	शिव चोकमा शनिदेवको मन्दिर निर्माण	१ वटा	२
१०	धर्मशाला निर्माण कार्यक्रम	सरस्वती माइरानी कुटी मन्दिरको अधुरो काम सम्पन्न गरी धर्मशाला निर्माण	१ वटा	१
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१	दलित आवास व्यवस्थापन	डण्डा टोलमा दलितको आवासको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२	सुकुम्बासी बस्ती निर्माण	वडामा सुकुम्बासी बस्ती व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
३	सहकारी संस्था व्यवस्थापन	वडामा सहकारी संस्थाहरुको स्तरोन्नति	नीतिगत	१
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१		गरीब जनतालाई कृषि रोजगारो व्यवस्था	नीतिगत	१
२		मिथिला पेन्टिङ, सिलाई कटाई, बुनाई, अगरबत्ती, मैनबत्ती, साबुन आदि सम्बन्धी तालिम सञ्चालन	वार्षिक	१

ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य चौकी ब्यवस्थापन कार्यक्रम	वडामा निर्माणाधिन स्वास्थ्य चौकीलाई बजेट ब्यवस्थापन गरी सञ्चालन	१ वटा	१
२	महिला लक्षित कार्यक्रम	गर्भवती महिलाहरुलाई र बालिकाहरुलाई पाठेघरको क्यान्सर विरुद्धको खोप उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	आधारभुत विद्यालय घले टोल	आवश्यक फर्निचरहरु डेस्क, बेन्च, कुर्सी, टेवल, दराज र सेतो पाटीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२		नि. मा. वि. दरबन्दी व्यवस्थापन	३ जना	१
३		खानेपानी र शौचालयको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
४		खेलमैदानको व्यवस्थापन	१ वटा	२
५	जनकलाल आ.वि.	शौचालय तथा खानेपानीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
६	आ. वि. गणेशपुर	४ कोठे भवन र घेराबारा निर्माण	एकमुष्ट	२
७		खानेपानीको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
८	सरस्वति आ. वि.	४ कोठे भवन निर्माण	४ कोठे	२
९		खेलकुद सामाग्री तथा फर्निचरको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
१०	आ. वि. पार्करटोल	चारकोठे भवन निर्माण	४ कोठे	२
११		खानेपानीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
१२		नि. मा. वि. दरबन्दी व्यवस्थापन	नीतिगत	१
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी निर्माण सम्बन्धी	आवश्यकता अनुसार ईनार तथा हेन्ड पम्प निर्माण	५ वटा	१
२	ट्याङ्की सञ्चालन	पक्कीटोलमा निर्मित खानेपानी ट्याङ्की सञ्चालन	एकमुष्ट	१
३	खानेपानी स्तरोन्नति	वडामा एक घर एक धाराको व्यवस्था	नीतिगत	१
४	सरसफाइ सम्बन्धी कार्यक्रम	टोल गाँउ समय समयमा सरसफाइ गर्ने प्रावधान	नीतिगत	२
५	डस्टबिन वितरण कार्यक्रम	टोल तथा बस्तीहरुमा डस्टबिनको व्यवस्थापन	२० वटा	१
६	डम्पिङ साईड निर्माण	भाबुराम खोलामा डम्पिङ साईडको व्यवस्थापन	१ वटा	२
७		वौकाई चौधरी वनको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१	बालबालिका र महिला लक्षित कार्यक्रम	बालबालिका तथा महिलाको लागि परामर्श तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२	चिल्ड्रेन पार्क निर्माण कार्यक्रम	गजेशपुर, घलेगेल, सरस्वती, सुकुरापूर र डन्डाटोलमा चिल्ड्रेन पार्क तथा पार्क निर्माण	५ वटा	२
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१	युवा रोजगार कार्यक्रम	युवाको उच्च शिक्षा प्राप्त गर्न सहुलियत दरमा ऋणको व्यवस्था गरी रोजगारीको व्यवस्था	नीतिगत	१
२	दुर्व्यसन सचेतना कार्यक्रम	लागु औषत विरुद्ध सचेतना कार्यक्रम गर्ने	वार्षिक	१
३	खेलमैदान निर्माण कार्यक्रम	क्रिकेट, भलिवल र फुटवल खेलमैदानको व्यवस्था	एकमुष्ट	२
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१	प्रहरी चौकी निर्माण	निर्माणाधिन अस्थायी प्रहरी चौकी भवन सम्पन्न गर्ने	१	१
२	ज्येष्ठ नागरिक लक्षित	ज्येष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम	वार्षिक	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	सामुदायिक भवन निर्माण कार्यक्रम	वडामा विभिन्न आवश्यकता अनुसार सामुदायिक भवन निर्माण	५ वटा	२

	सडक तथा पुल			
१	पुल निर्माण कार्यक्रम	ह्युम पाईपको व्यवस्थापन	२५ थान	१
२	सडक निर्माण कार्यक्रम	घट्टे खोलाबाट वडा कार्यालयसम्म सडक निर्माण	३ कि.मि	१
३		घलेटोल आ. बि. बाट बाबुराम खोलासम्म नाला सहित सडक निर्माण	२ कि.मि	१
४		सुकरामपूर-गजेशपूर आ. बि. - सडक निर्माण	३ कि.मि	१
५		सकलको घर-मघुकर महतोको घर सडक निर्माण	२ कि.मि	२
६		वडा नं. १३ को शिव चोकबाट रघुनी महतो टोल रामजानकी मन्दिरसम्म सडक निर्माण	२ कि.मि	२
	सिंचाई			
१	ड्याम सिंचाई व्यवस्थापन	सरस्वती खोला सिमसारलाई ड्याम बनाई सिंचाईको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२		वौकाई चौधरी वनलाई मर्मत	एकमुष्ट	१
	सुचना तथा सञ्चार			
१		वडाका टोल तथा गाँउका बस्तीहरुमा सार्वजनिक नेट जडान	नीतिगत	२
२		विद्यालयहरुमा डिजिटल बोर्डको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
३		वडा कार्यलयमा विद्युतिय हाजिरी ब्यवस्थापन गर्ने	एकमुष्ट	१
	जलश्रोत, विद्युत तथा स्वच्छ ऊर्जा			
१		वडाका प्रत्येक मुख्य टोलमा सोलार प्यानल जडान	५ वटा	१
घ)	**वन, वातावरण विकास तथा विपद् व्यवस्थापन**			
१	वृक्षारोपण कार्यक्रम	हरित वडा वनाउन वृक्षारोपण कार्यक्रम		१
२	बाँध निर्माण कार्यक्रम	डण्डाटोल निरको बाँधमा तारजाली सहित तटबन्धन		१
३	बाँध निर्माण कार्यक्रम	बाबुराम खोलामा बाँध बाधेर खोला नियन्त्रण गर्ने		१
४	जडिबुटी रोपण कार्यक्रम	सार्वजनिक स्थलमा विभिन्न प्रकारका जडिबुटी रोप्ने		१
५	वृक्षारोपण कार्यक्रम	एक घर दुई बिरुवा लगाई वातावरण संरक्षंण गर्ने		१
६		विपद् सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने		१
७	विपद् प्रतिकार्य योजना निर्माण	विपद् जोखिम व्यवस्थापन गर्न वडामा न्युनतम कार्यक्रमको व्यवस्थापन		१
८	विपद् पूर्व तयारी कार्यक्रम	राहत सामाग्रीको व्यवस्थापन		१
९		प्लास्टिकको पर्योग बिस्थापन		२
१०		जलवायू अनुकुलको खेती व्यवस्थापन		२
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		वडाभित्र सम्पुर्ण सरकारी, गैरसरकारी संघ संस्थाहरुमा सामाजिक परीक्षण,लेखा परीक्षण गरी सार्वजनिक गर्ने	नीतिगत	१
२		वडामा देशको न्यूनतम कानुनको जानकारी सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम गर्ने	एकमुष्ट	१
३		युवा, महिलाहरुलाई स्वरोजगारको विभिन्न क्षमता विकासमा कार्यक्रम	वार्षिक	१
४		वडाभित्र कृषकको तथ्याङ्क सङ्कलन र तथ्याङ्कको आधारमा सेवा सुविधा प्रधान गर्ने	एकमुष्ट	१

वडा नं. १४ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकरण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	राम कुमार महतोको घरबाट भिसा टोलसम्म कृषि सडक निर्माण	१.५ कि.मि	१
२		लक्ष्मण गिरीको घरबाट भिसाटोलको भगवती मन्दिरसम्म कृषि सडक निर्माण	१.५ कि.मि	१
३		प्रदिप गिरी आश्रमबाट इन्दु साहको पसलसम्म कृषि सडक निर्माण	१.५ कि.मि	२
४	सिंचाई बोरिङ निर्माण कार्यक्रम	कृषि सिंचाई सबै वडामा पुरा गर्न आवश्यकता अनुसार कृषि डिप बोरिङ्ग	५ वटा	१
५		आवश्यकता अनुसार १०० वटा ट्युबवेल तथा ५ वटा इनारको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
६	तरकारी सङ्कलन केन्द्र स्थापन	लक्ष्मी नारायण परीसरमा तरकारी सङ्कलन केन्द्र स्थापन	१ वटा	१
७	कोल्ड स्टोर निर्माण कार्यक्रम	कोल्ड स्टोर निर्माण	१ वटा	२
८		व्यावसायिक तरकारी खेती तालिम	एकमुष्ट	१
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक माछापालन, पशुपालन तथा पन्छीपालन	माछापालन, पशुपालन तथा पन्छीपालनको लागि आवश्यक तालिमको व्यवस्थापन	नीतिगत	१
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१	आवास व्यवस्थापन कार्यक्रम	साविक वडा नं. ७ गौचरणमा १०० घरको व्यवस्था	१०० घर	२
२	सहकारी संस्था व्यवस्थापन	वडामा सहकारीहरुको अनुगमन तथा नियमन	नीतिगत	१
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१		वडा भित्र भएका गरीब जनतालाई लिज स्कीम जग्गा भाडामा लिएर व्यवस्थापन गर्ने	नीतिगत	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य संस्था भवन	वडामा स्वास्थ्य संस्था भवनको व्यवस्थापन	१ वटा	१
२	महिला र बालबालिका लक्षित कार्यक्रम	गर्भवती महिला र बालबालिकाहरुलाई पोषण तत्व पौष्टिक आहार उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	बस्तीपुर मा. वि.	प्रशासन भवन निर्माण	८ कोठे	१
२		विज्ञान प्रयोगशाला तथा विज्ञान शिक्षकको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
३		सामाजिक र नेपाली विषयको दरबन्दी व्यवस्थापन	नीतिगत	१
४	बस्तीपुर मा. वि.	बस्तीपुर आ. वि. मा प्रशासन भवन निर्माण	४ कोठे	२
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी स्तरोन्नति	वडामा एक घर एक धाराको व्यवस्था	नीतिगत	१
२	सरसफाइ सम्बन्धी कार्यक्रम	फोहोर व्यवस्थापन समिति गठन गरी कार्यान्वयन गर्ने	नीतिगत	१
	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१	महिला लक्षित कार्यक्रम	महिला सचेतनामुलक गोष्ठी तथा तालिमको व्यवस्था गर्ने	एकमुष्ट	१

	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१		वन नर्सरीको उत्तरमा रहेको खेलमैदान स्तरोन्नति गरी क्रिकेट, भलिवल तथा फुटवल खेलको विकास	एकमुष्ट	१
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१	प्रहरी चौकी निर्माण कार्यक्रम	पक्कीटोलमा रहेको अधुरो प्रहरी चौकी पुरा गरी स्थायी चौकी बनाउने र दरबन्दी थप गर्ने	एकमुष्ट	१
२	वृद्धआश्रम भवन निर्माण	बस्तीपुर छेउमा वृद्धाश्रम भवन निर्माण	१ वटा	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	भवन निर्माण कार्यक्रम	प्रा.वि. बस्तीपुर छेउमा भवन निर्माण	४ कोठे	१
	सडक तथा पुल			
१	पुल निर्माण कार्यक्रम	मागाराजी खुट्टी खोलामा झोलुङ्गे पुल व्यवस्थापन	३० मिटर	१
२	सडक निर्माण कार्यक्रम	बस्तीपुर आ. वि. बाट सालीग्राम दिदीको घरसम्म सडक निर्माण	१ कि.मि	१
३		सदाए बस्तीबाट वडा नं. २४ को सिमानासम्म सडक निर्माण	१ कि.मि	१
४		बस्तीपुर आ. वि. बाट लक्ष्मी नारायण मन्दिरसम्म सडक निर्माण	१ कि.मि	१
५		राम प्रसादको घरबाट प्रदिप गिरि ट्रससम्म सडक निर्माण	१ कि.मि	२
६		वडा नं. ११ को सिमानाबाट भिसा टोलको भगवती मन्दिरसम्म सडक निर्माण	१ कि.मि	१
७		लक्षमिनिया पोखराबाट खुट्टी खोला आश्रमसम्म सडक निर्माण	१ कि.मि	२
	जलश्रोत, विद्युत तथा स्वच्छ ऊर्जा			
१		सहरे खोलाको तठबन्धन गरी सिंचाई तथा स्वच्छ पानीको स्तरोन्नति	एकमुष्ट	१
घ)	**वन, वातावरण विकास तथा विपद् व्यवस्थापन**			
१	तटबन्धन	खुट्टी खोलाको दोभानबाट वडा नं. १० को सिमानासम्म तटबन्धन	एकमुष्ट	१
		वडा कार्यालय अगाडी पछाडीको तटबन्धन संरक्षण	एकमुष्ट	१
२		बस्तीपुरको लक्ष्मी नारायणको पोखरी संरक्षण	एकमुष्ट	२
३		भोले बाबा सामुदायिक वन संरक्षण	एकमुष्ट	२
५		वृक्षारोपण	एकमुष्ट	१
६	विपद् पूर्व तयारी कार्यक्रम	विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी पाल, कम्बल, चामल, दाल, तेल जस्ता सामाग्री व्यवस्थापन गर्ने	एकमुष्ट	१
७		जनचेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने	एकमुष्ट	१
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		वडाभित्र सम्पुर्ण सरकारी, गैरसरकारी संघ संस्थाहरुको लेखा परीक्षण गरी सार्वजनिक गर्ने र बेरुजु फछर्यौट गर्ने	नीतिगत	१
२		वडावासीको अनुरोधमा सुनकोसी नदीको डाईभर्जन आयोजनाको पानी सबै खट्टी खोलामा ल्याउने	नीतिगत	१

वडा नं. १५ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकरण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	कृषि सङ्कलन केन्द्र स्थापना	विरनगरमा सङ्कलन केन्द्र स्थापना	१ वटा	१
२	जनशक्ति व्यवस्थापन	अनुदान र दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन	नीतिगत	१
३	कोल्ड स्टोर निर्माण कार्यक्रम	बिरनगरमा कोल्ड स्टोर निर्माण	१ वटा	२
४	पकेट क्षेत्र घोषणा कार्यक्रम	अदुवा र बेसारको पकेट क्षेत्र विस्तार	एकमुष्ट	१
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक पन्छीपालन	पन्छीपालन अनुदान तथा तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२	हाटबजार व्यवस्थापन	विरनगर, महादेव हाटबजार व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
३	व्यवसायिक माछापालन कार्यक्रम	झुवाई खोल्सी, राजदेवीको सामुदायिक वन बाबाजी र हात्ती दहमा माछापालन	एकमुष्ट	१
	उद्योग व्यवसाय			
१	व्यवसायिक आँप जुस उद्योग सञ्चालन कार्यक्रम	दोरनामा आँप जुस उद्योग सञ्चालन	१ वटा	१
२	उद्योग सञ्चालन	विरनगरमा मसला उद्योग सञ्चालन	१ वटा	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पर्यटन विकास कार्यक्रम	राजदेवी मन्दिर DPR अनुसार पूर्वाधार निर्माण	एकमुष्ट	१
२		गोसाई डाँडा ताल DPR अनुसार पूर्वाधार निर्माण	एकमुष्ट	१
३		हात्तीदह चिडियाखाना विस्तार गर्ने	१ वटा	१
४		बाबाजी पार्क निर्माण	१ वटा	२
५		बाबाजी सामुदायिक वनमा सन्यासी बाबाको मूर्ति निर्माण	१ वटा	२
६	संस्कृति विकास कार्यक्रम	बानो गाउँ होमस्टे व्यवस्थापन गर्ने	१ वटा	१
७		थारु तथा अन्य जातिका संग्राहलय निर्माण गर्ने	१ वटा	२
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१	सहकारी संस्था व्यवस्थापन कार्यक्रम	सहकारीलाई विस्तार गर्न तालिम तथा क्षमता विकास कार्यक्रम गर्ने	एकमुष्ट	१
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१	महिला र गरीब लक्षित कार्यक्रम	महिला र गरीबलाई आर्जन गर्न सीपमुलक तालिम सञ्चालन गर्ने	एकमुष्ट	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	महिला र बालबालिका लक्षित कार्यक्रम	गर्भवती महिला र बालबालिकाहरुलाई पोषण तत्व पौष्टिक आहार उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	सगरमथा मा. वि.	पुस्तकालय सञ्चालन	१ वटा	१
२		खानेपानीको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
३		सगरमाथा मा. वि.मा लाई प्राविधिक विद्यालय बनाउने र प्राविधिक तथा कक्षा ११, १२ लाई शिक्षक दरबन्दी थप गर्ने	एकमुष्ट	१
४	श्री जनता विद्यालय	भवन निर्माण	१ वटा	१
५		शिक्षक दरबन्दी थप गर्ने	नीतिगत	१

६	खुट्टी आ.वि.	खुट्टी आधारभुत विद्यालय बनाउने	नीतिगत	१
७	श्री राजदेवी आधारभुत विद्यालय	शिक्षक दरबन्दी थप गर्ने	नीतिगत	१
८		भवन निर्माण	१ वटा	१
९	श्री जन्तासहिद आधारभुत विद्यालय	भवन निर्माण	४ कोठे	१
१०		दरबन्दी व्यवस्थापन	नीतिगत	१
११	जन्तावेय आधारभुत विद्यालय	भवन निर्माण	४ कोठे	१
१२		शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन	नीतिगत	१
१३	श्री बाबा शन्यासी आधारभुत विद्यालय	शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन	नीतिगत	१
१४		भवन निर्माण	१ वटा	१
१५		खानेपानीको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी स्तरोन्नति कार्यक्रम	वडामा एक घर एक धाराको व्यवस्था	नीतिगत	१
२	लेदो र फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रम	सामपुर नजिकको लेदो र फोहोर व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
३	सार्वजनिक शौचालय निर्माण कार्यक्रम	विरनगर हाटबजारमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण	१ वटा	१
४		रामदेवी मन्दिरमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण	१ वटा	१
	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१		बालविवाह, महिला हिंसा तथा दहेज प्रथाको बारेमा सचेतना कार्यक्रम	वार्षिक	१
२		सीपमुलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	वार्षिक	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१		क्रिकेट, भलिवल तथा फुटवल खेलको खेलमैदानको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१		सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्न शिविर आयोजना गर्ने	वार्षिक	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	वडा कार्यालय भवन निर्माण	विरनगरमा वडा कार्यालय भवन निर्माण	१ वटा	१
२	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	१ वटा	१
३	सामुदायिक भवन निर्माण	सामुदायिक भवन निर्माण	१ वटा	२
	सडक तथा पुल			
१	पुल निर्माण कार्यक्रम	सोमपुरमा पक्की पुल निर्माण	३० मिटर	१
२		विरनगर बैठारमा पक्की पुल निर्माण	३० मिटर	१
३		सिमल चौकी नजिक वानो खोलामा पक्की पुल निर्माण	३० मिटर	१
४		बेथाहामा खोलामा पक्की पुल निर्माण	३० मिटर	१
५	सडक निर्माण कार्यक्रम	सोमपुरबाट राजदेवी हुँदै वेथासम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	७ कि.मि	२
६		आनन्द कुमारको घरबाट वामु हुँदै गोसाई डाँडा तालसम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	३ कि.मि	१
७		महादेव चोकबाट देवीमाई मन्दिरसम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	२ कि.मि	१

८		समरपुरबाट हात्तीदह हुँदै गोसाई वान टोलसम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	४ कि.मि	१
९		क्षेत्रीलाल सडक बिस्तार	२ कि.मि	२
	सिंचाई			
१		झुवाई खोल्सी, घलवाही खोला, हात्ती दह, मुतनी खोला बाँध २० हजार हेक्टर सिँचाई समेट्ने स्तरोन्नति	एकमुष्ट	१
	सुचना तथा सञ्चार			
१		मोहम वानुमा मोबाइल टावर निर्माण	१ वटा	२
	जलश्रोत, विद्युत तथा स्वच्छ ऊर्जा			
१		विरनगरबाट देवी भाइसम्म विद्युत विस्तार	एकमुष्ट	१
घ)	**वन, वातावरण विकास तथा विपद् व्यवस्थापन**			
१		वडा भित्रका सम्पूर्ण सामुदायिक वन संरक्षण	एकमुष्ट	१
२		जडिबुटी प्रशोधन केन्द्र स्थापना	१ वटा	१
३		हात्तीदहमा बानो खोला संरक्षण र मुतनी खोला नियन्त्रण	एकमुष्ट	१
४		सामुदायिक वनमा भु-क्षय तथा गल्छी पोहिरो नियन्त्रण	एकमुष्ट	१
५		विभिन्न सचेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने	वार्षिक	१
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		युवा, महिलाहरुलाई स्वरोजगारको विभिन्न क्षमता विकासमा कार्यक्रम सञ्चालन	एकमुष्ट	१
२		वडाभित्र कृषकको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने र तथ्याङ्कको आधारमा सेवा सुविधा प्रधान गर्ने	नीतिगत	१

वडा नं. १६ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	सिंचाई योजना	झिरहरी खोला सिंचाई योजनालाई स्तरोन्नति गर्ने	एकमुष्ट	१
२	सिंचाई बोरिङ निर्माण कार्यक्रम	आवश्यकता अनुसार मग्राती टोल, नहरटोल, महतो टोल, राधेश्यामको घरबाट पूर्व र दुप्डीराजको खेत नजिक सिंचाई बोरिङ निर्माण	५ वटा	१
३	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	राधेश्यामको घर-रक्टु साहको खेत कृषि सडक निर्माण	०.५ कि.मि	१
४		वैजनाथ पोखरेलको घरबाट गोबिन्दुरको बाटोसम्म कृषि सडक निर्माण	२ कि.मि	१
५		पुरानो मुसहरी- वडा नं. १७ को सिमाना सम्म कृषि सडक निर्माण	२ कि.मि	१
६		चौधरी टोल डगर-पूर्व खोलासम्म कृषि सडक निर्माण	२ कि.मि	१
७		स्कुल टोलबाट पश्चिम जाने नहरको सडकमा जोड्ने कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
८	कृषि विद्युतिकरण	समग्र वडाका कृषि क्षेत्रमा कृषि बिधुतिकरण गर्ने	एकमुष्ट	१
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक माछा तथा पशुपन्छीपालन कार्यक्रम	माछापालन, पशुपालन तथा पन्छीपालनको लागि आवश्यक सहायता तथा तालिमको व्यवस्थापन गर्ने	एकमुष्ट	१
	उद्योग व्यवसाय			
१		चामल, चिउरा, तेल आदिको मिल स्थापना	५ वटा	१
२		वडामा दुना टपरी उद्योग स्थापना	१ वटा	१
३		अगरबत्ती बनाउने तालिमको व्यवस्था	१ वटा	२
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पर्यटन विकास कार्यक्रम	राजाजी बाबा मन्दिरलाई पर्यटन स्थलमा विकास	१ वटा	१
२	संस्कृति विकास कार्यक्रम	काभ्रे पानी बाबा र कुसेश्वर महादेव मन्दिर विकासको पूर्वाधार विकास गर्ने	एकमुष्ट	२
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१	भूमि व्यवस्थापन	वडा भरी वसोवास तथा खेती गरिरहेको भूमि व्यवस्थापन गर्ने	एकमुष्ट	१
२	सहकारी संस्था व्यवस्थापन	कृषि सहकारीलाई स्तरोन्नति गर्ने	नीतिगत	१
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१	महिला र गरीब लक्षित कार्यक्रम	महिला र गरीबलाई आवासको व्यवस्था साथै आर्जन गर्न सीपमुलक तालिम सञ्चालन गर्ने	एकमुष्ट	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	महिला र बालबालिका लक्षित कार्यक्रम	गर्भवती महिला र बालबालिकाहरुलाई पोषण तत्व पौष्टिक आहार उपलब्ध गराउने	नीतिगत	१
२	स्वास्थ्य संस्था सुधार कार्यक्रम	वर्थिङ सेन्टरमा भवन तथा चिकित्सकको व्यवस्थापन गरी सञ्चालन गर्ने	एकमुष्ट	१
३	स्वास्थ्य सेवा सुधार कार्यक्रम	वर्डमार विकट क्षेत्रमा उप-स्वास्थ्य चौकी स्थापना गरी अ. हे. व.को दरबन्दी सहित सञ्चालन गर्ने	नीतिगत	१
४	स्वास्थ्य सेवा सुधार कार्यक्रम	यस वडामा गाईनो सम्बन्धी स्वास्थ्य केन्द्र स्थापना	१ वटा	१

	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	तारेगाना मा. वि.	पक्की भवन निर्माण	८ कोठे	१
२		आवश्यकता अनुसार शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था	नीतिगत	१
३		पुस्तकालय, कम्प्युटर तथा प्रयोगशालाको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
४	वर्डमार आ. वि.	पक्की भवन निर्माण	४ कोठे	१
५		आवश्यकता अनुसार शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था	नीतिगत	१
६		घेराबाराको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
७	भसुवा मा. वि.	पक्की भवन निर्माण	८ कोठे	२
८		आवश्यकता अनुसार मा. वि. शिक्षक दरबन्दी व्यवस्था	नीतिगत	१
९		घेराबाराको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
१०		शौचालय तथा खानेपानीको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
११	मेगटार आ. वि.	पक्की भवन निर्माण	२ कोठे	२
१२		घेराबाराको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
१३	भाषा, कला तथा साहित्यको विकास	वडामा रहेका सम्पुर्ण विद्यालय तथा समुदायमा भाषा, कला तथा साहित्यको विकास गर्ने	नीतिगत	१
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी स्तरोन्नति कार्यक्रम	वडामा एक घर एक धाराको व्यवस्था गर्ने	नीतिगत	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१	खेलकुद स्तरोन्नति कार्यक्रम	क्रिकेट, भलिवल तथा फुटवल खेलको विकास	एकमुष्ट	२
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१	प्रहरी चौकी भवन निर्माण	भवन सहित प्रहरी चौकीको व्यवस्था	१ वटा	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	दलित बस्ती निर्माण	मुसहरी टोलमा भवन सहित दलित बस्ती निर्माण	एकमुष्ट	१
२	सामुदायिक भवन निर्माण	मुसहरी टोलमा सामुदायिक भवन निर्माण	२ वटा	१
३		वडाको माथिल्लो भेगमा सामुदायिक भवन निर्माण	२ वटा	२
	सडक तथा पुल			
१	पक्की पुल निर्माण कार्यक्रम	बलान र झिरहरीको दोभानमा सप्तरी जोड्ने पक्की पुल निर्माण	३० मिटर	१
२		आहालेमा झिरहरी खोलामा पक्की पुल निर्माण	३० मिटर	१
३		वडेमारबाट उत्तर पट्टिको रुपाली खोलामा पक्की पुल निर्माण	३० मिटर	२
४		भसुवामा भिम बहादुर नजिक र स्कुल नजिक दुई पक्की पुल निर्माण	२@३० मिटर	१
५	झोलुङ्गे पुल निर्माण कार्यक्रम	आहाले मुख्य सडकबाट गाउन्ने गाँउसम्म जाने झोलुङ्गे पुल निर्माण	४० मिटर	१
६		चिलाउने गाँउबाट टाडेसम्म झोलुङ्गे पुल निर्माण	४० मिटर	१
७		ढुङ्गे खोलामा झोलुङ्गे पुल निर्माण	४० मिटर	२
८		झिरहरी खोलामा झोलुङ्गे पुल निर्माण	४० मिटर	१
९	कालोपत्रे सडक निर्माण कार्यक्रम	लहानबाटबाट काभ्रेपानी हुँदै नेपालय जोड्ने कालोपत्रे सडक निर्माण	२० कि.मि	१
१०		वर्डमारबाट भुमरेसम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	९ कि.मि	२
११		मुख्य सडकबाट पूर्व वडा वन हुँदै सप्तरीको वाहुनासम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	२ कि.मि	१

१२		नहरको सडकबाट पश्चिम वडा नं. १५ सम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	१.५ कि.मि	१
१३		थकालघारीबाट जीवन कलाको घरसम्म सडक ग्राभेल गर्ने	२ कि.मि	१
१४		स्कुलबाट पूर्वजाने सडक ग्राभेल गर्ने	२ कि.मि	१
१५		पुरानो कृषि सडक ग्राभेल गर्ने	२ कि.मि	१
१६		भसुवाको कुसेश्वर महादेव थान जाने सडक ग्राभेल गर्ने	२ कि.मि	१
१७		मुसहरी टोलबाट वडा नं. १५ को हात्तीदह जाने सडक ग्राभेल गर्ने	२ कि.मि	१
१८	सडक ढलान कार्यक्रम	यादव टोलमा सडक ढलान	१ कि.मि	१
१९		महतो टोलबाट डम्बरको घरसम्म सडक ढलान	१ कि.मि	१
	सिंचाई			
१	सिंचाईको व्यवस्थापन कार्यक्रम	वडा नं. १६ को माथिल्लो भेगमा खोलाबाट पम्पिङ गरी सिंचाईको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	२
२	सिंचाईको विस्तार कार्यक्रम	झिरहरी खोलालाई व्यवस्थापन गरी वडा नं. १६ र १७ विस्तार गर्ने	एकमुष्ट	१
	जलश्रोत, विद्युत तथा स्वच्छ ऊर्जा			
१	विद्युत विस्तार कार्यक्रम	विद्युत नपुगेको टोल बस्तीमा विद्युत विस्तार गर्ने	एकमुष्ट	१
२	उर्जा उत्पादन कार्यक्रम	वडामा डाइजेस्टर जडान गरी स्वच्छ उर्जा उत्पादन गरी खाना पकाउने ग्यास निकालेर घर घरमा ग्यास पाईप पुऱ्याउने	एकमुष्ट	२
३	विद्युत विस्तार कार्यक्रम	विद्युतमा प्रयोग भएको ६ एम्पियर लाई १६ एम्पियरसम्म विस्तार गर्ने	एकमुष्ट	१
घ)	**वन, वातावरण विकास तथा विपद् व्यवस्थापन**			
१	वन तथा वन्यजन्तु संरक्षण कार्यक्रम	वन चिस्यान व्यवस्थापन गर्ने तथा वन्यजन्तु संरक्षण गर्ने	वार्षिक	१
२	भु-संरक्षण कार्यक्रम	आवश्यक स्थानमा भु-संरक्षण गर्ने	एकमुष्ट	१
३		सामुदायिक वन भित्रको सिंचाईलाई वानो खोला व्यवस्थित गर्ने	एकमुष्ट	१
४	पोखरी निर्माण कार्यक्रम	कृष्ण सामुदायिक वनभित्र रहेको पोखरी स्तरोन्नति गरी पर्यटन क्षेत्र विकास	एकमुष्ट	२
५		पोखरी निर्माण	एकमुष्ट	२
६	तटबन्ध निर्माण कार्यक्रम	करोड वानियाको घरबाट शुकलाइ खोलासम्म तटबन्ध गर्ने	एकमुष्ट	१
७		पुरानो तटबन्धबाट वडा सामुदायिक वनको उत्तरपट्टि सम्म तटबन्धन	एकमुष्ट	२
८		मा. वि. भसुवा स्कुल नजिकको खोलामा तटबन्ध	एकमुष्ट	१
९	सचेतनामुलक कार्यक्रम	विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी विभिन्न सचेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने	वार्षिक	१
च)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		वडा भित्र पर्ने संघ संस्थाहरुको सामाजिक लेखा परीक्षण गरी सार्वजनिक गर्ने	नीतिगत	१

वडा नं. १७ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	कृषि विद्युतिकरण	वडा भरी कृषि विद्युतिकरण गर्ने	एकमुष्ट	१
२	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	वडामा आवश्यक कृषि सडक निर्माण	१० कि.मि	१
३	स्टेट बोरिङ निर्माण	आवश्यकता अनुसार स्टेट बोरिङ	५ वटा	२
४	कृषि अनुदान	कृषि अनुदानको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
५	तालिम तथा गोष्ठी	किसानहरुमा तालिम तथा गोष्ठीको व्यवस्था	वार्षिक	१
६	बजार व्यवस्थापन कार्यक्रम	गोविन्दपुर बजार सेड निर्माण तथा खानेपानी र शौचालयको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	२
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक पशुपालन कार्यक्रम	गाई, भैंसी, बाख्रा आदि पशुपालन स्तरोन्नति तथा भेटेरिनरीको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२	व्यवसायिक माछापालन कार्यक्रम	माछापालन गर्न र पोखरी निर्माण गर्न अनुदानको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	संस्कृति विकास कार्यक्रम	वडामा रहेका सम्पुर्ण विद्यालयमा भाषा, कला तथा साहित्यको संरक्षण तथा सम्बर्धन गर्ने	वार्षिक	१
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१		गरिबीको रेखामुनि रहेका जनतालाई ऐलानी जग्गा व्यवस्थापन गर्ने	नीतिगत	१
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१		गरिबीको रेखामुनि रहेका जनतालाई स्वरोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	एकमुष्ट	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	प्रोत्साहन भत्ता कार्यक्रम	स्वास्थ्य संस्थाबाट मासिक रुपमा फिल्डमा खटिने कर्मचारीहरुलाई अनिवार्य यातायात,खाजा तथा सञ्चार खर्च प्रत्सोहान भत्ता व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२	शौचालय निर्माण कार्यक्रम	स्वास्थ्य संस्थामा शौचालय निर्माण	१ वटा	१
३		स्वास्थ्य तथा पोषण विषयमा सामुदायिक जनचेतनामुलक कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
४	महिला र बालबालिका लक्षित कार्यक्रम	गर्भवती महिला र बालबालिकाहरुलाई पोषण तत्व पौष्टिक आहार उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
५	दरबन्दी थप	स्वास्थ्य चौकीमा दरबन्दी पुर्ती	२ जना	१
६	प्रोत्साहन भत्ता कार्यक्रम	महिला स्वयंसेविकालाई सेवा सुविधा साईकल तथा मोबाईल उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	गोविन्दपुर मा. वि.	दुई तले पक्की भवन निर्माण	४ कोठे	१
२		नेपाली, सामाजिक, अंग्रेजी र स्वास्थ्य शिक्षा विषयका शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था	नीतिगत	१
३		कम्प्युटर ल्याव तथा पुस्तकालय सञ्चालन	एकमुष्ट	१
४		कक्षाकोठा मर्मत तथा रंगरोगन	एकमुष्ट	१

५	दौलनपुर आ. वि.	कार्यालय सञ्चालन गर्न पक्की भवन निर्माण	२ कोठे	१
६		प्रा. वि. तहमा दुई वटा शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था	नीतिगत	१
७	बलानसेर आ. वि.	पक्की भवन निर्माण तथा पुरानो भवन मर्मत	२ कोठे	२
८		प्रा. वि. तहमा एउटा शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था	नीतिगत	१
९	मदरसा विद्यालय	मदरसा विद्यालयमा शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था	नीतिगत	१
१०		मदरसा विद्यालयमा भवन निर्माण	एकमुष्ट	२
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१		झिरहरी मा.वि. मा खानेपानीको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१		गोविन्दपुरमा स्तरीय खेलमैदान निर्माण गर्ने	१ वटा	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	वडा कार्यालय भवन निर्माण कार्यक्रम	वडा कार्यालयको दोस्रो तल्ला निर्माण	एकमुष्ट	१
२	सामुदायिक भवन निर्माण कार्यक्रम	वडा खोप केन्द्र सामुदायिक भवन निर्माण	१ वटा	१
३		हरिपुर गाँउमा सामुदायिक भवन निर्माण	१ वटा	१
४		गोविन्दपुर गाँउमा सामुदायिक भवन निर्माण	१ वटा	१
	सडक तथा पुल			
१	सडक निर्माण कार्यक्रम	वडाको मूल सडक नाला निर्माण तथा कालोपत्रे	६ कि.मि	१
२	सडक निर्माण कार्यक्रम	मूल सडकमा ग्राभेल सडक स्तरोन्नति गर्ने तथा सडकको दाँया बाँया वृक्षारोपण	१० कि.मि	१
३	ढल निर्माण कार्यक्रम	ढल निर्माण तथा व्यवस्थापन	एकमुष्ट	२
घ)	**वन, वातावरण विकास तथा विपद् व्यवस्थापन**			
१	वन संरक्षण कार्यक्रम	वन संरक्षण गर्न घेराबारा गर्ने तथा जनचेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने	एकमुष्ट	१
२	डम्पिङ साईड व्यवस्थापन कार्यक्रम	वडाको फोहोर व्यवस्थापन गर्न निश्चित ठाउँमा व्यवस्थापन गर्ने	नीतिगत	२
३	बाँध निर्माण कार्यक्रम	बलान खोला, सुखलाही खोला र मुतनी खोलामा नदी कटान रोक्न बाँध निर्माण गर्ने	एकमुष्ट	१
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१	क्षमता विकास तथा जनचेतनामूलक कार्यक्रम	कृषक समूह, महिला समूह, वालवालिका समूह क्षमता विकास तथा जनचेतनामूलक तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२		सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रम सञ्चालन	नीतिगत	१
३		लेखापरीक्षण मासिक प्रगति तथा वेरुजु न्यूनीकरण तथा राम्रो कर्मचारीलाई प्रोत्साहन तथा सल्लाह दिने कार्यक्रम सञ्चालन	नीतिगत	१

वडा नं. १८ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	कृषि अनुदान	आधुनिक कृषि औजार र उन्नत जातका बीउ बिजन अनुदानको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२	कोल्ड स्टोर निर्माण	वडा नं. २८ मा कोल्ड स्टोर निर्माण	१ वटा	२
३	डिप बोरिङ निर्माण	आवश्यक स्थानमा डिप बोरिङ निर्माण	५ वटा	१
४	कस्टम हायरिङ	कस्टम हायरिङ (औजार, आदि) को व्यवस्था	एकमुष्ट	१
५	प्राङ्गरिक मल	प्राङ्गरिक मल प्रोत्साहन	नीतिगत	१
६	बगर खेती	अति विपन्न परिवारलाई बगर खेतीको व्यवस्था	नीतिगत	१
७	कृषक तालिम	कृषकलाई आवश्यकता तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
८	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	सुरज महतोको घर-मुतनी पुल कृषि सडक निर्माण	२ कि.मि	१
९		नोजलिलको घर-ढोढना पोखरी कृषि सडक निर्माण	१.५ कि.मि	१
१०		मो. ईब्राहिमको खेत-सुल्तानको फूलबारी कृषि सडक निर्माण	१.२ कि.मि	२
११		भदैया विद्यालयको जग्गा-ईस्लामको फूलबारी कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
१२		हरि सदायको घर-सरभरी पोखरी कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
१३		बसाजोडी पोखरी-असताहको भदैया बाटो कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
१४		विसतपुर सामसेक महतोको घर-राम मन्दिर कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	२
१५		दिप नारायण महतोको घर-राजदेवी मन्दिर जाने कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
१६		गोतम महतोको घर-आमगाछि कृषि सडक निर्माण	१.५ कि.मि	२
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक पशुपालन	उन्नत जातका गाई, भैंसी तथा बाख्रापालनको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	सिंचाई			
१	सिंचाई नाला निर्माण कार्यक्रम	बानो खोला सिंचाई योजना मर्मत र नाला निर्माण	एकमुष्ट	१
२		बसाजोडी सिंचाई योजना सञ्चालनमा ल्याउने	एकमुष्ट	१
३		कृषि उपकरण सामाग्रीको सञ्चालन केन्द्र	१ वटा	१
४		सिंचाईको लागि पावर ड्रिल	१० वटा	
	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय			
१	हाटबजार व्यवस्थापन	बजार व्यवस्थापन	१ वटा	१
२		साबुन उद्योग स्थापना	२ वटा	१
३		अगरबत्ती उद्योग स्थापना	१ वटा	१
४		राईस मिल स्थापना	२ वटा	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१		पकडिया शौंन्दर्यीकरण र तेतराही वन समुदाय सो.	एकमुष्ट	१
२		वसाजोडी धामगाछी पोखरी शौंन्दर्यीकरण र शौचालय निर्माण	एकमुष्ट	१
३		सिमसारमा पार्क निर्माण	एकमुष्ट	२
४		शिखर मन्दिरको घेराबारा निर्माण	एकमुष्ट	२

५		धामभाछी क्षेत्र संरक्षण तथा घेराबारा निर्माण	१ वटा	२
६		श्री रामजानकी मन्दिरको जग्गामा मन्दिर निर्माण तथा घेराबारा निर्माण	एकमुष्ट	२
७		मोहरम मुस्लाम दाश	१ वटा	१
८		घर्ट घाट निर्माण	१ वटा	१
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१		वडा, मुतनी, खुट्टी, वानो खोलाको किनारमा रहेको जग्गा संरक्षण	नीतिगत	१
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१	शिपमुलक तालिम	विपन्न समुदायलाई तालिमको व्यवस्था	वार्षिक	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य संस्था सुधार कार्यक्रम	स्वास्थ्य चौकीमा शौचालय निर्माण	१ वटा	१
२		बर्थिङ सेन्टरको स्थापना	१ वटा	१
३	महिला र बालबालिका लक्षित कार्यक्रम	गर्भवती महिलाहरुलाई र बालबालिकाहरुलाई पोषण तत्व पौष्टिक आहार उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१		धामग्राहीमा विद्यालयमा निर्माण	१ वटा	१
२		श्री राजा बाबा जी भदैयामा ल्याव व्यवस्था गर्ने	१ वटा	१
३	रामलक्षमण आ. वि.	पक्की भवन निर्माण	१ वटा	२
४		ल्याव व्यवस्था गर्ने	१ वटा	२
५		वोश्मिला आधारभुत विद्यालयमा दरबन्दी थप गर्ने	नीतिगत	१
६		राजदेवी आधारभुत विद्यालयमा घेराबारा निर्माण	एकमुष्ट	१
७	मर्दशा आ. वि.	आवश्यक दरबन्दी थप गर्ने	नीतिगत	१
८		पक्की भवन निर्माण	४ कोठे	२
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१		स्वच्छ खानेपानी ट्याङ्की धारा व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२		ताल सरसफाइ	एकमुष्ट	२
३	फोहोर व्यवस्थापन	अमहीमा शौचालय व्यवस्थापन	१ वटा	१
४	सार्वजनिक शौचालय	वसाजिडी धामगाछीमा शौचालय व्यवस्थापन	१ वटा	१
५		जनचेतनामुलक कार्यक्रम	वार्षिक	१
	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१		जनचेतनामुलक कार्यक्रम	वार्षिक	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१	खेल परीक्षण कार्यक्रम	फुटवल र क्रिकेट खेल परीक्षणको व्यवस्था	वार्षिक	१
२	खेलमैदान निर्माण	भदैयामा खेलमैदान निर्माण	१ वटा	२
३	खेलमैदान निर्माण	सोमपुरमा खेलमैदान मर्मत	१ वटा	१
४		खेलकुद प्रतियोगिता	वार्षिक	१
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१	प्रहरी चौकी निर्माण	दरबन्दी व्यवस्थापन सहित अमही क्षेत्रमा प्रहरी चौकी निर्माण	१ वटा	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	सामुदायिक भवन	वोरडी टोलमा सामुदायिक भवन निर्माण	१ वटा	१
२	भवन निर्माण कार्यक्रम	आमभाहीमा भवन निर्माण	१ वटा	१

३	सामुदायिक भवन	भदैया पासमान टोलमा सामुदायिक भवन निर्माण	१ वटा	१
४	आवासको व्यवस्था	विपद् व्यवस्थापन गर्न आवासको व्यवस्था गर्ने	एकमुष्ट	१
५	सामुदायिक भवन निर्माण	सोमापुरमा मुस्लिम समुदाय भवन निर्माण	१ वटा	१
६	धर्मशाला निर्माण	पकडियाढ समुदायमा धर्मशाला र घेराबारा निर्माण	एकमुष्ट	१
	सडक तथा पुल			
१	पक्की पुल निर्माण	पकडियाभढ वन डिभिजन कटुवे पक्की पुल निर्माण	३० मिटर	१
२		मानिक दह खुट्टीमा पक्की पुल निर्माण	३० मिटर	१
३		लक्ष्मी सिंहको घर जाने बाटोमा कल्भर्ट निर्माण	१ वटा	२
४	कालोपत्रे सडक निर्माण कार्यक्रम	वसाजोडीबाट वडा कार्यालयसम्म सडक कालोपत्रे गर्ने	५ कि.मि	१
५		सलहेश सर्किट सडक कालोपत्रे गर्ने	१५ कि.मि	१
६		जिवन महतोको घरबाट वडखोवाको राजदेवीसम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	४ कि.मि	१
७		सुखण यादवको घरबाट पूर्व कालोपत्रे सडक निर्माण	३ कि.मि	२
८	सडक ढलान तथा नाला निर्माण	इसाक राईको घरबाट सोभापुरबाट फरनुन्दको राईनसम्म सडक ढलान तथा नाला निर्माण	२.५ कि.मि	२
९		खखल यादवको घरबाट कमौत टोलसम्म सडक ढलान तथा नाला निर्माण	१ कि.मि	२
१०		शाखा सडक ढलान तथा नाला निर्माण	४ कि.मि	२
११		खखस सदायको घरबाट रजु यादवको घरसम्म सडक ढलान तथा नाला निर्माण	३ कि.मि	२
१२		भदैया पुलबाट लहान वडा नं. १० को सिमानासम्म सडक ढलान तथा नाला निर्माण	३ कि.मि	१
१३		सुखण यादवको घरबाट पूर्व		
	जलश्रोत, विद्युत तथा स्वच्छ ऊर्जा			
१		विद्युत नभएको ठाँउमा विद्युत विस्तार गर्ने	एकमुष्ट	१
२		विभिन्न मन्दिरमा स्ट्रिट लाईट स्थापना गर्ने	१० वटा	१
३		नेटवर्क टावर निर्माण	२ वटा	२
४		चोकमा सिसि TV क्यामेरा जडान	२० वटा	१
५		विभिन्न ठाउँमा ४ फेज विस्तार	एकमुष्ट	१
घ)	**वन, वातावरण विकास तथा विपद् व्यवस्थापन**			
१		सामुदायिक तेतराही दल मर्मत	एकमुष्ट	१
२		खुट्टी, मुतनी, वानो खोला तटबन्धन	एकमुष्ट	१
३		पकडियागढ समुदाय मर्मत, पोखरी निर्माण र विद्युतिकरण	एकमुष्ट	२
४		श्री सोमपुर वन संरक्षण	एकमुष्ट	१
५		मुतनी खोलाबाट राजेन्द्र महतोको जग्गासम्म	एकमुष्ट	२
च)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		आवश्यक तालिमको व्यवस्था	वार्षिक	१
२		राजश्व कार्ययोजना निर्माण	१ वटा	१
३		संगठन तथा सुधार कार्यक्रम	१ वटा	१
४		वडा प्रतिनिधि तथा कर्मचारी क्षमता विकास कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
५		कृषि परिचय पत्र नविकरण	नीतिगत	१

वडा नं. १९ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
१	**कृषि**			
२	स्टेट बोरिङ निर्माण कार्यक्रम	आवश्यकता अनुसार कलहा, छर्रापट्टी, नौडेगा तथा किसुनपुरियामा स्टेट बोरिङ निर्माण	४ वटा	२
३	कृषि अनुदान	कृषि औजार, उन्नत जातका बीउ बिजन अनुदानको व्यवस्था	वार्षिक	१
४	पैनी विस्तार कार्यक्रम	वडा नं. २ र ३ को पैनीलाई वडा नं. १९ सम्म विस्तार गर्ने	एकमुष्ट	१
५	पकेट क्षेत्र घोषणा कार्यक्रम	धान, गहुँ र आँपको पकेट क्षेत्र	नीतिगत	१
६	दुध सङ्कलन केन्द्र निर्माण	नौडेगा पोखरी क्षेत्रमा दुध सङ्कलन केन्द्र स्थापना	१	२
७	हाटबजार व्यवस्थापन कार्यक्रम	तरकारी हाटबजार छर्रापट्टी चोकलाई व्यवस्था मिलाउने	१	१
८	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	बनहाबाट पश्चिम कृषि सडक निर्माण	२ कि. मि	१
९		छर्रापट्टीमा गाँउबाट पूर्वतर्फ कृषि सडक निर्माण गर्ने	३ कि. मि	१
१०	पैनी उकास कार्यक्रम	छर्रापट्टीमा बनातबाट उत्तरतर्फ र दक्षिणतर्फ पैनी उकास कार्यक्रम	एकमुष्ट	२
११		नौडेगा टोलमा कलभर्टबाट उत्तर र दक्षिण तर्फ पैनी उकास तथा कृषि सडक निर्माण	एकमुष्ट	२
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक पशुपालन	उन्नत जातका गाई, भैंसी तथा बाख्रा पालनको व्यवस्था	वार्षिक	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पर्यटन विकास कार्यक्रम	बलान खोला ऐलानी जग्गामा पर्यटक क्षेत्र निर्माण गर्ने	एकमुष्ट	३
२	संस्कृति विकास कार्यक्रम	छर्रापट्टि पुरानो पोखरीलाई सौन्दर्यकरण गर्ने तथा छठ घाट निर्माण गर्ने	१ वटा	३
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१		मोबाईल मर्मत, मुडा बनाउने, ब्यूटी पार्लर जस्ता शिपमुलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	वार्षिक	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य संस्था सुधार कार्यक्रम	स्वास्थ्य चौकी छर्रापट्टीमा ल्याव, X-Ray, ईमर्जेन्सी सेवाको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२		पोषण सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने	वार्षिक	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	जनता मा. वि.	पक्की भवन निर्माण	८ कोठे	२
२		जस्तापाताको व्यवस्थापन तथा घेराबाराको व्यवस्थापन गर्ने	एकमुष्ट	१
३		स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गर्ने	एकमुष्ट	१
४		आवश्यक खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था गर्ने	एकमुष्ट	१
५		सिसि क्यामेरा उपलब्ध गराउने	५ वटा	१
६		खेलमैदानको व्यवस्था	१ वटा	२
७	खानेपाली ट्याङ्की निर्माण	नौडेगामा विद्यालयमा खानेपाली ट्याङ्की निर्माण गर्ने	१ वटा	१

	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	सार्वजनिक शौचालय निर्माण कार्यक्रम	छर्रापट्टीमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्ने	१ वटा	१
२		दलित बस्तीमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्ने	१ वटा	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१	खेलमैदान निर्माण	बलान खोला नजिक खेलमैदान व्यवस्थित गर्ने	१	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	मुसहर बस्ती व्यवस्थापन	मुसहर गरीब बस्तीलाई घर निर्माण गर्ने	१० वटा	१
२	खोप घर निर्माण कार्यक्रम	वडामा खोप घर निर्माण गर्ने	१ वटा	१
३	पोषण गृह कार्यालय	पोषण गृह कार्यालय स्थापना	१ वटा	१
४	सामुदायिक भवन निर्माण	कटहा, नौडेगा, छर्रापट्टीमा सामुदायिक भवन निर्माण	३ वटा	२
५	भवन निर्माण कार्यक्रम	बनातमा भवन निर्माण गर्ने	४ कोठे	२
	सडक तथा पुल			
१	पक्की पुल निर्माण कार्यक्रम	नौडेगा जाने सडकमा कलभेट निर्माण	३० मिटर	१
२		आरसिसि सडकको छेउमा पक्की नाला निर्माण गर्ने	एकमुष्ट	१
३	कालोपत्रे सडक निर्माण कार्यक्रम	जगरनानी महतोको घरबाट नौडेगा विद्यालयसम्म सडक कालोपत्रे	२ कि. मि	१
४		शम्भु महतोको घरबाट बलान नदीसम्मको सडक कालोपत्रे गर्ने	३ कि. मि	१
५		छर्रापट्टी चोकबाट पश्चिम तर्फ कालोपत्रे सडक निर्माण	३ कि. मि	२
६		छर्रापट्टीमा बनहाबाट स्कुलसम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	२ कि. मि	१
७	ग्राभेल सडक निर्माण कार्यक्रम	बलान पुलबाट वडा नं. १९ को मुसहर समुदाय बस्तीसम्म सडक ग्राभेल गर्ने	४ कि. मि	१
८	सडक ढलान कार्यक्रम	रामलोचन यादबको घरबाट वडा कार्यालय सम्मको सडक ढलान गर्ने	२ कि. मि	१
९		वडा कार्यालयबाट श्री ज. मा. वि. सम्म सडक ढलान गर्ने	१ कि. मि	१
१०		छर्रापट्टी चोकबाट पूर्व तर्फ सडक ढलान गर्ने	१ कि. मि	२
	जलश्रोत, विद्युत तथा स्वच्छ ऊर्जा			
१		वडा नं. १९ मा सडक वत्ती जडान गर्ने	एकमुष्ट	१
घ)	**वन तथा वातावरण विकास**			
१	वनजङ्गल घेराबारा निर्माण	वनजङ्गलमा तारजाली घेराबारा निर्माण गर्ने	एकमुष्ट	१
२	वन्यजन्तु संरक्षण कार्यक्रम	वन्यजन्तु संरक्षण गर्ने	नीतिगत	१
३	तटबन्ध निर्माण कार्यक्रम	बलान नदीको कटान भएको ठाउँमा तटबन्ध गर्ने	एकमुष्ट	१
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		कर्मचारी तथा निर्वाचन जनप्रतिनिधिहरुको क्षमता विकास तालिमको व्यवस्था	एकमुष्ट	१

वडा नं. २० का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	कृषि बोरिङ निर्माण	नेत लाल साहको घर नजिक कृषि बोरिङ निर्माण	२ वटा	१
२	कृषि अनुदान	आधुनिक कृषि औजार तथा उन्नत जातका बीउ बिजन अनुदानको व्यवस्था	वार्षिक	१
३	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	मलहनमा गाँउ-डिहवार स्थान कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
४		अमता सदामको घरबाट पश्चिम भोलाई चौधरीको घरसम्म कृषि सडक निर्माण	२ कि.मि	२
५		सुमनाथ चौधरीको घरबाट पूर्व राम कुमारको जग्गासम्म कृषि सडक निर्माण	२ कि.मि	२
६		खुशी लाल चौधरीको घरबाट पश्चिम सपही नदीसम्म कृषि सडक निर्माण	२ कि.मि	१
७		भेडिया बाबा डिहवारस्थानबाट कल्याण दह सम्म कृषि सडक निर्माण	३ कि.मि	१
८		जे.टी.जेड. पोखरीबाट दक्षिण गंगालाल साहको जग्गासम्म कृषि सडक निर्माण	३ कि.मि	१
९		ढढारबाट दक्षिण तुलसी आँप गाहीसम्म कृषि सडक तथा कुलो निर्माण	१.५ कि.मि	२
१०		गांद्दर्री टोल जिरा लाल यादवको जग्गाबाट सत्यको जग्गा सम्म कृषि सडक तथा कुलो निर्माण	२ कि.मि	२
११		राम अधिनको जग्गाबाट सूर्य देवको जग्गासम्म कृषि सडक तथा कुलो निर्माण	२ कि.मि	२
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक पशुपालन कार्यक्रम	उन्नत जातका गाई, भैंसी तथा बाख्रा पालनमा तालिम तथा अनुदानको व्यवस्था	वार्षिक	१
	सिंचाई			
१	नहर निर्माण कार्यक्रम	खुट्टी नहरको पानी वडाको सम्पूर्ण स्थानमा पुऱ्याउने	एकमुष्ट	१
२	डिप बोरिङ निर्माण	आवश्यकता अनुसार वडा भरी डिप बोरिङ	५० वटा	२
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	संस्कृति संरक्षण	राम जानकी मन्दिर क्षेत्र अतिक्रमण नियन्त्रण	एकमुष्ट	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	सामुदायिक शौचालय निर्माण कार्यक्रम	हरिनगर गाँउमा रहेको मुसहरी टोलमा सामुदायिक शौचालय निर्माण	१ वटा	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१		लागु औषध बिरुद्ध सचेतना कार्यक्रम गर्ने	वार्षिक	१
२	युवा खेलकुद विकास	युवाहरुलाई खेलकुद सामाग्री र प्रशिक्षणको व्यवस्था गर्ने	वार्षिक	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	सडक तथा पुल			
१	पक्की पुल निर्माण कार्यक्रम	भेडिया बाबा स्थान नजिक सपही नदीमा पुल निर्माण गर्ने	२५ मिटर	१
२		बेचु साहको खेत नजिक बजन सरदार नदीमा पुल निर्माण गर्ने	२५ मिटर	२

३		महेश्वर चौधरीको जग्गा नजिक कल्याण दह नदीमा पुल निर्माण गर्ने	२५ मिटर	१
४	कालोपत्रे सडक निर्माण कार्यक्रम	हरिनगर गाउँको मुख्य सडकको दुबैतर्फ पक्की नाला निर्माण	एकमुष्ट	१
५		हरिनगर गाउँको मुसहरीबाट पडरिया गाँउसम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	३ कि.मि	२
	जलश्रोत, विद्युत तथा स्वच्छ ऊर्जा			
१		हरि नगर गाँउमा ट्रान्सफर्मरको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
घ)	**वन तथा वातावरण विकास**			
१	तटबन्ध निर्माण कार्यक्रम	हरिनगर गाँउको मुसहरी टोलमा सपही नदीमा तटबन्ध निर्माण	एकमुष्ट	१
२	वन विकास कार्यक्रम	वडा नं. २० मा रहेको सामुदायिक वनलाई धार्मिक तथा पर्यटन वनमा परिवर्तन गर्ने	नीतिगत	२

वडा नं. २१ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१		कृषि विद्युतिकरण	एकमुष्ट	१
२	कृषि अनुदान कार्यक्रम	उन्नत जातका बीउ बिजन र मलखाद समयमा व्यवस्था गर्ने	वार्षिक	१
३		आधुनिक कृषि औजारहरु अनुदानको व्यवस्था	वार्षिक	१
४	स्टेट बोरिङ निर्माण	साविक भवानीपुर वडा नं. १, ३, ४ र ८ मा कृषि स्टेट बोरिङ जडान गरी सिँचाई गर्ने	४ वटा	१
५	पकेट क्षेत्र घोषणा	धान पकेट क्षेत्र घोषणा गर्ने	नीतिगत	१
६	हाटबजार व्यवस्थापन	साविक वडा नं. ९ मोतिपुरमा हाटबजार व्यवस्थापन गर्ने	१ वटा	१
७		कृषक समुह तालिम तथा अवलोकन भ्रमणको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
८	कृषि सडक निर्माण	साविक वडा नं. २ - चिकन्ना भेरिया कृषि सडक निर्माण	३ कि. मि	२
९		वडा कार्यालय पश्चिम सलोर्खर कृषि सडक निर्माण गर्ने	६ कि. मि	१
	पशुपन्छी			
१	पशुस्वास्थ्य कार्यक्रम	वडामा भेटेरिनरी अस्पतालको व्यवस्थापन	१ वटा	१
२	माछापालन अनुदान कार्यक्रम	माछापालन पोखरी निर्माण गर्न अनुदानको व्यवस्था	वार्षिक	१
३		माछापालन गर्न आवश्यक अनुदानको व्यवस्था	वार्षिक	१
४	व्यवसायिक पशुपालन	उन्नत जातका गाई, भैंसी तथा बाख्रापालन अनुदान व्यवस्था	वार्षिक	१
५		पशुपालन सम्बन्धी आवश्यक तालिम योजना तर्जुमा	वार्षिक	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पर्यटन विकास	देवीदह पर्यटन क्षेत्र सुचना केन्द्र, प्रचार प्रसार तथा प्रवर्द्धन	१ वटा	१
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१		गरिबी रेखामूनि परेकाहरुलाई ऐलानी जग्गा व्यवस्थापन	नीतिगत	१
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१		पिछडिएका वर्गहरुमा साबुन बनाउने सीप विकास तालिमको व्यवस्था	वार्षिक	१
२	स्वरोजगार कार्यक्रम	गरिबी रेखामूनि परेका जनताहरुलाई प्राथमिकतामा राखी स्वरोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	वार्षिक	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	शौचालय निर्माण	अपाङ्गमैत्री, पुरुष तथा महिला शौचालय निर्माण गर्ने	१ वटा	१
२	भौतिक संरचना	आवश्यकता अनुसार भौतिक संरचना निर्माण	एकमुष्ट	१
३	सचेतना कार्यक्रम	स्वास्थ्य तथा पोषण विषयमा जनचेतनामुलक कार्यक्रम	वार्षिक	१
४	दरबन्दी व्यवस्थापन	स्वास्थ्य चौकीमा आवश्यक दरबन्दीको व्यवस्था	नीतिगत	१
५	प्रोत्साहन भत्ता	महिला स्वयंसेविकालाई सेवा सुविधा साईकल तथा मोबाईल उपलब्ध गराउने	एकमुष्ट	१
६		स्वास्थ्य संस्थाबाट मासिक रुपमा फिल्डमा खटिने कर्मचारीहरुलाई भत्ता, खाजा तथा सञ्चारको व्यवस्था गर्ने	एकमुष्ट	१
७	महिला र बालबालिका लक्षित	गर्भवती महिला र बालबालिकाहरुलाई पोषण तत्व पौष्टिक आहार उपलब्ध गराउने	वार्षिक	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	मा. वि. गोविन्दपुर	अंग्रेजी, नेपाली, सामाजिक र स्वास्थ्य विषयको विषयगत दरबन्दीको व्यवस्था	नीतिगत	१

२		कक्षाकोठा मर्मत सम्भार तथा रङ्गरोगन	एकमुष्ट	१
३		दुई कोठे दुई तल्ले पक्की भवन निर्माण	एकमुष्ट	१
४		कम्प्युटर तथा पुस्तकालयको व्यवस्था	एकमुष्ट	२
५	आ. वि. दौलतपुर	प्रा. वि. तहमा दुई वटा दरबन्दी थप गर्ने	नीतिगत	१
६		दुई कोठे पक्की भवन निर्माण	एकमुष्ट	१
९	मदर्शा विद्यालय	आवश्यक दरबन्दी थप गर्ने	नीतिगत	१
१०		विद्यालयमा भवन निर्माण	१ वटा	२
१२	आ. वि. बलानसेर	प्रा. वि. तहमा एउटा दरबन्दी थप गर्ने	नीतिगत	१
१३		पक्की भवन निर्माण	२ कोठे	२
१४		पुरानो भवन मर्मत	१ वटा	१
१५		+२ ग्रेड बढुवा	नीतिगत	२
१७		मुस्लिम, थारुभाषा, कला संस्कृति तथा साहित्य संरक्षण तथा संबर्धन	वार्षिक	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१	खेलमैदान निर्माण कार्यक्रम	बुद्धनगर पर्ती जग्गामा क्रिकेट तथा फुटवल मैदानको व्यवस्थापन गर्ने	एकमुष्ट	२
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	वडा कार्यालय भवन निर्माण कार्यक्रम	माधोपरबाट मोतीपुरको विचमा वडा कार्यालय भवन निर्माण	१ वटा	१
२	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण कार्यक्रम	माधोपरबाट मोतीपुरको विचमा स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	१ वटा	१
३	एकीकृत बस्ती निर्माण	खोरिया टोलमा एकीकृत बस्ती निर्माण	एकमुष्ट	१
४	आवास निर्माण कार्यक्रम	साविक वडा नं. १, ३, ७ र ९ मा ५०० घरधुरी दलित तथा विपन्न वर्गलाई आवास व्यवस्था	५०० घरधुरी	२
५	सामुदायिक भवन निर्माण	साविक वडा नं. १ को सामुदायिक भवनमा एक तला थप	एकमुष्ट	१
६	दलित सामुदायिक भवन निर्माण कार्यक्रम	साविक वडा नं. ७ मा दलित समुदायलाई सामुदायिक भवनमा निर्माण	१ वटा	१
७	सामुदायिक भवन निर्माण कार्यक्रम	हरिपुर र गोविन्दपुरमा सामुदायिक भवन निर्माण	१ वटा	१
	सडक तथा पुल			
१	कालोपत्रे सडक निर्माण कार्यक्रम	लहान वडा नं. २० मलहनमा बाट लहान वडा नं. २१ को बेताहा खोरिया सडक कालोपत्रे गर्ने	४ कि. मि	१
२		साविक वडा नं. ३ बाट भगवानपुर ठाडी सडकसम्मको सडक कालोपत्रे गर्ने	४ कि. मि	१
च)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		शैक्षिक अध्ययन, अवलोकन	एकमुष्ट	१
२		सामाजिक लेखा परीक्षण गरी सार्वजनिक गर्ने र बेरुजु न्यूनीकरण गर्ने तथा राम्रो काम गर्ने कर्मचारीलाई प्रत्सोहान	वार्षिक	१
३		क्षमता विकास तालिम तथा जनचेतनामुलक कार्यक्रम	वार्षिक	१

वडा नं. २२ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	कृषि अनुदान	आधुनिक कृषि औजार, उन्नत जातका बीउ बिजन अनुदान	वार्षिक	१
२	कोल्ड स्टोर निर्माण	वडा नं. २२ मा कोल्ड स्टोर निर्माण	१ वटा	२
३	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	जहदी चमटोल-उत्तर सलहेश फूलबारी कृषि सडक निर्माण	२ कि. मि	१
४		बछर्वाको धातीबाट पूर्व लहान न. पा. वडा नं. २० र २१ को सिमानासम्म कृषि सडक निर्माण	३ कि. मि	१
५		सिसवनी पाँचनाथ आ.वि.-पश्चिम वडा सिमाना कृषि सडक निर्माण	२.५ कि. मि	२
६		बेली आ.वि. कल्यान दहबाट दक्षिण कृषि सडक निर्माण	३.५ कि. मि	१
७		चौबाटो पिपल रुख-पूर्व नयाँ बजार कृषि सडक निर्माण	२ कि. मि	१
८		सलखोर राजदेवी मन्दिरबाट पश्चिम वडा सिमानासम्म कृषि सडक निर्माण	३.५ कि. मि	१
	पशुपन्छी			
१	पशुस्वास्थ्य कार्यक्रम	वडामा भेटेरिनरी डाक्टरको व्यवस्थापन	नीतिगत	२
२		वडामा दुध सङ्कलन केन्द्र स्थापना	१ वटा	२
३	पशुपालन अनुदान	सामुहिक पशुपालन गर्न आवश्यक अनुदानको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
४	व्यवसायिक पशुपालन	उन्नत जातका गाई, भैंसी तथा बाख्रा पालनको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
५		कृषकमा जनचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन	वार्षिक	१
	सिंचाई			
१	डिप बोरिङ निर्माण	आवश्यकता अनुसार वडामा डिप बोरिङ निर्माण गर्ने	७ वटा	२
२	कूलो मर्मत कार्यक्रम	सलहेश फूलबारी भबरी जगाउन कूलो मर्मत तथा स्तरोन्नति गर्ने	एकमुष्ट	२
	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय			
१	हाटबजार व्यवस्थापन	सिसवनी हाटबजार स्तरोन्नति	१ वटा	१
२		बछवी हाटबजार स्तरोन्नति	१ वटा	२
३	मिल व्यवस्थापन कार्यक्रम	स-साना मिलहरु धान, गहुँ, खानेतेल पेल्ने मिलहरुलाई व्यवस्थापन तथा स्तरोन्नति	३ वटा	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पर्यटन विकास कार्यक्रम	सहलेश फूलबारी संरक्षण	१ वटा	१
२		बेलीटोल कल्याण दह क्षेत्रको पर्यटन गुरुयोजना	१ वटा	१
३	संस्कृति संरक्षण	विभिन्न जात तथा संस्कृति संरक्षण तथा व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
४	पर्यटन विकास कार्यक्रम	सहलेश फूलबारीको कथा, उपन्यास लेखन र म्यूजियम निर्माण	एकमुष्ट	२
५	मन्दिर निर्माण	अखडामा सहलेश बाबाको मन्दिर निर्माण	१ वटा	२
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१	बस्ती विकास	बेली छेउमा दुई सय घर व्यवस्थापन गर्ने	२०० घरधुरी	२
२	सहकारी संस्था व्यवस्थापन कार्यक्रम	कृषि सहकारी, बचत तथा ऋण सहकारी, बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्थाहरु अनुगमन तथा नियमन	नीतिगत	१
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१	शिपमुलक तालिम	कम्प्युटर, डकर्मी, प्लम्बर तथा नयाँ विषयको तालिम	वार्षिक	१
२	महिला लक्षित कार्यक्रम	महिला लक्षित तालिमहरु सञ्चालन गर्ने	वार्षिक	१

३		दलित, जनजाति, मधेशी तथा अन्य जनजातिलाई प्राथमिकताका आधारमा सीप तथा तालिमको व्यवस्था	वार्षिक	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	स्वास्थ्य संस्था सुधार कार्यक्रम	डेलिभरी वेडको व्यवस्था	१० वटा	१
२		अटोक क्लोपको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
३		SBS ट्रेनिङ्गको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
४		बर्थिङ सेन्टर भवन निर्माण	१ वटा	१
५		स्वयंसेविकालाई ट्रेनिङको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
६		अक्सिजन कन्सनट्रेटरको व्यवस्था	१० वटा	१
७		वेटिङ वेडको व्यवस्था	५ वटा	१
८		डेन्टल सेट र ट्रेनिङ्गको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
९		भवन मर्मत गर्ने	१ वटा	१
१०		ल्यावको व्यवस्थापन तथा दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
११		पोषणयुक्त खाना बारेमा औपचारिक कार्यक्रम तथा तालिम	वार्षिक	१
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	जह्दी आ. वि.	पक्की भवन निर्माण	८ कोठे	१
२		शौचालय निर्माण	१ वटा	१
३		स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गर्ने	एकमुष्ट	१
४		आवश्यकता अनुसार डेक्स बेन्चको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
५	भछवी आ. वि.	आवश्यक चार वटा दरबन्दी थप गर्ने	नीतिगत	१
६		चार कोठे पक्की भवन निर्माण	४ कोठे	२
७		आवश्यकता अनुसार डेक्स बेन्चको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
८		स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गर्ने	एकमुष्ट	१
९	कल्याण दह आ. वि.	आवश्यक सात वटा दरबन्दी थप गर्ने	नीतिगत	१
१०		आठ कोठे पक्की भवन निर्माण	८ कोठे	२
११		आवश्यकता अनुसार डेक्स बेन्चको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
१२	पाँचुनाथ आ. वि. सिसवनी	आवश्यक तिन वटा दरबन्दी थप गर्ने	नीतिगत	१
१३		वालविकास शिक्षिकाको व्यवस्थान	नीतिगत	१
१४		घेराबारा निर्माण	एकमुष्ट	१
१५		शौचालय निर्माण	१ वटा	१
१६		स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गर्ने	एकमुष्ट	१
१७		मातृभाषामा पाठ्यक्रम निर्माण	एकमुष्ट	१
१८		सहलेश बाबाको पाठ्यक्रम निर्माण तथा व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
१९		स्थानिय तहमा पाठ्यपुस्तक निर्माण तथा व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी परीक्षण	खानेपानी परीक्षण गर्ने	एकमुष्ट	१
२	डस्टबिन वितरण	आवश्यकता अनुसार ठुलो डस्टबिनको व्यवस्था	१० वटा	१
३	फोहोर व्यवस्थापन	फोहोर व्यवस्थापन साधन निर्माण	एकमुष्ट	२
४	सार्वजनिक शौचालय निर्माण कार्यक्रम	जहदी, वसोवा, सिसवानी, पटेखा, बेली, नयाँ टोल, गमहरीयामा शौचालय व्यवस्थापन	७ वटा	२
	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१	महिला लक्षित कार्यक्रम	महिला जनचेतनामुलक कार्यक्रम	वार्षिक	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१	खेलमैदान निर्माण	सिसवनीमा खेलमैदान स्तरोन्नति तथा रंगशाला निर्माण	एकमुष्ट	१

२	रंगशाला निर्माण	बछर्वामा रंगशाला खेलमैदान निर्माण	१ वटा	२
३	खेलमैदान निर्माण	जहदीको ओरालोमा खेलमैदान स्तरोन्नति	१ वटा	२
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१	प्रहरी चौकी निर्माण	दरबन्दी व्यवस्थापन सहित प्रहरी चौकी निर्माण	एकमुष्ट	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	धर्मशाला निर्माण	सहलेश फूलबारीमा सामुदायिक भवन धर्मशाला निर्माण	१ वटा	१
२	बृद्धआश्रम निर्माण	बेली डिलबारथानको अगाडी बृद्धआश्रम निर्माण	१ वटा	२
३	सामुदायिक भवन निर्माण	वर्सावा, पटेखा, गभरिया र सिसवानीमा सामुदायिक भवन निर्माण	४ वटा	२
	सडक तथा पुल			
१	पक्की पुल निर्माण कार्यक्रम	रामा नन्द चौधरीको घर नजिक पक्की पुल निर्माण	३० मिटर	१
२		सिरी नारायण गुप्ताको घर नजिक पर्सा स्कुलछेउमा पक्की पुल निर्माण	३० मिटर	१
३		हेला बगरको बीचमा ३ वटा पक्की पुल निर्माण	३० मिटर	१
४		जहरी टोलमा ३ वटा पक्की पुल निर्माण	३० मिटर	१
५		वडामा आवश्यक ह्युमपाइपको व्यवस्था	५० वटा	१
६	कालोपत्रे सडक निर्माण कार्यक्रम	माछा फार्मबाट वडाको मुल सडकसम्म कालोपत्रे गर्ने	६ कि. मि	१
७		राजदेवी मन्दिरबाट पश्चिम वडा सिमानासम्मको सडक कालोपत्रे गर्ने	३ कि. मि	१
८		नयाँ टोल बेली राम कुमार चौधरीको घरबाट पूर्व वडा नं. ११ को सिमानासम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	२ कि. मि	१
९		विल्टु कामयतको घरबाट पटेखाको मूल बाटो हुँदै हेला गाँउसम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	४ कि. मि	२
१०		हेलाबाट दाँती - सिसावानी टोल कालोपत्रे सडक निर्माण	३ कि. मि	२
११		शिव कुमार यादवको घरबाट सितापुर सडकसम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	२.५ कि. मि	२
	जलश्रोत, विद्युत तथा स्वच्छ ऊर्जा			
१	जलश्रोत संरक्षण	सहलेश फूलबारीको जलश्रोतलाई संरक्षण तथा व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
२	सोलार सिंचाई	वडामा सोलार प्यानलद्धारा सिंचाई व्यवस्थापन	एकमुष्ट	२
घ)	**वन, वातावरण विकास तथा विपद् व्यवस्थापन**			
१	जडिबुटी संरक्षण	सहलेश फूलबारी धार्मिक वनमा जडिबुटी संरक्षण गर्ने	एकमुष्ट	१
२	वन संरक्षण कार्यक्रम	वन तथा वनस्पती संरक्षण गर्ने	एकमुष्ट	१
३	जलश्रोत संरक्षण	सहलेश फूलबारी धार्मिक वनलाई जैविक विभिधता तथा सिमसार जलश्रोत संरक्षण गर्ने	एकमुष्ट	१
४	विपद् प्रतिकार्य योजना	विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गरी सञ्चालन गर्ने	नीतिगत	१
५	विपद् पूर्व तयारी कार्यक्रम	विपद् व्यवस्थापनमा आवश्यक त्रिपाल, कम्बल, झुल, दाल, चामल, तेल, नुनको व्यवस्था गर्ने	वार्षिक	१
च)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		वडाभित्र पर्ने संघ संस्थाहरुको सामाजिक लेखा परीक्षण गरी सार्वजनिक गर्ने र बेरुजु रकम फछ्यौट गर्ने	नीतिगत	१

वडा नं. २३ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	धान, गहुँ उत्पादन	धान, गहुँको बीउ बिजनको व्यवस्था	वार्षिक	१
२	कोल्ड स्टोर निर्माण	कोल्ड स्टोर निर्माण	१ वटा	२
३	कृषि सडक निर्माण कार्यक्रम	मौदी सहनीको खेतबाट विश्वेस्वरको खेतसम्म कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	२
४		रामपुत सहनीबाट प्रमोद चौधरीको खेतसम्म कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	२
५		रासलाल साहको खेतबाट लाटी चौकीसम्म कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
६		लाटी चौकीबाट ढाडी सडकसम्म कृषि सडक निर्माण	१ कि.मि	१
	पशुपन्छी			
१	व्यवसायिक पशुपालन	उन्नत जातका गाई, भैंसी तथा बाख्रा पालनको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय			
१	व्यवसायिक माछापालन	माछा व्यवसायमा प्रोत्साहन	एकमुष्ट	१
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पर्यटन विकास	कुशेश्वरनाथ, जैनको मन्दिर र शिवशंकर मन्दिरको स्तरोन्नति	एकमुष्ट	२
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१	सहकारी संस्था व्यवस्थापन कार्यक्रम	कृषि सहकारी, बचत तथा ऋण सहकारी, बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्थाहरु अनुगमन तथा नियमन	नीतिगत	१
	श्रम, रोजगारी तथा गरिबी निवारण			
१	युवा रोजगार कार्यक्रम	प्रधानमन्त्री रोजगारलाई प्रोत्साहन	नीतिगत	१
२	गरिबी निवारण	गरीब जनतालाई प्राथमिकताका आधारमा व्यवस्थापन गर्ने	नीतिगत	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	महिला र बालबालिका लक्षित कार्यक्रम	गर्भवती महिलाहरुलाई र बालबालिकाहरुलाई पोषण तत्व पौष्टिक आहार उपलब्ध गराउने	नीतिगत	१,२,३,४,५
१	प्रोत्साहन भत्ता कार्यक्रम	महिला स्वयंसेविकालाई सेवा सुविधा साईकल तथा मोबाईल उपलब्ध गराउने	नीतिगत	१,२,३,४,६
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	सरस्वती आ. वि.	आवश्यकता अनुसार दरबन्दी व्यवस्थापन	नीतिगत	१
२		शौचालय निर्माण	एकमुष्ट	१
३		पक्की भवन निर्माण	८ कोठे	१
४		कम्प्युटर व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
५		घेराबारा निर्माण तथा व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
६		कार्यालय सहयोगीको व्यवस्थापन	नीतिगत	१
७	जनता आ. वि.	पक्की भवन निर्माण	८ कोठे	२
८		कम्प्युटर व्यवस्थापन	एकमुष्ट	१
९		स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गर्ने	एकमुष्ट	१
१०		आवश्यकता अनुसार दरबन्दी व्यवस्थापन	नीतिगत	१
११	सहुद रमेश प्रा. वि.	आवश्यकता अनुसार दरबन्दी व्यवस्थापन	नीतिगत	१

१२		तिन कोठे पक्की भवन निर्माण	३ कोठे	२
१३		ईन्टरनेटको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
१४		स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गर्ने	एकमुष्ट	१
१५	आ. वि.	आवश्यक अनुसार दरबन्दी थप गर्ने	नीतिगत	१
१६		आठ कोठे पक्की भवन निर्माण	८ कोठे	२
१८	मनवा प्रा. वि.	आवश्यकता अनुसार दरबन्दी व्यवस्थापन	नीतिगत	१
१९		स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गर्ने	एकमुष्ट	१
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	खानेपानी स्तरोन्नति	एक घर एक धारा खानेपानी व्यवस्थापन	नीतिगत	१
२	डम्पीङ साईड व्यवस्था	वडा नं. २३ मा डम्पीङ साईडको व्यवस्था	एकमुष्ट	३
३		जनचेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने	वार्षिक	१
	युवा, खेलकुद तथा नवप्रवर्तन			
१	खेलमैदान निर्माण	वडा नं. २३ मा खेलमैदान निर्माण	१ वटा	२
२	खेलकुद स्तरोन्नति	फटबल, क्रिकेट खेलकुदको स्तरोन्नति गर्ने	एकमुष्ट	२
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१	प्रहरी चौकी भवन	वडा नं. २३ मा प्रहरी चौकी भवन व्यवस्थापन	१ वटा	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	स्वास्थ्य चौकी भवन	वडा नं. २३ को स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण गर्ने	१ वटा	१
२	वडा कार्यालन भवन	वडा कार्यालन भवनमा दोस्रो तला थप गर्ने	एकमुष्ट	१
३	बजार व्यवस्थापन	बजार व्यवस्थापन गर्ने	एकमुष्ट	२
	सडक तथा पुल			
१	सडक मर्मत कार्यक्रम	वडामा आवश्यकता अनुसार कल्भर्ट र ह्युमपाइपको व्यवस्था	५ वटा	१
२	कालोपत्रे सडक निर्माण कार्यक्रम	बचनाथ चोकबाट वडाको जनता सम्म सडक कालोपत्रे गर्ने	४ कि.मि	२
३		बलानबाट वडा नं. २१ सम्मको सडक कालोपत्रे गर्ने	३ कि.मि	१
४		पोखरीबाट करैयासम्म कालोपत्रे सडक निर्माण	३ कि.मि	२
	जलश्रोत, विद्युत तथा स्वच्छ ऊर्जा			
१	विद्युत विस्तार	वडा नं. २३ को आवश्यक ठाउँमा विद्युत विस्तार गर्ने	एकमुष्ट	१
घ)	**वन, वातावरण विकास तथा विपद् व्यवस्थापन**			
१	वृक्षारोपण कार्यक्रम	वडा नं. २३ मा रहेका सडकहरुको दाँया बाँया वृक्षारोपण गर्ने	एकमुष्ट	१
२	तटबन्ध निर्माण	करैया नर्सरीबाट दक्षिण तर्फ तटबन्ध गर्ने	एकमुष्ट	१
च)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१		वडा भित्र पर्ने संघ संस्थाहरुको सामाजिक लेखा परीक्षण गरी सार्वजनिक गर्ने	नीतिगत	१

वडा नं. २४ का योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	गर्नुपर्ने कामको विवरण	परिणाम	प्राथमिकीकण
क)	**आर्थिक विकास**			
	कृषि			
१	कृषि सडक	आवश्यकता अनुसार कृषि सडक निर्माण	एकमुष्ट	१
२	कृषि विद्युतिकरण	सम्पूर्ण कृषि सडकमा कृषि विद्युतिकरण	एकमुष्ट	१
३	कृषक समूह सहायता कार्यक्रम	कृषक समूहहरुलाई उन्नत जातको बीउ बिजन अनुदान	एकमुष्ट	१
४		कृषक समूहलाई आधुनिक औजार तथा उपकरण अनुदान	एकमुष्ट	१
५	कृषि बीमा	कृषि बीमाको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
६	उचित मूल्यको व्यवस्था	कृषि उत्पादनको उचित मूल्यको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
७	कृषि बजार	कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र तथा कृषि बजारको व्यवस्था	१ वटा	२
	पशुपन्छी			
१	पशुपालन समूह सहायता कार्यक्रम	पशुपालन समूहहरुलाई उन्नत जातको माछापालन तथा पशुपालन अनुदान	एकमुष्ट	१
२	पशु प्राविधिक	पशु प्राविधिकको व्यवस्था	१ जना	१
३	पशु बीमा	पशु बीमाको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
	सिंचाई			
१	स्यालो ट्युबवेल	सिंचाई स्यालो ट्युबवेलको व्यवस्था	१० वटा	१
२	स्टेट बोरिङ	सिंचाई स्टेट बोरिङ	३ वटा	२
	उद्योग तथा व्यवसाय			
१	लघु उद्योग	कृषि सम्बन्धित उद्योग स्थापना	एकमुष्ट	२
	पर्यटन तथा संस्कृति			
१	पर्यटन विकास	मानिक दह क्षेत्रको पर्यटन पूर्वाधार निर्माण	१ वटा	२
२	पर्यटन प्रवर्द्धन	पर्यटन प्रवर्द्धन	एकमुष्ट	२
३	संस्कृति संरक्षण	विविध संस्कृति संरक्षण	एकमुष्ट	१
	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा वित्तीय			
१	सहकारी नियमन	सहकारी संस्थाहरुको नियमन	नियमित	१
२	कृषि सहकारी अनुदान	कृषि सहकारीहरुलाई अनुदान	वार्षिक	२
३	क्षमता विकास	सहकारी संस्थाका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरुलाई क्षमता विकास तालिम	एकमुष्ट	१
ख)	**सामाजिक विकास**			
	स्वास्थ्य तथा पोषण			
१	बर्थिङ सेन्टर	बर्थिङ सेन्टर स्थापना	१ वटा	२
	शिक्षा, भाषा, कला तथा साहित्य			
१	प्राविधिक शिक्षा	शिक्षा क्षेत्रलाई प्राविधिक गुणस्तरीय शिक्षा विकास	एकमुष्ट	२
२	शैक्षिक सुधार कार्यक्रम	मानिक दह स्थित जनता आधरभुत विद्यालयमा कक्षा कोठा थप	एकमुष्ट	२
	खानेपानी तथा सरसफाइ			
१	स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था	फिल्टर जडान सहित १ घर १ धारा स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
२	चेतनामूलक कार्यक्रम	सरसफाइ सम्बन्धी चेतनामूलक कार्यक्रम	वार्षिक	१
३	क्षमता विकास तालिम	खानेपानी उपभोक्ता समूह क्षमता विकास तालिम	वार्षिक	१
	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण			
१	जनचेतनामूलक	महिला हिंसा तथा लैङ्गिक हिंसा न्यूनीकरण	वार्षिक	१

२	कार्यक्रम	बाल विवाह सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि	वार्षिक	१
३		दहेज प्रथा सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम	वार्षिक	१
४	सीपमूलक तथा रोजगारमूलक तालिम	एकल महिलाहरुको लागि सीपमूलक तथा रोजगारमूलक तालिम	वार्षिक	१
५		न्यून आय तथा पिछडिएका वर्ग उत्थानको लागि सीपमूलक तथा रोजगारमूलक तालिम	वार्षिक	१
	युवा तथा खेलकुद			
१	खेलमैदान पूर्वाधार निर्माण	वडा स्तरीय खेलमैदान पूर्वाधार निर्माण	एकमुष्ट	२
२	खेल प्रशिक्षण	युवाहरुको लागि खेल प्रशिक्षण	एकमुष्ट	२
३	जनचेतनामूलक कार्यक्रम	युवाहरुलाई दुर्व्यसनी सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम	एकमुष्ट	१
	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण			
१	अभिमुखीकरण	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण सम्बन्धी अभिमुखीकरण	एकमुष्ट	१
ग)	**पूर्वाधार विकास**			
	भवन			
१	बहुउद्देशिय सामुदायिक भवन	वडा नजिक रहेको चौरमा बहुउद्देशिय प्रयोजनको लागि आवश्यक शौचालय समितिको सामुदायिक भवन निर्माण	१ वटा	२
	सडक तथा पुल			
१	यातायात गुरुयोजना	सडक यातायात गुरुयोजना निर्माण	१ वटा	१
२	सडक स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे	सडकहरु स्तरोन्नति सुधार कार्य	६ कि.मि.	२
३		वडा नं. १४ बस्तीपुर मा.वि. देखि मानिक दह सम्मको सडक कालोपत्रे	एकमुष्ट	१
४		वडा नं. १३ पक्की टोल देखि खपानी टोल मलहानमन हुँदै साबिक वडा नं. ९ सम्म कालोपत्रे	एकमुष्ट	२
५		साबिक वडा नं. ६ देखि मानिक दह जोड्ने सर्रे खोलामा पुल निर्माण	एकमुष्ट	१
	सुचना तथा सञ्चार			
१	नेटवर्किङको व्यवस्था	वडा स्थित कार्यालयहरुमा नेटवर्किङको व्यवस्था	एकमुष्ट	१
घ)	**वन तथा वातावरण विकास**			
१	जमिन कटान नियन्त्रण	सर्रेखोला खुट्टी खोलाको नदी छुने खेतीयोग्य जमिन कटान नियन्त्रण	एकमुष्ट	१
२	जनचेतना अभिवृद्धि तालिम	जलवायु अनुकुल सम्बन्धित जनचेतना अभिवृद्धि तालिम	एकमुष्ट	२
ङ)	**सुशासन तथा संस्थागत विकास**			
१	कम्प्युटर सफ्टवेयर	सिफारिस सम्बन्धी कम्प्युटर सफ्टवेयर निर्माण	एकमुष्ट	१
२	राजस्व सङ्कलन तथा करदाता शिक्षा	राजस्व सङ्कलन तथा करदाता शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	वार्षिक	१
३	सामाजिक परीक्षण	विभिन्न संघ संस्था सामाजिक परीक्षण गराई अद्यावधिक	वार्षिक	१
४	राजस्व सुधार कार्ययोजना	राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण	१ वटा	१
५	क्षमता वृद्धि तालिम	जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी क्षमता वृद्धि तालिम	एकमुष्ट	१

अनुसूची ६ : नक्सा

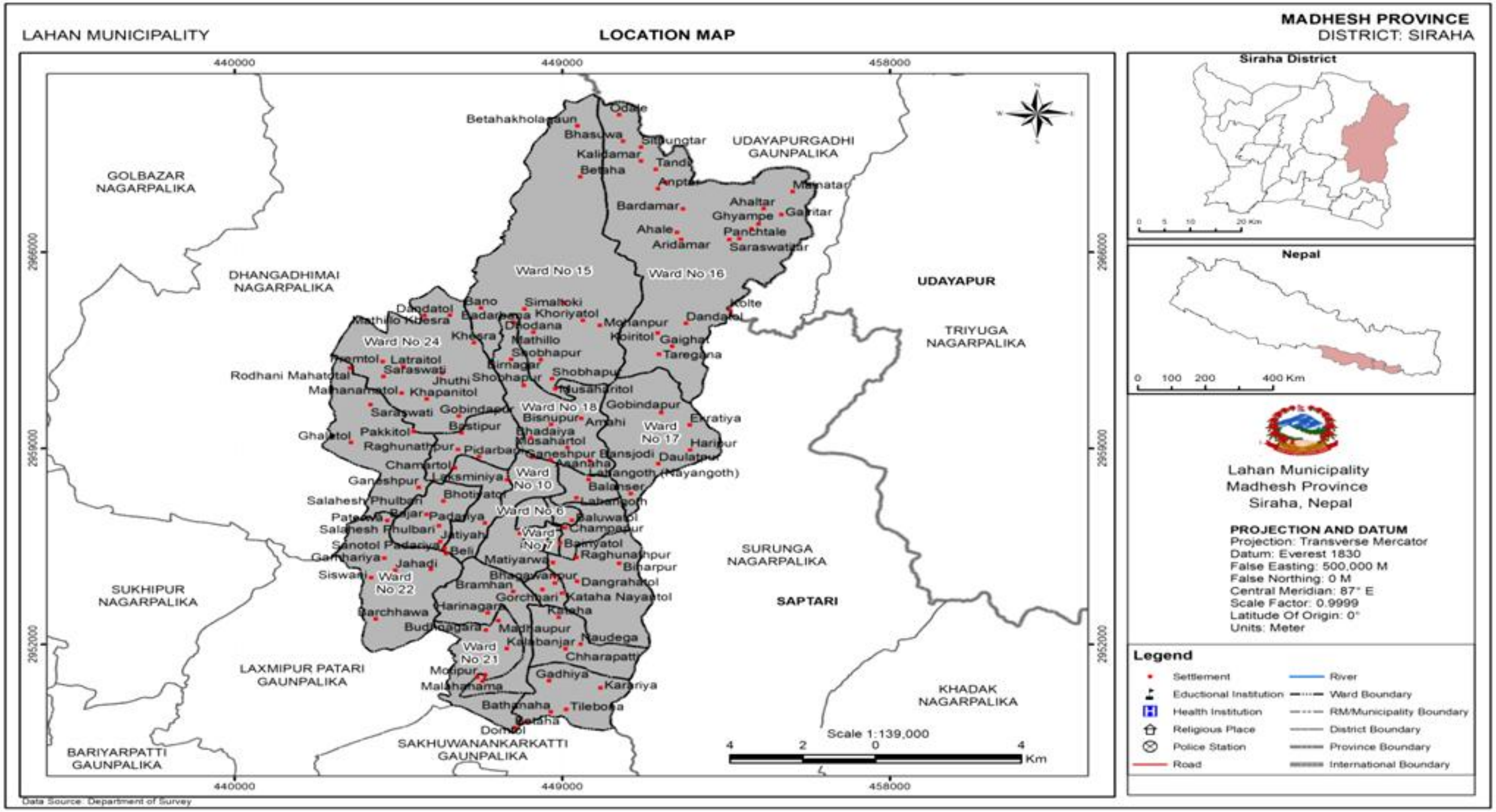

लहान नगरपालिकाको अवस्थिति नक्सा

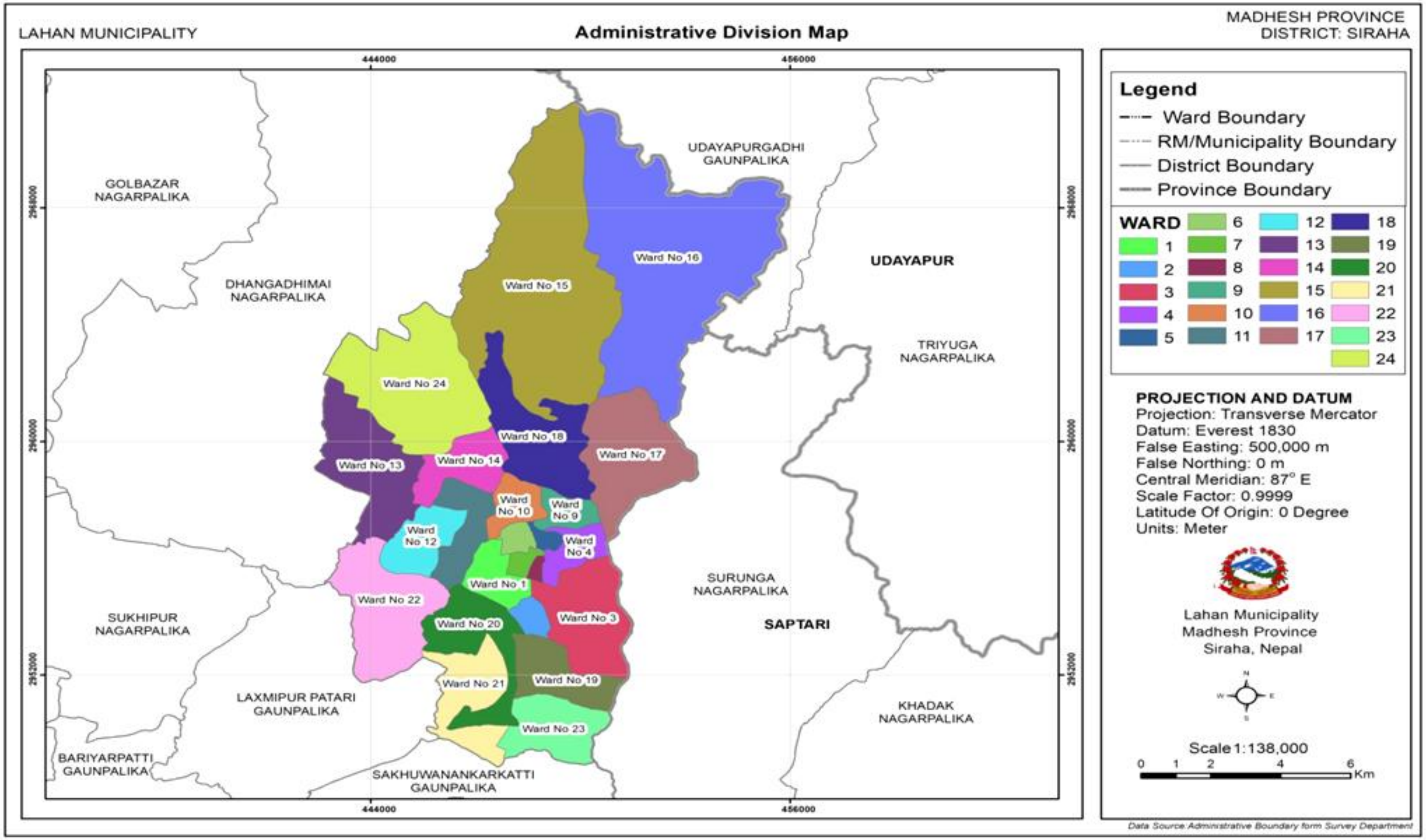

लहान नगरपालिकाको प्रशासनिक विभाजन नक्सा

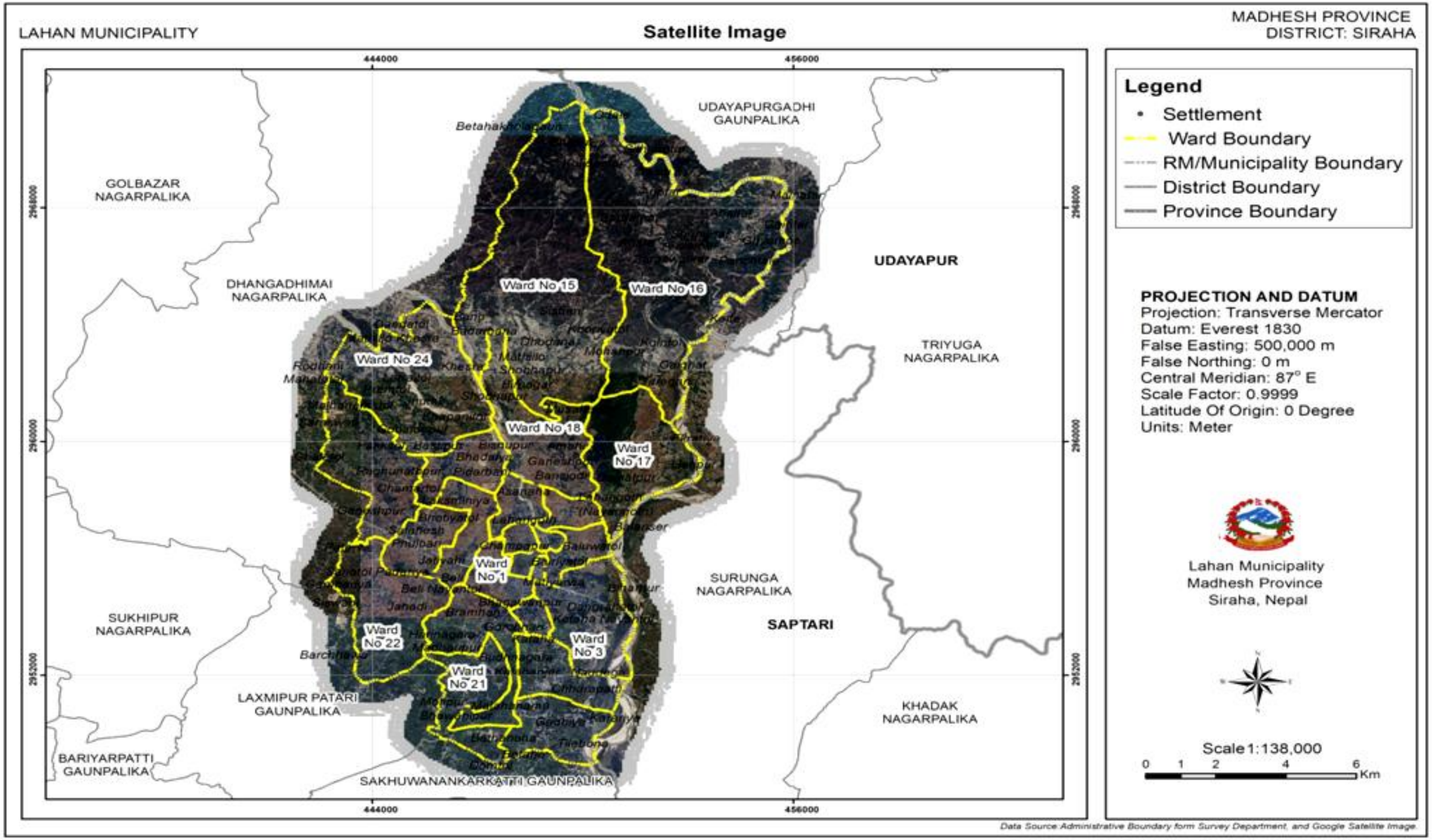

लहान नगरपालिकाको भू-उपग्रह नक्सा

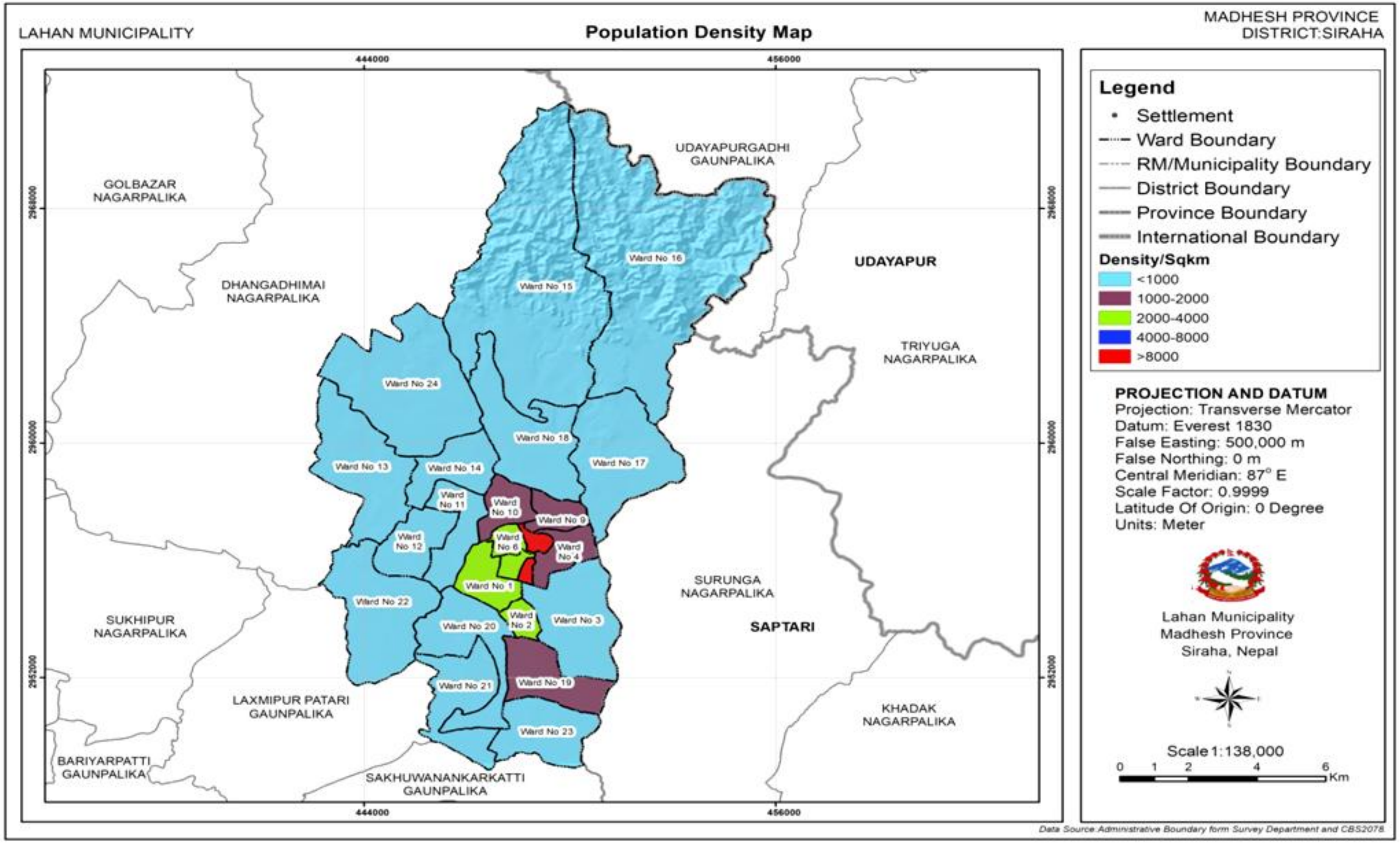

लहान नगरपालिकाको जनघनत्व नक्सा

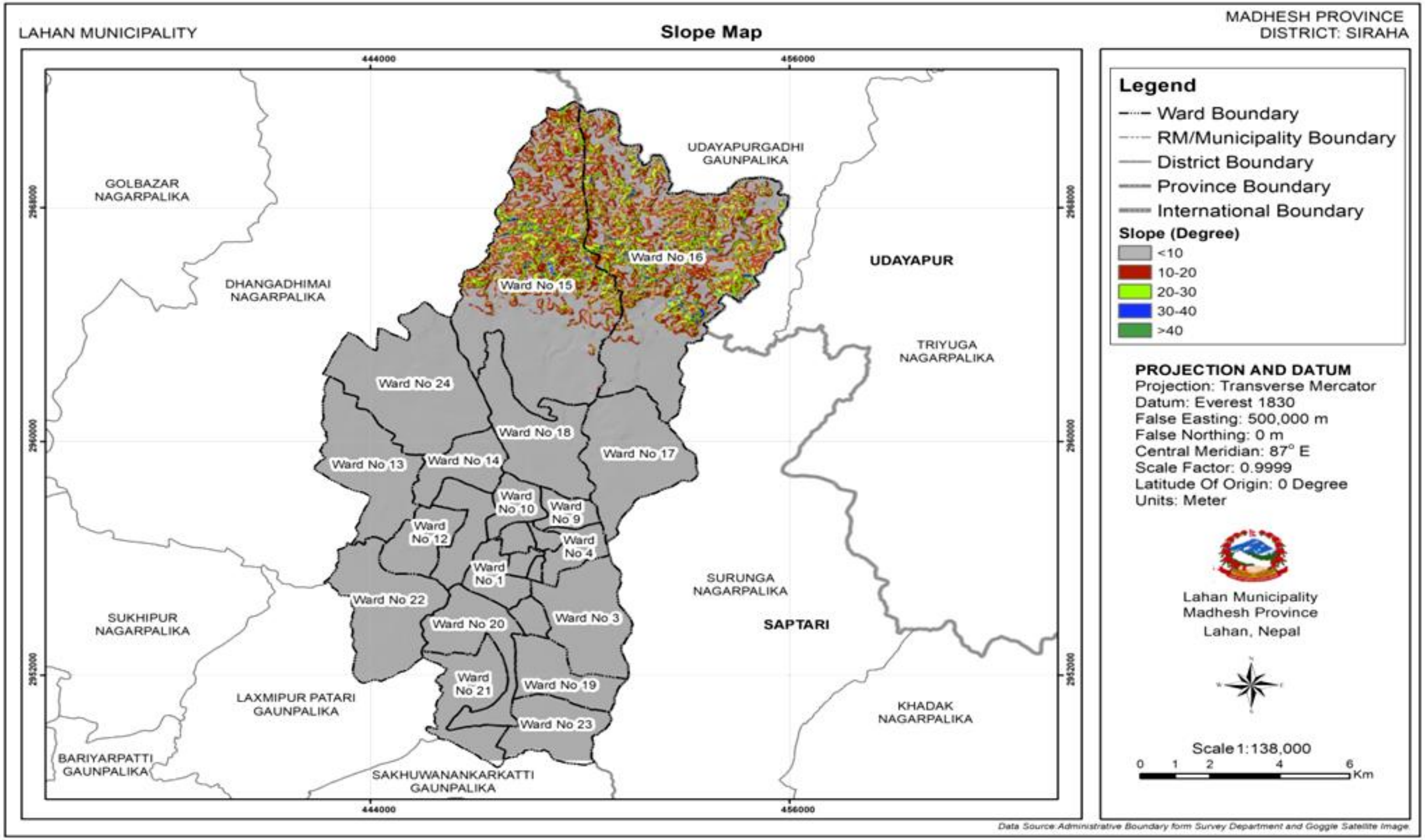

लहान नगरपालिकाको Slope नक्सा

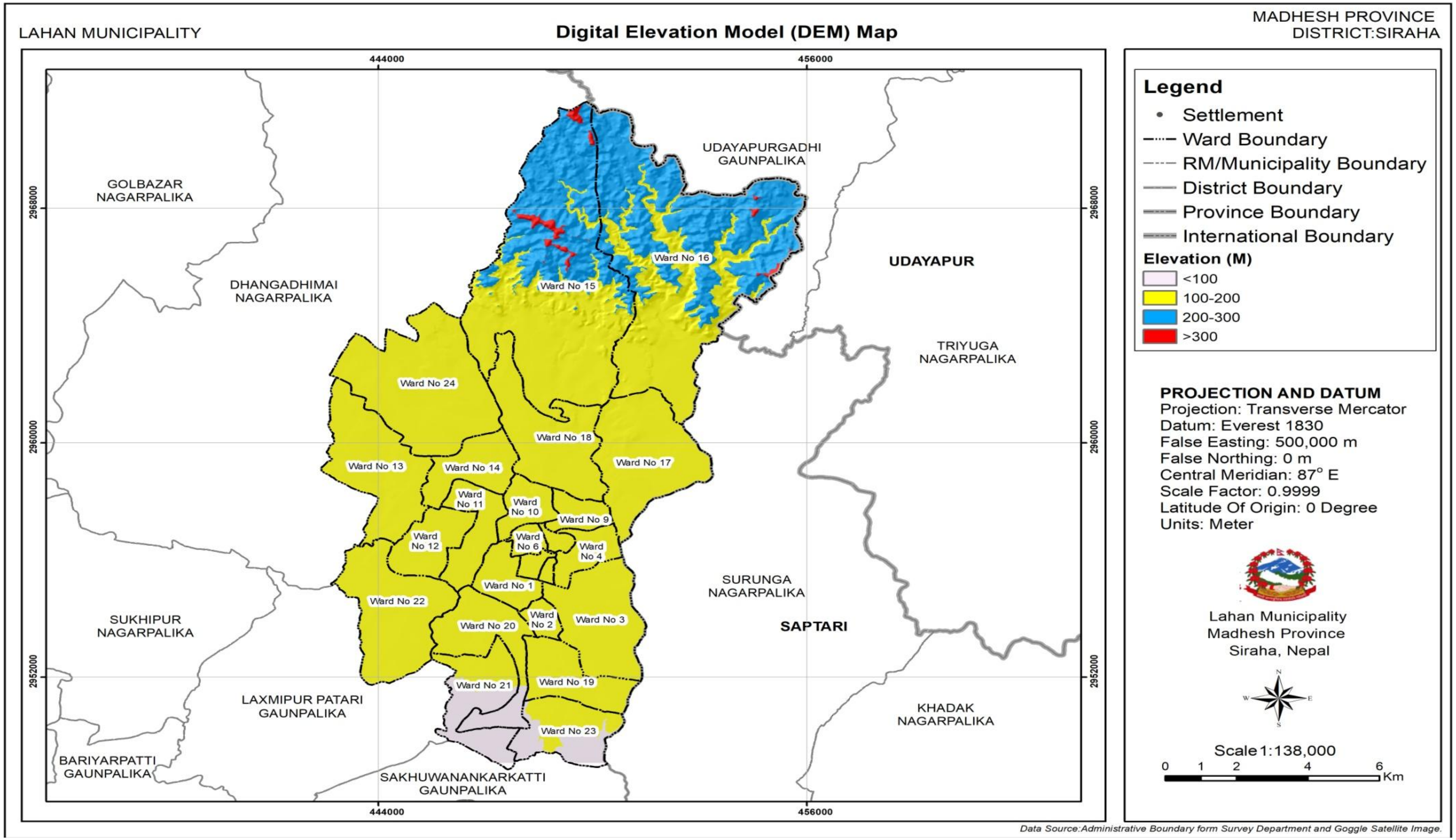

लहान नगरपालिकाको DEM नक्सा

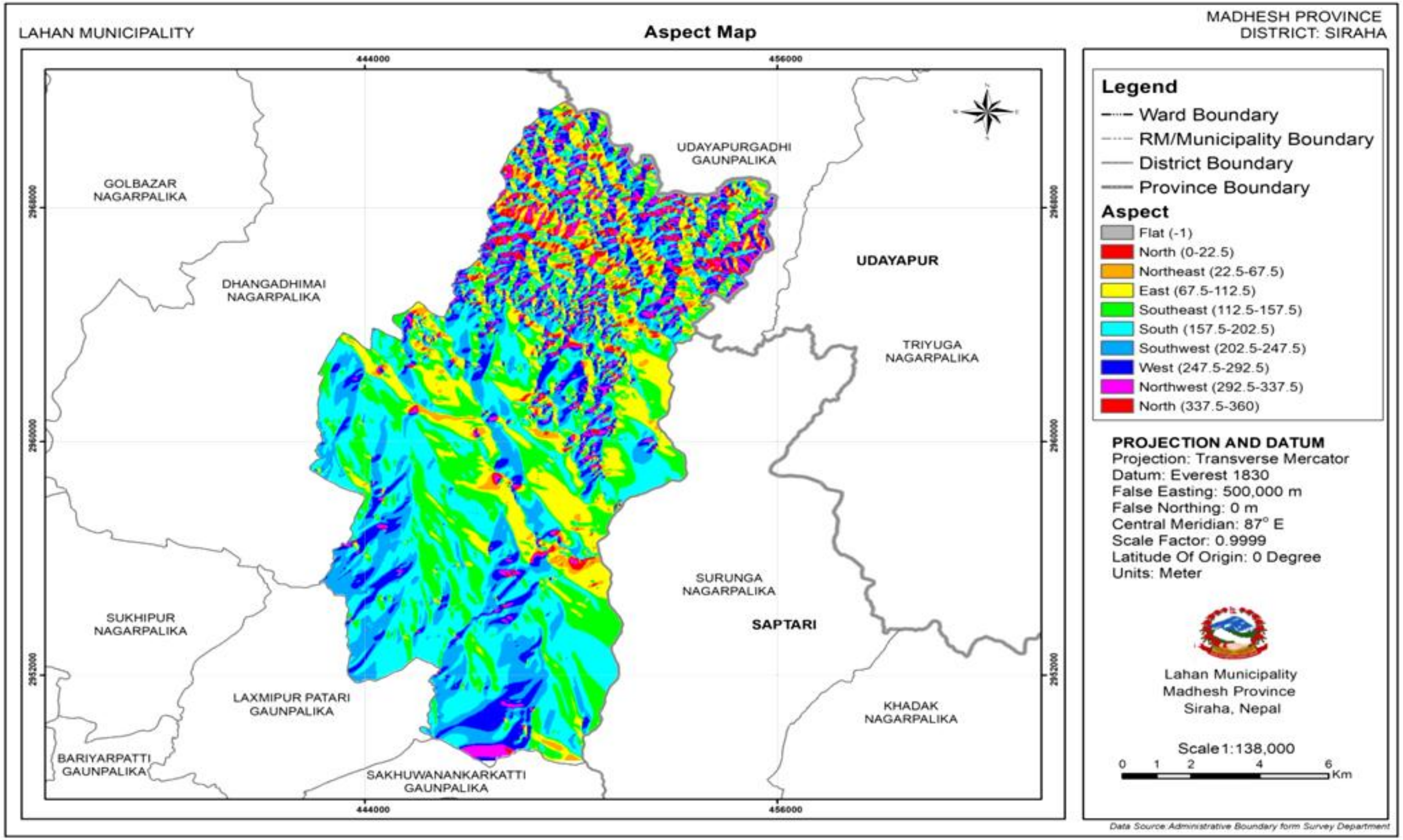

लहान नगरपालिकाको Aspect नक्सा

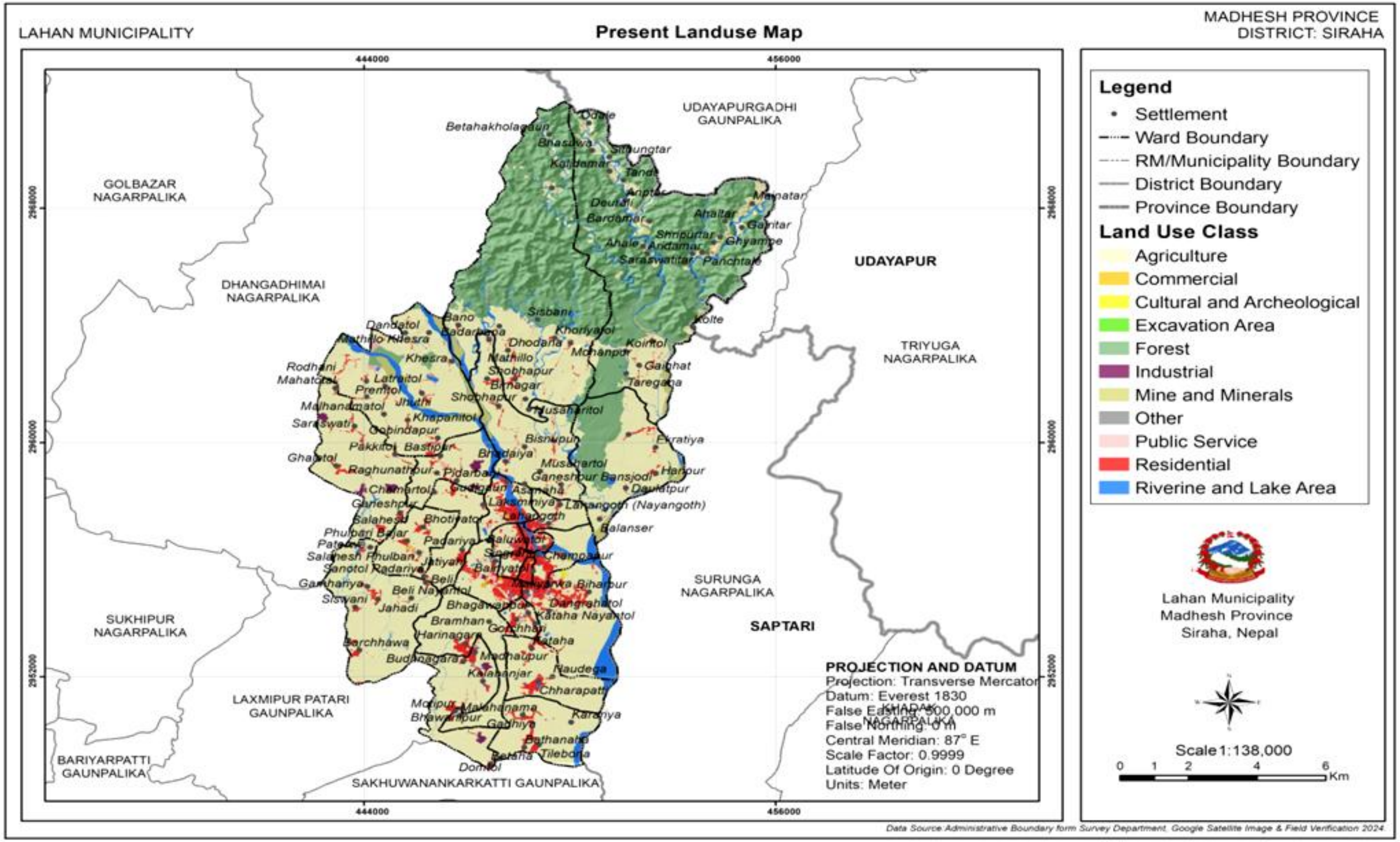

लहान नगरपालिकाको वर्तमान भू-उपयोग नक्सा

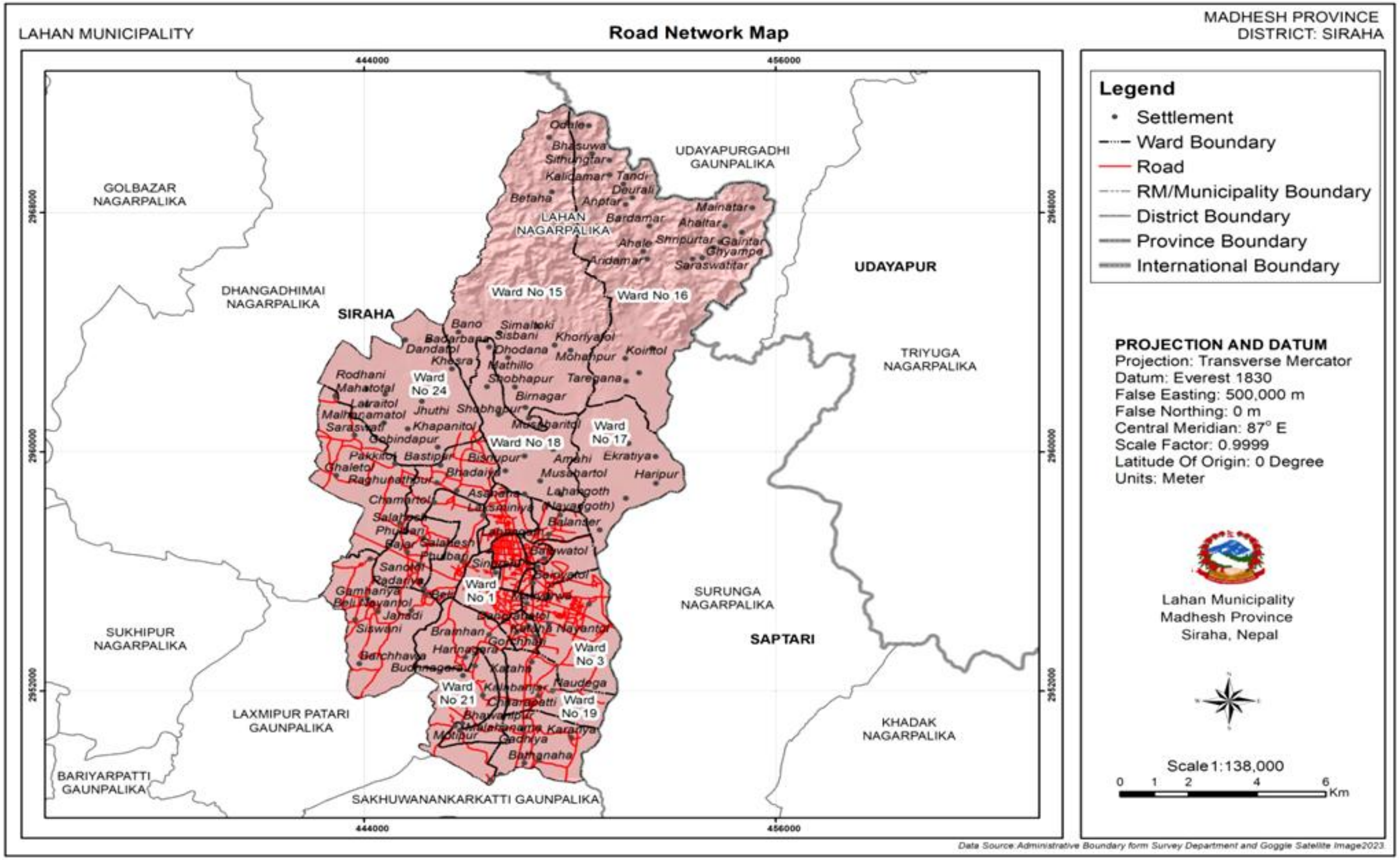

लहान नगरपालिकाको सडक सञ्जाल नक्सा

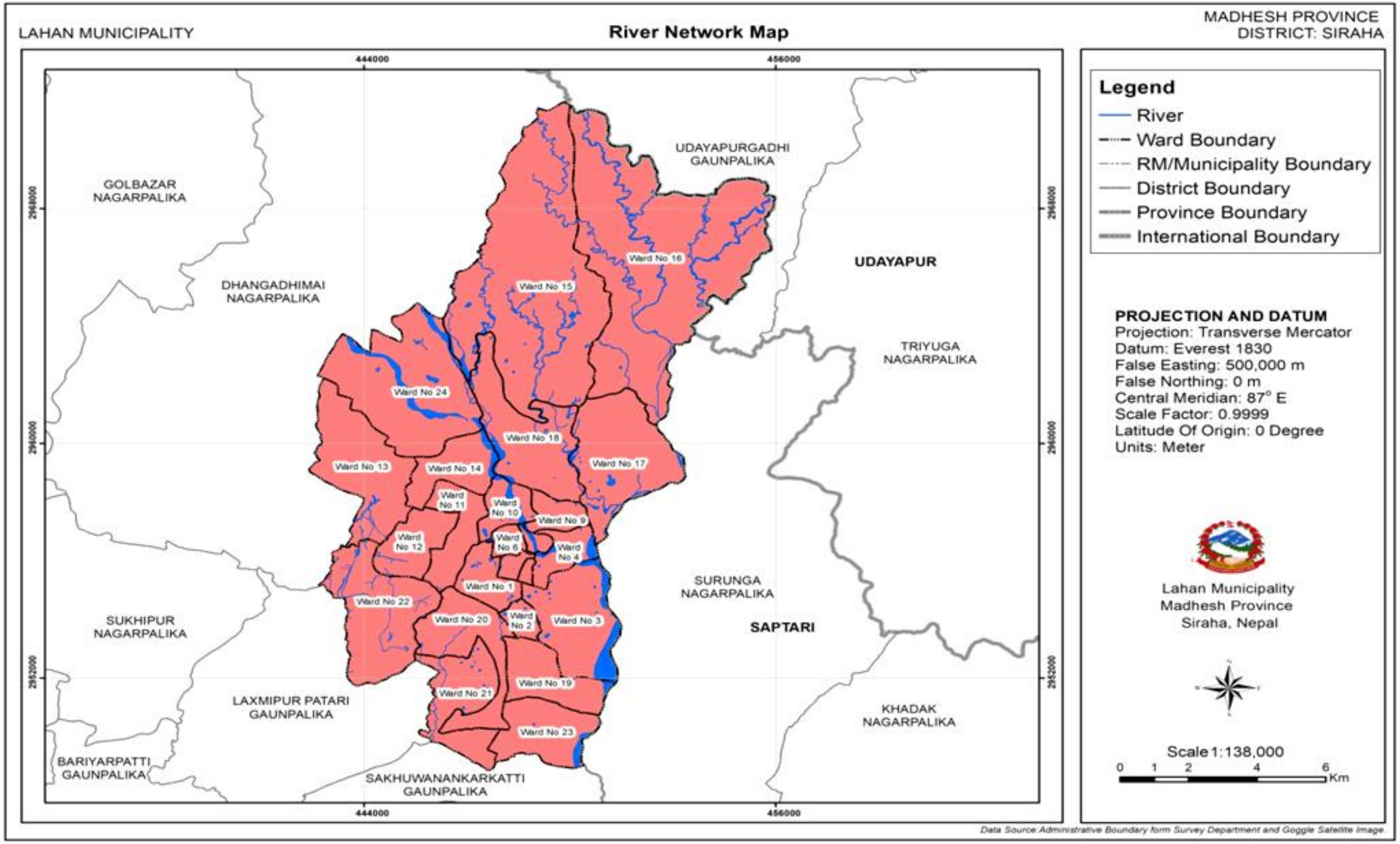

लहान नगरपालिकाको River Network नक्सा